

Suttantapiṭake Khuddakanikāye

Jātakapāliyā saṁvaṇṇanābhūtā

Bhadantamahābuddhaghosatttherena katā

JĀTAKATṬHAKATHĀ

(Tatiyo bhāgo)

Romanized from Myanmar version published in 1959

© Buddhasāsana Society

Aṭṭhakathā Series 38

First published in 2008 by Ministry of Religious Affairs

Yangon, Myanmar

THE PĀLI ALPHABET IN BURMESE AND ROMAN CHARACTERS

VOWELS

အ a အာ ā ဣ i ဤ ī ဥ u ဦ ū ဧ e ဩ o

CONSONANTS WITH VOWEL "A"

က ka ခ kha ဂ ga ဃ gha င ṇa
 ဇ ca ဆ cha ဇ ja ဈ jha ဠ ña
 ဋ ta ဌ tha ဒ da ဝ dha ဏ ṇa
 တ ta ထ tha ဒ da ဓ dha န na
 ပ pa ဖ pha ဗ ba ဘ bha မ ma
 ယ ya ရ ra လ la ဝ va သ sa ဟ ha ဠ la ၵ ṁ

VOWELS IN COMBINATION

ာ ၵ = ā ိ = i ိ = ī ဣ ၵ = u ဣ ၵ = ū ဧ = e ဩ ိ = o
 က ka ကာ kā ကိ ki ကိ kī ကု ku ကု kū ကေ ke ကေ ko
 ခ kha ခါ khā ခိ khi ခိ khī ခု khu ခု khū ခေ khe ခေ kho ...

CONJUNCT-CONSONANTS

က kka	ယ ṅgha	က ṇṭha	ဈ dhya	ဠ pla	ဠ lla
က kka	ဇ cca	က ṇḍa	ဇ dhva	ဠ pba	ဠ lya
က kya	ဆ ccha	က ṇṇa	ဇ nta	ဠ bbha	ဠ lha
က kri	ဇ jja	က ṇha	န ntva	ဠ bya	ဠ vha
က kla	ဇ jjha	က tta	ဇ ntha	ဠ bra	ဠ sta
က kva	ည ṇṇa	က ttha	န nda	ဠ mpa	ဠ stra
ဈ khya	ဠ ṇha	က tva	ဠ ndra	ဠ mpha	ဠ sna
ဇ khva	ဠ ṇca	က tya	န ndha	ဠ mba	ဠ sya
ဇ gga	ဆ ṇcha	က tra	န nna	ဠ mbha	ဠ ssa
ဠ ggha	ဠ ṇja	န dda	ဠ nya	ဠ mma	ဠ sma
ဠ gya	ဠ ṇjha	န ddha	န nha	ဠ mya	ဠ sva
ဠ gra	ဠ ṭta	ဠ dya	ဠ ppa	ဠ mha	ဠ hma
ဠ ṅka	ဠ ṭtha	ဠ dra	ဠ ppha	ဠ yya	ဠ hva
ဠ ṅkha	ဠ ḍḍa	ဠ dva	ဠ pya	ဠ yha	ဠ lha
ဠ ṅga					

၁ ၂ ၃ ၄ ၅ ၆ ၇ ၈ ၉ ၁၀
 1 2 3 4 5 6 7 8 9 0

Jātakatṭhakathā

Tatīyabhāga

Mātikā

Piṭṭhaṅka

4. Catukkanipāta

1. Kālingavagga

1. Cūlakālingajātakavaṇṇanā (301)	...	...	1
2. Mahā-assāroha-jātakavaṇṇanā (302)	...	...	8
3. Ekarāja-jātakavaṇṇanā (303)	...	...	12
4. Daddara-jātakavaṇṇanā (304)	...	...	14
5. Sīlavīmaṃsanajātakavaṇṇanā (305)	...	...	16
6. Sujātā-jātakavaṇṇanā (306)	...	...	19
7. Palāsajātakavaṇṇanā (307)	...	...	21
8. Sakunajātakavaṇṇanā (308)	...	...	24
9. Chavajātakavaṇṇanā (309)	...	...	26
10. Seyyajātakavaṇṇanā (310)	...	...	29

2. Pucimandavagga

1. Pucimandajātakavaṇṇanā (311)	...	...	31
2. Kassapamandiyajātakavaṇṇanā (312)	...	...	34
3. Khantivādī-jātakavaṇṇanā (313)	...	...	37
4. Lohakumbhijātakavaṇṇanā (314)	...	...	41
5. Sabbamaṃsalābhajātakavaṇṇanā (315)	...	...	45
6. Sasapaṇḍitajātakavaṇṇanā (316)	...	...	48
7. Matarodanajātakavaṇṇanā (317)	...	...	52
8. Kaṇaverajātakavaṇṇanā (318)	...	...	54

Mātikā		Piṭṭhaṅka	
9. Tittirajātakavaṇṇanā (319)	...	...	59
10. Succajajātakavaṇṇanā (320)	...	...	61

3. Kuṭidūsakavagga

1. Kuṭidūsakajātakavaṇṇanā (321)	...	...	65
2. Duddubhajātakavaṇṇanā (322)	...	...	69
3. Brahmadattajātakavaṇṇanā (323)	...	...	72
4. Cammasātakajātakavaṇṇanā (324)	...	...	75
5. Godharājjātakavaṇṇanā (325)	...	...	77
6. Kakkārujjātakavaṇṇanā (326)	...	...	79
7. Kākavatījjātakavaṇṇanā (327)	...	...	83
8. Ananusociyajātakavaṇṇanā (328)	...	...	85
9. Kālabāhujjātakavaṇṇanā (329)	...	...	89
10. Sīlavīmamsajātakavaṇṇanā (330)	...	...	92

4. Kokilavagga

1. Kokilajātakavaṇṇanā (331)	...	...	94
2. Rathalaṭṭhijjātakavaṇṇanā (332)	...	...	96
3. Pakkagodhajātakavaṇṇanā (333)	...	...	98
4. Rājovādajātakavaṇṇanā (334)	...	...	100
5. Jambukajātakavaṇṇanā (335)	...	...	103
6. Brahāchattajātakavaṇṇanā (336)	...	...	105
7. Pīṭhajātakavaṇṇanā (337)	...	...	109
8. Thusajātakavaṇṇanā (338)	...	...	111
9. Bāverujjātakavaṇṇanā (339)	...	...	115
10. Visayhajātakavaṇṇanā (340)	...	...	118

5. Cūlakunālavagga

1. Kaṇḍarījjātakavaṇṇanā (341)	...	...	121
2. Vānarajjātakavaṇṇanā (342)	...	...	121

Mātikā		Piṭṭhaṅka	
3. Kuntinījātakavaṇṇanā (343)	...	...	123
4. Ambajātakavaṇṇanā (344)	...	...	125
5. Rājakumbhajātakavaṇṇanā (345)	...	...	128
6. Kesavajātakavaṇṇanā (346)	...	...	130
7. Ayakūtajātakavaṇṇanā (347)	...	...	134
8. Araññajātakavaṇṇanā (348)	...	...	136
9. Sandhibhedajātakavaṇṇanā (349)	...	...	137
10. Devatāpañhajātakavaṇṇanā (350)	...	...	140
Uddānagāthā	...	...	140

5. Pañcakanipāta

1. Maṇikuṇḍalavagga

1. Maṇikuṇḍalajātakavaṇṇanā (351)	...	...	142
2. Sujātajātakavaṇṇanā (352)	...	...	144
3. Venasākhajātakavaṇṇanā (353)	...	...	146
4. Uragejātakavaṇṇanā (354)	...	...	150
5. Ghaṭajātakavaṇṇanā (355)	...	...	156
6. Koraṇḍiyajātakavaṇṇanā (356)	...	...	158
7. Laṭukikajātakavaṇṇanā (357)	...	...	161
8. Cūḷadhammapālajātakavaṇṇanā (358)	...	...	165
9. Suvaṇṇamigajātakavaṇṇanā (359)	...	...	169
10. Suyonandijātakavaṇṇanā (360)	...	...	173

2. Vaṇṇārohavagga

1. Vaṇṇārohaajātakavaṇṇanā (361)	...	...	176
2. Sīlavīmaṁsajātakavaṇṇanā (362)	...	...	179
3. Hirijātakavaṇṇanā (363)	...	...	182
4. Khajjopanakajātakavaṇṇanā (364)	...	...	183

Mātikā		Piṭṭhaṅka	
5. Ahituṇḍikajātakavaṇṇanā (365)	...	...	184
6. Gumbiyajātakavaṇṇanā (366)	...	...	186
7. Sāliyajātakavaṇṇanā (367)	...	...	188
8. Tacasārajātakavaṇṇanā (368)	...	...	190
9. Mittavindakajātakavaṇṇanā (369)	...	...	192
10. Palāsajātakavaṇṇanā (370)	...	...	194

3. Aḍḍhavagga

1. Dīghītikosalajātakavaṇṇanā (371)	...	...	197
2. Migapotakajātakavaṇṇanā (372)	...	...	199
3. Mūsikajātakavaṇṇanā (373)	...	...	201
4. Cūḷadhanuggahajātakavaṇṇanā (374)	...	...	205
5. Kapotajātakavaṇṇanā (375)	...	...	210
Uddānagāthā	...	...	213

6. Chakkanipāta

1. Avāriyavagga

1. Avāriyajātakavaṇṇanā (376)	...	...	214
2. Setaketujātakavaṇṇanā (377)	...	...	218
3. Darīmukhajātakavaṇṇanā (378)	...	...	223
4. Nerujātakavaṇṇanā (379)	...	...	231
5. Āsaṅkajātakavaṇṇanā (380)	...	...	234
6. Migālopajātakavaṇṇanā (381)	...	...	239
7. Sirikāḷakaṇṇijātakavaṇṇanā (382)	...	...	241
8. Kukkuṭajātakavaṇṇanā (383)	...	...	249
9. Dhammadhajajātakavaṇṇanā (384)	...	...	252
10. Nandiyamigarājajātakavaṇṇanā (385)	...	...	255

Mātikā

Piṭṭhaṅka

2. Kharaputtavagga

1. Kharaputtajātakavaṇṇanā (386)	...	...	259
2. Sūcijātakavaṇṇanā (387)	...	...	265
3. Tuṇḍilajātakavaṇṇanā (388)	...	...	269
4. Suvaṇṇakakkatākajātakavaṇṇanā (389)	...	...	275
5. Mayhakajātakavaṇṇanā (390)	...	...	280
6. Vijjādhara-jātakavaṇṇanā (391)	...	...	285
7. Siṅghapupphajātakavaṇṇanā (392)	...	...	289
8. Vighāsāda-jātakavaṇṇanā (393)	...	...	291
9. Vaṭṭakajātakavaṇṇanā (394)	...	...	293
10. Pārāvata-jātakavaṇṇanā (395)	...	...	295
Uddānagāthā	...	...	297

7. Sattakanipāta**1. Kukkuvagga**

1. Kukku-jātakavaṇṇanā (396)	...	...	298
2. Manojajātakavaṇṇanā (397)	...	...	302
3. Sutanujātakavaṇṇanā (398)	...	...	305
4. Mātuposakagijjhajātakavaṇṇanā (399)	...	...	310
5. Dabbhapupphajātakavaṇṇanā (400)	...	...	312
6. Paṇṇakajātakavaṇṇanā (401)	...	...	317
7. Sattubhastajātakavaṇṇanā (402)	...	...	321
8. Aṭṭhisenajātakavaṇṇanā (403)	...	...	330
9. Kapijātakavaṇṇanā (404)	...	...	334
10. Bakajātakavaṇṇanā (405)	...	...	337

2. Gandhāravagga

1. Gandhārajātakavaṇṇanā (406)	...	...	343
2. Mahākapijātakavaṇṇanā (407)	...	...	349

Mātikā		Piṭṭhaṅka	
3. Kumbhakārajātakavaṇṇanā (408)	...	...	354
4. Daḷhadhammajātakavaṇṇanā (409)	...	...	362
5. Somadattajātakavaṇṇanā (410)	...	...	367
6. Susīmajātakavaṇṇanā (411)	...	...	369
7. Koṭasimbaliajātakavaṇṇanā (412)	...	...	375
8. Dhūmakārijātakavaṇṇanā (413)	...	...	378
9. Jāgarajātakavaṇṇanā (414)	...	...	381
10. Kummāsapiṇḍijātakavaṇṇanā (415)	...	...	384
11. Parantapajātakavaṇṇanā (416)	...	...	393
Uddānagāthā	...	...	400

8. Aṭṭhakanipāta

1. Kaccānijātakavaṇṇanā (417)	...	...	401
2. Aṭṭhasaddajātakavaṇṇanā (418)	...	...	407
3. Sulasājātakavaṇṇanā (419)	...	...	413
4. Sumaṅgalajātakavaṇṇanā (420)	...	...	417
5. Gaṅgamālajātakavaṇṇanā (421)	...	...	422
6. Cetiyaajātakavaṇṇanā (422)	...	...	431
7. Indriyaajātakavaṇṇanā (423)	...	...	438
8. Ādittajātakavaṇṇanā (424)	...	...	445
9. Aṭṭhānajātakavaṇṇanā (425)	...	...	450
10. Dīpijātakavaṇṇanā (426)	...	...	455
Uddānagāthā	...	...	458

9. Navakanipāta

1. Giṇṇhajātakavaṇṇanā (427)	...	...	459
2. Kosambiyajātakavaṇṇanā (428)	...	...	462
3. Mahāsuvaajātakavaṇṇanā (429)	...	...	467

Mātikā		Piṭṭhaṅka
4. Cūḷasuvajātakavaṇṇanā (430)	...	471
5. Haritacajātakavaṇṇanā (431)	...	473
6. Padakusalamāṇavajātakavaṇṇanā (432)	...	477
7. Lomasakassapajātakavaṇṇanā (433)	...	488
8. Cakkavākajātakavaṇṇanā (434)	...	493
9. Haliddirāgajātakavaṇṇanā (435)	...	498
10. Samuggajātakavaṇṇanā (436)	...	501
11. Pūtimaṃsajātakavaṇṇanā (437)	...	506
12. Daddarajātakavaṇṇanā (438)	...	511
Uddānagāthā	...	517

Jātakatṭhakathāya tatiyabhāge mātikā niṭṭhitā.

Khuddakanikāya

Jātakatṭhakathā

(Tatiyo bhāgo)

Namo tassa Bhagavato Arahato Sammāsambuddhassa.

4. Catukkanipāta

1. Kālīṅgavagga

1. Cūḷakālīṅgajātakavaṇṇanā (301)

Vivarathi'māsaṃ dvāranti idaṃ Satthā Jetavane viharanto catunnaṃ paribbājikānaṃ pabbajjaṃ ārabba kathesi. Vesāliyaṃ kira Licchavirājūnaṃ satta sahaṣṣāni satta satāni satta ca Licchavī vasiṃsu. Te sabbepi pucchāpaṭipucchācittakā ahesuṃ. Atheke pañcasu vādasatesu byatto nigaṇṭho Vesāliyaṃ sampāpuṇi, te tassa saṅgahaṃ akaṃsu. Aparāpi evarūpā nigaṇṭhī sampāpuṇi. Rājāno dvepe jane vādaṃ kāresuṃ, ubhopi sadisāva ahesuṃ. Tato Licchavīnaṃ etadahosi “ime dvepe paṭicca uppanno putto byatto bhavissatī”ti. Tesāṃ vivāhaṃ kāretvā dvepe ekato vāsesuṃ. Atha nesaṃ saṃvāsamanvāya paṭipāṭiyā catasso dārikāyo eko ca dārako jāyī, dārikānaṃ “Saccā, Lolā, Avadhārikā, Paṭicchādā”ti¹ nāmaṃ akaṃsu, dārakassa “Saccako”ti.

1. Saccā Lolā Avavādakā Paṭācārāti (Sī), Saccā Sobhā Adhivāsakā Paṭicchārāti (Syā) Ma-Ṭṭha 2. 170 piṭṭhe pana passitabbaṃ.

te pañcapi janā viññutam pattā mātito pañca vādasatāni, pitito pañca vādasatānīti vādasahassam uggaṇhimsu. Mātāpitāro dārikānam evam ovadimsu “sace koci gihi tumhākam vadam bhindissati, tassa pādaparicārikā bhaveyyātha. Sace pabbajito bhindissati, tassa santike pabbajeyyāthā”ti.

Aparabhāge mātāpitāro kalamakamsu. Tesu kālakatesu Saccakanigaṇṭho tattheva Vesāliyam Licchavīnam sippam sikkhāpento vasi. Bhaginiyo jambusākhā gahetvā vādatthāya nagarā nagaram caramānā Sāvattim patvā nagaradvāre sākham nikhaṇitvā “yo amhākam vadam āropetum sakkoti gihi vā pabbajito vā, so etam pamsupuñjam pādehi vikiritvā pādeheva sākham maddatū”ti dārikānam vatvā bhikkhāya nagaram pavisimsu. Athāyasmā Sāriputto asammaṭṭhaṭṭhānam sammajjitvā rittaghaṭesu pāṇiyam upaṭṭhapetvā gilāne ca paṭijaggitvā divātaram Sāvattim piṇḍāya pavisanto tam sākham disvā dārake pucchi, dārikā tam pavattim ācikkhimsu. Thero dārakeheva pātāpetvā maddāpetvā “yehi ayaṁ sakhā ṭhapitā, te katabhattakiccāva āgantvā Jetavanadvārakoṭṭhake maṁ passantū”ti dārikānam vatvā nagaram pavisitvā katabhattakicco viharadvārakoṭṭhake aṭṭhāsi. Tāpi paribbājikā bhikkhāya caritvā āgatā sākham madditam disvā “kenāyaṁ madditā”ti vatvā “Sāriputtattherena, sace tumhe vādatthikā, Jetavanadvārakoṭṭhakaṁ gacchathā”ti dārikehi vuttā puna nagaram pavisitvā mahājanam sannipādetvā viharadvārakoṭṭhakaṁ gantvā theram vādasahassam pucchimsu. Thero tam vissajjetvā “aññaṁ kiñci jānāthā”ti pucchi. Na jānāma sāmīti. Aham pana vo kiñci pucchāmīti. Puccha sāmī, jānantiyo kathessāmīti.

Thero “ekam nāma kin”ti pucchi, tā na jānimsu, thero vissajjesi. Tā “amhākam sāmī parājayo, tumhākam jayo”ti āhamsu. Idāni kim karissathāti. Amhākam mātāpitūhi ayaṁ ovādo dinno “sace vo gihi vadam bhindissati, tassa pajāpatiyo bhaveyyātha. Sace pabbajito, tassa santike pabbajeyyāthā”ti, pabbajjam no dethāti. Thero “sādhū”ti vatvā tā Uppalavaṇṇāya theriyā santike pabbājesi. Tā sabbāpi na cirasseva arahattam pāpuṇimsu.

Athekadivasam bhikkhū dhammasabhāyaṃ katham samuṭṭhāpesum “āvuso Sāriputtatthero catunnam paribbājikānam avassayo hutvā sabbā arahattam pāpesī”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na bhikkhave idāneva, pubbe pesa etāsam avassayo ahosi, idāni pana pabbajjābhisekam dāpesi, pubbe rājamahesiṭṭhāne ṭhapesī”ti vatvā atītam āhari.

Atīte Kālīngaraṭṭhe Dantapuranagare Kālīngarāje rajjam kārente Assakaraṭṭhe Pāṭalinagare¹ Assako nāma rājā rajjam kāresi. Kālīngo sampannabalavāhano sayampi nāgabalo paṭiyodham na passati. So yujjhikāmo hutvā amaccānam ārocesi “aham yuddhatthiko, paṭiyodham pana na passāmi, kim karomā”ti. Amaccā “attheko mahārāja upāyo, dhītarō te catasso uttamarūpadharā, tā pasādhetvā paṭicchannayāne nisīdāpetvā balaparivutā gāmanigamarājadhāniyo carāpetha. Yo rājā tā attano gehe kātukāmo bhavissati, tena saddhim yuddham karissāmā”ti vadimsu. Rājā tathā kāresi. Tāhi gatagataṭṭhāne rājāno bhayena tāsam nagaram pavisitum na denti, paṇṇākāram pesetvā bahinagareyeva vasāpentī. Evaṃ sakalajambudīpaṃ vicaritvā Assakaraṭṭhe Pāṭalinagaraṃ pāpuṇimsu. Assakopi nagaradvārāni pidahāpetvā paṇṇākāram pesesi. Tassa Nandiseno nāma amacco paṇḍito byatto upāyakusalo. So cintesi “imā kira rājadhītarō sakalajambudīpaṃ vicaritvā paṭiyodham na labhimsu, evaṃ sante jambudīpo tuccho nāma ahosi, aham Kālīṅgena saddhim yujjhissāmī”ti. So nagaradvāram gantvā dovārike āmantetvā tāsam dvāram vivarāpetum paṭhamam gāthamāha—

1. “Vivarathi’ māsam dvāram, nagaram pavisantu Aruṇarājassa.

Sīhena susiṭṭhena, surakkhitam Nandisenenā”ti.

Tattha **Aruṇarājassāti** so hi rajje paṭiṭṭhitakāle raṭṭhanāmasena Assako² nāma jāto, kuladattiyam panassa nāmam

1. Potalinagare (Sī), Potalanagare (Syā)

2. Kālīngo viya Assako (Sī)

Aruṇoti. Tenāha “Aruṇarājassā”ti. **Sīhenā**ti purisasīhena. **Susiṭṭhenā**ti ācariyehi suṭṭhu anusāsitena. **Nandisenenā**ti mayā Nandisenena nāma.

So evaṃ vatvā dvāraṃ vivarāpetvā tā gahetvā Assakarañño datvā “tumhe mā bhāyittha, yuddhe sati ahaṃ jinissāmi, imā uttamarūpadharā rājadhītaro mahesiyo karoṭhā”ti tāsāṃ abhisekaṃ dāpetvā tāhi saddhim āgate purise “gacchatha tumhe rājadhītūnaṃ Assakarājena mahesiṭṭhāne ṭhapitabhāvaṃ tumhākaṃ rañño ācikkhathā”ti uyyojesi. Te gantvā ārocesuṃ. Kālīṅgo “na hi nūna so mayhaṃ balaṃ jānāti”ti vatvā tāvadeva mahatiyā senāya nikkhami. Nandisenō tassa āgamaṇaṃ ñatvā “attano kira rajjasīmāyameva hotu, mā amhākaṃ rañño rajjasīmaṃ okkamatu, ubhinnaṃ rajjānaṃ antare yuddhaṃ bhavissatī”ti sāsanaṃ pesesi. So sāsanaṃ sutvā attano rajjapariyanteyeva aṭṭhāsi. Assakopi attano rajjapariyante aṭṭhāsi. Tadā bodhisatto isipabbajjaṃ pabbajitvā tesāṃ dvinnaṃ rajjānaṃ antare paṇṇasālāyaṃ vasati. Kālīṅgo cintesi “samaṇā nāma kiñci jānissanti, ko jānāti, kiṃ bhavissati, kassa jayo vā parājayo vā bhavissati, tāpasāṃ pucchissāmi”ti aññātakavesena bodhisattaṃ upasaṅkamitvā vanditvā ekamantaṃ nisīditvā paṭisanthāraṃ katvā “bhante Kālīṅgo ca Assako ca yujjhitukāmā attano attano rajjasīmāyameva ṭhitā, etesu kassa jayo bhavissati, kassa parājayo”ti pucchi. Mahāpuñña ahaṃ “asukassa jayo, asukassa parājayo”ti na jānāmi, Sakko pana devarājā idhāgacchati, tamahaṃ pucchitvā kathessāmi, sve āgaccheyyāsīti. Sakko bodhisattassa upaṭṭhānaṃ āgantvā nasīdi, atha naṃ bodhisatto tamatthaṃ pucchi. Bhante Kālīṅgo jinissati, Assako parājissati¹, idaṇcidaṇca pubbanimittaṃ paññāyissatīti.

Kālīṅgo punadivase āgantvā pucchi, bodhisattopissa ācikkhi. So “kiṃ nāma pubbanimittaṃ bhavissatī”ti apucchitvāva “ahaṃ kira jinissāmi”ti uṭṭhāya tuṭṭhiyā pakkāmi. Sā kathā vitthārikā ahosi. Taṃ sutvā Assako Nandisenāṃ pakkosāpetvā “Kālīṅgo kira

1. Parajjissati (Sī, Ka)

jinissati, mayam parājissāma, kim nu kho kātabban”ti āha. So “ko etam jānāti mahārāja, kassa jayo vā parājayo vā, tumhe mā cintayitthā”ti rājānam assāsetvā bodhisattam upasaṅkamitvā vanditvā ekamantaṃ nisinno “bhante ko jinissati, ko parājissatī”ti pucchi. Kālīṅgo jinissati, Assako parājissatīti. Bhante jinantassa pubbanimittam kim bhavissati, kim parājinantassatī. Mahāpuṇṇa jinantassa āraḁkhadevatā sabbaseto usabho bhavissati, itarassa sabbakāḁako, ubhinnampi āraḁkhadevatā yujjhivā jayaparājayam karissantīti. Nandiseno tam sutvā uṭṭhāya gantvā raṇṇo sahāye saḁassamatte mahāyodhe gahetvā avidūre pabbatam abhiruyha “ambho amhākam raṇṇo jīvitam dātuṃ sakkhissathā”ti pucchi. Āma sakkhissāmāti. Tena hi imasmiṃ papāte patathāti. Te patituṃ ārabhiṃsu. Atha ne vāretvā “alam ettha patanena, amhākam raṇṇo jīvitam dātuṃ suhadayā anivattino hutvā yujjhathā”ti āha. Te sampatīcchiṃsu.

Atha saṅgāme upatṭhite Kālīṅgo “aham kira jinissāmī”ti vosānam āpajji, balakāyāpissa “amhākam kira jayo”ti vosānam āpajjitvā sannāham akatvā vaggavaggā hutvā yathāruci pakkamiṃsu, vīriyakaraṇakāle vīriyam na kariṃsu. Ubhopi rājāno assam abhiruhitvā “yujjhissāmā”ti aññamaññaṃ upasaṅkamanti. Ubhinnaṃ āraḁkhadevatā purato gantvā Kālīṅgaraṇṇo āraḁkhadevatā sabbaseto usabho ahosi, itarassa sabbakāḁako. Tā devatāpi aññamaññaṃ yujjhanākāraṃ dassentā upasaṅkamiṃsu. Te pana usabhā ubhinnaṃ rājūnamyeva paññāyanti, na aññesaṃ. Nandiseno Assakam pucchi “paññāyati te mahārāja āraḁkhadevatā”ti. Āma paññāyatīti. Kenākārenāti. Kālīṅgaraṇṇo āraḁkhadevatā sabbaseto usabho hutvā paññāyati, amhākam āraḁkhadevatā sabbakāḁako kilamanto hutvā tiṭṭhatīti. Mahārāja tumhe mā bhāyatha, mayam jinissāma, Kālīṅgo parājissati, tumhe assapiṭṭhito otaritvā imam satthim gahetvā susikkhitasindhavaṃ udarapasse vāmahatthena uppīletvā iminā purisasahassena saddhim vegena gantvā Kālīṅgaraṇṇo āraḁkhadevatam sattippahārena pātetha, tato mayam saḁassamattā sattisahassena

paharissāma, evaṃ Kālīṅgassa ārakkhadevatā nassissati, tato Kālīṅgo parājissati, mayaṃ jinissāmāti. Rājā “sādhū”ti Nandisenena dinnasaññāya gantvā sattiyā pahari, sūrayodhasahassāpi amaccā sattisahassena paharimsu. Ārakkhadevatā tattheva jīvitakkhayaṃ pāpuṇi, tāvadeva Kālīṅgo parājitvā palāyi. Taṃ palāyamānaṃ disvā sahassamattā amaccā “Kālīṅgo palāyati”ti unnadimsu. Kālīṅgo maraṇabhayaabhīto palāyamāno taṃ tāpasam akkosanto dutiyaṃ gāthamāha—

2. “Jayo Kālīṅgāna’masayhasāhinaṃ,
Parājayo anayo¹ Assakānaṃ.
Icceva te bhāsitaṃ brahmacāri,
Na ujjubhūtā vitathaṃ bhaṇantī”ti.

Tattha **asayhasāhinanti** asayaṃ dussahaṃ sahituṃ samatthānaṃ. **Icceva te bhāsitaṃ** evaṃ tayā kūṭatāpasa lañjaṃ gahetvā parājinakarājānaṃ jinissati, jīnanarājānaṃ parājissatīti bhāsitaṃ. **Na ujjubhūtā** ye kāyena vācāya manasā ca ujjubhūtā, na te musā bhaṇantīti.

Evaṃ so tāpasam akkosanto palāyanto attano nagarameva gato, nivattitvā oloketumpi nāsakkhi. Tato katipāhaccayena Sakko tāpasassa upatthānaṃ agamāsi. Tāpaso tena saddhiṃ kathento tatiyaṃ gāthamāha—

3. “Devā musāvāda’ mupātivattā,
Saccaṃ dhaṇaṃ paramaṃ tesu Sakka².
Taṃ te musā bhāsitaṃ devarāja,
Kiṃ vā paṭicca Maghavā mahindā”ti.

Tattha **taṃ te musā bhāsitaṃ** yaṃ tayā mayhaṃ bhāsitaṃ, taṃ atthabhañjanakamusāvādaṃ kathentena tayā musā bhāsitaṃ, tayā kiṃ kārāṇaṃ paṭicca evaṃ bhāsitaṃ.

1. Ajayo (Syā), anvito (Ka)

2. Saccaṃ tathaṃ paramaṃ karaṃ nu Sakka (Syā)

Taṃ sutvā Sakko catutthaṃ gāthamāha—

4. “Nanu te sutam brāhmaṇa bhaññamāne,
Devā na issanti purisaparakkamassa.
Damo samādhi manaso abhejjo,
Abyaggaṭā nikkamanañca kāle.
Daḷhañca viriyam purisaparakkamo ca,
Teneva āsi vijayo Assakānan”ti.

Tassattho—kiṃ tayā brāhmaṇa tattha tattha vacane bhaññamāne idaṃ na sutapubbaṃ, yaṃ¹ devā purisaparakkamassa na issanti na usūyanti, Assakarañño vīriyakaraṇavasena attadamanasaṅkhāto **damo**, samaggabhāvena **manaso abhejjo**, abhejjasamādhi, Assakarañño sahāyānaṃ vīriyakaraṇakāle **abyaggaṭā**² yathā Kāliṅgassa manussā vaggavaggā hutvā osakkimsu, evaṃ anosakkanam³ samaggabhāvena abhejjacittānaṃ **vīriyañca purisaparakkamo** ca thiro ahosi, teneva kāraṇena Assakānaṃ jayo ahosīti.

Palāte ca pana Kāliṅge Assakarājā vilopaṃ gāhāpetvā attano nagaram gato. Nandiseno Kāliṅgassa sāsanaṃ pesesi “imāsaṃ catunnaṃ rājakaññānaṃ dāyajjakotṭhāsaṃ pesetu, sace na peseti, kātabbamettha jānissāmī”ti. So taṃ sāsanaṃ sutvā bhītatasito tāhi laddhabbadāyajjaṃ pesesi, tato paṭṭhāya samaggavāsaṃ vasimsu.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakam samodhānesi “tadā Kāliṅgarañño dhītaro imā daharabhikkhuniyo ahesuṃ, Nandiseno Sāriputto, tāpaso pana ahameva ahosin”ti.

Cūlakāliṅgajātakavaṇṇanā paṭhamā.

1. Yathā (Sī, Syā)

2. Abyaggaṭāya (Syā, I, Ka)

3. Anosakkānaṃ (Ka)

2. Mahā-assārohaḥajātakavaṇṇanā (302)

Adeyyesu dadarṇ dānanti idarṇ Satthā Jetavane viharanto
 Ānandattherarṇ ārabba kathesi. Paccuppannavatthu heṭṭhā kathitameva.
 Satthā “porāṇakapaṇḍitāpi attano upakāravaseneva karimsū”ti vatvā idhāpi
 atītarṇ āhari.

Atīte bodhisatto Bārāṇasirājā hutvā dhammena samena rajjarṇ kāreti,
 dānarṇ deti, sīlarṇ rakkhati. So “paccantarṇ kupitarṇ vūpasamessāmī”ti
 balavāhanaparivuto gantvā parājito assarṇ abhiruhitvā palāyamāno ekarṇ
 paccantagāmarṇ pāpuṇi. Tattha tiṃsa janā rājasevakā vasanti. Te pātova
 gāmamajjhe sannipatitvā gāmakiccarṇ karonti. Tasmimṇ khaṇe rājā
 vammitarṇ¹ assarṇ abhiruhitvā alaṅkatapaṭiyatto gāmadvārena antogāmarṇ
 pāvīsi. Te “kim nu kho idarṇ”ti bhītā palāyitvā sakasakagehāni pavisimsu.
 Eko panettha attano geharṇ agantvā² rañño paccuggamarṇ katvā “rājā kira
 paccantarṇ gato”ti suyyati, kosi tvarṇ rājapuriso corapurisoti. Rājapuriso
 sammāti. “Tena hi ethā”ti rājānarṇ geharṇ netvā attano pīṭhake nisīdāpetvā
 “chi bhadde sahāyakassa pāde dhovā”ti bhariyarṇ tassa pāde dhovāpetvā
 attano balānurūpena āhārarṇ datvā “muhuttarṇ vissamathā”ti sayanarṇ
 paññāpesi, rājā nipajji. Itaro assassa sannāharṇ mocetvā caṅkamāpetvā
 udakarṇ pāyetvā piṭṭhim telena makkhetvā tiṇarṇ adāsi. Evarṇ tayo cattāro
 divase rājānarṇ paṭijaggitvā “gacchāmarṇ sammā”ti vutte puna rañño ca
 assassa ca kattabbayuttakarṇ sabbamakāsi. Rājā tussitvā gacchanto “aharṇ
 samma Mahā-assāroho nāma, nagaramajjhe amhākarṇ geharṇ, sace kenaci
 kiccena nagaram āgacchasi, dakkhiṇadvāre ṭhatvā dovārikarṇ ‘Mahā-
 assāroho kataragehe vasatī’ti pucchitvā dovārikarṇ gahetvā amhākarṇ geharṇ
 āgaccheyyāsī”ti vatvā pakkāmi.

Balakāyopi rājānarṇ adisvā bahinagare khandhāvārarṇ bandhitvā ṭhito
 rājānarṇ disvā paccuggantvā parivāresi. Rājā nagaram pavisanto dvārantare

1. Damakarṇ (Syā)

2. Gantvā (Sī, Syā, I)

ṭhatvā dovārikaṃ pakkosāpetvā mahājanaṃ paṭikkamāpetvā “tāta eko Paccantagāmaṃ māṃ daṭṭhukāmo āgantvā ‘Mahā-assārohasa gehaṃ kahaṇ’ti taṃ pucchissati, taṃ tvaṃ hatthe gahetvā ānetvā māṃ dasseyyāsi, tadā tvaṃ sahaṃsaṃ labhissasi”ti āha. So nāgacchati, tasmim anāgacchante rājā tassa vasanagāme balim vaddhāpesi, balimhi vaddhite nāgacchati. Evaṃ dutiyampi tatiyampi balim vaddhāpesi, neva āgacchati. Atha naṃ gāmaṃvāsino sannipatitvā āhaṃsu “ayya tava sahāyassa Mahā-assārohasa āgatakālato paṭṭhāya mayaṃ balinā pīḷiyamānā sīsaṃ ukkhipitum na sakkoma, gaccha tava sahāyassa Mahā-assārohasa vatvā amhākaṃ balim vissajjāpehi”ti. Sādhu gacchissāmi, na pana sakkā tucchahatthena gantum, mayhaṃ sahāyassa dve dāraḃkā atthi, tesaṇca bhariyāya cassa sahāyakassa ca me nivāsanapārūpanapiḷandhanādīni sajjethāti. “Sādhu sajjissāmā”ti te sabbaṃ paṇṇākāraṃ sajjayimṃsu.

So taṇca attano ghare pakkapūvaṇca ādāya gantvā dakkhiṇadvāraṃ patvā dovārikaṃ pucchi “kahaṃ samma Mahā-assārohasa gehaṇ”ti. So “ehi dassemi te”ti taṃ hatthe gahetvā rājadvāraṃ gantvā “dovāriko ekaṃ Paccantagāmaṃvāsim gahetvā āgato”ti paṭivedesi. Rājā taṃ sutvā āsanā uṭṭhāya “mayhaṃ sahāyo ca tena saddhim āgatā ca pavisantū”ti paccuggamaṇaṃ katvā disvāva naṃ parissajitvā “mayhaṃ sahāyikā ca dāraḃkā ca arogā”ti pucchitvā hatthe gahetvā mahātalaṃ abhiruhitvā setacchattassa heṭṭhā rājāsane nisīdāpetvā aggamaheṣim pakkosāpetvā “bhadde sahāyassa me pāde dhovā”ti āha. Sā tassa pāde dhovi, rājā suvaṇṇabhinkārena udakaṃ āsiṇci. Devīpi pāde dhovitvā gandhatelena makkhesi. Rājā “kiṃ samma atthi, kiṇci amhākaṃ khādaniyaṇ”ti pucchi. So “atthi”ti pasibbakato pūve nīharāpesi. Rājā suvaṇṇataṭṭakena gahetvā tassa saṅghaṃ karonto “mama sahāyena ānītaṃ khādathā”ti deviyā ca amaccānaṇca khādāpetvā¹ sayampi khādi. Itaro itarampi paṇṇākāraṃ dassesi. Rājā tassa saṅghatthaṃ kāsikavatthāni apanetvā tena ābhatavatthayugam

1. Dāpetvā (Sī, Syā)

nivāsesi. Devīpi kāsikavatthañceva ābharaṇāni ca apanetvā tena ābhatavattham nivāsetvā ābharaṇāni piḷandhi.

Atha naṃ rājā rājārahaṃ bhojanaṃ bhojāpetvā ekaṃ amaccam āṇāpesi “gaccha imassa mama karaṇaniyāmeneva massukammaṃ kāretvā gandhodakena nhāpetvā sataṣaṣṣagghanikaṃ kāsikavattham nivāsāpetvā rājālaṅkārena alaṅkārapetvā ānehi”ti. So tathā akāsi. Rājā nagare bherim carāpetvā amacce sannipātāpetvā setacchattassa majjhe jātihiṅgulakasuttam pātetvā upaḍḍharajjam adāsi. Te tato paṭṭhāya ekato bhuñjanti pivanti sayanti, vissāso thiro ahosi kenaci abhejjo. Athassa rājā puttadārepi pakkosāpetvā antonagare nivesanaṃ māpetvā adāsi. Te samaggā sammodamānā rajjam kārenti.

Atha amaccā kujjhivā rājaḥputtam āhaṃsu “kumāra rājā ekassa gahapatikassa upaḍḍharajjam datvā tena saddhim ekato bhuñjati pivati sayati, dārake ca vandāpeti, iminā rañña katakammaṃ na jānāma, kiṃ karoti rājā, mayaṃ lajjāma¹, tvaṃ rañña kathehi”ti. So “sādhū”ti sampaṭicchitvā sabbaṃ taṃ kathaṃ rañña ārocetvā “mā evaṃ karohi mahārājā”ti āha. “Tāta ahaṃ yuddhaparājito kahaṃ vasiṃ api nu jānāthā”ti. Na jānāma devāti. Ahaṃ etassa ghare vasanto arogo hutvā āgantvā rajjam kāresim, evaṃ mama upakārino kasmā sampattim na dassāmi”ti evaṃ vatvā ca pana bodhisatto “tāta yo hi adātabbayuttakassa deti, dātabbayuttakassa na deti, so āpadaṃ patvā kiñci upakāraṃ na labhati”ti dassento imā gāthā āha—

5. “Adeyyesu dadam dānaṃ, deyyesu nappavecchati.

Āpāsu byasanaṃ patto, sahāyaṃ nādhigacchati.

6. Nādeyyesu dadam dānaṃ, deyyasu yo pavecchati.

Āpāsu byasanaṃ patto, sahāyamadhigacchati.

1. Amhe lajjāpeti (Ka)

7. Saññogasambhogavisesadassanaṃ,
Anariyadhammesu saṭṭhesu nassati.
Katañca ariyesu ca ajjavesu,
Mahapphalaṃ hoti añumpi tādisu.

8. Yo pubbe katakalyāṇo, akā loke sudukkaraṃ.
Pacchā kayirā na vā kayirā, accantaṃ pūjanāraho”ti.

Tattha **adeyyesūti** pubbe akatūpakāresu. **Deyyesūti** pubbe katūpakāresu. **Nappaveccatīti** na paveseti na deti. **Āpāsūti** āpadāsu. **Byasananti** dukkhaṃ. **Saññogasambhogavisesadassananti** yo mittena kato saññogo ceva sambhogo ca, tassa visesadassanaṃ guṇadassanaṃ sukataṃ mayhaṃ imināti etaṃ sabbaṃ¹ asuddhadhammattā anariyadhammesu kerāṭikattā saṭṭhesu nassati. **Ariyesūti** attano kataguṇajānanena ariyesu parisuddhesu. **Ajjavesūti** teneva kāraṇena ujukesu akuṭilesu. **Añumpīti** appamattakampi. **Tādisūti** ye tādisā puggalā honti ariyā ujubhūtā, tesu appampi kataṃ mahapphalaṃ hoti mahājutikaṃ mahāvippahāraṃ, sukhette vuttabījamiva na nassati, itarasmim̐ pana pāpe bahumpi kataṃ aggimhi khittabījamiva nassatīti attho. Vuttampi cetam̐—

“Yathāpi bījamaggimhi, ḍayhati na virūhati.
Evaṃ kataṃ asappurise, nassati na virūhati.

Kataññumhi ca posamhi, sīlavante ariyavuttine.
Sukhette viya bījāni, kataṃ tamhi na nassatī”ti².

Pubbe katakalyāṇoti paṭhamataraṃ upakāraṃ katvā ṭhito. **Akāti** akari, ayaṃ loke sudukkaraṃ nāma akāsīti attho. **Pacchā kayirāti** so pacchā aññaṃ kiñci guṇaṃ karotu vā mā vā, teneva paṭhamakatena guṇena **accantaṃ pūjanāraho** hoti, sabbaṃ sakkārasammānaṃ arahatīti.

Idaṃ pana sutvā neva amaccā, na rājaputto puna kiñci kathesīti.

1. Etamatthaṃ (Ka)

2. Khu 5. 211 piṭṭhe.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi “tadā Paccantagāmaṃvāsī Ānando ahosi, Bārāṇasirājā pana ahameva ahosiṃ”ti.

Mahā-assāroha-jātakavaṇṇanā dutiyā.

3. Ekarājajātakavaṇṇanā (303)

Anuttare kāmaguṇe samiddheti idaṃ Satthā Jetavane viharanto aññataraṃ Kosalarājasevakaṃ ārabha kathesi. Paccuppannavatthu heṭṭhā **Seyyajātake**¹ kathitameva. Idha pana Satthā “na tvaññeva anattthena atthaṃ āhari, porāṇakapaṇḍitāpi attano anattthena atthaṃ āharimsū”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasirañño upaṭṭhāko amacco rājantepure dubbhi. Rājā paccakkhatova tassa dosaṃ disvā taṃ raṭṭhā pabbājesi. So Dubbhisenaṃ nāma Kosalarājānaṃ upaṭṭhahantoti sabbaṃ **Mahāsīlavajātake**² kathitameva. Idha pana Dubbhiseno mahātale amaccamajjhe nisinnaṃ Bārāṇasirājānaṃ gaṇhāpetvā sikkāya pakkipāpetvā uttarummāre heṭṭhāsīsaṃ olambāpesi. Rājā corarājānaṃ ārabha mettaṃ bhāvetvā kaṣiṇaparikkammaṃ katvā jhānaṃ nibbattesi, bandhanaṃ chijji, tato rājā ākāse pallaṅkena nisīdi. Corarājassa sarīre dāho uppajji, “ḍayhāmi ḍayhāmī”ti bhūmiyaṃ aparāparaṃ parivattati. “Kimetan”ti vutte “mahārāja tumhe evarūpaṃ dhammika-rājānaṃ niraparādhaṃ dvārassa uttarummāre heṭṭhāsīsaṃ olambāpethā”ti vadiṃsu. Tena hi vegena gantvā mocetha nanti. Purisā gantvā rājānaṃ ākāse pallaṅkena nisinnaṃ disvā āgantvā Dubbhisenassa ārocesuṃ. So vegena gantvā taṃ vanditvā khamāpetuṃ paṭhamāṃ gāthamāha—

9. “Anuttare kāmaguṇe samiddhe,
Bhutvāna pubbe vasi ekarāja.
Sodāni dugge narakamhi khitto.
Nappajjahe vaṇṇabalaṃ purāṇaṃ”ti.

1. Khu 5. 84 piṭṭhe.

2. Khu 5. 13 piṭṭhe.

Tattha **vasīti** vuttho. **Ekarājāti** bodhisattam nāmenālapati. **Sodānīti** so tvaṃ idāni. **Duggeti** visame. **Narakamhīti** āvāṭe. Olambitaṭṭhānam sandhāyetam vuttam. **Nappajjahe vaṇṇabalam purāṇanti** evarūpe visamaṭṭhāne khittopi porāṇakavaṇṇaṇca balaṇca nappajahasīti pucchati.

Tam sutvā bodhisatto sesagāthā avoca—

10. “Pubbeva khantī ca tapo ca mayham,
Sampatthitā dubbhisena ahosi.
Taṃdāni laddhāna katham nu rāja,
Jahe aham vaṇṇabalam purāṇam.

11. Sabbā kirevaṃ pariniṭṭhitāni,
Yasassinam paññavantam visayha.
Yaso ca laddhā purimaṃ uḷāram,
Nappajjahe vaṇṇabalam purāṇam.

12. Panujja dukkhena sukham janinda,
Sukhena vā dukkha’masayhasāhi.
Ubhayattha santo abhinibbutattā,
Sukhe ca dukkhe ca bhavanti tulyā”ti.

Tattha **khantīti** adhivāsanakhanti. **Tapoti** tapacaraṇam. **Sampatthitāti** icchitā abhikaṅkhitā. **Dubbhisenāti**¹ tam nāmenālapati. **Taṃdāni laddhānāti** tam patthanam idānāham labhitvā. **Jaheti** kena kāraṇena aham jaheyyam. Yassa hi dukkham vā domanasam vā hoti, so tam jaheyyāti dīpeti.

“**Sabbā**² **kirevaṃ pariniṭṭhitāni**”ti anussavavasena attano sampattim dassento āha. Idam vuttam hoti—sabbāneva mama kattabbakiccāni dānasīlabhāvanā-uposathakammāni pubbeva niṭṭhitānīti. **Yasassinam paññavantam visayhāti** parivārasampattiyā yasassi, paññāsampadāya paññavanta, asayhasāhitāya visayha. Evaṃ tīṇipetāni ālapanānena. **Nanti** panettha

1. Dabbasenāti (Sī, I)

2. Sabbam (Sī, Syā, I)

nipāto. Byañjanasiliṭṭhatāvasenantakārassa¹ sānunāsikatā katāti paccetabbā.

Yaso cāti yasañca, ayameva vā pāṭho. **Laddhā purimanti** labhitvā purimaṃ pubbe aladdhapubbaṃ. **Uḷāranti** mahantaṃ.

Kilesavikkhambhanamettābhāvanājhānupattiyo sandhāyevamāha.

Nappajjaheti evarūpaṃ yasaṃ laddhā kimkāraṇā purāṇavaṇṇabalaṃ jahissāmīti attho.

Dukkhenāti tayā uppāditena narakamhi khipanadukkhena mama rajjasukhaṃ panuditvā. **Sukhena vā dukkhanti** jhānasukhena vā taṃ dukkhaṃ panuditvā. **Ubhayattha santoti** ye santo honti mādisā, te dvīsupi etesu koṭṭhāsesu abhinibbutasabhāvā majjhataṃ **sukhe ca dukkhe ca bhavanti tulyā**, ekasadisā nibbikārāva hontīti.

Idaṃ sutvā Dubbhiseno bodhisattaṃ khamāpetvā “tumhākaṃ rajjaṃ tumheva kāretha, ahaṃ vo core paṭibāhissāmī”ti vatvā tassa duṭṭhāmacassa rājāṇaṃ kāretvā pakkāmi. Bodhisattopi rajjaṃ amaccānaṃ niyyādetvā isipabbajjaṃ pabbajitvā brahmalokaparāyaṇo ahosi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi “tadā Dubbhiseno Ānando ahosi, Bārāṇasirājā pana ahameva ahosi”ti.

Ekarājajātakavaṇṇanā tatiyā.

4. Daddarajātakavaṇṇanā (304)

Imāni manti idaṃ Satthā Jetavane viharanto ekaṃ kodhanaṃ bhikkhuṃ ārabha kathesi. Vatthu heṭṭhā kathitameva tadā hi dhammasabhāyaṃ tassa kodhanabhāvakathāya samuṭṭhitāya Satthā āgantvā “kāyanuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte taṃ pakkosāpetvā “saccaṃ kira tvaṃ bhikkhu kodhanosi”ti vatvā “āma bhante”ti vutte “na bhikkhave idāneva, pubbepesa kodhanoyeva, kodhanabhāvenevassa porāṇakapaṇḍitā parisuddhā

1. Nakārassa (Sī, I)

nāgarājabhāve tṭitāpi tīṇi vassāni gūthapūritāya ukkārabhūmiyaṃ
vasimsū”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto
Himavantapadese Daddarapabbatapāde Daddaranāgabhavanāṃ nāma atthi,
tatttha rajjaṃ kārentassa Daddararañño putto Mahādaddaro nāma ahosi,
kaniṭṭhabhātā panassa Cūladaddaro nāma. So kodhano pharusō
nāgamāṇavake akkosanto paribhāsanto paharanto vicarati. Nāgarājā tassa
pharusabhāvaṃ ṇatvā Nāgabhavanato taṃ nīharāpetuṃ āṇāpesi.
Mahādaddaro pana pitaraṃ khamāpetvā nivāresi. Dutiyampi rājā tassa
kujjhi, dutiyampi khamāpesi. Tatiyavāre pana “tvaṃ maṃ imaṃ anācāraṃ
nīharāpentāṃ nivāresi, gacchatha dvepi janā imamhā Nāgabhavanā
nikkhamitvā Bārāṇasiyaṃ ukkārabhūmiyaṃ tīṇi vassāni vasathā”ti
Nāgabhavanā nikkadḍhāpesi. Te tatttha gantvā vasimsu. Atha ne
ukkārabhūmiyaṃ udakapariyante gocaraṃ pariyesamāne gāmadārakā disvā
paharantā leḍḍudaṇḍādayo khipantā “ke ime puthulasīsā sūcinaṅguṭṭhā
udakadeḍḍubhā maṇḍūkabhakkhā”ti-ādīni vatvā akkosanti paribhāsanti.

Cūladaddaro caṇḍapharusatāya tesaṃ taṃ avamānaṃ asahanto “bhātika
ime dārakā amhe paribhavanti, āsīvisabhāvaṃ no na jānanti, ahaṃ tesaṃ
avamānaṃ sahituṃ na sakkomi, nāsāvātena te nāsessāmī”ti bhātarā saddhiṃ
sallapanto paṭhamāṃ gāthamāha—

13. “Imāni maṃ Daddara tāpayanti,
Vācāduruttāni manussaloke.
Maṇḍūkabhakkhā udakantasevī,
Āsīvisaṃ maṃ avisā sapantī”ti.

Tatttha **tāpayantī**ti dukkhāpentī. **Maṇḍūkabhakkhā udakantasevī**
“maṇḍūkabhakkhā”ti ca “udakantasevī”ti ca vadantā ete avisā gāmadārakā
maṃ āsīvisaṃ samānaṃ sapanti akkosantīti.

Tassa vacanaṃ sutvā Mahādaddaro sesagāthā abhāsi—

14. “Sakā raṭṭhā pabbājito, aññaṃ janapadaṃ gato.
Mahantaṃ koṭṭhaṃ kayirātha, duruttānaṃ nidhetave.

15. Yattha posaṃ na jānanti, jātiyā vinayena vā.

Na tattha mānaṃ kayirātha, vasa'maññātake jane.

16. Videsavāsaṃ vasato, jātavedasamenapi¹.

Khamitabbaṃ sapaññaṃ, api dāsassa tajjitan”ti.

Tattha **duruttānaṃ nidhetaveti** yathā dhaññaṇidhānatthāya mahantaṃ koṭṭhaṃ katvā pūretvā kicce uppanne dhaññaṃ vaḷaṇjenti, evamevaṃ videsaṃ gato antohadaye paṇḍito poso duruttānaṃ nidhānatthāya mahantaṃ koṭṭhaṃ kayirātha. Tattha tāni duruttāni nidahitvā puna attano pahonakakāle kātappaṃ karissati. **Jātiyā vinayena vāti** “ayaṃ khattiyo brāhmaṇo”ti vā “sīlavā bahussuto guṇasampanno”ti vā evaṃ yattha jātiyā vinayena vā na jānantīti attho. **Mānanti** evarūpaṃ maṃ lāmakavohārena voharanti, na sakkaronti na garuṃ karontīti mānaṃ na kareyya. **Vasa'maññātake janeti** attano jātigottādīni ajānantassa janassa santike vasanto. **Vasatoti** vasatā, ayameva vā pātho.

Evaṃ te tattha tīṇi vassāni vasiṃsu. Atha ne pitā pakkosāpesi. Te tato paṭṭhāya nihataṃ jātā.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakam samodhānesi, saccapariyosāne kodhano bhikkhu anāgāmiṃ phale patiṭṭhahi. Tadā Cūḷadaddaro kodhano bhikkhu ahosi, Mahādaddaro pana ahameva ahosinti.

Daddarajātakavaṇṇanā catutthā.

5. Sīlavīmaṃsanajātakavaṇṇanā (305)

Natthi loke raho nāmāti idaṃ Satthā Jetavane viharanto kilesaniggahaṃ ārabha kathesi. Vatthu Ekādasakanipāte **Pāṇiyajātake**² āvi bhavissati. Ayaṃ panettha saṅkhepo—pañcasatā bhikkhū antojetavane vasantā majjhimayāmasamanantare kāmavitakkaṃ vitakkayīṃsu.

1. Jātavedabhayenapi (Ka)

2. Khu 5. 234 piṭṭhe.

Satthā chasupi rattidivākoṭṭhāsesu yathā ekacakkhuko cakkhum, ekaputto puttaṃ, cāmarī vālaṃ appamādena rakkhati, evaṃ niccakālaṃ bhikkhū oloketi. So rattibhāge dibbacakkhunā Jetavanaṃ olovento cakkavattirañño attano nivesane uppannacore viya te bhikkhū disvā Gandhakuṭiṃ vivarivā Ānandattheraṃ āmantetvā “Ānanda antojetavane koṭisanthāre vasanakabhikkhū sannipātāpetvā Gandhakuṭidvāre āsanaṃ paññāpehi”ti āha. So tathā katvā Satthu paṭivedesi. Satthā paññattāsane nisīditvā sabbasaṅgāhikavasena āmantetvā “bhikkhave porāṇakapaṇḍitā ‘pāpakaraṇe raho nāma natthi’ti pāpaṃ na karimsū”ti vatvā tehi yācito atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto brāhmaṇakule nibbattitvā vayappatto tattheva Bārāṇasiyaṃ disāpāmoḁkhassa ācariyassa santike pañcannaṃ māṇavakasatānaṃ jeṭṭhako hutvā sippaṃ uggaṇhāti. Ācariyassa pana vayappattā dhītā atthi. So cintesi “imesaṃ māṇavakānaṃ sīlaṃ vīmaṃsitvā sīlasampannasseva dhītaraṃ dassāmi”ti. So ekadivasaṃ māṇavake āmantetvā “tātā mayhaṃ dhītā vayappattā, vivāhamassā kāressāmi, vatthālaṅkāraṃ laddhuṃ vaṭṭati, gacchatha tumhe attano attano ñātakānaṃ apassantānaññeva thenetvā vatthālaṅkāre āharatha, kenaci adiṭṭhameva gaṇhāmi, dassetvā ābhataṃ na gaṇhāmi”ti āha. Te “sādhū”ti sampaṭicchitvā tato paṭṭhāya ñātakānaṃ apassantānaṃ thenetvā vatthapiḷandhanādīni āharanti. Ācariyo ābhatābhataṃ visuṃ visuṃ ṭhapesi. Bodhisatto pana na kiñci āhari. Atha naṃ ācariyo āha “tvaṃ pana tāta na kiñci āharasi”ti. Āma ācariyāti. Kasmā tātāti. “Tumhe na kassaci passantassa ābhataṃ gaṇhatha, ahaṃ pana pāpakaraṇe raho nāma na passāmi”ti dīpento imā dve gāthā āha—

17. “Natthi loka raho nāma, pāpakammaṃ pakubbato.

Passanti vanabhūtāni, taṃ bālo maññatī raho.

18. Ahaṃ raho na passāmi, suññaṃ vāpi na vijjati.

Yattha aññaṃ na passāmi, asuññaṃ hoti taṃ mayā”ti.

Tattha **rahoti** paṭicchannaṭṭhānaṃ. **Vanabhūtānī**ti vane nibbattabhūtāni. **Taṃ bāloti** taṃ pāpakammaṃ raho mayā katanti bālo maññati. **Suññaṃ vāpīti** yaṃ vā ṭhānaṃ sattehi suññaṃ tucchaṃ bhaveyya, tampi natthīti āha.

Ācariyo tassa pasīditvā “tāta na mayhaṃ gehe dhanam natthi, ahaṃ pana sīlasampannassa dhītaraṃ dātukāmo ime māṇavake vīmaṃsanto evamakāsiṃ, mama dhītā tuyhameva anucchavikā”ti dhītaraṃ alaṅkaritvā bodhisattassa adāsi. Sesamāṇavake “tumahhi ābhatābhataṃ tumhākaṃ gehameva nethā”ti āha.

Satthā “iti kho bhikkhave te dussīlamāṇavakā attano dussīlatāya taṃ itthiṃ na labhiṃsu, itaro paṇḍitamāṇavo sīlasampannatāya labhī”ti vatvā abhisambuddho hutvā itarā dve gāthā abhāsi—

19. “Dujjacco ca sujacco ca, nando ca sukhavaḍḍhito.

Vajjo ca addhuvasīlo ca, te dhammaṃ jahumatthikā.

20. Brāhmaṇo ca kathaṃ jahe, sabbadhammāna pāragū.

Yo dhammamanupāleti, dhitimā saccanikkamo”ti.

Tattha **dujjaccoti**-ādayo cha jeṭṭhakamāṇavā, tesaṃ nāmaṃ gaṇhi, avasesānaṃ nāmaṃ aggahetvā sabbasaṅgāhikavaseneva “**te dhammaṃ jahumatthikā**”ti āha. Tattha **teti** sabbepi te māṇavā. **Dhammanti** itthipaṭilābhasabhāvaṃ. **Jahumatthikā**ti jahum atthikā, ayameva vā pāṭho. Makāro padabyañjanasandhivasena vutto. Idaṃ vuttaṃ hoti—sabbepi te māṇavā tāya itthiyā atthikāva hutvā attano dussīlatāya taṃ itthipaṭilābhasabhāvaṃ jahimsu.

Brāhmaṇo cāti itaro pana sīlasampanno brāhmaṇo. **Kathaṃ jaheti** kena kāraṇena taṃ itthipaṭilābhasabhāvaṃ jahissati. **Sabbadhammānanti** imasmiṃ ṭhāne lokiyāni pañca sīlāni dasa sīlāni tīṇi sucaritāni ca sabbadhammā nāma, tesaṃ so pāraṃ gatoti **pāragū**. **Dhammanti**

vuttappakārameva dhammaṃ **yo anupāleti** rakkhati. **Dhitimāti** sīlarakkhanadhitiyā samannāgato. **Saccanikkamoti** sacce sabhāvabhūte yathāvutte sīladhamme nikkamena samannāgato¹.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakam samodhānesi, saccapariyosāne tāni pañca bhikkhusatāni arahatte patiṭṭhahimsu. Tadā ācariyo Sāriputto ahosi, paṇḍitamāṇavo pana ahameva ahosinti.

Sīlavīmaṃsanajātakavaṇṇanā pañcamā.

6. Sujātājātakavaṇṇanā (306)

Kimaṇḍakāti idaṃ Satthā Jetavane viharanto Mallikam devim ārabha kathesi. Ekadivasam kira rañño tāya saddhim sirivivādo ahosi, “sayanakalaho”tipi vadantiyeva. Rājā kujjhitvā tassā atthibhāvampi na jānāti. Mallikā devīpi “Satthā rañño mayi kuddhabhāvaṃ na jānāti maññe”ti cintesi. Satthāpi ñatvā “imesaṃ samaggabhāvaṃ karissāmi”ti pubbaṇhasamayam nivāsetvā pattacīvaramādāya pañcabhikkhusataparivāro Sāvattiṃ pavisitvā rājadvāram agamāsi. Rājā Tathāgatassa pattam gahetvā nivesanaṃ pavesetvā paññattāsane nisīdāpetvā Buddhappamukhassa bhikkhusamghassa dakkhiṇodakam datvā yāgukhajjakam āhari. Satthā pattam hatthena pidahitvā “mahārāja kham devī”ti āha. Kim bhante tāya attano yasena mattāyāti. Mahārāja sayameva yasaṃ datvā mātugāmaṃ ukkhipitvā tāya katassa aparādhassa asahanaṃ nāma na yuttanti. Rājā Satthu vacanaṃ sutvā taṃ pakkosāpesi, sā Satthāraṃ parivisi. Satthā “aññamaññaṃ samaggehi bhavitum vaṭṭatī”ti sāmaggirasavaṇṇaṃ kathetvā pakkāmi. Tato paṭṭhāya ubho samaggavāsaṃ vasiṃsu. Bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “āvuso Satthā ekavacaneneva ubho samagge akāsi”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinna”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na bhikkhave idāneva,

1. Saccasabhāvabhūto yathāvuttena sīladhammanikkamena samannāgato (Ka)

pubbepāham ete ekavādeneva samagge akāsin”ti vatvā tehi yācito atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasīyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto tassa atthadhammānusāsako amacco ahosi. Athekadivasam rājā vātapānaṃ vivaritvā rājaṅgaṇaṃ olokayamāno aṭṭhāsi. Tasmiṃ khaṇe ekā paṇṇikadhītā abhirūpā paṭhamavaye ʈhitā Sujātā nāma badarapacchim sīse katvā “badarāni gaṇhatha, badarāni gaṇhathā”ti vadamānā rājaṅgaṇena gacchati. Rājā tassā saddaṃ sutvā tāya paṭibaddhacitto hutvā asāmikabhāvaṃ ñatvā taṃ pakkosāpetvā aggamaheṣiṭṭhāne ʈhapetvā mahantaṃ yasaṃ adāsi. Sā rañño piyā ahosi manāpā. Athekadivasam rājā suvaṇṇataṭṭake badarāni khādanto nisīdi. Tadā Sujātā devī rājānaṃ badarāni khādantaṃ disvā “mahārāja kiṃ nāma tumhe khādathā”ti pucchantī paṭhamam gāthamāha—

21. “Kimaṇḍakā ime deva, nikkhattā kaṃsamallake.

Upalohitakā vaggū, taṃ me akkhāhi pucchito”ti.

Tattha **kimaṇḍakā**ti kiṃphalāni nāmetāni, parimaṇḍalavasena pana ṇḍakāti āha. **Kaṃsamallake**ti suvaṇṇataṭṭake. **Upalohitakā**ti rattavaṇṇā. **Vaggū**ti cakkhā¹ nimmalā.

Rājā kujjhitvā “badaravāṇijake paṇṇikagahapatikassa dhīte attano kulasantakāni badarānipi na jānāsī”ti vatvā dve gāthā abhāsi—

22. “Yāni pure tuvaṃ devi, bhaṇḍu nantakavāsini.

Ucchaṅgahatthā pacināsi, tassā te koliyaṃ phalaṃ.

23. Uḍḍayhate na ramati, bhogā vippajahanti taṃ.

Tatthevī’maṃ paṭinetha, yattha kolaṃ pacissatī”ti.

Tattha **bhaṇḍū**ti muṇḍasīsā hutvā. **Nantakavāsini**ti jiṇṇapilotikanivatthā. **Ucchaṅgahatthā pacināsī**ti aṭaviṃ pavisitvā aṅkusakena sākhaṃ onāmetvā ocitocitaṃ hatthena gahetvā ucchaṅge pakkhipanavasena

1. Pokkhā (Sī, Syā)

ucchaṅgahatthā hutvā pacināsi ocināsi. **Tassā te koliyaṃ phalanti** tassā tava evaṃ pacinantiyā ocinantiyā yamaṃ idāni khādāmi, idaṃ koliyaṃ kuladattiyaṃ phalanti attho.

Uḍḍayhate na ramatīti ayaṃ jammī imasmim rājakule vasamānā lohakumbhiyaṃ pakkhittā viya ḍayhati nābhiramati. **Bhogāti** rājabhogā imaṃ alakkhikaṃ vippajahanti. **Yattha kolaṃ pacissatīti** yattha gantvā puna badarameva pacinitvā vikkiṇanti jīvikaṃ kappessati, tattheva naṃ nethāti vadati.

Bodhisatto “ṭhapetvā maṃ añño ime samagge kātum na sakkhissatī”ti rājānaṃ saññāpetvā “imissā anikkadḍhanaṃ karissāmī”ti cintetvā catutthaṃ gāthamāha—

24. “Honti hete mahārāja, iddhippattāya nāriyā.

Khama deva Sujātāya, mā’ssā kujjha rathesabhā”ti.

Tassattho—mahārāja ete evarūpā pamādadosā yasaṃ pattāya nāriyā hontiyeva, etaṃ evarūpe ucce ṭhāne ṭhapetvā idāni “ettakassa aparādhassa asahanaṃ nāma na yuttaṃ tumhākaṃ, tasmā khama deva Sujātāya, etissā mā kujjha **rathesabha** rathajetṭhakāti.

Rājā tassa vacanena deviyā taṃ aparādhaṃ sahitvā yathāṭhāneyeva naṃ ṭhapesi, tato paṭṭhāya ubho samaggavāsaṃ vasimsūti.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakam samodhānesi “tadā Bārāṇasirājā Kosalarājā ahosi, Sujātā Mallikā, amacco pana ahameva ahosin”ti.

Sujātājātakavaṇṇanā chaṭṭhā.

7. Palāsajātakavaṇṇanā (307)

Acetanaṃ brāhmaṇa assuṇantanti idaṃ Satthā parinibbānanaṃ nipanno Ānandattheraṃ ārabba kathesi. Sohāyasmā “ajja rattiyaṃ paccūsasamaye Satthā parinibbāyissatī”ti ñatvā “ahañcamhi sekkho sakaraṇiyo, Satthu ca me parinibbānaṃ bhavissati, pañcavīsati vassāni Satthu

kataṃ upaṭṭhānaṃ nipphalaṃ bhavissatī”ti sokābhibhūto uyyāna-ovarake kapisīsaṃ ālambitvā parodi. Satthā taṃ apassanto “kaḥaṃ bhikkhave Ānando”ti pucchitvā tamatthaṃ sutvā taṃ pakkosāpetvā “katapuññosi tvaṃ Ānanda, padhānamanuyuñja, khippaṃ hohisi anāsavo, mā cintayī, idāni tayā mama kataṃ upaṭṭhānaṃ kimkāraṇā nipphalaṃ bhavissati, yassa te pubbe sarāgādikālepi mama kataṃ upaṭṭhānaṃ nipphalaṃ nāhosī”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto Bārāṇasito avidūre palāsarukkhadevatā hutvā nibbatti. Tadā Bārāṇasivāsino manussā devatāmaṅgalikā ahesuṃ niccaṃ balikaraṇādīsu payuttā. Atheko duggatabrāhmaṇo “ahampi ekaṃ devataṃ paṭijaggissāmī”ti ekasmiṃ unnatappadese ṭhitassa mahato palāsarukkhaṃ mūlaṃ samaṃ nittiṇaṃ katvā parikkhipitvā vālukaṃ okiritvāva sammajjitvā rukkhe gandhapañcaṅgulikāni datvā mālāgandhadhūmehi pūjetvā dīpaṃ jāletvā “sukhaṃ sayā”ti vatvā rukkhaṃ padakkhiṇaṃ katvā pakkamati. Dutiyadivase pātova gantvā sukhasēyyaṃ pucchati. Athekadivasaṃ rukkhadēvatā cintesi “ayaṃ brāhmaṇo ativiya maṃ paṭijaggati, imaṃ brāhmaṇaṃ vīmaṃsitvā yena kāraṇena maṃ paṭijaggati, taṃ dassāmī”ti. Sā tasmīṃ khaṇe brāhmaṇe āgantvā rukkhamūle sammajjante mahallakabrāhmaṇavesena samīpe ṭhatvā paṭhamāṃ gāthamāha—

25. “Acetaṇaṃ brāhmaṇa asuṇantaṃ,
Jāno ajānanta’ mimaṃ palāsaṃ.
Āraddhaviriyo dhuvāṃ appamatto,
Sukhasēyyaṃ pucchasi kissa hetū”ti.

Tattha **asuṇantanti** acetanattāva asuṇantaṃ. **Jānoti** tuvaṃ jānamāno hutvā. **Dhuvāṃ appamattoti** niccaṃ appamatto.

Taṃ sutvā brāhmaṇo dutiyaṃ gāthamāha—

26. “Dūre suto ceva brahā ca rukkho,
Dese ṭhito bhūtanivāsarūpo.
Tasmā namassāmi imaṃ palāsaṃ.
Ye cettā bhūtā te dhanassa hetū”ti.

Tattha **dūre sutoti** brāhmaṇa ayaṃ rukkho dūre suto vissuto, na āsannaṭṭhāneyeva pākaṭo. **Brahā cāti** ahanto ca. **Dese ʈhitoti** unnate same bhūmippadese ʈhito. **Bhūtanivāsarūpoti** devatānivāsasabhāvo, addhā ettha mahesakkhā devatā nivutthā bhavissati. **Te dhanassa hetūti** imaṇca rukkhariṃ ye cettha nivutthā bhūtā, te dhanassa hetu namassāmi, na nikkāraṇāti.

Taṃ sutvā rukkhadevatā brāhmaṇassa pasannā “ahaṃ brāhmaṇa imasmim rukkhe nibbattadevatā, mā bhāyi, dhanam te dassāmi”ti taṃ assāsetvā attano vimānadvāre mahantena devatānubhāvena ākāse ʈhatvā itarā dve gāthā abhāsi—

27. “So te karissāmi yathānubhāvaṃ,
Kataññutaṃ brāhmaṇa pekkhamāno.
Kathaṇhi āgamma sataṃ sakāse.
Moghāni te assu pariphanditāni.

28. Yo tindukarukkhasa paro¹ pilakkho,
Parivārito pubbayaṇṇo uḷāro.
Tasse’sa mūlasmiṃ nidhi nikhāto,
Adāyādo gaccha taṃ uddharāhi”ti.

Tattha **yathānubhāvanti** yathāsatti yathābalaṃ. **Kataññutanti** tayā mayhaṃ kataguṇaṃ jānanto taṃ attani vijjamānaṃ kataññutaṃ pekkhamāno. **Āgammāti** āgantvā. **Sataṃ sakāseti** sappurisānaṃ santike. **Moghāni te assu pariphanditānīti** sukhasēyyapucchanavasena vācāphanditāni sammajjanādikaraṇena kāyaphanditāni ca tava kathaṃ aphaḷāni bhavissanti.

Yo tindukarukkhasa paro pilakkhoti yo esa tindukarukkhasa parato pilakkharukkho ʈhitoti vimānadvāre ʈhitāva hatthaṃ pasāretvā dasseti. **Parivāritoti** ādisu tassa pilakkharukkhasa mūle esa taṃ rukkhamaḷaṃ parikkhipitvā nihitatāya parivārito, pubbe yiṭṭhayaṇṇavasena purimasāmikānaṃ uppannatāya **pubbayaṇṇo**, anekaniḍḍhikumbhibhāvena

mahantattā **uḷāro**, bhūmiṃ khaṇitvā ṭhapitattā **nikhāto**, idāni dāyādānaṃ abhāvato **adāyādo**. Idam vuttaṃ hoti—esa taṃ rukkhamūlaṃ parikkhipitvā gīvāya gīvaṃ paharantīnaṃ nidhikumbhīnaṃ vasena mahānidhi nikhāto asāmikō, gaccha taṃ uddharitvā gaṇhāti.

Evañca pana vatvā sā devatā “brāhmaṇa tvaṃ etaṃ uddharitvā gaṇhanto kilamissasi, gaccha tvaṃ, ahameva taṃ tava gharaṃ netvā asukasmīṃ asukasmīṃ ca ṭhāne nidahissāmi, tvaṃ etaṃ dhanam yāvajīvaṃ paribhuñjanto dānaṃ dehi, sīlaṃ rakkhāhi”ti brāhmaṇassa ovādaṃ datvā taṃ dhanam attano ānubhāvena tassa ghare patiṭṭhāpesi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakam samodhānesi “tadā brāhmaṇo Ānando ahosi, rukkhadevatā pana ahameva ahosin”ti.

Palāsajātakavaṇṇanā sattamā.

8. Sakuṇajātakavaṇṇanā (308)

Akaramhasa te kiccanti idam Satthā Jetavane viharanto Devadattassa akataññutaṃ ārabba kathesi. “Na bhikkhave idāneva, pubbepi Devadatto akataññūyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto Himavantapadese rukkhakoṭṭakasakuṇo hutvā nibbatti. Athekassa sīhassa maṃsaṃ khādantassa aṭṭhi gale laggi, galo uddhumāyi, gocaraṃ gaṇhituṃ na sakkoti, kharā vedanā pavattati. Atha naṃ so sakuṇo gocarappasuto disvā sākhāya nilīno “kiṃ te samma dukkhan”ti pucchi. So tamatthaṃ ācikkhi. Ahaṃ te samma etaṃ aṭṭhiṃ apaneyyaṃ, bhayena pana te mukhaṃ pavisitum na visahāmi, khādeyyāsipi manti. Mā bhāyi samma, nāhaṃ taṃ khādāmi, jīvitaṃ me dehīti. So “sādhū”ti taṃ vāmapassena nipajjāpetvā “ko jānāti, kimpesa karissatī”ti¹ cintetvā yathā mukhaṃ pidahituṃ na sakkoti, tathā tassa adharoṭṭhe

1. Ko jānāti, kiṃ me bhavissatīti (Syā), ko jānāti, ko passati, kiṃ bhavissatīti (Ka)

ca uttarotṭhe ca daṇḍakaṃ ṭhapetvā mukhaṃ pavisitvā aṭṭhikoṭṭim tuṇḍena pahari, aṭṭhi patitvā gataṃ. So aṭṭhim pātetvā sīhassa mukhato nikkhamanto daṇḍakaṃ tuṇḍena paharitvā pātentova nikkhamitvā sākhagge nilīyi. Sīho nirogo hutvā ekadivasaṃ ekaṃ vanamahimsaṃ vadhitvā khādati. Sakuṇo “vīmaṃsissāmi nan”ti tassa uparibhāge sākhāya nilīyitvā tena saddhim sallapanto paṭhamāṃ gāthamāha—

29. “Akaramhasa te kiccaṃ, yaṃ balaṃ ahuvamhase.
Migarāja namo tyatthu, api kiñci labhāmase”ti.

Tattha **akaramhasa**¹ te **kiccanti** bho sīha mayampi tava ekaṃ kiccaṃ akarimha. **Yaṃ balaṃ ahuvamhase**ti yaṃ amhākaṃ balaṃ ahosi, tena balena tato kiñci ahāpetvā akarimhayeva.

Taṃ sutvā sīho dutiyaṃ gāthamāha—

30. “Mama lohitaabhakkhassa, niccaṃ luddāni kubbato.
Dantantaragato santo, taṃ bahuṃ yampi jīvasī”ti.

Taṃ sutvā sakuṇo itarā dve gāthā abhāsi—

31. “Akataññu’makattāraṃ, katassa appaṭikāraṃ.
Yasmiṃ kataññutā natthi, niraṭṭhā tassa sevanā.

32. Yassa sammukhaciṇṇena, mittadhammo na labbhati.
Anusūyamanakkosaṃ, saṇikaṃ tamhā apakkame”ti.

Tattha **akataññunti** kataguṇaṃ ajānantaṃ. **Akattāraṃ**ti yaṃkiñci² akaraṇtaṃ. **Sammukhaciṇṇenā**ti sammukhe katena guṇena. **Anusūyamanakkosanti** taṃ puggalaṃ na usūyanto na akkosanto saṇikaṃ tamhā pāpapuggalā apagaccheyyāti. Evaṃ vatvā so sakuṇo pakkāmi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi “tadā sīho Devadatto ahosi, sakuṇo pana ahameva ahosiṃ”ti.

Sakuṇajātakavaṇṇanā aṭṭhamā.

1. Akaramhāva (Syā)

2. Sayāṃ kiñci (Ka)

9. Chavajātakavaṇṇanā (309)

Sabbamidam carimam katanti idam Satthā Jetavane viharanto chabbaggiye bhikkhū ārabha kathesi. Vatthu **vinaye**¹ vitthārato āgatameva. Ayam panettha saṅkhepo—Satthā chabbaggiye pakkosāpetvā “saccam kira tumhe bhikkhave nīce āsane nisīditvā ucce āsane nisinnassa dhammam desethā”ti pucchitvā “evam bhante”ti vutte te bhikkhū garahitvā “ayuttam bhikkhave tumhākam mama dhamme agāravakaraṇam, porāṇakapaṇḍitā hi nīce āsane nisīditvā bāhirakamantepi² vācente garahimsū”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyam Brahmadatte rajjam kārente bodhisatto caṇḍālakule nibbattitvā vayappatto kuṭumbam saṇṭhapesi. Tassa bhariyā ambadohaṇinī hutvā tam āha “sāmi icchāmaham ambam khāditun”ti. Bhadde imasmim kāle ambam natthi, aññaṃ kiñci ambilaphalam āharissāmīti. Sāmi ambaphalam labhamānāva jīvissāmi, alabhamānāya me jīvitam natthīti. So tassā paṭibaddhacitto “kham nu kho ambaphalam labhissāmī”ti cintesi. Tena kho pana samayena Bārāṇasirañño uyyāne ambo dhuvaphalo hoti. So “tato ambapakkam āharitvā imissā dohaḥam paṭippassambhessāmī”ti rattibhāge uyyānam gantvā ambam abhiruhitvā nilīno sakhāya sakham ambam olokento vicari. Tassa tathā karontasseva ratti vibhāyi. So cintesi “sace idāni otaritvā gamissāmi, disvā mam ‘coro’ti gaṇhissanti, rattibhāge gamissāmī”ti. Athekam viṭapaṃ abhiruhitvā nilīno acchi.

Tadā Bārāṇasirājā “purohitassa santike mante uggaṇhissāmī”ti uyyānam pavisitvā ambarukkhamūle ucce āsane nisīditvā ācariyam nīce āsane nisīdāpetvā mante uggaṇhi. Bodhisatto upari nilīno cintesi “yāva adhammiko ayam rājā, yo uccāsane nisīditvā mante uggaṇhāti. Ayam brāhmaṇopi adhammiko, yo nīcāsane nisīditvā mante vāceti. Ahampi adhammiko, yo mātugāmassa vasaṃ gantvā³ mama jīvitam agaṇetvā ambam āharāmī”ti. So rukkhato otaranto

1. Vi 2. 267 piṭṭhe.

2. Ucce āsane nisīdante bāhirakamantepi (Ka)

3. Vāhasā (Sī, Syā)

ekaṃ olambanasākhaṃ gahetvā tesaṃ ubhinnampi antare patiṭṭhāya
 “mahārāja ahaṃ naṭṭho, tvaṃ mūḷho, purohito mato”ti āha. So rañña “kiṃ
 kāraṇā”ti puṭṭho paṭhamam gāthamāha—

33. “Sabbamidaṃ carimaṃ kataṃ, ubho dhammaṃ na passare.
 Ubho pakatiyā cutā, yo cāyaṃ mantejjhāpeti.
 Yo ca mantaṃ adhīyati”ti.

Tattha **sabbamidaṃ carimaṃ kataṃ**¹ yaṃ amhehi tīhi janehi kataṃ,
 sabbaṃ idaṃ kiccaṃ lāmakam nimmariyādaṃ adhammikaṃ. Evaṃ attano
 corabhāvaṃ tesaṃca mantesu agāraṃ garahitvā puna itare dveyeva
 garahanto “**ubho dhammaṃ na passare**”ti-ādimāha. Tattha **ubhoti** ime dvepi
 janā garukārārahaṃ porāṇakadhammaṃ na passanti, tato dhammapakatito
 cutā. Dhammo hi paṭhamuppattivasena pakati nāma. Vuttampi cetam—

“Dhammo have pāturahosi pubbe,
 Pacchā adhammo udapādi loka”ti².

yo cāyanti yo ca ayaṃ nīcāsane nisīditvā mante ajjhāpeti, yo ca ucce āsane
 nisīditvā adhīyati.

Taṃ sutvā brāhmaṇo dutiyaṃ gāthamāha—

34. “Sālīnaṃ odanaṃ bhuñje, suciṃ maṃsūpasecanaṃ.
 Tasmā etaṃ na sevāmi, dhammaṃ isihi sevitaṃ”ti.

Tassattho—ahañhi bho imassa rañño santakam sālīnaṃ odanaṃ **suciṃ**
 paṇḍaraṃ nānappakārāya maṃsavikatiyā sittam **maṃsūpasecanaṃ**
 bhuñjāmi, tasmā udare baddho hutvā etaṃ esitaguṇehi isihi sevitaṃ
 dhammaṃ na sevāmīti.

Taṃ sutvā itaro dve gāthā abhāsi—

35. “Paribbaja mahā loko, pacantaññepi pāṇino.
 Mā taṃ adhammo ācarito, asmā kumbhamivā’bhidā.

1. Sabbaṃ idaṃ carimavatanti (Sī), sabbaṃ idaṃca marikatanti (Syā)

2. Khu 5. 229 piṭṭhe.

36. Dhiratthu taṃ yasalābhaṃ, dhanalābhañca brāhmaṇa.

Yā vutti vinipātena, adhammacaraṇena vā”ti.

Tattha **paribbajā**ti ito aññattha gaccha. **Mahā**ti ayaṃ loko nāma mahā. **Pacantaññepi pāṇinoti** imasmiṃ jambudīpe aññepi pāṇino pacanti, nāyameveko rājā. **Asmā kumbhamivā’bhidā**ti pāsāṇo ghaṭaṃ viya. Idaṃ vuttaṃ hoti—yaṃ tvaṃ aññattha agantvā idha vasanto adhammaṃ ācarasi, so adhammo evaṃ ācarito pāsāṇo ghaṭaṃ viya mā taṃ bhindi.

“**Dhiratthū**”ti gāthāya ayaṃ saṅkhepattho—brāhmaṇa yo esa evaṃ tava yasalābho ca dhanalābho ca dhiratthu, taṃ garahāma mayaṃ. Kasmā? Yasmā ayaṃ tayā laddhalābho āyatim apāyesu vinipātanahetunā sampati ca adhammacaraṇena jīvitavutti nāma hoti, yā cesā vutti iminā āyatim vinipātena idha¹ adhammacaraṇena vā nippajjati, kim tāya, tena taṃ evaṃ vadāmīti.

Athassa dhammakathāya rājā pasīditvā “bho purisa kimjātikosī”ti pucchi. Caṇḍālo ahaṃ devāti. Bho “sace tvaṃ jātisampanno abhavissa, rajjaṃ te ahaṃ adassaṃ, ito paṭṭhāya pana ahaṃ divā rājā bhavissāmi, tvaṃ rattim rājā hohi”ti attano kaṇṭhe piḷandhanaṃ pupphadāmaṃ tassa gīvāyaṃ piḷandhāpetvā taṃ nagaraguttikaṃ akāsi. Ayaṃ nagaraguttikānaṃ kaṇṭhe rattapupphadāmapiḷandhanaṃso. Tato paṭṭhāya pana rājā tassovāde ṭhatvā ācariye gāravaṃ karitvā nīce āsane nisinno mante uggaṇhīti.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi “tadā rājā Ānando ahosi, caṇḍālaputto pana ahameva ahosi”ti.

Chavajātakavaṇṇanā navamā.

1. Iminā (Sī, Syā)

10. Seyyajātakavaṇṇanā (310)

Sasamuddapariyāyanti idaṃ Satthā Jetavane viharanto ukkaṇṭhitabhikkhum ārabba katesi. So hi Sāvatthiyaṃ piṇḍāya caranto ekaṃ abhirūpaṃ alaṅkatapaṭiyattaṃ itthiṃ disvā ukkaṇṭhito sāsane nābhiraṃ. Atha bhikkhū Bhagavato ārocesuṃ. So Bhagavatā “saccaṃ kira tvaṃ bhikkhu ukkaṇṭhito”ti puṭṭho “saccaṃ bhante”ti vatvā “ko taṃ ukkaṇṭhāpesi”ti vutte tamatthaṃ ārocesi. Satthā “kasmā tvaṃ evarūpe niyyānikasāsane pabbajitvā ukkaṇṭhito, pubbe paṇḍitā purohitaṭṭhānaṃ labhantāpi taṃ paṭikkhipitvā pabbajimsū”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto purohitassa brāhmaṇiṃ kucchimhi paṭisandhiṃ gaṇhitvā rañño puttana saddhiṃ ekadivase vijāyi. Rājā “atthi nu kho koci me puttana saddhiṃ ekadivase jāto”ti amacce pucchi. Atthi mahārāja purohitassa puttoti. Rājā taṃ āharāpetvā dhātinaṃ datvā puttana saddhiṃ ekatova paṭijaggāpesi. Ubhinnaṃ ābharaṇāni ceva pānabhojanādīni ca ekasadisāneva ahesuṃ. Te vayappattā ekatova Takkaṣilaṃ gantvā sabbasippāni uggaṇhitvā āgamaṃsu. Rājā puttassa oparajjaṃ adāsi, mahāyaso ahosi. Tato paṭṭhāya bodhisatto rājaputtana saddhiṃ ekatova khādati pivati sayati, aññaṃaññaṃ viśāso thiro ahosi.

Aparabhāge rājaputto pitu accayena rajje paṭiṭṭhāya mahāsampattiṃ anubhavi. Bodhisatto cintesi “mayhaṃ sahāyo rajjamanuśāsati, sallakkhitakkhaṇeyeva kho pana mayhaṃ purohitaṭṭhānaṃ dassati, kiṃ me gharāvāsena, pabbajitvā vivekamanubrūhessāmī”ti. So mātāpitāro vanditvā pabbajjaṃ anujānāpetvā mahāsampattiṃ chaḍḍetvā ekakova nikkhamitvā Himavantaṃ pavisitvā manorame bhūmibhāge paṇṇasālaṃ māpetvā isipabbajjaṃ pabbajitvā abhiññā ca samāpattiyo ca nibbattetvā jhānakīlaṃ kīlanto vihāsi. Tadā rājā taṃ anussaritvā “mayhaṃ sahāyo na paññāyati, kahaṃ so”ti pucchi. Amaccā tassa pabbajitabhāvaṃ ārocetvā “ramaṇiye kira vanasaṇḍe vasatī”ti āhaṃsu. Rājā tassa

vasanokāsaṃ pucchitvā seyyaṃ¹ nāma amaccaṃ “gaccha sahāyaṃ me gahetvā ehi, purohitaṭṭhānamassa dassāmi”ti āha. So “sādhū”ti paṭissuṇitvā Bārāṇasito nikkhamitvā anupubbena paccantagāmaṃ patvā tattha khandhāvāraṃ ṭhapetvā vanacarakehi saddhiṃ bodhisattassa vasanokāsaṃ gantvā bodhisattaṃ paṇṇasāladvāre suvaṇṇapaṭimaṃ viya nisinnaṃ disvā vanditvā ekamantaṃ nisīditvā katapaṭisanthāro “bhante rājā tuyhaṃ purohitaṭṭhānaṃ dātukāmo, āgamaṇaṃ te icchatī”ti āha.

Bodhisatto “tiṭṭhatu purohitaṭṭhānaṃ, ahaṃ sakalaṃ Kāsikosalajambudīparajjaṃ cakkavattisirimeva vā labhantopi na gacchissāmi², na hi paṇḍitā sakim jahitakilese puna gaṇhanti, sakim jahitañhi niṭṭhubhakheḷasadisāṃ hotī”ti vatvā imā gāthā abhāsi—

37. “Sasamuddapariyāyaṃ, mahim sāgarakuṇḍalaṃ.

Na icche saha nindāya, evaṃ seyya vijānāhi.

38. Dhiratthu taṃ yasalābhaṃ, dhanalābhañca brāhmaṇa.

Yā vutti vinipātena, adhammacaraṇena vā.

39. Api ce pattamādāya, anagāro paribbaje.

Sāyeva jīvika seyyo, yā cā’dhammena esanā.

40. Api ce pattamādāya, anagāro paribbaje.

Aññaṃ ahimsayaṃ loke, api rajjena taṃ varan”ti.

Tattha **sasamuddapariyāyanti** pariyāyo vuccati parivāro, samuddaṃ parivāretvā ṭhitena cakkavālapabbatena saddhiṃ, samuddasaṅkhātēna vā parivārena saddhinti attho. **Sāgarakuṇḍalanti** sāgaramajjhe dīpavasena ṭhitattā tassa kuṇḍalabhūtanti attho. **Nindāyāti** jhānasukhasampannaṃ pabbajjaṃ chaḍḍetvā issariyaṃ gaṇhīti imāya nindāya. **Seyyāti**³ taṃ nāmenālapati. **Vijānāhi**ti dhammaṃ vijānāhi. **Yāvutti vinipātenāti** yā purohitaṭṭhānavasena laddhā yasalābhadhanalābhavutti jhānasukhato attavinipātanasaṅkhātēna vinipātena ito gantvā issariyamadamattassa adhammacaraṇena vā hoti, taṃ vuttaṃ dhiratthu.

1. Sayhaṃ (Sī, Syā)

2. Na icchissāmi (Syā)

3. Sayhāti (Sī, Syā, I)

Pattamādāyāti bhikkhābhājanam gahetvā. **Anagāroti** api aham agāravirahito parakulesu careyyam. **Sāyeva jīvikāti** sā eva me jīvikā seyyo varatarā. **Yā cā’dhammena esanāti** yā ca adhammena esanā. Idam vuttam hoti—yā adhammena esanā, tato esāva jīvikā sundaratarāti. **Ahimsayanti** aviheṭhento. **Api rajjenāti** evam param aviheṭhento kapālahatthassa mama jīvikakappanam rajjenāpi varam uttamanti.

Iti so punappunam yācantampi tam paṭikkhipi. Seyyopi tassa manam alabhitvā tam vanditvā gantvā tassa anāgamanabhāvam rañño ārocesi.

Satthā imam dhammadesanam āharitvā saccāni pakāsetvā jātakam samodhānesi, saccapariyosāne ukkaṇṭhitabhikkhu sotāpattiphale patiṭṭhahi, aparepi bahū sotāpattiphalādīni sacchikarimsu. Tadā rājā Ānando ahosi, seyyo Sāriputto, purohitaputto pana ahameva ahosinti.

Seyyajātakavaṇṇanā dasamā.

Kāliṅgavaggo paṭhamo.

2. Pucimandavagga

1. Pucimandajātakavaṇṇanā (311)

Uṭṭhehi corāti idam Satthā Veḷuvane viharanto āyasmantaṃ Mahāmoggallānam ārabha katesi. There kira Rājagaham upanissāya araṇṇakuṭikāya viharante eko coro nagaradvāragāme ekasmiṃ gehe sandhim chinditvā hatthasāram ādāya palāyitvā therassa kuṭipariveṇam pavisitvā “idha mayham ārakkho bhavissatī”ti therassa paṇṇasālāya pamukhe nipajji. Thero tassa pamukhe sayitabhāvaṃ ṇatvā tasmiṃ āsaṅkam katvā “corasamsaggo nāma na vaṭṭatī”ti nikkhamitvā “mā idha sayī”ti nīhari. So coro tato nikkhamitvā padam

mohetvā¹ palāyi. Manussā ukkaṃ ādāya corassa padānusārena tattha āgantvā tassa āgataṭṭhānaṭṭhitaṭṭhānanisinnaṭṭhānasayitaṭṭhānādīni disvā “coro ito āgato, idha ṭhito, idha nisinno, iminā ṭhānena apagato, na diṭṭho no”ti ito cito ca pakkhanditvā adisvāva paṭigatā, punadivase thero pubbaṇhasamayaṃ Rājagahe piṇḍāya caritvā piṇḍapātaṭṭhikkanto Veḷuvanaṃ gantvā taṃ pavattiṃ Satthu ārocesi. Satthā “na kho Moggallāna tvaññeva āsaṅkitabbayuttakaṃ āsaṅki, porāṇakapaṇḍitāpi āsaṅkimsū”ti vatvā therena yācito atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmaḍatte rajjaṃ kārente bodhisatto nagarassa Susānavane nimbarukkhadevatā hutvā nibbatti. Athekadivasam nagaradvāragāme katakammacoro taṃ Susānavanaṃ pāvisi. Tadā ca pana tattha Nimbo ca Assattho cāti dve jeṭṭhakarukkhā. Coro nimbarukkhamūle bhaṇḍikaṃ ṭhapetvā nipajji. Tasmim̐ pana kāle core gahetvā nimbasūle uttāsenti. Atha sā devatā cintesi “sace manussā āgantvā imaṃ coraṃ gaṇhissanti, imasseva nimbarukkhasa sākhaṃ chinditvā sūlaṃ katvā etaṃ uttāsessanti, evaṃ sante rukkho nassissati, handa naṃ ito nīharissāmī”ti. Sā tena saddhim̐ sallapantī paṭhamam̐ gāthamāha—

41. “Uṭṭhehi cora kiṃ sesi, ko attho supanena te.

Mā taṃ gahesuṃ rājāno, gāme kibbisakārakan”ti.

Tattha **rājānoti** rājapurise sandhāya vuttaṃ. **Kibbisakārakanti** dāruṇasāhasikacorakammakārakaṃ.

Iti naṃ vatvā “yāva taṃ rājapurisā na gaṇhanti, tāva aññattha gacchā”ti bhāyāpetvā palāpesi. Tasmim̐ palāte assatthadevatā dutiyaṃ gāthamāha—

42. “Yaṃ nu coraṃ gahessanti, gāme kibbisakārakaṃ.

Kiṃ tattha pucimandassa, vane jātassa tiṭṭhato”ti.

Tattha **vane jātassa tiṭṭhatoti** nimbo vane jāto ceva ṭhito ca. Devatā pana tattha nibbattattā rukkhasamudācāreneva samudācari.

Tam sutvā nimbadevatā tatiyaṃ gāthamāha—

43. “Na tvaṃ assattha jānāsi, mama corassa canta’raṃ.

Coram gahetvā rājāno, gāme kibbisakārakaṃ.

Appenti nimbasūlasmim, tasmim me saṅkate mano’ti.

Tattha **assatthāti** purimanayeneva tasmim nibbattadevatam samudācarati. **Mama corassa ca’ntaranti** mama ca corassa ca ekato avasanakāraṇaṃ. **Appenti¹ nimbasūlasminti** imasmim kāle rājāno coram nimbasūle āvuṇanti. **Tasmim me saṅkate manoti** tasmim kāraṇe mama cittam saṅkati. Sace hi imam sūle āvuṇissanti, vimānaṃ me nassissati, atha sākhāya olambessanti, vimāne me kuṇapagandho bhavissati, tenāham etaṃ palāpesinti attho.

Evam tasmaṃ devatānaṃ aññamaññaṃ sallapantānaññeva bhaṇḍasāmikā ukkāhatthā padānusārena āgantvā corassa sayitaṭṭhānaṃ disvā “ambho idāneva coro uṭṭhāya palāto, na laddho no coro, sace labhissāma, imasseva nam nimbassa sūle vā āvuṇitvā sākhāya vā olambetvā gamissāmā”ti vatvā ito cito ca pakkhanditvā coram adisvāva gatā.

Tesam vacanaṃ sutvā assatthadevatā catuttham gāthamāha—

44. “Saṅkeyya saṅkitabbāni, rakkheyyā’nāgataṃ bhayaṃ.

Anāgatabhayā dhīro, ubho loke avekkhatī”ti.

Tattha **rakkheyyā’nāgataṃ bhayanti** dve anāgatabhayāni diṭṭhadhammikañceva samparāyikañcāti. Tesu pāpamitte parivajjento diṭṭhadhammikaṃ rakkhati, tīṇi duccaritāni parivajjento samparāyikaṃ rakkhati. **Anāgatabhayāti** anāgatabhayahetutaṃ bhayaṃ² bhāyamāno **dhīro** paṇḍito puriso pāpamittasamsaggaṃ na karoti, tīhipi dvārehi duccaritaṃ na carati. **Ubho**

1. Accentī (Syā)

2. Anāgatabhayahetukaṃ bhayaṃ (I, Ka)

loketi evaṃ bhāyanto hesa idhalokaparalokasaṅkhāte ubho loka avekkhati oloketi, olokayamāno idhalokabhayena pāpamitte vivajjeti, paralokabhayena pāpaṃ na karotīti.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakam samodhānesi “tadā Assatthadevatā Ānando ahosi, Nimbadevatā pana ahameva ahosin”ti.

Pucimandajātakavaṇṇanā paṭhamā.

2. Kassapamandiyajātakavaṇṇanā (312)

Api Kassapa mandiyāti idaṃ Satthā Jetavane viharanto ekaṃ mahallakabhikkhuṃ ārabba kathesi. Sāvattiyaṃ kireko kulaputto kāmesu ādīnavaṃ disvā Satthu santike pabbajitvā kammaṭṭhāne anuyutto na cirasseva arahattaṃ pāpuṇi. Tassa aparabhāge mātā kālamakāsi. So mātu accayena pitaraṇca kaniṭṭhabhātaraṇca pabbājetvā Jetavane vasitvā vassūpanāyikasamaye cīvarapaccayassa sulabhataṃ sutvā ekaṃ gāmakāvāsaṃ gantvā tayopi tattheva vassaṃ upagantvā vutthavassā Jetavaneva āgamaṃsu. Daharabhikkhu Jetavanassa āsannaṭṭhāne “sāmaṇera tvaṃ therāṃ vissāmetvā āneyyāsi, ahaṃ puretaraṃ gantvā pariveṇaṃ paṭijaggissāmi”ti Jetavanaṃ pāvisi. Mahallakatthero saṇikaṃ āgacchati. Sāmaṇero punappunaṃ sīsena uppīlento viya “gaccha bhante gaccha bhante”ti taṃ balakkārena neti. Thero “tvaṃ maṃ attano vasaṃ ānesi”ti puna nivattitvā koṭito paṭṭhāya āgacchati. Tesam evaṃ aññamaññaṃ kalahaṃ karontānaññeva sūriyo atthaṅgato, andhakāro jāto.

Itaropi pariveṇaṃ sammajjitvā udakaṃ upaṭṭhapetvā tesam āgamaṇaṃ apassanto ukkaṃ gahetvā paccuggamaṇaṃ katvā te āgacchante disvā “kiṃ cirāyitthā”ti pucchi. Mahallako taṃ kāraṇaṃ kathesi. So te dvepi vissāmetvā saṇikaṃ ānesi. Taṃ divasaṃ Buddhupaṭṭhānassa okāsaṃ na labhi. Atha naṃ dutiyadivase Buddhupaṭṭhānaṃ āgantvā vanditvā nisinnaṃ Satthā “kadā āgatosi”ti pucchi. Hiyyo bhanteti. Hiyyo āgantvā ajja

Buddhupaṭṭhānaṃ karosīti. So “āma bhante”ti vatvā taṃ kāraṇaṃ ācikkhi. Satthā mahallakaṃ garahitvā “na esa idāneva evarūpaṃ kammaṃ karoti, pubbepe akāsi. Idāni pana tena tvaṃ kilamito, pubbepe paṇḍite kilamesī”ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto Kāsinigame brāhmaṇakule nibbatti. Tassa vayappattakāle mātā kālamakāsi. So mātu sarīrakiccaṃ katvā māsaddhamāsaccayena ghare vijjamānaṃ dhanam dānaṃ datvā pitaraṇca kaniṭṭhabhātaraṇca gahetvā Himavantapadese Devadattiyaṃ Vakkalaṃ gahetvā isipabbajjaṃ pabbajitvā uñchācariyāya vanamūlaphalāphalehi yāpento ramaṇīye vanasaṇḍe vasi. Himavante pana vassakāle acchinnadhāre deve vassante na sakkā hoti kandamūlaṃ khaṇitum, phalāni ca paṇṇāni ca patanti. Tāpasā yebhuyyena Himavantato nikkhamitvā manussapathe vasanti. Tadā bodhisatto pitaraṇca kaniṭṭhabhātaraṇca gahetvā manussapathe vasitvā puna Himavante pupphitaphalite te ubhopi gahetvā Himavante attano assamapadaṃ āgacchanto assamassāvidūre sūriye atthaṅgate “tumhe saṇikaṃ āgaccheyyātha, ahaṃ purato gantvā assamaṃ paṭijaggissāmi”ti vatvā te ohāya gato. Khuddakatāpasas pitarā saddhiṃ saṇikaṃ gacchanto taṃ kaṭippadese sīsena uppīlento viya gaccha gacchāti taṃ balakkārena neti. Mahallako “tvaṃ maṃ attano ruciya ānesī”ti paṭinivattitvā koṭito paṭṭhāya āgacchati. Evaṃ tesam kalahaṃ karontānaññeva andhakāro ahosi.

Bodhisattopi paṇṇasālaṃ sammajjitvā udakaṃ upaṭṭhapetvā ukkamādāya paṭipathaṃ āgacchanto te disvā “ettakaṃ kālaṃ kiṃ karitthā”ti āha. Khuddakatāpasas pitarā katakāraṇaṃ kathesi. Bodhisatto ubhopi te saṇikaṃ netvā parikkhāraṃ paṭisāmetvā pitaraṃ nhāpetvā pādadhovanapiṭṭhisambāhanādīni katvā aṅgārapallāṃ upaṭṭhapetvā paṭippassaddhakilamathaṃ pitaraṃ upanisiḍitvā “tāta taruṇadārakā nāma mattikābhājanasadisā muhutteneva bhijjanti, sakiṃ bhinnakālato paṭṭhāya puna na sakkā honti ghaṭetum, te akkosantāpi paribhāsantāpi mahallakehi adhivāsetabbā”ti vatvā pitaraṃ ovaḍanto imā gāthā abhāsi—

45. “Api Kassapa mandiyā, yuvā sapati hanti vā.
Sabbam tam khamate dhīro, paṇḍito tam titikkhati.
46. Sacepi santo vivadanti, khippam sandhīyare puna.
Bālā pattāva bhijjanti, na te samatha’majjhagū.
47. Ete bhiyyo samāyanti, sandhi tesam na jīrati.
Yo cā’dhipannam jānāti, yo ca jānāti desanam.
48. Eso hi uttaritaro, bhāravaho dhuraddharo.
Yo paresā’dhipannānam, sayam sandhātu’marahatī”ti.

Tattha **Kassapāti** pitaram nāmenālapati. **Mandiyāti** mandibhāvena taruṇatāya. **Yuvā sapati hanti vāti** taruṇadārako akkosatipi paharatipi. **Dhīro**ti dhikkatapāpo, dhī vā vuccati paññā, tāya samannāgatotipi attho. Itaram pana imasseva vevacanam. Ubhayenāpi sabbam tam bāladārakehi kataṃ aparādham mahallako dhīro paṇḍito sahati titikkhatīti dasseti.

Sandhīyareti puna mittabhāvena sandhīyanti ghaṭiyanti. **Bālā pattāvāti** bālakā pana mattikāpattāva bhijjanti. **Na te samatha’majjhagūti** te bālakā appamattakampi vivādam katvā verūpasamanam na vindanti nādhigacchanti. **Ete bhiyyoti** ete dve janā bhinnāpi puna samāgacchanti. **Sandhīti** mittasandhi. **Tesanti** tesaññeva dvinnam sandhi na jīrati. **Yo cā’dhipannanti** yo ca attanā adhipannam atikkantaṃ aññasmim katadosam jānāti. **Desananti** yo ca tena attano dosam jānantena desitam accayadesanam paṭiggaṇhitum jānāti.

Yo paresā’dhipannānanti yo paresam adhipannānam dosena abhibhūtānam aparādhakārakānam. **Sayam sandhātu’marahatīti** tesu akhamāpentesupi “ehi bhāramukha uddesam gaṇha, Atthakatham suṇa, bhāvanamanuyuṇja, kasmā paribāhiro hosī”ti evam sayam sandhātum arahati mittabhāvam ghaṭeti, eso evarūpo mettāvihārī uttaritaro mittabhārassa mittadhurassa ca vahanato “**bhāravaho**”ti “**dhuraddharo**”ti ca saṅkham gacchatīti.

Evam bodhisatto pitu ovādaṃ adāsi, sopi tato pabhuti danto ahosi sudanto.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakam samodhānesi “tadā pitā tāpaso mahallako ahosi, khuddakatāpaso sāmaṇero, pitu ovādadāyako pana ahameva ahosi”ti.

Kassapamandiyajātakavaṇṇanā dutiyā.

3. Khantivādijātakavaṇṇanā (313)

Yo te hatthe ca pāde cāti idaṃ Satthā Jetavane viharanto ekaṃ kodhanabhikkhum ārabha kathesi. Vatthu heṭṭhā kathitameva. Satthā pana taṃ bhikkhum “kasmā tvaṃ bhikkhu akkodhanassa Buddhassa sāsane pabbajitvā kodhaṃ karosi, porāṇakapaṇḍitā sarīre pahārasahassee patante hatthapādakaṇṇanāsasu chijjamānāsu parassa kodhaṃ na karimsū”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Kalābu nāma rājā rajjaṃ kāresi. Tadā bodhisatto asītikoṭivibhave brāhmaṇakule nibbattitvā Kuṇḍalakumāro¹ nāma māṇavo hutvā vayappatto Takkasilaṃ gantvā sabbasippāni uggaṇhitvā kuṭumbaṃ saṇṭhapetvā mātāpitūnaṃ accayena dhanarāsiṃ oloketvā “imaṃ dhanam uppādetvā mama ñātakā aggahetvāva gatā, mayā panetaṃ gahetvā gantum vaṭṭati”ti sabbam dhanam viceyyadānavasena yo yaṃ āharati, tassa taṃ datvā Himavantaṃ pavisitvā pabbajitvā phalāphalena yāpento ciraṃ vasitvā loṇambilasevanatthāya manussapathaṃ āgantvā anupubbena Bārāṇasiṃ patvā rājuyyāne vasitvā punadivase nagare bhikkhāya caranto senāpatissa nivāsanadvāraṃ sampāpuṇi. Senāpati tassa iriyāpathesu pasīditvā gharaṃ pavesetvā attano paṭiyāditabhojanaṃ bhojetvā paṭiññaṃ gahetvā tattheva rājuyyāne vasāpesi.

1. Kuṇḍakakumāro (Sī)

Athekadivasam Kalāburājā¹ surāmadamatto chekanāṭakaparivuto mahantena yasena uyyānam gantvā maṅgalasilāpaṭṭe sayanam attharāpetvā ekissā piyamanāpāya itthiyā anke sayi. Gītavāditanaccesu chekā nāṭakitthiyo gītādīni payojesuṃ, Sakkassa devaraṇṇo viya mahāsampatti ahosi, rājā niddam okkami. Atha tā itthiyo “yassatthāya mayam gītādīni payojayāma, so niddam upagato, kim no gītādīhi”ti vīṇādīni tūriyāni tattha tattheva chaḍḍetvā uyyānam pakkantā pupphaphalapallavādīhi palobhiyamānā uyyāne abhiramimsu. Tadā bodhisatto tasmim uyyāne supupphitasālamūle pabbājāsukhena vītināmento mattavaravāraṇo viya nisinno hoti. Atha tā itthiyo uyyāne caramānā tam disvā “etha ayyāyo etasmim rukkhamūle pabbajito nisinno, yāva rājā na pabujjhati, tāvassa santike kiñci suṇamānā nisīdissāmā”ti gantvā vanditvā parivāretvā nisinnā “amhākam kathetabbayuttakam kiñci kathethā”ti vadimsu. Bodhisatto tāsam dhammam kathesi. Atha sā itthī ankam cāletvā rājānam pabodhesi. Rājā pabuddho tā apassanto “kaḥam gatā vasaliyo”ti āha. Etā mahārāja gantvā ekaṃ tāpasam parivāretvā nisīdimisūti. Rājā kupito khaggaṃ gahetvā “sikkhāpessāmi nam kūṭajaṭīlan”ti vegena agamāsi.

Atha tā itthiyo rājānam kuddham² āgacchantam disvā tāsū³ vallabhatarā gantvā raṇṇo hatthā asim gahetvā rājānam vūpasamesuṃ. So āgantvā bodhisattassa santike ṭhatvā “kim vādī tvaṃ samaṇā”ti pucchi. Khantivādī mahārājāti. Kā esā khanti nāmāti. Akkosantesu paribhāsantesu paharantesu akujjhanabhāvoti. Rājā “passissāmi dāni te khantiyā atthibhāvan”ti coraghātakam pakkosāpesi. So attano cārittēna pharasuṇca kaṇṭakakasaṇca ādāya kāsāyanivasano rattamālādharo āgantvā rājānam vanditvā “kim karomi devā”ti āha. Imaṃ coram duṭṭhatāpasam gahetvā ākaḍḍhitvā bhūmiyam pātetvā kaṇṭakakasaṃ gahetvā purato ca pacchato ca ubhosu passesu cāti catūsupi passesu dvepahārasahassamassa dehīti. So tathā

1. Kalāpurājā (Syā)

2. Kuddhabhāvena (Ka)

3. Tassa (Ka)

akāsi. Bodhisattassa chavi bhijji¹, cammaṃ bhijji¹, maṃsaṃ chijji, lohitaṃ paggharati.

Puna rājā “kimvādī tvaṃ bhikkhū”ti āha. Khantivādī mahārāja, tvaṃ pana mayhaṃ cammantare khantīti maññasi, natthi mayhaṃ cammantare khanti, tayā pana daṭṭhuṃ asakkuṇeyye hadayabbhantare mama khanti patiṭṭhitā mahārājāti. Puna coraghātaḥ “kim karomī”ti pucchi. Imassa kūṭajaṭilassa ubho hatthe chindāti. So pharasaṃ gahetvā gaṇḍiyaṃ ṭhapetvā hatthe chindī. Atha naṃ “pāde chindā”ti āha, pādepi chindī. Hatthapādakoṭṭhi ghaṭachiddehi lākhāraso viya lohitaṃ paggharati. Puna rājā “kimvādīsī”ti pucchi. Khantivādī mahārāja, tvaṃ pana mayhaṃ hatthapādakoṭṭisu khanti atthīti maññasi, natthesā ettha, mayhaṃ khanti gambhīratṭhāne patiṭṭhitāti. So “kaṇṇanāsamassa chindā”ti āha. Itaro kaṇṇanāsaṃ chindī, sakalasarīre lohitaṃ ahosi. Puna naṃ “kimvādī nāma tvaṃ”ti pucchi. Mahārāja khantivādī nāma, mā kho pana tvaṃ kaṇṇanāsikakoṭṭisu patiṭṭhitā khantīti maññasi, mama khanti gambhīre hadayabbhantare patiṭṭhitāti. Rājā “kūṭajaṭila tava khantiṃ tvameva ukkhipitvā nisīdā”ti bodhisattassa hadayaṃ pādena paharitvā pakkāmi.

Tasmaṃ gatesenāpati bodhisattassa sarīrato lohitaṃ puñchitvā hatthapādakaṇṇanāsakoṭṭiyo sātakakaṇṇe katvā bodhisattaṃ saṇikaṃ nisīdāpetvā vanditvā ekamantaṃ nisīditvā “sace bhante tumhe kujjhitukāmā, tumhesu katāparādhassa rañño va kujjheyyātha, mā aññesan”ti yācanto paṭhamam gāthamāha—

49. “Yo te hatthe ca pāde ca, kaṇṇanāsaṃ ca chedayi.

Tassa kujjha mahāvīra, mā raṭṭhaṃ vinasā idanti.

Tattha **mahāvīrāti** mahāvīriya. **Mā raṭṭhaṃ vinasā**² idanti idaṃ niraparādhaṃ kāsiraṭṭhaṃ mā vināsehi.

Tam sutvā bodhisatto dutiyaṃ gāthamāha—

50. “Yo me hatthe ca pāde ca, kaṇṇanāsaṃ ca chedayi.

Ciraṃ jīvatu so rājā, na hi kujjhanti mādisā”ti.

1. Chijji (Sī, Syā, I)

2. Vinassa (Sī, Syā), vināsa (Ka)

Tattha **mādisā**ti mama sadisā khantibalena samannāgatā paṇḍitā “ayaṃ maṃ akkosi paribhāsi pahari, chindi bhindī”ti taṃ na kujjhanti.

Raṇṇo uyyānā nikkhamantassa bodhisattassa cakkhupatham vijahanakāleyeva ayaṃ catunahutādhikā dviyojanasatasahassabahalā mahāpathavī khalibaddhasāṭako¹ viya phalitā, Avīcito jālā nikkhamitvā rājānaṃ kuladattiyena rattakambalena pārupantī viya gaṇhi. So uyyānadvāreyeva pathaviṃ pavisitvā Avīcimahāniraye patiṭṭhahi. Bodhisattopi taṃ divasameva kālamakāsi. Rājaparisā ca nāgarā ca gandhamālādhūmahatthā āgantvā bodhisattassa sarīrakiccaṃ akaṃsu. Keci panāhu “bodhisatto puna Himavantameva gato”ti, taṃ abhūtaṃ.

51. “Ahū atītamaddhānaṃ, samaṇo khantidīpano.

Taṃ khantiyāyeva ṭhitaṃ, kāsirājā achedayi.

52. Tassa kammapharusassa, vipāko kaṭuko ahu.

Yaṃ kāsirājā vedesi, nirayamhi samappito”ti—

imā dve abhisambuddhagāthā.

Tattha **atītamaddhānanti** atīte addhāne. **Khantidīpanoti** adhivāsanakhantisamvaṇṇano². **Achedayīti** mārāpesi. Ekacce pana “bodhisattassa puna hatthapādakaṇṇanāsā ghaṭitā”ti vadanti, tampi abhūtameva. **Samappitoti** patiṭṭhito.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakam samodhānesi, saccapariyosāne kodhano bhikkhu anāgāmiphale patiṭṭhahi, aññe bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇimsu. Tadā Kalāburājā Devadatto ahosi, senāpati Sāriputto, khantivādī tāpaso pana ahameva ahosinti.

Khantivādījatakavaṇṇanā tatiyā.

1. Balithaddhasāṭako (I) khalithaddhasāṭako (Syā), khalitaddhasāṭako (Ka)

2. Adhivāsanakhantisampanno (Syā), adhivāsanakhantiyā sampanno (Ka)

4. Lohakumbhijātakavaṇṇanā (314)

Dujjīvitamajjivimhāti idam Sathā Jetavane viharanto Kosalarājānam ārabha kathesi. Tadā kira Kosalarājā rattibhāge catunnam nerayikasattānam saddam suṇi. Eko **du**-kārameva bhaṇi, eko **sa**-kāram, eko **na**-kāram, eko **so**-kāramevāti. Te kira atītabhave Sāvatthiyaṃyeva pārādārikā rājaputtā ahesuṃ. Te paresam rakkhitagopitamātugāmesu aparajjhivā cittakeḷim kīlantā bahuṃ pāpakammaṃ katvā maraṇacakkena chinnā Sāvattthisāmantē catūsu Lohakumbhīsu nibbattā saṭṭhi vassasahassāni tattha paccitvā uggaṭā Lohakumbhimukhavaṭṭim disvā “kadā nu kho imamhā dukkhā muccissāmā”ti cattāropi mahantena saddena anupaṭipāṭiyā viraviṃsu. Rājā tesam saddam sutvā maraṇabhayaatajjito nisinnakova aruṇam uṭṭhāpesi.

Aruṇuggamanavelāya brāhmaṇā agantvā rājānam sukhasayitam pucchimsu. Rājā “kuto me ācariyā sukhasayitam, ajjāham evarūpe cattāro bhimśanakasaddē suṇin”ti¹. Brāhmaṇā hatthe vidhumiṃsu. Kim ācariyāti. Sāhasikasaddā mahārājāti. Sapaṭikammā appaṭikammāti. Kāmaṃ appaṭikammā, mayam pana susikkhitā mahārājāti. Kim katvā paṭibāhissathāti. Mahārāja paṭikammaṃ mahantaṃ na sakkā kātuṃ², mayam pana sabbacatukkam yaññaṃ yajitvā hāressāmāti. Tena hi khippam cattāro hatthi cattāro asse cattāro usabhe cattāro manusseti laṭukikasakuṇikā ādim katvā cattāro cattāro pāṇe gahetvā sabbacatukkayaññaṃ yajitvā mama sotthibhāvaṃ karoṭhāti. “Sādhu mahārājā”ti sampaṭicchitvā yenattho, taṃ gahetvā yaññāvāṭam paccupaṭṭhapesuṃ, bahupāṇe thūṇūpanīte katvā ṭhapesuṃ. “Bahum macchamaṃsaṃ khādissāma, bahuṃ dhanam labhissāmā”ti ussāhappattā hutvā “idam laddhum vaṭṭati, idam laddhum vaṭṭati devā”ti aparāparam caranti.

Mallikā devī rājānam upasaṅkamitvā “kim nu kho mahārāja brāhmaṇā ativiya ussāhayantā³ vicaranti”ti pucchi. Devī kim tuyhiminā, tvaṃ attano yaseneva mattā pamattā, dukkham pana amhākameva na jānāsīti.

1. Suṇomīti (Ka)

2. Sakkāram kātuṃ (I, Ka)

3. Umhayantā (I, Ka)

Kiṃ mahārājāti. Devī ahaṃ evarūpaṃ nāma asotabbaṃ suṇiṃ, tato imesaṃ saddānaṃ sutattā “kiṃ bhavissatī”ti brāhmaṇe pucchiṃ, brāhmaṇā “tumahākaṃ mahārāja rajjassa vā bhogānaṃ vā jīvitassa vā antarāyo paññāyati, sabbacatukkena yaññaṃ yajitvā sotthibhāvaṃ karissāmā”ti vadimsu, te mayhaṃ vacanaṃ gahetvā yaññāvāṭaṃ katvā yena yenattho, tassa tassa kāraṇā āgacchantīti. Kiṃ pana deva imesaṃ saddānaṃ nipphattiṃ sadevake loke aggabrāhmaṇaṃ pucchithhāti. Ko esa devī sadevake loke aggabrāhmaṇo nāmāti. Mahāgotamo Sammāsambuddhoti. Devī Sammāsambuddho me na pucchitoti. Tena hi gantvā pucchathhāti.

Rājā tassā vacanaṃ gahetvā bhuttaṭpātarāso rathavaramāruya Jetavanaṃ gantvā Satthāraṃ vanditvā pucchi “ahaṃ bhante rattibhāge cattāro sadde sutvā brāhmaṇe pucchiṃ, te ‘sabbacatukkayaññaṃ yajitvā sotthiṃ karissāmā’ti vatvā yaññāvāṭe kammaṃ karonti, tesaṃ saddānaṃ sutattā mayhaṃ kiṃ bhavissatī”ti. “Na kiñci mahārāja, nerayikasattā dukkhamanubhavanta evaṃ viravimsu, na ime saddā idāni tayā eva sutā, porāṇakarājūhipi sutāyeva, tepi brāhmaṇe pucchitvā pasughātayaññaṃ kattukāmā hutvā paṇḍitānaṃ kathaṃ sutvā na karimsu, paṇḍitā tesaṃ saddānaṃ antaraṃ kathetvā mahājānaṃ vissajjāpetvā sotthimakamsū”ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto aññatarasmīṃ Kāsīgāme brāhmaṇakule nibbattitvā vayappatto kāmesu ādīnavaṃ disvā kāme pahāya isipabajjaṃ pabbajitvā abhiññā ca samāpattiyo ca uppādetvā jhānakīlaṃ kīlanto Himavante ramaṇīye vanasaṇḍe vasati. Tadā Bārāṇasirājā catunnaṃ nerayikānaṃ imeva cattāro sadde sutvā bhīttasito imināva niyāmena brāhmaṇehi “tiṇṇaṃ antarāyānaṃ aññataro bhavissati, sabbacatukkayaññaṃ taṃ vūpasameṣṣāmā”ti vutte sampāṭicchi. Purohito brāhmaṇehi saddhiṃ yaññāvāṭaṃ paccupaṭṭhāpesi, mahājāno thūṇūpanīto ahosi. Tadā bodhisatto mettābhāvanaṃ purecārikaṃ katvā dibbacakkhunā lokaṃ olokento imaṃ kāraṇaṃ disvā “ajja mayā gantum vaṭṭati, mahājānaṃ

sotthi bhavissatī”ti iddhibalena vehāsaṃ uppatitvā Bārāṇasirañño uyyāne otaritvā maṅgalasilāpaṭṭe kañcanarūpakam viya nisīdi. Tadā purohitassa jetṭhantevāsiko ācariyaṃ upasaṅkamitvā “nanu ācariya amhākaṃ vedesu param māretvā sotthikaraṇaṃ nāma natthi”ti āha. Purohito “tvam rājadhanam rakkhasi, bahum macchamaṃsaṃ khādissāma, dhanam labhissāma, tuṇhī hohi”ti taṃ paṭibāhi.

So “nāham ettha sahāyo bhavissāmī”ti nikkhamitvā rājuyyānam gantvā bodhisattaṃ disvā vanditvā katapaṭisanthāro ekamantaṃ nisīdi. Bodhisatto “kiṃ māṇava rājā dhammena rajjaṃ kāreti”ti pucchi. Bhante rājā dhammena rajjaṃ kāreti, rattibhāge pana cattāro sadde sutvā brāhmaṇe pucchi, brāhmaṇa “sabbacatukkayaññaṃ yajitvā sotthiṃ karissāma”ti vadiṃsu, rājā pasughātakammaṃ katvā attano sotthiṃ kātukāmo mahājano thūṇūpanīto, kiṃ nu kho bhante tumhādisānaṃ sīlavantānaṃ tesam saddānaṃ nipphattiṃ vatvā mahājanaṃ maraṇamukhā mocetuṃ vaṭṭatīti¹. Māṇava rājā amhe na jānāti, mayampi taṃ na jānāma, imesaṃ pana saddānaṃ nipphattiṃ jānāma, sace rājā amhe upasaṅkamitvā puccheyya, rājānaṃ nikkāṅkhaṃ katvā kathessāmāti. Tena hi bhante muhuttaṃ idheva hotha, ahaṃ rājānaṃ ānessāmīti. Sādhu māṇavāti. So gantvā rañño tamatthaṃ ārocetvā rājānaṃ ānesi.

Atha rājā bodhisattaṃ vanditvā ekamantaṃ nisinno pucchi “saccaṃ kira tumhe mayā sutasaddānaṃ nipphattiṃ jānāthā”ti. Āma mahārājāti. Kathetha bhanteti. “Mahārāja ete purimabhava paresaṃ rakkhitagopitesu dāresu cārittaṃ āpajjitvā Bārāṇasisāmante catūsu Lohakumbhīsu nibbattā pakkuthite khāralohodake pheṇuddehakaṃ paccamānā timsa vassasahassāni adho gantvā kumbhitalaṃ āhacca uddhaṃ ārohantā timsavassasahasseneva kālena kumbhimukhaṃ disvā bahi oloketvā cattāro janā catasso gāthā paripuṇṇaṃ katvā vattukāmāpi tathā kātuṃ asakkontā ekekameva akkharāṃ vatvā puna Lohakumbhīsuyeva nimuggā. Tesu **du**-kāraṃ vatvā nimuggasatto evaṃ vattukāmo ahosi—

1. Na vaṭṭatīti (Sī, Syā, I)

53. ‘Dujjīvitamajjīvimha, ye sante na dadamhase.

Vijjamānesu bhogesu, dīpaṃ nākamha attano’ti.

Taṃ gāthaṃ paripuṇṇaṃ kātuṃ nāsakkhī’ti vatvā bodhisatto attano ñāṇena taṃ gāthaṃ paripuṇṇaṃ katvā kathesi. Sesāsupi eseva nayo.

Tesu **sa-kāraṃ** vatvā vattukāmassa ayaṃ gāthā—

54. “Saṭṭhi vassasahassāni, paripuṇṇāni sabbaso.

Niraye paccamānānaṃ, kadā anto bhavissatī’ti.

Na-kāraṃ vatvā vattukāmassa ayaṃ gāthā—

55. “Natthi anto kuto anto, na anto paṭidissati.

Tadā hi pakataṃ pāpaṃ, mama tuyhañca mārisā’ti.

So-kāraṃ vatvā vattukāmassa ayaṃ gāthā—

56. “Sohaṃ nūna ito gantvā, yoniṃ laddhāna mānusiṃ.

Vadaññū sīlasampanno, kāhāmi kusalaṃ bahun’ti.

Tattha **dujjīvanti** tīpi duccaritāni caranto dujjīvitaṃ lāmakajīvitaṃ jīvati nāma, sopi tadeva sandhāyāha “dujjīvitamajjīvimhā’ti. **Ye sante na dadamhaseti** ye mayaṃ deyyadhamme ca paṭiggāhake ca saṃvijjamāneyeva na dānaṃ dadimha. **Dīpaṃ nākamha attanoti** attano paṭiṭṭhaṃ na karimha. **Paripuṇṇānīti** anūnāni anadhikāni. **Sabbasoti** sabbākārena. **Paccamānānanti** amhākaṃ imasmiṃ niraye paccamānānaṃ.

Natthi antoti “amhākaṃ asukakāle nāma makkho bhavissatī’ti evaṃ kālāparicchedo natthi. **Kuto antoti** kena kāraṇena anto paññāyissati. **Na antoti** antaṃ daṭṭhukāmānampi no dukkhassa anto na paṭidissati. **Tadā hi pakatanti** tasmīṃ kāle mārisā mama ca tuyhañca pakataṃ pāpaṃ pakatṭhaṃ kataṃ atibahumeva kataṃ. “Tathā hi pakatan’tipi pāṭho, tena kāraṇena kataṃ, yenassa anto daṭṭhuṃ na sakkāti attho. **Mārisāti** mayā sadisā¹, piyālapanametaṃ etesaṃ.

1. Sadisāti (Sī, Syā)

Nūnāti ekamsatthe nipāto, so ahaṃ ito gantvā yoniṃ mānusiṃ laddhāna vadaññū sīlasampanno hutvā ekamseneva bahum kusalam karissāmīti ayamettha attho.

Iti bodhisatto ekamekaṃ gāthaṃ vatvā “mahārāja so nerayikasatto imaṃ gāthaṃ paripuṇṇaṃ katvā vattukāmo attano pāpassa mahantatāya tathā kathetuṃ nāsakkhi, iti so attano kammavipākaṃ anubhavanto viravi. Tumhākaṃ etassa saddassa savanapaccayā antarāyo nāma natthi, tumhe mā bhāyitthā”ti rājānaṃ saññāpesi. Rājā mahājanaṃ vissajjāpetvā suvaṇṇabheriṃ carāpetvā yaññāvāṭaṃ viddhaṃsāpesi. Bodhisatto mahājanassa sotthiṃ katvā katipāhaṃ vasitvā tattheva gantvā aparihīnājjhāno brahmaloke uppajji.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṃ samodhānesi “tadā purohitassa jeṭṭhantevāsikamāṇavo Sāriputto ahosi, tāpaso pana ahameva ahosin”ti.

Lohakumbhijātakavaṇṇanā catutthā.

5. Sabbamaṃsalābhajātakavaṇṇanā (315)

Pharusā vata te vācāti idaṃ Satthā Jetavane viharanto Sāriputtattherena pītavirecanānaṃ dinnarasapiṇḍapātaṃ ārabba kathesi. Tadā kira Jetavane ekacce bhikkhū snehavirecanaṃ pivimsu. Tesam rasapiṇḍapātena attho hoti, gilānupaṭṭhākā “rasabhataṃ āharissāmā”ti Sāvattiṃ pavisitvā odanikagharavīthiyaṃ piṇḍāya caritvāpi rasabhataṃ alabhitvā nivattimsu. Thero divātaraṃ piṇḍāya pavisamāno te bhikkhū disvā “kiṃ āvuso atipageva nivattathā”ti pucchi. Te tamatthaṃ ārocesuṃ. Thero “tena hi ethā”ti te gahetvā tameva vīthiṃ agamāsi, manussā pūretvā rasabhataṃ adamsu. Gilānupaṭṭhākā rasabhataṃ āharitvā gilānānaṃ adamsu, te paribhuñjimsu. Athekadivasaṃ dhammasabhāyaṃ bhikkhū kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “āvuso thero kira pītavirecanānaṃ upaṭṭhāke rasabhataṃ alabhitvā nikkhamante gahetvā odanikagharavīthiyaṃ caritvā bahum rasapiṇḍapātaṃ pesesī”ti. Satthā

āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na bhikkhave idāni Sāriputtova maṁsaṁ labhi, pubbepi muduvācā piyavacanā vattum chekā paṇḍitā labhimsū”ti vatvā atītaṁ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṁ Brahmadatte rajjaṁ kārente bodhisatto seṭṭhiputto ahosi. Athekadivasaṁ eko migaluddako bahuṁ maṁsaṁ labhitvā yānakaṁ pūretvā “vikkiṇissāmī”ti nagaraṁ āgacchati. Tadā Bārāṇasivāsikā cattāro seṭṭhiputtā nagarā nikkhamitvā ekasmiṁ maggasabhāgaṭṭhāne kiñci diṭṭhaṁ suttaṁ sallapantā nisīdiṁsu. Etesu eko seṭṭhiputto taṁ maṁsayānakaṁ disvā “etaṁ luddakaṁ maṁsakhaṇḍaṁ āharāpemi”ti āha. Gaccha āharāpehīti. So taṁ upasaṅkamitvā “are luddaka dehi me maṁsakhaṇḍaṁ”ti āha. Luddako “mārisa paraṁ kiñci yācantena nāma piyavacanena bhavitabbaṁ, tayā kathitavācāya anucchavikaṁ maṁsakhaṇḍaṁ labhissasī”ti vatvā paṭhamāṁ gāthamāha—

57. “Pharusā vata te vācā, maṁsaṁ yācanako asi.

Kilomasadisī vācā, kilomaṁ samma dammi te”ti.

Tattha **kilomasadisī**ti pharusatāya kilomasadisī. **Kilomaṁ samma dammi** teti handa gaṇha, idaṁ te vācāya sadisaṁ kilomaṁ dammīti niraṣaṁ nimaṁsalohitaṁ kilomakakhaṇḍaṁ ukkhipitvā adāsi.

Atha naṁ aparo seṭṭhiputto “kinti vatvā yācasī”ti pucchi. “Are”ti vatvāti. So “ahampi naṁ yācissāmī”ti vatvā gantvā “jeṭṭhabhātika maṁsakhaṇḍaṁ me dehi”ti āha. Itaro “tava vacanassa anucchavikaṁ maṁsakhaṇḍaṁ labhissasī”ti vatvā dutiyaṁ gāthamāha—

58. “Aṅgametaṁ manussānaṁ, bhātā loke pavuccati.

Aṅgassa sadisī vācā, aṅgaṁ samma dadāmi te”ti.

Tassattho—imasmiṁ loke manussānaṁ aṅgasadisattā aṅgametaṁ yadidaṁ bhātā bhaginīti, tasmā tavesā aṅgasadisī vācāti etissā anucchavikaṁ aṅgameva dadāmi teti. Evañca pana vatvā aṅgamaṁsaṁ ukkhipitvā adāsi.

Tampi aparo seṭṭhiputto “kinti vatvā yācasī”ti pucchi. “Bhātikā”ti vatvāti. So “ahampi naṃ yācissāmī”ti vatvā gantvā “tāta maṃsakhaṇḍaṃ me dehī”ti āha. Luddako tava vacanānurūpaṃ lacchasi”ti vatvā tatiyaṃ gāthamāha—

59. “Tātāti putto vadamāno, kampeti hadayaṃ pitu.

Hadayassa sadisī vācā, hadayaṃ samma dammi te”ti.

evañca pana vatvā hadayamaṃsena saddhim madhuramaṃsaṃ ukkhipitvā adāsī.

Taṃ catuttho seṭṭhiputto “kinti vatvā yācasī”ti pucchi. So “tātā”ti vatvāti. So “ahampi yācissāmī”ti vatvā gantvā “sahāya maṃsakhaṇḍaṃ me dehī”ti āha. Luddako “tava vacanānurūpaṃ lacchasi”ti vatvā catutthaṃ gāthamāha—

60. “Yassa gāme sakhā natthi, yathā’raññaṃ tatheva taṃ.

Sabbassa sadisī vācā, sabbam samma dadāmi te”ti.

Tassattho—yassa purisassa gāme sukhadukkhesu saha ayanato sahāyasaṅkhāto **sakhā** natthi, tassa taṃ ṭhānaṃ yathā amanussaṃ **araññaṃ** tatheva hoti, iti ayaṃ tava vācā **sabbassa sadisī**, sabbena attano santakena vibhavana sadisī, tasmā sabbameva imaṃ mama santakaṃ maṃsayānakaṃ dadāmi teti.

Evañca pana vatvā “ehi samma, sabbameva idaṃ maṃsayānakaṃ tava gehaṃ āharissāmī”ti āha. Seṭṭhiputto tena yānakaṃ pājāpento attano gharaṃ gantvā maṃsaṃ otārāpetvā luddakassa sakkārasammānaṃ katvā puttadāraṃpissa pakkosāpetvā luddakammato apanetvā attano kuṭumbamajjhe vasāpento tena saddhim abhejjasahāyo hutvā yāvajīvaṃ samaggavāsaṃ vasi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi “tadā luddako Sāriputto ahosi, sabbamaṃsalābhī seṭṭhiputto pana ahameva ahosin”ti.

Sabbamaṃsalābhajātakavaṇṇanā pañcamā.

6. Sasapaṇḍitajātakavaṇṇanā (316)

Satta me rohitā macchāti idaṃ Satthā Jetavane viharanto sabbaparikkhāradānaṃ ārabba kathesi. Sāvattiyaṃ kira eko kuṭumbiko Buddhappamukhassa bhikkhusaṃghassa sabbaparikkhāradānaṃ sajjetvā gharadvāre maṇḍapaṃ kāretvā Buddhappamukhaṃ bhikkhusaṃghaṃ nimantetvā susajjitamaṇḍape paññattavarāsane nisīdāpetvā nānaggarasaṃ paṇītaḍānaṃ¹ datvā puna svātanāyāti sattāhaṃ nimantetvā sattame divase Buddhappamukhānaṃ pañcannaṃ bhikkhusatānaṃ sabbaparikkhāre adāsi. Satthā bhattakiccāvasāne anumodanaṃ karonto “upāsaka tayā pītisomanassaṃ kātuṃ vaṭṭati, idaṃhi dānaṃ nāma porāṇakapaṇḍitānaṃ vaṃso, porāṇakapaṇḍitā hi sampattayācakānaṃ jīvitaṃ pariccajitvā attano maṃsampi adaṃsū”ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto sasayoniyaṃ nibbattitvā araṇṇe vasi, tassa pana araṇṇassa ekato pabbatapādo ekato nadī ekato paccantaḡāmaḡo ahoṣi. Aparepissa tayo saḡāyā ahesuṃ makkāto ca siṅgālo ca uddo cāti. Te cattāropi paṇḍitā ekatova vasantā attano attano gocaṛaṭṭhāne gocaraṃ gaḡetvā sāyanaḡasamaye ekato sannipatanti. Sasapaṇḍito “dānaṃ dātabbaṃ, sīlaṃ rakḡhitabbaṃ, uposathakammaṃ kātabbaṃ”ti tiṇṇaṃ jaṇānaṃ ovāḡavasena dhammaṃ deseti, te tassa ovāḡaṃ sampaṭicḡhitvā attano attano nivāsaḡumbaṃ pavisitvā vasanti. Evaṃ kāle gaḡchante ekadivasaṃ bodhisatto ākāsaṃ oloketvā candaṃ disvā “sve uposathadivaso”ti ṇātvā itare tayo āha “sve uposatho, tumḡepi tayo jaṇā sīlaṃ samādiyitvā uposathikā hoṡha, sīle paṡiṭṭhāya dinnadānaṃ mahappaḡhalaṃ hoṡi, tasmā yācake sampatte tumḡehi khāḡitabbāḡhāṛato dānaṃ datvā khāḡeyyāṡhā”ti. Te “sāḡdhū”ti sampaṭicḡhitvā attano attano vasaṇaṭṭhānesu vasiṃsu.

Punadivase tesu uddo pāṡova “gocaraṃ pariyesissāṃi”ti nikkhamitvā Gaṅgātīraṃ gato. Atheḡo bālisiko satta rohitamacche uddharitvā valliyaṃ āvuṇitvā netvā Gaṅgātīre vālukaṃ viyūhitvā

1. Paṇītabhojanaṃ (Ka)

vālikāya paṭicchādetvā puna macche gaṇhanto adhogāṅgaṃ gacchi. Uddo macchagandhaṃ ghāyitvā vālukaṃ viyūhitvā macche disvā nīharitvā “atthi nu kho etesaṃ sāmiko”¹ti¹ tikkhattuṃ ghosetvā sāmikaṃ apassanto vallikoṭiṃ ḍamsitvā netvā attano vasanagumbe ṭhapetvā “velāyameva khādissāmī”²ti attano sīlaṃ āvajjento nipajji. siṅgālopi vasanaṭṭhānato nikkhamitvā gocaraṃ pariyesanto ekassa khettagopakassa kuṭiyaṃ dve maṃsasūlāni ekaṃ godhaṃ ekañca dadhivārakaṃ disvā “atthi nu kho etesaṃ sāmiko”²ti tikkhattuṃ ghosetvā sāmikaṃ adisvā dadhivārakassa uggahaṇarajjukaṃ gīvāya pavesetvā dve maṃsasūle ca godhañca mukhena ḍamsitvā netvā attano vasanagumbe ṭhapetvā “velāyameva khādissāmī”²ti attano sīlaṃ āvajjento nipajji. Makkaṭopi vasanaṭṭhānato nikkhamitvā vanasaṇḍaṃ pavisitvā ambapiṇḍaṃ āharitvā attano vasanagumbe ṭhapetvā “velāyameva khādissāmī”²ti attano sīlaṃ āvajjento nipajji.

Bodhisatto pana “velāyameva vasanaṭṭhānato nikkhamitvā dabbatiṇāni khādissāmī”²ti attano vasanagumbeyeva nipanno cintesi “mama santikaṃ āgatānaṃ yācakānaṃ tiṇāni dātuṃ na sakkā”², tilataṇḍulādayopi mayhaṃ natthi, sace me santikaṃ yācako āgacchissati, attano sarīramaṃsaṃ dassāmī”²ti. Tassa sīlatejena Sakkassa Paṇḍukambalasilāsaṇaṃ uṇhākāraṃ dassesi. So āvajjamāno idaṃ kārāṇaṃ disvā “sasaraṇānaṃ vīmaṃsissāmī”²ti paṭhamāṃ uddassa vasanaṭṭhānaṃ gantvā brāhmaṇavesena aṭṭhāsi. “Brāhmaṇa kimatthaṃ ṭhito”²ti vutte paṇḍita sace kiñci āhāraṃ labheyyaṃ, uposathiko hutvā vaseyyanti. So “sādhu dassāmi te āhāraṃ”²ti tena saddhiṃ sallapanto paṭhamāṃ gāthamāha—

61. “Satta me rohitā macchā, udakā thalamubbhatā.

Idaṃ brāhmaṇa me atthi, etaṃ bhutvā vane vasā”²ti.

Tattha **thalamubbhatā**ti udakato thale ṭhapitā, kevaṭṭena vā³ uddhaṭā. **Etaṃ bhutvā**ti etaṃ mama santakaṃ macchāhāraṃ pacitvā bhuñjitvā

1. Sāmiko, no vāti (Ka)

2. Āgatā yācakā tiṇaṃ khādītum na sakkuṇeyyūṃ (Ka)

3. Kenāpi (Sī, I), bālisikenāpi (Syā)

samaṇadhammaṃ karonto ramaṇīye rukkhamaṇḍale nisinna imasmiṃ vane vasāti.

Brāhmaṇo “pageva tāva hotu, pacchā jānissāmī”ti siṅgālassa santikaṃ gato. Tenāpi “kimatthaṃ ʈhitoṣī”ti vutto tathevāha. Siṅgālo “sādhu dassāmī”ti tena saddhiṃ sallapanto dutiyaṃ gāthamāha—

62. “Dussa me khettaṇḍale, rattiḍhattaṃ aṇḍhattaṃ.
Maṃsasūlā ca dve godhā, ekaṇca dadhivāraḍkaṃ.
Idaṃ brāhmaṇa me atthi, etaṃ bhutvā vane vasā”ti.

Tattha **dussa meti** yo esa mama avidūre khettaṇḍalo vasati, dussa amussaṭi attho. **Aṇḍhattanti** aḍhattaṃ aṇḍanti. **Maṃsasūlā ca dve godhāti** aṅgārapakkāni dve maṃsasūlāni ca ekā ca godhā. **Dadhivāraḍkanti** dadhivāraḍko. **Idanti** idaṃ ettaḍkaṃ mama atthi, etaṃ sabbampi yathābhiriḍcena ṇakena ṇacitvā ṇaribhuṇḍitvā uposaḍhiko hutvā ramaṇīye rukkhamaṇḍale nisiditvā samaṇadhammaṃ karonto imasmiṃ vanasaṇḍe vasāti attho.

Brāhmaṇo “pageva tāva hotu, pacchā jānissāmī”ti makkaṭassa santikaṃ gato. Tenāpi “kimatthaṃ ʈhitoṣī”ti vutto tathevāha. Makkaṭo “sādhu dassāmī”ti tena saddhiṃ sallapanto tatiyaṃ gāthamāha—

63. “Ambapakkāṃ dakaṃ sītaṃ, sītaḍchāyā manoraṃā.
Idaṃ brāhmaṇa me atthi, etaṃ bhutvā vane vasā”ti.

Tattha **ambapakkanti** madhura-ambaphalaṃ. **Dakaṃ sītanti** gaṅgāya udakaṃ sītaṃ. **Etaṃ bhutvā vane vasāti** brāhmaṇa etaṃ ambapakkāṃ ṇaribhuṇḍitvā sītaṃ udakaṃ ṇacitvā yathābhiriḍcite ramaṇīye rukkhamaṇḍale nisinna samaṇadhammaṃ karonto imasmiṃ vanasaṇḍe vasāti.

Brāhmaṇo “pageva tāva hotu, pacchā jānissāmī”ti sasapaṇḍitassa santikaṃ gato. Tenāpi “kimatthaṃ ʈhitoṣī”ti vutto tathevāha. Taṃ sutvā bodhisatto somaṇassappaṭto “brāhmaṇa suṭṭhu te kataṃ āhāratthāya mama santikaṃ āgaḍchantena, aḍḍhaṃ adinnaṇḍubbaṃ dānaṃ

dassāmi, tvaṃ pana sīlavā pāṇātipātāṃ na karissasi, gaccha brāhmaṇa nānādārūni saṅkaḍḍhitvā aṅgāre katvā mayhaṃ ārocehi, ahaṃ attānaṃ pariccajivā aṅgāramajjhe patissāmi, mama sarīre pakke tvaṃ maṃsaṃ khāditvā samaṇadhammaṃ kareyyāsī”ti tena saddhiṃ sallapanto catutthaṃ gāthamāha—

64. “Na sasassa tilā atthi, na muggā napi taṇḍulā.

Iminā agginā pakkam, mamaṃ bhutvā vane vasā”ti.

Tattha **mamaṃ bhutvā**ti yaṃ taṃ ahaṃ aggiṃ karohīti vadāmi, iminā agginā pakkam maṃ bhuñjitvā imasmiṃ vane vasa, ekassa sasassa sarīraṃ nāma ekassa purisassa yāpanamattaṃ hotīti.

Sakko tassa vacanaṃ sutvā attano ānubhāvena ekaṃ aṅgārārāsīṃ māpetvā bodhisattassa ārocesi. So dabbatiṇasayanato uṭṭhāya tattha gantvā “sace me lomantaresu pāṇakā atthi, te mā marimsū”ti tikkhattuṃ sarīraṃ vidhunitvā sakalasarīraṃ dānamukhe ṭhapetvā¹ laṅghitvā padumasare rājahamso viya pamuditacitto aṅgārārāsīmihi pati. So pana aggi bodhisattassa sarīre lomakūpamattampi uṇhaṃ kātuṃ nāsakkhi, himagabbhaṃ pavittṭho viya ahosi. Atha Sakkaṃ āmantetvā “brāhmaṇa tayā kato aggi atisītalo, mama sarīre lomakūpamattampi uṇhaṃ kātuṃ na sakkoti, kiṃ nāmetan”ti āha. Sasapaṇḍita nāhaṃ brāhmaṇo, sakkohamasmi, tava vīmaṃsanatthāya āgatamhīti. “Sakka tvaṃ tāva tiṭṭha, sakalopi ce lokasannivāso maṃ dānena vīmaṃseyya, neva me adātukāmataṃ passeyyā”ti bodhisatto sīhanādaṃ nadi. Atha naṃ Sakko “sasapaṇḍita tava guṇo sakalakappaṃ pākaṭo hotū”ti pabbataṃ piḷetvā pabbatarasaṃ ādāya candamaṇḍale sasalakkhaṇaṃ likhitvā bodhisattaṃ ānetvā tasmīṃ vanasaṇḍe tasmīṃyeva vanagumbe taruṇadabbatiṇapiṭṭhe nipajjāpetvā attano vasanaṭṭhānameva gato. Tepi cattāro paṇḍitā samaggā sammodamānā sīlaṃ pūretvā dānaṃ datvā uposathakammaṃ katvā yathākammaṃ gatā.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṃ samodhānesi, saccapariyosāne sabbaparikkhāradānadāyako gahapati

1. Datvā (Sī, Syā)

sotāpattiphale patiṭṭhahi. Tadā uddo Ānando ahosi, siṅgālo Moggallāno, makkāto Sāriputto, Sakko Anuruddho, sasapaṇḍito pana ahameva ahosinti.

Sasapaṇḍitajātakavaṇṇanā chaṭṭhā.

7. Matarodanaajātakavaṇṇanā (317)

Matam matam eva rodathāti idam Satthā Jetavane viharanto aññataram Sāvattvivāsim kuṭumbikam ārabba kathesi. Tassa kira bhātā kālamakāsi. So tassa kālakiriyāya sokābhibhūto na nhāyati na bhuñjati na vilimpati, pātova susānam gantvā sokasamappito rodati. Satthā paccūsasamaye lokam olokeno tassa sotāpattiphalūpanissayam disvā “imassa atītakāraṇam āharitvā sokam vūpasametvā sotāpattiphalam dātum ṭhapetvā mam añño koci samatto natthi, imassa mayā avassayena bhavitum vaṭṭatī”ti punadivase pacchābhattam piṇḍapātaṭikkanto pacchāsamaṇam ādāya tassa gharadvāram gantvā “Satthā āgato”ti sutvā āsanam paññapetvā “pavesethā”ti kuṭumbikena vutto pavisitvā paññatte āsane nisīdi. Kuṭumbikopi āgantvā Satthāram vanditvā ekamantaṇṇam nisīdi. Atha nam Satthā “kim kuṭumbika cintesī”ti āha. Āma bhante mama bhātu matakālato paṭṭhāya cintemīti. “Āvuso sabbe saṅkhārā aniccā, bhijjitabbayuttakam bhijjati, na tattha cintetabbam, porāṇakapaṇḍitāpi bhātari matepi ‘bhijjitabbayuttakam bhijjati’ti na cintayimsū”ti vatvā tena yācito atītam āhari.

Atīte Bārāṇasiyam Brahmadaṭṭe rajjam kārente bodhisatto asīti koṭṭivibhave seṭṭhikule nibbatti, tassa vayappattassa mātāpitāro kālamakamsu. Tesu kālakatesu bodhisattassa bhātā kuṭumbam vicāreti, bodhisatto tam nissāya jīvati. So aparabhāge tathārūpena byādhinā kālamakāsi. Nātimittā suhajjā sannipatitvā bāhā paggayha kandanti rodanti, ekopi sakabhāvena saṇṭhātum nāsakkhi, bodhisatto pana neva kandati na rodati. Manussā “passatha bho, imassa

bhātari mate mukhasaṅkocanamattampi natthi, ativiya thaddhahadayo, ‘dvepi koṭṭhāse ahameva paribhuñjissāmi’^{ti} bhātu maraṇaṃ icchatī maññe”^{ti} bodhisattaṃ garahiṃsu. Ñātakāpi naṃ “tvaṃ bhātari mate na rodasī”^{ti} garahiṃsueva. So tesaṃ kathaṃ sutvā “tumhe attano andhabālābhāvena aṭṭha lokadhamme ajānantā ‘mama bhātā mato’^{ti} rodatha, ahampi marissāmi, tumhepi marissatha, attānampi ‘mayampi marissāmā’^{ti}¹ kasmā na rodatha, sabbe saṅkhārā aniccā hutvā nirujjhanti, teneva sabhāvena saṅṭhātuṃ samattho ekasaṅkhāropi natthi, tumhe andhabālā aññānatāya aṭṭha lokadhamme ajānitvā rodatha, ahaṃ kimatthaṃ rodissāmi”^{ti} vatvā imā gātha abhāsi—

65. “Mataṃ mataṃ eva rodatha, na hi taṃ rodatha yo marissati.
Sabbepi sarīradhārino, anupubbena jahanti jīvitāṃ.

66. Devamanussā catuppadā, pakkhigaṇā uragā ca bhogino.
Samhi sarīre anissarā, ramamānāva jahanti jīvitāṃ.

67. Evaṃ calitaṃ asaṅṭhitaṃ, sukhadukkhaṃ manujesva’pekkhiya.
Kanditaruditaṃ niratthakaṃ, kiṃ vo sokagaṇā’bhikīrare.

68. Dhuttā ca soṇḍā akatā, bālā sūrā ayogino.
Dhīraṃ maññanti bāloti, ye dhammassa akovidā”^{ti}.

Tattha **matam matam evāti**² matam matamyeva. **Anupubbenāti** attano attano maraṇavāre sampatte paṭipāṭiyā jahanti jīvitāṃ, na ekatova sabbe maranti, yadi evaṃ mareyyuṃ, lokappavatti ucchijjeyya. **Bhoginoti** mahantena sarīrabhogena samannāgatā. **Ramamānāvāti** tattha tattha nibbattā sabbepi ete devādayo sattā attano attano nibbattaṭṭhāne abhiramamānāva anukkaṇṭhitāva jīvitāṃ jahanti. **Evaṃ calitanti** evaṃ tīsu bhavesu niccalabhāvassa ca saṅṭhitabhāvassa ca abhāvā calitaṃ asaṅṭhitaṃ. **Kiṃ vo sokagaṇā’bhikīrareti** kimkāraṇā tumhe sokarāsī abhikīranti ajjhottharanti.

1. Attānampi mayam jahissāmāti (Ka)

2. Matamatamevāti (Sī, I)

Dhuttā ca soṇḍā akatāti itthidhuttā surādhuttā akkhadhuttā ca surāsoṇḍādayo soṇḍā ca akatabuddhino asikkhitakā ca. **Bālā**ti bālyena samannāgatā aviddasuno. **Sūrā ayoginoti** ayonisomanasikārena sūrā, yogesu ayuttatāya ayogino. “Ayodhino”tipi pāṭho, kilesamārena saddhim yujjhitum asamatthāti attho. **Dhīraṃ maññanti bālōti, ye dhammassa akovidā**ti ye evarūpā dhuttādayo aṭṭhavidhassa lokadhammassa akovidā, te appamattakepi dukkhadhamme uppanne attanā kandamānā rodamānā aṭṭha lokadhamme tathato jānitvā¹ ñātimaraṇādīsu akandantaṃ arodantaṃ mādisaṃ dhīraṃ paṇḍitaṃ “bālo ayaṃ na rodātī”ti maññantīti.

Evam bodhisatto tesam dhammaṃ desetvā sabbepi te nissoke akāsi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātaṃ samodhānesi, saccapariyosāne kuṭumbiko sotāpattiṭṭhale patiṭṭhahi. Tadā mahājanassa dhammaṃ desetvā nissokabhāvakapaṇḍito pana ahameva ahosinti.

Matarodanajātakavaṇṇanā sattamā.

8. Kaṇaverajātakavaṇṇanā (318)

Yaṃ taṃ vasantasamayeti idaṃ Satthā Jetavane viharanto purāṇadutiyikāpalobhanaṃ ārabha kathesi. Vatthu **Indriyajātake**² āvi bhavissati. Satthā pana taṃ bhikkhuṃ “pubbe tvaṃ bhikkhu etaṃ nissāya asinā sīsacchedaṃ paṭilabhī”ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto Kāsigāmake ekassa gahapatikassa ghare coranakkhattena jāto vayappatto corakammaṃ katvā jīvikaṃ kappento loke pākaṭo ahosi sūro nāgabalo, koci naṃ gaṇhitum nāsakkhi. So ekadivaṃ ekasmiṃ seṭṭhigahare sandhim chinditvā bahuṃ dhanam avahari. Nāgarā

1. Ajānitvā (Sī, Syā)

2. Khu 5. 182 piṭṭhe.

rājānaṃ upasaṅkamitvā “deva eko mahācoro nagaraṃ vilumpati, taṃ gaṇhāpethā”ti vadiṃsu. Rājā tassa gahaṇatthāya nagaraguttikaṃ āṇāpesi. So rattibhāge tattha tattha vaggabandhanena manusse ṭhapetvā taṃ sahoḍḍhaṃ¹ gāhāpetvā rañño ārocesi. Rājā “sīsamassa chindā”ti nagaraguttikaññeva āṇāpesi. Nagaraguttiko taṃ pacchābhāhaṃ gāḷhabandhanaṃ bandhāpetvā gīvāyassa rattakaṇavāramālaṃ² laggetvā sīse iṭṭhakacuṇṇaṃ okiritvā catukke catukke kasāhi tālāpento kharassarena paṇavena āghātaṇaṃ neti. “Imasmiṃ kira nagare vilopakārako coro gahito”ti sakalanagaraṃ saṅkhubhi.

Tadā ca Bārāṇasiyaṃ sahaṣsaṃ gaṇhantī Sāmā nāma gaṇikā hoti rājavallabhā pañcasatavaṇṇadāsīparivārā. Sā pāsādatale vātapānaṃ vivaritvā ṭhitā taṃ nīyamānaṃ passi. So pana abhirūpo pāsādiko abhiviya sobhaggappatto devavaṇṇo sabbesaṃ matthakamatthakena paññāyati. Sāmā taṃ disvā paṭibaddhacittā hutvā “kena nu kho upāyenāhaṃ imaṃ purisaṃ attano sāmikaṃ kareyyaṃ”ti cintayantī “attheko upāyo”ti attano atthacarikāya ekissā hatthe nagaraguttikassa sahaṣsaṃ pesesi “ayaṃ coro Sāmāya bhātā, aññatra Sāmāya añño etassa avassayo natthi, tumhe kira idaṃ sahaṣsaṃ gahetvā etaṃ vissajjethā”ti. Sā gantvā tathā akāsi. Nagaraguttiko “ayaṃ coro pākāṭo, na sakkā etaṃ vissajjetuṃ, aññaṃ pana manussaṃ labhitvā imaṃ paṭicchannayānake nisīdāpetvā pesetuṃ sakkā”ti āha. Sā gantvā tassā ārocesi.

Tadā paneko seṭṭhiputto Sāmāya paṭibaddhacitto devasikaṃ sahaṣsaṃ deti. So taṃ divasampi sūriyatthaṅgamanavelāya sahaṣsaṃ gaṇhitvā taṃ gharaṃ agamāsi. Sāmāpi sahaṣsabhaṇḍikaṃ gahetvā ūrūsu ṭhapetvā parodantī nisinnā hoti. “Kiṃ etan”ti ca vuttā “sāmi ayaṃ coro mama bhātā, ‘ahaṃ nīcakammaṃ karomī’ti mayhaṃ santikaṃ na eti, nagaraguttikassa pahitaṃ ‘sahaṣsaṃ labhamāno vissajjessāmi nan’ti sāsanaṃ pesesi, idāni imaṃ sahaṣsaṃ ādāya nagaraguttikassa santikaṃ gacchantāṃ na labhāmī”ti āha. So tassā paṭibaddhacittatāya “ahaṃ gamissāmī”ti āha. Tena hi

1. Sahoḍḍhaṃ (Sī, Syā), sabhogāṃ (I)

2. Rattakaravāramālaṃ (Ka)

tayā ābhatameva gahetvā gacchāhīti. So taṃ gahetvā nagaraguttikassa gehaṃ gañchi. So taṃ seṭṭhiputtaṃ paṭicchannaṭṭhāne ṭhapetvā coraṃ paṭicchannayānake nisīdāpetvā Sāmāya pahīnitvā “ayaṃ coro raṭṭhe pākaṭo, tamandhakāraṃ¹ tāva hotu, atha naṃ manussānaṃ paṭisallīnāvelāya ghātāpessāmī”ti apadesaṃ katvā muhuttaṃ vītināmetvā manussesu paṭisallīnesu seṭṭhiputtaṃ mahantenārakkhena āghātanaṃ netvā asinā sīsaṃ chinditvā sarīraṃ sūle āropetvā nagaraṃ pāvisi.

Tato paṭṭhāya Sāmā aññesaṃ hatthato kiñci na gaṇhāti, teneva saddhiṃ abhiraṃamānā vicarati. So cintesi “sace ayaṃ aññasmiṃ paṭibaddhacittā bhavissati, mampi mārāpetvā tena saddhiṃ abhiraṃmissati, accantaṃ mittadubbhinī esā, mayā idha avasitvā khippaṃ palāyituṃ vaṭṭati, gacchanto ca pana tucchahattho agantvā etissā ābharaṇabhaṇḍaṃ gahetvā gacchissāmī”ti cintetvā ekasmiṃ divase taṃ āha “bhadde mayaṃ pañjare pakkhittakukkuṭā viya niccaṃ ghareyeva homa, ekadivasaṃ uyyānakīḷaṃ karissāmā”ti. Sā “sādhū”ti sampaṭicchitvā khādanīyabhojanīyādiṃ sabbaṃ paṭiyādetvā sabbābharaṇapaṭimaṇḍitā tena saddhiṃ paṭicchannayāne nisīditvā uyyānaṃ agamāsi. So tattha tāya saddhiṃ kīlanto “idāni mayhaṃ palāyituṃ vaṭṭatī”ti tāya saddhiṃ kilesaratiyā ramitukāmo viya ekaṃ kaṇavīragacchantaraṃ pavisitvā taṃ ālīnganto viya nippīletvā visaññaṃ katvā pādetvā sabbābharaṇāni omuñcitvā tassāyeva uttarāsaṅgena bandhitvā bhaṇḍikaṃ khandhe ṭhapetvā uyyānavatiṃ laṅghitvā pakkāmi.

Sāpi paṭiladdhasañña uṭṭhāya paricārīkānaṃ santikaṃ āgantvā “ayyaputto kahan”ti pucchi. Na jānāma ayyeti. “Maṃ matāti saññāya bhāyitvā palāto bhavissatī”ti anattamaṇā hutvā tatoyeva gehaṃ gantvā “mama piyasāmikassa adiṭṭhakālato paṭṭhāyeva alaṅkatasayane na sayissāmī”ti bhūmiyaṃ nipajji. Tato paṭṭhāya manāpaṃ sāṭakaṃ na nivāseti, dve bhattāni na bhuñjati, gandhamālādīni na paṭisevati, “yena kenaci upāyena ayyaputtaṃ pariyesitvā pakkosāpessāmī”ti naṭe pakkosāpetvā sahaṃsaṃ adāsi. “Kiṃ karoma ayye”ti

1. Samandhakāraṃ (Sī, Syā, I)

vutte “tumhākaṃ agamanaṭṭhānaṃ nāma natthi, tumhe gāmanigamarājadhāniyo carantā samajjaṃ katvā samajjamaṇḍale paṭhamameva imaṃ gītaṃ gāyeyyāthā”ti naṭe sikkhāpentī paṭhamam gātham vatvā “tumhehi imasmiṃ gītake gīte sace ayyaputto tasmim parisantare bhavissati, tumhehi saddhim kathessati, athassa mama arogabhāvaṃ kathetvā taṃ ādāya āgaccheyyātha, no ce āgacchati, sāsanam peseyyāthā”ti paribbayaṃ datvā naṭe uyyojesi. Te Bārāṇasito nikkhamitvā tattha tattha samajjaṃ karontā ekaṃ paccantagāmakam agamimsu. Sopi coro palāyitvā tattha vasati. Te tattha samajjaṃ karontā paṭhamameva imaṃ gītakam gāyimsu—

69. “Yaṃ taṃ vasantasamaye, kaṇaveresu bhāṇusu.

Sāmaṃ bāhāya pīlesi, sā taṃ ārogya’ mabravī”ti.

Tattha **kaṇaveresū**ti karavīresu¹. **Bhāṇusū**ti rattavaṇṇānaṃ² pupphānaṃ pabhāya sampannesu. **Sāmaṃ**ti evaṃnāmikaṃ. **Pīlesi**ti kilesaratiyā ramitukāmo viya ālīnganto pīlesi. **Sā tanti** sā sāmā arogā, tvaṃ pana “sā matā”ti saññāya bhīto palāyasi, sā³ attano ārogyaṃ **abravi** kathesi, ārocesīti attho.

Coro taṃ sutvā naṭam upasaṅkamitvā “tvaṃ ‘sāmā jīvati’ti vadasi, ahaṃ pana na saddahāmī”ti tena saddhim sallapanto dutiyaṃ gāthamāha—

70. “Ambho na kira saddheyyaṃ, yaṃ vāto pabbataṃ vahe.

Pabbatañce vahe vāto, sabbampi pathaviṃ vahe.

Yattha Sāmā kālakatā, sā maṃ ārogya’ mabravī”ti.

Tassattho—ambho naṭa idaṃ kira na saddaheyyaṃ na saddahitabbaṃ. Yaṃ vāto tiṇapaṇṇāni viya pabbataṃ vaheyya, sacepi so pabbataṃ vaheyya, sabbampi pathaviṃ vaheyya, yathā cetam asaddaheyyaṃ⁴, tathā idanti. **Yattha Sāmā kālakatā**ti yā nāma Sāmā kālakatā, **sā maṃ ārogyaṃ abravī**ti kiṃkāraṇā saddaheyyaṃ. Matā nāma na kassaci sāsanam pesentīti.

1. Kaṇavīresu (Sī, Syā)

3. Tena (Ka)

2. Rattarattānaṃ (Sī, I)

4. Saddheyyaṃ (Sī, Syā, I)

Tassa vacanaṃ sutvā naṭo tatiyaṃ gāthamāha—

71. “Na ceva sā kālakatā, na ca sā aññamicchati.
Ekabhattikini¹ Sāmā, tameva abhikaṅkhatī”ti.

Tattha **tameva abhikaṅkhatī**ti aññaṃ purisaṃ na icchati, taññeva kaṅkhati icchati patthetīti.

Taṃ sutvā coro “sā jīvatu vā mā vā, na tāya mayhaṃ attho”ti vatvā catutthaṃ gāthamāha—

72. “Asanthutaṃ maṃ cirasanthutena,
Nimīni sāmā adhuvaṃ dhuvena.
Mayāpi Sāmā nimineyya aññaṃ,
Ito ahaṃ dūrataṃ gamissan”ti.

Tattha **asanthutanti** akatasamsaggaṃ. **Cirasanthutenā**ti cirakatasamsaggena. **Nimīnī**ti parivattesi. **Adhuvaṃ dhuvenā**ti maṃ adhuvaṃ tena dhuvasāmikena parivattetuṃ nagaraguttikassa sahaṃsaṃ datvā maṃ gaṇhīti attho. **Mayāpi Sāmā nimineyya aññanti** Sāmā mayāpi aññaṃ sāmikaṃ parivattetvā gaṇheyya. **Ito ahaṃ dūrataṃ gamissan**ti yattha na sakkā tassā sāsaṇaṃ vā pavattiṃ vā sotuṃ, tādisaṃ dūrataṃ ṭhānaṃ gamissaṃ, tasmā mama ito aññattha gatabhāvaṃ tassā ārocethāti vatvā tesāṃ passantānaññeva gāḷhataṃ nivāsetvā vegena palāyi.

Naṭa gantvā tena katakiriyaṃ tassā kathayīmsu. Sā vipphaṇṇasārinī hutvā attano pakatiyā eva vītināmesi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātaṃ samodhānesi, saccapariyosāne ukkaṇṭhitabhikkhu sotāpattiṃ phale patiṭṭhahi. Tadā seṭṭhiputto ayaṃ bhikkhu ahosi, Sāmā purāṇadutiyaṃ, coro pana ahaṃ eva ahosinti.

Kaṇaverajātakavaṇṇanā aṭṭhamā.

1. Ekabhattā kira (Sī, Syā)

9. Tittirajātakavaṇṇanā (319)

Susukhaṃ vata jīvāmīti idaṃ Satthā Kosambiyaṃ nissāya Badarikārāme viharanto Rāhulatttheraṃ ārabba kathesi. Vatthu heṭṭhā **Tipallatthajātake**¹ vitthāritameva. Bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “āvuso Rāhulo sikkhākāmo kukkuccako ovādakkhamo”ti. Tassāyasmato guṇakathāya samuṭṭhāpitāya Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na bhikkhave idāneva, pubbepi Rāhulo sikkhākāmo kukkuccako ovādakkhamoyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto brāhmaṇakule nibbattitvā vayappatto Takkaṣilaṃ gantvā sabbasippāni uggaṇhitvā nikkhamma Himavantapadese isipabbajjaṃ pabbajitvā abhiññā ca samāpattiyo ca nibbattetvā jhānakīlaṃ kīlanto ramaṇīye vanasaṇḍe vasitvā loṇambilasevanatthāya aññatarāṃ paccantagāmaṃ agamāsi. Tattha naṃ manussā disvā pasannacittā aññatarasmiṃ araṇṇe paṇṇasālaṃ kāretvā pacceyahi upaṭṭhahantā vāsāpesuṃ. Tadā tasmiṃ gāmake eko sākuṇiko ekaṃ dīpakatittiraṃ gahetvā suṭṭhu sikkhāpetvā pañjare pakkhipitvā paṭijaggati. So taṃ araṇṇaṃ netvā tassa saddena āgatāgate tittire gahetvā vikkīṇitvā jīvikaṃ kappesi. Tittiro “maṃ ekaṃ nissāya bahū mama ñātakā nassanti, mayhametaṃ pāpaṃ”ti nissaddo ahosi. So tassa nissaddabhāvaṃ ñatvā veḷupesikāya naṃ sīse paharati. Tittiro dukkhāturatāya saddaṃ karoti. Evaṃ so sākuṇiko taṃ nissāya tittire gahetvā jīvikaṃ kappesi.

Atha so tittiro cintesi “ime marantūti mayhaṃ cetanā natthi, paṭiccammaṃ pana maṃ phusati, mayi saddaṃ akaronte ete nāgacchanti, karonteyeva āgacchanti, āgatāgate ayaṃ gahetvā jīvitaṃ kkhayaṃ pāpeti, atthi nu kho ettha mayhaṃ pāpaṃ, natthi”ti. So tato paṭṭhāya “ko nu kho me imaṃ kaṅkhaṃ chindeyyā”ti tathārūpaṃ paṇḍitaṃ upadhārento carati. Athekadivasaṃ so sākuṇiko bahū tittire gahetvā

1. Khu 5. 5 piṭṭhe.

pacchim̐ pūretvā “pānīyaṃ pivissāmī”ti bodhisattassa assamaṃ gantvā taṃ pañjaraṃ bodhisattassa santike ṭhapetvā pānīyaṃ pivitvā vālukātale nipanno niddaṃ okkami. Tittiro tassa niddokkantabhāvaṃ ñatvā “mama kaṅkhaṃ imaṃ tāpasam̐ pucchissāmi, jānanto me kathessatī”ti pañjare nisinnoyeva taṃ pucchanto paṭhamam̐ gāthamāha—

73. “Susukhaṃ vata jīvāmi, labhāmi ceva bhuñjitum̐.

Paripanthe ca tiṭṭhāmi, kā nu bhante gatī mamā”ti.

Tattha **susukhaṃ vata jīvāmī**ti ahaṃ bhante imaṃ sākuṇikaṃ nissāya suṭṭhu sukhaṃ jīvāmi. **Labhāmī**ti yathārucitaṃ khādanīyaṃ bhojanīyaṃ bhuñjitumpi labhāmi. **Paripanthe ca**¹ **tiṭṭhāmī**ti apica kho yattha mama ñātakā mama saddena āgatāgatā vinassanti, tasmim̐ paripanthe tiṭṭhāmi. **Kā nu bhante gatī mamā**ti kā nu kho bhante mama gati, kā nipphatti bhavissatīti pucchi.

Tassa pañhaṃ vissajjento bodhisatto dutiyaṃ gāthamāha—

74. “Mano ce te nappaṇamati, pakkhi pāpassa kammuno.

Abyāvaṭassa bhadraṣṣa, na pāpa’ mupalimpātī”ti.

Tattha **pāpassa kammunoti** yadi tava mano pāpakammassatthāya na paṇamati, pāpakaraṇe tanninno tappono tappabbhāro na hoti. **Abyāvaṭassā**ti evaṃ sante pāpakammakaraṇatthāya abyāvaṭassa ussukkaṃ anāpannassa tava bhadraṣṣa suddhasseva sato pāpaṃ na upalimpātī na allīyatīti.

Taṃ sutvā tittiro tatiyaṃ gāthamāha—

75. “Ñātako no nisinnoti, bahu āgacchate jano.

Paṭiccekammaṃ phusati, tasmim̐ me saṅkate mano”ti.

Tassattho—bhante sacāhaṃ saddaṃ na kareyyaṃ, ayaṃ tittirajano na āgaccheyya, mayi pana saddaṃ karonte “ñātako no nisinnoti”ti ayaṃ bahu jano āgacchati, taṃ āgatāgataṃ luddo gahetvā jīvitakkhayaṃ pāpento maṃ paṭicca nissāya etaṃ pañātipātakammaṃ phusati paṭilabhati

vindati, tasmim̐ maṃ paṭicca kate pāpe mama nu kho etaṃ pāpanti evaṃ me mano saṅkate parisāṅkati kukkucçaṃ āpajjatīti.

Taṃ sutvā bodhisatto catutthaṃ gāthamāha—

76. “Na paṭiccakammaṃ phusati, mano ce nappadussati.

Appossukkassa bhadraṣṣa, na pāpa’ mupalimpati”ti.

Tassattho—yadi tava pāpakiriyāya mano na padussati, tanninno tappono tappabbhāro na hoti, evaṃ sante luddena āyasmantaṃ paṭicca katampi pāpakammaṃ taṃ na phusati na allīyati, pāpakiriyāya hi appossukkassa nirālayassa bhadraṣṣa parisuddhasseva sato tava pāṇātipātacetanāya abhāvā taṃ pāpaṃ na upalimpati, tava cittaṃ na allīyatīti.

Evaṃ mahāsatto tittiraṃ saññāpesi, sopi taṃ nissāya nikkukkucco ahosi. Luddo pabuddho bodhisattaṃ vanditvā pañjaraṃ ādāya pakkāmi.

Satthā imaṃ dhammadeṣanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi “tadā tittiro Rāhulo ahosi, tāpaso pana ahameva ahosin”ti.

Tittirajātakavaṇṇanā navamā.

10. Succajajātakavaṇṇanā (320)

Succajaṃ vata naccajīti idaṃ Satthā Jetavane viharanto ekaṃ kuṭumbikaṃ ārabha kathesi. So kira “gāmake uddhāraṃ sādheṣsāmī”ti bhariyāya saddhiṃ tattha gantvā sādhetvā dhanam¹ āharitvā “pacchā neṣsāmī”ti ekasmiṃ kule ṭhapetvā puna Sāvattiṃ gacchanto antarāmagge ekaṃ pabbataṃ addasa. Atha naṃ bhariyā āha “sace sāmī ayaṃ pabbato suvaṇṇamayo bhavyeṃ, dadeyyāsi pana me kiñci”ti. Kāsi tvaṃ, na kiñci dassāmīti. Sā “yāva thaddhahadayo vatāyaṃ, pabbate suvaṇṇamaye

1. Sakaṭaṃ (Sī, Syā, I)

jātepi mayhaṃ kiñci na dassatī”ti anattamanā ahosi. Te Jetavanasamīpaṃ āgantvā “pāṇīyaṃ pivissāmā”ti vihāraṃ pavisitvā pāṇīyaṃ pivimsu. Satthāpi paccūsakāleyeva tesam sotāpattiṃphalassa upanissayaṃ disvā āgamanam olokayamāno Gandhakuṭipariveṇe nisīdi chabbaṇṇarasmiyo vissajjento. Tepi pāṇīyaṃ pivitvā āgantvā Satthāraṃ vanditvā nisīdimsu. Satthā tehi saddhiṃ paṭisanthāraṃ katvā “kahaṃ gatātthā”ti pucchi. Amhākaṃ gāmake uddhāraṃ sādhanatthāya bhanteti. Kiṃ upāsike tava sāmiko tuyhaṃ hitaṃ paṭikaṅkhati, upakāraṃ te karotīti. Bhante ahaṃ imasmiṃ sasinehā, ayaṃ pana mayi nissineho, ajja mayā pabbataṃ disvā “sacāyaṃ pabbato suvaṇṇamayo assa, kiñci me dadeyyāsī”ti vutto “kāsi tvaṃ, na kiñci dassāmī”ti āha, evaṃ thaddhahadayo ayanti. “Upāsike evaṃ nāmesa vadati, yadā pana tava guṇaṃ sarati, tadā sabbissariyaṃ te detī”ti vatvā “kathetha bhante”ti tehi yācito atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto tassa sabbakiccakārako amacco ahosi. Athekadivasam rājā puttaṃ uparājānaṃ upatṭhānaṃ āgacchantam disvā “ayaṃ mama antepure¹ dubbheyyā”ti taṃ pakkosāpetvā “tāta yāvahaṃ jīvāmi, tāva nagare vasitum na lacchasi, aññattha vasitvā mamaccayena rajjaṃ kārehi”ti āha. So “sādhū”ti pitaraṃ vanditvā jeṭṭhabhāriyāya saddhiṃ nagarā nikkhamitvā paccantaṃ gantvā araṇṇaṃ pavisitvā paṇṇasālaṃ māpetvā vanamūlaphalāphalehi yāpento vasi. Aparabhāge rājā kālamakāsi. Uparājā nakkhattaṃ olovento tassa kālakatabhāvaṃ ñatvā Bārāṇasiṃ āgacchanto antarāmagge ekaṃ pabbataṃ addasa. Atha naṃ bhariyā āha “sace deva ayaṃ pabbato suvaṇṇamayo assa, dadeyyāsi me kiñca”ti. Kāsi tvaṃ, na kiñci dassāmīti. Sā “ahaṃ imasmiṃ sinehaṃ chinditum asakkontī araṇṇaṃ pāvisim, ayañca evaṃ vadati, ativiya thaddhahadayo, rājā hutvāpi esa mayhaṃ kiṃ kalyāṇaṃ karissatī”ti anattamanā ahosi. So āgantvā rajje patiṭṭhito taṃ aggamahesiṭṭhāne

1. Antare (Sī, Syā)

ṭhapesi, idaṃ yasamattakameva adāsi. Uttari pana sakkārasammāno natthi, tassā atthibhāvampi na jānāti.

Bodhisatto “ayaṃ devī imassa rañño upakārikā dukkhaṃ agaṇetvā araṇṇavāsaṃ vasi, ayaṃ panetaṃ agaṇetvā aññāhi saddhiṃ abhiramanto vicarati, yathā esā sabbissariyaṃ labhati, tathā karissāmī”ti cintetvā ekadivasaṃ taṃ upasaṅkamitvā “mahādevi mayaṃ tumhākaṃ santikā piṇḍapātamattampi na labhāma, kasmā amhesu pamajjittha, ativiya thaddhahadayā atthā”ti āha. Tāta sacāhaṃ attanā labheyyaṃ, tuyhampi dadeyyaṃ, alabhamānā pana kiṃ dassāmi, rājāpi mayhaṃ idāni kiṃ nāma dassati, so antarāmagge “imasmim pabbate suvaṇṇamaye jāte mayhaṃ kiñci dassasī”ti vutto “kāsi tvaṃ, na kiñci dassāmī”ti āha, supericcajampi na pariccajīti. Kiṃ pana rañño santike imaṃ kathaṃ kathetuṃ sakkhissathāti. Sakkhissāmi tātāti. Tena hi ahaṃ rañño santike ṭhito pucchissāmi, tumhe katheyyāthāti. Sādhu tātāti. Bodhisatto deviyā rañño upaṭṭhānaṃ āgantvā ṭhitakāle āha “nanu ayye mayaṃ tumhākaṃ santikā kiñci na labhāmā”ti. “Tāta ahaṃ labhamānā tuyhaṃ dadeyyaṃ, ahameva kiñci na labhāmi, alabhamānā tuyhaṃ kiṃ dassāmi, rājāpi idāni mayhaṃ kiṃ nāma dassati, so araṇṇato āgamanakāle ekaṃ pabbataṃ disvā ‘sacāyaṃ pabbato suvaṇṇamayo assa, kiñci me dadeyyāsī’ti vutto ‘kāsi tvaṃ, na kiñci dassāmī’ti vadati, supericcajampi na pariccajī”ti etamatthaṃ dīpentī paṭhamarṇ gāthamāha—

77. “Succajaṃ vata naccaji, vācāya adadaṃ girim,
Kiṃ hi tassa’cajantassa, vācāya adada pabbatan”ti.

Tattha **succajaṃ vatāti** sukhena cajitum sakkuṇeyyampi na caji. **Adadanti** vacanamattenāpi pabbataṃ adadamāno. **Kiṃ hi tassa’cajantassāti** tassa nāmetassa mayā yācitassa na cajantassa¹ kiṃ hi cajeyya. **Vācāya adada pabbatanti** sacāyaṃ mayā yācito mama vacanena suvaṇṇamayampi hontam² taṃ pabbataṃ vācāya adada, vacanamattena adassāti³ attho.

1. Tassa me yācitassa taṃ cajantassa (Sī, Syā), kiṃ nāmetassa mayā yācitassa kiṃ hi taṃ cajeyya (Ka)

2. Aho vata (I, Ka)

3. Adassattha (Syā), adadaṃ (I, Ka)

Taṃ sutvā rājā dutiyaṃ gāthamāha—

78. “Yañhi kayirā tañhi vade, yaṃ na kayirā na taṃ vade.
Akarontaṃ bhāsamānaṃ, pariṇānanti paṇḍitā”ti.

Tassattho—yadeva hi paṇḍito puriso kāyena kareyya, taṃ vācāya vadeyya. Yaṃ na kayirā, na taṃ vadeyya, dātukāmoḥ dammīti vadeyya, na adātukāmoḥ adhippāyo. Kimkāraṇā? Yo hi “dassāmī”ti vatvāpi pacchā na dadāti, taṃ akarontaṃ kevalaṃ musā bhāsamānaṃ pariṇānanti paṇḍitā, ayaṃ “dassāmī”ti vacanamattameva bhāsati, na pana deti, yaṃ hi kho pana¹ adinnampi vacanamatteneva dinnam hoti, taṃ puretameva laddham nāma bhavissatīti evaṃ tassa musāvādibhāvaṃ pariṇānanti paṇḍitā, bālā pana vacanamatteneva tussantīti.

Taṃ sutvā devī rañño añjaliṃ paggahevā tatiyaṃ gāthamāha—

79. “Rājaputta namo tyatthu, sacce dhamme ṭhito ca².
Yassa te byasanaṃ patto, saccasmiṃ ramate mano”ti.

Tattha **sacce dhammeti** vacīsacce ca sabhāvadhamme ca. **Byasanaṃ pattoti** yassa tava raṭṭhā pabbājanīyasankhātā³ byasanaṃ pattopi mano saccasmiṃyeva ramati.

Evaṃ rañño guṇakathaṃ kathayamānāya deviyā taṃ sutvā bodhisatto tassā guṇakathaṃ kathento catutthaṃ gāthamāha—

80. “Yā daliddī daliddassa, aḍḍhā aḍḍhassa kittima.
Sā hissa paramā bhariyā, sahirañña³ itthiyo”ti.

Tattha **kittimāti** kittisampannāti attho. **Sā hissa paramāti** yā daliddassa sāmikassa daliddakāle sayampi daliddī hutvā taṃ na pariccajati. **Aḍḍhassāti** aḍḍhakāle aḍḍhā hutvā sāmikameva anuvattati, samānasukhadukkhāva hoti, sā hi tassa paramā uttamā bhariyā nāma. **Sahirañña** pana issariye ṭhitassa itthiyo nāma hontiyeva, anacchariyameva etanti.

1. Yadi kho pana (I, Ka)

2. Vasi (Sī, Syā)

3. Pabbājanasankhātā (I, Ka)

Evañca pana vatvā bodhisatto “ayaṃ mahārāja tumhākaṃ dukkhitakāle araṇṇe samānadukkhā hutvā vasi, imissā sammānaṃ kātuṃ vaṭṭati”ti deviyā guṇaṃ kathesi. Rājā tassa vacanena deviyā guṇaṃ saritvā “paṇḍita tava kathāyāhaṃ deviyā guṇaṃ anussarin”ti vatvā tassā sabbissariyamadāsi, “tayāhaṃ deviyā guṇaṃ sarāpito”ti bodhisattassapi mahantaṃ sakkāraṃ akāsi¹.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakam samodhānesi, saccapariyosāne ubho jayampatikā sotāpatti-phale patiṭṭhahimsu. Tadā Bārāṇasirājā ayaṃ kuṭumbiko ahosi, devī ayaṃ upāsikā, paṇḍitāmacco pana ahameva ahosinti.

Succajajātakavaṇṇanā dasamā.

Pucimandavaggo dutiyo.

3. Kuṭidūsakavagga

1. Kuṭidūsakajātakavaṇṇanā (321)

Manussasseva te sīsanti idaṃ Satthā Jetavane viharanto Mahākassapattherassa paṇṇasālajhāpakaṃ daharabhikkhuṃ ārabba kathesi. Vatthu pana Rājagahe samuṭṭhitaṃ. Tadā kira thero rājagahaṃ nissāya araṇṇakuṭiyaṃ viharati, tassa dve daharā upaṭṭhānaṃ karonti. Tesu eko therassa upakārako, eko dubbaco itarena kataṃ attanā katasadisam karoti. Tena mukhodakādīsu upaṭṭhāpitesu therassa santikaṃ gantvā vanditvā “bhante udakaṃ ṭhapitaṃ, mukhaṃ dhovathā”ti-ādīni vadati. Tena kālasseva vuṭṭhāya therassa pariveṇe sammaṭṭhe therassa nikkhamanavelāya ito cito ca paharanto sakalapariveṇaṃ attanā sammaṭṭhaṃ viya karoti. Vattasampanno cintesi “ayaṃ dubbaco mayā kataṃ attanā katasadisam karoti, etassa saṭhakammaṃ pākaṭaṃ karissāmī”ti.

1. Issariyaṃ adāsi (I, Ka)

Tasmim antogāme bhutvā āgantvā niddāyanteva nhānodakam tāpetvā piṭṭhikoṭṭhake ṭhapetvā aññam aḍḍhanāḷimattam udakam uddhane ṭhapesi. Itaro pabujjhivāva gantvā usumam utṭhahantam disvā “udakam tāpetvā koṭṭhake ṭhapitam bhavissatī”ti therassa santikam gantvā “bhante nhānakoṭṭhake udakam ṭhapitam, nhāyathā”ti āha. Thero “nhāyissāmī”ti tena saddhimyeva āgantvā koṭṭhake udakam adisvā “kham udakan”ti pucchi. So vegena aggisālam gantvā tucchabhājane uḷuṅkam otāresi, uḷuṅko tucchabhājanassa tale paṭihato “tata”ti¹ saddamakāsi. Tato paṭṭhāya tassa “Uḷuṅkasaddako”tveva nāmam jātam.

Tasmim khaṇe itaro piṭṭhikoṭṭhakato udakam āharitvā “nhāyatha bhante”ti āha. Thero nhatvā āvajjento Uḷuṅkasaddakassa dubbacabhāvam ñatvā tam sāyam therupaṭṭhānam āgataṃ ovadi “āvuso samaṇena nāma attanā katameva ‘katam me’ti vattum vaṭṭati, aññathā sampajānamusāvādo hoti, ito paṭṭhāya evarūpaṃ mā akāsi”ti. So therassa kujjhivā punadivase therena saddhim piṇḍāya gāmam na pāvisi. Thero itareneva saddhim pāvisi. Uḷuṅkasaddakopi therassa upaṭṭhākakulam gantvā “bhante thero kahan”ti vutte “aphāsukena vihāreyeva nisinnō”ti vatvā “kim bhante laddhum vaṭṭati”ti vutte “idañcidañca dethā”ti gahetvā attano rucitaṭṭhānam gantvā bhuñjitvā vihāram agamāsi.

Punadivase thero tam kulam gantvā nisīdi. Manussehi² “kim bhante ayyassa aphāsukam, hiyyo kirattha vihāreyeva nisinnā, asukadharassa hatthe āhāram pesayimha, paribhutto ayyenā”ti vutte thero tuṇḥibhūtova bhattakiccam katvā vihāram gantvā sāyam therupaṭṭhānakāle āgataṃ āmantetvā “āvuso asukagāme nāma asukakule ‘therassa idañcidañca laddhum vaṭṭati’ti viññāpetvā kira te bhuttan”ti vatvā “viññatti nāma na vaṭṭati, mā puna evarūpaṃ anācāram carā”ti āha. So ettakena there āghātam bandhitvā “ayam hiyyopi udakamattam nissāya mayā saddhim kalaham kari, idāni panassa upaṭṭhākānam gehe mayā bhattamuṭṭhi bhuttāti asahanto puna kalaham karoti, jānissāmissa

1. Sarāti (Sī), gharāti (Syā)

2. Manussā (sabbattha)

kattabbayuttakan”ti punadivase there piṇḍāya paviṭṭhe muggaram gahetvā paribhogabhājanāni bhinditvā paṇṇasālaṃ jhāpetvā palāyi. So jīvamānova manussapeto hutvā sussitvā kālaṃ katvā Avīcimahāniraye nibbatti. So tena kato anācāro mahājanassa majjhe pākaṭo jāto.

Athekacce bhikkhū Rājagahā Sāvattihīṃ gantvā sabhāgaṭṭhāne pattacīvaram paṭisāmetvā Satthu santikaṃ gantvā vanditvā nisīdimsu. Satthā tehi saddhiṃ paṭisanthāraṃ katvā “kuto āgatatthā”ti pucchi. Rājagahā bhanteti. Ko tattha ovādadāyako ācariyoti. Mahākassapattthero bhanteti. Sukhaṃ bhikkhave Kassapassāti. Āma bhante therassa sukhaṃ, saddhivihāriko panassa ovāde dinne kujjhitvā therassa paṇṇasālaṃ jhāpetvā palāyīti. Taṃ sutvā Satthā “bhikkhave Kassapassa evarūpena bālena saddhiṃ caraṇato ekacariyāva seyyo”ti vatvā imaṃ Dhammapade gāthamāha—

“Caraṇe nādhigaccheyya, seyyaṃ sadisamattano.

Ekacariyaṃ daḥhaṃ kayirā, natthi bāle sahāyatā”ti¹.

idañca pana vatvā puna te bhikkhū āmantetvā “na bhikkhave idāneva so kuṭidūsako, pubbepe kuṭidūsakoyeva, na ca idāneva ovādadāyakassa kujjhati, pubbepe kujjhiyevā”ti vatvā tehi yācito atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto siṅgilasakuṇayoniyaṃ nibbattitvā vayappatto attano manāpaṃ anovassakaṃ kulāvakaṃ katvā Himavantapadese vasati. Atheko makkaṭo vassakāle acchinnadhāre deve vassante sītapīḷito dante khādanto bodhisattassa avidūre nisīdi. Bodhisatto taṃ tathā kilamantaṃ disvā tena saddhiṃ sallapanto paṭhamam gāthamāha—

81. “Manussasseva te sīsaṃ, hatthapādā ca vānara.

Atha kena nu vaṇṇena, agāraṃ te na vijjati”ti.

1. Khu 1. 22 piṭṭhe Dhammapade.

Tattha **vaṇṇenā**ti kāraṇena. **Agāra**nti tava nivāsagehaṃ kena kāraṇena natthīti pucchi.

Taṃ sutvā vānaro dutiyaṃ gāthamāha—

82. “Manussasseva me sīsaṃ, hatthapādā ca siṅgila.

Yā’hu seṭṭhā manussesu, sā me paññā na vijjati”ti.

Tattha **siṅgilā**ti taṃ sakuṇaṃ nāmenālapati. **Yā’hu seṭṭhā** manussesūti yā¹ manussesu seṭṭhāti kathenti, sā mama vicāraṇapaññā natthi. Sīsa²hatthapādakāyabalāni hi loke appamāṇaṃ, vicāraṇapaññāva seṭṭhā, sā mama natthi, tasmā me agāraṃ na vijjatīti.

Taṃ sutvā bodhisatto itaraṃ gāthadvayamāha—

83. “Anavaṭṭhitacittassa, lahucittassa dubbhino.

Niccaṃ addhuvasīlassa, sukhabhāvo² na vijjati.

84. So karassu ānubhāvaṃ, vītivattassu sīliyaṃ.

Sītavātaparittāṇaṃ, karassu kuṭavaṃ kapī”ti.

Tattha **anavaṭṭhitacittassā**ti appatiṭṭhitacittassa. **Dubbhinoti** mittadubbhissa. **Addhuvasīlassā**ti na sabbakālaṃ sīlarakkhakassa. **So karassu ānubhāvanti** so tvaṃ samma makkaṭa paññāya uppādanatthaṃ ānubhāvaṃ balaṃ upāyaṃ karohi. **Vītivattassu sīliyanti** attano dussīlabhāvasaṅkhātāṃ sīliyaṃ atikkamitvā sīlavā hoti. **Kuṭavaṃ³ kapī**ti sītavātassa parittāṇasamatthaṃ attano kuṭavaṃ³ kulāvakaṃ ekaṃ vasaṇāgāraṃ karohīti.

Makkaṭo cintesi “ayaṃ tava attano anovassakaṭṭhāne nisinnabhāvena maṃ paribhāsati, na nisīdāpessāmi naṃ imasmim kulāvake”ti. Tato bodhisattaṃ gaṇhitukāmo pakkhandi, bodhisatto uppatitvā aññattha gato. Makkaṭo kulāvakaṃ viddhamsetvā cuṇṇavicuṇṇaṃ katvā pakkāmi.

1. Yam (I, Ka)

2. Sucibhāvo (Sī, Syā)

3. Kuṭikaṃ (Sī, Syā)

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakam samodhānesi “tadā makkato kuṭijhāpako ahosi, siṅgilasakuṇo pana ahameva ahosin”ti.

Kuṭidūsakajātakavaṇṇanā paṭhamā.

2. Duddubhajātakavaṇṇanā (322)

Duddubhāyati bhaddanteti idaṃ Satthā Jetavane viharanto aññatitthiye ārabha kathesi. Titthiyā kira Jetavanassa samīpe tasmim tasmim ṭhāne kaṇṭakāpassaye seyyaṃ kappenti, pañcātapaṃ tapenti, nānappakāraṃ micchātapaṃ caranti. Atha sambahulā bhikkhū Sāvattiyaṃ piṇḍāya caritvā Jetavanaṃ āgacchantā antarāmagge te disvā gantvā Satthāraṃ upasaṅkamitvā “atthi nu kho bhante aññatitthiyaṇaṃ vatasamādāne sāro”ti pucchimsu. Satthā “na bhikkhave tesam vatasamādāne sāro vā viseso vā atthi, tañhi nighamsiyamānaṃ upaparikkhiyamānaṃ ukkārabhūmimaggasadiṣaṃ sasakassa duddubhasadiṣaṃ hoti”ti vatvā “duddubhasadiṣabhāvamassa mayaṃ na jānāma, kathetha no bhante”ti tehi yācito atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto sīhayoniyaṃ nibbattitvā vayappatto araṇṇe paṭivasati. Tadā pana pacchimasamuddasaṃpe Beluvamissakatālavanaṃ hoti. Tatreko sasako beluvarukkhamūle ekassa tālagacchassa heṭṭhā vasati. So ekadivaṣaṃ gocaraṃ ādāya āgantvā tālapaṇṇassa heṭṭhā nipanno cintesi “sace ayaṃ pathavī saṃvaṭṭeyya, kahaṃ nu kho gamissāmi”ti. Tasmim khaṇe ekaṃ beluvapakkaṃ tālapaṇṇassa upari pati. So tassa saddena “addhā pathavī saṃvaṭṭati”ti uppatitvā pacchato anolokentova palāyi. Taṃ maraṇabhayaabhītaṃ vegena palāyantaṃ añño sasako disvā pucchi “kiṃ bho ativiya bhīto palāyasī”ti. Mā pucchi bhoti. So “kiṃ bho kiṃ bho”ti pacchato dhāvateva. Itaro nivattitvā anolokentova “ettha pathavī saṃvaṭṭati”ti āha. Sopi tassa pacchato palāyi. Evaṃ tamañño addasa,

tamaññoti evaṃ sasakasahassam¹ ekato hutvā palāyi. Te ekopi migo disvā ekato hutvā palāyi. Eko sūkarō, eko gokaṇṇo, eko mahimso, eko gavayo, eko khaggo, eko byaggho, eko sīho, eko hatthī disvā “kimetan”ti pucchitvā “ettha pathavī samvattatī”ti vutte palāyi. Evaṃ anukkamena yojanamattam tiracchānabalam ahosi.

Tadā bodhisatto taṃ balaṃ palāyantam disvā “kimetan”ti pucchitvā “ettha pathavī samvattatī”ti sutvā cintesi “pathavīsamvattānam nāma na kadāci atthi, addhā etesaṃ kiñci dussutaṃ bhavissati, mayi kho pana ussukkaṃ anāpajjante sabbe nassissanti, jīvitaṃ nesaṃ dassāmi”ti sīhavegena purato pabbatapādaṃ gantvā tikkhattuṃ sīhanādaṃ nadi. Te sīhabhayatajjitā nivattitvā piṇḍitā aṭṭhamso. Sīho tesam antaram pavisitvā “kimattham palāyathā”ti pucchi. Pathavī samvattatīti. Kena samvattamānā diṭṭhāti. Hatthī jānantīti. Hatthī pucchi. Te “mayam na jānāma, sīhā jānantī”ti vadimsu, sīhāpi “mayam na jānāma, byaggā jānantī”ti, byaggāpi “mayam na jānāma, khaggā jānantī”ti, khaggāpi “gavayā jānantī”ti, gavayāpi “mahimsā jānantī”ti, mahimsāpi “gokaṇṇā jānantī”ti, gokaṇṇāpi “sūkarā jānantī”ti, sūkarāpi “migā jānantī”ti, migāpi “mayam na jānāma, sasakā jānantī”ti. Sasakesu pucchiyamānesu “ayam kathetī”ti taṃ sasakam dassesuṃ. Atha naṃ “evaṃ kira samma passasi pathavī samvattatī”ti pucchi. Āma sāmi mayā diṭṭhāti. Kattha vasanto passasīti. Pacchimasamuddasamīpe Beluvamissakatālavane vasāmi. Ahañhi tattha beluvarukkhamūle tālagacche tālapaṇṇassa heṭṭhā nipanno cintesiṃ “sace pathavī samvattatī, kham gamissāmi”ti, atha taṃkhaṇaṇṇeva pathaviyā samvattanasaddam sutvā palātomhīti.

Sīho cintesi “addhā tassa tālapaṇṇassa upari beluvapakkaṃ patitvā duddubbhāyanasaddamakāsi, svāyam taṃ saddam sutvā ‘pathavī samvattatī’ti saññaṃ uppādetvā palāyi, tathato jānissāmi”ti. So taṃ sasakam gahetvā mahājanam assāsetvā “aham iminā diṭṭhatṭhāne pathaviyā samvattanabhāvaṃ vā asamvattanabhāvaṃ vā tathato jānitvā āgamiṃsāmi,

1. Sasasatasahassam (I, Ka)

yāva mamāgamanā tumhe ettheva hothā”ti sasakaṃ piṭṭhiyaṃ āropetvā sīhavegena pakkhanditvā tālavane sasakaṃ otāretvā “ehi tayā diṭṭhatṭhānaṃ dassēhi”ti āha. Na visahāmi sāmīti. Ehi mā bhāyīti. So beluvarukkhaṃ upasaṅkamitum asakkonto avidūre ṭhatvā “idaṃ sāmi duddubhāyanaṭṭhānaṃ”ti vatvā paṭhamaṃ gāthamāha—

85. “Duddubhāyati bhaddante, yasmim̐ dese vasāmaṃ.
Ahampetar̐ na jānāmi, kimetaṃ duddubhāyatī”ti.

Tattha **duddubhāyatī**ti duddubhasaddaṃ¹ karoti. **Bhaddanteti** bhaddaṃ tava atthu. **Kimetanti** yasmim̐ padese ahaṃ vasāmi, tattha duddubhāyati, ahampi na jānāmi “kim̐ vā etaṃ duddubhāyati, kena vā kāraṇena duddubhāyati, kevalaṃ duddubhāyanasaddaṃ assosin”ti.

Evaṃ vutte sīho beluvarukkhamūlaṃ gantvā tālapaṇṇassa heṭṭhā sasakena nipannaṭṭhānañceva tālapaṇṇamatthake patitaṃ beluvapakkañca disvā pathaviyā asaṃvaṭṭanabhāvaṃ tathato jānitvā sasakaṃ piṭṭhiyaṃ āropetvā sīhavegena khippaṃ migasaṅghānaṃ santikaṃ gantvā sabbaṃ pavattiṃ ārocetvā “tumhe mā bhāyathā”ti migagaṇaṃ assāsetvā vissajjesi. Sace hi tadā bodhisatto na bhavyeṃ, sabbe samuddaṃ pavisitvā nasseyyumaṃ, bodhisattaṃ pana nissāya sabbe jīvitaṃ labhimsūti.

86. “Beluvaṃ patitaṃ sutvā, duddubhanti saso javi.
Sasassa vacanaṃ sutvā, santattā migavāhinī.

87. Appatvā padaviññāṇaṃ, paraghosānusārino.
Panādaparamā bālā, te honti parapattiyā.

88. Ye ca sīlena sampannā, paññāyū’pasame ratā.
Ārakā viratā dhīrā, na honti parapattiyā”ti—

Imā tisso abhisambuddhagāthā.

Tattha **beluvanti** beluvapakkaṃ. **Duddubhantī**ti evaṃ saddaṃ kurumānaṃ. **Santattā**ti utrastā. **Migavāhinī**ti anekasahassasaṅkhā migasena. **Padaviññāṇanti**

1. Daddabhāyatīti daddabhāti saddaṃ (Sī, I), daddhabhāyatīti daddhabhāti saddaṃ (Syā)

viññāṇapadaṃ, sotaviññāṇakoṭṭhāsaṃ¹ apāpuṇitvāti attho. **Te honti parapattiyāti** te paraghosānusārino tameva paraghosasaṅkhātāṃ paṇādaṃ “paramaṃ”ti maññamānā bālā andhaputhujjanā viññāṇapadassa appattatāya parapattiyāva honti, paresaṃ vacanaṃ saddahitvā yaṃ vā taṃ vā karonti.

Sīlenāti ariyamaggena āgatasīlena samannāgatā. **Paññāyū’pasame ratāti** maggeneva āgatapaññāya kilesūpasame ratā, yathā vā² sīlena, evaṃ paññāyapi sampannā, kilesūpasame ratāti attho. **Ārakā viratā dhīrāti** pāpakiriyato ārakā viratā paṇḍitā. Na hontīti te evarūpā sotāpannā pāpato oratabhāvena kilesūpasame abhiratabhāvena ca ekavāraṃ maggañāṇena paṭividdhadhammā aññesaṃ kathentānampi na saddahanti na gaṇhanti. Kasmā? Attano paccakkhattāti. Tena vuttaṃ—

“Assaddho akataññū ca, sandhicchedo ca yo naro.

Hatāvakāso vantāso, sa ve uttamaporiso”ti³.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi “tadā sīho ahameva ahosiṃ”ti.

Duddubhajātakavaṇṇanā dutiyā.

3. Brahmadatajātakavaṇṇanā (323)

Dvayaṃ yācanakoti idaṃ Satthā Āḷaviṃnissāya Aggāḷave cetiye viharanto Kuṭikārasikkhāpadaṃ ārabba kathesi. Vatthu pana heṭṭhā **Maṇikaṇṭhajātake**⁴ āgatameva. Idha pana Satthā “saccaṃ kira tumhe bhikkhave yācanabahulā viññattibahulā viharathā”ti vatvā “āma bhante”ti vutte te bhikkhū garahitvā “bhikkhave porāṇakapaṇḍitā pathavissarena raññā pavāritāpi paṇṇacchattaṅca ekapaṭalikaṃ upāhanayugaṅca yācitukāmā hirottappabhedanabhayena⁵ mahājanamajjhe akathetvā raho kathayimsū”ti vatvā atītaṃ āhari.

1. Sotāpattiviññāṇakoṭṭhāsaṃ (Ka)

2. Ca (Syā)

3. Khu 1. 27 piṭṭhe dhammapade.

4. Khu 5. 71 piṭṭhe.

5. Hirottapparodhabhayena (Sī, Syā)

Atīte Kapilaratṭhe Uttarapañcālanagare Uttarapañcālārāje rajjam
 kārente bodhisatto ekasmiṃ nigamagāme brāhmaṇakule nibbattitvā
 vayappatto Takkasilāyaṃ sabbasippāni uggaṇhitvā aparabhāge
 tāpasapabbajjam pabbajitvā Himavante uñchācariyāya
 vanamūlaphalāphalena yāpento ciraṃ vasitvā loṇambilasevanatthāya
 manussapathamā vicaranto Uttarapañcālanagaraṃ patvā rājuyyāne vasitvā
 punadivase bhikkhaṃ pariyesamāno nagaraṃ pavisitvā rājadvāraṃ
 sampāpuṇi. Rājā tassācāre ca vihāre ca pasīditvā mahātale nisīdāpetvā
 rājārahaṃ paṇītabhojanaṃ bhojetvā paṭiññāṃ gahetvā uyyāneyeva vasāpesi.
 So nibaddhaṃ rājaghareyeva bhuñjanto vassānassa accayena
 Himavantameva gantukāmo hutvā cintesi “mayhaṃ maggaṃ gacchantassa
 ekaṭṭhalikā upāhanā ceva paṇṇacchattañca laddhuṃ vaṭṭati, rājānaṃ
 yācissāmī”ti. So ekadivasaṃ rājānaṃ uyyānaṃ āgantvā vanditvā nisinnaṃ
 disvā “upāhanañca chattañca yācissāmī”ti cintetvā puna cintesi “paraṃ
 ‘imaṃ nāma dehī’ti yācanto rodati nāma, paropi ‘natthī’ti vadanto paṭirodati
 nāma, ‘mā kho pana maṃ rodantaṃ mahājano addasa, mā rājānaṃ’ti raho
 paṭicchannaṭṭhāne ubhopi roditvā tuṇhī bhavissāmā”ti. Atha naṃ “mahārāja
 raho paccāsīsāmī”ti āha. Rājā taṃ sutvā rājapurise apasakki. Bodhisatto
 “sace mayi yācante rājā na dassati, metti no bhijjissati, tasmā na
 yācissāmī”ti taṃ divasaṃ nāmaṃ gahetuṃ asakkonto “gaccha tāva
 mahārāja, punekadivasaṃ jānissāmī”ti āha.

Punekadivasaṃ rañño uyyānaṃ āgatakāle tatheva puna tathevāti evaṃ
 yācituṃ asakkontasseva dvādasa saṃvaccharāni atikkantāni. Tato rājā
 cintesi “mayhaṃ ayyo ‘mahārāja raho paccāsīsāmī’ti vatvā parisāya
 apagatāya kiñci vattuṃ na visahati, vattukāmassevassa dvādasa vassāni
 atikkantāni, ciraṃ kho panassa brahmacariyaṃ carantassa ukkaṇṭhitvā
 bhoge bhuñjitukāmo rajjam paccāsīsati maññe, rajjassa pana nāmaṃ
 gahetuṃ asakkonto tuṇhī hoti, ajja dānissāhaṃ rajjam ādiṃ katvā yaṃ
 icchati, taṃ dassāmī”ti. So uyyānaṃ gantvā vanditvā nisinno bodhisattena
 “raho paccāsīsāmī”ti vutte parisāya apagatāya taṃ kiñci vattuṃ asakkontaṃ
 āha “tume dvādasa vassāni

‘raho paccāsīsāmī’ti vatvā raho laddhāpi kiñci vattuṃ na sakkotha, ahaṃ vo rajjaṃ ādiṃ katvā sabbaṃ pavāremi, nibbhayā hutvā yaṃ vo ruccati, taṃ yācathā”ti. Mahārāja yamaṃ yācāmi, taṃ dassasīti. Dassāmi bhanteti. Mahārāja mayhaṃ maggaṃ gacchantassa ekapaṭalikā upāhanā ca paṇṇacchattañca laddhuṃ vaṭṭatīti. Ettakaṃ bhante tumhe dvādasa saṃvaccharāṇi yācituṃ na sakkothāti. Āma mahārājāti. Kimkāraṇā bhante evamakathāti. “Mahārāja ‘imaṃ nāma me dehi’ti yācanto rodati nāma, ‘natthī’ti vadanto paṭirodati nāma. ‘Sace tvaṃ mayā yācito na dadeyyāsi, taṃ no roditapaṭiroditāṃ nāma mahājano mā passatū’ti etadatthaṃ raho paccāsīsāmī”ti vatvā ādito tisso gāthā abhāsi—

89. “Dvayaṃ yācanako rāja, Brahmadatta nigacchati.

Alābhaṃ dhanalābhaṃ vā, evaṃdhammā hi yācanā.

90. Yācanaṃ rodanaṃ āhu, pañcālānaṃ rathesabha.

Yo yācanaṃ paccakkhāti, tamāhu paṭirodanaṃ.

91. Mā ma’ddasaṃsu rodantaṃ, pañcālā susamāgatā.

Tuvaṃ vā paṭirodantaṃ, tasmā icchāmaṃ raho”ti.

Tattha **rāja Brahmadattā**ti dvīhipi rājānaṃ ālapati. **Nigacchatī**ti labhati vindati. **Evaṃdhammā**ti evaṃsabhāvā. **Āhūti** paṇḍitā kathenti. **Pañcālānaṃ rathesabhā**ti Pañcālaraṭṭhassa issara rathapavara. **Yo yācanaṃ paccakkhāti**ti yo pana yaṃ yācanaṃ “natthī”ti paṭikkhipati. **Tamāhūti** taṃ paṭikkhipanaṃ “paṭirodanan”ti vadanti. **Mā ma’ddasaṃsūti** tava raṭṭhavāsino Pañcālā susamāgatā maṃ rodantaṃ mā addasaṃsūti.

Rāja bodhisattassa gāvalakkhaṇe pasīditvā varaṃ dadamāno catutthaṃ gāthamāha—

92. “Dadāmi te brāhmaṇa rohiṇīnaṃ,

Gavaṃ sahaṃ saha puṅgavena.

Ariyo hi ariyassa kathaṃ na dajjā,

Sutvāna gāthā tava dhammayuttā”ti.

Tattha **rohiṇī**nantī rattavaṇṇānaṃ. **Ariyoti** ācārasampanno. **Ariyassāti** ācārasampannassa. **Katham na dajjāti**¹ kena kāraṇena na dadeyya.

Dhammayuttāti kāraṇayuttā.

Bodhisatto pana “nāhaṃ mahārāja vatthukāmehi atthiko, yaṃ ahaṃ yācāmi, tadeva me dehi”ti ekapaṭalikā upāhanā ca paṇṇacchattañca gahetvā “mahārāja appamatto hohi, dānaṃ dehi, sīlaṃ rakkhāhi, uposathakammaṃ karohi”ti rājānaṃ ovaditvā tassa yācantasseva Himavantameva gato. Tattha abhiññā ca samāpattiyo ca nibbattetvā brahmalokaparāyaṇo ahosi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakam samodhānesi “tadā rājā Ānando ahosi, tāpaso pana ahameva ahosin”ti.

Brāhmadattajātakavaṇṇanā tatiyā.

4. Cammasāṭakajātakavaṇṇanā (324)

Kalyāṇarūpo vata’yanti idaṃ Satthā Jetavane viharanto Cammasāṭakam nāma paribbājakam ārabha kathesi. Tassa kira cammameva nivāsanañca pārupanañca hoti. So ekadivasaṃ paribbājakārāmā nikkhamitvā Sāvattiyaṃ bhikkhāya caranto eḷakānaṃ yujjhanaṭṭhānaṃ sampāpuṇi. Eḷako taṃ disvā paharitukāmo osakki. Paribbājako “esa mayhaṃ apacitiṃ dasseti”ti na paṭikkami. Eḷako vegenāgantvā taṃ ūrumhi paharitvā pātesi. Tassa taṃ asantapaggahaṇakāraṇaṃ bhikkhusaṃghe pākaṭaṃ ahosi. Bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “āvuso Cammasāṭakaparibbājako asantapaggahaṃ katvā vināsaṃ patto”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na bhikkhave idāneva, pubbepesa asantapaggahaṃ katvā vināsaṃ pattoyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto ekasmiṃ vāṇijakule nibbattitvā vayappatto vaṇijaṃ karoti. Tadā

1. Na dajjeti (Sī, Syā)

eko Cammasāṭakaparibbājako Bārāṇasiyaṃ bhikkhāya caranto eḷakānaṃ yujjhanaṭṭhānaṃ patvā eḷakaṃ osakkantaṃ disvā “apacitiṃ me karotī”ti saññāya apaṭikkamitvā “imesaṃ ettakānaṃ manussānaṃ antare ayaṃ eko eḷako amhākaṃ guṇaṃ jānātī”ti tassa añjaliṃ paggahetvā ʒhitova paṭhamāṃ gāthamāha—

93. “Kalyāṇarūpo vata’yaṃ catuppado,
Subhaddako ceva supesalo ca.
Yo brāhmaṇaṃ jātimaṇṭūpapannaṃ,
Apacāyati meṇḍavaro yasassī”ti.

Tattha **kalyāṇarūpo**ti kalyāṇajātiko. **Supesalo**ti suṭṭhu piyasīlo. **Jātimaṇṭūpapannaṃ**ti jātiyā ca mantehi ca sampannaṃ. **Yasassī**ti vaṇṇabhaṇanametaṃ.

Tasmiṃ khaṇe āpaṇe¹ nisinno paṇḍitavāṇijo taṃ paribbājakaṃ nisedhento dutiyaṃ gāthamāha—

94. “Mā brāhmaṇa ittaradassanena,
Vissāsamāpajji catuppadassa.
Daḷhappahāraṃ abhikaṇkhamāno²,
Avasakkaṭī dassati suppahāraṃ”ti.

Tattha **ittaradassanena**ti khaṇikadassanena.

Tassa paṇḍitavāṇijassa kathentasseva so Meṇḍako vegenāgantvā ūrumhi paharitvā taṃ tattheva vedanāppattaṃ katvā pātesi. So paridevamāno nipajji. Satthā taṃ kāraṇaṃ pakāsento tatiyaṃ gāthamāha—

95. “Ūruṭṭhi bhaggaṃ vaṭṭito³ khāribhāro,
Sabbañca bhaṇḍaṃ brāhmaṇassa bhinnaṃ.
Ubhopi bāhā paggayha kandaṭṭhi,
Abhidhāvatha haññate brahmacārī”ti.

1. Tasmiṃ ʒhāne (Ka)

2. Abhikattumāno (Syā)

3. Ūruṭṭhi bhaggaṃ patito (Sī), ūruṭṭhi bhaggā patito (Syā)

Tassattho—bhikkhave tassa paribbājakassa ūruṭṭhikam bhaggaṃ, khāribhāro vaṭṭito¹ pavaṭṭito, tasmim pavaṭṭamāne² yaṃ tattha tassa brāhmaṇassa upakaraṇabhaṇḍam, tampi sabbaṃ bhinnam, sopi ubho bāhā ukkhipitvā parivāretvā ʔhitaparisaṃ sandhāya “abhidhāvatha haññate brahmacārī”ti vadanto kandati rodati paridevatīti.

Paribbājako catuttham gātham āha—

96. “Evaṃ so nihato seti, yo apūjaṃ pasaṃsati.

Yathāha’majja pahato, hato meṇḍena dummatī”ti.

Tattha **apūjanti** apūjanīyaṃ. **Yathāha’majjāti** yathā ahaṃ ajja asantapaggahaṃ katvā ʔhito meṇḍena dalhappahārena pahato ettheva mārito. **Dummatīti** duppañño. Evaṃ yo aññopi asantapaggahaṃ karissati, sopi ahaṃ viya dukkhaṃ anubhavissatīti so paridevanto tattheva jīvitakkhayaṃ pattoti.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakam samodhānesi “tadā Cammasāṭako etarahi Cammasāṭako ahosi, paṇḍitavāṇijo pana ahameva ahosin”ti.

Cammasāṭakajātakavaṇṇanā catutthā.

5. Godharājajātakavaṇṇanā (325)

Samaṇaṃ taṃ maññaṃānoti idaṃ Satthā Jetavane viharanto ekaṃ kuhakaṃ bhikkhuṃ ārabba kathesi. Vatthu heṭṭhā vitthāritameva. Idhāpi bhikkhū taṃ bhikkhuṃ ānetvā “ayaṃ bhante bhikkhu kuhako”ti Satthu dassesuṃ. Satthā “na bhikkhave idāneva, pubbepesa kuhakoyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto godhayoniyaṃ nibbattitvā vayappatto kāyabalena sampanno araṇṇe

1. Patito (Syā)

2. Parivattamāne (Sī, Syā), parivattiyamāne (I)

vasati. Eko dussilatāpasopi tassa avidūre paṇṇasālaṃ māpetvā vāsaṃ kappesi. Bodhisatto gocarāya caranto taṃ disvā “sīlavantatāpasassa paṇṇasālā bhavissatī”ti tattha gantvā taṃ vanditvā attano vasanaṭṭhānameva gacchati. Athekadivasan̄ so kūṭatāpaso upaṭṭhākakule sampāditaṃ madhuramaṃsaṃ labhitvā “kiṃ maṃsaṃ nāmetan”ti pucchitvā “godhamaṃsan”ti sutvā rasataṇhāya abhibhūto “mayhaṃ assamapadaṃ nibaddhaṃ āgacchamānaṃ godhaṃ māretvā yathārucci pacitvā khādissāmī”ti sappidadhikaṭukabhaṇḍādini gahetvā tattha gantvā muggaraṃ gahetvā kāsāvena paṭicchādetvā bodhisattassa āgamaṇaṃ olokeno paṇṇasāladvāre upasantūpasanto viya nisīdi.

So āgantvā taṃ paduṭṭhindriyaṃ disvā “iminā amhākaṃ sajātikamaṃsaṃ khāditaṃ bhavissati, pariggaṇhissāmi naṃ”ti adhovāte ṭhatvā sarīragandhaṃ ghāyitvā sajātimamsassa khāditaḥbhāvaṃ ñatvā tāpasan̄ anupagamma paṭikkamitvā cari. Tapasopi tassa anāgamanabhāvaṃ ñatvā muggaraṃ khiṇi, muggaro sarīre apatitvā naṅguṭṭhakoṭiṃ pāpuṇi. Tāpaso “gaccha viraddhosmī”ti āha. Bodhisatto “maṃ tāva viraddhosi, cattāro pana apāye na viraddhosi”ti vatvā palāyitvā caṅkamanakoṭiyaṃ ṭhitaṃ vammikaṃ pavisitvā aññena chiddena sīsāṃ nīharitvā tena saddhiṃ sallapanto dve gāthā abhāsi—

97. Samaṇaṃ taṃ maññaṃāno, upagacchi’masaññaṇataṃ.

So maṃ daṇḍena pāhāsi, yathā assamaṇo tathā.

98. Kiṃ te jaṭāhi dummedha, kiṃ te ajinasāṭiyā.

Abbhantaraṃ te gahanaṃ, bāhiraṃ parimajjasi”ti.

Tattha **asaññaṇanti** ahaṃ kāyādīhi asaññaṇataṃ assamaṇameva samānaṃ taṃ “samaṇo eso”ti samitapāpatāya samaṇaṃ¹ maññaṃāno upagacchimi. **Pāhāsīti** pahari. **Ajinasāṭiyāti** ekaṃsaṃ katvā pārutena ajinacammena tuyhaṃ ko attho. **Abbhantaraṃ te gahanaṃ** tava sarīrabbhantaraṃ visapūrā viya alābu, gūthapūro viya āvāṭo, āsīvisapūro viya vammiko kilesagahanaṃ. **Bāhiranti** kevalaṃ bahisarīraṃ

1. Samitapāpatāya samatāya samaṇoti (Sī, Syā)

parimajjasi, taṃ antopharusatāya bahimaṭṭhatāya hatthilaṇḍaṃ viya assalaṇḍaṃ viya ca hotīti.

Taṃ sutvā tāpaso tatiyaṃ gāthamāha—

99. “Ehi godha nivattassu, bhuñja sālīnamodanaṃ.

Telaṃ loṇaṇca me atthi, pahūtaṃ mayha pipphalī”ti.

Tattha **pahūtaṃ mayha vipphalī**ti na kevalaṃ sālīnamodanaṃ telaloṇameva, hiṅgujīrakasiṅgiveralasunaṃamaricapipphalippabhedam kaṭukabhaṇḍampi mayhaṃ bahu atthi, tenābhisaṅkhataṃ sālīnamodanaṃ bhuñjāhīti¹.

Taṃ sutvā bodhisatto catutthaṃ gāthamāha—

100. “Esa bhiyyo pavekkhāmi, vammikaṃ sataporisaṃ.

Telaṃ loṇaṇca kittesi, ahitaṃ mayha pipphalī”ti.

Tattha **pavekkhāmī**ti pavisissāmi. **Ahitaṃ** yaṃ etaṃ tava kaṭukabhaṇḍasaṅkhātaṃ pipphali, etaṃ mayhaṃ ahitaṃ asappāyanti.

Evaṇca pana vatvā “are kūṭajaṭila sace idha vasissasi, gocaragāme manusseheva taṃ ‘ayaṃ coro’ti gāhāpetvā vippakāraṃ pāpessāmi, sīghaṃ palāyassū”ti santajjesi. Kūṭajaṭilo tato palāyi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakam samodhānesi “tadā kūṭajaṭilo ayaṃ kuhakabhikkhu ahosi, Godharājā pana ahameva ahosin”ti.

Godharājajātakavaṇṇanā pañcamā.

6. Kakkārujātakavaṇṇanā (326)

Kāyena yo nāvahareti idaṃ Satthā Veḷuvane viharanto Devadattaṃ ārabha kathesi. Tassa hi saṃghaṃ bhinditvā gatassa aggasāvakehi saddhim parisāya pakkantāya uṇhaṃ lohitaṃ mukhato uggañchi. Atha bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “āvuso Devadatto

1. Bhuñja chīti (Sī, Syā, I)

musāvādaṃ katvā saṃghaṃ bhinditvā idāni gilāno hutvā mahādukkhaṃ anubhoti”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinna”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na bhikkhave idāneva, pubbepesa musāvādīyeva, na cesa idāneva musāvādaṃ katvā mahādukkhaṃ anubhoti, pubbepi anubhosiyeva”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto Tāvatisabhaṃ aññataro devaputto ahoṣi. Tena kho pana samayena Bārāṇasiyaṃ mahā-ussavo ahoṣi. Bahū nāgā ca supaṇṇā ca bhūmaṭṭhakā ca devā āgantvā ussavaṃ olokayimṣu. Tāvatisabhavanatopi cattāro devaputtā Kakkārūni nāma dibbapupphāni tehi katacumbaṭakaṃ piḷandhitvā ussavadassanaṃ āgamimṣu. Dvādasayojanikaṃ bārāṇasinagaraṃ tesāṃ pupphānaṃ gandhena ekagandhaṃ ahoṣi. Manussā “imāni pupphāni kena piḷandhitāni”ti upadhārentā vicaranti. Te devaputtā “amhe ete upadhārenti”ti ñatvā rājaṅgaṇe uppatitvā mahantena devānubhāvena ākāse aṭṭhaṃsu. Mahājano sannipati, rājāpi saddhimaṃ uparājādīhi āgamāsi. Atha ne “kataradevalokato sāmi āgacchathā”ti pucchimṣu. Tāvatisadevalokato āgacchāmāti. Kena kammena āgatathāti. Ussavadassanathāyāti. Kimpupphāni nāmetānīti. Dibbakakkārupupphāni nāmāti. Sāmi tumhe devaloke aññāni piḷandheyātha, imāni amhākaṃ dethāti. Devaputtā “Dibbakakkārupupphāni mahānubhāvāni devānaññeva anucchavikāni, manussaloke lāmakānaṃ duppaññānaṃ hīnādhimuttikānaṃ dussīlānaṃ nānucchavikāni. Ye pana manussā imehi ca imehi ca guṇehi samannāgatā, tesāṃ etāni anucchavikāni”ti āhaṃsu.

Evañca pana vatvā tesu jeṭṭhakadevaputto paṭhamaṃ gāthamāha—

101. “Kāyena yo nāvahare, vācāya na musā bhaṇe.

Yaso laddhā na majjeyya, sa ve kakkārumarahatī”ti.

Tassattho—yo kāyena parassa santakaṃ tiṇasalākampi nāvaharati, vācāya jīvitam pariccajamānopi musāvādaṃ na bhaṇati.

Desanāsīsamevetam, kāyadvāravacīdvāramanodvārehi pana yo dasapi akusalakammapathe na karotīti ayamettha adhippāyo. **Yaso laddhāti** issariyañca labhitvā yo issariyamadamatto satim vissajjetvā pāpakammaṃ na karoti, sa ve evarūpo imehi guṇehi yutto puggalo imaṃ dībbapupphaṃ arahati. Tasmā yo imehi guṇehi samannāgato, so imāni pupphāni yācituṃ arahati, tassa dassāmīti.

Tam sutvā purohito cintesi “mayhaṃ imesu guṇesu ekopi natthi, musāvādaṃ pana vatvā etāni pupphāni gahetvā piḷandhissāmi, evaṃ maṃ mahājano ‘guṇasampanno ayan’ti jānissatī”ti. So “ahaṃ etehi guṇehi samannāgato”ti vatvā tāni pupphāni āharāpetvā piḷandhitvā dutiyaṃ devaputtaṃ yāci. So dutiyaṃ gāthamāha—

102. “Dhammena vitta’meseyya, na nikatyā dhanam hare.

Bhoge laddhā na majjeyya, sa ve kakkārumarahatī”ti.

Tassattho—dhammena parisuddhājīvena suvaṇṇarajatādivittam pariyeseyya. **Na nikatyāti** na vañcanāya dhanam hareyya, vatthābharaṇādi ke bhoge labhitvā pamādaṃ nāpajjeyya, evarūpo imāni pupphāni arahatīti.

Purohito “ahaṃ etehi guṇehi samannāgato”ti vatvā tāni āharāpetvā piḷandhitvā tatiyaṃ devaputtaṃ yāci. So tatiyaṃ gāthamāha—

103. “Yassa cittaṃ ahāliddaṃ, saddhā ca avirāginī.

Eko sāduṃ na bhuñjeyya, sa ve kakkārumarahatī”ti.

Tassattho—yassa puggalassa cittaṃ ahāliddaṃ haliddirāgo viya khippaṃ na virajjati, thirameva¹ hoti. **Saddhā ca avirāginī**ti kammaṃ vā vipākaṃ vā okappanīyassa vā puggalassa vacanaṃ saddahitvā appamattakeneva na virajjati na bhijjati. Yo yācake vā aññe vā samvibhāgārahe puggale bahi katvā ekakova sādurasabhojanaṃ na bhuñjati, nesaṃ samvibhajitvā bhuñjati, so imāni pupphāni arahatīti.

1. Thirapemaṃ (Sī, Syā) cirapemaṃ (I)

Purohito “aham̐ etehi guṇehi samannāgato”ti vatvā tāni pupphāni āharāpetvā piḷandhitvā catuttham̐ devaputtam̐ yāci. So catuttham̐ gāthamāha—

104. “Sammukhā vā tirokkhā vā, yo sante na paribhāsati.

Yathāvādī tathākārī, sa ve kakkārumarahatī”ti.

Tassattho—yo puggalo sammukhā vā parammukhā vā sīlādiguṇayutte sante uttamapaṇḍitapurise na akkosati na paribhāsati, yaṁ vācāya vadati, tadeva kāyena karoti, so imāni pupphāni arahatīti.

Purohito “aham̐ etehi guṇehi samannāgato”ti vatvā tānipi āharāpetvā piḷandhi. Cattāro devaputtā cattāri pupphacumbaṭakāni purohitassa datvā devalokameva gatā. Tesam̐ gatakāle purohitassa sīse mahatī vedanā uppajji, tikhīṇasikharena nimmathitam̐ viya ca ayapaṭṭena¹ piḷitam̐ viya ca sīsam̐ ahosi. So vedanāppatto aparāparam̐ parivattamāno mahāsaddena viravi, “kimetan”ti ca vutte “aham̐ mamabbhantare avijjamāneyeva guṇe ‘atthī’ti musāvādam̐ katvā te devaputte imāni pupphāni yāciṁ, harathetāni mama sīsato”ti āha. Tāni harantāpi haritum̐ nāsakkhim̐su, ayapaṭṭena baddhāni viya ahesum̐. Atha nam̐ ukkhipitvā geham̐ nayim̐su. Tattha tassa viravantassa satta divasā vītivattā.

Rājā amacce āmantetvā “dussīlabrāhmaṇo marissati, kim karomā”ti āha. “Deva puna ussavam̐ kārema, devaputtā puna āgacchissantīti. Rājā puna ussavam̐ kāresi. Devaputtā puna āgantvā sakalanagaram̐ pupphagandhena ekagandham̐ katvā tatheva rājaṅgaṇe aṭṭham̐su, mahājano sannipatitvā dussīlabrāhmaṇam̐ ānetvā tesam̐ purato uttānam̐ nipajjāpesi. So “jīvitam̐ me detha sāmī”ti devaputte yāci. Devaputtā “tuyham̐ dussīlassa pāpadhammassa ananucchavikānevetāni pupphāni, tvaṁ pana ‘amhe vañcessāmī’ti saññī ahosi, attano musāvādaphalam̐ laddhan”ti mahājanamajjhe dussīlabrāhmaṇam̐ garahitvā sīsato pupphacumbaṭakam̐ apanetvā mahājanassa ovādam̐ datvā sakaṭṭhānameva agamaṁsu.

1. Ayayantena (I)

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakam samodhānesi “tadā brāhmaṇo Devadatto ahosi, tesu devaputtesu eko Kassapo, eko Moggallāno, eko Sāriputto, jeṭṭhakadevaputto pana ahameva ahosin”ti.

Kakkārujātakavaṇṇanā chaṭṭhā.

7. Kākavatījātakavaṇṇanā (327)

Vāti cāyaṃ tato gandhoti idaṃ Satthā Jetavane viharanto ekaṃ ukkaṇṭhitabhikkhum ārabba kathesi. Tadā hi Satthā taṃ bhikkhum “saccaṃ kira tvaṃ bhikkhu ukkaṇṭhito”¹ti pucchi¹. Saccaṃ bhanteti. Kasmā ukkaṇṭhito”²ti. Kilesavasena bhanteti. “Bhikkhu mātugāmo nāma arakkhiyo, na sakkā rakkhitum, porāṇakapaṇḍitā pana mātugāmaṃ Mahāsamuddamajjhe Simbalirukkhavimāne vasāpentāpi rakkhitum nāsakkhimsū”³ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto tassa aggamaheṣiyā kucchismiṃ nibbattitvā vayappatto pitu accayena rajjaṃ kāresi. Kākavatī nāmassa aggamaheṣi ahosi abhirūpā devaccharā viya. Ayamettha saṅkhepo, vitthārato pana atītavatthu **Kuṇālaajātake**³ āvi bhavissati. Tadā paneko supaṇṇarājā manussavesena āgantvā rañṇā saha jūtaṃ kīlanto Kākavatiyā aggamaheṣiyā paṭibaddhacitto taṃ ādāya Supaṇṇabhavanaṃ netvā tāya saddhiṃ abhirami. Rājā devim apassanto Naṭakuveraṃ nāma gandhabbaṃ “tvaṃ vicināhi na”³ti āha. So taṃ Supaṇṇarājānaṃ pariggahetvā ekasmiṃ sare erakavane nipajjitvā tato supaṇṇassa gamanakāle pattantare nisīditvā supaṇṇabhavanaṃ patvā pattantarato nikkhamitvā tāya saddhiṃ kilesasaṃsaggaṃ katvā puna tasseva pattantare nisinna āgantvā supaṇṇassa rañṇā saddhiṃ jūtakīlanakāle attano vīṇaṃ gahetvā jūtaṃ gāṇaṃ gantvā rañṇo santike ṭhito gītavasena paṭhamāṃ gāthamāha—

1. Pucchitvā (sabbattha)

2. Kissa pana vassenāti (Ka)

3. Khu 6. 113 piṭṭhe.

105. “Vāti cāyaṃ tato gandho, yattha me vasatī piyā.

Dūre ito hi Kākavatī, yattha me nirato mano”ti.

Tattha **gandhoti** tassā dibbagandhaviḷittāya sarīragandho. **Yattha meti** yattha Supaṇṇabhavane mama piyā vasati, tato iminā saddhiṃ katakāyaśaṃsaggāya tassā imassa kāyena saddhiṃ āgato gandho vāyatīti adhippāyo. **Dūre itoti** imamhā ṭhānā dūre. **Hi-kāro** nipātamatto. **Kākavatīti** Kākavatī¹ devī. **Yattha meti** yassā upari mama mano nirato.

Taṃ sutvā supaṇṇo dutiyaṃ gāthamāha—

106. “Kathaṃ samuddamatarī, kathaṃ atari kepukaṃ.

Kathaṃ satta samuddāni, kathaṃ simbalimāruhi”ti.

Tassattho—tvaṃ imaṃ jambudīpasamuddaṃ tassa parato² Kepukaṃ nāma nadiṃ pabbatantaresu ṭhitāni satta samuddāni ca kathaṃ atari, kenupāyena tiṇṇo satta samuddāni atikkamitvā ṭhitaṃ amhākaṃ bhavanaṃ simbalirukkhaṇca kathaṃ āruhi.

Taṃ sutvā Naṭakuvero tatiyaṃ gāthamāha—

107. “Tayā samuddamatarim, tayā atari Kepukaṃ.

Tayā satta samuddāni, tayā simbalimāruhin”ti.

Tattha **tayāti** tayā karaṇabhūtena tava pattantare nisinno ahaṃ sabbametaṃ akāsinti attho.

Tato supaṇṇarājā catutthaṃ gāthamāha—

108. “Dhiratthu maṃ mahākāyaṃ, dhiratthu maṃ acetanaṃ.

Yattha jāyāya’haṃ jāraṃ, āvahāmi vahāmi cā”ti.

Tattha **dhiratthu manti** attānaṃ garahanto āha. **Acetananti** mahāsarīratāya lahubhāvagarubhāvassa ajānanatāya acetanaṃ. **Yatthāti** yasmā. Idaṃ vuttaṃ hoti—yasmā ahaṃ attano jāyāya jāraṃ imaṃ

1. Kākātīti Kākātī devī (Sī, Syā, I)

2. Purato (Sī, Syā)

gandhabbāṃ pattantare nisinnāṃ ānento āvahāmi nento ca vahāmi, tasmā dhiratthu manti. So taṃ ānetvā Bārāṇasirañño datvā puna nagaraṃ nāgamāsi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakāṃ samodhānesi, saccapariyosāne ukkaṇṭhitabhikkhu sotāpattiphale patiṭṭhahi. Tadā Naṭakuvero ukkaṇṭhitabhikkhu ahosi, rājā pana ahameva ahosinti.

Kākavatijātakavaṇṇanā sattamā.

8. Ananusociyajātakavaṇṇanā (328)

Bahūnaṃ vijjati bhotiti idaṃ Satthā Jetavane viharanto ekaṃ matabhariyaṃ kuṭumbikaṃ ārabba kathesi. So kira bhariyāya matāya na nhāyi na pivi nalimpi na bhuñji, na kammante payojesi, aññadatthu sokābhībhūto ālāhanaṃ gantvā paridevamāno vicari. Abbhantare panassa kuṭe padīpo viya sotāpattimaggassa upanissayo jalati. Satthā paccūsasamaye lokaṃ olokeno taṃ disvā “imassa maṃ ṭhapetvā añño koci sokaṃ nīharitvā sotāpattimaggassa dāyako natthi, bhavissāmissa avassayo”ti pacchābhhattaṃ piṇḍapātapaṭikkanto pacchāsamaṇaṃ ādāya tassa gehadvāraṃ gantvā kuṭumbikena sutāgamano katapaccuggamanādisakkāro paññattāsane nisinno kuṭumbikaṃ āgantvā vanditvā ekamantaṃ nisinnaṃ “kiṃ upāsaka cintesi”ti pucchitvā “āma bhante bhariyā me kālakatā, tamahaṃ anusocanto cintemi”ti vutte “upāsaka bhijjanadhammaṃ nāma bhijjati, tasmim bhinne na yuttaṃ cintetuṃ, porāṇakapaṇḍitāpi bhariyāya matāya ‘bhijjanadhammaṃ bhijjati’ti na cintayimsū”ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari. Atītavatthu Dasakanipāte **Cūḷabodhi-jātake**¹ āvi bhavissati, ayaṃ panettha saṅkhepo.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto brāhmaṇakule nibbattitvā vayappatto Takkasilāyaṃ sabbasippāni uggaṇhitvā

1. Khu 5. 207 piṭṭhe.

mātāpitūnaṃ santikaṃ agamāsi. Imasmiṃ jātaka bodhisatto komārabrahmacārī ahosi. Athassa mātāpitāro “tava dārikapariyesanaṃ karomā”ti ārocayimsu. Bodhisatto “na mayhaṃ gharāvāsenattho, ahaṃ tumhākaṃ accayena pabbajissāmī”ti vatvā tehi punappunaṃ yācito ekaṃ kañcanarūpakaṃ kāretvā “evarūpaṃ kumārikaṃ labhamāno gaṇhissāmī”ti āha. Tassa mātāpitāro taṃ kañcanarūpakaṃ paṭicchannayāne āropetvā “gacchatha jambudīpatalaṃ vicarantā¹ yattha evarūpaṃ brāhmaṇakumārikaṃ passatha, tattha imaṃ kañcanarūpakaṃ datvā taṃ ānethā”ti mahantena parivārena manusse pesesum.

Tasmiṃ pana kāle eko puñṇavā satto brahmalokato cavitvā Kāsiraṭṭheyeva nigamaḡāme asītikoṭṭivibhavassa brāhmaṇassa gehe kumārikā hutvā nibbatti, “Sammillāhāsini”tissā² nāmaṃ akaṃsu. Sā soḷasavassakāle abhirūpā ahosi pāsādikā devaccharappaṭibhāḡā sabbaṅgasampannā. Tassāpi kilesavasena cittaṃ nāma na uppannapubbaṃ, accantabrahmacāriniṃ ahosi. Kañcanarūpakaṃ ādāya vicarantā manussā taṃ ḡamaṃ pāpuṇimsu. Tattha manussā taṃ disvā “asukabrāhmaṇassa dhītā Sammillāhāsiniṃ kimkāraṇā idha ṭhitā”ti āhaṃsu. Manussā taṃ sutvā brāhmaṇakulaṃ gantvā Sammillāhāsiniṃ vāresum. Sā “ahaṃ tumhākaṃ accayena pabbajissāmi, na me gharāvāsenattho”ti mātāpitūnaṃ sāsanaṃ pesesi. Te “kiṃ karosi kumārike”ti vatvā kañcanarūpakaṃ gaḡetvā taṃ mahantena parivārena pesayimsu. Bodhisattassa ca Sammillāhāsiniyā ca ubhinnampi anicchantānañṇeva maṅgalaṃ karimsu. Te ekagabbhe vasamānā ekasmiṃ sayane sayantāpi na añṇamañṇaṃ kilesavasena olokayimsu, dve bhikkhū dve brahmāno viya ca ekasmiṃ ṭhāne vasimsu.

Aparabhāḡe bodhisattassa mātāpitāro kālamakaṃsu. So tesāṃ sarīrakiccaṃ katvā Sammillāhāsiniṃ pakkosāpetvā “bhadde mama kulasantakā asītikoṭṭiyo, tava kulasantakā asītikoṭṭiyoti imaṃ ettakaṃ dhanam gaḡetvā imaṃ kuṭumbaṃ paṭipajjāhi, ahaṃ pabbajissāmī”ti āha. Ayyaputta tayi pabbajante ahampi pabbajissāmi, na sakkomi taṃ

1. Vicinantā (I)

2. Sammillāhāsinitissā (I)

jahitunti. “Tena hi ehi”ti sabbaṃ dhanam dānamukhe vissajjetvā
 kheḷapiṇḍam viya sampattim pahāya Himavantam pavasitvā ubhopi
 tāpasapabbajjam pabbajitvā vanamūlaphalāhārā tattha ciram vasitvā
 loṇambilasevanatthāya Himavantā otaritvā anupubbena Bārāṇasim patvā
 rājuyyāne vasimsu.

Tesam tattha vasantānam sukhumālāya paribbājikāya nirojam
 missakabhattam paribhuñjantiyā lohitapakkkhandikābādho uppajji. Sā
 sappāyabhesajjam alabhamānā dubbalā ahosi. Bodhisatto bhikkhācāra-
 velāya tam pariggahetvā nagaradvāram netvā ekissā sālāya phalake nipajjāpetvā
 sayam bhikkhāya pāvisi. Sā tasmim anikkhanteyeva kalamakāsi. Mahājano
 paribbājikāya rūpasampattim disvā parivāretvā rodati paridevati. Bodhisatto
 bhikkham caritvā āgato tassā matabhāvam ñatvā “bhijjanadhammam
 bhijjati, sabbe saṅkhārā aniccā evaṃgatikāyevā”ti vatvā tāya
 nipannaphalakeyeva nisīditvā missakabhōjanam bhuñjitvā mukham
 vikkhālesi. Parivāretvā ṭhitamahājano “ayam te bhante paribbājikā kim
 hoti”ti pucchi. Gihikāle me pādaparicārikā ahoṣīti. Bhante mayam tāva na
 saṅthāma¹ rodāma paridevāma, tumhe kasmā na rodathāti. Bodhisatto
 “jīvamānā tāva esā mama kiñci hoti, idāni paralokasamaṅgitāya na kiñci
 hoti, maraṇavasam gatā, aham kissa rodāmī”ti mahājanassa dhammam
 desento imā gāthā abhāsi—

109. “Bahūnam vijjati bhoti, tehi me kim bhavissati.

Tasmā etaṃ na socāmi, piyam Sammillahāsinim.

110. Tam tam ce anusoceyya, yaṃ yaṃ tassa na vijjati.

Attāna’manusoceyya, sadā maccuvasam patam.

111. Na heva ṭhitam nāsīnam, na sayānam na paddhagum.

Yāva byāti nimisati, tatrāpi rasatī vayo.

112. Tatthattani vata’ppaddhe, vinābhāve asaṃsaye.

Bhūtam sesam dayitabham, vītam ananusociyam”ti.

1. Na sahāma (Sī, Syā), na santhambhāma (I)

Tattha **bahūnaṃ vijjati bhoti**ti ayaṃ bhoti amhe chaḍḍetvā idāni aññesaṃ bahūnaṃ matakasattānaṃ antare vijjati atthi upalabbhati. **Tehi me kiṃ bhavissatī**ti tehi matakasattehi saddhiṃ vattamānā idānevesā mayhaṃ kiṃ bhavissati, tehi vā matakasattehi atirekasambandhavasenesā mayhaṃ kiṃ bhavissati, kā nāma bhavissati, kiṃ bhariyā, udāhu bhaginīti. “Tehi mekan”tipi pāṭho, tehi matakehi saddhiṃ idampi me kaḷevaraṃ ekaṃ bhavissatīti attho. **Tasmāti** yasmā esā matakesu saṅkhaṃ gatā, mayhaṃ sā na kiñci hoti, tasmā etaṃ na socāmi.

Yaṃ yaṃ tassāti yaṃ yaṃ tassa anusocanakassa sattassa na vijjati natthi, mataṃ niruddhaṃ, taṃ taṃ sace anusocēyyāti attho. “Yassā”tipi pāṭho, yaṃ yaṃ yassa na vijjati, taṃ taṃ so anusocēyyāti attho. **Maccuvasaṃ patanti**¹ evaṃ sante niccaṃ maccuvasaṃ patanaṃ² gacchantaṃ attānameva anusocēyya, tenassa asocanakāloyeva na bhavēyyāti attho.

Tatīyagāthāya **na heva ṭhitaṃ nāsīnaṃ, na sayānaṃ na paddhagunti** kañci sattaṃ āyusaṅkhāro anugacchatīti pāṭhaseso. Tattha **paddhagunti**³ parivattetvā caramānaṃ. Idaṃ vuttaṃ hoti—ime sattā catūsūpi iriyāpathesu pamattā viharanti, āyusaṅkhārā pana rattiñca divā ca sabbiriyāpathesu appamattā attano khayagamanakammameva karontīti. **Yāva byātīti** yāva ummisati. Ayañhi⁴ tasmiṃ kāle vohāro. Idaṃ vuttaṃ hoti—yāva ummisati ca nimisati ca, tatrāpi evaṃ appamattake kāle imesaṃ sattānaṃ **rasatī**⁵ **vayo**, tīsu vayesu so so vayo hāyateva na vaḍḍhatīti.

Tatthattani vata’ppaddheti⁶ tattha vata attani paddhe⁷. Idaṃ vuttaṃ hoti—tasmiṃ vata evaṃ rasamāne⁸ vaye ayaṃ “attā”ti saṅkhaṃ gato attabhāvo paddho hoti, vayena⁹ aḍḍho upaḍḍho aparipuṇṇova

1. Pattanti (Sī, Syā)

2. Pattaṃ (Sī, Syā)

3. Patthagunti (Syā, Ka)

4. Yāva pāti nimmisatīti ayañhi (Sī), yāvuppatti nimissatīti ayañhi (Syā)

5. Sarati (Sī, Syā)

6. Vatapantheti (Syā)

7. Panthe (Syā)

8. Saramāne (Sī, Syā)

9. Vayo (Ka)

hoti. Evaṃ tattha imasmiṃ attani paddhe yo cesa tattha tattha nibbattānaṃ sattānaṃ vinābhāvo asaṃsayo, tasmīṃ **vinābhāvepi asaṃsaye** nissaṃsaye yaṃ **bhūtaṃ sesaṃ** amataṃ jīvamānaṃ, taṃ jīvamānameva **dayitabbaṃ** piyāyitabbaṃ mettāyitabbaṃ, “ayaṃ satto arogo hotu abyāpajjo”ti evaṃ tasmīṃ mettābhāvanā kātabbā. Yaṃ panetaṃ **vītaṃ** vigataṃ mataṃ, taṃ **ananusociyaṃ** na anusocitabbanti.

Evaṃ mahāsatto catūhi gāthāhi aniccākāraṃ dīpento dhammaṃ desesi. Mahājano paribbājikāya sarīrakiccaṃ akāsi. Bodhisatto Himavantameva pavisitvā jhānābhīññāsamāpattiyo nibbattetvā brahmalokaparāyaṇo ahosi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakam samodhānesi, saccapariyosāne kuṭumbiko sotāpattiṭṭhale patiṭṭhahi. Tadā Sammillahāsini Rāhulamātā ahosi, tāpaso pana ahameva ahosinti.

Ananusociyajātakavaṇṇanā aṭṭhamā.

9. Kālabāhujaṭakavaṇṇanā (329)

Yaṃ annapānassāti idaṃ Satthā Veḷuvane viharanto hatalābhasakkāraṃ Devadattaṃ ārabha katesi. Devadattena hi Tathāgate aṭṭhānakopaṃ bandhitvā dhanuggahesu payojitesu Nāḷāgīrivissajjanena tassa doso pākaṭo jāto. Athassa paṭṭhapitāni dhuvabhaddādiṇi manussā na karimṣu¹, rājāpi naṃ na olokesi. So hatalābhasakkāro kulesu viññāpetvā bhuñjanto vicari. Bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “āvuso Devadatto ‘lābhasakkāraṃ uppādessāmi’ti uppannampi thiraṃ kātuṃ nāsakkhī”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na bhikkhave idāneva, pubbepesa hatalābhasakkāro ahosi”ti vatvā atītaṃ āhari.

1. Manussā harimṣu (Sī, Syā, I)

Atīte Bārāṇasiyaṃ Dhanañjaye rajjaṃ kārente bodhisatto Rādho nāma suko ahosi mahāsarīro paripuṇṇagatto, kaniṭṭho panassa Poṭṭhapādo nāma. Eko luddako te dvepi jane bandhitvā netvā Bārāṇasirañño adāsi. Rājā ubhopi te suvaṇṇapañjare pakkhipitvā suvaṇṇataṭṭakena madhulāje khādāpento sakkharodakaṃ pāyento paṭijaggi. Sakkāro ca mahā ahosi, lābhaggayasaggappattā ahesuṃ. Atheko vanacarako Kāḷabāhum nāmekam Mahākāḷamakkataṃ ānetvā Bārāṇasirañño adāsi. Tassa pacchā āgatattā mahantataro lābhasakkāro ahosi, sukānaṃ parihāyi. Bodhisatto tādilakkhaṇayogato na kiñci āha, kaniṭṭho panassa tādilakkhaṇābhāvā taṃ makkaṭassa sakkāraṃ asahanto “bhātika pubbe imasmiṃ rājakule sādhasakkhādanīyādīni amhākameva denti, idāni pana mayaṃ na labhāma, Kāḷabāhumakkaṭasseva denti, mayaṃ Dhanañjayarañño santikā lābhasakkāraṃ alabhantā imasmiṃ thāne kiṃ karissāma, ehi araṇṇameva gantvā vasissāmā”ti tena saddhiṃ sallapanto paṭhamam gāthamāha—

113. “Yaṃ annapānassa pure labhāma,
Taṃ dāni sākhamigameva gacchati.
Gacchāma dāni vanameva rādha,
Asakkatā ca’sma Dhanañjayāyā”ti.

Tattha **yaṃ annapānassāti** yaṃ annapānaṃ assa rañño santikā. Upayogatthe vā sāmivacanaṃ. **Dhanañjayāyāti** karaṇatthe sampadānavacanaṃ, dhanañjayena. **Asakkatā ca’smāti** annapānaṃ na labhāma, iminā ca na sakkatamhāti attho.

Taṃ sutvā rādho dutiyaṃ gāthamāha—

114. “Lābho alābho yaso ayaso ca,
Nindā pasaṃsā ca sukhañca dukkhaṃ.
Ete aniccā manujesu dhammā,
Mā soci kiṃ socasi Poṭṭhapādā”ti.

Tattha **yasoti** issariyaparivāro. **Ayasoti** tassābhāvo. **Eteti** ete aṭṭha lokadhammā manujesu aniccā, lābhaggayasaggappattā

hutvāpi aparena samayena appalābhā appasakkārā¹ honti, niccalābhino nāma na honti. Yasādīsupi eseva nayo.

Taṃ sutvā Poṭṭhapādo makkaṭe usūyaṃ apanetuṃ asakkonto tatiyaṃ gāthamāha—

115. “Addhā tuvaṃ paṇḍitako’si rādha,
Jānāsi atthāni anāgatāni.
Kathaṃ nu sākhamigaṃ dakkhisāma,
Niddhāvitaṃ rājakulatova jamman”ti.

Tattha **kathaṃ nūti** kena nu kho upāyena. **Dakkhisāmāti**² dakkhissāma. **Niddhāvitaṃ** nivuṭṭhāpitaṃ nikkaḍḍhāpitaṃ³. **Jammanti** lāmakam.

Taṃ sutvā rādho catutthaṃ gāthamāha—

116. “Cāleti kaṇṇaṃ bhakuṭiṃ karoti,
Muhūṃ muhūṃ bhāyayate kumāre.
Sayameva taṃ kāhati kāḷabāhu,
Yenā’rakā ṭhassati annapānā”ti.

Tattha **bhāyayate kumāreti** rājakumāre utrāseti. **Yenā’rakā ṭhassati annapānāti** yena kāraṇena imamahā annapānā dūre ṭhassati, sayameva taṃ kāraṇaṃ karissati, mā tvaṃ etassa cintayīti attho.

Kāḷabāhupi katipāheneva rājakumārānaṃ purato ṭhatvā kaṇṇacalanādīni karonto kumāre bhāyāpesi. Te bhītatasitā vissaramakaṃsu. Rājā “kiṃ etan”ti pucchitvā tamatthaṃ sutvā “nikkaḍḍhatha nan”ti makkaṭaṃ nikkaḍḍhāpesi. Sukānaṃ lābhasakkāro puna pākatiko ahosi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakam samodhānesi “tadā Kāḷabāhu Devadatto ahosi, Poṭṭhapādo Ānando, Rādho pana ahameva ahosin”ti.

Kāḷabāhujātakavaṇṇanā navamā.

1. Appesakkhā (Ka)

2. Dakkhāmāti (Syā)

3. Niddhāpitanti nicchuddhaṃ nikkaḍḍhitaṃ (Sī)

10. Sīlavīmaṃsajātakavaṇṇanā (330)

Sīlaṃ kireva kalyāṇanti idaṃ Satthā Jetavane viharanto sīlavīmaṃsakabrāhmaṇaṃ ārabha kathesi. Dvepi vatthūni heṭṭhā kathitāneva. Idha pana bodhisatto Bārāṇasirañño purohito ahosi. So attano sīlaṃ vīmaṃsanto tīṇi divasāni heraṇṇīkaphalakato¹ kahāpaṇaṃ gaṇhi. Taṃ “coro”ti gahetvā rañño dassetuṃ. So rañño santike ʈhito—

117. “Sīlaṃ kireva kalyāṇaṃ, sīlaṃ loke anuttaraṃ.

Passa ghoraviso nāgo, sīlavāti na haññati”ti—

imāya paṭhamagāthāya sīlaṃ vaṇṇetvā rājānaṃ pabbajjaṃ anujānāpetvā pabbajituṃ gacchati.

Athekasmiṃ divase sūnāpaṇato seno maṃsapesiṃ gahetvā ākāsaṃ pakkhandi, tamaññe sakuṇā parivāretvā pādanakhataṇḍakādīhi paharanti. So taṃ dukkhaṃ sahituṃ asakkonto maṃsapesiṃ chaḍḍesi, aparo gaṇhi. Sopi tatheva viheṭṭhiyamāno chaḍḍesi, athañño gaṇhi. Evaṃ yo yo gaṇhi, taṃ taṃ sakuṇā anubandhiṃsu. Yo yo chaḍḍesi, so so sukhito ahosi. Bodhisatto taṃ disvā “ime kāmā nāma maṃsapesūpamā, ete gaṇhantānaṃyeva dukkhaṃ, vissajjentānaṃ sukhaṃ”ti cintetvā dutiyaṃ gāthamāha—

118. “Yāvadeva’ssa’hū kiñci, tāvadeva akhādisuṃ.

Saṅgamma kulalā loke, na hiṃsanti akiñcanan”ti.

Tassatto—yāvadeva assa senassa ahu kiñci mukhena gahitaṃ maṃsakhaṇḍaṃ, tāvadeva naṃ imasmiṃ loke kulalā samāgantvā akhādiṃsu. Tasmīṃ pana vissaṭṭhe tamenāṃ akiñcanāṃ nippalibodhaṃ pakkhiṃ sesapakkhino na hiṃsanti.

So nagarā nikkhamitvā antarāmagge ekasmiṃ gāme sāyaṃ ekassa gehe nipajji. Tattha pana Piṅgalā nāma dāsī “asukavelāya āgaccheyyāsī”ti ekena purisena saddhiṃ saṅketamakāsi. Sā sāmikānaṃ

1. Hiraṇṇaphalakato (Sī, Syā, Ka)

pāde dhovitvā tesu nipannesu tassāgamanam oloketi ummāre nisīditvā
 “idāni āgamissati, idāni āgamissati”ti paṭhamayāmappi majjhimayāmappi
 vītināmesi. Paccūsasamaye pana “na so idāni āgamissati”ti chinnāsā hutvā
 nipajjitvā niddam okkami. Bodhisatto idam kāraṇam disvā “ayam dāsī ‘so
 puriso āgamissati’ti āsāya ettakam kalam nisinnā, idānissa
 anāgamanabhāvam nātvā chinnāsā hutvā sukham supati. Kilesesu hi āsā
 nāma dukkham, nirāsabhāvova sukham”ti cintetvā tatiyam gāthamāha—

119. “Sukham nirāsā supati, āsā phalavatī sukhā.

Āsam nirāsam katvāna, sukham supati piṅgalā”ti.

Tattha **phalavatī**ti yassā āsāya phalam laddham hoti, sā tassa phalassa
 sukhatāya sukhā nāma¹. **Nirāsam katvānā**ti anāsam katvā chinditvā
 pajahitvāti attho. **Piṅgalā**ti esā Piṅgaladāsī idāni sukham supatīti.

So punadivase tato gāmā araṇṇam pavisanto araṇṇe ekaṁ tāpasam
 jhānam appetvā nisinnam disvā “idhaloke ca paraloke ca jhānasukhato
 uttaritaram sukham nāma natthi”ti cintetvā catuttham gāthamāha—

120. “Na samādhiparo atthi, asmim loke paramhi ca.

Na param nāpi attānam, vihimṣati samāhito”ti.

Tattha **na samādhiparoti** samādhito paro añño sukhadhammo nāma
 natthīti.

So araṇṇam pavisitvā isipabbajjam pabbajitvā jhānābhiññā uppādetvā
 brahmalokaparāyaṇo ahoṣi.

Satthā imam dhammadesanam āharitvā jātakam samodhānesi “tadā
 purohito ahameva ahoṣin”ti.

Silavīmaṁsajātakavaṇṇanā dasamā.

Kuṭṭidūsakavaggo tatiyo.

1. Sukhā nāma nirāsā supati (Ka)

4. Kokilavagga

1. Kokilajātakavaṇṇanā (331)

Yo ve kāle asampatteti idaṃ Satthā Jetavane viharanto Kokālikam ārabha kathesi. Vatthu Takkāriyajātake vitthāritameva.

Atīte Bārāṇasiyam Brahmadatte rajjam kārente bodhisatto tassa amacco ovādako¹ ahosi, rājā bahubhāṇī ahosi. Bodhisatto “tassa bahubhāṇitam nisedhessāmī”ti ekaṃ upamaṃ upadhārento vicarati. Athekadivasam rājā uyyānam gato maṅgalasilāpaṭṭe nisīdi, tassupari ambarukkho atthi. Tatrekasmim kākakulāvake kālakokilā attano aṇḍakam nikkhipitvā agamāsi. Kākī taṃ kokila-aṇḍakam paṭijaggi, aparabhāge tato kokilapotako nikkhami. Kākī “putto me”ti saññāya mukhatuṇḍakena gocaram āharitvā taṃ paṭijaggi. So avirūḷhapakkho akāleyeva kokilaravam ravi. Kākī “ayam idāneva tāva aññaṃ ravam ravati, vaḍḍhanto kiṃ karissatī”ti tuṇḍakena koṭṭetvā māretvā kulāvakā pātesi. So rañño pādamūle pati.

Rājā bodhisattam pucchi “kimetaṃ sahāyā”ti. Bodhisatto “aham rājānam nivāretum² ekaṃ upamaṃ pariyesāmi, laddhā dāni me sā”ti cintetvā “mahārāja atimukharā akāle bahubhāṇino evarūpaṃ labhanti, ayam mahārāja kokilapotako kākiyā puṭṭho avirūḷhapakkho akāleyeva kokilaravam ravi. Atha naṃ kākī ‘nāyam mama puttako’ti ñatvā mukhatuṇḍakena koṭṭetvā māretvā kulāvakā pātesi. Manussā vā hontu tīracchānā vā, akāle bahubhāṇino evarūpaṃ dukkham labhanti”ti vatvā imā gāthā abhāsi—

121. “Yo ve kāle asampatte, ativelam pabhāsati.

Evam so nihato seti, kokilāyi’va atrajo.

1. Tassa amaccaratanam (Sī, Syā)

2. Vinetum (I)

122. Na hi Satthaṃ sunisitaṃ, visaṃ halāhalāmiva.

Evam nikaṭṭhe pāṭeti, vācā dubbhāsita yathā.

123. Tasmā kāle akāle vā, vācam rakkheyya paṇḍito.

Nāivelam pabhāseyya, api attasamamhi vā.

124. Yo ca kāle mitaṃ bhāse, matipubbo vicakkhaṇo.

Sabbe amitte ādeti, supaṇṇo uragāmivā”ti.

Tattha **kāle asampatteti** attano vacanakāle asampatte. **Atigelanti** velāṭikkantaṃ katvā atirekappamāṇaṃ bhāsati. **Halāhalāmivā**ti halāhalaṃ iva. **Nikaṭṭheti**¹ tasmiṃyeva khaṇe appamattake² kāle. **Tasmāti** yasmā sunisitasatthahalāhalavisatopi khippataraṃ dubbhāsita vacanameva pātesi, tasmā. **Kāle akāle vā**ti³ vattuṃ yuttakāle ca akāle ca **vācam rakkheyya**, ativelam na bhāseyya api attanā same ninnānākaraṇepi puggaleti attho.

Matipubboti matiṃ purecārikaṃ katvā kathanena matipubbo. **Vicakkhaṇoti** nāṇena vicāretvā atthavindanapuggalo vicakkhaṇo nāma. **Uragāmivā**ti uragaṃ iva. Idaṃ vuttaṃ hoti—yathā supaṇṇo samuddaṃ khobhetvā mahābhogaṃ uragaṃ **ādeti** gaṇhāti, ādiyivā ca taṅkhaṇaṇṇeva naṃ simbalim āropetvā maṃsaṃ khādati, evameva yo matipubbaṅgamo vicakkhaṇo vattuṃ yuttakāle mitaṃ bhāsati, so sabbe amitte ādeti gaṇhāti, attano vase vatteti.

Rājā bodhisattassa dhammadesanaṃ sutvā tato paṭṭhāya mitabhāṇi ahosi, yasaṅcassa vaḍḍhetvā mahantataraṃ adāsi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi “tadā kokilapotako Kokāliko ahosi, paṇḍitāmacco pana ahameva ahosin”ti.

Kokilajātakavaṇṇanā paṭhamā.

1. Nikkaḍḍheti (Syā, Ka)

2. Appatte (Syā)

3. Cāti (Sī, Syā)

2. Rathalaṭṭhiṇītakavaṇṇanā (332)

Api hantvā hato brūti idam Satthā Jetavane viharanto Kosalarañño purohitam ārabba kathesi. So kira rathena attano Bhogagāmaṃ gacchanto sambādhe magge ratham pājento ekaṃ sakaṭasattham disvā “tumhākaṃ sakaṭam apanethā”ti gacchanto sakaṭe anapanīyamāne kujjhitvā patodalaṭṭhiyā purimasakaṭe sākaṭikassa rathadhure pahari. Sā rathadhure paṭihatā nivattitvā tasseeva nalāṭam pahari, tāvadevassa nalāṭe gaṇḍo uṭṭhahi. So nivattitvā “sākaṭikehi pahaṭomhī”ti rañño ārocesi. Sākaṭike pakkosāpetvā vinicchinantā tasseeva dosaṃ addasaṃsu. Athekadivasam bhikkhū dhammasabhāyaṃ katham samuṭṭhāpesum “āvuso rañño kira purohito ‘sākaṭikehi pahaṭomhī’ti aḍḍam karonto sayameva parajji”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na bhikkhave idāneva, pubbepesa evarūpaṃ akāsiyevā”ti vatvā atītam āhari.

Atīte Bārāṇasīyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ karente bodhisatto tasseeva vinicchayāmacco ahosi. Atha rañño purohito rathena attano Bhogagāmaṃ gacchantoti sabbaṃ purimasadisameva. Idha pana tena rañño ārocite rājā sayam vinicchaye nisīditvā sākaṭike pakkosāpetvā kammaṃ asodhetvāva “tumhehi mama purohitam koṭṭetvā nalāṭe gaṇḍo uṭṭhāpito”ti vatvā “sabbassaharaṇaṃ tesam karoṭhā”ti āha. Atha naṃ bodhisatto “tumhe mahārāja kammaṃ asodhetvāva etesaṃ sabbassaṃ harāpetha, ekacce pana attanāva attānaṃ paharitvāpi ‘parena pahaṭamhā’ti vadanti, tasmā avicinitvā kātum na yuttam, rajjaṃ karentena nāma nisāmetvā kammaṃ kātum vaṭṭati”ti vatvā imā gāthā abhāsi.

125. “Api hantvā hato brūti, jetvā jitoti bhāsati.

Pubbamakkhāyino rāja, aññadatthu na saddahe.

126. Tasmā paṇḍitajātiyo, suṇeyya itarassapi.

Ubhinnaṃ vacanaṃ sutvā, yathā dhammo tathā kare.

127. Alaso gihī kāmabhogī na sādhu,
 Asaññato pabbajito na sādhu.
 Rājā na sādhu anisammakārī,
 Yo paṇḍito kodhano taṃ na sādhu.

128. Nisamma khattiyo kayirā, nā'nisamma disampati.
 Nisammakārino rāja¹, yaso kitti ca vaḍḍhatī²ti.

Tattha **api hantvāti** api eko attanāva attānaṃ hantvā “parena pahaṭomhī”ti **brūti** katheti. **Jetvā jītoti** sayam vā pana param jītvā “aham jītomhī”ti bhāsati. **Aññadatthūti** mahārāja pubbameva rājakulaṃ gantvā akkhāyantassa **pubbamakkhāyino** aññadatthu **na saddahe**, ekaṃsena vacanaṃ na saddaheyya. **Tasmāti** yasmā paṭhamataraṃ āgantvā kathentassa ekaṃsena vacanaṃ na saddahātabbaṃ, tasmā. **Yathā dhammoti** yathā vinicchayasabhāvo ṭhito, tathā kareyya.

Asaññatoti kāyādihi asaññato dussīlo. **Taṃ na sādhu**ti yaṃ tassa paṇḍitassa ñāṇavato puggalassa ādhānaggāhivasena² dalhakopasaṅkhātaraṃ kodhanaṃ, taṃ na sādhu. **Nā'nisammāti** na anisāmetvā. **Disampatīti** disānaṃ pati mahārāja. **Yaso kitti cāti** issariyaparivāro ceva kittisaddo ca vaḍḍhatīti.

Rājā bodhisattassa vacanaṃ sutvā dhammena vinicchini, dhammena vinicchiyamāne brāhmaṇasseva doso jātoti.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakam samodhānesi “tadā brāhmaṇo etarahi brāhmaṇova ahosi, paṇḍitāmacco pana ahameva ahosin”ti.

Rathalaṭṭhi jātakavaṇṇanā dutiyā.

1. Rañño (Sī, Syā)

2. Addhānaggāhivasena (Syā), aṭṭhānaggāhivasena (I)

3. Pakkagodhajātakavaṇṇanā (333)

Tadeva me tvanti idaṃ Satthā Jetavane viharanto ekaṃ kuṭumbikaṃ ārabha kathesi. Vatthu heṭṭhā vitthāritameva. Idha pana tesaṃ uddhāraṃ sādhetvā āgacchantānaṃ antarāmagge luddako “ubhopi khādathā”ti ekaṃ pakkagodhaṃ adāsi. So puriso bhariyaṃ pānīyatthāya pesetvā sabbaṃ godhaṃ khāditvā tassā āgatakāle “bhadde godhā palātā”ti āha. Sādhū sāmi pakkagodhāya palāyantiyā kiṃ sakkā kātunti. Sā Jetavane pānīyaṃ pivitvā Satthu santike nisinnā Satthārā “kiṃ upāsike ayaṃ te hitakāmo sasineho upakārako”ti pucchitā “bhante ahaṃ etassa hitakāmā sasinehā, ayaṃ pana mayi nissineho”ti āha. Satthā “hotu mā cintayi, evaṃ nāmesa karoti. Yadā pana te guṇaṃ sarati, tadā tuyhameva sabbissariyaṃ detī”ti vatvā tehi yācito atītaṃ āhari.

Atītampi heṭṭhā vuttasadisameva. Idha pana tesaṃ nivattantānaṃ antarāmagge luddako kilantabhāvaṃ disvā “dvepi janā khādathā”ti ekaṃ pakkagodhaṃ adāsi. Rājadhītā taṃ valliyaṃ bandhitvā ādāya maggaṃ paṭipajji. Te ekaṃ saraṃ disvā maggā okkamma assatthamūle nisīdiṃsu. Rājaputto “gaccha bhadde sarato paduminipattena udakaṃ āhara, maṃsaṃ khādissāmā”ti āha. Sā godhaṃ sākāya laggetvā pānīyatthāya gatā. Itaro sabbaṃ godhaṃ khāditvā aggaṇaṅguṭṭhaṃ gahetvā parammukho nisīdi. So tāya pānīyaṃ gahetvā āgatāya “bhadde godhā sākāya otaritvā vammikaṃ pāvīsi, ahaṃ dhāvitvā aggaṇaṅguṭṭhaṃ aggahesiṃ, gahitaṭṭhānaṃ hattheyeva katvā¹ chijjitvā bilaṃ pavīṭṭhā”ti āha. Hotu deva, pakkagodhāya palāyantiyā kiṃ karissāma, ehi gacchāmāti. Te pānīyaṃ pivitvā Bārāṇasīṃ agamaṃsu.

Rājaputto rajjaṃ patvā taṃ aggamahesiṭṭhānamatte ṭhapesi, sakkārasammāno panassā natthi. Bodhisatto tassā sakkāraṃ kāretukāmo rañño santike ṭhatvā “nanu mayaṃ ayye tumhākaṃ santikā kiñci na labhāma, kiṃ no na olokethā”ti āha. Tāta ahameva

1. Ṭhatvā (Syā)

rañño santikā kiñci na labhāmi, tuyhaṃ kiṃ dassāmi, rājāpi mayhaṃ idāni kiṃ dassati, so araṇṇato āgamanakāle pakkagodhaṃ ekakova khādīti. Ayye na devo evarūpaṃ karissati, mā evaṃ avacutthāti. Atha naṃ devī “tuyhaṃ taṃ tāta na pākaṭaṃ, raññoyeva mayhañca pākaṭaṃ”ti vatvā paṭhamam gāthamāha—

129. “Tadeva me tvaṃ vidito, vanamajjhe rathesabha.
Yassa te khaggabaddhassa, sannaddhassa tirīṭino.
Assatthadumasākhāya, pakkagodhā palāyathā”ti.

Tattha **tadevāti** tasmiṃyeva kāle “ayaṃ mayhaṃ adāyako”ti evaṃ tvaṃ vidito, aññe pana tava sabhāvaṃ na jānantīti attho. **Khaggabaddhassāti** baddhakhaggassa. **Tirīṭinoti** tirīṭavatthanivatthassa maggāgamanakāle. **Pakkagodhāti** aṅgarapakkā godhā palāyathāti.

Evaṃ raññā katadosaṃ parisamajjhe pākaṭaṃ katvā kathesi. Taṃ sutvā bodhisatto “ayye devassa appiyakālato pabhuti ubhinnampi aphāsukaṃ katvā kasmā idha vasathā”ti vatvā dve gāthā abhāsi—

130. “Name namantassa bhaje bhajantaṃ,
Kiccānukubbassa kareyya kiccaṃ.
Nānatthakāmassa kareyya atthaṃ,
Asambhajantampi na sambhajeyya.

131. Cajе cajantaṃ vanathaṃ na kayirā,
Apetacittena na sambhajeyya.
Dijo dumaṃ khīṇaphalanti¹ ñatvā,
Aññaṃ samekkheyya mahā hi loko”ti.

Tattha **name namantassāti** yo attani muducittena namati, tasseva paṭinameyya. **Kiccānukubbassāti** attano uppannaṃ kiccaṃ anukubbantasseva. **Anatthakāmassāti** avaḍḍhikāmassa. **Vanathaṃ na kayirāti** tasmiṃ cajante taṇhāsnehaṃ na kareyya. **Apetacittenāti** apagatacittena virattacittena. **Na sambhajeyyāti** na samāgaccheyya. **Aññaṃ samekkheyyāti**

1. Khīṇaphalaṃva (Sī, Syā)

aññaṃ olokeyya, yathā diḷo khīṇaphalaṃ **dumaṃ** rukkhāṃ ñatvā aññaṃ phalabharitaṃ rukkhāṃ gacchati, tathā khīṇarāgaṃ purisaṃ ñatvā aññaṃ sasinehaṃ upagaccheyyāti adhippāyo.

Rājā bodhisatte kathente eva tassā guṇaṃ saritvā “bhadde ettakaṃ kālaṃ tava guṇaṃ na sallakkhesiṃ, paṇḍitassayeva kathāya sallakkhesiṃ¹, mama aparādhaṃ sahantiyā idaṃ sakalaraḷḷaṃ tuyhameva dammi”ti vatvā catutthaṃ gāthamāha—

132. “So te karissāmi yathānubhāvaṃ,
Kataññutaṃ khattiye pekkhamāno.
Sabbāñca te issariyaṃ dadāmi,
Yassi’cchasi tassa tvaṃ dadāmi”ti.

Tattha soti ahaṃ. **Yathānubhāvanti** yathāsatti yathābalaṃ. **Yassi’cchasi**ti yassa icchasi, tassa idaṃ raḷḷaṃ ādiṃ katvā yaṃ tvaṃ icchasi, taṃ dadāmi.

Evañca pana vatvā rājā deviyā sabbissariyaṃ adāsi, “imināhaṃ etissā guṇaṃ sarāpito”ti paṇḍitassapi mahantaṃ issariyaṃ adāsi.

Satthā imaṃ dhammaḍaṇaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātaṃ samodhānesi, saccapariyosāne ubho jayampatikā sotāpattiphale paṭiṭṭhaṃsu. Tada jayampatikā etarahi jayampatikāva ahesuṃ, paṇḍitāmacco pana ahameva ahoṣinti.

Pakkagodhajātakavaṇṇanā tatiyā.

4. Rājovāḍajātakavaṇṇanā (334)

Gavaṃ ce taramānānanti idaṃ Satthā Jetavane viharanto rājovāḍaṃ ārabha katesi. Vatthu **Tesakuṇajātake**² āvi bhavissati. Idha pana Satthā “mahārāja porāṇakarāḷḷaṇopi paṇḍitānaṃ kathaṃ sutvā dhammena samena raḷḷaṃ kārentā saggaḷḷaṃ pūrayamānā gamiṃsū”ti vatvā raññaṃ yācito atītaṃ āhari.

1. Sallakkhitaṃ (Ka), sallakkhetvā (Syā)

2. Khu 6. 1 piṭṭhe.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto
brāhmaṇakule nibbattitvā vayappatto sikkhitasabbasippo isipabbajjaṃ
pabbajitvā abhiññā ca samāpattiyo ca nibbattetvā ramaṇīye
Himavantapadese vanamūlaphalāhāro vihāsi. Atha rājā aguṇapariyesako
hutvā “atthi nu kho me koci aguṇaṃ kathento”ti pariyesanto antojane ca
bahijane ca antonagare ca bahinagare ca kañci attano avaṇṇavādiṃ adisvā
“janapade nu kho kathan”ti aññātakavesena janapadaṃ cari. Tatrāpi
avaṇṇavādiṃ apassanto attano guṇakathameva sutvā “Himavantapadese nu
kho kathan”ti araññaṃ pavisitvā vicaranto bodhisattassa assamaṃ patvā taṃ
abhivādetvā katapaṭisanthāro ekamantaṃ nisīdi.

Tadā bodhisatto araññato paripakkāni nigrodhaphalāni āharitvā
paribhuñji, tāni honti madhurāni ojavantāni sakkharacuṇṇasamarasāni¹. So
rājānampi āmantetvā “imaṃ mahāpuñña nigrodhapakkaphalaṃ khāditvā
pānīyaṃ pivā”ti āha. Rājā tathā katvā bodhisattaṃ pucchi “kiṃ nu kho
bhante imaṃ nigrodhapakkaṃ ati viya madhuran”ti. Mahāpuñña nūna rājā
dhammena samena rajjaṃ kāreti, tenetaṃ madhuranti. Rañño
adhammikakāle amadhuraṃ nu kho bhante hotīti. Āma mahāpuñña, rājūsu
adhammikesu telamadhuphāṇitādīnipi vanamūlaphalānipi amadhurāni honti
nirojāni, na kevalaṃ etāni, sakalampi raṭṭhaṃ nirojaṃ kasaṭaṃ hoti. Tesu
pana dhammikesu sabbāni tāni madhurāni honti ojavantāni, sakalampi
raṭṭhaṃ ojavantameva hotīti. Rājā “evaṃ bhavissati bhante”ti attano
rājabhāvaṃ ajānāpetvāva bodhisattaṃ vanditvā Bārāṇasiṃ gantvā “tāpasassa
vacanaṃ vīmaṃsissāmi”ti adhammena rajjaṃ kāretvā “idāni jānissāmi”ti
kiñci kālāṃ vītināmetvā puna tattha gantvā taṃ vanditvā ekamantaṃ nisīdi.

Bodhisattopissa tatheva vatvā nigrodhapakkaṃ adāsi, taṃ tassa
tittakarasaṃ ahosi. Rājā “amadhuraṃ niraśaṇa”ti saha khelena cheḍdetvā
“tittakaṃ bhante”ti āha. Bodhisatto “mahāpuñña nūna rājā adhammiko
bhavissati. Rājūnañhi adhammikakāle araññe phalāphalaṃ ādiṃ katvā
sabbaṃ amadhuraṃ nirojaṃ jātaṃ”ti vatvā imā gāthā abhāsi—

1. Sakkharacuṇṇasadisāni (I, Ka)

133. “Gavaṃ ce taramānānaṃ, jīmaṃ gacchati puṅgavo.

Sabbā tā jīmaṃ gacchanti, nette jīmaṃ gate sati.

134. Evameva manussesu, yo hoti seṭṭhasammato.

So ce adhammaṃ carati, pageva itarā pajā.

Sabbaṃ raṭṭhaṃ dukhaṃ seti, rājā ce hoti adhammiko.

135. Gavaṃ ce taramānānaṃ, ujum gacchati puṅgavo.

Sabbā gāvī ujum yanti, nette ujum gate sati.

136. Evameva manussesu, yo hoti seṭṭhasammato.

So sace dhammaṃ carati, pageva itarā pajā.

Sabbaṃ raṭṭhaṃ sukhaṃ seti, rājā ce hoti dhammiko”ti.

Tattha **gavanti** gunnaṃ. **Taramānānanti** nadiṃ otarantānaṃ¹. **Jimhanti** kuṭilaṃ vaṅkaṃ. **Netteti** nāyake gahetvā gacchante gavajeṭṭhake usabhe puṅgave. **Pageva itarā pajāti** itare sattā puretameva adhammaṃ carantīti attho. **Dukhaṃ setīti** na kevalaṃ seti, catūsupi iriyāpathesu dukkhameva vindati. **Adhammikoti** yadi rājā chandādi-agatigamanavasena adhammiko hoti. **Sukhaṃ setīti** sace rājā agatigamaṇaṃ pahāya dhammiko hoti, sabbaṃ raṭṭhaṃ catūsu iriyāpathesu sukhappattameva hotīti.

Rājā bodhisattassa dhammaṃ sutvā attano rājabhāvaṃ jānāpetvā “bhante pubbe nigrodhapakkaṃ ahameva madhuraṃ katvā tittakaṃ akāsiṃ, idāni puna madhuraṃ karissāmi”ti bodhisattaṃ vanditvā nagaraṃ gantvā dhammena rajjaṃ karento sabbaṃ paṭipākatikaṃ akāsi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi “tadā rājā Ānando ahosi, tāpaso pana ahameva ahosi”ti.

Rājovādajātakavaṇṇanā catuttho.

1. Uttarantīnaṃ (Sī, I)

5. Jambukajātakavaṇṇanā (335)

Brahā pavaḍḍhakāyo soti idaṃ Satthā Veḷuvane viharanto Devadattassa sugatālayakaraṇaṃ ārabba kathesi. Vatthu heṭṭhā vitthāritameva, ayaṃ panettha saṅkhepo. Satthārā “Sāriputta Devadatto tumhe disvā kiṃ akāsī”ti vutto thero āha “bhante so tumhākaṃ anukaronto mama hatthe bijanin datvā nipajji. Atha naṃ Kokāliko ure jaṇṇunā pahari, iti so tumhākaṃ anukaronto dukkhaṃ anubhavī”ti. Taṃ sutvā Satthā “na kho Sāriputta Devadatto idāneva mama anukaronto dukkhaṃ anubhoti, pubbepesa anubhosiyeva”ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto sīhayoniyāṃ nibbattitvā Himavante guhāyaṃ vasanto ekadivasaṃ mahimsaṃ vadhitvā maṃsaṃ khādितvā pāṇīyaṃ pivitvā guhaṃ āgacchati. Eko siṅgālo taṃ disvā palāyitum asakkonto urena nipajji, “kiṃ jambukā”ti ca vutte “upaṭṭhahissāmi taṃ bhaddante”ti āha. Siho “tena hi ehi”ti taṃ attano vasanaṭṭhānaṃ netvā divase divase maṃsaṃ āharitvā posesi. Tassa sīhavighāsena thūlasarīrataṃ pattassa ekadivasaṃ māno uppajji. So sīhaṃ upasaṅkamitvā āha “ahaṃ sāmi niccakālaṃ tumhākaṃ palibodho, tumhe niccaṃ maṃsaṃ āharitvā maṃ posetha, ajja tumhe idheva hotha, ahaṃ ekaṃ vāraṇaṃ vadhitvā maṃsaṃ khādितvā tumhākampi āharissāmi”ti. Siho “mā te jambuka etaṃ rucci, na tvaṃ vāraṇaṃ vadhitvā maṃsakhādakayoniyāṃ nibbato, ahaṃ te vāraṇaṃ vadhitvā dassāmi, vāraṇo nāma mahākāyo pavaḍḍhakāyo, mā vāraṇaṃ¹ gaṇhi, mama vacanaṃ karoḥi”ti vatvā paṭhamāṃ gāthamāha.

137. “Brahā pavaḍḍhakāyo so, dīghadāṭho ca jambuka.

Na tvaṃ tattha² kule jāto, yattha gaṇhanti kuṇḍjaraṇ”ti.

Tattha **brahā**ti mahanto. **Pavaḍḍhakāyo**ti uddhaṃ uggatakāyo³.

Dīghadāṭhoti dīghadanto tehi⁴ dantehi tumhādise paharitvā

1. Vilomaṇ (Sī, Syā, I)

3. Pavaḍḍha-uggatakāyo (Sī, Syā)

2. Tamhi (Sī, Syā, I)

4. Yehi (Ka)

jīvitakkhayaṃ pāpeti. **Yatthā**ti yasmiṃ sīhakule jātā mattavāraṇaṃ gaṇhanti, tvaṃ na tattha jāto, siṅgālakule pana jātosīti attho.

Siṅgālo sīhena vāritoyeva guhā nikkhamitvā tikkhattuṃ “bukka bukkā”ti¹ siṅgālikaṃ nadaṃ naditvā pabbatakūṭe ṭhito pabbatapādaṃ olokento ekaṃ kāḷavāraṇaṃ pabbatapādena āgacchantam disvā ullāṅghitvā “tassa kumbhe patissāmi”ti parivattitvā pādamūle pati. Vāraṇo purimapādaṃ ukkhipitvā tassa matthake patitṭhāpesi, sīsaṃ bhijjitvā cuṇṇavicuṇṇaṃ jātaṃ. So tattheva anutthunanto sayi, vāraṇo koṇcanādaṃ karonto pakkāmi. Bodhisatto gantvā pabbatamatthake ṭhito taṃ vināsappattaṃ disvā “attano mānaṃ nissāya naṭṭho siṅgālo”ti tisso gāthā abhāsi—

138. “Asīho sīhamānena, yo attānaṃ vikubbati.

Kotthūva gajamāsajja, seti bhūmyā anutthunaṃ.

139. Yasassino uttamapuggalassa,

Sañjātakhandhassa mahabballassa.

Asamekkhiya thāmabalūpapattiṃ,

Sa seti nāgena hatō’yaṃ jambuko.

140. Yo cīdha kammaṃ kurute pamāya,

Thāmabbalaṃ attani saṃviditvā.

Jappena mantena subhāsitena,

Parikkhavā so vipulaṃ jināti”ti.

Tattha **vikubbatī**ti parivatteti. **Kotthūvā**ti² siṅgālo viya. **Anutthunanti** anutthunanto. Idaṃ vuttaṃ hoti—yathā ayaṃ kotthu mahantaṃ gajam³ patvā anutthunanto bhūmiyaṃ seti, evaṃ yo añño dubbalo balavatā viggahaṃ karoti, sopi evarūpova hotīti.

Yasassinoti issariyavato. **Uttama puggalassā**ti kāyabalena ca ñāṇabalena ca uttamapuggalassa. **Sañjātakhandhassā**ti susaṇṭhitamahākhandhassa.

1. Hukka hukkāti (Sī, Syā, I)

2. Kuṭṭhūvāti (Sī, Syā)

3. Vedanaṃ (Sī, Syā, Ka)

Mahabbalassāti mahāthāmassa. **Thāmabalūpapattinti** evarūpassa sīhassa thāmasaṅkhātāṃ balañceva sīhajātisaṅkhātāṃ upapattiñca ajānitvā, kāyathāmañca ñāṇabalañca sīha-upapattiñca ajānitvāti attho. **Sa setīti** attānampi sīhena sadisaṃ maññamāno so ayam jambuko nāgena hato matasayanam seti.

Pamāyāti paminitvā upaparikkhitvā. “Pamāṇā”tipi pāṭho, attano pamāṇam gahetvā yo attano pamāṇena kammaṃ kuruteti attho. **Thāmabbalanti** thāmasaṅkhātāṃ balaṃ, kāyathāmañca ñāṇabalañcātipi attho. **Jappenāti** japena, ajjhenenāti attho. **Mantenāti** aññehi paṇḍitehi saddhiṃ mantetvā karaṇena. **Subhāsitenāti** saccādiguṇayuttana anavajjavacanena. **Parikkhavāti** parikkhāsampanno. **So vipulaṃ jinātīti** yo evarūpo hoti, yaṃ kiñci kammaṃ kurumāno attano thāmañca balañca ñatvā jappamantavasena paricchinditvā subhāsitaṃ bhāsanto karoti, so vipulaṃ mahantaṃ atthaṃ jināti na parihāyatīti¹.

Evam bodhisatto imāhi tīhi gāthāhi imasmiṃ loke kattabbayuttakaṃ kammaṃ kathesi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakam samodhānesi “tadā siṅgalo Devadatto ahosi, sīho pana ahameva ahosin”ti.

Jambukajātakavaṇṇanā pañcamā.

6. Brahāchattajātakavaṇṇanā (336)

Tiṇaṃ tiṇanti lapasīti idaṃ Satthā Jetavane viharanto kuhakabhikkhum ārabha kathesi. Paccuppannavatthu kathitameva.

Atīte pana Bārāṇasiyaṃ Brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto tassa atthadhammānusāsako amacco ahosi. Bārāṇasirājā mahatiyā senāya Kosalarājānaṃ abbhuggantvā Sāvattthiṃ patvā yuddhena nagaraṃ pavisitvā rājānaṃ gaṇhi. Kosalarañño pana putto chatto

1. Na parijjhatīti (I)

nāma kumāro atthi, so aññātakavesena nikkhamitvā Takkasilaṃ gantvā tayo vede ca aṭṭhārasa sippāni ca uggaṇhitvā Takkasilato nikkhamma sabbasamayasippāni sikkhanto ekaṃ paccantagāmaṃ pāpuṇi. Taṃ nissāya pañcasatatāpasā araṇṇe paṇṇasālāsu vasanti. Kumāro te upasaṅkamitvā “imesampi santike kiñci sikkhissāmi”ti pabbajitvā yaṃ te jānanti, taṃ sabbaṃ uggaṇhi. So aparabhāge gaṇasatthā jāto.

Athekadivasam isigaṇam āmantetvā “mārisā kasmā Majjhimadesam na gacchathā”ti pucchi. Mārisa Majjhimadesa manussā nāma paṇḍitā, te pañhaṃ pucchanti, anumodanam kārāpentī, maṅgalam bhaṇāpentī, asakkonte garahanti, mayaṃ tena bhayena na gacchāmāti. Mā tumhe bhāyatha, ahametaṃ sabbaṃ karissāmi. “Tena hi gacchāmā”ti sabbe attano attano khārivividhamādāya anupubbena Bārāṇasim pattā. Bārāṇasirājāpi Kosalarajjam attano hatthagataṃ katvā tattha rājayutte ṭhapetvā sayam tattha vijjamānam dhanam gahetvā Bārāṇasim gantvā uyyāne lohacāṭiyo pūrāpetvā nidahitvā tasmim samaye Bārāṇasiyameva vasati. Atha te isayo rājuyyāne rattim vasitvā punadivase nagaram bhikkhāya pavisitvā rājadvāram agamaṃsu. Rājā tesam iriyāpathesu pasīditvā pakkosāpetvā mahātale nisīdāpetvā yāgukhajjakam datvā yāva bhattakālā tam tam pañhaṃ pucchi. Chatto rañño cittaṃ ārādhento sabbapañhe vissajjetvā bhattakiccāvasāne vicitram¹ anumodanam akāsi. Rājā suṭṭhutam pasanno paṭiññam gahetvā sabbepi te uyyāne vāsāpesi.

Chatto nidhi-uddharaṇamantaṃ jānāti. So tattha vasanto “kham nu kho iminā mama pitu santakam dhanam nidahitan”ti mantam parivattetvā olokento uyyāne nidahitabhāvam ñatvā “idaṃ dhanam gahetvā mama rajjam gaṇhissāmi”ti cintetvā tāpase āmantetvā “mārisā aham Kosalarañño putto, Bārāṇasiraññā amhākam rajje gahite aññātakavesena nikkhamitvā ettakam kalam attano jivitaṃ anurakkhim, idāni kulasantakam dhanam laddham, aham etaṃ ādāya gantvā attano rajjam gaṇhissāmi, tumhe kim karissathā”ti āha. Mayampi tayāva saddhim

1. Vividham (Ka)

gamissāmāti. So “sādhū”ti mahante mahante cammapasibbake kāretvā rattibhāge bhūmiṃ khaṇitvā dhanacāṭiyo uddharitvā pasibbakesu dhanam pakkhipitvā cāṭiyo tiṇassa pūrāpetvā pañca ca isisatāni aññe ca manusse dhanam gāhāpetvā palāyitvā Sāvattim gantvā sabbe rājayutte gāhāpetvā rajjam gahetvā pākāra-aṭṭālakādipaṭisaṅkharāṇam kārapetvā puna sapattaraññā yuddhena aggahetabbam katvā nagaram ajjhāvasati. Bārāṇasiraññopi “tāpasā uyyānato dhanam gahetvā palātā”ti ārocayimsu. So uyyānam gantvā cāṭiyo vivarāpetvā tiṇameva passi, tassa dhanam nissāya mahanto soko uppajji. So nagaram gantvā “tiṇam tiṇan”ti vippalapanto carati, nāssa koci sokam nibbāpetum sakkoti.

Bodhisatto cintesi “rañño mahanto soko, vippalapanto carati, ṭhapetvā kho pana maṃ nāssa añño koci sokam vinodetum samattho, nissokam naṃ karissāmī”ti. So ekadivasaṃ tena saddhim sukhanisinno tassa vippalapanakāle paṭhamam gāthamāha—

141. “Tiṇam tiṇanti lapasi, ko nu te tiṇa’ māhari.

Kim nu te tiṇakicca’ tthi, tiṇameva pabhāsasī”ti.

Tattha **kim nu te tiṇakicca’ tthi**ti kim nu tava tiṇena kiccam kātabbam atthi. **Tiṇameva pabhāsasī**ti tvañhi kevalam “tiṇam tiṇan”ti tiṇameva pabhāsasi, “asukatiṇam nāmā”ti na kathesi, tiṇanāmaṃ tāvassa kathehi “asukatiṇam nāmā”ti, mayam te āharissāma, atha pana te tiṇenattho natthi, nikkāraṇā mā vippalapīti.

Tam sutvā rājā dutiyam gāthamāha—

142. “Idhagamā brahmacārī, brahā chatto bahussuto.

So me sabbam samādāya, tiṇam nikkhippa gacchatī”ti.

Tattha **brahā**ti dīgho. **Chattoti** tassa nāmaṃ. **Sabbam samādāyā**ti sabbam dhanam gahetvā. **Tiṇam nikkhippa gacchatī**ti cāṭisu tiṇam nikkhipitvā gatoti dassento evamāha.

Taṃ sutvā bodhisatto tatiyaṃ gāthamāha—

143. “Eve’taṃ hoti kattabbaṃ, appena bahu’micchatā.
Sabbam sakassa ādānaṃ, anādānaṃ tiṇassa cā”ti ()¹.

Tassattho—appena tiṇena bahudhanaṃ icchatā evaṃ etaṃ kattabbaṃ hoti, yadidaṃ pitu santakattā sakassa dhanassa sabbam ādānaṃ agayhūpagassa tiṇassa ca anādānaṃ. Iti mahārāja so brahā chatto gahetabbayuttakaṃ attano pitu santakaṃ dhanam gahetvā agghetabbayuttakaṃ tiṇam cāṇisu pakkhipitvā gato, tattha kā paridevanāti.

Taṃ sutvā rājā catuttham gāthamāha—

144. “Sīlavanto na kubbanti, bālo sīlāni kubbati.
Aniccasīlaṃ dussīlyaṃ, kiṃ paṇḍiccaṃ karissatī”ti.

Tattha **sīlavantoti** ye sīlasampannā brahmacārayo, te evarūpaṃ na kubbanti. **Bālo sīlāni kubbati**ti bālo pana durācāro evarūpāni attano anācārasaṅkhātāni sīlāni karoti. **Aniccasīlanti** addhuvena dīgharattaṃ appavattena sīlena samannāgataṃ. **Dussīlyanti** dussīlaṃ. **Kiṃ paṇḍiccaṃ karissatī**ti evarūpaṃ puggalaṃ bāhusaccaparibhāvitaṃ paṇḍiccaṃ kiṃ karissati kiṃ sampādessati, vipattimevassa karissatīti. Taṃ garahanto vatvā so tāya bodhisattassa kathāya² nissoko hutvā dhammena rajjaṃ kāresi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi “tadā Brahāchatto kuhakabhikkhu ahosi, paṇḍitāmacco pana ahameva ahosin”ti.

Brahāchattajātakavaṇṇanā chaṭṭhā.

1. (Tiṇassa cāṇisu gato, tattha kā paridevanā) (Sī, Syā), (Cāṇisu pakkhipitvāna, tattha kā paridevanā) (Ka)

2. Gāthāya (Sī, Syā)

7. Pīṭhajātakavaṇṇanā (337)

Na te pīṭhamadāyimhāti idam Sattḥā Jetavane viharanto aññataram bhikkhum ārabba kathesi. So kira janapadato Jetavanam gantvā pattacīvaram paṭisāmetvā Sattḥāram vanditvā sāmaṇeradahare pucchi “āvuso Sāvattḥiyam āgantukabhikkhūnam¹ ke upakārakā”ti. Āvuso Anāthapiṇḍiko nāma mahāseṭṭhi, Visākhā nāma mahā-upāsikā etc bhikkhusamghassa upakārakā mātāpituṭṭhāniyāti. So “sādhū”ti punadivase pātova ekabhikkhussapi apaviṭṭhakāle Anāthapiṇḍikassa gharadvāram agamāsi. Tam avelāya² gatattā koci na olokesi. So tato kiñci alabhivā Visākhāya gharadvāram gato, tatrāpi atipātova gatattā kiñci na labhi. So tattha tattha vicarivā punāgacchanto yāguyā niṭṭhitāya gato, punapi tattha tattha vicarivā bhatte niṭṭhite gato. So viḥāram gantvā “dvepi kulāni assaddhāni appasannāni eva, ime bhikkhū pana ‘saddhāni pasannāni’ti kathenti”ti tāni kulāni paribhavanto carati.

Athekadivasam dhammasabhāyam bhikkhū katham samuṭṭhāpesum “āvuso asuko kira jānapado bhikkhu atikālasseva kuladvāram gato bhikkham alabhivā kulāni paribhavanto carati”ti. Sattḥā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte tam bhikkhum pakkosāpetvā “saccam kira bhikkhū”ti pucchitvā “saccam bhante”ti vutte “kasmā tvaṃ bhikkhu kujjhasi, pubbe anuppanne Buddhē tāpasāpi tāva kuladvāram gantvā bhikkham alabhivā na kujjhimsū”ti vatvā atītam āhari.

Atīte Bārāṇasiyam Brahmadaṭṭe rajjam kārente bodhisatto brāhmaṇakule nibbattitvā vayappatto Takkasilāyam sabbasippāni uggaṇhitvā aparabhāge tāpasapabbajjam pabbajitvā Himavante ciram vasitvā loṇambilasevanatthāya Bārāṇasim patvā uyyāne vasitvā punadivase nagaram bhikkhāya pāvisi. Tadā Bārāṇasiseṭṭhi saddho hoti pasanno. Bodhisatto “kataram kulagharam saddhan”ti pucchitvā “seṭṭhigharan”ti

1. Sāvattḥim āgatabhikkhūnam (Ka)

2. Aivelāya (Ka)

sutvā seṭṭhino gharadvāraṃ agamāsi. Tasmim̐ khane seṭṭhi rājupaṭṭhānaṃ gato, manussāpi naṃ na passimsu, so nivattitvā gacchati. Atha naṃ seṭṭhi rājakulato nivattanto disvā vanditvā bhikkhābhājanaṃ gahetvā gharaṃ netvā nisīdāpetvā pādadhovanatelaṃ makkhanaṃ yāgukhajjakādīhi santappetvā antarābhatte kiñci kāraṇaṃ apucchitvā¹ katabhattakiccaṃ vanditvā ekamantaṃ nisinno “bhante amhākaṃ gharadvāraṃ āgatā nāma yācakā vā dhammikasamaṇabrāhmaṇā vā sakkārasammānaṃ alabhitvā gatapubbā nāma natthi, tumhe pana ajja amhākaṃ dārahehi aditṭhattā āsanaṃ vā pānīyaṃ vā pādadhovanaṃ vā yāgubhattaṃ vā alabhitvāva gatā, ayaṃ amhākaṃ doso, taṃ no khamituṃ vaṭṭatī”ti vatvā paṭhamāṃ gāthamāha—

145. “Na te pīṭhamadāyimhā, na pānaṃ napi bhojanaṃ.
Brahmacāri khamassu me, etaṃ passāmi accayan”ti.

Tattha **na te pīṭhamadāyimhā**ti pīṭhampi te na dāpayimha².

Taṃ sutvā bodhisatto dutiyaṃ gāthamāha—

146. “Nevābhisajjāmi na cāpi kuppe,
Na cāpi me appiyamāsi kiñci.
Athopi me āsi manovitaṃ,
Etādiso nūna kulassa dhammo”ti.

Tattha **nevābhisajjāmi**ti neva laggāmi. **Etādisoti** “imassa kulassa etādiso nūna sabhāvo, adāyakavaṃso esa bhavissatī”ti evaṃ me manovitaṃ uppanno.

Taṃ sutvā seṭṭhi itarā dve gāthā abhāsi—

147. “Esa’smākaṃ kule dhammo, pitupitāmaho sadā.
Āsanaṃ udakaṃ pajjaṃ, sabbetaṃ nipadāmase.

148. Esa’smākaṃ kule dhammo, pitupitāmaho sadā.
Sakkaccaṃ upatiṭṭhāma, uttamaṃ viya ñātakaṃ”ti.

1. Kiñci kiñci kāraṇaṃ pucchitvā (I, Ka)

2. Na te pīṭhamadāsimhāti pīṭhampi te na dadāsimha (I)

Tattha **dhammoti** sabhāvo. **Pitupitāmahoti** pitūnañca pitāmahānañca santako. **Udakanti** pādadhovana-udakaṃ. **Pajjanti** pādamakkhanatelaṃ. **Sabbetanti** sabbaṃ etaṃ. **Nipadāmaseti** **nikārapakārā** upasaggā, dāmaseti attho, dadāmāti vuttaṃ hoti. Iminā yāva sattamā kulaparivaṭṭā dāyakavaṃso amhākaṃ vaṃsoti dasseti. **Uttamaṃ viya nītakanti** mātaraṃ viya pitaraṃ viya ca mayaṃ dhammikaṃ samaṇaṃ vā brāhmaṇaṃ vā disvā sakkaccaṃ sahatthena upaṭṭhahāmāti attho.

Bodhisatto pana katipāhaṃ Bārāṇasiseṭṭhino dhammaṃ desento tattha vasitvā puna Himavantameva gantvā abhiññā ca samāpattiyo ca nibbattetvā brahmalokaparāyaṇo ahosi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṃ samodhānesi, saccapariyosāne so bhikkhu sotāpattiphale paṭiṭṭhahi. Tadā Bārāṇasiseṭṭhi Ānando ahosi, tāpaso pana ahameva ahosinti.

Piṭhajātakavaṇṇanā sattamā.

8. Thusajātakavaṇṇanā (338)

Viditaṃ thusanti idaṃ Satthā Veḷuvane viharanto Ajātasattum ārabha kathesi. Tasmiṃ kira mātukucchigate tassa mātu Kosalarājadhītāya Bimbisārarañño dakkhiṇajāṇulohitapivanadohaḷo uppajjitvā paṇḍu ahosi. Sā paricārikāhi pucchitā tāsāṃ tamatthaṃ ārocesi. Rājāpi sutvā nemittake pakkosāpetvā “deviyā kira evarūpo dohaḷo uppanno, tassa kā nipphatī”ti pucchi. Nemittakā “deviyā kucchimhi nibbattakasatto tumhe māretvā rajjaṃ gaṇhissatī”ti āhaṃsu. Rājā “sace mama putto maṃ māretvā rajjaṃ gaṇhissati, ko ettha doso”ti dakkhiṇajāṇum¹ Satthena phālāpetvā lohitaṃ suvaṇṇataṭṭakena gāhāpetvā deviyā pāyesi. Sā cintesi “sace mama

1. Dakkhiṇajattum (Sī)

kucchiyaṃ nibbatto putto pitaraṃ māressati, kiṃ me tenā”ti. Sā gabbhapātanatthaṃ kucchiṃ maddāpesi.

Rājā ñatvā taṃ pakkosāpetvā “bhadde mayhaṃ kira putto maṃ māretvā rajjaṃ gaṇhissati, na kho paṇāhaṃ ajaro amaro, puttamukhaṃ passituṃ me dehi, mā ito pabhuti evarūpaṃ kammaṃ akāsī”ti āha. Sā tato paṭṭhāya uyyānaṃ gantvā kucchiṃ maddāpesi. Rājā ñatvā tato paṭṭhāya uyyānagamaṇaṃ nivāresi. Sā paripuṇṇagabbhā puttaṃ vijāyi. Nāmaggaḥaṇadivase cassa Ajātasseva pitu sattubhāvato “Ajātasattu”tveva nāmamaḥaṃsu. Tasmiṃ kumārāparihārena vaḍḍhante Satthā ekadivasaṃ pañcasatabhikkhuparivuto rañño nivesanaṃ gantvā nisīdi. Rājā Buddhappamukhaṃ bhikkhusaṃghaṃ paṇītena khādanīyabhojanīyena parivisitvā Satthāraṃ vanditvā dhammaṃ suṇanto nisīdi. Tasmiṃ khaṇe kumāraṃ maṇḍetvā rañño aḍaṃsu. Rājā balavasinehena puttaṃ gahetvā ūrumhi nisīdāpetvā puttagatena pemena puttameva mamāyanto na dhammaṃ suṇāti. Satthā tassa pamādashāvaṃ ñatvā “mahārāja pubbe rājāno putte āsaṅkamāṇā paṭicchanne kāretvā ‘amhākaṃ accayena nīharitvā rajje patiṭṭhāpeyyāthā’ti āṇāpesun”ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmaḍatte rajjaṃ kārente bodhisatto Takkaṣilāyaṃ disāpāmoḁkha-ācariyo hutvā bahū rājakumāre ca brāhmaṇakumāre ca sippaṃ vācesi. Bārāṇasiraññoopi putto soḷasavassakāle tassa santikaṃ gantvā tayo vede ca sabbasippāni ca uggaṇhitvā paripuṇṇasippo ācariyaṃ āpucchi. Ācariyo aṅgavijjāvasena taṃ olovento “imassa puttaṃ nissāya antarāyo paññāyati, tamahaṃ attano ānubhāvena harissāmi”ti cintetvā catasso gāthā bandhitvā rājakumārassa adāsi, evaṇca pana taṃ vadesi¹ “tāta paṭhamāṃ gāthāṃ rajje patiṭṭhāya tava puttassa soḷasavassakāle bhattaṃ bhuñjanto vadeyyāsi, dutiyaṃ mahā-upaṭṭhānakāle, tatiyaṃ pāsādaṃ abhiruhamāno sopānasīse ṭhatvā, catutthaṃ sayanasirigabbhaṃ pavisanto ummāre ṭhatvā”ti. So “sādhū”ti

1. Vavatthāpesi (Sī), vadehi (Syā)

sampaṭicchitvā ācariyaṃ vanditvā gato oparajje patiṭṭhāya pitu accayena rajje patiṭṭhāsi. Tassa putto soḷasavassakāle rañño uyyānakīḷādīnaṃ atthāya nikkhamantassa sirivibhavaṃ disvā pitaraṃ māretvā rajjaṃ gahetukāmo hutvā attano upaṭṭhākānaṃ kathesi. Te “sādhū deva, mahallakakāle laddhena issariyena ko attho, yena kenaci upāyena rājānaṃ māretvā rajjaṃ gaṇhituṃ vaṭṭatī”ti vadimsu. Kumāro “visaṃ khādāpetvā māressāmī”ti pitarā saddhim sāyamāsaṃ bhuñjanto visaṃ gahetvā nisīdi. Rājā bhattapātiyaṃ bhatte acchupanteveva¹ paṭṭhamāṃ gāthamāha—

149. “Viditaṃ thusaṃ undurānaṃ, viditaṃ pana taṇḍulaṃ.

Thusaṃ thusaṃ vivajjetvā, taṇḍulaṃ pana khādare”ti.

Tattha **viditanti** kālavaddalepi andhakāre undurānaṃ thuso thusabhāvena taṇḍulo ca taṇḍulabhāvena vidito pākaṭoyeva. Idha pana liṅgavipallāsavasena “thusaṃ taṇḍulaṃ”ti vuttaṃ. **Khādareti** thusaṃ thusaṃ vajjetvā taṇḍulameva khādanti. Idaṃ vuttaṃ hoti—tāta kumāra yathā undurānaṃ andhakārepi thuso thusabhāvena taṇḍulo ca taṇḍulabhāvena pākaṭo, te thusaṃ vajjetvā taṇḍulameva khādanti, evameva mamapi tava visaṃ gahetvā nisinnabhāvo pākaṭoti.

Kumāro “ñātomhī”ti bhīto bhattapātiyaṃ visaṃ pātetuṃ avisahitvā uṭṭhāya rājānaṃ vanditvā gato. So tamatthaṃ attano upaṭṭhākānaṃ ārocetvā “ajja tāvamhi ñāto, idāni kathaṃ māressāmī”ti pucchi. Te tato paṭṭhāya uyyāne paṭicchannā hutvā nikaṇṇikavasena mantayamānā “attheko upāyo, khaggaṃ sannayhitvā mahā-upaṭṭhānaṃ gatakāle amaccānaṃ antare ṭhatvā rañño pamattabhāvaṃ ñatvā khaggena paharitvā māretuṃ vaṭṭatī”ti vavatthapesuṃ. Kumāro “sādhū”ti sampaṭicchitvā mahā-upaṭṭhānakāle sannaddhakhaggo hutvā gantvā ito cito ca rañño paharaṇokāsaṃ upadhāreti. Tasmim̐ khaṇe rājā dutiyaṃ gāthamāha—

1. Āraddheveva (I, Ka)

150. “Yā mantanā araṇṇasmim, yā ca gāme nikaṇṇikā.

Yañcetaṃ iti cīti ca, etampi viditaṃ mayā”ti.

Tattha **araṇṇasminti** uyyāne. **Nikaṇṇikā**ti kaṇṇamūle mantanā.

Yañcetaṃ iti cīti cāti yañca etaṃ idāni mama paharaṇokāsapariyesanaṃ.

Idaṃ vuttaṃ hoti—tāta kumāra yā esā tava attano upaṭṭhākehi saddhiṃ uyyāne ca gāme ca nikaṇṇikā mantanā, yañcetaṃ idāni mama māraṇatthāya iti cīti ca karaṇaṃ, etampi sabbaṃ mayā ñātanti.

Kumāro “jānāti me veribhāvaṃ pitā”ti tato palāyitvā upaṭṭhākānaṃ ārocesi. Te sattaṭṭha divase atikkamitvā “kumāra na te pitā, veribhāvaṃ jānāti, takkamattena¹ tvaṃ evaṃsaññī ahosi, mārehi nan”ti vadiṃsu. So ekadivasaṃ khaggaṃ gahetvā sopānamatthake gabbhadvāre atṭhāsi. Rājā sopānamatthake ṭhito tatiyaṃ gāthamāha—

151. “Dhammena kira jātassa, pitā puttassa makkaṭo.

Daharasseva santassa, dantehi phalamacchidā”ti.

Tattha **dhammenā**ti sabhāvena. **Pitā puttassa makkaṭo**ti pitā makkaṭo puttassa makkaṭapotakassa. Idaṃ vuttaṃ hoti—yathā araṇṇe jāto makkaṭo attano yūthapariharaṇaṃ āsaṅkanto taruṇassa makkaṭapotakassa dantehi phalaṃ chinditvā purisabhāvaṃ nāseti, tathā tava atirajjakāmassa phalāni uppāḍāpetvā purisabhāvaṃ nāsessāmīti.

Kumāro “gaṇhāpetukāmo maṃ pitā”ti bhīto palāyitvā “pitarāmhī santajjito”ti upaṭṭhākānaṃ ārocesi. Te aḍḍhamāsamatte vītivatte “kumāra sace rājā jāneyya, ettakaṃ kālāṃ nādhivāseyya, takkamattena tayā kathitaṃ, mārehi nan”ti vadiṃsu. So ekadivasaṃ khaggaṃ gahetvā uparipāsāde sirisayanaṃ pavisitvā “āgacchantameva naṃ māressāmī”ti heṭṭhāpallaṅke nisīdi. Rājā bhuttasāyamāso parijanaṃ uyyojetvā “nipajjissāmī”ti sirigabbhaṃ pavisanto ummāre ṭhatvā catutthaṃ gāthamāha—

1. Takkamantena (Syā)

152. “Yametaṃ parisappasi, aḷakāṇova sāsape.

Yopā’yam heṭṭhato seti, etampi viditaṃ mayā”ti.

Tattha **parisappasī**ti bhayena ito cito ca sappasi¹. **Sāsapeti** sāsapakhette. **Yopā’yanti** yopi ayaṃ. Idaṃ vuttaṃ hoti—yampi etaṃ tvaṃ sāsapavanaṃ pavitṭhakāṇa-ḷako viya bhayena ito cito ca saṃsappasi, paṭhamam viṣaṃ gahetvā āgatosi, dutiyaṃ khaggena paharitukāmo hutvā āgatosi, tatiyaṃ khaggaṃ ādāya sopānamatthake aṭṭhāsi, idāni maṃ “māressāmī”ti heṭṭhāsayaṇe nipannosi, sabbametaṃ jānāmi, na taṃ idāni vissajjemi, gahetvā rājāṇaṃ kārāpessāmīti. Evaṃ tassa aḷānantasseva sā sā gāthā taṃ taṃ atthaṃ dīpeti.

Kumāro “ñātomhi pitarā, idāni maṃ nāsessatī”ti bhayappatto heṭṭhāsayaṇā nikkhamitvā khaggaṃ rañño pādamūle chaḍḍetvā “khamāhi me devā”ti pādamūle urena nipajji. Rājā “na mayhaṃ koci kammaṃ jānātīti tvaṃ cintesī”ti taṃ tajjetvā saṅkhalikabandhanena bandhāpetvā bandhanāgāraṃ pavesāpetvā ārakkhaṃ ṭhapesi. Tadā rājā bodhisattassa guṇaṃ sallakkhesi. So aparabhāge kālamakāsi, tassa sarīrakiccaṃ katvā kumāraṃ bandhanāgārā nīharitvā rajje patiṭṭhāpesuṃ.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakam samodhānesi “tadā Takkasilāyaṃ disāpāmoḁkko ācariyo ahameva ahosin”ti.

Thusajātakavaṇṇanā aṭṭhamā.

9. Bāverujātakavaṇṇanā (339)

Adassanena morassāti idaṃ Satthā Jetavane viharanto hatalābhasakkāre titthiye ārabba kathesi. Titthiyā hi anuppanne Buddhhe lābhino ahesuṃ, uppanne pana Buddhhe hatalābhasakkārā sūriyuggamane khajjopanakā viya jātā. Tesam taṃ pavattim ārabba bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave

1. Ahosi (Syā)

etarahi kathāya sannisinā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na bhikkhave idāneva, pubbepi yāva guṇavantā na uppajjanti, tāva nigguṇā lābhaggayasaggappattā ahesuṃ, guṇavantesu pana uppannesu nigguṇā hatalābhasakkārā jātā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto morayoniyaṃ nibbattitvā vuḍḍhimanvāya sobhaggappatto araṇṇe vicari. Tada ekacce vāṇijā disākākaṃ gahetvā nāvāya Bāveruraṭṭhaṃ agamaṃsu. Tasmim kira kāle bāveruraṭṭhe sakuṇā nāma natthi. Āgatāgatā raṭṭhavāsino taṃ pañjare nisinnaṃ disvā “passathimassa chavivaṇṇaṃ galapariyosānaṃ mukhatuṇḍakaṃ maṇiguḷasadisāni¹ akkhīni”ti kākameva pasamsitvā te vāṇijake āhaṃsu “imaṃ ayyā sakuṇaṃ amhākaṃ detha, amhākaṃ iminā attho, tumhe attano raṭṭhe aññaṃ labhissatha”ti tena hi mūlena gaṇhathāti. Kahāpaṇena no dethāti. Na demāti. Anupubbena vaḍḍhitvā “satena dethā”ti vutte “amhākaṃ esa bahūpakāro, tumhehi saddhiṃ metti hotū”ti kahāpaṇasataṃ gahetvā adaṃsu. Te taṃ netvā suvaṇṇapañjare pakkhipitvā nānappakārena macchamaṃsena ceva phalāphalena ca paṭijaggiṃsu. Aññesaṃ sakuṇānaṃ avijjamānaṭṭhāne dasahi asaddhammehi samannāgato kāko lābhaggayasaggappatto ahosi.

Punavāre² te vāṇijā ekaṃ morarājānaṃ gahetvā yathā accharasaddena vassati, paṇippaharaṇasaddena naccati, evaṃ sikkhāpetvā Bāveruraṭṭhaṃ agamaṃsu. So mahājane sannipatite nāvāya dhure ṭhatvā pakkhe vidhunitvā madhurassaraṃ nicchāretvā nacci. Manussā taṃ disvā somanassajāta “etaṃ ayyā sobhaggappattaṃ susikkhitaṃ sakuṇarājānaṃ amhākaṃ dethā”ti āhaṃsu. Amhehi paṭhamāṃ kāko ānīto, taṃ gaṇhittha, idāni ekaṃ morarājānaṃ ānayimhā, etampi yācatha, tumhākaṃ raṭṭhe sakuṇaṃ nāma gahetvā āgantuṃ na sakkāti. “Hotu ayyā, attano raṭṭhe aññaṃ labhissatha, imaṃ no dethā”ti mūlaṃ vaḍḍhetvā sahassena gaṇhiṃsu. Atha naṃ sattaratanavicitte³ pañjare ṭhapetvā macchamaṃsaphalāphalehi ceva madhulājasakkarapānakādīhi ca paṭijaggiṃsu, mayūrarājā lābhaggayasaggappatto jāto, tassāgatakālato paṭṭhāya kākassa lābhasakkāro parihāyi,

1. Maṇikuṇḍalasadisāni (Ka)

2. Punadeva (Ka)

3. Sattaratanavicitte (Ka)

koci naṃ oloketumpi na icchi. Kāko khādanīyabhojanīyaṃ alabhamāno
“kāka”ti vassanto gantvā ukkārabhūmiyaṃ otaritvā gocaraṃ gaṇhi.

Satthā dve vatthūni ghaṭetvā Sambuddho hutvā imā gāthā abhāsi—

153. “Adassanena morassa, sikhino mañjubhāṇino.

Kākaṃ tattha apūjesuṃ, maṃsena ca phalena ca.

154. Yadā ca sarasampanno, moro Bāverumāgamā.

Atha lābho ca sakkāro, vāyasassa ahāyatha.

155. Yāva nuppajjati Buddho, dhammarājā pabhaṅkaro.

Tāva aññe apūjesuṃ, puthū samaṇabrāhmaṇe.

156. Yadā ca sarasampanno, Buddho dhammaṃ adesayi.

Atha lābho ca sakkāro, titthiyānaṃ ahāyathā”ti.

Tattha **sikhinoti** sikhāya samannāgatassa. **Mañjubhāṇinoti** madhurassarassa. **Apūjesunti** apūjayimsu. **Maṃsena ca phalena cāti** nānappakārena maṃsena phalāphalena ca. **Bāverumāgamāti**¹ Bāveruraṭṭhaṃ āgato. “Bhāverū”tipi pāṭho². **Ahāyathāti** parihīno. **Dhammarājāti** navahi lokuttaradhammehi parisāṃ rañjetīti dhammarājā. **Pabhaṅkaroti** sattaloka-okāsalokasaṅkhārālokesu ālokassa katattā pabhaṅkaro. **Sarasampannoti** brahmassarena samannāgato. **Dhammaṃ adesayīti** catusaccadhammaṃ pakāsesīti.

Iti imā catasso gāthā bhāsivā jātakam samodhānesi “tadā kāko Nigaṇṭho Nāṭaputto³ ahosi, morarājā pana ahameva ahosin”ti.

Bāverujātakavaṇṇanā navamā.

1. Bāverumā gatoti (Syā)

2. Pāveruntipi pāṭho (Sī, Syā), bhāveruntipi pāṭho (I)

3. Nāṭaputto (Sī)

10. Visayhajātakavaṇṇanā (340)

Adāsi dānānīti idaṃ Satthā Jetavane viharanto Anāthapiṇḍikaṃ ārabha kathesi. Vatthu heṭṭhā **Khadiraṅgārajātake**¹ vitthāritameva. Idha pana Satthā Anāthapiṇḍikaṃ āmantetvā “porāṇakapaṇḍitāpi gahapati ‘dānaṃ mā dadāsī’ti ākāse ṭhatvā vārentaṃ Sakkaṃ Devānamindaṃ paṭibāhitvā dānaṃ adamsuevā”ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto asīti koṭivibhavo Visayho nāma seṭṭhi hutvā pañcahi sīlehi samannāgato dānājñāsaya dānābhirato ahosi. So catūsu nagaradvāresu, nagaramajjhe, attano gharadvāreti chasu ṭhānesu dānasālāyo kāretvā dānaṃ pavattesi, divase divase cha satasahassāni vissajjeti. Bodhisattassa ca vanibbakayācakānañca ekasadisameva bhattaṃ hoti. Tassa jambudīpaṃ unnaṅgalaṃ katvā dānaṃ dadato dānānubhāvena Sakkassa bhavanaṃ kampi, Sakkassa devaraṇṇo Paṇḍukambalasilāsaṇaṃ uṇhākāraṃ dassesi. Sakko “ko nu kho maṃ ṭhānā cāvetukāmo”ti upadhārento mahāseṭṭhiṃ disvā “ayaṃ Visayho ativiya pattharitvā sakalajambudīpaṃ unnaṅgalaṃ karonto dānaṃ deti, iminā dānena maṃ cāvetvā sayaṃ sakko bhavissati maññe, dhanamassa nāsetvā etaṃ daliddaṃ katvā yathā dānaṃ na deti, tathā karissāmī”ti cintetvā sabbaṃ dhanadhaññaṃ telamadhuphāṇitasakkarādīni antamaso dāsakammakaraporisampi antaradhāpesi.

Tadā dānabyāvaṭā āgantvā “sāmi dānaggaṃ pacchinnāṃ, ṭhapitaṭhapitaṭṭhāne na kiñci passāmā”ti ārocayīmsu. “Ito paribbayaṃ haratha, mā dānaṃ pacchindathā”ti bhariyaṃ pakkosāpetvā “bhadde dānaṃ pavattāpehī”ti āha. Sā sakalagehaṃ vicinitvā aḍḍhamāsakamattampi adisvā “ayya amhākaṃ nivatthavatthaṃ ṭhapetvā aññaṃ kiñci na passāmi, sakalagehaṃ tucchan”ti āha. Sattaratanagabbhesu dvāraṃ vivarāpetvā na kiñci addasa, seṭṭhiñca bhariyañca ṭhapetvā aññe dāsakammakarāpi na paññāyīmsu. Puna mahāsatto

1. Khu 5. 10 piṭṭhe.

bhariyaṃ āmantetvā “bhadde na sakkā dānaṃ pacchindituṃ, sakalanivesanaṃ vicinitvā kiñci upadhārehī”ti āha. Tasmim̐ khaṇe eko tiṇahārako asitañca kājañca tiṇabandhanarajjuñca dvārantare chaḍḍetvā palāyi. Setṭhibhariyā taṃ disvā “sāmi idaṃ ṭhapetvā aññaṃ na passāmī”ti āharitvā adāsi. Mahāsatto “bhadde mayā ettakaṃ kālāṃ tiṇaṃ nāma na lāyitapubbaṃ, ajja pana tiṇaṃ lāyitvā āharitvā vikkiṇitvā yathānucchavikaṃ dānaṃ dassāmī”ti dānupacchedabhayena asitañceva kājañca rajjuñca gahetvā nagarā nikkhamitvā tiṇavatthūṃ gantvā tiṇaṃ lāyitvā “eko amhākaṃ bhavissati, ekena dānaṃ dassāmī”ti dve tiṇakalāpe bandhitvā kāje laggetvā ādāya gantvā nagaradvāre vikkiṇitvā māsake gahetvā ekaṃ koṭṭhāsaṃ yācakānaṃ adāsi. Yācakā bahū, tesaṃ “mayhampi dehi, mayhampi dehi”ti vadantānaṃ itarampi koṭṭhāsaṃ datvā taṃ divasaṃ saddhiṃ bhariyāya anāhāro vītināmesi. Iminā niyāmena cha divasā vītivattā.

Athassa sattame divase tiṇaṃ āharamānassa sattāhaṃ nirāhārassa atisukhumālassa nalāṭe sūriyātapena pahaṭamatte akkhīni bhamimsu. So satiṃ paccupaṭṭhāpetuṃ asakkonto tiṇaṃ avattharitvā pati. Sakko tassa kiriyaṃ upadhārayamāno vicarati. So taṅkhaṇaññeva āgantvā ākāse ṭhatvā paṭhamāṃ gāthamāha—

157. “Adāsi dānāni pure visayha,
 Dadato ca te khayadhammo ahosi.
 Ito paraṃ ce na dadeyya dānaṃ,
 Tiṭṭheyyuṃ te saṃyamantassa bhogā”ti.

Tassattho—ambho visayha tvaṃ ito pubbe tava gehe dhane vijjamāne sakalajambudīpaṃ unnaṅgalaṃ karitvā dānāni adāsi, tassa ca te evaṃ dadato bhogānaṃ khayadhammo khayasabhāvo ahosi, sabbaṃ sāpateyyaṃ khīṇaṃ, ito paraṃ cepi tvaṃ dānaṃ na dadeyya, kassaci kiñci na dadeyyāsi, tava saṃyamantassa adadantassa bhogā tatheva tiṭṭheyyuṃ, “ito paṭṭhāya na dassāmī”ti tvaṃ mayhaṃ paṭiññaṃ dehi, ahaṃ te bhoge dassessāmīti.

Mahāsatto tassa vacanam sutvā “kosi tvan”ti āha. Sakkohamasmīti. Bodhisatto “Sakko nāma sayam dānam datvā silam samādiyivā uposathakammaṃ katvā satta vattapadāni pūretvā Sakkattaṃ patto, tvaṃ pana attano issariyakāraṇaṃ dānaṃ vāresi, anariyaṃ vata karosī”ti vatvā tisso gāthā abhāsi—

158. “Anariya’ mariyena sahasanetta,
Suduggatenāpi akiccamāhu.
Mā vo dhanam taṃ ahu devarāja,
Yaṃ bhogahetu vijahemu saddham.

159. Yena eko ratho yāti, yāti tena’ paro ratho.
Porāṇaṃ nihitaṃ vattaṃ, vattataññeva vāsava.

160. Yadi hessati dassāma, asante kiṃ dadāmase.
Evambhūtāpi dassāma, mā dānaṃ pamadamhase”ti.

Tattha **anariyanti** lāmakam pāpakammaṃ. **Ariyenā**ti parisuddhācārena ariyena. **Suduggatenāpi**ti sudaliddenāpi. **Akiccamāhū**ti akattabbanti Buddhādayo ariyā vadanti, tvaṃ pana maṃ anariyaṃ maggaṃ ārocesīti adhippāyo. **Voti** nipātamattaṃ. **Yaṃ bhogahetū**ti yassa dhanassa paribhuñjanahetu mayaṃ dānasaddham vijahemu pariccajeyyāma, taṃ dhanameva mā ahu, na no tena dhanena atthoti dīpeti.

Rathoti yaṃkiñci yānaṃ. Idaṃ vuttaṃ hoti—yena maggena eko ratho yāti, aññopi ratho “rathassa gatamaggo eso”ti teneva maggena yāti. **Porāṇaṃ nihitaṃ vattanti** yaṃ mayā pubbe nihitaṃ vattaṃ, taṃ mayi dharante vattatuyeva, mā tiṭṭhatūti attho. **Evambhūtā**ti evaṃ tiṇahāarakabhūtāpi mayaṃ yāva jīvāma, tāva dassāmayeva. Kiṃ kāraṇā? **Mā dānaṃ pamadamhaseti**. Adadanto hi dānaṃ pamajjati nāma na sarati na sallakkheti, ahaṃ pana jīvamāno dānaṃ pamussituṃ na icchāmi, tasmā dānaṃ dassāmiyevāti dīpeti.

Sakko taṃ paṭibāhituṃ asakkonto “kimatthāya dānaṃ dadāsī”ti pucchi. Bodhisatto “neva Sakkattaṃ, na brahmattaṃ patthayamāno, sabbaññutaṃ

patthento panāhaṃ dadāmi”ti āha. Sakko tassa vacanaṃ sutvā tuṭṭho hatthena piṭṭhiṃ parimajji. Bodhisattassa taṅkhaṇaṇṇeva parimajjitamattasseva sakalasarīraṃ paripūri. Sakkānubhāvena cassa sabbo vibhavaparichedo paṭipākatikova ahosi. Sakko “mahāseṭṭhi tvaṃ ito paṭṭhāya divase divase dvādasa satasahassāni vissajjento dānaṃ dadāhi”ti tassa gehe aparimāṇaṃ dhaṇaṃ katvā taṃ uyyojetvā sakaṭṭhānameva gato.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi “tadā seṭṭhibhāriyā Rāhulamātā ahosi, Visayho pana seṭṭhi āhameva ahosi”ti.

Visayahajātakavaṇṇanā dasamā.

Kokilavaggo catuttho.

5. Cūḷakuṇālavagga

1. Kaṇḍarījātakavaṇṇanā (341)

Narāṇa’**mārāmakarāsūti** imassa jātakassa vitthārakathā **Kuṇāla**jātake¹ āvi bhavissati.

Kaṇḍarījātakavaṇṇanā paṭhamā.

2. Vānarajātakavaṇṇanā (342)

Asakkhim vata attānanti idaṃ Satthā Veḷuvane viharanto Devadattassa vadhāya parisakkaṇaṃ ārabha kathesi. Vatthu² heṭṭhā vitthāritameva.

Atīte pana Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto Himavantapadese kapiyoniyaṃ nibbattitvā vayappatto Gaṅgātīre vasi. Athekā antogaṅgāyaṃ Saṃsumārī bodhisattassa hadayamaṇse dohaḷaṃ

1. Khu 6. 113 piṭṭhe.

2. Jātaka-Ṭīṭha 2. 145 piṭṭhe.

uppādetvā Saṁsumārassa kathesi. So “taṁ kapim udake nimujjāpetvā māretvā hadayamaṁsaṁ gahetvā Saṁsumāriyā dassāmī”ti cintetvā mahāsattaṁ āha “ehi samma antaradīpake phalāphale khādītum gacchāmā”ti. Kathaṁ samma ahaṁ gamissāmīti. Ahaṁ taṁ mama piṭṭhiyaṁ nisīdāpetvā nessāmīti. So tassa cittaṁ ajānanto laṅghitvā piṭṭhiyaṁ nisīdi. Saṁsumāro thokaṁ gantvā nimujjitum ārabhi. Atha naṁ vānaro “kimkāraṇaṁ bho maṁ udake nimujjāpesī”ti āha. Ahaṁ taṁ māretvā tava hadayamaṁsaṁ mama bhariyāya dassāmīti. Dandha tvaṁ¹ mama hadayamaṁsaṁ ure atthīti maññasīti. Atha kahaṁ te ṭhapitanti. Etaṁ udumbare olambantaṁ na passasīti. Passāmi, dassasi pana meti. Āma dassāmīti. Saṁsumāro dandhatāya taṁ gahetvā nadītīre udumbaramūlaṁ gato. Bodhisatto tassa piṭṭhito laṅghitvā udumbararukkhe nisinno imā gāthā abhāsi—

161. “Asakkhim vata attānaṁ, uddhātum udakā thalaṁ.

Na dānaḥaṁ puna tuyhaṁ, vasaṁ gacchāmi vārija.

162. Ala’metehi ambehi, jambūhi panasehi ca.

Yāni pāraṁ samuddassa, varaṁ mayhaṁ udumbaro.

163. Yo ca uppatitaṁ atthaṁ, na khippa’manubujjhati.

Amittavasa’manveti, pacchā ca anutappati.

164. Yo ca uppatitaṁ atthaṁ, khippameva nibodhati.

Muccate sattusambādha, na ca pacchā’nutappatī”ti.

Tattha **asakkhim vatāti** samattho vata ahosiṁ. **Uddhātunti** uddharitum. **Vārijāti** Saṁsumāraṁ ālapati. **Yāni pāraṁ samuddassāti** gaṅgaṁ samuddanāmenālapanto “yāni samuddassa pāraṁ gantvā khādītabbāni, alaṁ tehi”ti vadati. **Pacchā ca anutappatīti** uppannaṁ atthaṁ khippaṁ ajānanto amittavasaṁ gacchati, pacchā ca anutappati.

Iti so catūhi gāthāhi lokiyakiccānaṁ nipphattikāraṇaṁ kathetvā vanasaṇḍameva pāvisi.

1. Dandhā tava paññā (Ka)

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakam samodhānesi “tadā Saṃsumāro Devadatto ahosi, vānaro pana ahameva ahosin”ti.

Vānarajātakavaṇṇanā dutiyā.

3. Kuntinījātakavaṇṇanā (343)

Avasimha tavā’gāreti idaṃ Satthā Jetavane viharanto Kosalarañño gehe nivutthaṃ kuntinīsakuṇikaṃ ārabha kathesi. Sā kira rañño dūteyyahārikā ahosi. Dve potakāpissā atthi, rājā taṃ sakuṇikaṃ ekassa rañño paṇṇaṃ gāhāpetvā pesesi. Tassā gatakāle rājakule dārakā te sakuṇapotake hatthehi parimaddantā māresuṃ. Sā āgantvā te potake mate passantī “kena me puttakā mārītā”ti pucchi. Asukena ca asukena cāti. Tasmim ca kāle rājakule posāvanikabyaggho atthi kakkhaḷo pharuso, bandhanabalena tiṭṭhati. Atha te dārakā taṃ byagghaṃ dassanāya agamaṃsu. Sāpi sakuṇikā tehi saddhiṃ gantvā “yathā imehi mama puttakā mārītā, tatheva ne karissāmī”ti te dārake gahetvā byagghassa pādamūle khipi, byaggho murāmurāpetvā¹ khādi. Sā “idāni me manoratho paripuṇṇo”ti uppatitvā Himavantameva gatā. Taṃ kāraṇaṃ sutvā bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “āvuso rājakule kira asukā nāma kuntinī sakuṇikā yehissā potakā mārītā, te dārake byagghassa pādamūle khipitvā Himavantameva gatā”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na bhikkhave idāneva, pubbepesā attano potakaghātake dārake gahetvā byagghassa pādamūle khipitvā Himavantameva gatā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ bodhisatto dhammena samena rajjaṃ kāresi. Tassa nivesane ekā kuntinī sakuṇikā dūteyyahārikāti sabbaṃ purimasadisameva. Ayaṃ pana viseso. Ayaṃ kuntinī byagghena dārake

1. Murumurāpetvā (Sī, Syā)

mārāpetvā cintesi “idāni na sakkā mayā idha vasituṃ, gamissāmi, gacchantī ca pana rañño anārocetvā na gamissāmi, ārocetvāva gamissāmi”ti. Sā rājānaṃ upasaṅkamitvā vanditvā ekamantaṃ ʈhitā “sāmi tumhākaṃ pamādena¹ mama puttake dāraḱā māresuṃ, ahaṃ kodhavasikā hutvā te dāraḱe paṭimāresinṃ, idāni mayā idha vasituṃ na sakkā”ti vatvā paṭhamāṃ gāthamāha—

165. “Avasimha tavā’gāre, niccaṃ sakkatapūjitā,
Tvameva dānima’kari, handa rāja vajāmahan”ti.

Tattha **tvameva dānima’karī**ti maṃ paṇṇaṃ gāhāpetvā pesetvā attano pamādena mama piyaputtake arakkhanto tvaññeva idāni etaṃ mama domanassakāraṇaṃ akari. **Handā**ti vavassaggatthe nipāto. **Rājā**ti bodhisattaṃ ālapati. **Vajāmahanti** ahaṃ Himavantaṃ gacchāmīti.

Taṃ sutvā rājā dutiyaṃ gāthamāha—

166. “Yo ve kate paṭikate, kibbise paṭikibbise.
Evaṃ taṃ sammatī veraṃ, vasa kuntini mā’gamā”ti.

Tassattho—yo puggalo parena kate kibbise attano puttamāraṇādike dāruṇe kamme kate puna attano tassa puggalassa paṭikate paṭikibbise “paṭikataṃ mayā tassā”ti jānāti. **Evaṃ taṃ sammatī veranti** ettakena taṃ veraṃ sammatī vūpasantaṃ hoti, tasmā vasa kuntini mā’gamāti.

Taṃ sutvā kuntinī tatiyaṃ gāthamāha—

167. “Na katassa ca kattā ca, metti sandhīyate puna.
Hadayaṃ nānujānāti, gacchaññeva rathesabhā”ti.

Tattha **na katassa ca kattā cāti** katassa ca abhibhūtassa upapīlītassa puggalassa, idāni vibhattivipariṇāmaṃ katvā yo kattā tassa cāti imesaṃ dvinnāṃ puggalānaṃ puna mittabhāvo nāma na sandhīyati na ghaṭīyatīti attho. **Hadayaṃ nānujānātī**ti tena kāraṇena mama

1. Tumhākaṃ maṃ pesetvā pamādena (Ka)

hadayaṃ idha vāsaṃ nānujānāti. **Gacchaññeva rathesabhāti** tasmā ahaṃ mahārāja gamissāmiyevāti.

Taṃ sutvā rājā catuttham gāthamāha—

168. “Katassa ceva kattā ca, metti sandhīyate puna.

Dhīrānaṃ no ca bālānaṃ, vasa kuntini mā’gamā”ti.

Tassattho—katassa ceva puggalassa, yo ca kattā tassa metti sandhīyate puna, sā pana dhīrānaṃ, no ca bālānaṃ. Dhīrānañhi metti bhinnāpi puna ghaṭṭiyati, bālānaṃ pana sakim bhinnā bhinnāva hoti, tasmā vasa kuntini mā’gamāti.

Sakuṇikā “evaṃ santepi na sakkā mayā idha vasitum sāmī”ti rājānaṃ vanditvā uppatitvā Himavantameva gatā.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakam samodhānesi “tadā kuntinīyeva etarahi kuntinī ahosi, Bārāṇasirājā pana ahameva ahosi”ti.

Kuntinījātakavaṇṇanā tatiyā.

4. Ambajātakavaṇṇanā (344)

Yo nīliyaṃ maṇḍayatīti idaṃ Satthā Jetavane viharanto ekaṃ Ambagopakattheraṃ ārabba kathesi. So kira mahallakakāle pabbajitvā Jetavanapaccante ambavane paṇṇasālaṃ kāretvā ambe rakkhanto patitāni ambapakkāni khādanto vicarati, attano sambandhamanussānampi deti. Tasmim bhikkhācāraṃ pavitṭhe ambacorakā ambāni pātetvā khāditvā ca gahetvā ca gacchanti. Tasmim khaṇe catasso seṭṭhidhītaro Aciravatiyaṃ nhāyitvā vicarantiyo taṃ ambavanaṃ pavisimsu. Mahallako āgantvā tā disvā “tumhehi me ambāni khāditāni”ti āha. Bhante mayaṃ idāneva āgatā, na tumhākaṃ ambāni khādāmāti. Tena hi sapathaṃ karoṭhāti. “Karoma bhante”ti sapathaṃ karimsu. Mahallako tā sapathaṃ kāretvā lajjāpetvā vissajjesi. Tassa taṃ kiriyaṃ sutvā bhikkhū dhammasabhāyaṃ

kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “āvuso asuko kira mahallako attano vasanakaṃ ambavanaṃ pavitṭhā seṭṭhidhītaro sapathaṃ kāretvā lajjāpetvā vissajjesī”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na bhikkhave idāneva, pubbepesa ambagopako hutvā catasso seṭṭhidhītaro sapathaṃ kāretvā lajjāpetvā vissajjesī”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto Sakkattaṃ kāresi. Tadā eko kūṭajaṭilo Bārāṇasiṃ upanissāya nadītīre ambavane paṇṇasālaṃ māpetvā ambe rakkhanto patitāni ambapakkāni khādanto sambandhamanussānampi dento nānappakārena micchājīvena jīvikaṃ kappento vicarati. Tadā Sakko devarājā “ke nu kho loka mātāpitāro upaṭṭhahanti, kule jeṭṭhāpacāyanakammaṃ karonti, dānaṃ denti, sīlaṃ rakkhanti, uposathakammaṃ karonti, ke pabbajitā samaṇadhamme yuttapayuttā viharanti, ke anācāraṃ carantī”ti lokaṃ volokento imaṃ ambagopakaṃ anācāraṃ kūṭajaṭilaṃ disvā “ayaṃ kūṭajaṭilo kasiṇaparikkammādiṃ attano samaṇadhammaṃ pahāya ambavanaṃ rakkhanto vicarati, saṃvejessāmi na”ti tassa gāmaṃ bhikkhāya pavitṭhakāle attano ānubhāvena ambe pādetvā corehi vilumpite viya akāsi.

Tadā Bārāṇasito catasso seṭṭhidhītaro taṃ ambavanaṃ pavisiṃsu. Kūṭajaṭilo tā disvā “tumhehi me ambāni khādītāni”ti palibuddhi. Bhante mayā idāneva āgatā, na te ambāni khādāmāti. Tena hi sapathaṃ karoṭhāti. Katvā ca pana gantuṃ labhissāmāti. Āma labhissathāti. “Sādhu bhante”ti tāsū jeṭṭhikā sapathaṃ karontī paṭhamāṃ gāthamāha—

169. “Yo nīliyaṃ maṇḍayati, saṇḍāsena vihaññati.

Tassa sā vasamanvetu, yā te ambe avāharī”ti.

Tassattho—yo puriso palitānaṃ kāḷavaṇṇakaraṇatthāya nīlaphalādīni yojetvā¹ kataṃ nīliyaṃ maṇḍayati, nīlakesantare ca

1. Tīphalādīhi (I, Ka)

uṭṭhitam palitam uddharanto saṇḍāsena vihaññati kilamati, tassa evarūpassa mahallakassa sā vasaṃ anvetu, tathārūpaṃ patim labhatu, yā te ambe avāharīti.

Tāpaso “tvaṃ ekamantaṃ tiṭṭhāhi”ti vatvā dutiyaṃ seṭṭhidhītaraṃ sapathaṃ kāresi. Sā sapathaṃ karontī dutiyaṃ gāthamāha—

170. “Vīsaṃ vā pañcavīsaṃ vā, ūnatimsaṃ va jātiyā.

Tādisā pati mā laddhā, yā te ambe avāharī”ti.

Tassattho—nāriyo nāma pannarasasoḷasavassikakāle purisānaṃ piyā honti. Yā pana tava ambāni avāhari, sā evarūpe yobbane patim alabhitvā jātiyā vīsaṃ vā pañcavīsaṃ vā ekena dvīhi ūnatāya ūnatimsaṃ vā vassāni patvā tādisā paripakkavayā hutvāpi patim mā laddhāti.

Tāyapi sapathaṃ katvā ekamantaṃ ṭhitāya tatiyā tatiyaṃ gāthamāha—

171. “Dīghaṃ gacchatu addhānaṃ, ekikā abhisārikā.

Sāṅkete pati mā adda¹, yā te ambe avāharī”ti.

Tassattho—yā te ambe avāhari, sā patim patthayamānā tassa santikaṃ abhisaraṇatāya abhisārikā nāma hutvā ekikā adutiyaṃ gāvutadvigāvutamattam dīghaṃ addhānaṃ gacchatu, gantvāpi ca tasmim asukaṭṭhānaṃ nāma āgaccheyyāsīti kate sāṅkete taṃ patim mā addasāti.

Tāyapi sapathaṃ katvā ekamantaṃ ṭhitāya catutthā catutthaṃ gāthamāha—

172. “Alaṅkatā suvasanā, mālinī candanussadā.

Ekikā sayane setu, yā te ambe avāharī”ti.

sā uttānatthāyeva.

Tāpaso “tumhehi atibhāriyā sapathā katā, aññehi ambāni khāditāni bhavissanti, gacchatha dāni tumhe”ti tā uyyojesi. Sakko bheravarūpārammaṇaṃ dassetvā kūṭatāpasam tato palāpesi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi “tadā kūṭajaṭilo ayaṃ Ambagopako mahallako ahosi, catasso seṭṭhidhītarō etāyeva, Sakko pana ahameva ahosin”ti.

Ambajātakavaṇṇanā catutthā.

5. Rājakumbhajātakavaṇṇanā (345)

Vanarū yada’ggi dahatīti idaṃ Satthā Jetavane viharanto ekaṃ alasabhikkhuṃ ārabba kathesi. So kira Sāvattvivāsī kulaputto sāsane uraṃ datvā pabbajitvāpi alaso ahosi uddesaparipucchāyonisomanasikāravattapaṭivattādīhi paribāhiro nīvaraṇābhivhūto¹. Nisinnatṭhānādīsu iriyāpathesu tathā eva hoti. Tassa taṃ ālasiyabhāvaṃ ārabba bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “āvuso asuko nāma bhikkhu evarūpe niyyānikasāsane pabbajitvā ālasiyo kusīto nīvaraṇābhivhūto viharatī”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na bhikkhave idāneva, pubbepesa ālasiyoyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasīyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto tassa amaccaratanaṃ ahosi, Bārāṇasirājā ālasiyajātiko ahosi. Bodhisatto “rājānaṃ pabodhessāmī”ti ekaṃ upamaṃ upadhārento vicarati. Athekadivasaṃ rājā uyyānaṃ gantvā amaccagaṇaparivuto tattha vicaranto ekaṃ rājakumbhaṃ² nāma ālasiyaṃ passi. Tathārūpā kira ālasiyā sakaladivasaṃ gacchantāpi ekadvaṅgulamattameva gacchanti. Rājā taṃ disvā “vayassa ko nāma so”ti bodhisattaṃ pucchi. Mahāsatto “rājakumbho nāmesa mahārāja ālasiyo. Evarūpo hi sakaladivasaṃ gacchantopi ekaṅguladvaṅgulamattameva gacchatī”ti vatvā tena saddhiṃ sallapanto “ambho rājakumbha tumhākaṃ dandhagamaṇaṃ imasmiṃ araṇṇe dāvaggimhi utṭhite kiṃ karoṭhā”ti vatvā paṭhamarū gāthamāha—

1. Nīvaraṇābhivhūto (Syā), nīvaraṇāvuto (Ka)

2. Gajakumbaṃ (Sī, Syā)

173. “Vanam yada’ggi dahati, pāvako kaṇhavattanī.

Katham karosī pacalaka, evam dandhaparakkamo”ti.

Tattha **yada’ggi**ti yadā aggi. **Pāvako kaṇhavattanī**ti agginō vevacanam. **Pacalakā**ti tam ālapati. So hi calanto calanto gacchati, niccam vā pacalāyati, tasmā “pacalako”ti vuccati. **Dandhaparakkamoti** garuvīriyo¹.

Tam sutvā rājakumbho dutiyam gāthamāha—

174. “Bahūni rukkhachiddāni, pathabyā vivarāni ca.

Tāni ce nābhisambhoma, hoti no kālapariyāyo”ti.

Tassattho—paṇḍita amhākam ito uttarigamanam nāma natthi, imasmiṃ pana araṇṇe rukkhachiddāni pathaviyam vivarāni ca bahūni. Yadi tāni na pāpuṇāma, **hoti no kālapariyāyoti** maraṇameva no hotīti.

Tam sutvā bodhisatto itarā dve gāthā abhāsi—

175. “Yo dandhakāle tarati, taraṇīye ca dandhati.

Sukkhapaṇṇamva akkamma, attham bhaṇjati attano.

176. Yo dandhakāle dandheti, taraṇīye ca tārayi.

Sasīva rattim vibhajam, tassattho paripūrati”ti.

Tattha **dandhakā**leti tesam tesam kammānam saṇikam kattabbakāle. **Taratī**ti turitaturito vegena tāni kammāni karoti. **Sukkhapaṇṇamvā**ti yathā vātātapasukkham tālapaṇṇam balavā puriso akkamitvā bhaṇjeyya, tattheva cuṇṇavicuṇṇam kareyya, evam so attano attham vuddhim bhaṇjati. **Dandheti**ti dandhayati dandhakātabbāni kammāni dandhameva karoti. **Tārayī**ti turitakātabbāni kammāni turitova karoti. **Sasīva rattim vibhajanti** yathā cando juṇhapakkham rattim jotayamāno kālapakkharattito rattim vibhajanto divase divase paripūrati, evam tassa purisassa attho paripūrati vuttam hoti.

1. Muduvīriyo (Sī, Syā)

Rājā bodhisattassa vacanam sutvā tato paṭṭhāya analaso jāto.

Satthā imam dhammadesanam āharitvā jātakam samodhānesi “tadā rājakumbho ālasiyabhikkhu ahosi, paṇḍitāmacco pana ahameva ahosin”ti.

Rājakumbhajātakavaṇṇanā pañcamā.

6. Kesavajātakavaṇṇanā (346)

Manussindam jahitvānāti idam Satthā Jetavane viharanto vissāsabhojanam ārabha kathesi. Anāthapiṇḍikassa kira gehe pañcannam bhikkhusatānam nibaddhabhattam hoti, geham niccakālam bhikkhusamghassa opānabhūtam kāsāvapajjotam isivātaṭṭhātam. Athekadivasam rājā nagaram padakkhiṇam karontoseṭṭhino nivesane bhikkhusamgham disvā “ahampi ariyasamghassa nibaddham bhikkham dassāmī”ti vihāram gantvā Satthāram vanditvā pañcannam bhikkhusatānam nibaddham bhikkham paṭṭhapesi. Tato paṭṭhāya rājanivesane nibaddham bhikkhā diyyati, tivassikagandhasālibhojanam paṇītam. Vissāsenapi sinehenapi sahatthā dāyakā natthi, rājyutte dāpesi¹. Bhikkhū nisīditvā bhuñjitum na icchanti, nānaggarasabbhattam gahetvā attano attano upaṭṭhākakulam gantvā tam bhattam tesam datvā tehi dinnam lūkham vā paṇītam vā bhuñjanti.

Athekadivasam rañño bhum phalāphalam āharimsu. Rājā “samghassa dethā”ti āha. Manussā bhattaggaṃ gantvā ekabhikkhumpi adisvā “eko bhikkhupi natthī”ti rañño ārocesum. Nanu velāyeva tāvāti². Āma velā, bhikkhū pana tumhākam gehe bhattam gahetvā attano attano vissāsikānam upaṭṭhākānam geham gantvā tesam datvā tehi dinnam lūkham vā paṇītam vā bhuñjantīti. Rājā “amhākam bhattam paṇītam, kena nu kho kāraṇena abhutvā aññaṃ bhuñjanti, Satthāram pucchissāmī”ti cintetvā vihāram gantvā Satthāram vanditvā pucchi. Satthā “mahārāja bhojanam nāma vissāsaparamam,

1. Rājyuttā dāpentī (Sī, Syā, I)

2. Tātāti (Ka)

tumhākaṃ gehe vissāsaṃ paccupaṭṭhāpetvā sinehena dāyakānaṃ abhāvā
bhikkhū bhattaṃ gahetvā attano attano vissāsikaṭṭhāne paribhuñjanti,
mahārāja vissāsasadiso añño raso nāma natthi, avissāsikena dinnam
catumadhurampi hi vissāsikena dinnam sāmākabhattaṃ na agghati.
Porāṇakapaṇḍitāpi roge uppanne raññā pañca vejjakulāni gahetvā bhesajje
kāritepi roge avūpasante vissāsikānaṃ santikaṃ gantvā aloṇakaṃ
sāmākanivārayāguñceva udakamattasittam aloṇakapaṇṇaṇca paribhuñjitvā
nirogā jātā”ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto Kāsiraṭṭhe
brāhmaṇakule nibbatti, “Kappakumāro”tissa nāmaṃ akaṃsu. So vayappatto
Takkasilāyaṃ sabbasippāni uggaṇhitvā aparabhāge isipabbajjaṃ pabbaji.
Tadā Kesavo nāma tāpaso pañcahi tāpasasatehi parivuto gaṇasatthā hutvā
Himavante vasati. Bodhisatto tassa santikaṃ gantvā pañcannaṃ
antevāsikasatānaṃ jeṭṭhantevāsiko hutvā vihāsi, Kesavatāpasassa
hitajjhāsayo sasineho ahosi. Te aññamaññaṃ ativiya vissāsikā ahesum.
Aparabhāge Kesavo te tāpase ādāya loṇambilasevanatthāya manussapathaṃ
gantvā Bārāṇasiṃ patvā rājuyyāne vasitvā punadivase nagaraṃ bhikkhāya
pavisitvā rājadvāraṃ agamāsi. Rājā isigaṇaṃ disvā pakkosāpetvā
antonivesane bhojetvā paṭiññaṃ gahetvā uyyāne vasāpesi. Atha vassāratte
atikkante Kesavo rājānaṃ āpucchi. Rājā “bhante tumhe mahallakā, amhe
tāva upanissāya vasatha, daharatāpase Himavantaṃ pesethā”ti āha. So
“sādhū”ti jeṭṭhantevāsikena saddhiṃ te Himavantaṃ pesetvā sayam ekakova
ohiyi. Kappo Himavantaṃ gantvā tāpasehi saddhiṃ vasi.

Kesavo Kappena vinā vasanto ukkaṇṭhitvā taṃ daṭṭhukāmo hutvā
niddaṃ na labhati, tassa niddaṃ alabhantassa sammā āhāro na pariṇāmaṃ
gacchati, lohitaṇṇakhandikā ahosi, bālā vedanā vattanti. Rājā pañca
vejjakulāni gahetvā tāpasam paṭijaggi, rogo na vūpasammati. Kesavo
rājānaṃ āha “mahārāja kiṃ mayhaṃ maraṇaṃ icchatha, udāhu

arogabhāvan”ti. Arogabhāvaṃ bhanteti. Tena hi maṃ Himavantam pesethāti. “Sādhu bhante”ti rājā Nāradaṃ nāma amaccaṃ pakkosāpetvā “Nārada amhākaṃ bhadantaṃ gahetvā vanacarakehi saddhim Himavantam yāhi”ti pesesi. Nārado taṃ tattha netvā paccāgamāsi. Kesavassapi Kappe diṭṭhamatteyeva cetasikarogo vūpasanto, ukkaṇṭhā paṭippassambhi. Athassa Kappo aloṇakena adhūpanena udakamattasittapaṇṇena saddhim sāmākanīvārayāguṃ adāsi, tassa taṃkhaṇaṇṇeva lohitapakkhandikā paṭippassambhi.

Puna rājā Nāradaṃ pesesi “gaccha Kesavassa tāpasassa pavattim jānāhi”ti. So gantvā taṃ arogaṃ disvā “bhante Bārāṇasirājā pañca vejjakulāni gahetvā paṭijagganto tumhe aroge kātuṃ nāsakkhi, kathaṃ te Kappo paṭijaggi”ti vatvā paṭhamam gāthamāha—

177. “Manussindaṃ jahitvāna, sabbakāmasamiddhinam.

Katham nu Bhagavā kesī, Kappassa ramati assame”ti¹.

Tattha **manussindanti** manussānaṃ indaṃ Bārāṇasirājānaṃ. **Katham nu Bhagavā kesī**ti kena nu kho upāyena ayaṃ amhākaṃ Bhagavā Kesavatāpaso Kappassa assame ramatīti.

Evaṃ aññehi saddhim sallapanto viya Kesavassa abhiratikāraṇaṃ pucchi. Taṃ sutvā Kesavo dutiyaṃ gāthamāha—

178. “Sādūni ramaṇīyāni, santi vakkhā manoramā.

Subhāsītāni Kappassa, Nārada ramayanti man”ti.

Tattha **vakkhāti** rukkhā. Pāliyaṃ pana “rukkhā”tveva likhitaṃ. **Subhāsītāni**ti Kappena kathitāni subhāsītāni maṃ ramayantīti attho.

Evaṇca pana vatvā “evaṃ maṃ abhiramāpento Kappo aloṇakaṃ adhūpanaṃ udakasittapaṇṇamissaṃ sāmākanīvārayāguṃ pāyesi, tāya me sarīre byādhi vūpasamito, arogo jātomhi”ti āha. Taṃ sutvā Nārado tatiyaṃ gāthamāha—

1. Ramatassameti (Ka)

179. “Sālīnaṃ odanaṃ bhuñje, suciṃ maṃsūpasecanaṃ.

Kathaṃ sāmākanīvāraṃ, aloṇaṃ chādayanti taṃ”ti.

Tattha **bhuñjeti** bhuñjasi¹, ayameva vā pāṭho. **Chādayantīti** chādayati pīṇeti toseti. Gāthābandhasukhatthaṃ pana anunāsiko kato. Idaṃ vuttaṃ hoti—yo tvaṃ suciṃ maṃsūpasecanaṃ rājakule rājārahaṃ sālībhattaṃ bhuñjasi¹, taṃ kathamidaṃ sāmākanīvāraṃ aloṇaṃ pīṇeti toseti, kathaṃ te etaṃ ruccatīti.

Taṃ sutvā Kesavo catutthaṃ gāthamāha—

180. “Sāduṃ vā yadi vā’sāduṃ, appaṃ vā yadi vā bahuṃ.

Vissattho yattha bhuñjeyya, vissāsaparamā rasā”ti.

Tattha **yadi vā’sādunti** yadi vā asāduṃ. **Vissattho**ti nirāsaṅko vissāsapatto hutvā. **Yattha bhuñjeyyāti** yasmiṃ nivesane evaṃ bhuñjeyya, tattha evaṃ bhuttaṃ yaṃkiñci bhojanaṃ sādumeva. Kasmā? Yasmā **vissāsaparamā rasā**, vissāso paramo uttamo etesanti vissāsaparamā rasā. Vissāsasadiṣṭo hi añño raso nāma natthi. Avissāsikena hi dinnāṃ catumadhurampi vissāsikena dinnāṃ ambilakañjiyaṃ na agghatīti.

Nārado tassa vacanaṃ sutvā rañño santikaṃ gantvā “Kesavo idaṃ nāma kathesi”ti ācikkhi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakāṃ samodhānesi “tadā rājā Ānando ahosi, Nārado Sāriputto, Kesavo Bakabrahmā, Kappo pana ahameva ahosiṃ”ti.

Kesavajātakavaṇṇanā chaṭṭhā.

1. Bhuñji (Sī, Syā, I)

7. Ayakūṭajātakavaṇṇanā (347)

Sabbāyasanti idaṃ Satthā Jetavane viharanto lokatthacariyaṃ ārabha kathesi. Vatthu **Mahākaṇḍajātake**¹ āvi bhavissati.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto tassa aggamahesiyā kucchimhi nibbattitvā vayappatto uggahitasabbasippo pitu accayena rajje patiṭṭhāya dhammena rajjaṃ kāresi. Tadā manussā devamaṅgalikā hutvā bahū ajeḷakādayo māretvā devatānaṃ balikammaṃ karonti. Bodhisatto “pāṇo na hantabbo”ti bheriṃ carāpesi. Yakkhā balikammaṃ alabhamānā bodhisattassa kujjhitvā Himavante yakkhasamāgamaṃ gantvā bodhisattassa mārāṇatthāya ekaṃ kakkhaḷaṃ yakkhaṃ pesesum. So kaṇṇikamattaṃ mahantaṃ ādittaṃ ayakūṭaṃ gahetvā “iminā naṃ paharitvā māressā”ti āgantvā majjhimayāmasamanantare bodhisattassa sayanamatthake aṭṭhāsi. Tasmim̐ khaṇe Sakkassa āsanaṃ uṇhākāraṃ dassesi. So āvajjamāno taṃ kārāṇaṃ ñatvā Indavajiraṃ ādāya gantvā yakkhassa upari aṭṭhāsi. Bodhisatto yakkhaṃ disvā “kiṃ nu kho esa maṃ rakkhamāno ṭhito, udāhu māretukāmo”ti tena saddhiṃ sallapanto paṭhamam̐ gāthamāha—

181. “Sabbāyasaṃ kūṭa’matippamāṇaṃ,
Paggayha yo tiṭṭhasi antalikkhe.
Rakkhāya me tvaṃ vihito nu’sa’jja,
Udāhu me cetayase² vadhāyā”ti.

Tattha **vihito nu’sa’jjā**ti vihito nu asi ajja.

Bodhisatto pana yakkhameva passati, na sakkam̐. Yakkho Sakkassa bhayena bodhisattaṃ paharituṃ na sakkoti. So bodhisattassa kathaṃ sutvā “mahārāja nāhaṃ tava rakkhaṇatthāya ṭhito, iminā pana jalitena ayakūṭena paharitvā taṃ māressāmīti āgatomhi, Sakkassa bhayena taṃ paharituṃ na sakkomī”ti etamatthaṃ dīpento dutiyaṃ gāthamāha—

1. Khu 5. 248 piṭṭhe.

2. Vāyamase (Sī, Syā)

182. “Dūto ahaṃ rāji’dha rakkhasānaṃ,
Vadhāya tuyhaṃ pahitoha’masmi.
Indo ca taṃ rakkhati devarājā,
Tenu’ttamaṅgaṃ na te phālayāmi”ti.

Taṃ sutvā bodhisatto itarā dve gāthā abhāsi—

183. Sace ca maṃ rakkhati devarājā,
Devānamindo Maghavā Sujampati.
Kāmaṃ pisācā vinadantu sabbe,
Na santase rakkhasiyā pajāya.

184. Kāmaṃ kandantu¹ kumbhaṇḍā, sabbe paṃsupisācakā.
Nālaṃ pisācā yuddhāya, mahatī sā vibhimsikā”ti.

Tattha **rakkhasiyā pajāyā**ti rakkhasisaṅkhātāya pajāya,
rakkhasasattānanti attho. **Kumbhaṇḍā**ti kumbhamattarahassaṅgā mahodarā
yakkhā. **Paṃsupisācakā**ti saṅkāraṭṭhāne pisācā. **Nālanti** pisācā nāma mayā
saddhiṃ yuddhāya na samatthā. **Mahatī sā vibhimsikā**² yaṃ panete yakkhā
sannipatitvā vibhimsikaṃ³ dassenti, sā mahatī vibhimsikā
bhayakāraṇadassanamatameva mayhaṃ, na panāhaṃ bhāyāmi attho.

Sakko yakkhaṃ palāpetvā mahāsattaṃ ovaditvā “mā bhāyi mahārāja,
ito paṭṭhāya tava rakkhā mamāyattā”ti vatvā sakaṭṭhānameva gato.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakam samodhānesi “tadā
Sakko Anuruddho ahosi, Bārāṇasirājā ahameva ahosi”ti.

Ayakūṭajātakavaṇṇanā sattamā.

1. Kaṇḍantu (Syā), kantantu (Ka)

2. Vibhesikāti (Syā), vihesikāti (I)

3. Vibhesikaṃ (Syā), vihesikaṃ (I)

8. Araññajātakavaṇṇanā (348)

Araññā gāmamāgammāti idaṃ Satthā Jetavane viharanto
thullakumārikāpalobhanam ārabha kathesi. Vatthu
Cūḷanāradakassapajātake¹ āvi bhavissati.

Atīte Bārāṇasiyam Brahmadatte rajjam kārente bodhisatto
brāhmaṇakule nibbattitvā vayappatto Takkasilāyam uggahitasippo bhariyāya
kālakatāya puttam gahetvā isipabbajjam pabbajitvā Himavante vasanto
puttam assamapade ṭhapetvā phalāphalatthāya gacchati. Tadā coresu
paccantagāmam paharitvā karamare gahetvā gacchantesu ekā kumārikā
palāyitvā taṃ assamapadam patvā tāpasakumāram palobhetvā sīlavināsam
pāpetvā “ehi gacchāmā”ti āha. Pitā tāva me āgacchatu, taṃ passitvā
gamissāmīti. “Tena hi disvā āgacchā”ti nikkhamitvā antarāmagge nisīdi.
Tāpasakumāro pitari āgate paṭhamam gāthamāha—

185. “Araññā gāmamāgamma, kiṃsīlam kiṃvataṃ aham.
Purisaṃ tāta seveyyam, taṃ me akkhāhi pucchito”ti.

Tattha **araññā gāmamāgammā**ti tāta aham ito araññato manussapatham
vasanattāya gato vasanagāmam patvā kiṃ karomīti.

Athassa pitā ovādam dadanto tisso gāthā abhāsi—

186. “Yo taṃ vissāsaye tāta, vissāsaṇca kameyya te.
Sussūsī ca titikkhī ca, taṃ bhajehi ito gato.

187. Yassa kāyena vācāya, manasā natthi dukkaṭam.
Urasīva patitṭhāya, taṃ bhajehi ito gato.

188. Haliddirāgam kapiccitaṃ, purisaṃ rāgavirāginam.
Tādisam tāta mā sevi, nimmanussampi ce siyā”ti.

1. Khu 5. 261 piṭṭhe.

Tattha **yo taṃ vissāsayeti** yo puriso taṃ vissāseyya na parisaṅkeyya. **Vissāsaṅca khomeyya teti** yo ca attani kayiramānaṃ tava vissāsaṃ patto nirāsaṅko taṃ khomeyya. **Sussūsīti** yo ca tava vissāsavacanaṃ sotumicchati. **Titikkhīti** yo ca tayā kataṃ aparādhaṃ khamati. **Taṃ bhajehīti** taṃ purisaṃ bhajeyyāsi payirupāseyyāsi. **Urasīva patiṭṭhāyāti** yathā tassa urasi patiṭṭhāya vaḍḍhito orasaputto tvampi tādiso urasi patiṭṭhitaputto viya hutvā evarūpaṃ purisaṃ bhajeyyāsīti attho.

Haliddirāganti haliddirāgasadisāṃ athiracittaṃ. **Kapiccittanti** lahuparivattitāya makkaṭacittaṃ. **Rāgavirāginanti** muhutteneva rajjanavirajjanasabhāvaṃ. **Nimmanussampi ce siyāti** saccepi sakalaṃ jambudīpatalaṃ kāyaduccaritādivirahitassa manussassa abhāvena nimmanussaṃ siyā, tathāpi tāta tādisaṃ lahucittaṃ mā sevi, sabbampi manussapathaṃ vicinitvā heṭṭhā vuttagaṇasampannaṃ eva bhajeyyāsīti attho.

Taṃ sutvā Tāpasakumāro “ahaṃ tāta imehi guṇehi samannāgataṃ purisaṃ kattha labhissāmi, na gacchāmi, tumhākaññeva santike vasissāmi”ti vatvā nivatti. Athassa pitā kasiṇaparikkammaṃ ācikkhi. Ubhopi aparihīnajjhānā brahmalokaparāyaṇā ahesuṃ.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi “tadā putto ca kumārikā ca ete yeva ahesuṃ, pitā tāpaso pana ahameva ahosin”ti.

Araññajātakavaṇṇanā aṭṭhamā.

9. Sandhibheda jātakavaṇṇanā (349)

Neva itthīsu sāmāññanti idaṃ Satthā Jetavane viharanto Pesuññasikkhāpadaṃ ārabha kathesi. Ekasmim kira samaye Satthā “chabbaggiyā bhikkhū pesuññaṃ upasaṃharanti”ti sutvā te pakkāsāpetvā “saccaṃ kira tumhe bhikkhave bhikkhūnaṃ bhaṇḍana jātānaṃ kalahajātānaṃ vivādāpannānaṃ pesuññaṃ upasaṃharatha, tena anuppannāni ceva bhaṇḍanāni uppajjanti, uppannāni

ca bhiyyobhāvāya saṁvattantī”ti pucchitvā “saccan”ti vutte te bhikkhū garahitvā “bhikkhave pisuṇā vācā nāma tikhiṇasattipahārasadisā, daḷho vissāsopi tāya khippaṁ bhijjati, tañca pana gahetvā attano mettibhindanakajano sīha-usabhasadiso hotī”ti vatvā atītaṁ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṁ Brahmadatte rajjaṁ kārente bodhisatto tassa putto hutvā vayappatto Takkasilāyaṁ uggahitasippo pitu accayena dhammena rajjaṁ kāresi. Tadā eko gopālako araṇṇe gokulesu gāvo paṭijaggitvā āgacchanto ekaṁ gabbhinim asallakkhetvā pahāya āgato. Tassā ekāya sīhiyā saddhim viśāso uppajji. Tā ubhopi daḷhamittā hutvā ekato vicaranti. Aparabhāge gāvī vacchakaṁ, sīhī sīhapotakaṁ vijāyi. Te ubhopi janā kulena āgatamettiyā daḷhamittā hutvā ekato vicaranti. Atheko vanacarako araṇṇaṁ pavisitvā tesam viśāsam disvā araṇṇe uppajjanakabhaṇḍaṁ ādāya Bārāṇasim gantvā raṇṇo datvā “api te samma kiñci araṇṇe acchariyaṁ diṭṭhapubban”ti raṇṇā puṭṭho “deva aṇṇaṁ kiñci na passāmi, ekaṁ pana sīhaṇca usabhaṇca aṇṇamaṇṇaṁ viśāsike ekato vicarante addasan”ti āha. Etesam tatiye uppanne bhayaṁ bhavissati, yadā tesam tatiyaṁ passasi, atha me ācikkheyyāsīti. Sādhu devāti.

Vanacarake pana Bārāṇasim gate eko siṅgālo sīhaṇca usabhaṇca upaṭṭhahi. Vanacarako araṇṇaṁ gantvā taṁ disvā “tatiyassa uppannabhāvaṁ raṇṇo kathessāmi”ti nagaraṁ gato. Siṅgālo cintesi “mayā ṭhapetvā sīhamamaṇsaṇca usabhamamaṇsaṇca aṇṇaṁ akhāditapubban nāma natthi, ime bhinditvā imesaṁ mamaṇsaṁ khādissāmi”ti. So “ayaṁ taṁ evaṁ vadati, ayaṁ taṁ evaṁ vadatī”ti ubhopi te aṇṇamaṇṇaṁ bhinditvā na cirasseva kalahaṁ kāretvā maraṇākārappatte akāsi. Vanacarakopi gantvā raṇṇo “tesaṁ deva tatiyo uppanno”ti āha. Ko soti. Siṅgālo devāti. Rājā “so ubho mitte bhinditvā mārāpessati, mayaṁ tesam matakāle sampāpuṇissāmā”ti vatvā rathaṁ abhiruyha vanacarakena maggadesakena gacchanto tesu aṇṇamaṇṇaṁ kalahaṁ katvā jīvitakkhayaṁ pattesu sampāpuṇi. Siṅgālo pana haṭṭhatuṭṭho

ekavāraṃ siḥassa maṃsaṃ khādati, ekavāraṃ usabhassa maṃsaṃ khādati.
Rājā te ubhopi jīvitakkhayappatte disvā rathe ʈhitova sārathinā saddhiṃ
sallapanto imā gāthā abhāsi—

189. “Neva itthīsu sāmāññaṃ, nāpi bhakkhesu sārathi.
Athassa sandhibhedassa, passa yāva sucintitaṃ.

190. Asi tikkhova maṃsamhi, pesuññaṃ parivattati.
Yatthū’sabhañca sīhañca, bhakkhayanti migādhamā.

191. Imaṃ so sayanaṃ seti, yamimaṃ passasi sārathi.
Yo vācaṃ sandhibhedassa, pisuṇassa nibodhati.

192. Te janā sukhamedhanti, narā saggagatāriva.
Ye vācaṃ sandhibhedassa, nāvabodhanti sārathī”ti.

Tattha **neva itthīsūti** samma sārathi imesaṃ dvinnāṃ janānaṃ neva
itthīsu sāmāññaṃ atthi, na bhakkhesupi. Aññaṃeva hi itthiṃ siho sevati,
aññaṃ usabho, aññaṃ bhakkhaṃ siho khādati, aññaṃ usabhoti attho.
Athassāti evaṃ kalahakāraṇe avijjamānēpi atha imassa
mittasandhibhedakassa duṭṭhasiṅgālassa “ubhinnaṃ maṃsaṃ khādissāmī”ti
cintetvā ime mārentassa **passa yāva sucintitaṃ**, sucintitaṃ jātanti
adhippāyo. **Yatthāti** yasmiṃ pesuññe parivattamāne. Usabhañca sīhañca
migādhamā siṅgālā khādanti, taṃ pesuññaṃ maṃsamhi tikhiṇo asi viya
mittabhāvaṃ chandantameva parivattatīti dīpeti.

Yamimaṃ passasīti samma sārathi yaṃ imaṃ passasi imesaṃ dvinnāṃ
matasayanaṃ, aññopi yo puggalo sandhibhedassa pisuṇassa pisuṇavācaṃ
nibodhati gaṇhāti, so imaṃ sayanaṃ seti, evamevaṃ maratīti dasseti.
Sukhamedhantīti sukhaṃ vindanti labhanti. **Narā saggagatārivāti** saggagatā
dibbabhogasamaṅgino narā viya te sukhaṃ vindanti. **Nāvabodhantīti** na
sārato paccenti, tādisaṃ pana vacanaṃ sutvā codetvā sāretvā mettīṃ
abhinditvā pākatikāva hontīti.

Rājā imā gāthā bhāsitvā sīhassa kesaracammanakhadāṭhā gāhāpetvā nagarameva gato.

Satthā imañ dhammadesanañ āharitvā jātakañ samodhānesi “tadā Bārāṇasirājā ahameva ahosin”ti.

Sandhibhedajātakavaṇṇanā navamā.

10. Devatāpañhajātakavaṇṇanā (350)

Hanti hatthehi pādehīti ayañ devatāpucchā **Umaṅgajātake**¹ āvi bhavissati.

Devatāpañhajātakavaṇṇanā dasamā.

Cūḷakuṇḍalavaggo pañcama.

Jātakuddānañ

Kāliṅgo Assāroho ca, Ekarājā ca Daddaro.

Sīlavīmaṁsa, Sujātā, Palāso Sakuṇo Chavo.

Seyyoti dasa jātakā.

Pucimando Kassapo ca, Khantivādī Lohakumbhī.

Sabbamaṁsalābhī Saso, Matāroda, Kaṇaverā.

Tittiro Succajo dasa.

Kuṭṭidūso Duddabhāyo, Brahmadatta, Cammasāṭako.

Godharājā ca Kakkāru, Kākavatī Nanu sociyo.

Kāḷabāhu Sīlavīmaṁso dasa.

1. Khu 6. 204 piṭṭhe.

Kokāliko Rathalaṭṭhi, Pakkagodha, Rājovādā.
Jambuka, Brahāchattoca, Pīṭha, Thusā ca Bāveru.
Visayhaseṭṭhi dasadhā.

Kinnarī, Vānara, Kuntinī, Ambahārī Gajakumbho.
Kesavāyakūṭāraññaṃ, Sandhibhedo Devatāpañhā.

Vagguddānaṃ

Kāliṅgo Pucimando ca, Kuṭidūsaka, Kokilā.
Cūḷakuṇālavaggoti, pañcavaggā catukkamhi.
Honti paññāsa jātakā.

Catukkanipātavaṇṇanā niṭṭhitā.

5. Pañcakanipāta

1. Mañikuṇḍalavagga

1. Mañikuṇḍalajātakavaṇṇanā (351)

Jīno rathassaṃ mañikuṇḍale cāti idaṃ Satthā Jetavane viharanto Kosalarañño antepure sabbatthasādhakaṃ paduṭṭhāmaccaṃ ārabba kathesi. Vatthu heṭṭhā vitthāritameva. Idha pana bodhisatto Bārāṇasirājā ahosi. Paduṭṭhāmacco Kāsalarājānaṃ ānetvā Kāsirajjaṃ gāhāpetvā Bārāṇasirājānaṃ bandhāpetvā bandhanāgāre pakkhipāpesi. Rājā jhānaṃ uppādetvā ākāse pallaṅkena nisīdi, corarañño sarīre dāho uppajji. So Bārāṇasirājānaṃ upasaṅkamitvā paṭhamāṃ gāthamāha—

1. “Jīno rathassaṃ mañikuṇḍale ca,
Putte ca dāre ca tatheva jīno.
Sabbesu bhogesu asesakesu,
Kasmā na santappasi sokakāle”ti.

Tattha **jīno rathassaṃ mañikuṇḍale cāti** mahārāja tvaṃ rathañca assaṅga mañikuṇḍalāni ca jīno, “jīno rathasse ca mañikuṇḍale cā”tipi¹ pāṭho. **Asesakesūti** nissesakesu².

Taṃ sutvā bodhisatto imā dve gāthā abhāsi—

2. “Pubbeva maccaṃ vijahanti bhogā,
Macco vā te³ pubbataraṃ jahāti.
Asassatā bhogino kāmakāmi,
Tasmā na socāmahaṃ sokakāle.

1. Rathe ca mañikuṇḍale cāti (Sī, I), rathamañikuṇḍale cāti (Syā)

2. Asesitesūti nissesakesu (Sī), asesikesūti na sesitesu, nissesitesūti attho (I, Ka)

3. Ca ne (I), dhane (Ka)

3. Udeti āpūراتi veti cando,
 Atthaṃ tapetvāna paleti sūriyo.
 Veditā mayā sattuka lokadhammā,
 Tasmā na socāmahaṃ sokakāle”ti.

Tattha **pubbeva maccanti** maccaṃ vā bhogā pubbeva paṭhamataraññeva vijahanti, macco vā te bhoge pubbataraṃ jahāti. **Kāmakāmīto** corarājānaṃ ālapati. Ambho kāme kāmayamāna kāmakāmi bhogino nāma loke asassatā, bhogesu vā naṭṭhesu jīvamānāva abhogino honti, bhoge vā pahāya sayāṃ nassanti, tasmā ahaṃ mahājanassa sokakālepi na socāmīti attho. **Veditā mayā sattuka lokadhammā**ti corarājānaṃ ālapati. Ambho sattuka mayā lābho alābho yaso ayasoti-ādayo lokadhammā veditā. Yatheva hi cando udeti ca pūراتi ca puna ca khīyati, yathā ca sūriyo andhakāraṃ vidhamanto mahantaṃ ālokaṃ¹ tapetvāna puna sāyaṃ atthaṃ paleti atthaṃ gacchati na dissati, evameva bhogā uppajjanti ca nassanti ca, tattha kiṃ sokena, tasmā na socāmīti attho.

Evam mahāsatto corarañño dhammaṃ desetvā idāni tameva coraṃ garahanto āha²—

4. “Alaso gihī kāmabhogī na sādhu,
 Asaññato pabbajito na sādhu.
 Rājā na sādhu anisammakārī,
 Yo paṇḍito kodhano taṃ na sādhu.

5. Nisamma khattiyo kayirā, nā nisamma disampati.
 Nisammakārino rāja, yaso kitti ca vaḍḍhati”ti.

Imā pana dve gāthā heṭṭhā vitthāritāyeva. Corarājā bodhisattaṃ khamāpetvā rajjaṃ paṭicchāpetvā attano janapadameva gato.

1. Lokapadesaṃ (Sī, Syā)

2. Pariggaṇhanto (I, Ka)

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakam samodhānesi “tadā Kosalarājā Ānando ahosi, Bārāṇasirājā pana ahameva ahosin”ti.

Maṇikuṇḍalajātakavaṇṇanā paṭhamā.

2. Sujātajātakavaṇṇanā (352)

Kim nusanataramānovāti idaṃ Satthā Jetavane viharanto matapitikaṃ kuṭumbikaṃ ārabha kathesi. So kira pitari mate paridevamāno vicarati, sokaṃ vinodetum na sakkoti. Atha Satthā tassa sotāpattiṭṭhalūpanissayaṃ disvā Sāvatthiṃ piṇḍāya caritvā pacchāsamaṇaṃ ādāya tassa gehaṃ gantvā paññattāsane nisinno taṃ vanditvā nisinnaṃ “kiṃ upāsaka socasī”ti vatvā “āma bhante”ti vutte “āvuso porāṇakapaṇḍitā paṇḍitānaṃ vacanaṃ sutvā pitari kālakate na socimsū”ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto kuṭumbikagehe nibbatti, “Sujātakumāro”tissa nāmaṃ karimsu. Tassa vayappattassa pitāmaho kālamakāsi. Athassa pitā pitu kālakiriyato paṭṭhāya sokasamappito ālāhanaṃ gantvā ālāhanato aṭṭhīni āharitvā attano ārāme mattikāthūpaṃ katvā tāni tattha nidahitvā gatagatavelāya thūpaṃ pupphehi pūjetvā Cetiyaṃ āvijjhanto paridevati, neva nhāyati na limpati na bhuñjati na kammante vicāreti. Taṃ disvā bodhisatto “pitā me ayyakassa matakālato paṭṭhāya sokābhibhūto carati, ṭhapetvā pana maṃ añño etaṃ saññāpetum na sakkoti, ekena naṃ upāyena nissokaṃ karissāmī”ti bahigāme ekaṃ matagoṇaṃ disvā tiṇaṇca pāṇiyaṇca āharitvā tassa purato ṭhapetvā “khāda khāda, piva pivā”ti āha. Āgatāgatā naṃ disvā “samma Sujāta kiṃ ummattakosi, matagoṇassa tiṇodakaṃ desi”ti vadanti. So na kiñci paṭivadati. Athassa pitu santikaṃ gantvā “putto te ummattako jāto, matagoṇassa tiṇodakaṃ deti”ti āhaṃsu. Taṃ sutvā

kuḷumbikassa pitusoko apagato, puttasoko patiṭṭhito. So vegenāgantvā “nanu tvaṃ tāta Sujāta paṇḍitosi, kimkāraṇā matagoṇassa tiṇodakaṃ deśi”ti vatvā dve gāthā abhāsi—

6. “Kiṃ nu santaramānova, lāyitvā haritaṃ tiṇaṃ.
Khāda khādāti lapasi, gatasattaṃ jaraggavaṃ.

7. Na hi annena pānena, mato goṇo samuṭṭhahe.
Tvaṇca tucchaṃ vilapasi, yathā taṃ dummatī tathā”ti.

Tattha **santaramānovā**ti turito viya hutvā. **Lāyitvā**ti lunitvā. **Lapasī**ti vilapasi. **Gatasattaṃ jaraggavanti** vigatajīvitam jīṇṇagoṇam. **Yathā tanti** ettha **tanti** nipātamattaṃ, yathā dummati appapañño vilapeyya, tathā tvaṃ tucchaṃ vilapasīti.

Tato bodhisatto dve gāthā abhāsi—

8. “Tatheva tiṭṭhati sīsaṃ, hatthapādā ca vāladhi.
Sotā tatheva tiṭṭhanti, maññe goṇo samuṭṭhahe.

9. Neva’yyakassa sīsaṇca, hatthapādā ca dissare.
Rudaṃ mattikathūpasmim, nanu tvaññeva dummatī”ti.

Tattha **tathevā**ti yathā pubbe ṭhitaṃ, tatheva tiṭṭhati. **Maññeti** etesaṃ sīsādīnaṃ tatheva ṭhitattā ayaṃ goṇo samuṭṭhaheyyāti maññāmi.
Neva’yyakassa sīsaṇcāti ayyakassa pana sīsaṇca hatthapādā ca na dissanti. “Piṭṭhipādā na dissare”tipi pāṭho. **Nanu tvaññeva dummatī**ti ahaṃ tāva sīsādīni passanto evaṃ karomi, tvaṃ pana na kiñci passasi, jhāpitaṭṭhānato aṭṭhīni āharitvā mattikāthūpaṃ katvā paridevasi, iti maṃ paṭicca sataguṇena saḥassaguṇena sataḥassaguṇena nanu tvaññeva dummati, bhijjanadhammā nāma saṅkhārā bhijjanti, tattha kā paridevanāti.

Taṃ sutvā bodhisattassa pitā “mama putto paṇḍito idhalokaparalokakiccaṃ jānāti, mama saññāpanatthāya etaṃ kammaṃ akāsi”ti cintetvā “tāta Sujātapāṇḍita ‘sabbe saṅkhārā aniccā’ti me ñātā,

ito paṭṭhāya na socissāmi, pitusokaharaṇakaputtena nāma tādisena bhavitabban”ti vatvā puttassa thutiṃ karonto āha—

10. “Ādittaṃ vata maṃ santaṃ, ghatasittaṃva pāvakaṃ.
Vārinā viya osiñcam¹, sabbaṃ nibbāpaye daram.

11. Abbahī vata me sallaṃ, yamāsi hadayassitaṃ.
Yo me sokaparetassa, pitusokaṃ apānudi.

12. Sohaṃ abbūḷhasallosmi, vītasoko anāvilo.
Na socāmi na rodāmi, tava sutvāna māṇava.

13. Evaṃ karonti sappaññā, ye honti anukampakā.
Vinivattenti sokamhā, Sujāto pitaraṃ yathā”ti.

Tattha **nibbāpayeti** nibbāpayi. **Daranti** sokadarathaṃ. **Sujāto pitaraṃ yathāti** yathā mama putto Sujāto maṃ pitaraṃ samānaṃ attano sappaññatāya sokamhā vinivattayi, evaṃ aññepi sappaññā sokamhā vinivattayantīti.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṃ samodhānesi, saccapariyosāne kuṭumbiko sotāpattiphale paṭiṭṭhahi. Tadā Sujāto ahameva ahosinti.

Sujātajātakavaṇṇanā dutiyā.

3. Venasākhajātakavaṇṇanā (353)

Nayidaṃ niccaṃ bhavitabbanti idaṃ Satthā Bhaggesu Saṃsumāragiraṃ nissāya Bhesakaḷāvane viharanto Bodhirājakumāraṃ ārabha kathesi. Bodhirājakumāro nāma Udenassa rañño putto tasmiṃ kāle Saṃsumāragire² vasanto ekaṃ pariyodātasipparaṃ vaḍḍhakiṃ pakkosāpetvā aññehi rājūhi asadisaraṃ katvā kokanadaṃ nāma pāsādaṃ kārāpesi,

1. Osiñci (Ka)

2. Sumsumāragiriṃ (Syā), Saṃsumāragiriṃ (Ka)

kārāpetvā ca pana “ayaṃ vaḍḍhakī aññassapi rañño evarūpaṃ pāsādaṃ kareyyā”ti maccharāyanto tassa akkhīni uppāṭāpesi. Tenassa akkhīnaṃ uppāṭitabhāvo bhikkhusaṃghe pākaṭo jāto, tasmā bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “āvuso Bodhirājakumāro kira tathārūpassa vaḍḍhakino akkhīni uppāṭāpesi, aho kakkhaḷo pharuso sāhasiko”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na bhikkhave idāneva, pubbepesa kakkhaḷo pharuso sāhasikova. Na kevalaṅca idāneva, pubbepesa khattiyasahassānaṃ akkhīni uppāṭāpetvā māretvā tesāṃ maṃsena balikammaṃ kāresi”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadataṃ rajjaṃ kārente bodhisatto Takkaṣilāyaṃ disāpāmoḁkho ācariyo ahoṣi. Jambudīpatale khattiyamāṇavā brāhmaṇamāṇavā ca tasṣeva santike sippaṃ uggaṇhimsu. Bārāṇasirañño putto Brahmadatakumāro nāma tassa santike tayo vede uggaṇhi, so pana pakatiyāpi kakkhaḷo pharuso sāhasiko ahoṣi. Bodhisatto aṅgavijjāvasena tassa kakkhaḷapharusasāhasikabhāvaṃ ñatvā “tāta tvaṃ kakkhaḷo pharuso sāhasiko, pharusena nāma laddhaṃ issariyaṃ aciraṭṭhitikaṃ hoti, so issariye vinaṭṭhe bhinnanāvo viya samudde patiṭṭhaṃ na labhati, tasmā mā evarūpo ahoṣi”ti taṃ ovadanto dve gāthā abhāsi—

14. “Nayidaṃ niccaṃ bhavitabbaṃ Brahmadata,
Khemāṃ subhikkhaṃ sukhatā ca kāye.
Atthaccaye mā ahu sampamūḷho,
Bhinnaplavo sāgarasseva majjhe.

15. Yāni karoti puriso, tāni attani passati.
Kalyāṇakārī kalyāṇaṃ, pāpakārī ca pāpakaṃ.
Yādisaṃ vapate bījaṃ, tādisaṃ harate phalaṃ”ti.

Tattha **sukhatā ca kāyeti** tāta Brahmadata yadetaṃ khemaṃ vā subhikkhaṃ vā yā vā esā sukhatā kāye, idaṃ sabbaṃ imesaṃ sattānaṃ niccaṃ sabbakālemaṃ na bhavati, idaṃ pana aniccaṃ hutvā abhāvadhammaṃ. **Atthaccayeti**

so¹ tvaṃ aniccatāvasena issariye vigate attano atthassa accaye yathā nāma bhinnaplavo bhinnanāvo manusso sāgaramajjhe patiṭṭhaṃ alabhanto sampamūlho hoti, evaṃ mā ahu sampamūlho. **Tāni attani passatīti** tesam kammānaṃ vipākaṃ vindanto tāni attani passati nāma.

So ācariyaṃ vanditvā Bārāṇasim gantvā pitu sippaṃ dassetvā oparajje patiṭṭhāya pitu accayena rajjaṃ pāpuṇi. Tassa Piṅgiyo nāma purohito ahosi kakkhaḷo pharuso sāhasiko. So yasalobhena cintesi “yannūnāhaṃ iminā raññā sakalajambudīpe sabbe rājāno gāhāpeyyaṃ, evamesa ekarājā bhavissati, ahampi ekapurohito bhavissāmī”ti. So taṃ rājānaṃ attano kathaṃ gāhāpeti. Rājā mahatiyā senāya nagarā nikkhamitvā ekassa rañño nagaraṃ rundhitvā taṃ rājānaṃ gaṇhi. Etenupāyena sakalajambudīpe rajjaṃ gahetvā rājasahassaparivuto “Takkasilāyaṃ rajjaṃ gaṇhissāmī”ti agamāsi. Bodhisatto nagaraṃ paṭisaṅkharitvā parehi appadhamasiyaṃ akāsi.

Bārāṇasirājā Gaṅgānadītīre mahato nigrodharukkhaṃ mūle sāṇim parikkhipāpetvā upari vitānaṃ kārāpetvā sayanaṃ paññāpetvā nivāsaṃ gaṇhi. So jambudīpatale saḥassarājāno gahetvā yujjhamānopi Takkasilaṃ gahetuṃ asakkonto attano purohitaṃ pucchi “ācariya mayaṃ ettakehi rājūhi saddhiṃ āgantvāpi Takkasilaṃ gahetuṃ na sakkoma, kiṃ nu kho kātabban”ti. Mahārāja saḥassarājūnaṃ akkhīni uppāṭetvā māretvā kucchiṃ phāletvā pañcamadhuramaṃsaṃ ādāya imasmiṃ nigrodhe adhivatthāya devatāya balikammaṃ katvā antavaṭṭīhi rukkaṃ parikkhipitvā lohitapañcaṅgulikāni karoma, evaṃ no khippameva jayo bhavissatīti. Rājā “sādhū”ti paṭissuṇitvā antosāṇiyaṃ mahābale malle ṭhapetvā ekamekaṃ rājānaṃ pakkosāpetvā nippīlanena visaññaṃ kāretvā akkhīni uppāṭetvā māretvā maṃsaṃ ādāya kaḷavarāni Gaṅgāyaṃ pavāhetvā vuttappakāraṃ balikammaṃ kāretvā balibheriṃ ākoṭāpetvā yuddhāya gato.

Athassa aṭṭālakato¹ eko yakkho āgantvā dakkhiṇakkhiṃ uppāṭetvā agamāsi, athassa mahatī vedanā uppajji. So vedanāppatto āgantvā nigrodharukkhamūle paññattāsane uttānako nipajji. Tasmim̐ khaṇe eko gijjho ekaṃ tikhiṇakoṭikaṃ aṭṭhiṃ gahetvā rukkhagge nisinno maṃsaṃ khāditvā aṭṭhiṃ vissajjesi, aṭṭhikoṭi āgantvā rañño vāmaṃkhiṃhi ayasūlaṃ viya patitvā akkhiṃ bhindi. Tasmim̐ khaṇe bodhisattassa vacanaṃ sallakkhesi. So “amhākaṃ ācariyo ‘ime sattā bijānurūpaṃ phalaṃ viya kammānurūpaṃ vipākaṃ anubhonti’ti kathento idaṃ disvā kathesi maññe”ti vatvā vilapanto dve gāthā abhāsi—

16. “Idaṃ tadācariyavaco, pārāsariyo yadabravi.

Mā su tvaṃ akari pāpaṃ, yaṃ tvaṃ pacchā kataṃ tape.

17. Ayameva so Piṅgiya venasākho,

Yamhi ghātayim̐ khattiyānaṃ sahaṃsaṃ.

Alaṅkate candanasārānulitte,

Tameva dukkhaṃ paccāgataṃ mamaṃ”ti.

Tattha **idaṃ tadācariyavacoti** idaṃ taṃ ācariyassa vacanaṃ.

Pārāsariyoti² taṃ gottena kitteti. **Pacchā katanti** yaṃ pāpaṃ tayā kataṃ, pacchā taṃ tapeyya kilameyya, taṃ mā karīti ovādaṃ adāsi, ahaṃ panassa vacanaṃ na karinti. **Ayamevāti** nigrodharukkhaṃ dassento vilapati.

Venasākhoti patthaṭṭasākho. **Yamhi ghātayinti** yaṃhi rukkhe khattiyasahaṃsaṃ māresim̐. **Alaṅkate candanasārānulitteti** rājālaṅkārehi alaṅkate lohita-candanasārānulitte te khattiye yatthāhaṃ ghātesim̐, ayameva so rukkho idāni mayhaṃ kiñci parittāṇaṃ kātuṃ na sakkotīti dīpeti. **Tameva dukkhanti** yaṃ mayā paresaṃ akkhi-uppāṭanadukkhaṃ kataṃ, idaṃ me tatheva³ paṭi-āgataṃ, idāni no ācariyassa vacanaṃ matthakaṃ pattanti paridevati.

1. Ajjīsakato (Sī, Syā)

2. Pārācariyoti (Syā), porāṇācariyoti (Ka)

3. Tadeva (Sī, Ka)

so evaṃ paridevamāno aggamahesiṃ anussarivā—

18. “Sāmā ca kho candanalittagattā,
 Laṭṭhīva sobhañjanakassa uggatā.
 Adisvā kālaṃ karissāmi ubbariṃ,
 Taṃ me ito dukkhataṃ bhavissatī”ti—

gāthamāha.

Tassattho—mama bhariyā suvaṇṇasāmā ubbarī yathā nāma siggurukkhassa uju uggatā sākā mandamāluteritā kampamānā sobhati, evaṃ itthivilāsaṃ kurumānā sobhati, tamahaṃ idāni akkhīnaṃ bhinnattā ubbariṃ adisvāva kālaṃ karissāmi, taṃ me tassā adassanaṃ ito maraṇadukkhatoṇi dukkhataṃ bhavissatīti.

So evaṃ vilapantova marivā niraye nibbatti. Na naṃ issariyaluddho purohito parittāṇaṃ kātuṃ sakkhi, na attano issariyaṃ. Tasmiṃ matamatteyeva balakāyo bhijjivā palāyi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharivā jātakam samodhānesi “tadā Bārāṇasirājā Bodhirājakumāro ahosi, Piṅgiyo Devadatto, diśāpamokkhācariyo pana ahameva ahosiṃ”ti.

Venasākhajātakavaṇṇanā tatiyā.

4. Uragajātakavaṇṇanā (354)

Uragova tacam jīṇanti idaṃ Satthā Jetavane viharanto mataputtakam kuṭumbikaṃ ārabha katesi. Vatthu pana matabhariyamatapitikavatthusadisameva. Idhāpi tatheva Satthā tassa nivesanaṃ gantvā taṃ āgantvā vanditvā nisinnaṃ “kiṃ āvuso socasī”ti pucchitvā “āma bhante puttassa me matakālato paṭṭhāya socāmī”ti vutte “āvuso bhijjanadhammaṃ nāma bhijjati, nassanadhammaṃ nāma nassati, tañca kho na ekasmiṃyeva kule¹, nāpi ekasmiññeva gāme, atha kho aparimāṇesu cakkavāḷesu tīsu bhavesu

1. Na ekasseva (Sī, Syā)

amaraṇadhammo nāma natthi, tabbhāveneva ṭhātuṃ samatto ekasaṅkhāropi
 sassato nāma natthi, sabbe sattā maraṇadhammā, sabbe saṅkhārā
 bhijjanadhammā, porāṇakapaṇḍitāpi putte mate ‘maraṇadhammaṃ mataṃ,
 nassanadhammaṃ natṭhan’ti na socimsū”ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto Bārāṇasiyaṃ
 Dvāragāmake brāhmaṇakule nibbattitvā kuṭumbaṃ saṇṭhapetvā
 kasikammena jīvikaṃ kappesi, tassa putto ca dhītā cāti dve dārakā ahesuṃ.
 So puttassa vayappattassa samānakulato kumārikaṃ āharitvā adāsi, iti te
 dāsiyā saddhiṃ cha janā ahesuṃ bodhisatto bhariyā putto dhītā Suṇisā
 dāsīti. Te samaggā sammodamānā piyaśaṃvāsā ahesuṃ. Bodhisatto
 sesānaṃ pañcannaṃ evaṃ ovādaṃ deti “tumhe yathāladdhaniyāmeneva
 dānaṃ detha, sīlaṃ rakkhatha, uposathakammaṃ karoṭha, maraṇassatiṃ
 bhāvētha, tumhākaṃ maraṇabhāvaṃ sallakkhetha, imesaṃhi sattānaṃ
 maraṇaṃ dhuvaṃ, jīvitaṃ addhuvaṃ, sabbe saṅkhārā aniccā
 khayavayadhamminova, rattiṇca divā ca appamattā hothā”ti. Te “sādhū”ti
 ovādaṃ sampaṭicchitvā appamattā maraṇassatiṃ bhāventi.

Athekadivasam bodhisatto puttena saddhiṃ khettaṃ gantvā kasati.
 Putto kacavaraṃ saṅkaḍḍhitvā jhāpeti. Tassāvidūre ekasmiṃ vammike
 āsīviso atthi, dhūmo tassa akkhini pahari. So kuddho nikkhamitvā “imaṃ
 nissāya mayhaṃ bhayan”ti catasso dāṭhā nimujjāpento taṃ ḍaṃsi, so
 parivattitvā patito. Bodhisatto parivattitvā taṃ patitaṃ disvā goṇe ṭhapetvā
 gantvā tassa matabhāvaṃ ñatvā taṃ ukkhipitvā ekasmiṃ rukkhamaṇe
 nipajjāpetvā pārupitvā neva rodi na paridevi, “bhijjanadhammaṃ pana
 bhinnaṃ, maraṇadhammaṃ mataṃ, sabbe saṅkhārā aniccā
 maraṇanipphattikā “ti aniccabhāvameva sallakkhettvā kasi. So
 khettaṃ samāpetaṃ gacchantam ekaṃ paṭivissakaṃ purisaṃ disvā “tāta gehaṃ
 gacchasi”ti pucchitvā “āmā”ti vutte tena hi amhākaṃ gharāṃ gantvā
 brāhmaṇaṃ vadeyyāsi “ajja kira pubbe viya dvinnam bhattaṃ anāharitvā
 ekassevāhāraṃ āhareyyātha, pubbe ca ekikāva dāsī āhāraṃ āharati, ajja
 pana cattāropi janā suddhavatthanivatthā gandhapupphahatthā
 āgaccheyyāthā”ti. So “sādhū”ti gantvā brāhmaṇiyyā tatheva katesi. Kena te
 tāta imaṃ sāsanaṃ dinnanti.

Brāhmaṇena ayyeti. Sā “putto me mato”ti aññāsi, kampanamattampissā nāhosi. Evaṃ subhāvitacittā suddhavatthanivatthā gandhapupphahatthā dāsiṃ pana āhāraṃ āharāpetvā sesehi saddhiṃ khettaṃ agamāsi. Ekassapi roditaṃ vā paridevitaṃ vā nāhosi.

Bodhisatto puttassa nipannachāyāyameva nisīditvā bhuñji. Bhuttāvasāne sabbepi dārūni uddharitvā taṃ citakaṃ āropetvā gandhapupphhehi pūjetvā jhāpesuṃ. Ekassa ca¹ ekabindupi assu nāhosi, sabbepi subhāvitamarāṇassatino honti. Tesaṃ sīlatejena Sakkassa āsanaṃ uṇhākāraṃ dassesi. So “ko nu kho maṃ ṭhānā cāvetukāmo”ti upadhārento tesaṃ guṇatejena uṇhabhāvaṃ ñatvā pasannamānaso hutvā “mayā etesaṃ santikaṃ gantvā sīhanādaṃ nadāpetvā sīhanādapariyosāne etesaṃ nivesanaṃ sattaratanaparipuṇṇaṃ katvā āgantuṃ vaṭṭatī”ti vegena tattha gantvā ālāhanapasse ṭhito “tāta kiṃ karoṭhā”ti āha. Ekaṃ manussaṃ jhāpema sāmīti. Na tumhe manussaṃ jhāpessatha, ekaṃ pana migam māretvā pacatha maññeti. Natthetaṃ sāmī, manussameva jhāpemāti. Tena hi verimanusso vo bhavissatīti. Atha naṃ bodhisatto “orasaputto no sāmī, na veriko”ti āha. Tena hi vo appiyaputto bhavissatīti. Ativiya piyaputto sāmīti. Atha kasmā na rodasīti. So arodanakāraṇaṃ kathento paṭhamam gāthamāha—

19. “Uragova tacam jīṇṇam, hitvā gacchati sam tanum.

Evaṃ sarīre nibbhoge, pete kālakate sati.

20. Dayhamāno na jānāti, ñātīnaṃ paridevitaṃ.

Tasmā etaṃ na socāmi, gato so tassa yā gatī”ti.

Tattha **samtanunti** attano sarīraṃ. **Nibbhogeti** jīvitindriyassa abhāvena bhogarahite. **Peteti** paralokaṃ paṭigate. **Kālakateti** katakāle, mateti attho. Idaṃ vuttaṃ hoti—sāmī mama putto yathā nāma urago jīṇṇatacam nicchinditvā anoloketvā anapekkho

chaḍḍetvā gaccheyya, evaṃ attano sarīraṃ chaḍḍetvā gacchatī, tassa jīvitindriyarahite sarīre evaṃ nibbhoge tasmiṃca me putte pete puna paṭigate maraṇakālaṃ katvā ṭhite sati ko kāruṇṇena vā paridevena vā attho. Ayañhi yathā sūlehi vijjhivā dayhamāno sukhadukkhaṃ na jānāti, evaṃ ñātīnaṃ paridevitampi na jānāti, tena kāraṇenāhaṃ etaṃ na socāmi. Yā tassa attano gati, taṃ so gatoti.

Sakko bodhisattassa vacanaṃ sutvā brāhmaṇiṃ pucchi “amma tuyhaṃ so kiṃ hotīti”ti. Dasa māse kucchinā pariharitvā thaṇṇaṃ pāyevā hatthapāde saṇṭhapetvā vaḍḍhitaputto me sāmīti. Amma pitā tāva purisabhāvena mā rodatu, mātu hadayaṃ pana mudukaṃ hoti, tvaṃ kasmā na rodasīti. Sā arodanakāraṇaṃ kathentī—

21. “Anavhito tato āgā, ananuññāto¹ ito gato.

Yathā’gato tathā gato, tattha kā paridevanā.

22. Dayhamāno na jānāti, ñātīnaṃ paridevitaṃ.

Tasmā etaṃ na socāmi, gato sotassa yā gatī”ti—

gāthādvayamāha.

Tattha **anavhitoti**² ayaṃ tāta mayā paralokato anavhito³ ayācito. **Āgāti** amhākaṃ gehaṃ āgato. **Itoti** ito manussalokato gacchantopi mayā ananuññātova gato. **Yathā’gatoti** āgacchantopi yathā attanova ruciyaṃ āgato, gacchantopi tattheva gato. **Tatthāti** tasmīṃ tassa ito gamane kā paridevanā. **Dayhamānoti** gāthā vuttanayena veditabbā.

Sakko brāhmaṇiyaṃ kathaṃ sutvā tassa bhaginiṃ pucchi “amma tuyhaṃ so kiṃ hotīti”ti. Bhātā me sāmīti. Amma bhaginiyo nāma bhātūsu sinehā honti, tvaṃ kasmā na rodasīti. Sā arodanakāraṇaṃ kathentī—

23. “Sace rode kisā assaṃ, tassā me kiṃ phalaṃ siyā.

Ñātimittasuhajjānaṃ, bhiyyo no aratī siyā.

1. Nānuññāto (Ka)

2. Anabbhitoti (Sī, Syā) Khu 2137 piṭṭhe ca.

3. Anabbhītova (Sī, Syā)

24. Ḍayhamāno na jānāti, ñātīnaṃ paridevitaṃ.

Tasmā etaṃ na socāmi, gato so tassa yā gatī”ti—

gāthādvayamāha.

Tattha **saceti** yadi ahaṃ bhātari mate rodeyyaṃ, kisasarīrā assaṃ. Bhātu pana me tappaccayā vuḍḍhi nāma natthīti dasseti. **Tassā meti** tassā mayhaṃ rodantiyā kiṃ phalaṃ ko ānisaṃso bhaveyya. Mayhaṃ avuddhi pana paññāyatīti dīpeti. **Ñatimittasuhajjānanti** ñatimittasuhadānaṃ. Ayameva vā pāṭho. **Bhiyyo noti** ye amhākaṃ ñātī ca mittā ca suhadayā ca, tesaṃ adhikatarā arati siyā.

Sakko bhaginiyā kathaṃ sutvā bhariyaṃ pucchi “amma tuyhaṃ so kiṃ hotī”ti. Pati me sāmīti. Itthiyo nāma patimhi mate vidhavā honti anāthā, tvaṃ kasmā na rodasīti. Sāpissa arodanakāraṇaṃ kathenti—

25. “Yathāpi dārako candaṃ, gacchanta’manurodati.

Evaṃsampadamevetāṃ, yo petamanusocati.

26. Ḍayhamāno na jānāti, ñātīnaṃ paridevitaṃ.

Tasmā etaṃ na socāmi, gato so tassa yā gatī”ti—

gāthādvayamāha.

Tassattho—yathā nāma yattha katthaci yuttāyuttaṃ labbhanīyālabbhanīyaṃ ajānanto bāladārako mātu ucchaṅge nisinna puṇṇamāsiyaṃ puṇṇaṃ candaṃ ākāse gacchantāṃ disvā “amma candaṃ me dehi, amma candaṃ me dehī”ti punappunaṃ rodati, evaṃsampadamevetāṃ, evaṃnipphattikameva etaṃ tassa ruṇṇaṃ hoti, yo petāṃ kālakataṃ anusocati. (Itopi ca bālataṃ. Kimkāraṇā? So hi vijjamānacandaṃ anurodati,)¹ mayhaṃ pana pati mato etarahi avijjamāno sūlehi vijjhitvā ḍayhamānopi na kiñci jānātīti.

Sakko bhariyāya vacanaṃ sutvā dāsiṃ pucchi “amma tuyhaṃ so kiṃ hotī”ti. Ayyo me sāmīti. Nanu tvaṃ iminā pīletvā pothetvā

1. () Natthi Sīhaḷa-potthake.

paribhuttā bhavissati, tasmā “sumuttā ahan”¹ti na rodasīti. Sāmi mā evaṃ avaca, na etaṃ etassa anucchavikaṃ, khantimettānuddayasampanno me ayyaputto, ure samvaḍḍhitaputto viya ahosīti. Atha kasmā na rodasīti. Sāpissa arodanakāraṇaṃ kathentī—

27. “Yathāpi udakakumbho, bhinno appaṭisandhiyo.
Evaṃsampadamevetam, yo petamanusocati.

28. Ḍayhamāno na jānāti, ñātīnaṃ paridevitaṃ.
Tasmā etaṃ na socāmi, gato so tassa yā gati”ti—

gāthādvayamāha.

Tassattho—yathā nāma udakakumbho ukkhipiyamāno patitvā sattadhā bhinno puna tāni kapālāni paṭipāṭiyā ṭhapetvā samvidahitvā paṭipākatikaṃ kātuṃ na sakkoti, yo petamanusocati, tassapi etamanusocanaṃ evaṃnipphattikameva hoti, matassa puna jīvāpetuṃ asakkuṇeyyattā iddhimato vā iddhānubhāvena bhinnaṃ kumbhaṃ samvidahitvā udakassa pūretuṃ sakkā bhaveyya, kālakato pana iddhibalenāpi na sakkā paṭipākatitaṃ kātunti. Itarā gāthā vuttatthāyeva.

Sakko sabbesaṃ dhammakathaṃ sutvā pasīditvā “tumhehi appamattehi maraṇassati bhāvitā, tumhe ito paṭṭhāya sahatthena kammaṃ mā karittha, ahaṃ Sakko devarājā, ahaṃ vo gehe satta ratanāni aparimaṇāni karissāmi. Tumhe dānaṃ detha, sīlaṃ rakkhatha, uposathakammaṃ karotha, appamattā hothā”ti tesaṃ ovādaṃ datvā gehaṃ aparimitadhanaṃ katvā pakkāmi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṃ samodhānesi, saccapariyosāne kuṭumbiko sotāpattiphale patiṭṭhati. Tadā dāsī Khujjuttarā ahoṣi, dhītā Uppalavaṇṇā, putto Rāhulo, mātā Khemā, brāhmaṇo pana ahameva ahoṣinti.

Uragajātakavaṇṇanā catutthā.

1. Sumato ayanti (Sī)

5. Ghaṭajātakavaṇṇanā (355)

Aññe socanti rodantīti idaṃ Satthā Jetavane viharanto Kosalarañño ekaṃ amaccaṃ ārabbhā kathesi. Vatthu heṭṭhā kathitasadisameva. Idha pana rājā attano upakārassa amacassa mahantaṃ yasaṃ datvā paribhedakānaṃ kathaṃ gahetvā taṃ bandhāpetvā bandhanāgāre pavesesi. So tattha nisinnova sotāpattimaggaṃ nibbattesi. Rājā tassa guṇaṃ sallakkhetvā mocāpesi. So gandhamālaṃ ādāya Satthu santikaṃ gantvā vanditvā nisīdi. Atha naṃ Satthā “anatto kira te uppanno”ti pucchitvā “āma bhante anathena pana me attho āgato, so tāpattimaggo nibbatto”ti vutte “na kho upāsaka tvaññeva anathena atthaṃ āhari, porāṇakapaṇḍitāpi āharimsū”ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto tassa aggamaheṣiyā kucchimhi nibbatti, “Ghaṭakumāro”tissa nāmaṃ karimsu. So aparena samayena Takkaṣilāyaṃ uggahitasippo dhammena rajjaṃ kāresi. Tassa antepure eko amacco dubbhi, so taṃ paccakkhato ñatvā raṭṭhā pabbājesi. Tadā Sāvattiyaṃ Dhaṅkarājā nāma rajjaṃ kāresi. So tassa santikaṃ gantvā taṃ upaṭṭhahitvā heṭṭhā vuttanayena attano vacanaṃ gāhāpetvā Bārāṇasirajjaṃ gaṇhāpesi. Sopi rajjaṃ gahetvā bodhisattaṃ aṅkhalikāhi bandhāpetvā bandhanāgāraṃ pavesesi. Bodhisatto jhānaṃ nibbattetvā ākāse pallaṅkena nisīdi, Dhaṅkassa sarīre ḍāho uppajji. So gantvā bodhisattassa suvaṇṇādāsaphullapadumasassirikaṃ mukhaṃ disvā bodhisattaṃ pucchanto paṭhamāṃ gāhamāha—

29. “Aññe socanti rodanti, aññe assumukhā janā.

Pasannamukhavaṇṇosi, kasmā ghaṭa na socasī”ti.

Tattha **aññeti** taṃ ṭhapetvā sesamanussā.

Athassa bodhisatto asocanakāraṇaṃ kathento catasso gāthā abhāsī—

30. “Nābbhatītaharo soko, nānāgatasukhāvaho.

Tasmā dhaṅka na socāmi, natthi soke dutīyatā.

31. Socam paṇḍu kiso hoti, bhattañca’ssa na ruccati.

Amittā sumanā honti, sallaviddhassa ruppato.

32. Gāme vā yadi vā’raññe, ninne vā yadi vā thale.

Ṭhitam maṁ nāgamissati, evam diṭṭhapado aham.

33. Yassa’ttā nālamekova, sabbakāmarasāharo.

Sabbāpi pathavī tassa, na sukham āvahissatī”ti.

Tattha **nābbhatītaharoti** nābbhatītāhāro, ayameva vā pāṭho. Soko nāma abbatītam atikkantam niruddham atthaṅgataṁ puna nāharati. **Dutīyatā**ti sahāyatā. Atītāharaṇena vā anāgatāharaṇena vā so ko nāma kassaci sahāyo na hoti, tenāpi kāraṇenāham na socāmīti vadati. **Socanti** socanto. **Sallaviddhassa ruppato**ti sokasallena viddhassa teneva ghaṭṭiyamānassa “diṭṭhā vata no paccāmittassa piṭṭhī”ti amittā sumanā hontīti attho.

Ṭhitam maṁ nāgamissatīti samma Dhaṅkarājā etesu gāmādīsu yattha katthaci ṭhitam maṁ paṇḍukisabhāvādikaṁ sokamūlakaṁ byasanam na āgamissati. **Evam diṭṭhapado**ti yathā tam byasanam nāgacchati, evam mayā jhānapadaṁ diṭṭham. “Aṭṭhalokadhammapadan”tipi vadantiyeva. Pāḷiyam pana “na mattam¹ nāgamissatī”ti likhitam, tam Aṭṭhakathāyam natthi. Pariyosānagāthāya icchitapattthitathena jhānasukhasaṅkhātāṁ sabbakāmarasaṁ āharatīti **sabbakāmarasāharo**. Idam vuttam hoti—yassa rañño pahāya aññasahāye attāva² eko sabbakāmarasāharo nālam, sabbam jhānasukhasaṅkhātāṁ kāmarasaṁ āharitum asamatto, tassa rañño sabbāpi pathavī na sukham āvahissati. Kāmāturassa hi sukham nāma natthi, yo pana kilesadaratharaitam jhānasukham āharitum samatto, so rājā sukhī hotīti. Yo panetāya gāthāya “yassa’tthā nālameko”tipi pāṭho, tassatto na dissati.

1. Na mantam (Sī, Ka), na mantam (I)

2. Sahāyā sabbe sahāye attā ca (Syā)

Iti Dhaṅko imā catasso gāthā sutvā bodhisattaṃ khamāpetvā rajjaṃ paṭicchāpetvā pakkāmi. Bodhisattopi rajjaṃ amaccānaṃ paṭiniyyādetvā Himavantapadesaṃ gantvā isipabbajjaṃ pabbajitvā aparihīnajjhāno brahmalokaparāyaṇo ahoṣi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi “tadā Dhaṅkarājā Ānando ahoṣi, Ghaṭarājā pana ahameva ahoṣin”ti.

Ghaṭajātakavaṇṇanā pañcamā.

6. Korāṇḍiyajātakavaṇṇanā (356)

Eko araṇṇeti idaṃ Satthā Jetavane viharanto Dhammasenāpatiṃ ārabha kathesi. Thero kira āgatāgatānaṃ dussīlānaṃ migaluddakamacchabandhādīnaṃ diṭṭhadiṭṭhānaññeva “sīlaṃ gaṇhatha, sīlaṃ gaṇhathā”ti sīlaṃ deti. Te there garubhāvena tassa kathaṃ bhinditum asakkontā sīlaṃ gaṇhanti, gahetvā ca pana na rakkhanti, attano attano kammameva karonti. Thero saddhivihārike āmantetvā “āvuso ime manussā mama santike sīlaṃ gaṇhimṣu, gaṇhitvā ca pana na rakkhanti”ti āha. Bhante tumhe etesaṃ aruciya sīlaṃ detha, ete tumhākaṃ kathaṃ bhinditum asakkontā gaṇhanti, tumhe ito paṭṭhāya evarūpānaṃ sīlaṃ mā adatthāti. Thero anattamano ahoṣi. Taṃ pavattiṃ sutvā bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesum “āvuso Sāriputtatthero kira diṭṭhadiṭṭhānaññeva sīlaṃ deti”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na bhikkhave idāneva, pubbepesa diṭṭhadiṭṭhānaṃ ayācantānaññeva sīlaṃ deti”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto brāhmaṇakule nibbattitvā vayappatto Takkaṣilāyaṃ disāpāmoḁkhassa ācariyassa jeṭṭhantevāsiko Korāṇḍiyo¹ nāma ahoṣi. Tadā so ācariyo diṭṭhadiṭṭhānaṃ kevaṭṭhādīnaṃ ayācantānaññeva “sīlaṃ gaṇhatha, sīlaṃ gaṇhathā”ti sīlaṃ deti. Te gahetvāpi na

1. Kāraṇḍiyo (Sī), Kārandiyo (Syā)

rakkhanti. Ācariyo tamattham̐ antevāsikānaṃ ārocesi. Antevāsikā “bhante tumhe etesaṃ aruciyaṃ sīlaṃ detha, tasmā bhindanti, ito dāni paṭṭhāya yācantānaññeva dadeyyātha, mā ayācantanan”ti vadimsu. So vipphaṇṇasāri ahosi, evaṃ santepe diṭṭhadiṭṭhānaṃ sīlaṃ detiyeva.

Athekadivasam̐ ekasmā gāmā manussā āgantvā brāhmaṇavācanakatthāya ācariyaṃ nimantayimsu. So Koraṇḍiyamāṇavaṃ pakkosivā “tāta aham̐ na gacchāmi, tvaṃ ime pañcasate māṇave gahetvā tattha gantvā vācanakāni¹ samphaṇṇicchitvā amhākaṃ dinnakoṭṭhāsaṃ āharā”ti pesesi. So gantvā paṭinivattanto antarāmagge ekaṃ kandaraṃ disvā cintesi “amhākaṃ ācariyo diṭṭhadiṭṭhānaṃ ayācantānaññeva sīlaṃ deti, ito dāni paṭṭhāya yathā yācantānaññeva deti, tathā naṃ karissāmi”ti. So tesu māṇavesu sukhanisinnesu uṭṭhāya mahantaṃ mahantaṃ selaṃ ukkhipivā kandarāyaṃ khipi, punappunaṃ khipiyeva. Atha naṃ te māṇavā uṭṭhāya “ācariya kiṃ karosī”ti āhaṃsu. So na kiñci kathesi, te vegena gantvā ācariyassa ārocesum̐. Ācariyo āgantvā tena saddhim̐ sallapanto paṭhamam̐ gāthamāha—

34. “Eko araṇṇe girikandarāyaṃ,
Paggayha paggayha sīlaṃ paveccasi.
Punappunaṃ santaramānarūpo,
Koraṇḍiya ko nu tava yidhattō”ti.

Tattha **ko nu tava yidhattoti** ko nu tava idha kandarāyaṃ silākhipanena attho.

So tassa vacanaṃ sutvā ācariyaṃ pabodhetukāmo² dutiyaṃ gāthamāha—

35. “Ahañhi’maṃ sāgarasevitantaṃ,
Samaṃ karissāmi yathāpi paṇi.
Vikiriya sānūni ca pabbatāni ca,
Tasmā sīlaṃ dariyā pakkhipāmi”ti.

1. Vācanakānisamsaṃ (Ka)

2. Codetukāmo (Sī, Syā)

Tattha **ahañhi'manti** ahañ hi imañ mahāpathaviñ. **Sāgarasevitanti** sāgarehi sevitā cāturaññā. **Yathāpi paṇṇāsi** hatthatalaṃ viya samañ karisāmi. **Vikiriyaṃ** vikiritvā. **Sānūni ca pabbatāni cāti** paṇṇasupabbate ca silāpabbate ca.

Taṃ sutvā brāhmaṇo tatīyaṃ gāthamāha—

36. “Nayimañ mahiñ arahati paṇṇikappañ,
Samañ manusso karaṇāya meko.
Maññāmi'maññeva dariñ jigīsāñ,
Koraṇḍiya hāhasi jīvalokañ”ti.

Tattha **karaṇāya meko**ti karaṇāya eko kātuñ na sakkotīti dīpeti. **Maññāmi'maññeva dariñ jigīsanti** ahañ maññāmi tuṭṭhatu pathavī, imaññeva ekañ dariñ jigīsāñ pūraṇatthāya vāyamanto silā pariyesanto upāyañ vicinanto tvañ imañ jīvalokañ hāhasi jahissasi, marissasīti attho.

Taṃ sutvā māṇavo catutthaṃ gāthamāha—

37. “Sace ayañ¹ bhūtaḍḍharañ na sakkā,
Samañ manusso karaṇāya meko.
Evameva tvañ brahme ime manusse,
Nānādiṭṭhike nāyissasi te”ti.

Tassattho—sace ayañ¹ eko manusso imañ bhūtaḍḍharañ pathaviñ samañ kātuñ na sakkā na samattho, evameva tvañ ime dussīlamanusse nānādiṭṭhike nāyissasi, te evaṃ “sīlañ gaṇḍhatha, sīlañ gaṇḍhathā”ti vadanto attano vasañ na āyissasi, paṇḍitapurisāyeva hi paṇḍitipātāñ “akusalañ”ti garahanti. Saṃsāramocakādayo panettha kusalasāññino, te tvañ kathañ āyissāsī, tasmā diṭṭhadiṭṭhānañ sīlañ adatvā yācantānaññeva dehīti.

Taṃ sutvā ācariyo “yuttañ vadati Koraṇḍiyo, idāni na evarūpañ karissāmi”ti attano viraddhabhāvañ ñatvā pañcamañ gāthamāha—

38. “Saṁkhittarūpena bhavaṁ mamatthaṁ,
 Akkhāsi Koraṇḍiya evametaṁ.
 Yathā na sakkā pathavī samā’yam,
 Kattum manussena tathā manussā”ti.

Tattha **samā’yanti** samaṁ¹ ayam. Evaṁ ācariyo māṇavassa thutim akāsi, sopi naṁ bodhetvā sayam gharaṁ nesi.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā jātakaṁ samodhānesi “tadā brāhmaṇo Sāriputto ahosi, Koraṇḍiyamāṇavo pana ahameva ahosin”ti.

Koraṇḍiyajātakavaṇṇanā chaṭṭhā.

7. Laṭukikajātakavaṇṇanā (357)

Vandāmi taṁ kuṇjara satṭhihāyananti idaṁ Satthā Veḷuvane viharanto Devadattaṁ ārabha kathesi. Ekasmiṁhi divase bhikkhū dhammasabhāyaṁ kathaṁ samuṭṭhāpesuṁ “āvuso Devadatto kakkhaḷo pharusso sāhasiko, sattesu karuṇāmetampissa natthi”ti. Satthā āgantvā “kāya nattha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na bhikkhave idāneva, pubbepesa nikkaruṇoyevā”ti vatvā atītaṁ āhari.

Atīte Bārāṇasīyaṁ Brahmadaṭṭe rajjaṁ kārente bodhisatto hatthiyoniyaṁ nibbattitvā vayappatto pāsādiko mahākāyo asītisahassavāraṇaparivāro yūthapati hutvā Himavantapadesa vahāsi. Tadā ekā laṭukikā sakuṇikā hatthīnaṁ vicaraṇaṭṭhāne aṇḍāni nikkhipi, tāni pariṇatāni bhinditvā sakuṇapotakā nikkhamimsu. Tesu aviruḷhapakkhesu uppatituṁ asakkontesuyeva mahāsatto asītisahassavāraṇaparivuto gocarāya caranto taṁ padesaṁ patto. Taṁ disvā laṭukikā cintesi “ayaṁ hatthirāja mama potake madditvā māressati, handa naṁ puttakānaṁ parittāṇatthāya dhammikārakkhaṁ yācāmi”ti.

1. Samā (Si, Syā)

Sā ubho pakkhe ekato katvā tassa purato ṭhatvā paṭhamam gāthamāha—

39. “Vandāmi tam kuñjara saṭṭhihāyanam,
 Āraññakam yūthapatim yasassim.
 Pakkhehi tam pañjalikam karomi,
 Mā me vadhī puttake dubbalāyā”ti.

Tattha **saṭṭhihāyananti** saṭṭhivassakāle hāyanabalam. **Yasassinti** parivārasampannam. **Pakkhehi tam pañjalikam karomīti** aham pakkhehi tam¹ añjalikam karomīti attho.

Mahāsatto “mā cintayi laṭukike, aham te puttake rakkhissāmī”ti sakuṇapotakānam upari ṭhatvā asītiyā hatthisahassesu gatesu laṭukikam āmantetvā “laṭukike amhākam pacchato eko ekacāriko hatthī āgacchati, so amhākam vacanam na karissāti, tasmim āgate tampi yācitvā puttakānam sotthibhāvam kareyyāsī”ti vatvā pakkāmi. Sāpi tassā paccuggamanam katvā ubhohi pakkhehi añjalim katvā dutiyam gāthamāha—

40. “Vandāmi tam kuñjara ekacārim,
 Āraññakam pabbatasānugocaram.
 Pakkhehi tam pañjalikam karomi,
 Mā me vadhī puttake dubbalāyā”ti.

Tattha **pabbatasānugocaranti** ghanaselapabbatesu ca paṇsupabbatesu ca gocaram gaṇhantam.

So tassā vacanam sutvā tatiyam gāthamāha—

41. “Vadhissāmi te laṭukike puttakāni,
 Kim me tuvaṇ kāhasi dubbalāsi.
 Sataṇ sahasānipi tādisīnam,
 Vāmena pādena papothayeyyan”ti.

1. Tava (Sī, Syā)

Tattha **vadhissāmi** teti tvaṃ kasmā mama vicaraṇamagge puttakāni ṭhapesi, yasmā ṭhapesi, tasmā vadhissāmi te puttakānīti vadati. **Kiṃ me tuvaṃ kāhasīti** mayhaṃ mahāthāmassa tvaṃ dubbalā kiṃ karissāsī. **Papothayeyyanti** ahaṃ tādisānaṃ laṭukikānaṃ satasahassampi vāmena pādena sañcuṇṇeyyaṃ, dakkhiṇapādena pana kathāva natthīti.

Evañca pana vatvā so tassā puttake pādena sañcuṇṇetvā muttena pavāhetvā nadantova pakkāmi. Laṭukikā rukkhāsākhāya nilīyitvā “idāni tāva vāraṇa nadanto gacchasi, katipāheneva me kiriyaṃ passissasi, kāyabalato ñāṇabalassa mahantabhāvaṃ na jānāsi, hotu, jānāpessāmi nan”ti taṃ santajjayamānāva catutthaṃ gāthamāha—

42. “Na heva sabbattha balena kiccaṃ,
Balaṃ hi bālassa vadhāya hoti.
Karissāmi te nāgarājā anattaṃ,
Yo me vadhī puttake dubbalāyā”ti.

Tattha **balenāti** kāyabalena. **Anatthanti** avuḍḍhiṃ. **Yo meti** yo tvaṃ mama dubbalāya puttake vadhī ghātesi.

Sā evaṃ vatvā katipāhaṃ ekaṃ kākāṃ upaṭṭhahitvā tena tuṭṭhena “kiṃ te karomī”ti vuttā “sāmi aññaṃ me kātabbaṃ natthi, ekassa pana ekacārikavāraṇassa tuṇḍena paharitvā tumhehi akkhīni bhinnāni paccāsīsāmī”ti āha. Sā tena “sādhū”ti sampañicchitā ekaṃ nīlamakkhikaṃ upaṭṭhāhi. Tāyapi “kiṃ te karomī”ti vuttā “iminā kākena¹ ekacārikavāraṇassa akkhīsu bhinnesu tumhehi tattha āsāṭikaṃ pātetuṃ icchāmī”ti vatvā tāyapi “sādhū”ti vutte ekaṃ maṇḍūkāṃ upaṭṭhahitvā tena “kiṃ te karomī”ti vuttā “yadā ekacārikavāraṇo andho hutvā pāṇīyaṃ pariyesati, tadā pabatamattheke ṭhito saddaṃ katvā tasmim babbatamatthakaṃ abhiruhante otaritvā papāte saddaṃ kareyyātha, ahaṃ tumhākaṃ santikā ettakaṃ paccāsīsāmī”ti āha. Sopi tassā vacanaṃ “sādhū”ti sampañicchi.

1. Kāraṇena (Sī, Syā)

Athekadivasam kāko vāraṇassa dvepi akkhīni tuṇḍena bhindi, nīlamakkhikā āsāṭikam pātesi. So puḷavehi khajjanto vedanāppatto pipāsābhibhūto pānīyam pariyesamāno vicari. Tasmim kāle maṇḍūko pabbatamatthake ṭhatvā saddamakāsi. Vāraṇo “ettha pānīyam bhavissatī”ti pabbatamatthakam abhiruhi. Atha maṇḍūko otarivā papāte ṭhatvā saddamakāsi. Vāraṇo “ettha pānīyam bhavissatī”ti papātābhimukho gacchanto parigaḷitvā pabbatapāde pativā jīvitaṭṭhayaṃ pāpuṇi. Laṭukikā tassa matabhāvaṃ ṇatvā “diṭṭhā me paccāmittassa piṭṭhī”ti haṭṭhatuṭṭhā tassa khandhe caṅkamitvā yathākammaṃ gatā.

Satthā “na bhikkhave kenaci saddhim veram nāma kātabbam, evaṃ balasampannampi vāraṇaṃ ime cattāro janā ekato hutvā vāraṇassa jīvitaṭṭhayaṃ pāpesun”ti—

43. “Kākañca passa laṭukikaṃ, maṇḍūkaṃ nīlamakkhikaṃ.

Ete nāgaṃ aghātesuṃ, passa verassa verinaṃ.

Tasmā hi veram na kayirātha, appiyenapi kenacī”ti—

imaṃ abhisambuddhagāthaṃ vatvā jātakam samodhānesi.

Tattha **passā**ti aniyāmitālapanametaṃ, bhikkhū pana sandhāya vuttattā passatha bhikkhaveti vuttaṃ hoti. **Eteti** ete cattāro ekato hutvā. **Aghātesunti** taṃ vadhiṃsu. **Passa verassa verinanti** passatha verikānaṃ verassa gatinti attho.

Tadā ekacārikahatthī Devadatto ahosi, yūthapati pana ahameva ahosinti.

Laṭukikajātakavaṇṇanā sattamā.

8. Cūḷadhammapālajātakavaṇṇanā (358)

Ahameva dūsiyā bhūnahatāti idaṃ Satthā Veḷuvane viharanto Devadattassa vadhāya parisakkanam ārabha kathesi. Aññesu jātakesu Devadatto bodhisattassa tāsamattampi kātuṃ nāsakkhi, imasmim̐ pana Cūḷadhammapālajātake bodhisattassa sattamāsikakāle hatthapāde ca sīsañca chedāpetvā asimālakam̐ nāma kāresi. **Daddarajātake**³ gīvaṃ gahetvā² māretvā uddhane maṃsaṃ pacitvā khādi. **Khantīvādijātake**³ dvīhipi kasāhi pahārasahashehi tālāpetvā hatthapāde ca kaṇṇanāsañca chedāpetvā jaṭāsu⁴ gahetvā kaḍḍhāpetvā uttānakam̐ nipajjāpetvā ure pādena paharitvā gato. Bodhisatto taṃ divasaṃyeva jīvitakkhayaṃ pāpuṇi. **Cūḷanandiyajātakepi**⁵ **Mahākapijātakepi**⁶ māresiyeva. Evameva so dīgharattam̐ vadhāya parisakkanto Buddhakālepi parisakkiyeva. Athekadivasaṃ bhikkhū dhammasabhāyaṃ katham̐ samuṭṭhāpesuṃ “āvuso Devadatto Buddhānaṃ mārāṇatthameva upāyaṃ karoti, ‘Sammāsambuddham̐ mārāpessāmī’ti dhanuggahe payojesi, silaṃ pavijjhi, Nālāgirim̐ vissajjāpesi”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinna”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na bhikkhave idāneva, pubbepesa mayham̐ vadhāya parisakkiyeva, idāni pana tāsamattampi kātuṃ na sakkoti, pubbe maṃ Cūḷadhammapālakumārakāle attano puttam̐ samānam̐ jīvitakkhayaṃ pāpetvā asimālakam̐ kāresi”ti vatvā atītam̐ āhari.

Atīte Bārāṇasiyam̐ Mahāpatāpe nāma rajjam̐ kārente bodhisatto tassa aggamaheṣiyā Candādeviyā kucchimhi nibbatti, “Dhammapālo”tissa nāmaṃ karimsu. Tamenam̐ sattamāsikakāle mātā gandhodakena nhāpetvā alaṅkaritvā kīḷāpayamānā nisīdi. Rājā tassā vasanaṭṭhānam̐ agamāsi. Sā puttam̐ kīḷāpayamānā puttasiṇhena samappitā hutvā rājānam̐ passitvāpi na utṭhahi. So cintesi “ayaṃ idāneva tāva puttam̐ nissāya mānam̐ karoti, maṃ kismiñci na maññati, putte pana vaḍḍhante mayi ‘manusso’tipi saññaṃ na karissati, idāneva naṃ ghāteṣāmi”ti. So nivattitvā rājāsane nisīditvā “attano

1. Khu 5. 43 piṭṭhe.

4. Bāhāsu (Ka)

2. Vaḷetvā (Sī), vattetvā (Syā)

5. Khu 5. 60 piṭṭhe.

3. Khu 5. 99 piṭṭhe.

6. Khu 5. 165 piṭṭhe.

vidhānena āgacchatū”ti coraghātakam pakkosāpesi. So kāsāyavatthanivattho rattamālādharo pharasum amse ṭhapetvā upadhānaghaṭikam hatthapādaṭhapanadaṇḍakañca ādāya āgantvā rājānam vanditvā “kiṃ karomi devā”ti aṭṭhāsi. Deviyā sirigabbham gantvā Dhammapālam ānehīti. Devīpi rañño kujjhitvā nivattanabhāvam ñatvā bhodhisattam ure nipajjāpetvā rodamānā nisīdi. Coraghātako gantvā tam piṭṭhiyam hatthena paharitvā hatthato kumāram acchinditvā ādāya rañño santikam āgantvā “kiṃ karomi devā”ti āha. Rājā ekam phalakam āharāpetvā purato nikkhipāpetvā “idha nam nipajjāpehī”ti āha. So tathā akāsi.

Candādevī puttassa pacchatova paridevamānā āgacchi. Puna coraghātako “kiṃ karomi devā”ti āha. Dhammapālassa hatthe chindāti. Candādevī “mahārāja mama putto sattamāsiko bālako na kiñci jānāti, natthetassa doso, doso pana honto mayi bhaveyya, tasmā mayham hatthe chedāpehī”ti imamattham pakāsentī paṭhamam gāthamāha—

44. “Ahameva dūsiyā bhūnahatā, rañño mahāpatāpassa.

Etam muñcatu Dhammapālam, hatthe me deva chedehī”ti.

Tattha **dūsiyā**ti dūsikā, tumhe disvā anuṭṭhahamānā dosakārikāti attho. “Dūsikā”tipi pāṭho, ayamevattho. **Bhūnahatā**ti hatabhūnā, hatavuḍḍhīti attho. **Raññoti** idam “dūsiyā”ti padena yojetabbam. Aham rañño Mahāpatāpassa aparādhakārikā, nāyam kumāro, tasmā niraparādham etam bālakam muñcatu Dhammapālam, sacepi¹ hatthe chedāpetukāmo, dosakārikāya hatthe me deva chedetīti ayamettha attho.

Rājā coraghātakam olokesi. Kiṃ karomi devāti. Papañcam akatvā hatthe chedāti. Tasmim khaṇe coraghātako tikhiṇapharasum gahetvā kumārassa taruṇavaṃsakaḷīre viya dve hatthe chindi. So dvīsu hatthesu chijjamānesu neva rodi na paridevī, khantiñca mettañca purecārikam katvā adhivāsesi. Candā pana devī chinnaatthakoṭim gahetvā ucchaṇṇe

1. Sace hi (Sī, Syā, I)

katvā lohitalittā paridevamānā vicari. Puna coraghātako “kiṃ karomi devā”ti pucchi. Dvepi pāde chindāti. Taṃ sutvā Candādevī dutiyaṃ gāthamāha—

45. “Ahameva dūsiyā bhūnahatā, rañño Mahāpatāpassa.

Etam muñcatu Dhammapālaṃ, pāde me deva chedehī”ti.

tattha adhippāyo vuttanayeneva veditabbo.

Rājāpi puna coraghātakaṃ āṇāpesi. So ubhopi pāde chindī. Candādevī pādakoṭimpi gahetvā ucchaṅge katvā lohitalittā paridevamānā “sāmi Mahāpatāpa chinnaṭṭhapādā nāma¹ dārakā mātarā posetabbā honti, ahaṃ bhatim katvā mama puttakaṃ posessāmi, dehi me etan”ti āha. Coraghātako “kiṃ deva katā rājāṇā, niṭṭhitaṃ mama kiccaṃ”ti pucchi. Na tāva niṭṭhitanti. Atha kiṃ karomi devāti. Sīsamassa chindāti. Taṃ sutvā Candādevī tatiyaṃ gāthamāha—

46. “Ahameva dūsiyā bhūnahatā, rañño Mahāpatāpassa.

Etam muñcatu Dhammapālaṃ, sīsaṃ me deva chedehī”ti.

vatvā ca pana attano sīsaṃ upanesi.

Puna coraghātako “kiṃ karomi devā”ti pucchi. Sīsamassa chindāti. So sīsaṃ chinditvā “katā deva rājāṇā”ti pucchi. Na tāva katāti. Atha kiṃ karomi devāti. Asituṇḍena naṃ sampaṭicchitvā asimālakaṃ nāma karohīti. So tassa kaḷevaram ākāse khipitvā asituṇḍena sampaṭicchitvā asimālakaṃ nāma katvā mahātale vippakiri. Candādevī bodhisattassa maṃse ucchaṅge katvā mahātale rodamānā paridevamānā imā gāthā abhāsi—

47. “Na hi nūnimassa rañño, mittāmaccā ca vijjare suhadā.

Ye na vadanti rājānaṃ, mā ghātayi orasaṃ puttāṃ.

48. Na hi nūnimassa rañño, ñātī mittā ca vijjare suhadā,

Ye na vadanti rājānaṃ, mā ghātayi atrajaṃ puttāṃ”ti.

1. Mahāpatāpa, nanu tumhehi chinnaṭṭhapādā nāma (Sī, Syā)

Tattha **mittāmaccā ca vijjare suhadā**ti nūna imassa rañño daḥhamittā vā sabbakiccesu sahabhāvino amaccā vā muduhadayatāya suhadā vā keci na vijjanti. **Ye na vadantī**ti ye adhunā āgantvā “attano piyaputtaṃ mā ghātayī”ti na vadanti, imaṃ rājānaṃ paṭisedhenti, te natthiyevāti maññe. Dutiyagāthāyaṃ **ñātī**ti ñātakā.

Imā pana dve gāthā vatvā Candādevī ubhohi hatthehi hadayamaṃsaṃ dhārayamānā tatiyaṃ gāthamāha—

49. “Candanasārānulittā, bāhā chijjanti Dhammapālassa.

Dāyādassa pathabyā, paṇā me deva rujjhantī”ti.

Tattha **dāyādassa pathabyā**ti pitusantakāya cāturantāya pathaviyā dāyādassa lohitacandanasārānulittā hatthā chijjanti, pādā chijjanti, sīsañca chijjati, asimālakopi kato, tava vaṃsaṃ pacchinditvā gatosi dānīti evamādinī vilapantī evamāha. **Paṇā me deva rujjhantī**ti deva mayhampi imaṃ sokaṃ sandhāretuṃ asakkontiyā jīvitāṃ rujjhatīti.

Tassā evaṃ paridevamānāya eva ḍayhamāne Veḷuvane veḷu viya hadayaṃ phali, sā tattheva jīvitakkhayaṃ pattā. Rājāpi pallanke ṭhātuṃ asakkonto mahātale pati, padaratalaṃ dvidhā bhijji, so tatopi bhūmiyaṃ pati. Tato catunahutādhikadvīyojanasatasahassabahalāpi ghanapathavī tassa aguṇaṃ dhāretuṃ asakkontī bhijjitvā vivaramadāsi, Avīcito jālā uṭṭhāya kuladattikena kambalena parikkhipantī viya taṃ gahetvā Avīcimhi khipi. Candāya ca bodhisattassa ca amaccā sarīrakiccaṃ karimsu.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakāṃ samodhānesi “tadā rājā Devadatto ahosi, Candādevī Mahāpajāpatigotamī, Dhammapālakumāro pana ahameva ahosin”ti.

Cūḷadhammapālaajātakavaṇṇanā aṭṭhamā.

9. Suvaṇṇamigajātakavaṇṇanā (359)

Vikkama re haripādāti idaṃ Satthā Jetavane viharanto Sāvattiyaṃ ekaṃ kuladhītaraṃ ārabba kathesi. Sā kira Sāvattiyaṃ dvinnāṃ aggasāvakānaṃ upatṭhākakulassa dhītā saddhā pasannā Buddhamāmakā dhammamāmakā saṅghamāmakā ācārasampannā paṇḍitā dānādipuṇṇābhiratā. Taṃ aññaṃ Sāvattiyaṃeva samānajātikaṃ¹ micchādiṭṭhikakulaṃ vāresi. Athassa mātāpitara “amhākaṃ dhītā saddhā pasannā tīṇi ratanāni mamāyati dānādipuṇṇābhiratā, tumhe micchādiṭṭhikā imissāpi yathāruciya dānaṃ vā dātuṃ dhammaṃ vā sotuṃ vihāraṃ vā gantuṃ sīlaṃ vā rakkhituṃ uposathakammaṃ vā kātuṃ na dassatha, na mayaṃ tumhākaṃ dema, attanā sadisaṃ micchādiṭṭhikakulāva kumārikaṃ gaṇhathā”ti āhaṃsu. Te tehi paṭikkhittā “tumhākaṃ dhītā amhākaṃ gharaṃ gantvā yathādhippāyena sabbametaṃ karotu, mayaṃ na vāressāma, detha no etan”ti vatvā “tena hi gaṇhathā”ti vuttā bhaddakena nakkhattena maṅgalaṃ katvā taṃ attano gharaṃ nayiṃsu. Sā vattācārasampannā patidevatā ahosi, sassusasurasāmikavattāni katāneva honti.

Sā ekadivasaṃ sāmikaṃ āha “icchāmaham ayyaputta amhākaṃ kulūpakattherānaṃ dānaṃ dātuṃ”ti. Sādhu bhadde, yathājñāsayaṇa dānaṃ dehīti. Sā there nimantāpetvā mahantaṃ sakkāraṃ katvā paṇṭabhojanaṃ bhojetvā ekamantaṃ nisīditvā “bhante imaṃ kulaṃ micchādiṭṭhikaṃ assaddhaṃ tiṇṇaṃ ratanānaṃ guṇaṃ na jānāti, sādhu ayyā, yāva imaṃ kulaṃ tiṇṇaṃ ratanānaṃ guṇaṃ jānāti, tāva idheva bhikkhaṃ gaṇhathā”ti āha. Therā adhvāsetvā tattha nibaddhaṃ bhuñjanti. Puna sāmikaṃ āha “ayyaputta therā idha nibaddhaṃ āgacchanti, kiṃkāraṇā tumhe na passathāti. Sādhu passissāmīti. Sā punadvase therānaṃ bhaddakiccapariyosāne tassa ārocesi. So upasaṅkamitvā therehi saddhiṃ paṭisanthāraṃ katvā ekamantaṃ nisīdi. Athassa Dhammasenāpati dhammakathaṃ kathesi. So therassa dhammakathāya ca iriyāpathesu ca pasīditvā tato paṭṭhāya therānaṃ āsanaṃ paññāpeti, pāṇiyaṃ parissāveti, antarābhatte dhammakathaṃ suṇāti, tassa aparabhāge micchādiṭṭhi bhijji.

1. Asamānajātikaṃ (Ka)

Athekadivasam thero dvinnampi dhammakatham kathento saccāni pakāsesi, saccapariyosāne ubhopi jayampatikā sotāpattiphale patiṭṭhahimsu. Tato paṭṭhāya tassa mātāpitaro ādim katvā antamaso dāsakammakarāpi sabbe micchādiṭṭhiṃ bhinditvā Buddhadhammasaṃghamāmakāyeva jātā. Athekadivasam dārikā sāmikaṃ āha “ayyaputta kiṃ me gharāvāsena, icchāmaham pabbajitun”ti. So “sādhu bhadde, ahampi pabbajissāmī”ti mahantena parivārena taṃ bhikkhunupassayaṃ netvā pabbājetvā sayampi Satthāraṃ upasaṅkamitvā pabbajjaṃ yāci, taṃ Satthā pabbājesi. Ubhopi vipassanaṃ vadḍhetvā na cirasseva arahattaṃ pāpuṇimsu. Athekadivasam bhikkhū dhammasabhāyaṃ katham samuṭṭhāpesuṃ “āvuso asukā nāma daharabhikkhunī attano ceva paccayā jātā sāmikassa ca, attanāpi pabbajitvā arahattaṃ patvā tampi pāpesi”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na bhikkhave idāneva tāva esā sāmikaṃ rāgapāsā mocesi, pubbepesā porāṇakapaṇḍite pana maraṇapāsā mocesi”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto migayoniyaṃ nibbattitvā vayappatto abhirūpo ahosi pāsādiko dassanīyo suvaṇṇavaṇṇo lākhārasaparikkammakatehi viya hatthapādehi rajatadāmasadisēhi visāṇehi maṇigūḷikapāṭibhāgehi akkhīhi rattakambalageṇḍusadisena mukhena¹ samannāgato. Bhariyāpissa taruṇamigī abhirūpā ahosi dassanīyā. Te samaggavāsaṃ vasiṃsu, asītisahassacitramigā bodhisattaṃ upaṭṭhahimsu. Tadā luddakā migavīthīsu pāse oḍḍesuṃ. Athekadivasam bodhisatto migānaṃ purato gacchanto pāde pāsena bajjhitvā “chindissāmi nan”ti ākaḍḍhi, cammaṃ chijji, puna ākaḍḍhantassa maṃsaṃ chijji, puna nhāru chijji, pāso aṭṭhimāhacca aṭṭhāsi. So pāsaṃ chindituṃ asakkonto maraṇabhayaatajjito baddharavaṃ ravi. Taṃ sutvā bhīto migagaṇo palāyi. Bhariyā panassa palāyitvā migānaṃ antare oloketi taṃ adisvā “idaṃ bhayaṃ mayhaṃ piyasāmikassa uppannaṃ bhavissati”ti vegena tassa santikaṃ gantvā assumukhī rodamānā

1. Piñjēna (Syā)

“sāmi tvaṃ mahabbalo, kiṃ etaṃ pāsāṃ sandhāretuṃ na sakkhissasi,
vegāṃ janetvā chindāhi naṃ”ti tassa ussāhaṃ janentī paṭhamāṃ
gāthamāha—

50. “Vikkama re haripāda, vikkama re mahāmiga.

Chinda vārattikaṃ pāsāṃ, nāhaṃ ekā vane rame”ti.

Tattha **vikkamā**ti parakkama, ākaḍḍhāti attho. **Reti** āmantane nipāto.
Haripādāti suvaṇṇapāda. Sakalasarīrampi tassa suvaṇṇavaṇṇaṃ, ayaṃ pana
gāravenevamāha¹. **Nāhaṃ ekā**ti ahaṃ tayā vinā ekikā vane na ramissāmi,
tiṇodakaṃ pana aggahetvā sussitvā marissāmīti dasseti.

Taṃ sutvā migo dutiyaṃ gāthamāha—

51. “Vikkamāmi na pāremi, bhūmiṃ sumbhāmi vegasā.

Dalho vārattiko pāso, pādaṃ me parikantatī”ti.

Tattha **vikkamā**mīti bhadde ahaṃ vīriyaṃ karomi. **Na pāremī**ti pāsāṃ
chindituṃ pana na sakkomīti attho. **Bhūmiṃ sumbhā**mīti api nāma
chijjeyyāti pādenāpi bhūmiṃ paharāmi. **Vegasā**ti vegena. **Parikantatī**
cammādīni chindanto samantā kantatīti.

Atha naṃ migī “mā bhāyi sāmi, ahaṃ attano balena luddakaṃ yācitvā
tava jīvitaṃ āharissāmi. Sace yācanāya na sakkhissāmi, mama jīvitampi
datvā tava jīvitaṃ āharissāmi”ti mahāsattaṃ assāsetvā lohitalittaṃ
bodhisattaṃ pariggahetvā atṭhāsi. Luddakopi asiṇca sattiṇca gahetvā
kappuṭṭhānaggi viya āgacchati. Sā taṃ disvā “sāmi luddako āgacchati, ahaṃ
attano balaṃ karissāmi, tvaṃ mā bhāyi”ti migāṃ assāsetvā luddakassa
paṭipathaṃ gantvā paṭikkamitvā ekamantaṃ ṭhitā taṃ vanditvā “sāmi mama
sāmiko suvaṇṇavaṇṇo sīlācārasampanno, asītisahassānaṃ migānaṃ rājā”ti
bodhisattassa guṇaṃ kathetvā migarāje ṭhiteyeva attano vadhaṃ yācantī
tatiyaṃ gāthamāha—

52. “Attharassu palāsāni, asim nibbāha luddaka.

Paṭhamāṃ maṃ vadhitvāna, hana pacchā mahāmigaṇa”ti.

1. Rāgavegenevaṃ āha (Sī, Syā)

Tattha **palāsānī**ti maṁsaṭṭhapanattham palāsapaṇṇāni attharassu. **Asim nibbāhā**ti asim kosato nīhara.

Tam sutvā luddako “manussabhūtā tāva sāmikassa atthāya attano jīvitam na pariccajanti, ayam tiracchānagatā jīvitam pariccajati, manussabhāsāya ca madhurena sarena katheti, ajja imissā ca patino cassā jīvitam dassāmī”ti pasannacitto catuttham gāthamāha—

53. “Na me sutam vā diṭṭham vā, bhāsantiṁ mānusiṁ migim.
Tvaṅca bhadde sukhī hoti, eso cāpi mahāmigo”ti.

Tattha **sutam vā diṭṭham vā**ti mayā ito pubbe evarūpaṁ diṭṭham vā sutam vā natthi. **Bhāsantiṁ mānusiṁ miginti** ahañhi ito pubbe mānusiṁ vācam bhāsantiṁ migim neva addasaṁ na assosiṁ. Yesam pana “na me sutā vā diṭṭhā vā, bhāsanti mānusi migi”ti Pāli, tesam yathāpālīmeva attho dissati. **Bhaddeti** bhaddake paṇḍite upāyakusale. Iti tam ālapitvā puna “tvaṅca eso cāpi mahāmigoti dvepi janā sukhī niddukkhā hothā”ti tam samassāsetvā luddako bodhisattassa santikaṁ gantvā vāsiyā cammapāsam chinditvā pāde laggapāsakaṁ saṇikaṁ niharitvā nhārunā nhārum, maṁsena maṁsam, cammena cammam paṭipāṭetvā pādam hatthena parimajji. Taṅkhaṇaṇṇeva mahāsattassa pūritapāramitānubhāvena luddakassa ca mettacittānubhāvena migiyā ca mettadhammānubhāvena nhārumaṁsacammāni nhārumaṁsacammehi ghaṭayimsu. Bodhisatto pana sukhī niddukkho aṭṭhāsi.

Migī bodhisattam sukhitam disvā somanassajātā luddakassa anumodanam karonti pañcamam gāthamāha—

54. “Evaṁ luddaka nandassu, saha sabbehi ñātibhi.
Yathāha’majja nandāmi, muttam disvā mahāmigan”ti.

Tattha **luddakā**ti dāruṇakammakiriyāya laddhanāmasena ālapati.

Bodhisatto “ayam luddo mayham avassayo jāto, mayāpissa avassayeneva bhavitum vaṭṭati”ti gocarabhūmiyam diṭṭham ekam maṇikkhandham tassa

datvā “samma ito paṭṭhāya pāṇātipātādīni mā kari, iminā kuṭumbam saṇṭhapetvā dārake posento dānasīlādīni puññāni karohi”ti tassovādam datvā araṇṇam pāvīsi.

Satthā imam dhammadesanam āharitvā jātakam samodhānesi “tadā luddako channo ahosi, migī daharabhikkhunī, migarājā pana ahameva ahosin”ti.

Suvaṇṇamigajātakavaṇṇanā navamā.

10. Suyonandījātakavaṇṇanā (360)

Vāti gandho timirānanti idam Satthā Jetavane viharanto ukkaṇṭhitabhikkhum ārabba katesi. Tañhi Satthā “saccam kira tvaṃ bhikkhu ukkaṇṭhito”ti pucchitvā “saccan”ti vutte “kim disvā”ti vatvā “alaṅkatamātugāman”ti vutte “mātugāmo nāmesa bhikkhu na sakkā rakkhitum, porāṇakapaṇḍitā Supaṇṇabhavane katvā rakkhantāpi rakkhitum nāsakkhimsū”ti vatve tena yācito atītam āhari.

Atīte Bārāṇasiyam Tambarājā nāma rajjam kāresi. Tassa Suyonandī¹ nāma aggamahesī ahosi uttamarūpadharā². Tadā bodhisatto supaṇṇayoniyam nibbatti, tasmim kāle Nāgadīpo Sedumadīpo³ nāma ahosi. Bodhisatto tasmim dīpe Supaṇṇabhavane vasati. So Bārāṇasim gantvā Tambarājena saddhim māṇavakavesena jūtam kīlati. Tassa rūpasampattim disvā paricārikā “amhākam rañṇā saddhim evarūpo nāma māṇavako jūtam kīlati”ti Suyonandiyā ārocesum. Sā sutvā tam datṭhukāmā hutvā ekadivasam alaṅkaritvā jūtaṃḍalam āgantvā paricārikānam antare ṭhitā nam olokesi, sopi devim olokesi. Dvepi aññamaññaṃ paṭibaddhacittā ahesum. Supaṇṇarājā attano ānubhāvena nagare vātam samuṭṭhāpesi, gehapatanabhayena rājanivesanā manussā nikkhamimsu. So attano ānubhāvena andhakāram katvā devim gahetvā ākāsenā āgantvā Nāgadīpe attano bhavanam

1. Susandhi (Sī, Syā)

2. Ahosi upparīpi uttamarūpadharā (Ka)

3. Serumadīpo (Sī, Syā, I)

pāvisi. Suyonandiyā gataṭṭhānaṃ jānantā nāma nāhesuṃ. So tāya saddhiṃ abhiramamāno gantvā rañña saddhiṃ jūtaṃ kīlati.

Rañño pana saggo¹ nāma gandhabbo atthi, so deviyā gataṭṭhānaṃ ajānanto taṃ gandhabbaṃ āmantetvā “gaccha tāta gandhabba sabbaṃ thalajalapathaṃ anuvaritvā deviyā gataṭṭhānaṃ passa”ti uyyojesi. So paribbayaṃ gahetvā dvāragāmato paṭṭhāya vicinanto kurukacchaṃ² pāpuṇi. Tādā kurukacchavāṇijā nāvāya suvaṇṇabhūmiṃ gacchanti. So te upasaṅkamitvā “ahaṃ gandhabbo nāvāya vetanaṃ khaṇḍetvā tumhākaṃ gandhabbaṃ karissāmi, mampi nethā”ti āha. Te “sādhū”ti tampi āropetvā nāvaṃ vissajjesuṃ. Te sukhapayātāya nāvāya taṃ pakkosivā “gandhabbaṃ no karohi”ti āhaṃsu. Ahaṃ ce gandhabbaṃ kareyyaṃ, mayi pana gandhabbaṃ karonte macchā calissanti, atha vo nāvā bhijjissatīti. Manussāmatte³ gandhabbaṃ karonte macchānaṃ calanaṃ nāma natthi, karohīti. “Tena hi mā mayhaṃ kujjhitthā”ti vīṇaṃ mucchitvā tantissarena gītassaraṃ, gītassarena tantissaraṃ anatikkamitvā gandhabbaṃ akāsi. Tena saddena sammattā hutvā macchā calīṃsu.

Atheko makaro uppativā nāvāya patanto nāvaṃ bhindi. Saggo phalake nipajjitvā yathāvātaṃ gacchanto Nāgaḍḍipe Supaṇṇabhavanassa nigrodharukkhassa santikaṃ pāpuṇi. Suyonandīpi devī supaṇṇarājassa jūtaṃ kīlitaṃ gatakāle vimānā otarivā velante vicarantī saggaṃ gandhabbaṃ disvā sañjānitvā “kathaṃ āgatosī”ti pucchi, so sabbaṃ kathesi. “Tena hi mā bhāyī”ti taṃ assāsetvā bāhāhi pariggahetvā vimānaṃ āropetvā sayanapiṭṭhe nipajjāpetvā samassatthakāle⁴ dibbabhojanaṃ datvā dibbagandhodakena nhāpetvā dibbavatthehi acchādetvā dibbagandhapupphehi alaṅkaritvā puna dibbasayane nipajjāpesi. Evaṃ divasaṃ pariggahamānā⁵ supaṇṇarañño āgamanavelāya paṭicchādetvā gatakāle tena saddhiṃ kilesavasena abhirami. Tato māsaddhamāsaccayena Bārāṇasivāsino vāṇijā dārudakagahaṇatthāya tasmīṃ dīpe nigrodharukkhamaṇaṃ sampattā. So tehi saddhiṃ nāvaṃ abhiruyha

1. Aggo (Sī, Syā)

2. Bhārukacchaṃ (Sī, Syā)

3. Manussamagge (Syā), manussānaṃ santike (Ka)

4. Samatthakāle (Syā, Ka)

5. Evaṃ taṃ paṭijaggayamānā (Sī, Syā), evaṃ taṃ paṭijaggayamānā (I)

Bārāṇasim gantvā rājānaṃ disvāva tassa jūtakīlanavelāya vīṇaṃ gahetvā rañño gandhabbaṃ karonto paṭhamam gāthamāha—

55. “Vāti gandho timirānaṃ, kusamuddo ca ghosavā.
Dūre ito Suyonandī¹, tamba kāmā tudanti man”ti.

Tattha **timirānanti** timirarukkhapupphānaṃ. Taṃ kira nigrodhaṃ parivāretvā timirarukkhā atthi, te sandhāyevaṃ vadati. **Kusamuddoti** khuddakasamuddo. **Ghosavāti** mahāravo. Tasseva nigrodhassa santike samuddaṃ sandhāyevamāha. **Itoti** imamahā nagarā. **Tambāti** rājānaṃ ālapati. Atha vā **tambakāmāti** tambena kāmītakāmā tambakāmā nāma. Te maṃ hadaye vijjhantīti dīpeti.

Taṃ sutvā supaṇṇo dutiyaṃ gāthamāha—

56. “Kathaṃ samudda’matari, kathaṃ addakkhi sedumaṃ.
Kathaṃ tassā ca tuyhañca, ahu sagga samāgamo”ti.

Tattha **sedumanti** sedumadīpaṃ².

Tato saggo tisso gāthā abhāsi—

57. “Kurukacchā payātānaṃ, vāṇijānaṃ dhanesinaṃ.
Makarehi abhidā nāvā, phalakenāha’maplavim.

58. Sā maṃ saṇhena mudunā, niccaṃ candanagandhinī.
Aṅgena uddharī bhaddā, mātā puttaṃva orasaṃ.

59. Sā maṃ annena pānena, vatthena sayanena ca.
Attanāpi ca mandakkhī, evaṃ tamba vijānahī”ti.

Tattha **sā maṃ saṇhena mudunāti** evaṃ phalakena tīraṃ uttiṇṇaṃ maṃ samuddatīre vicarantī sā disvā “mā bhāyī”ti saṇhena mudunā vacanena samassāsetvāti attho. **Aṅgenāti** bāhuyugaḷaṃ idha “aṅgena”ti vuttaṃ. **Bhaddāti** dassanīyā pāsādikā. **Sā maṃ annenāti** sā maṃ etena

1. Dūre ito hi susandhi (Sī, Syā)

2. Serumanti serumadīpaṃ (Sī, Syā, I)

annādinā santappesīti attho. **Attanāpi** cāti na kevalaṃ annādiheva, attanāpi maṃ abhiraṃṇeṇā santappesīti dīpeti. **Mandakkhīti** mandadassanī¹, mudunā ākārena olokanasīlāti vuttaṃ hoti. “Mattakkhī”tipi pāṭho, madamattehi viya akkhīhi samannāgatāti attho. **Evam tambāti** evaṃ Tambarāja jānāhīti.

Supaṇṇo gandhabbassa kathentasseva vipaṭṭisārī hutvā “ahaṃ Supaṇṇabhavane vasantopi rakkhituṃ nāsakkhim, kiṃ me tāya dussīlāyā”ti taṃ ānetvā rañño paṭidatvā² pakkāmi, tato paṭṭhāya puna nāgacchīti.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakam samodhānesi, saccapariyosāne ukkaṇṭhitabhikkhu sotāpattiphale patiṭṭhahi. Tadā rājā Ānando ahosi, supaṇṇarājā pana ahameva ahosinti.

Suyonandījātakavaṇṇanā dasamā.

Maṇikuṇḍalavaggo paṭhamo.

2. Vaṇṇārohavagga

1. Vaṇṇārohajātakavaṇṇanā (361)

Vaṇṇārohenāti idaṃ Satthā Jetavane viharanto dve aggasāvake ārabha kathesi. Ekasmim hi samaye ubhopi mahātherā “imaṃ antovassaṃ suññāgāraṃ anubrūhessāmā”ti Satthāraṃ āpucchitvā gaṇaṃ pahāya sayameva pattacīvaraṃ ādāya Jetavanā nikkhamitvā ekaṃ paccantagāmaṃ nissāya araṇṇe viharimsu. Aññataropi vighāsādapuriso therānaṃ upaṭṭhānaṃ karonto tattheva ekamante vasi. So therānaṃ samaggavāsaṃ disvā “ime ativiya samaggā vasanti, sakkā nu kho ete aññamaññaṃ bhinditun”ti cintetvā Sāriputtattheraṃ upasaṅkamitvā “kiṃ nu kho bhante ayyena Mahāmogallānattherena saddhim tumhākaṃ kiñci veraṃ atthi”ti pucchi. Kiṃ panāvusoti. Esa bhante mama āgatakāle

1. Mandanayanā (Sī, Syā, I)

2. Paṭiyādetvā (Ka)

“Sāriputto nāma jātigottakulapadesehi vā sutaganthapaṭivedha-iddhīhi¹ vā mayā saddhiṃ kiṃ pahotī”ti tumhākaṃ aguṇameva kathesīti. Thero sitaṃ katvā “gaccha tvaṃ āvuso”ti āha.

So aparasmimpi divase Mahāmoggallānattherampi upasaṅkamtivā tatheva kathesi. Sopi naṃ sitaṃ katvā “gaccha tvaṃ āvuso”ti vatvā Sāriputtattheraṃ upasaṅkamtivā “āvuso eso vighāsādo tumhākaṃ santike kiñci kathesī”ti pucchi. Āmāvuso mayhampi santike kathesi, imaṃ nīharitum vaṭṭatīti. “Sādhu āvuso nīharā”ti vutte thero “mā idha vasi”ti accharaṃ paharivā taṃ nīhari. Te ubhopi samaggavāsaṃ vasitvā Satthu santikaṃ gantvā vanditvā nisīdimsu. Satthā paṭisanthāraṃ katvā “sukhena vassaṃ vasitthā”ti pucchitvā “bhante eko vighāsādo amhe bhinditukāmo hutvā bhinditum asakkonto palāyi”ti vutte “na kho so Sāriputta idāneva, pubbepesa tumhe ‘bhindissāmī’ti bhinditum asakkonto palāyi”ti vatvā tehi yācito atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto araṇṇe rukkhadevatā ahosi. Tadaṃ siho ca byaggho ca araṇṇe pabbataguhāyaṃ vasanti. Eko siṅgālo te upaṭṭhahanto tesaṃ vighāsaṃ khāditvā mahākāyo hutvā ekadivasaṃ cintesi “mayā sīhabyagghānaṃ maṃsaṃ na khāditapubbaṃ, mayā ime dve jane bhinditum vaṭṭati, tato nesaṃ kalahaṃ katvā matānaṃ maṃsaṃ khādissāmī”ti. So sīhaṃ upasaṅkamtivā “kiṃ sāmī tumhākaṃ byagghena saddhiṃ kiñci veraṃ atthī”ti pucchi. Kiṃ pana sammāti. Esa bhante mamāgatakāle “siho nāma sarīravaṇṇena vā ārohapariṇāhena vā jātibalavīriyehi vā mama kalabhāgampi na pāpuṇātī”ti tumhākaṃ aguṇameva kathesīti. Atha naṃ siho “gaccha tvaṃ, na so evaṃ kathessatī”ti āha. Byagghampi upasaṅkamtivā eteneva upāyena kathesi. Taṃ sutvā byagghopi sīhaṃ upasaṅkamtivā “samma tvaṃ kira idaṇcidaṇca vadesī”ti pucchanto paṭhamāṃ gāthamāha—

60. “Vaṇṇārohana jātiyā, balanikkamanena ca.

Subāhu na mayā seyyo, sudāṭṭha iti bhāsasī”ti.

1. Suttantehi vā paṭivedha-iddhīhi (Sī)

Tattha **balanikkamanena cāti** kāyabalena ceva vīriyabalena ca. **Subāhu na mayā seyyoti** ayaṃ Subāhu nāma byaggho etehi kāraṇehi mayā neva sadiso na uttaritaroti saccam kira tvaṃ sobhanāhi dāḥāhi samannāgata Sudāḥa migarāja evaṃ vadesīti.

Taṃ sutvā Sudāḥo sesā catasso gāthā abhāsi—

61. “Vaṇṇārohena jātiyā, balanikkamanena ca.
Sudāḥo na mayā seyyo, Subāhu iti bhāsati.
62. Evaṃ ce maṃ viharantaṃ, Subāhu samma dubbhasi.
Na dānāhaṃ tayā saddhiṃ, saṃvāsamabhirocaye.
63. Yo paresaṃ vacanāni, saddaheyya¹ yathātathaṃ.
Khippaṃ bhijjetha mittasmiṃ, verañca pasave bahuṃ.
64. Na so mitto yo sadā appamatto,
Bhedāsaṅkī randhamevā’nupassī.
Yasmiñca setī urasīva putto,
Sa ve mitto yo abhejjo parehī”ti.

Tattha **sammāti** vayassa. **Dubbhasīti** yadi evaṃ tayā saddhiṃ samaggavāsaṃ vasantaṃ maṃ siṅgālassa kathaṃ gahetvā tvaṃ dubbhasi hanituṃ icchasi, ito dāni paṭṭhāya ahaṃ tayā saddhiṃ saṃvāsaṃ na abhirocaye. **Yathātathanti** tathato yathātathaṃ yathātacchaṃ avisaṃvādakena ariyena vuttavacanaṃ saddhātappaṃ. Evaṃ yo yesaṃ kesañci paresaṃ vacanāni saddahethāti attho. **Yo sadā appamattoti** yo niccaṃ appamatto hutvā mittassa viśāsaṃ² na deti, so mitto nāma na hotīti attho. **Bhedāsaṅkīti** “ajja bhijjissati, sve bhijjissatī”ti evaṃ mittassa bhedameva āsaṅkati. **Randhamevā’nupassīti** chiddaṃ vivarameva passanto. **Urasīva puttoti** yasmaṃ mitte mātu hadaye putto viya nirāsaṅko nibbhayo seti.

1. Saddahetha (Sī, Syā)

2. Viśāsaṃ (Ka)

Iti imāhi catūhi gāthāhi sīhena mittaguṇe kathite byaggho “mayhaṃ doso”ti sīhaṃ khamāpesi. Te tattheva samaggavāsaṃ vasimsu. Siṅgālo pana palāyitvā aññattha gato.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakam samodhānesi “tadā siṅgālo vighāsādo ahosi, siho Sāriputto, byaggho Moggallāno, taṃ kāraṇaṃ paccakkhato diṭṭhā¹ tasmim vane nivuttharukkhadevatā pana ahameva ahosin”ti.

Vaṇṇārohajātakavaṇṇanā paṭhamā.

2. Sīlavīmaṃsajātakavaṇṇanā (362)

Sīlaṃ seyyoti idaṃ Satthā Jetavane viharanto ekaṃ sīlavīmaṃsakabrāhmaṇaṃ ārabba kathesi. Taṃ kira rājā “esa sīlasampanno”ti aññehi brāhmaṇehi atirekaṃ katvā passati. So cintesi “kiṃ nu kho maṃ rājā ‘sīlasampanno’ti aññehi atirekaṃ katvā passati, udāhu ‘sutadharayutto’ti², vīmaṃsissāmi tāva sīlassa vā sutassa vā mahantabhāvan”ti. So ekadivasam heraññīkaphalakato kahāpaṇaṃ gaṇhi. Heraññīko garubhāvena na kiñci āha, dutiyavārepi na kiñci āha. Tatiyavāre pana taṃ “vilopakhādako”ti gāhāpetvā rañño dassetvā “kiṃ iminā katan”ti vutte “kuṭumbaṃ vilumpatī”ti āha. Saccam kira brāhmaṇatī. “Na mahārāja kuṭumbaṃ vilumpāmi, mayhaṃ pana ‘sīlaṃ nu kho mahantaṃ, sutam nu kho’ti kukkucam ahosi, svāhaṃ ‘etesu kataram nu kho mahantaṃ’ti vīmaṃsanto tayo vāre kahāpaṇaṃ gaṇhim, taṃ maṃ esa bandhāpetvā tumhākaṃ dasseti, idāni me sutato sīlassa mahantabhāvo ñāto, na me gharāvāsenattho, pabbajissāmahan”ti pabbajjaṃ anujānāpetvā gharadvāraṃ anoloketvāva Jetavanaṃ gantvā Satthāraṃ pabbajjaṃ yāci. Tassa Satthā pabbajjaṇca upasampadaṇca dāpesi. So acirūpasampanno vipassanaṃ vipassitvā aggaphale patiṭṭhahi. Bhikkhū dhammasabhāyaṃ katham samuṭṭhāpesuṃ “āvuso asukabrāhmaṇo attano sīlaṃ vīmaṃsitvā

1. Disvā (Sī, Syā, I)

2. Sutācārayuttoti (Sī), sutādhārayuttoti (I)

pabbajito vipassitvā arahattaṃ patto”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na bhikkhave idāni ayameva, pubbe paṇḍitāpi sīlaṃ vīmaṃsitvā pabbajitvā attano paṭiṭṭhaṃ karimsuyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasīyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto brāhmaṇakule nibbattitvā vayappatto Takkasilāyaṃ sabbasippāni uggaṇhitvā Bārāṇasīṃ āgantvā rājānaṃ passi. Rājā tassa purohitaṭṭhānaṃ adāsi. So pañca sīlāni rakkhati. Rājāpi naṃ “sīlavā”ti gaṇuṃ katvā passi. So cintesi “kiṃ nu kho rājā ‘sīlavā’ti maṃ gaṇuṃ katvā passati, udāhu ‘sutadharayutto’ti”. Sabbaṃ paccuppannavatthusadisameva. Idha pana so brāhmaṇo “idāni me sutato sīlassa mahantabhāvo ñāto”ti vatvā imā pañca gāthā abhāsi—

65. “Sīlaṃ seyyo sutāṃ seyyo, iti me saṃsayo ahu.

Sīlameva sutā seyyo, iti me natthi saṃsayo.

66. Moghā jāti ca vaṇṇo ca, sīlameva kiru’ttamaṃ.

Sīlena anupetassa, sutena’ttho na vijjati.

67. Khattiyo ca adhammaṭṭho, vesso cā’dhammanissito.

Te pariccaju’bho loke, upapajjanti duggatiṃ.

68. Khattiyā brāhmaṇā vessā, suddā caṇḍālapukkusā.

Idha dhammaṃ caritvāna, bhavanti tidive samā.

69. Na vedā samparāyāya, na jāti nāpi bandhavā.

Sakañca sīlaṃ saṃsuddhaṃ, samparāyāya sukhāya cā”ti¹.

Tattha **sīlameva sutā seyyoti** sutapariyattito satagaṇeṇa saḥassagaṇeṇa sīlameva uttaritaranti. Evañca pana vatvā sīlaṃ

1. Samparāyasukhāvahanti (Sī, Syā), samparāyasukhāya cāti (I, Ka)

nāmetam ekavidham samvaravasena, duvidham cārittavārittavasena, tividham kāyikavācasikamānasikavasena, catubbidham pātimokkhasamvara-indriyasamvara-ājīvapārisuddhipaccayasannissitavasenāti mātikam ṭhapetvā vitthārento sīlassa vaṇṇam abhāsi.

Moghāti aphalā tucchā. **Jātīti** khattiyakulādīsu nibbatti. **Vaṇṇoti** sarīravaṇṇo abhirūpabhāvo. Yā hi yasmā sīlarahitassa jātisampadā vā vaṇṇasampadā vā saggasukham dātum na sakkoti, tasmā ubhayampi tam “moghan”ti āha. **Sīlameva kirāti** anussavavasena vadati, na pana sayam jānāti. **Anupetassāti** anupagatassa. **Sutena’ttho na vijjatīti** sīlarahitassa sutapariyattimattena idhaloke vā paraloke vā kāci vaḍḍhi nāma natthi.

Tato parā dve gāthā jātiyā moghabhāvadassanattam vuttā. Tattha **te pariccajju’bho loketi** te dussīlā devalokañca manussalokañcāti ubhopi loka pariccajivā duggatim upapajjanti. **Caṇḍālapukkusāti** chavachaḍḍakacaṇḍālā ca pupphachaḍḍakapukkusā ca. **Bhavanti tidive samāti** ete sabbe pi sīlānubhāvena devaloke nibbattā samā honti nibbisesā, devātveva saṅkhyam gacchanti.

Pañcamagāthā sabbesampi sutādīnam moghabhāvadassanattam vuttā. Tassattho—mahārāja ete vedādayo ṭhapetvā idhaloke yasamattadānam samparāye dutiye vā tatiye vā bhava yasmā vā sukham vā dātum nāma na sakkonti, parisuddham pana attano sīlameva tam dātum sakkotīti.

Evam mahāsatto sīlaguṇe thometvā rājānam pabbajjam anujānāpetvā tam divasameva Himavantam pavisitvā isipabbajjam pabbajivā abhiññā ca samāpattiyo ca nibbattetvā aparihīnājjhāno brahmalokeparāyaṇo ahosi.

Satthā imam dhammadesanam āharitvā jātakam samodhānesi “tadā sīlam vīmaṁsitvā isipabbajjam pabbajito ahameva ahosin”ti.

Sīlavīmaṁsajātakavaṇṇanā dutiyā.

3. Hirijātakavaṇṇanā (363)

Hirim tarantanti idaṃ Satthā Jetavane viharanto Anāthapiṇḍikassa sahāyaṃ Paccantavāsiseṭṭhiṃ ārabba kathesi. Dvepi vatthūni Ekakanipāte navamavaggassa pariyosānajātake¹ vitthāritāneva. Idha pana “Paccantavāsiseṭṭhino manussā acchinnasabbasāpateyyā² attano santakassa assāmino hutvā palātā”ti Bārāṇasiseṭṭhissa ārocite Bārāṇasiseṭṭhi “attano santikaṃ āgatānaṃ kattabbaṃ akarontā nāma paṭikārake na labhantiyevā”ti vatvā imā gāthā abhāsi—

70. “Hiraṃ tarantaṃ vijigucchamānaṃ,
Tavāhamasmī iti bhāsamānaṃ.
Seyyāni kammāni anādiyantaṃ.
Neso mamanti iti naṃ vijaññā.

71. Yañhi kayirā tañhi vade, yaṃ na kayirā na taṃ vade.
Akarontaṃ bhāsamānaṃ, parijānanti paṇḍitā.

72. Na so mitto yo sadā appamatto,
Bhedāsaṅkī randhamevānupassī.
Yasmiṃ ca setī urasīva putto,
Sa ve mitto yo abhejjo parehi.

73. Pāmojjakaraṇaṃ thānaṃ, pasaṃsāvahanaṃ sukhaṃ.
Phalānisaṃso bhāveti, vahanto porisaṃ dhuraṃ.

74. Pavivekarasaṃ pitvā, rasaṃ upasamassa ca.
Niddaro hoti nippāpo, dhammappītirasaṃ pivan”ti.

Tattha **hirim tarantanti** lajjaṃ atikkantaṃ. **Vijigucchamānanti** mittabhāvena³ jigucchayamānaṃ. **Tavāhamasmī**ti “tava ahaṃ mitto”ti kevalaṃ vacanamatteneva bhāsamānaṃ. **Seyyāni kammānī**ti “dassāmi karissāmi”ti vacanassa anurūpāni uttamakammāni. **Anādiyantaṃ** akarontaṃ. **Neso mamanti** evarūpaṃ puggalaṃ “na eso mama mitto”ti vijaññā.

1. Khu 5. 21 piṭṭhe. 2. Pacchinnasabbasāpateyyā (Ika) 3. Mettābhāvena (Sī, Syā)

Pāmojjakaraṇaṃ ṭhānanti dānampi sīlampi bhāvanāpi paṇḍitehi kalyāṇamittehi saddhiṃ mittabhāvopi. Idha pana vuttappakāraṃ mittabhāvameva sandhāyevamāha. Paṇḍitena hi kalyāṇamittena saddhiṃ mittabhāvo pāmojjampi karoti, paṣaṃsampi vahati. Idhalokaparalokesu kāyikacetasikasukhahetuto “sukhaṇ”tipi vuccati, tasmā etaṃ phalaṇca āṇisaṃsaṇca sampassāmāno phalāṇisaṃso kulaputto purisehi vahitabbaṃ dānasīlabhāvanāmittabhāvasaṅkhātāṃ catubbidhampi porisaṃ dhuraṃ vahanto etaṃ mittabhāvasaṅkhātāṃ pāmojjakaraṇaṃ ṭhānaṃ paṣaṃsāvahanaṃ sukhaṃ bhāveti vaḍḍhethi, na paṇḍitehi mittabhāvaṃ bhindaṭṭi dīpeti.

Pavivekarasanti kāyacitta-upadhivivekānaṃ rasaṃ te viveke nissāya uppannaṃ somanassarasaṃ. **Upasamassa cāti** kilesūpasamena laddhasomanassassa. **Niddaro hoti nippāpoti** sabbakilesadarathābhāvena niddaro, kilesābhāvena nippāpo hoti. **Dhammappītirasanti** dhammapītisaṅkhātāṃ rasaṃ, vimuttiṭṭiṃ pivantoti attho.

Iti mahāsatto pāpamittasaṃsaggato ubbiggo pavivekarasena amatamahānibbānaṃ pāpetvā desanāya kūṭaṃ gaṇhi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi “tadā paccantavāsī idāni paccantavāsīyeva, tadā Bārāṇasiseṭṭhi ahameva ahosiṇ”ti.

Hirijātakavaṇṇanā tatiyā.

4. Khajjopanakajātakavaṇṇanā (364)

Ko nu santamhi pajjoteti ayaṃ khajjopanakapaṇho mahā-umaṅge vitthārato āvi bhavissati.

Khajjopanakajātakavaṇṇanā catutthā.

5. Ahituṇḍikajātakavaṇṇanā (365)

Dhuttomhīti idaṃ Satthā Jetavane viharanto ekaṃ mahallakabhikkhum ārabha kathesi. Vatthu heṭṭhā **Sālūkajātaka**¹ vitthāritam. Idhāpi so mahallako ekaṃ gāmadārakaṃ pabbājetvā akkosati paharati. Dārako palāyitvā vibbhami. Dutiyampi naṃ pabbājetvā tathevākāsi. Dutiyampi vibbhamitvā puna yāciyamāno oloketumpi na icchi. Bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “āvuso asuko nāma mahallako attano sāmaṇereṇa sahāpi vināpi vattitum na sakkoti, itaro tassa dosaṃ disvā puna oloketumpi na icchi, suhadayo kumārako”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na bhikkhave idāneva, pubbepesa sāmaṇero suhadayova, sakim dosaṃ disvā puna oloketumpi na icchī”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto dhaññavāṇijakule nibbattitvā vayappatto dhaññavikkayena jīvikaṃ kappesi. Atheko ahituṇḍiko makkaṭaṃ gahetvā sikkhāpetvā ahim kīlāpento Bārāṇasiyaṃ ussave ghuṭṭhe taṃ makkaṭaṃ dhaññavāṇijakassa santike ṭhapetvā ahim kīlāpento satta divasāni vicari. Sopi vāṇijo makkaṭassa khādaniyaṃ bhojaniyaṃ adāsi. Ahituṇḍiko sattame divase ussavakīlanato āgantvā taṃ makkaṭaṃ veḷupesikāya tikkhattum paharitvā taṃ ādāya uyyānaṃ gantvā bandhitvā niddaṃ okkami. Makkaṭo bandhanaṃ mocetvā ambarukkhaṃ āruyha ambāni khādanto nisīdi. So pabuddho rukkhe makkaṭaṃ disvā “etaṃ mayā upalāpetvā gahetum vaṭṭati”ti tena saddhim sallapanto paṭhamāṃ gāthamāha—

80. “Dhuttomhi samma sumukha, jūte akkhaparājito.

Harehi ambapakkāni, vīriyaṃ te bhakkhayāmase”ti.

Tattha **akkhaparājito**ti akkhehi parājito. **Harehī**² pāṭhehi ayameva vā pāṭho.

1. Khu 5. 86 piṭṭhe.

2. Sevehīti (I)

Taṃ sutvā makkaṭo sesagāthā abhāsi—

81. “Alikam vata maṃ samma, abhūtena pasamsasi.

Ko te suto vā diṭṭho vā, Sumukho nāma makkaṭo.

82. Ajjāpi me taṃ manasi¹, yaṃ maṃ tvaṃ ahituṇḍika.

Dhaññāpaṇaṃ pavisitvā, matto² chātaṃ hanāsi maṃ.

83. Tāhaṃ saraṃ dukkhaseyyaṃ, api rajjampi kāraye.

Nevāhaṃ yācito dajjaṃ, tathā hi bhayatajjito.

84. Yañca jaññā kule jātaṃ, gabbhe tittaṃ amacchariṃ.

Tena sakhiñca mittañca, dhīro sandhātumarahatī”ti.

Tattha **alikaṃ vatāti** musā vata. **Abhūtenāti** avijjamānena. **Ko teti** kva tayā. **Sumukhoti** sundaramukho. **Ahituṇḍikāti** taṃ ālapati. “Ahikoṇḍikā”tipi³ pāṭho. **Chātanti** jighacchābhībhūtaṃ dubbalaṃ kapaṇaṃ. **Hanāsīti** veḷupesikāya tikkhattum paharasi. **Tāhanti** taṃ ahaṃ. **Saranti** saranto. **Dukkhaseyyanti** tasmim āpaṇe dukkhasayanaṃ. **Api rajjampi kārayeti** sacepi Bārāṇasirajjaṃ gahetvā mayhaṃ datvā maṃ rajjaṃ kāreyyāsi, evampi taṃ nevāhaṃ yācito dajjaṃ, taṃ ekampi ambapakkaṃ ahaṃ tayā yācito na dadeyyaṃ. Kim kāraṇā? **Tathā hi bhayatajjitoti**, tathā hi ahaṃ tayā bhayena tajjitoti attho.

Gabbhe tittanti subhojanarasena⁴ mātukucchiyaṃyeva alaṅkatapaṭiyatte sayanagabbheyyeva vā tittaṃ bhogāsāya akapaṇaṃ. **Sakhiñca mittañcāti** sakhibhāvañca mittabhāvañca tathārūpena kulajātena tittena akapaṇena amaccharinā saddhiṃ paṇḍito sandhātum puna ghaṭetum arahati, tayā pana kapaṇena ahituṇḍikena saddhiṃ ko mittabhāvaṃ puna ghaṭetunti attho. Evañca pana vatvā vānaro vanaṃ sahasā pāvisi.

1. Te maṃ sarasi (Ka)

3. Ahiguṇḍikātipi (Sī)

2. Mutto (Ka)

4. Subhojanena (Sī, Syā)

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakam samodhānesi “tadā ahituṇḍiko mahallako ahosi, makkaṭo sāmaṇero, dhañṇāvāṇijo pana ahameva ahosin”ti.

Ahituṇḍikajātakavaṇṇanā pañcamā.

6. Gumbiyajātakavaṇṇanā (366)

Madhuvaṇṇam madhurasanti idaṃ Satthā Jetavane viharanto ukkaṇṭhitabhikkhum ārabba katesi. Tañhi Satthā “saccaṃ kira tvaṃ bhikkhu ukkaṇṭhito”ti pucchitvā “saccaṃ bhante”ti vutte “kiṃ disvā”ti vatvā “alaṅkatamātugāmaṃ”ti vutte “bhikkhu ime pañca kāmaguṇā nāma ekena gumbiyena yakkhena halāhalavisam pakkhipitvā magge ṭhapitamadhusadisā”ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto satthavāhakule nibbattitvā vayappatto Bārāṇasito pañcahi sakaṭasatehi bhaṇḍaṃ ādāya vohāratthāya gacchanto mahāvattani-aṭavidvāraṃ patvā satthake sannipātāpetvā “ambho imasmiṃ magge visapaṇṇapupphaphalādīni atthi, tumhe kiñci akhāditapubbaṃ khādantaṃ maṃ apucchitvā mā khādittha, amanussāpi visam pakkhipitvā bhattapuṭamadhukaphalāni¹ magge ṭhapenti, tānipi maṃ anāpucchitvā mā khāditthā”ti ovādaṃ datvā maggaṃ paṭipajji. Atheko Gumbiyo nāma yakkho aṭaviyā majjheṭṭhāne magge paṇṇāni attharitvā halāhalavisasaṃyuttāni madhupiṇḍāni ṭhapetvā sayam maggasāmaṇte madhum gaṇhanto viya rukke koṭṭento vicarati. Ajānantā “puñṇatthāya ṭhapitāni bhavissanti”ti khāditvā jīvitakkhayaṃ pāpuṇanti. Amanussā āgantvā te khādanti. Bodhisattassa satthakamanussāpi tāni disvā ekacce lolajātikā adhivāsetum asakkontā khādimsu, paṇḍitajātikā “pucchitvā khādissāmā”ti gahetvā aṭṭhamsu. Bodhisatto te disvā hatthagatāni chaḍḍāpesi, yehi paṭhamataraṃ khāditāni, te marimsu. Yehi aḍḍhakhāditāni, tesam vamanavirecanaṃ datvā vantakāle

1. Bhattapuṭamadhukkhandhaphalādīni (Sī, Syā)

catumadhuraṃ adāsi. Iti te tassa ānubhāvena jīvitaṃ paṭilabhiṃsu.
Bodhisatto sotthinā icchitaṭṭhānaṃ gantvā bhaṇḍaṃ vissajjetvā attano
gehameva agamāsi. Tamatthaṃ kathento Satthā imā abhisambuddhagāthā
abhāsi—

85. “Madhuvaṇṇaṃ madhurasāṃ, madhugandhaṃ visaṃ ahu.
Gumbiyo ghāsamesāno, araṇṇe odahī visaṃ.

86. Madhu iti maññaṃānā, ye taṃ visamakhādisuṃ¹.
Tesaṃ taṃ kaṭukaṃ āsi, maraṇaṃ tenu’pāgamuṃ.

87. Ye ca kho paṭisaṅkhāya, visaṃ taṃ parivajjayuṃ.
Te āturesu sukhitā, ḍayhamānesu nibbutā.

88. Evameva manussesu, visaṃ kāmā samohitā.
Āmisaṃ bandhanañcetaṃ, maccuveso guhāsayo.

89. Evameva ime kāme, āturā paricārike.
Ye sadā parivajjenti, saṅgaṃ loke upaccaguṃ”ti.

Tattha **gumbiyoti** tasmim vanagumbe vicaraṇena evaṃladdhanāmo
yakkho. **Ghāsamesānoti** “taṃ visaṃ khādītva mate khādissāmī”ti evaṃ
attano ghāsaṃ pariyesanto. **Odahīti** taṃ madhunā samānavañṇagandharasaṃ
visaṃ nikkhipi. **Kaṭukaṃ āsīti** tikhiṇaṃ ahosi. **Maraṇaṃ tenu’pāgamunti**
tena visena te sattā maraṇaṃ upagatā.

Āturesūti visavegena āsannamaraṇesu. **Ḍayhamānesūti** visatejeneva
ḍayhamānesu². **Visaṃ kāmā samohitāti** yathā tasmim vattanimahāmagge
visaṃ samohitaṃ nikkhittaṃ, evaṃ manussesupi ye ete rūpādayo pañca
vatthukāmā tattha tattha samohitā nikkhittā, te “visaṃ”ti veditabbā. **Āmisaṃ
bandhanañcetanti** ete pañca kāmaguṇā nāma evaṃ imassa macchabhūtassa
lokassa³ mārabālisikena pakkhittaṃ

1. Visamasāyisum (Sī, Syā)

2. Ḍayhantesu (I, Ka)

3. Imassa lokassa (Sī), imassa maccubhūtassa lāmakassa(I) Imassa maccubhūtassa
lokassa (Syā)

āmisāñceva, bhavābhavato nikkhamitum appadānena andu-ādippabhedam
nānappakāram bandhanañca. **Maccuveso**¹ **guhāsayoti** sarīraguhāya
vasanako² maraṇamaccuveso.

Evameva ime kāmēti yathā vattanimahāmagge visam nikkhittam, evam
tattha tattha nikkhitte ime kāmē. **Āturāti** ekantamaraṇadhammatāya āturā
āsannamaraṇā paṇḍitamanussā. **Paricāriketi** kilesaparcārike kilesabandhake.
Ye sadā parivajjenti ye vuttappakārā paṇḍitapurisā niccam evarūpe kāmē
vajjenti. **Saṅgam lōketi** lōke saṅganatthēna “saṅgan”ti laddhanāmaṁ
rāgādibhedam kilesajātam. **Upaccagunti** atītā nāmāti veditabbā,
atikkamantīti vā attho.

Satthā saccāni pakāsetvā jātakam samodhānesi, saccapariyosāne
ukkaṇṭhitabhikkhu sotāpattiphale patitthahi. Tadā satthavāho ahameva
ahosinti.

Gumbiyajātakavaṇṇanā chaṭṭhā.

7. Sāḷiyajātakavaṇṇanā (367)

Yvāyam sāḷiyachāpotīti idam Satthā Veḷuvane viharanto “āvuso
Devadatto tāsakārakopi bhavitum nāsakkhī”ti vacanam ārabba kathesi.
Tadā hi Satthā “na bhikkhave idāneva, pubbepesa mama tāsakārakopi
bhavitum nāsakkhī”ti vatvā atītam āhari.

Atīte Bārāṇasiyam Brahmadatte rajjam kārente bodhisatto gāmake
kuṭumbikakule nibbattitvā taruṇakāle paṁsukīlakehi dārakehi saddhim
gāmadvāre nigrodharukkhamūle kīḷati. Tadā eko dubbalavejjo gāme kiñci
alabhitvā nikkhamanto tam thānam patvā ekam sappam viṭapabbhantarena
sīsam nīharitvā niddāyantam disvā “mayā gāme kiñci na laddham, ime
dārake vañcetvā sappena ḍaṁsāpetvā tikicchitvā kiñcideva gaṇhissāmī”ti
cintetvā bodhisattam āha “sace sāḷiyachāpam passeyyāsi, gaṇheyyāsi”ti.
Āma gaṇheyyanti. Passeso viṭapabbhantare sayitoti.

1. Maccuvaso (Sī, Syā)

2. Vasanato (Sī, Syā)

So tassa sappabhāvaṃ ajānanto rukkhaṃ āruyha taṃ gīvāyaṃ gahetvā
 “sappo”ti ñatvā nivattitum adento suggahitaṃ gahetvā vegena khipi. So
 gantvā vejjassa gīvāyaṃ patito gīvaṃ paliveṭhetvā “kara karā”ti ḍaṃsitvā
 tattheva naṃ pātetvā palāyi. Manussā parivārayimṣu.

Mahāsatto sampattaparisāya dhammaṃ desento imā gāthā abhāsi—

90. “Yvāyaṃ sāḷiyachāpoti, kaṇhasappaṃ agāhayi.
 Tena sappena’yaṃ daṭṭho, hato pāpānusāsako.

91. Ahantāramahantāraṃ, yo naro hantumicchati.
 Evaṃ so nihato seti, yathāyaṃ puriso hato.

92. Ahantāramaghātentaṃ, yo naro hantumicchati.
 Evaṃ so nihato seti, yathāyaṃ puriso hato.

93. Yathā paṃsumuṭṭhiṃ puriso, paṭivātaṃ paṭikkhipe.
 Tameva so rajo hanti, tathāyaṃ puriso hato.

94. Yo appaduṭṭhassa narassa dussati,
 Suddhassa posassa anaṅgaṇassa.
 Tameva bālaṃ pacceti pāpaṃ,
 Sukhumo rajo paṭivātaṃva khitto”ti.

Tattha **yvāyanti** yo ayaṃ, ayameva vā pāṭho. **Sappena’yanti** so ayaṃ
 tena sappena daṭṭho. **Pāpānusāsakoti** pāpakaṃ anusāsako.

Ahantāranti¹ apaharantaṃ. **Ahantāranti** amārentaṃ. **Seti**ti matasayanaṃ
 sayati. **Aghātenti** amārentaṃ. **Suddhassāti** niraparādhassa. **Posassāti**
 sattassa. **Anaṅgaṇassāti** idampi niraparādhabhāvaññeva sandhāya vuttaṃ.
Paccetiti kamma sarikkhakaṃ hutvā pati-eti.

1. Ahanantanti (I)

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi “tadā dubbalavejjo Devadatto ahosi, paṇḍitadārako pana ahameva ahosin”ti.

Sāliyajātakavaṇṇanā sattamā.

8. Tacasārajātakavaṇṇanā (368)

Amittahatthathagatāti idaṃ Satthā Jetavane viharanto paññāpāramim ārabha kathesi. Tadā hi Satthā “na bhikkhave idāneva, pubbepe Tathāgato paññavā upāyakusaloyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto gāmake kuṭumbikakule nibbattitvāti sabbam purimajātakaniyāmeneva kathetabbaṃ. Idha pana vejje mate gāmaṃvāsino manussā “manussamārakā”ti te dārake kudaṇḍakehi¹ bandhitvā “rañño dassessāmā”ti Bārāṇasiṃ nayimsu. Bodhisatto antarāmaggeyeva sesadārakānaṃ ovādaṃ adāsi “tumhe mā bhāyatha, rājānaṃ disvāpi abhītā tuṭṭhindriyā bhaveyyātha, rājā amhehi saddhiṃ paṭhamataraṃ kathessati, tato paṭṭhāya ahaṃ jānissāmi”ti. Te “sādhū”ti sampaṭicchitvā tathā karimsu. Rājā te abhīte tuṭṭhindiye disvā “ime ‘manussamārakā’ti kudaṇḍakabaddhā ānītā, evarūpaṃ dukkhaṃ pattāpi na bhāyanti, tuṭṭhindriyāyeva, kiṃ nu kho etesaṃ asocanakāraṇaṃ, pucchissāmi ne”ti pucchanto paṭhamam gāthamāha—

95. “Amittahatthathagatā, tacasārasamappitā.

Pasannamukhavaṇṇā’ttha, kasmā tumhe na socathā”ti.

Tattha **amittahatthathagatā**ti kudaṇḍakehi gīvāyaṃ bandhitvā ānentānaṃ amittānaṃ hatthagatā. **Tacasārasamappitā**ti veḷudaṇḍakehi baddhattā evamāha. **Kasmā**ti “evarūpaṃ byasanaṃ pattāpi tumhe kiṃkāraṇaṃ na socathā”ti pucchati.

Tam sutvā bodhisatto sesagāthā abhāsi—

96. “Na socanāya paridevanāya,
 Atthova labbho api appakopi.
 Socanta'menaṃ dukkhitaṃ viditvā,
 Paccattikā attamanā bhavanti.
97. Yato ca kho paṇḍito āpadāsu,
 Na vedhatī atthavinicchayaññū.
 Paccatthikā'ssa¹ dukhitā bhavanti,
 Disvā mukhaṃ avikāraṃ purāṇaṃ.
98. Jappena mantena subhāsitenā,
 Anuppadānena paveniyā vā.
 Yathā yathā yattha labhetha atthaṃ,
 Tathā tathā tattha parakkameyya.
99. Yato ca jāneyya alabbhaneyyo,
 Mayā va aññena vā esa attho.
 Asocamāno adhivāsāyeyya,
 Kammaṃ daḥhaṃ kinti karōmi dānī'ti.

Tattha **atthoti** vuḍḍhi. **Paccatthikā attamanā**ti etaṃ purisaṃ socantaṃ dukkhitaṃ viditvā paccāmittā tuṭṭhacittā honti. Tesaṃ tussanakāraṇaṃ nāma paṇḍitena kātuṃ na vaṭṭatīti dīpeti. **Yatoti** yadā. **Na vedhatī**ti cittutrāsabhayena na kampati. **Atthavinicchayaññū**ti tassa tassa atthassa vinicchayakusalo.

Jappenāti mantaparijappanena. **Mantenā**ti paṇḍitehi saddhim mantaggahaṇena. **Subhāsitenā**ti piyavacanena. **Anuppadānenā**ti lañjadānena. **Paveniyā**ti kulavaṃsena. Idaṃ vuttaṃ hoti—mahārāja paṇḍitena nāma āpadāsu uppannāsu na socitabbaṃ na kilamitabbaṃ, imesu pana pañcasu kāraṇesu aññataravasena paccāmittā jinitabbā. Sace hi sakkoti, mantaṃ pariappitvā mukhabandhanaṃ katvāpi te jinitabbā, tathā asakkontena

paṇḍitehi saddhiṃ mantetvā ekaṃ upāyaṃ sallakkhetvā jinitabbā, piyavacanāṃ vattum sakkontena piyaṃ vatvāpi te jinitabbā, tathā asakkontena vinicchayāmaccānaṃ lañjaṃ datvāpi jinitabbā, tathā asakkontena kulavaṃsaṃ kathetvā “mayā asukapaveṇiyā āgatā, tumhākañca amhākañca ekova pubbapuriso”ti evaṃ vijjamānañātikoṭiṃ ghaṭetvāpi jinitabbā evāti. **Yathā yathā**ti etesu pañcasu kāraṇesu yena yena kāraṇena yattha yattha attano vuḍḍhiṃ labheyya. **Tathā tathā**ti tena tena kāraṇena tattha tattha parakkameyya, parakkamaṃ katvā paccatthike jineyyāti adhippāyo.

Yato ca jāneyyāti yadā pana jāneyya, mayā vā aññena vā esa attho alabbhaneyyo nānappakārena vāyamitvāpi na sakkā laddhum, tadā paṇḍito puriso asocamāno akilamamāno “mayā pubbe katakammaṃ daḷhaṃ thiraṃ na sakkā paṭibāhitum, idāni kiṃ sakkā kātun”ti adhivāsareyyāti.

Rājā bodhisattassa dhammakathaṃ sutvā kammaṃ sodhetvā niddosabhāvaṃ ṇatvā kudaṇḍake harāpetvā mahāsattassa mahantaṃ yasaṃ datvā attano atthadhamma-anusāsakaṃ amaccaratanaṃ akāsi, sesadāraḥkānampi yasaṃ datvā ṭhānantarāni adāsi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi “tadā Bārāṇasirājā Ānando ahosi, dāraḥkā therānuthera, paṇḍitadārako pana ahameva ahosin”ti.

Tacasārajātakavaṇṇanā aṭṭhamā.

9. Mittavindakajātakavaṇṇanā (369)

Kyāhaṃ devānamakaranti idaṃ Satthā Jetavane viharanto ekaṃ dubbacabhikkhum ārabba kathesi. Vatthu **Mahāmittavindakajātaka**¹ āvi bhavissati. Ayaṃ pana Mittavindako samudde khiṭṭo atriccho hutvā purato gantvā nerayikasattānaṃ paccanaṭṭhānaṃ Ussadanirayaṃ disvā “ekaṃ

1. Khu 5. 201 piṭṭhe.

nagaran”ti saññāya pavisitvā khuracakkam assādesi. Tadā bodhisatto devaputto hutvā Ussadanirayacārikam carati. So tam disvā pucchanto paṭhamam gāthamāha—

100. “Kyāham devānamakaram, kim pāpam pakatam mayā.
Yam me sirasmiṃ ohacca, cakkam bhamati matthake”ti.

Tattha **kyāham devānamakaranti** sāmi devaputta kim nāma aham devānam akarim, kim mam devā pothentīti. **Kim pāpam pakatam mayāti** dukkhamahantatāya vedanāppatto attanā katham pāpam asallakkhento evamāha. **Yam meti** yena pāpena mama sirasmiṃ ohacca ohanitvā idam khuracakkam mama matthake bhamati, tam kim nāmāti.

Tam sutvā bodhisatto dutiyam gāthamāha—

101. “Atikkamma ramaṇakam, sadāmatthaṇca dūbhakam.
Brahmattaraṇca pāsadam, kenatthena idhāgato”ti.

Tattha **ramaṇakanti** phalikapāsadam. **Sadāmattanti** rajatapāsadam. **Dūbhakanti** maṇipāsadam. **Brahmattaraṇca pāsadanti** suvaṇṇapāsadaṇca. **Kenatthenāti** tvaṃ etesu ramaṇakādīsū catasso aṭṭha soḷasa dvattimsāti etā devadhītarō pahāya te pāsāde atikkamitvā kena kāraṇena idha āgatoti.

Tato Mittavindako tatiyam gāthamāha—

102. “Ito bahutarā bhogā, atra maññe bhavissare.
Iti etāya saññāya, passa mam byasanam gatan”ti.

Tattha **ito bahutarāti** imesu catūsū pāsādesu bhogehi atirekatarā bhavissanti.

Tato bodhisatto sesagāthā abhāsi—

103. “Catubbhi aṭṭhajjhagamā, aṭṭhāhipi ca soḷasa.
Soḷasāhi ca bāttimsa, atriccam cakkamāsado.
Icchāhatassa posassa, cakkam bhamati matthake.

104. Uparivisālā duppūrā, icchā visaṭagāminī.

Ye ca taṃ anugijjhanti, te honti cakkadhārino”ti.

Tattha **uparivisālā**ti Mittavindaka taṇhā nāmesā āseviyamānā uparivisālā hoti patthaṭā, mahāsamuddo viya duppūrā, rūpādīsu ārammaṇesu taṃ taṃ ārammaṇaṃ icchamānāya icchāya patthaṭāya visaṭagāminī, tasmā ye purisā taṃ evarūpaṃ taṇhaṃ anugijjhanti, punappunaṃ giddhā hutvā gaṇhanti. **Te honti cakkadhārinoti** te etaṃ khuracakkaṃ dhārentīti vadati.

Mittavindakaṃ pana kathentameva nipisamānaṃ¹ taṃ khuracakkaṃ bhassi, tena so puna kathetuṃ nāsakkhi. Devaputto attano devaṭṭhānameva gato.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi “tadā Mittavindako dubbacabhikkhu ahosi, devaputto pana ahameva ahosi”ti.

Mittavindakajātakavaṇṇanā navamā.

10. Palāsajātakavaṇṇanā (370)

Haṃso palāsa’ mavacāti idaṃ Satthā Jetavane viharanto kilesaniggahaṃ ārabha katesi. Vatthu paññāsajātake āvi bhavissati. Idha pana Satthā bhikkhū āmantetvā “bhikkhave kilesa nāma āsaṅkitabbova, appamattako samānopi nigrodhagaccho viya vināsaṃ pāpeti, porāṇakapaṇḍitāpi āsaṅkitabbaṃ āsaṅkiṃsuyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto suvaṇṇahaṃsayoniyaṃ nibbattitvā vayappatto Cittakūṭapabbate Suvaṇṇaguhāyaṃ vasanto Himavantapadese jātassare sayamjātasālīm khādītva āgacchati. Tassa gamanāgamanamagge mahāpalāsarukkho ahosi. So gacchantopi tattha vissamitvā gacchati, āgacchantopi tattha vissamitvā

1. Nippīliyamānaṃ (Sī, Syā), nipimsamānaṃ (I)

āgacchati. Athassa tasmim rukkhe nibbattadevatāya saddhim vissāso ahosi. Aparabhāge ekā sakunīkā ekasmim nigrodharukkhe nigrodhapakkam khāditvā āgantvā tasmim palāsarukkhe nisīditvā viṭapantare vaccam pātesi. Tattha nigrodhagaccho jāto, so caturaṅgulamattakāle rattāṅkurapalāsātāya sobhati. Haṁsarājā taṁ disvā rukkhavevataṁ āmantetvā “samma palāsa nigrodho nāma yamhi rukkhe jāyati, vaḍḍhanto taṁ nāseti, imassa vaḍḍhitum mā dehi, vimānaṁ te nāsessati, paṭikacceva naṁ uddharitvā chaḍḍehi, āsaṅkitabbayuttakaṁ nāma āsaṅkitum vaṭṭatī”ti palāsadevatāya saddhim mantento paṭhamam gāthamāha—

105. “Haṁso palāsa’ mavaca, nigrodho samma jāyati.

Aṅkasmim te nisinnova, so te mammāni checchatī”ti.

Paṭhamapādo panettha abhisambuddhena hutvā Sathārā vutto. **Palāsanti** palāsadevataṁ. **Sammāti** vayassa. **Aṅkasminti** viṭabhiyaṁ. **So te mammāni checchatī**ti so te aṅke saṁvaḍḍho sapatto viya jīvitaṁ chindissatīti attho. Jīvitasāṅkhārā hi idha “mammāni”ti vuttā.

Taṁ sutvā tassa vacanaṁ agaṇhantī palāsadevatā dutiyaṁ gāthamāha—

106. “Vaḍḍhatā’ meva nigrodho, patiṭṭha’ssa bhavāmaṇaṁ.

Yathā pitā ca mātā ca, evaṁ me so bhavissatī”ti.

Tassattho—samma na tvaṁ jānāsi vaḍḍhatameva esa, ahamassa yathā bālakāle puttānaṁ mātāpitaro patiṭṭhā honti, tathā bhavissāmi, yathā pana saṁvaḍḍhā puttā pacchā mahallakakāle mātāpitūnaṁ patiṭṭhā honti, mayhampi pacchā mahallakakāle evameva so patiṭṭho bhavissatīti.

Tato haṁso tatiyaṁ gāthamāha—

107. “Yaṁ tvaṁ aṅkasmim vaḍḍhesi, khīrarukkhaṁ bhayānakaṁ.

Āmanta kho taṁ gacchāma, vuḍḍhi ma’ssa na ruccatī”ti.

Tattha **yaṁ tvanti** yasmā tvaṁ etaṇca bhayaḍāyakattena bhayānakaṁ khīrarukkhaṁ sapattam viya aṅke aḍḍhesi. **Āmanta kho tanti** tasmā mayam taṁ

āmantetvā jānāpetvā gacchāma. **Vuḍḍhi massā**ti assa vuḍḍhi mayhaṃ na ruccatīti.

Evañca pana vatvā saṃsarājā pakkhe pasāretvā Cittakūṭapabbatameva gato. Tato paṭṭhāya puna nāgacchi. Aparabhāge nigrodho vaḍḍhi, tasmim ekā rukkhadevatāpi nibbatti. So vaḍḍhanto palāsaṃ bhañji, sākhāhi saddhimyeva devatāya vimānaṃ pati. Sā tasmim kāle haṃsarañño vacanaṃ sallakkhetvā “idaṃ anāgatabhayaṃ disvā haṃsarājā kathesi, ahaṃ panassa vacanaṃ nākāsin”ti paridevamānā catutthaṃ gāthamāha—

108. “Idāni kho maṃ bhāyeti, Mahānerunidassanaṃ.

Haṃsassa anabhiññāya, mahā me bhayaṃāgatan”ti.

Tattha **idāni kho maṃ bhāyeti**ti ayaṃ nigrodho taruṇakāle tosetvā idāni maṃ bhāyāpeti santāseti. **Mahānerunidassananti** Sinerupabbatasadisāṃ mahantaṃ haṃsarājassa vacanaṃ sutvā ajānitvā taruṇakāleyeva etassa anuddhaṭattā. **Mahā me bhayaṃāgatan**ti idāni mayhaṃ mahantaṃ bhayaṃ āgatan

ti paridevi. Nigrodhopi vaḍḍhanto sabbaṃ palāsaṃ bhañjitvā khāṇukamattameva akāsi. Devatāya vimānaṃ sabbaṃ antarādhāyi.

109. “Na tassa vuḍḍhi kusalappasattā,

Yo vaḍḍhamāno ghasate patiṭṭhaṃ.

Tassū’parodhaṃ parisaṅkamāno,

Patārayī mūlavadhāya dhīro”ti—

pañcamā abhisambuddhagāthā.

Tattha **kusalappasattā**ti kusalehi pasatthā. **Ghasateti** khādati, vināsetīti attho. **Patārayī**ti patarati vāyamati. Idaṃ vuttaṃ hoti—bhikkhave yo vaḍḍhamāno attano patiṭṭhaṃ nāseti, tassa vuḍḍhi paṇḍitehi na pasatthā, tassa pana abbhantarassa vā bāhirassa vā parissayassa “ito me uparodho bhavissati”ti evaṃ uparodhaṃ vināsaṃ parisaṅkamāno dhīro ñāṇasampanno mūlavadhāya parakkamatīti.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakam samodhānesi, saccapariyosāne pañcasatā bhikkhū arahattaṃ pāpuṃimsu. Tadā suvaṇṇaṃso ahameva ahosinti.

Palāsajātakavaṇṇanā dasamā.

Vaṇṇārohavaggo dutiyo.

3. Aḍḍhavagga

1. Dīghītikosalajātakavaṇṇanā (371)

Evambhūtaṃ te rājāti idaṃ Satthā Jetavane viharanto Kosambake bhaṇḍanakārake ārabba kathesi. Tesañhi Jetavanaṃ āgantvā khamāpanakāle Satthā te āmantetvā “bhikkhave tumhe mayhaṃ orasā mukhato jātā puttā nāma, puttehi ca pitarā dinnam ovādaṃ bhindituṃ na vaṭṭati, tumhe pana mama ovādaṃ na karittha, porāṇakapaṇḍitā attano mātāpitāro ghātetvā rajjaṃ gahetvā ṭhitacorepi arañhe hatthapathaṃ¹ āgate mātāpitūhi dinnam ovādaṃ na bhindissāmāti na mārayimsū”ti vatvā atītaṃ āhari.

Imasmim pana jātake dvepi vatthūni **Samghabhedakakkhandhake**² vitthārato āvi bhavissanti. So pana Dīghāvukumāro arañhe attano aṅke nipannaṃ Bārāṇasirājānaṃ cūḷāya gahetvā “idāni mayhaṃ mātāpitughātaṃ coraṃ khaṇḍākhaṇḍam³ katvā chindissāmī”ti asim ukkhipanto tasmim khaṇe mātāpitūhi dinnam ovādaṃ saritvā “jīvitam cajanātopi tesaṃ ovādaṃ, na bhindissāmi, kevalam imaṃ tajjessāmī”ti cintetvā paṭhamam gāthamāha—

110. “Evambhūtaṃ te rājā, āgatassa vase mama.

Atthi nu koci pariyāyo, yo taṃ dukkhā pamocaye”ti.

1. Hatthagatam (Ka)

2. Vi 3. 487 piṭṭhe. Samghabhedakajātake (Sī, I)

3. Cuddasa khaṇḍāni (Sī, Syā, I)

Tattha **vase mamā**ti mama vasaṃ āgatassa. **Pariyāyoti** kāraṇaṃ.

Tato rājā dutiyaṃ gāthamāha—

111. “Evaṃbhūtaṃ me tāta, āgatassa vase tava.

Natthi no koci pariyāyo, yo maṃ dukkhā pamocaye”ti.

Tattha **noti** nipātamattaṃ, natthi koci pariyāyo, yo maṃ etasmā dukkhā pamocayeti attho.

Tato bodhisatto avasesagāthā abhāsi—

112. “Nāññaṃ sucariṭaṃ rāja, nāññaṃ rāja subhāsitaṃ.

Tāyate maraṇakāle, evamevi’taraṃ dhaṇaṃ.

113. Akkocchi maṃ avadhi maṃ, ajini maṃ ahāsi me.

Ye ca taṃ upanayhanti, veraṃ tesāṃ na sammati.

114. Akkocchi maṃ avadhi maṃ, ajini maṃ ahāsi me.

Ye ca taṃ nupanayhanti, veraṃ tesūpasammati.

115. Na hi verena verāni, sammantīdha kudācanaṃ.

Averena ca sammanti, esa dhammo sanantano”ti.

Tattha **nāññaṃ sucariṭanti** nāññaṃ sucariṭā, ayameva vā pāṭho, ṭhapetvā sucariṭaṃ aññaṃ na passāmīti attho. Idha “sucariṭaṃ”tipi “subhāsitaṃ”tipi mātāpitūhi dinnāṃ ovādaṃyeva sandhāyāha. **Evamevā**ti niratthakameva. Idaṃ vuttaṃ hoti—mahārāja aññatra ovādānusiṭṭhisāṅkhātā sucariṭasubhāsitaṃ maraṇakāle tāyituṃ rakkhituṃ samattho nāma añño natthi, yaṃ etaṃ itaraṃ dhaṇaṃ, taṃ evameva niratthakameva hoti, tvaṃhi idāni mayhaṃ koṭisatasahassamattampi dhaṇaṃ dadanto jīvitaṃ na labheyyāsi, tasmā veditabbameṭaṃ “dhanato sucariṭasubhāsitaṃeva uttaritaran”ti.

Sesagāthāsupi ayaṃ saṅkhepattho—mahārāja ye purisā “ayaṃ maṃ akkosi, ayaṃ maṃ pahari, ayaṃ maṃ ajini, ayaṃ mama santakaṃ

ahāsī”ti evaṃ veraṃ upanayhanti bandhitvā viya hadaye ṭhapenti, tesaṃ veraṃ na upasammanti. Ye ca panetaṃ na upanayhanti hadaye na ṭhapenti, tesaṃ vūpasammanti. Verāni hi na kadāci verena sammanti, avereneva pana sammanti. **Esa dhammo sanantanoti** eso porāṇako dhammo cirakālappavatto sabhāvoti.

Evañca pana vatvā bodhisatto “ahaṃ mahārāja tayi na dubbhāmi, tvaṃ pana maṃ mārehi”ti tassa hatthe asinṃ ṭhapesi. Rājāpi “nāhaṃ tayi dubbhāmi”ti sapathaṃ katvā tena saddhimṃ nagaraṃ gantvā taṃ amaccānaṃ dassetvā “ayaṃ bhaṇe Kosalarañño putto Dīghāvukumāro nāma, iminā mayhaṃ jīvitaṃ dinnāṃ, na labbhā imaṃ kiñci kātun”ti vatvā attano dhītaṃ datvā pitu santake rajje patiṭṭhāpesi. Tato paṭṭhāya ubhopi samaggā sammodamānā rajjaṃ kāresuṃ.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi “tadā mātāpitaro mahārājakulāni ahesuṃ, Dīghāvukumāro pana ahameva ahosiṃ”ti.

Dīghītikosalajātakavaṇṇanā paṭhamā.

2. Migapotakajātakavaṇṇanā (372)

Agārā paccupetassāti idaṃ Satthā Jetavane viharanto ekaṃ mahallakaṃ ārabha kathesi. So kirekaṃ dāraṃ pabbājesi. Sāmaṇero taṃ sakkaccaṃ upaṭṭhahitvā aparabhāge aphāsukena kālamakāsi. Tassa kālakiriyāya mahallako sokābhībhūto mahantena saddena paridevanto vicari. Bhikkhū saññāpetuṃ asakkontā dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “āvuso asuko nāma mahallako sāmaṇerassa kālakiriyāya paridevanto vicarati, maraṇassatibhāvanāya paribāhiro eso bhavissati”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na bhikkhave idāneva, pubbepesa etasmimṃ mate paridevanto vicarī”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto sakkattaṃ kāresi. Tadaṃ eko Kāṣirattṭhavāsī brāhmaṇo Himavantam pavisitvā isipabbajjaṃ pabbajitvā phalāphalehi yāpesi. So ekadivasaṃ araṇṇe ekaṃ matamātikaṃ migapotakaṃ disvā assamaṃ ānetvā gocaraṃ datvā posesi. Migapotako vaḍḍhanto abhirūpo ahosi sobhaggappatto. Tāpaso taṃ attano puttakaṃ katvā pariharati. Ekadivasaṃ migapotako bahuṃ tiṇaṃ khāditvā ajīrakena kālamakāsi. Tāpaso “putto me mato”ti paridevanto vicarati. Tadaṃ Sakko devarājā lokaṃ pariggaṇhanto taṃ tāpasaṃ disvā “saṃvejessāmi naṃ”ti āgantvā ākāse tṭhito paṭhamam gāthamāha—

116. “Agārā paccupetassa, anagārassa te sato.

Samaṇassa na taṃ sādhu, yaṃ peta’manusocaṣi”ti.

Taṃ sutvā tāpaso dutiyaṃ gāthamāha—

117. “Saṃvāsena have sakka, manussassa migassa vā.

Hadaye jāyate pemaṃ, na taṃ sakkā asocitun”ti.

Tattha **na taṃ sakkā**ti taṃ manussaṃ vā tiracchānaṃ vā na sakkā asocitun, socāmiyevāhanti.

Tato Sakko dve gāthā abhāsi—

118. “Mataṃ marissaṃ rodanti, ye rudanti lapanti ca.

Tasmā tvaṃ isi mā rodi, roditaṃ mogha’ māhu santo.

119. Roditena have brahme, mato peto samuṭṭhahe.

Sabbe saṅgamma rodāma, aññamaññassa ñātake”ti.

Tattha **marissanti** yo idāni marissati, taṃ. **Lapanti cāti** vilapanti ca. Idaṃ vuttaṃ hoti—ye loke matañca marissantañca rodanti, te rudanti ceva vilapanti ca, tesam assupacchijjanadivaso¹ nāma natthi. Kiṃ kārāṇā? sadāpi matānañca marissantānañca atthitāya. **Tasmā tvaṃ isi mā rodi.**

1. Assu pacchijja divaso (I), assu paricchijja divaso (Ka)

Kimkāraṇā? **Roditaṃ mogha'māhu santoti**, Buddhādayo pana paṇḍitā roditaṃ “moghan”ti vadanti. **Mato petoti** yo esa mato petoti vuccati, yadi so roditena samuṭṭhaheyya, evaṃ sante kiṃ nikkammā¹ acchāma, sabbeva samāgama aññamaññassa ñātake rodāma. Yasmā pana te roditaḥkāraṇā na uṭṭhahanti, tasmā roditassa moghabhāvaṃ sādheti.

Evaṃ Sakkassa kathentassa tāpaso “niratthakaṃ roditan”ti sallakkhetvā Sakkassa thutiṃ karonto tisso gāthā abhāsi—

120. “Ādittaṃ vata maṃ santaṃ, ghatasittaṃva pāvakaṃ.
Vāriṇā viya osiṇcaṃ, sabbaṃ nibbāpaye daraṃ.

121. Abbahi vata me sallaṃ, ya'māsi hadayassitaṃ.
Yo me sokaparetassa, puttasoḥkaṃ apānudi.

122. Sohaṃ abbūḥsallosmi, vītasoko anāvilo.
Na socāmi na rodāmi, tava sutvāna vāsavā”ti.

Tattha **ya'māsīti** yaṃ me āsi. **Hadayassitanti** hadaye nissitaṃ. **Apānudīti** nīhari. **Sakko** tāpasassa ovādaṃ datvā sakaṭṭhānameva gato.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi “tadā tāpaso mahallako ahosi, migo sāmaṇero, Sakko pana ahameva ahosin”ti.

Migapotakajātakavaṇṇanā dutiyā.

3. Mūsikajātakavaṇṇanā (373)

Kuhiṃ gatā kattha gatāti idaṃ Satthā Veḷuvane viharanto Ajātasattuṃ ārabha kathesi. Vatthu heṭṭhā **Thusajātake**² vitthāritameva. Idhāpi Satthā tatheva rājānaṃ sakiṃ puttena saddhiṃ kiḷamānaṃ sakiṃ dhammaṃ suṇantaṃ disvā “taṃ nissāya rañño bhayaṃ uppajjissatī”ti

1. Nikkamma (I), nikkhamma (Ka)

2. Khu 5. 112 piṭṭhe.

ñatvā “mahārāja porāṇakarājāno āsaṅkitabbaṃ, āsaṅkitvā attano puttaṃ ‘amhākaṃ dhūmakāle¹ rajjaṃ kāretū’ti ekamante akaṃsū”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto Takkaṣilāyaṃ brāhmaṇakule nibbattitvā disāpāmoḁkhācariyo ahosi. Tassa santike Bārāṇasiraṇṇo putto Yavakumāro nāma sabbasippāni uggaṇhitvā anuyogaṃ datvā gantukāmo taṃ āpucchi. Ācariyo “puttaṃ nissāya tassa antarāyo bhavissatī”ti aṅgavijjāvasena ñatvā “etamassa harissāmi”ti ekaṃ upamaṃ upadhāretuṃ ārabhi. Tadā paṇassa eko asso ahosi, tassa pāde vaṇo uṭṭhahi, taṃ vaṇānurakkhaṇatthaṃ geheyeva kaṃimsu. Tassāvidūre eko udapāno atthi. Athekā mūsikā gehā nikkhamitvā assassa pāde vaṇaṃ khādati, asso vāretuṃ na sakkoti. So ekadivaṣaṃ vedanaṃ adhiṇvāsetuṃ asakko mūsikaṃ khādituṃ āgataṃ pādena paharivā māretvā udapāne pātesi. Assagopakā mūsikaṃ apassantā “aṇṇesu divasesu mūsikā āgantvā vaṇaṃ khādati, idāni na paṇṇāyati, kaṃaṃ nu kho gatā”ti vadimsu.

Bodhisatto taṃ kāraṇaṃ paccakkhaṃ katvā “aṇṇe ajānantā ‘kaṃaṃ mūsikā gatā’ti vadanti, mūsikāya pana māretvā udapāne khittabhāvaṃ ahameva jānāmi”ti idameva kāraṇaṃ upamaṃ katvā paṭhamaṃ gāthaṃ bandhitvā rājakumārassa adāsi. So aparaṃ upamaṃ upadhārento tameva assaṃ paruḷhavaṇaṃ nikkhamitvā ekaṃ yavavatthuṃ gantvā “yavaṃ khādissāmi”ti vaticchiddena mukhaṃ pavesentaṃ disvā tameva kāraṇaṃ upamaṃ katvā dutiyaṃ gāthaṃ bandhitvā tassa adāsi. Tatiyagāthaṃ pana attano paṇṇābaleneva bandhitvā tampi tassa datvā “tāta tvaṃ rajje patitṭhāya sāyaṃ nhānapokkharāṇiṃ gacchanto yāva dhurasopānā paṭhamaṃ gāthaṃ sajjhāyanto gaccheyyāsi, tava nivasanapāsādaṃ pavisanto yāva sopānapādamūlā dutiyaṃ gāthaṃ sajjhāyanto gaccheyyāsi, tato yāva sopānamatthakā tatiyaṃ gāthaṃ sajjhāyanto gaccheyyāsi”ti vatvā pesesi.

1. Matakāle (Ka)

So kumāro gantvā uparājā hutvā pitu accayena rajjam kāresi, tasseko putto jāyi. So soḷasavassakāle rajjalobhena “pitaram māressāmī”ti cintetvā upaṭṭhāke āha “mayham pitā taruṇo, aham etassa dhūmakālam olokento mahallako bhavissāmi jarājiṇṇo, tādise kāle laddhenapi rajjena ko attho”ti. Te āhaṃsu “deva na sakkā paccantaṃ gantvā corattaṃ kātum, tava pitaram kenaci upāyena māretvā rajjam gaṇhā”ti. So “sādhū”ti antonivesane rañño sāyam nhānapokkharaṇīsamīpaṃ gantvā “ettha naṃ māressāmī”ti khaggaṃ gaḥetvā aṭṭhāsi. Rājā sāyam mūsikaṃ nāma dāsīṃ “gantvā pokkharaṇīpiṭṭhiṃ sodhetvā ehi, nhāyissāmī”ti pesesi. Sā gantvā pokkharaṇīpiṭṭhiṃ sodhentī kumāram passi. Kumāro attano kammaṃ pākatabhāvabhayaena taṃ dvidhā chinditvā pokkharaṇīyaṃ pātesi. Rājā nhāyitum agamāsi. Sesajano “ajjāpi mūsikā dāsī na punāgacchati, kuhiṃ gatā kattha gatā”ti āha. Rājā—

123. “Kuhiṃ gatā kattha gatā, iti lālappatī jano.

Ahameve’ko jānāmi, udapāne mūsikā hatā”ti—

paṭhamam gātham bhaṇanto pokkharaṇītīram agamāsi.

Tattha **kuhiṃ gatā kattha gatā**ti aññamaññavevacanāni. **Iti lālappatī**ti evaṃ vippalapati. Iti ayaṃ gāthā “ajānanto jano mūsikā dāsī kuhiṃ gatāti vippalapati, rājakumārena dvidhā chinditvā mūsikāya pokkharaṇīyaṃ pātita bhāvaṃ ahameva eko jānāmi”ti rañño ajānantasseva imamattham dīpeti.

Kumāro “mayā katakammaṃ mayham pitarā ñātan”ti bhīto palāyitvā tamattham upaṭṭhākānam ārocesi. Te sattaṭṭhādivasaccayena puna taṃ āhaṃsu “deva sace rājā jāneyya, na tuṇhī bhaveyya, takkagāhena pana tena taṃ vuttaṃ bhavissati, mārehi na”ti. So punekadivasam khaggahattho so pānapādamūle thatvā rañño āgamanakāle ito cito ca paharaṇokālam olokesi. Rājā—

124. “Yañcetaṃ iti cīti ca, gadrabhova nivattasi.

Udapāne mūsikaṃ hantvā, yavaṃ bhakkhetumicchasi”ti—

dutiyam gātham sajjhāyanto agamāsi. Ayampi gāthā “yasmā tvaṃ iti cīti ca ito cito ca paharaṇokāsaṃ olokento gadrabhova nivattasi, tasmā taṃ jānāmi ‘purimadivase pokkharāṇiyam mūsikam dāsim hantvā ajja maṃ yavarājānaṃ bhakkhetum māretum icchasi’ti” rañño ajānantasseva imamatthaṃ dīpeti.

Kumāro “diṭṭhomhi pitarā”ti utrasto palāyi. So puna aḍḍhamāsamattaṃ atikkamitvā “rājānaṃ dabbiyā paharitvā māressāmi”ti ekaṃ dīghadaṇḍakaṃ dabbipaharaṇaṃ gahetvā olumbitvā aṭṭhāsi. Rājā—

125. “Daharo cā’si dummedha, paṭhamupattiko susu.

Dīghaṇcetaṃ samāsajja, na te dassāmi jīvitan”ti—

tatiyaṃ gātham sajjhāyanto sopānapādamatthakaṃ abhiruhi.

Tattha **paṭhamupattikoti**¹ paṭhamavayena uppattito upeto, paṭhamavaye ṭhitoti attho. **Susūti** taruṇo. **Dīghanti** dīghadaṇḍakaṃ dabbipaharaṇaṃ. **Samāsajjāti**² gahetvā, olumbitvā ṭhitosīti attho. Ayampi gāthā “dummedha attano vayaṃ paribhuñjitum na labhissasi, na te dāni nillajjassa jīvitaṃ dassāmi, māretā khaṇḍākhaṇḍaṃ chinditvā sūleyeva āvuṇāpessāmi”ti rañño ajānantasseva kumāraṃ santajjayamānā imamatthaṃ dīpeti.

So taṃ divasaṃ palāyitum asakkonto “jīvitaṃ me dehi devā”ti rañño pādamūle nipajji. Rājā taṃ tajjetvā saṅkhalikāhi bandhāpetvā bandhanāgāre kāretvā setacchattassa heṭṭhā alaṅkatarājāsane nisīditvā “amhākaṃ ācariyo disāpāmokkho brāhmaṇo imaṃ mayhaṃ antarāyaṃ disvā imā tisso gāthā abhāsī”ti haṭṭhatuṭṭho udānaṃ udānento sesagāthā abhāsī—

126. “Nāntalikkhabhavanena, nāṅaputtapinena vā,

Puttena hi patthayito, silokehi pamocito.

1. Paṭhamupattitoti (Sī, Syā, I)

2. Samāpajjāti (Syā, Ka)

127. Sabbaṃ suta'madhiyetha, hīnamukkaṭṭhamajjhimam.

Sabbassa atthaṃ jāneyya, na ca sabbaṃ payojaye.

Hoti tādisako kālo, yattha atthāvaham sutan"ti.

Tattha **nāntalikkhabhavanenā**ti antalikkhabhavanam vuccati dibbavimānam, ahaṃ ajja antalikkhabhavanampi na āruḷho, tasmā antalikkhabhavanenāpi ajja maraṇato na pamocitoṃhi. **Nāṅgaputtapinenā vāti**¹ aṅgasarikkhakena vā puttapinenapi² na pamocito. **Puttena hi patthayitoti** ahaṃ pana attano putteneva ajja māretuṃ patthito. **Silokehi pamocitoti** sohaṃ ācariyena bandhitvā dinnāhi gāthāhi pamocito.

Sutanti pariyattim. **Adhiyethā**ti gaṇheyya sikkheyya.

Hīnamukkaṭṭhamajjhimanti hīnam vā hotu uttamaṃ vā majjhimam vā, sabbaṃ adhiyitabbamevāti dīpeti. **Na ca sabbaṃ payojayeti** hīnam mantam vā sippam vā majjhimam vā na payojaye, uttamameva payojayeyyāti attho. **Yattha atthāvaham sutanti** yasmim kāle Mahosadhapaṇḍitassa kumbhakārakammakaraṇam viya yaṃkiñci sikkhitasippam atthāvaham hoti, tādisopi kālo hotiyevāti attho. Aparabhāge rañño accayena kumāro rajje patiṭṭhāsi.

Satthā imam dhammadesanam āharitvā jātakam samodhānesi “tadā disāpāmokkho ācariyo ahameva ahosin”ti.

Mūsikajātakavaṇṇanā tatiyā.

4. Cūḷadhanuggahajātakavaṇṇanā (374)

Sabbaṃ bhaṇḍanti idam Satthā Jetavane viharanto purāṇadutiyaikāpalobhanam ārabha kathesi. Tena bhikkhunā “purāṇadutiyaikā mam bhante ukkaṇṭhāpeti”ti vutte Satthā “esā bhikkhu itthi na idāneva tuyham anattakārikā, pubbepi te etaṃ nissāya asinā sīsam chinnan”ti vatvā bhikkhūhi yācito atītam āhari.

1. Nāṅgaputtasirena vāti (Sī, Syā, I)

2. Puttenapi (Sī, Syā)

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto sakkattaṃ kāresi. Tadā eko Bārāṇasivāsī brāhmaṇamāṇavo Takkaṣilāyaṃ sabbasippāni uggaṇhitvā dhanukamme nipphattiṃ patto Cūḷadhanuggahapaṇḍito nāma ahosi. Athassa ācariyo “ayaṃ mayā sadisaṃ sippaṃ uggaṇhī”ti attano dhītaraṃ adāsi. So taṃ gahetvā “Bārāṇasiṃ gamissāmi”ti maggaṃ paṭipajji. Antarāmagge eko vāraṇo ekaṃ padesaṃ suññamakāsi, taṃ ṭhānaṃ abhiruhituṃ na koci ussaḥhi. Cūḷadhanuggahapaṇḍito manussānaṃ vārentānaññeva bhariyaṃ gahetvā aṭavimukhaṃ abhiruhi. Athassa aṭavimajjhe vāraṇo utṭhahi, so taṃ kumbhe sareṇa vijjhi. Saro vinivijjhivā pacchābhāgena nikkhami. Vāraṇo tattheva pati, Dhanuggahapaṇḍito taṃ ṭhānaṃ khemaṃ katvā purato aññaṃ aṭaviṃ pāpuṇi. Tatthāpi paññāsa corā maggaṃ hananti. Tampi so manussehi vāriyamāno abhiruyha tesaṃ corānaṃ mige vadhitvā maggasaṃpāde maṃsaṃ pacitvā khādantānaṃ ṭhitatṭhānaṃ pāpuṇi.

Tadā taṃ corā alaṅkatapaṭiyattāya bhariyāya saddhiṃ āgacchantāṃ disvā “gaṇhissāma naṃ”ti ussāhaṃ karimsu. Corajeṭṭhako purisalakkhaṇakusalo, so taṃ oloketvāva “uttamapuriso ayaṃ”ti ñatvā ekassapi utṭhahituṃ nādāsi. Dhanuggahapaṇḍito “gaccha ‘amhākampi ekaṃ maṃsasūlaṃ dethā’ti vatvā maṃsaṃ āharā”ti tesaṃ santikaṃ bhariyaṃ pesesi. Sā gantvā “ekaṃ kira maṃsasūlaṃ dethā”ti āha. Corajeṭṭhako “anaggho puriso”ti maṃsasūlaṃ dāpesi. Corā “amhehi kira pakkaṃ khāditaṃ”ti apakkamaṃsasūlaṃ adamsu. Dhanuggaho attānaṃ sambhāvetvā “mayhaṃ apakkamaṃsasūlaṃ dadanti”ti corānaṃ kujjhi. Corā “kiṃ ayameveko puriso, mayaṃ itthiyo”ti kujjhivā utṭhahimsu. Dhanuggaho ekūnapaññāsa jane ekūnapaññāsakaṇḍehi vijjhivā pātesi. Corajeṭṭhakaṃ vijjhituṃ kaṇḍaṃ nāhosi. Tassa kira kaṇḍanāḷiyaṃ samapaṇṇāsayeva kaṇḍāni. Tesu ekeṇa vāraṇaṃ vijjhi, ekūnapaññāsakaṇḍehi core vijjhivā corajeṭṭhakaṃ pātetvā tassa ure nisinno “sīsamassa chindissāmi”ti bhariyāya hatthato asīṃ āharāpesi. Sā taṅkhaṇaṃñeva corajeṭṭhake lobhaṃ katvā corassa hatthe tharuṃ, sāmikassa hatthe

dhāraṃ¹ ṭhapesi. Coro tharudaṇḍaṃ parāmasitvā asin̄ nīharitvā
Dhanuggahassa sīsāṃ chindī.

So taṃ ghātetvā itthiṃ ādāya gacchanto jātigottaṃ pucchi. Sā
“Takkasilāyaṃ disāpāmokkhācariyassa dhītāmhī”ti āha. Kathaṃ tvaṃ iminā
laddhāti. Mayhaṃ pitā “ayaṃ māyā sadisaṃ katvā sippaṃ sikkhī”ti tussitvā
imassa maṃ adāsi, sāhaṃ tayi sinehaṃ katvā attano kuladattiyaṃ sāmikaṃ
mārāpesinti. Corajetṭhako “kuladattiyaṃ tāvesā sāmikaṃ māresi, aññaṃ
panekaṃ disvā mampi evamevaṃ karissati, imaṃ chaḍḍetuṃ vaṭṭatī”ti
cintetvā gacchanto antarāmagge ekaṃ kunnadiṃ uttānataḷaṃ
taṅkhaṇodakapūraṃ disvā “bhadde imissaṃ nadiyaṃ susumārā kakkhaḷā,
kiṃ karomā”ti āha. Sāmi sabbaṃ ābharaṇabhaṇḍaṃ mama uttarāsaṅgena
bhaṇḍikaṃ katvā paratīraṃ netvā puna āgantvā maṃ gahetvā gacchāti. So
“sādhū”ti sabbaṃ ābharaṇabhaṇḍaṃ ādāya nadiṃ otaritvā tarantoviya
paratīraṃ patvā taṃ chaḍḍetvā pāyāsi. Sā taṃ disvā “sāmi kiṃ maṃ
chaḍḍetvā viya gacchasi, kasmā evaṃ karosi, ehi mampi ādāya gacchā”ti
tena saddhiṃ sallapaṇṭī paṭhamāṃ gāthamāha—

128. “Sabbaṃ bhaṇḍaṃ samādāya, pāraṃ tiṇṇosi brāhmaṇa.

Paccāgaccha lahuṃ khippaṃ, mampi tārehi dānito”ti.

Tattha **lahuṃ khippanti** lahuṃ paccāgaccha, khippaṃ mampi tārehi dāni
itoti attho.

Coro taṃ sutvā paratīre ṭhitoyeva dutiyaṃ gāthamāha—

129. “Asanthutaṃ maṃ cirasanthutena,

Nimīni bhotī adhuvaṃ dhuvena.

Mayāpi bhotī nimineyya aññaṃ,

Ito ahaṃ dūrataṃ gamissan”ti.

sā heṭṭhā vuttatthāyeva.

Coro pana “ito ahaṃ dūrataṃ gamissaṃ, tiṭṭha tvaṃ”ti vatvā tassā
viravantiyāva ābharaṇabhaṇḍikaṃ ādāya palāto. Tato

sā bālā atricchatāya evarūpaṃ byasanaṃ pattā anāthā hutvā avidūre ekaṃ
 eḷagalāgumbaṃ upagantvā rodamānā nisīdi. Tasmim̐ khaṇe Sakko devarājā
 lokam̐ olovento taṃ atricchatāhataṃ sāmikā ca jārā¹ ca parihīnam
 rodamānam̐ disvā “etaṃ niggaṇhitvā lajjāpetvā āgamiṣsāmī”ti Mātaliṇca
 Pañcasikhaṇca ādāya tattha gantvā nadītīre ʘhatvā “Mātali tvaṃ maccho
 bhava, Pañcasikha tvaṃ sakuṇo bhava, ahaṃ pana siṅgālo hutvā mukhena
 maṃsapiṇḍam̐ gahetvā etissā sammukhaṭṭhānam̐ gamiṣsāmi, tvaṃ mayi
 tattha gate udakato ullaṅghitvā mama purato pata, athāham̐ mukhena
 gahitamāṃsapiṇḍam̐ chaḍḍetvā maccham̐ gahetuṃ pakkhandissāmi, tasmim̐
 khaṇe tvaṃ Pañcasikha taṃ maṃsapiṇḍam̐ gahetvā ākāse uppata, tvaṃ
 Mātali udaye patā”ti āṇāpesi. “Sādhu devā”ti Mātali maccho ahosi,
 Pañcasikho sakuṇo ahosi. Sakko siṅgālo hutvā maṃsapiṇḍam̐ mukhenādāya
 tassā sammukhaṭṭhānam̐ agamāsi. Maccho udakā uppatitvā siṅgālassa purato
 pati. So mukhena gahitamāṃsapiṇḍam̐ chaḍḍetvā macchassatthāya
 pakkhandi. Maccho uppatitvā udaye pati, sakuṇo maṃsapiṇḍam̐ gahetvā
 ākāse uppati, siṅgālo ubhopi alabhitvā eḷagalāgumbaṃ olovento dummukho
 nisīdi. Sā taṃ disvā “ayaṃ atricchatāhato neva maṃsam̐, na maccham̐
 labhī”ti kuṭam̐ bhindantī viya mahāhasitam̐ hati. Taṃ sutvā siṅgālo tatiyaṃ
 gāthamāha—

130. “Kā’yaṃ eḷagalāgumbe, karoti ahuhāsiyaṃ.

Nayīdha naccagītaṃ vā, tālaṃ vā susamāhitam̐.

Anamhikāse susoṇi, kinnu jagghasi sobhane”ti.

Tattha **kā’yanti** kā ayaṃ. **Eḷagalāgumbeti** kambojjigumbe².

Ahuhāsiyānti dantavidamaṃsakam̐ mahāhasitam̐ vuccati, taṃ kā esā etasmim̐
 gumbe karotīti pucchati. **Nayīdha naccagītaṃ vāti**³ imasmim̐ ʘhāne kassaci
 naccantassa naccam̐ vā gāyantassa gītaṃ vā hatthe susamāhite katvā
 vādentassa susamāhitam̐ hatthatālaṃ vā natthi, kaṃ⁴ disvā tvaṃ haseyyāsīti
 dīpeti. **Anamhikāleti** rodanakāle. **Susoṇīti** sundarasoṇi. **Kinnu**

1. Corā (Sī, Syā)

2. Eḷagaṇigumbeti gumbopagumbe (Syā), eḷagaṇagumbeti dabbagumbe (Ka)

3. Naccam̐ vā gītaṃ vāti (Sī, Syā, I)

4. Yaṃ (Sī, I)

jagghasīti kena kāraṇena tvaṃ rodituṃ yuttakāle arodamānāva mahāhasitaṃ hasati. **Sobhaneti** taṃ pasamsanto ālapati.

Taṃ sutvā sā catutthamā gāthamāha—

131. “Siṅgāla bāla dummedha, appapaññosi jambuka.

Jīno macchañca pesiñca, kapaṇo viya jhāyasi”ti.

Tattha **jīnoti** jānippatto¹ hutvā. **Pesinti** maṃsapesiṃ. **Kapaṇo viya jhāyasi**ti saḥassabhaṇḍikaṃ parājito kapaṇo viya jhāyasi socasi cintesi.

Tato siṅgālo pañcamamā gāthamāha—

132. “Sudassam vajja’maññesam, attano pana duddasam.

Jīnā patiñca jarañca, maññe tvaññeva² jhāyasi”ti.

Tattha **tvaññeva jhāyasi**ti pāpadhamme dussīle ahaṃ tāva mama gocaram na labhissāmi, tvaṃ pana atricchatāya hatā taṃmuhuttadiṭṭhake core paṭibaddhacittā hutvā tañca jaram kuladattikañca patiṃ jīnā, maṃ upādāya sataguṇena saḥassaguṇena kapaṇatarā hutvā jhāyasi rodasi paridevasīti lajjāpetvā vippekāram pāpento mahāsatto evamāha.

Sā tassa vacanam sutvā gāthamāha—

133. “Evametaṃ migarāja, yathā bhāsasi jambuka.

Sā nūnāhaṃ ito gantvā, bhattu hessam vasānugā”ti.

Tattha **nūnāti** ekaṃsatthe nipāto. Sā ahaṃ ito gantvā puna aññaṃ bhattāram labhitvā ekaṃseneva tassa bhattu vasānugā vasavattinī bhavissāmīti.

Athassā anācārāya dussilāya vacanam sutvā Sakko devarājā osānagāthamāha—

134. “Yo hare mattikaṃ thālam, kaṃsathālampi so hare.

Kataṃyeva tayā pāpam, punapevam karissasī”ti.

1. Jīnappatto (Ka)

2. Mampi tvaññeva (Sī, Syā), tvampi maññeva (I)

Tassattho—anācāre kiṃ kathesi, yo mattikaṃ thālaṃ harati, suvaṇṇathālarajataṭṭhāladippabhedanā kamsathālampi so harateva, idaṃca tayā pāpaṃ katameva, na sakkā tava saddhātum¹, sā tvaṃ punapi evaṃ karissasiyevāti. Evaṃ so taṃ lajjāpetvā vipakāraṃ pāpetvā sakatṭhānameva agamāsi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātaṃ samodhānesi, saccapariyosāne ukkaṇṭhitabhikkhu sotāpattiphale patiṭṭhahi. Tadā Dhanuggaho ukkaṇṭhitabhikkhu ahosi, sā itthi purāṇadutiyaikā, Sakko devarājā pana ahameva ahosinti.

Cūḷadhanuggahajātakavaṇṇanā catutthā.

5. Kapotajātakavaṇṇanā (375)

Idāni khomhīti idam Satthā Jetavane viharanto ekaṃ lolabhikkhum ārabha kathesi. Lolavatthu anekaso vitthāritameva. Taṃ pana Satthā “saccaṃ kira tvaṃ bhikkhu lolo”ti pucchitvā “āma bhante”ti vutte “na kho bhikkhu idāneva, pubbepi tvaṃ lolosi, lolatāya pana jīvitakkhayaṃ patto”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto pārāvataṇṇiyaṃ nibbattitvā Bārāṇasiseṭṭhino mahānase nīlapacchiyaṃ vasati. Atheke kāko macchamaṃsaluddho tena saddhiṃ mettiṃ katvā tattheva vasi. So ekadivasaṃ bahuṃ macchamaṃsaṃ disvā “imaṃ khādissāmi”ti nitthunanto² nīlapacchiyaṃyeva nipajjitvā pārāvateṇa “ehi samma gocarāya gamissāma”ti vuccamānopi “ajjirakena nipannomhi, gaccha tvaṃ”ti vatvā tasmiṃ gate “gato me paccāmittakaṇṭako, idāni yathārucci macchamaṃsaṃ khādissāmi”ti cintento paṭhamāṃ gāthamāha—

1. Sandhāretum (I), suddhātum (Syā)

2. Tintiṇāyanto (I)

135. “Idāni khomhi sukhito arogo.
 Nikkaṇṭako nippatito kapoto.
 Kāhāmi dānī hadayassa tuṭṭhim,
 Tathā hi maṃ maṃsasākāṃ baletī”ti.

Tattha **nippatitoti** niggato. **Kapototi** pārāvato. **Kāhāmi dānī**ti karissāmi dāni. **Tathā hi maṃ maṃsasākāṃ baletī**ti tathā hi maṃsañca avasesaṃ sākāñca mayhaṃ balaṃ karoti, uṭṭhehi khādāti vadamānaṃ viya ussāhaṃ mamaṃ karotīti attho.

So bhattachārake macchamaṃsaṃ pacitvā mahānasā nikkhamma sarīrato sedaṃ pavāhente pacchito nikkhamitvā rasakaroṭiyaṃ niliyitvā “kiri kirī”ti saddamakāsi. Bhattachārako vegenāgantvā kākaṃ gahetvā sabbapattāni luñcitvā allasiṅgīveraṇca siddhatthake ca pisitvā lasuṇaṃ pūtitakkena madditvā sakalasarīraṃ makkhetvā ekaṃ kaṭhalaṃ ghaṃsitvā vijjhितvā suttakena tassa gīvāyaṃ bandhitvā nīlapacchiyaṃyeva taṃ pakkhipitvā agamāsi. Pārāvato āgantvā taṃ disvā “kā esā balākā mama sahāyassa pacchiyaṃ nipannā, caṇḍā hi so āgantvā ghāteyyāpi nan”ti parihāsaṃ karonto dutiyaṃ gāthamāha—

136. “Kā’yaṃ balākā sikhinī, corī laṅghipitāmahā.
 Oraṃ balāke āgaccha, caṇḍo me vāyaso sakhā”ti.

sā heṭṭhā¹ vuttatthāyeva.

Taṃ sutvā kāko tatiyaṃ gāthamāha—

136. “Alaṃ hi te jagghitāye, mamaṃ disvāna edisaṃ.
 Vilūnaṃ sūdaputtena, piṭṭhamaṇḍena² makkhitaṇ”ti.

Tattha **alanti** paṭisedhatthe nipāto. **Jagghitāyeti** hasitum³. Idaṃ vuttaṃ hoti—idāni maṃ edisaṃ evaṃ dukkhappattaṃ disvā tava alaṃ hasitum, mā edise kāle parihāsakeḷiṃ karohīti.

1. Jātaka-Ṭṭha 2. 327 piṭṭhe.

2. Piṭṭhimaddena (Sī, I), piṭṭhamatṭhena (Syā)

3. Hasitvā (Sī, I), hāsivā (Syā)

So parihasakeḷim karonto va puna catuttham gāthamāha—

138. “Sunhāto suvilittosi, annapānena tappito.

Kaṇṭhe ca te veḷuriyo, agamā nu kajaṅgalan”ti.

Tattha **kaṇṭhe ca te veḷuriyoti** ayaṃ te veḷuriyamaṇipi kaṇṭhe piḷandho, tvaṃ ettakaṃ kālaṃ amhākaṃ etaṃ na dassesīti kapālaṃ sandhāyevamāha. **Kajaṅgalanti** idha Bārāṇasīyeva “kajaṅgalā”ti adhippetā. Ito nikkhamitvā kacci antonagaraṃ gatosīti pucchati.

Tato kāko pañcamaṃ gāthamāha—

139. “Mā te mitto amitto vā, agamāsi kajaṅgalaṃ.

Piñchāni tattha lāyitvā, kaṇṭhe bandhanti vaṭṭanan”ti.

Tattha **piñchānīti** pattāni. **Tattha lāyitvāti** tasmiṃ Bārāṇasinagare luñcitvā. **Vaṭṭananti** kaṭhalikaṃ.

Taṃ sutvā pārāvato osānagāthamāha—

140. “Punapā’pajjasī samma, sīlaṃ hi tava tādisaṃ.

Na hi mānusakā bhogā, subhuñjā honti pakkhinā”ti.

Tattha **punapā’pajjasīti** punapi evarūpaṃ āpajjissasi. Evarūpañhi te sīlanti.

Iti naṃ so ovaditvā tattha avasitvā pakkhe pasāretvā aññattha agamāsi. Kākopi tattheva jīvitakkhayaṃ pāpuṇi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṃ samodhānesi, saccapariyosāne lolabhikkhu anāgāmiphale patiṭṭhahi. Tadā kāko lolabhikkhu ahosi, kapoto pana ahameva ahosinti.

Kapotajātakavaṇṇanā pañcamā.

Aḍḍhavaggo tatiyo.

Jātakuddānaṃ

Maṇikuṇḍala Sujātā, Venasākhañca Oragaṃ.
Ghaṭaṃ Koraṇḍi Laṭuki, Dhammapālaṃ Migam tathā.
Suyonandī Vaṇṇāroha, Silaṃ Hirī Khajjopanaṃ.
Ahi Gumbiya Sāliyaṃ, Tacasāraṃ Mittavindaṃ.
Palāsañceva Dīghiti, Migapotaka Mūsikaṃ.
Dhanuggaho Kapotañca, jātakā pañcavīsati.

Pañcakanipātavaṇṇanā niṭṭhitā.

6. Chakkanipāta

1. Avāriyavagga

1. Avāriyajātakavaṇṇanā (376)

Māsu kujjha bhūmipatīti idam Satthā Jetavane viharanto ekaṃ titthanāvikam ārabba kathesi. So kira bālo ahosi aññāṇo, neva so Buddhādīnam ratanānam, na aññesam puggalānam guṇam jānāti, caṇḍo pharuso sāhasiko. Atheko jānapado bhikkhu “Buddhupaṭṭhānam karissāmi”ti āgacchanto sāyam Aciravatītittham patvā tam evamāha “upāsaka paratīram gamissāmi, nāvam me dehi”ti. Bhante idāni akālo, ekasmiṃ ṭhāne vasassūti. Upāsaka idha kuhiṃ vasissāmi, maṃ gaṇhitvā gacchāti. So kujjhitvā “chi re samaṇa, vahāmi”ti theram nāvam āropetvā ujukam agantvā heṭṭhā nāvam netvā ulloḷam katvā tassa pattacīvaram temetvā kilametvā tīram patvā andhakāraṇelāyam uyyojesi. Atha so vihāram gantvā tam divasam Buddhupaṭṭhānassa okāsam alabhitvā punadivase Satthāram upasaṅkamitvā vanditvā ekamantaṃ nisīditvā Satthārā katapaṭṭisanthāro “kadā āgatosī”ti vutte “hiyyo bhante”ti vatvā “atha kasmā ajja Buddhupaṭṭhānam āgatosī”ti vutte tamattham ārocesi. Tam sutvā Satthā “na kho bhikkhu idāneva, pubbepesa caṇḍo pharuso sāhasiko, idāni pana tena tvam kilamito, pubbepesa paṇḍite kilamesī”ti vatvā tena yācito atītam āhari.

Atīte Bārāṇasīyam Brahmadatte rajjam kārente bodhisatto brāhmaṇakule nibbattitvā vayappatto Takkaṣilāyam sabbasippāni uggaṇhitvā isipabbajjam pabbajitvā dīghamaddhānam Himavante phalāphalena yāpetvā loṇambilasevanatthāya Bārāṇasim patvā rājuyyāne vasitvā punadivase nagaram bhikkhāya pāvisi. Atha nam rājaṅgaṇappattam rājā disvā tassa iriyāpathe pasīditvā antepuram ānetvā bhojetvā paṭiññam

gahetvā rājuyyāne vasāpesi, devasikaṃ upaṭṭhānaṃ agamāsi. Tamenam bodhisatto “rañña nāma mahārāja cattāri agatigamanāni vajjetvā appamattena khantimettānuddayasampannena hutvā dhammena rajjam kāretabban”ti vatvā devasikaṃ ovadanto—

1. “Māsu kujjha bhūmipati, māsu kujjha rathesabha.
Kuddham appaṭikujjhanto, rājā raṭṭhassa pūjito.

2. Gāme vā yadi vā’raññe, ninne vā yadi vā thale.
Sabbattha anusāsāmi, māsu kujjha rathesabhā”ti.

Dve gāthā abhāsi.

Tattha **raṭṭhassa pūjitoti** evarūpo rājā raṭṭhassa pūjanīyo hotīti attho. **Sabbattha anusāsāmīti** etesu gāmādīsu yattha katthaci vasantopāham mahārāja imāya eva anusīṭṭhiyā tamanusāsāmi, etesu vā gāmādīsu yattha katthaci ekasmimpi ekasattepi anusāsāmi. **Māsu kujjha rathesabhāti** evamevāham tam anusāsāmi, rañña nāma kujjhitum na vaṭṭati. Kimkāraṇā? Rājāno nāma vācāvudhā, tesam kuddhānaṃ vacanamatteneva bahū jīvitakkhayaṃ pāpuṇantīti.

Evam bodhisatto rañño āgatāgatadivase imā dve gāthā abhāsi. Rājā anusīṭṭhiyā pasannacitto mahāsattassa satasahassuṭṭhānakaṃ ekaṃ gāmavaraṃ adāsi, bodhisatto paṭikkhipi. Iti so tattheva dvādasasaṃvaccharaṃ vasitvā “aticiraṃ nivutthomhi, janapadacārikaṃ tāva caritvā āgamissāmi”ti rañño akathetvāva uyyānapālaṃ āmantetvā “tāta ukkaṇṭhitarūposmi, janapadaṃ caritvā āgamissāmi, tvaṃ rañño katheyyāsī”ti vatvā pakkanto Gaṅgāya nāvātittam pāpuṇi. Tattha Avāriyapitā nāma nāviko ahosi. So bālo neva guṇavantānaṃ guṇaṃ jānāti, na attano āyāpāyaṃ jānāti, so Gaṅgaṃ taritukāmaṃ janaṃ paṭhamam tāretvā pacchā vetanaṃ yācati, vetanaṃ adentehi saddhim kalahaṃ karonto akkosappahāreyeva bahū labhati, appam lābham, evarūpo andhabālo. Tam sandhāya¹ Satthā abhisambuddho hutvā tatiyaṃ gāthamāha—

1. Evarūpaṃ andhabālaṃ tam sandhāya (Sī, Syā)

3. “Avāriyapitā nāma, ahu Gaṅgāya nāviko.

Pubbe janam tāretvāna, pacchā yācati vetanam.

Tenassa bhaṇḍanam hoti, na ca bhogehi vaḍḍhatī”ti.

Tattha **Avāriyapitā nāmāti** Avāriyā nāma tassa dhītā, tassā vasena Avāriyapitā nāma jāto. **Tenassa bhaṇḍananti** tena kāraṇena, tena vā pacchā yāciyamānena janena saddhim tassa bhaṇḍanam hoti.

Bodhisatto tam nāvikaṃ upasaṅkamitvā “āvuso paratīraṃ maṃ nehī”ti āha. Tam sutvā so āha “samaṇa kiṃ me nāvāvetanam dassasī”ti. Āvuso ahaṃ bhogavaḍḍhiṃ atthavaḍḍhiṃ dhammavaḍḍhiṃ nāma te kathessāmīti. Tam sutvā nāviko “dhuvaṃ esa mayhaṃ kiñci dassatī”ti tam paratīraṃ netvā “dehi me nāvāya vetanam”ti āha. So tassa “sādhu āvuso”ti paṭhamam bhogavaḍḍhiṃ kathento—

4. “Atiṇṇameva yācassu, apāraṃ tāta nāvika.

Añño hi tiṇṇassa mano, añño hoti pāresino”ti—

gāthamāha.

Tattha **apāranti** tāta nāvika paratīraṃ atiṇṇameva janam orimatīre ṭhitaññeva vetanam yācassu, tato laddhañca gahetvā guttaṭṭhāne ṭhapetvā pacchā manusse paratīraṃ neyyāsī, evam te bhogavaḍḍhi bhavissati. **Añño hi tiṇṇassa manoti** tāta nāvika paratīraṃ gatassa añño mano bhavati, adatvāva gantukāmo hoti. Yo panesa pāresī nāma paratīraṃ¹ esati, paratīraṃ gantukāmo hoti, so atirekampi datvā gantukāmo hoti, iti pāresino añño mano hoti, tasmā tvaṃ atiṇṇameva yāceyyāsī, ayaṃ tāva te bhogānam vaḍḍhi nāmāti.

Tam sutvā nāviko cintesi “ayaṃ tāva me ovādo bhavissati, idāni panesa aññaṃ kiñci mayhaṃ dassatī”ti. Atha naṃ bodhisatto “ayaṃ tāva te āvuso bhogavaḍḍhi, idāni atthadhammavaḍḍhiṃ suṇāhī”ti vatvā ovaḍanto—

1. Taresī nāma taram (Sī), paratīresī nāma tīraṃ (Syā)

5. “Gāme vā yadi vā’raññe, ninne vā yadi vā thale.

Sabbattha anusāsāmi, māsu kujjhittha nāvikā”ti—

gāthamāha.

Itissa imāya gāthāya atthadhammavaḍḍhiṃ kathetvā “ayaṃ te atthavaḍḍhi ca dhammavaḍḍhi cā”ti āha. So pana dandhapuriso¹ taṃ ovādaṃ na kiñci maññamāno “idaṃ samaṇa tayā mayhaṃ dinnam nāvāvetanan”ti āha. Āmāvusoti. Mayhaṃ iminā kammaṃ natthi, aññaṃ me dehīti. Āvuso idaṃ ṭhapetvā mayhaṃ aññaṃ natthīti. “Atha tvaṃ kasmā mama nāvaṃ āruḷhosi”ti tāpasam Gaṅgātīre pātetvā ure nisīditvā mukhamevassa pothesi.

Satthā “iti so bhikkhave tāpaso yaṃ ovādaṃ datvā rañño santikā gāmvaram labhi, tameva ovādaṃ andhabālassa nāvikassa kathetvā mukhapothanam pāpuṇi, tasmā ovādaṃ dentena yuttajanasseva dātabbo, na ayuttajanassā”ti vatvā abhisambuddho hutvā tadanantaram gāthamāha—

6. “Yāyevā’nusāsaniyā, rājā gāmvaram adā.

Tāyevā’nusāsaniyā, nāviko paharī mukhan”ti.

Tassa taṃ paharantasseva bhariyā bhattam gahetvā āgatā pāpapurisaṃ² disvā “sāmi ayaṃ tāpaso nāma rājakulūpako, mā paharī”ti āha. So kujjhitvā “tvaṃ me imaṃ kūṭatāpasam paharituṃ na desi”ti uṭṭhāya taṃ paharitvā pātesī. Atha bhattapāti patitvā bhijji, tassā ca pana garugabbhāya gabbho bhūmiyaṃ pati. Atha naṃ manussā samparivāretvā “purisaghātakacoro”ti gahetvā bandhitvā rañño dassetuṃ. Rājā vinicchinitvā tassa rājāṇam kāresi. Satthā abhisambuddho hutvā tamattham pakāsento osānagāthamāha—

7. “Bhattam bhinnam hatā bhariyā, gabbho ca patito chamā.

Migova jātārūpena, na tena’ttham abandhi sū”ti.

1. Duṭṭhapuriso (Sī, Syā)

2. Tāpasam (Sī)

Tattha **bhattarū bhinnanti** bhattapāti bhinnā. **Hatāti** pahatā. **Chamāti** bhūmiyaṃ. **Migova jātārūpenāti** yathā migo suvaṇṇaṃ vā hiraṇṇaṃ vā muttāmaṇi-ādini vā madditvā gacchantopi attharivā nipajjantopi tena jātārūpena attano atthaṃ vaḍḍhetuṃ nibbattetuṃ nasakkoti, evameva so andhabālo paṇḍitehi dinnam ovādam sutvāpi attano atthaṃ vaḍḍhetuṃ nibbattetuṃ nāsakkhīti vuttam hoti. **Abandhi sūti** ettha abandhi soti evamattho daṭṭhabbo. Sa-o-iti imesaṃ padānaṃ hi sūti sandhi hoti.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakam samodhānesi, saccapariyosāne so bhikkhu sotāpattiṃphale patiṭṭhati. Tadaṃ nāviko idāni nāvikova ahosi rājā Ānando, tāpaso pana ahameva ahosinti.

Avāriyajātakavaṇṇanā paṭhamā.

2. Setaketujātakavaṇṇanā (377)

Mā tāta kujjhi na hi sādhu kodhoti idaṃ Satthā Jetavane viharanto kuhakabhikkhum ārabba kathesi, paccuppannavatthu **Uddālajātaka**¹ āvi bhavissati.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto bārāṇasiyaṃ disāpāmoḁkho ācariyo hutvā pañcasate māṇave mante vācesi. Tesam jetṭhako Setaketu nāma udiccabrahmaṇakule nibbattamāṇavo, tassa jātiṃ nissāya mahanto māno ahosi. So ekadivasam aññehi māṇavehi saddhim nagarā nikkhamanto nagaraṃ pavisantaṃ ekaṃ caṇḍālaṃ disvā “kosi tvan”ti pucchitvā “caṇḍālohamasmī”ti vutte tassa sarīraṃ paharivā āgatavātassa attano sarīre phusanabhayaena “nassa caṇḍāla kālakaṇṇī, adhovātaṃ yāhī”ti vatvā vegena tassa uparivātaṃ agamāsi. Caṇḍālo sīghataraṃ gantvā tassa uparivāte aṭṭhāsi. Atha naṃ so “nassa kālakaṇṇī”ti suṭṭhutaṃ akkosi paribhāsi. Taṃ sutvā caṇḍālo “tvaṃ kosī”ti pucchi.

1. Khu 5. 283 piṭṭhe.

Brāhmaṇamāṇavohamasmīti. Brāhmaṇo hotu, mayā pana puṭṭhapañhaṃ kathetuṃ sakkhissasīti. Āma sakkhissāmīti. Sace na sakkosi, pādantarena taṃ gamemīti. So attānaṃ takketvā “gamehī”ti āha.

Caṇḍālaputto tassa kathaṃ parisāṃ gāhāpetvā “māṇava disā nāma katarā”ti pañhaṃ pucchi. Disā nāma puratthimādayo catasso disāti. Caṇḍālo “nāhaṃ taṃ etaṃ disaṃ pucchāmi, tvaṃ ettakampi ajānanto mama sarīre pahaṭavātaṃ jigucchasi”ti taṃ khandhaṭṭhike gahetvā onametvā attano pādantarena gamesi. Māṇavā taṃ pavattiṃ ācariyassa ācikkhimsu. Taṃ sutvā ācariyo “saccaṃ kira tāta setaketu caṇḍālenāsi¹ pādantarena gamito”ti². Āma ācariya so maṃ caṇḍāladāsiputto “disāmattampi na jānāsī”ti attano pādantarena gamesi, idāni disvā kattabbaṃ assa jānissāmīti kuddho caṇḍālaputtaṃ akkosi paribhāsi. Atha naṃ ācariyo “tāta Setaketu mā tassa kujjhi, paṇḍito caṇḍāladāsiputto, na so taṃ etaṃ disaṃ pucchati, aññaṃ disaṃ pucchi, tayā pana diṭṭhasutaviññātato adiṭṭhāsutaviññātameva bahutaraṃ”ti ovadanto dve gāthā abhāsi—

8. “Mā tāta kujjhi na hi sādhu kodho,
Bahumpi te adiṭṭhamassutañca.
Mātā pitā disatā setaketu,
Ācariyamāhu disataṃ pasatthā.

9. Agārino annadapānavatthadā,
Avhāyikā tampi disaṃ vadanti.
Esā disā paramā setaketu,
Yaṃ patvā dukkhī sukhino bhavantī”ti.

Tattha **na hi sādhu kodhoti** kodho nāma uppajjamāno subhāsitaḍḍhabhāsitaṃ atthānatthaṃ hitāhitaṃ jānituṃ na detīti na sādhu na laddhako³. **Bahumpi te adiṭṭhanti** tayā cakkhunā adiṭṭhaṃ sotena ca assutameva bahutaraṃ. **Disatāti** disā. Mātāpitāro puttānaṃ

1. Caṇḍālenāpi (Ka)

2. Gamitoti pucchi (?)

3. Na hi sādhu kodho (Sī), na hi sādhu (Syā)

purimataram uppannattā puratthimadisā nāma jātāti vadati. **Ācariyamāhu disaṃ pasatthā**ti ācariyā pana dakkhiṇeyyattā disaṃ pasatthā dakkhiṇā disāti Buddhādayo ariyā āhu kathenti dīpenti.

Agārinoti gahaṭṭhā. **Annadapānavatthadā**ti annadā pānadā vatthadā ca. **Avhāyikā**ti “etha deyyadhammaṃ paṭiggaṇhathā”ti pakkosanakā. **Tampi disaṃ vadantī**ti tampi Buddhādayo ariyā ekaṃ disaṃ vadanti. Iminā catupaccayadāyakā gahaṭṭhā paccaye apadisitvā¹ dhammikasamaṇabrāhmaṇehi upagantabbattā ekā disā nāmāti dīpeti. Aparo nayo—ye ete agārino annapānavatthadā, tesam chakāmasaggasampattidāyakatṭhena² uparūpari avhāyanato ye avhāyikā dhammikasamaṇabrāhmaṇā, tampi disaṃ vadanti, Buddhādayo ariyā uparimadisam nāma vadantīti dīpeti. Vuttampi cetam—

“Mātā pitā disā pubbā, ācariyā dakkhiṇā disā.

Puttadārā disā pacchā, mittāmaccā ca uttarā.

Dāsakammakarā heṭṭhā, uddham samaṇabrāhmaṇā.

Etā disā manasseyya, alamatto kule gihi”ti³.

Esā disāti idaṃ pana nibbānaṃ sandhāya vuttam. Jāti-ādinā hi nānappakārena dukkhena dukkhitā sattā yaṃ patvā niddukkhā sukhino bhavanti, esā eva ca sattehi agatapubbā disā nāma. Teneva ca nibbānaṃ “paramā”ti āha. Vuttampi cetam—

“Samatittikaṃ anavasesakaṃ,

Telapattam yathā parihareyya.

Evam sacittamanurakkhe,

Patthayāno disaṃ agatapubban”ti⁴.

Evam mahāsatto māṇavassa disā kathesi. So pana “caṇḍālenamhi pādantarena gamito”ti tasmim ṭhāne avasitvā Takkasilaṃ

1. Paccayehi avhāyitvā (Ka)

2. Chakāmamaggasampattidāyakatṭhena (I)

3. Dī 3. 156 piṭṭhe.

4. Khu 5. 22 piṭṭhe.

gantvā disāpāmokkhācariyassa santike sabbasippāni uggaṇhitvā ācariyena anuññāto Takkasilato nikkhamitvā sabbasamayasiippaṃ sikkhanto vicari. So ekaṃ paccantagāmaṃ patvā taṃ nissāya vasante¹ pañcasate tāpase disvā tesaṃ santike pabbajitvā yaṃ te jānanti sippamantacaraṇaṃ, taṃ uggaṇhitvā gaṇasatthā hutvā tehi parivārito Bārāṇasīṃ gantvā punadivase bhikkhaṃ caranto rājaṇaṇaṃ agamāsi. Rājā tāpasānaṃ iriyāpathe pasīditvā antonivesane bhojetvā te attano uyyāne vasāpesi. So ekadivasaṃ tāpase parivisitvā “ajja sāyanhe uyyānaṃ gantvā ayye vandissāmī”ti āha.

Setaketu uyyānaṃ gantvā tāpase sannipādetvā “mārisā ajja rājā āgamissati, rājāno ca nāma sakīṃ ārādhetvā yāvatāyukaṃ sukhaṃ jīvitum sakkā, ajja ekacce vaggulivataṃ caratha, ekacce kaṇṭakaseyyaṃ kappetha, ekacce pañcātapaṃ tappetha, ekacce ukkuṭikappadhānamanuyuñjatha, ekacce udakoroḥaṇakammaṃ karoṭha, ekacce mante sajjhāyathā”ti vicāretvā sayāṃ paṇṇasāladvāre apassayapīṭhake nisīditvā pañcavaṇṇaraṅgasamujjalavāsanaṃ ekaṃ potthakaṃ vicitravaṇṇe ādhārake ṭhapetvā susikkhitehi catūhi pañcahi māṇavehi pucchite pucchite pañhe² kathesi. Tasmīṃ khaṇe rājā āgantvā te micchātapaṃ karonte disvā tuṭṭho setaketuṃ upasaṅkamitvā vanditvā ekamantaṃ nisinno purohitena saddhiṃ sallapanto tatiyaṃ gāthamāha—

10. “Kharājīnā jaṭilā paṅkadantā,
Dummakkharūpā ye’me jappanti mante.
Kacci nu te mānusaḥ payoge,
Idaṃ vidū parimuttā apāyā”ti.

Tattha **kharājīnā**ti sakhurehi ajinacammehi samannāgatā. **Paṅkadantā**ti dantakatṭhassa akhādanena malaggahitadantā. **Dummakkharūpā**ti³ anañjitāmaṇḍitalūkhanivāsanaṇḍarupānā mālāgandhavilepanavajjitā, kilīṭṭharūpāti vuttaṃ hoti. **Ye’me jappanti**ti ye ime mante sajjhāyanti. **Mānusaḥ payogeti** manussehi kattabbapayoge ṭhitā. **Idaṃ vidū parimuttā apāyā**ti

1. Vasanto (Sī, Syā)

2. Atthe (Ka)

3. Dumukkkharūpāti (Sī, Syā), dummukkkharūpāti (I)

imasmiṃ payoge ṭhatvā imaṃ lokaṃ viditvā pākaṭaṃ katvā “kacci ete isayo catūhi apāyehi muttā”ti pucchati.

Taṃ sutvā purohito catutthaṃ gāthamāha—

11. “Pāpāni kammāni karitva rāja,
Bahussuto ce na careyya dhammaṃ.
Sahassavedopi nataṃpaṭicca,
Dukkhā pamuñce caraṇaṃ apatvā”ti.

Tattha **karitvā**ti katvā. **Caraṇanti** saha sīlena aṭṭha samāpattiyo. Idaṃ vuttaṃ hoti. Mahārāja ‘aham bahussutomhī’ti sahassa vedopi ce tividham sucaritadhammaṃ na careyya, pāpāneva kareyya, so tāni pāpāni kammāni katvā taṃ bāhusaccaṃ paṭicca sīlasamāpattisaṅkhātāṃ caraṇaṃ appatvā dukkhā na pamuñce, apāyadukkhato na muccatevāti.

Taṃ sutvā rājā tāpasesu pasādaṃ hari. Tato setaketu cintesi “imassa rañño tāpasesu pasādo udapādi, taṃ panesa purohito vāsiyā paharivā viya chindi, mayā etena saddhiṃ kathetuṃ vaṭṭatī”ti. So tena saddhiṃ kathento pañcamaṃ gāthamāha—

12. “Sahassavedopi na taṃ paṭicca,
Dukkhā pamuñce caraṇaṃ apatvā.
Maññāmi vedā aphaḷā bhavanti.
Sasaṃyamaṃ caraṇameva saccan”ti.

Tassatto—sace sahassavedopi taṃ bāhusaccaṃ paṭicca caraṇaṃ appatvā attānaṃ dukkhāna pamuñce, evaṃ sante aham maññāmi “tayo vedā aphaḷā honti, sasīlaṃ samāpatticaraṇameva¹ saccan hotī”ti.

Taṃ sutvā purohito chaṭṭhaṃ gāthamāha—

13. “Na heva vedā aphaḷā bhavanti,
Sasaṃyamaṃ caraṇameva saccan.
Kittiṃ hi pappoti adhicca vede,
Santiṃ puṇeti caraṇena danto”ti.

1. Aṭṭhasamāpattiṃ paṭicca caraṇaññeva (Sī, Syā), aṭṭhasamāpatticaraṇamekaṃ (I)

Tassatto—tayo vedā aphaḷā na bhavanti, sasaṃyamaṃ caraṇameva saccaṃ seyyaṃ uttamaṃ pavaraṃ na heva hoti. Kim kāraṇā? **Kittim hi pappoti adhicca vedeti** tayo vede adhicca diṭṭhadhamme kittimattaṃ yasamattaṃ lābhamattaṃ labhati, ito paraṃ aññaṃ natthi, tasmā na te aphaḷā. **Santiṃ puṇeti**¹ **caraṇena dantoti** sīle patiṭṭhāya samāpattiyo nibbattetvā samāpattipadaṭṭhānaṃ vipassanaṃ vaḍḍhento accantaṃ santaṃ nibbānaṃ nāma taṃ eti pāpuṇāti².

Iti purohito Setaketuno vādaṃ bhinditvā te sabbe gihī kāretvā phalakāvudhāni gāhāpetvā mahantatarake³ katvā rañño upaṭṭhāke kāresi. Ayaṃ kira mahantatarakānaṃ⁴ vaṃso.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi “tadā Setaketu kuhakabhikkhu ahosi, caṇḍālo Sāriputto, rājā Ānando, purohito pana ahameva ahosin”ti.

Setaketujātakavaṇṇanā dutiyā.

3. Darīmukhajātakavaṇṇanā (378)

Paṅko ca kāmāti idaṃ Satthā Jetavane viharanto mahābhiniikkhamanaṃ ārabha kathesi. Paccuppannavatthu heṭṭhā kathitameva.

Atīte Rājagahanagare Magadharājā nāma rajjaṃ kāresi. Tadā bodhisatto tassa aggamaheṣiyā kucchimhi nibbatti, Brahmadattakumārōtissa nāmaṃ akaṃsu. Tassa jātadivaseyeva purohitassapi putto jāyi, tassa mukhaṃ ativiya sobhati, tenassa Darīmukhoti nāmaṃ akaṃsu. Te ubhopi rājakuleyeva saṃvaḍḍhā aññaṃaññaṃ piyasahāyā hutvā soḷasavassakāle Takkaṣilaṃ gantvā sabbasippāni uggaṇhitvā “sabbasamayasippaṇca sikkhissāma, desacārittaṇca jānissāma”ti gāmanigamādīsu carantā Bārāṇasim patvā devakule vasitvā punadivase Bārāṇasim bhikkhāya pavasiṃsu. Tattha ekasmiṃ kule “brāhmaṇe

1. Puneti (Sī)

3. Mahantakārake (Sī, Syā)

2. Nibbānanāmakam ekaṃ pāpuṇāti (Syā)

4. Mahantakārakānaṃ (Sī, Syā)

bhojetvā vācanakaṃ dassāma”ti pāyāsaṃ pacitvā āsanāni paññattāni honti. Manussā te ubhopi bhikkhāya carante disvā “brāhmaṇā āgatā”ti gehaṃ pavesetvā mahāsattassa āsane suddhavatthaṃ paññāpesuṃ, Darīmukhassa āsane rattakambalaṃ. Darīmukho taṃ nimittaṃ disvā “ajja mayhaṃ sahāyo Bārāṇasirājā bhavissati, ahaṃ senāpatī”ti aññāsi. Te tattha bhuñjitvā vācanakaṃ gahetvā maṅgalaṃ vatvā nikkhamma taṃ rājuyyānaṃ agamaṃsu. Tattha mahāsatto maṅgalasilāpaṭṭe nipajji, Darīmukho panassa pāde parimajjanto nisīdi.

Tadā Bārāṇasirañño matassa sattamo divaso hoti. Purohito rañño sarīrakiccaṃ katvā aputtake rajje sattame divase¹ phussarathaṃ vissajjesi. Phussarathavissajjanakiccaṃ **Mahājanakajātake**² āvi bhavissati. Phussaratho nagarā nikkhamitvā caturaṅginiyā senāya parivuto anekasatehi tūriyehi vajjamānehi uyyānadvāraṃ pāpuṇi. Darīmukho tūriyasaddaṃ sutvā “sahāyassa me phussaratho āgacchati ajjevesa rājā hutvā mayhaṃ senāpatiṭṭhānaṃ dassati, ko me gharāvāsenattho, nikkhamitvā pabbajissāmi”ti bodhisattaṃ anāmantetvāva ekamantaṃ gantvā paṭicchanne aṭṭhāsi. Purohito uyyānadvāre rathaṃ ṭhapetvā uyyānaṃ pavittṭho bodhisattaṃ maṅgalasilāpaṭṭe nipannaṃ disvā pādesu lakkhaṇāni oloketvā “ayaṃ puñṇavā satto dvisahassadīparivārānaṃ catunnampi mahādīpānaṃ rajjaṃ kāretuṃ samattho, dhiti panassa kīdisā”ti sabbatūriyāni paggaṇhāpesi. Bodhisatto pabujjhivā mukhato sāṭakaṃ apantvā mahājanaṃ oloketvā puna sāṭakena mukhaṃ paṭicchādetvā thokaṃ nipajjitvā passaddhadaratho utṭhāya silāpaṭṭe pallaṅkena nisīdi. Purohito jāṇukena patiṭṭhāya “deva rajjaṃ tumhākaṃ pāpuṇātī”ti āha. Aputtakaṃ bhaṇe rajjanti. Āma devāti. “Tena hi sādhu”ti sampaṭicchhi. Te tassa uyyāneyeva abhisekaṃ akaṃsu. So yasamahantatāya Darīmukhaṃ asaritvāva rathaṃ abhiruyha mahājanaparivuto nagaraṃ pavisitvā padakkhiṇaṃ katvā rājadvāre ṭhitova amaccānaṃ ṭhānantarāni vicāretvā pāsādaṃ abhiruhi.

1. Satta divasāni (Ka)

2. Khu 6. 159 piṭṭhe.

Tasmiṃ khaṇe Darīmukho “suññaṃ dāni uyyānaṃ”ti āgantvā maṅgalasilāya nisīdi, athassa purato paṇḍupalāsaṃ pati. So tasmiṃyeva paṇḍupalāse khayavayaṃ paṭṭhapetvā tilakkhaṇaṃ sammasitvā pathaviṃ unnādentō paccekabodhiṃ nibbattesi. Tassa taṅkhaṇaññeva gihiliṅgaṃ antaradhāyi, iddhiṃapattacīvaraṃ ākāsaṃ otarivā sarīre paṭimuñci, tāvadeva aṭṭhaparikkhāradharo iriyāpathasampanno vassasatṭhikatthero¹ viya hutvā iddhiyā ākāse uppatitvā Himavantapadesa Nandamūlakapabbhāraṃ agamāsi. Bodhisattopi dhammena rajjaṃ kāresi, yasamahantaṭāya pana yasena pamatto hutvā cattālīsa vassāni Darīmukhaṃ na sari, cattālīse pana saṃvacchare atīte² taṃ saritvā “mayhaṃ sahāyo Darīmukho nāma atthi, kahaṃ nu kho so”ti taṃ daṭṭhukāmo ahosi. So tato paṭṭhāya antepurepi parisamajjhepi “kahaṃ nu kho mayhaṃ sahāyo Darīmukho, yo me tassa vasanaṭṭhānaṃ katheti, mahantamassa yasaṃ dassāmi”ti vadati. Evaṃ tassa punappunaṃ taṃ sarantasseva aññāni dasa saṃvaccharāni atikkantāni.

Darīmukhapaccekabuddhopi paññāsavassaccayena āvajjento “maṃ kho sahāyo saratī”ti ṇatvā “idāni so mahallako puttadhītādīhi vuddhippatto, gantvā dhammaṃ kathetvā pabbājessāmi na”ti iddhiyā ākāse āgantvā uyyāne otarivā suvaṇṇapaṭimā viya silāpaṭṭe nisīdi. Uyyānapālo taṃ disvā upasaṅkamitvā “bhante kuto tumhe ethā”ti pucchi. Nandamūlakapabbhāratoti. Ke nāma tumheti. Darīmukhapaccekabuddho nāmāhaṃ āvusoti. Bhante amhākaṃ rājānaṃ jānāthāti. Āma jānāmi, gihikāle no sahāyoti. Bhante rājā tumhe daṭṭhukāmo, kathessāmi tassa tumhākaṃ āgatabhāvanti. Gaccha kathehīti. So “sādhū”ti vatvā turitaturitova gantvā tassa silāpaṭṭe nisinnabhāvaṃ rañño kathesi. Rājā “āgato kira me sahāyo, passissāmi na”ti rathaṃ āruya mahantena parivārena uyyānaṃ gantvā Paccekabuddhaṃ vanditvā paṭisanthāraṃ katvā ekamantaṃ nisīdi. Atha naṃ Paccekabuddho “kiṃ Brahmaḍatta dhammena rajjaṃ kāresi, agatigamaṇaṃ na gacchasi,

1. Vassasatikatthero (Sī, Syā, I)

2. Cattālīsātime saṃvacchare pana (Sī, I), cattālīsātikame saṃvacchare (Syā)

dhanatthāya lokam na pīlesi, dānādīni puññāni karosī”ti-ādīni vadanto paṭisanthāram katvā “Brahmadatta mahallakosi, etarahi kāme pahāya pabbajitum te samayo”ti vatvā tassa dhammam desento paṭhamam gāthamāha—

14. “Paṅko ca kāmā palipo ca kāmā,
 Bhayañca metam timulam pavuttam.
 Rajo ca dhūmo ca mayā pakāsītā,
 Hitvā tuvam pabbaja Brahmadattā”ti.

Tattha **paṅkoti** uduke jātāni tiṇasevālakumudagacchādīni adhippetāni. Yathā hi udakam tarantam tāni laggāpentī sajjāpentī, tathā saṃsārasāgaram tarantassa yogāvacarassa pañca kāmagaṇā sabbe vā pana vatthukāmakilesakāmā laggāpanavasena paṅko nāma. Imasmiñhi paṅke āsattā visattā devāpi manussāpi tiracchānāpi kilamanti rodanti paridevanti. **Palipo ca kāmāti** palipo vuccati mahākaddamo, yamhi laggā sūkaramigādayopi sīhāpi vāraṇāpi attānam uddharitvā gantum na sakkonti, vatthukāmakilesakāmāpi taṃsarikkhatāya “palipā”ti vuttā. Paññavantopi hi sattā tesu kāmesu sakim laggakālato paṭṭhāya te kāme padāletvā sīgham utṭhāya akiñcanam apalibodham ramaṇīyam pabajjam upagantum na sakkonti. **Bhayañca metanti** bhayañca etam, ma-kāro byañjanasandhivasena vutto. **Timulanti** tihi mūlehi patiṭṭhitam viya acalam. Balavabhayassetam nāmam. **Pavuttanti** mahārāja ete kāmā nāma diṭṭhadhammikasamparāyikassa attānuvādabhayādikassa ceva dvattiṃsakammakaraṇachanavutirogasappavattassa ca bhayassa paccayaṭṭhena balavabhayanti Buddhapaccekabuddhabuddhasāvakhehi ceva sabbaññubodhisattehi ca pavuttam kathitam, dīpitanti attho. Atha vā **bhayañca metanti** bhayañca mayā etam timulam pavuttanti evañcetha attho daṭṭhabboyeva.

Rajo ca dhūmo cāti rajadhūmasadisattā “rajo”ti ca “dhūmo”ti ca mayā pakāsītā. Yathā hi sunhātassa suvilittālaṅkatassa purisassa sarīre sukhumarajam patitam, tam sarīram dubbaṇṇam sobhārahitam kiliṭṭham karoti, evameva iddhibalena ākāseṇa āgantvā cando

viya ca sūriyo viya ca loke paññātāpi sakim kāmaraḥassa anto patitakālato paṭṭhāya guṇavaṇṇaguṇasobhāguṇasuddhīnaṃ upahatattā dubbaṇṇā sobhārahitā kiliṭṭhāyeva honti. Yathā ca dhūmena pahaṭakālato paṭṭhāya suparisuddhāpi bhitti kālavaṇṇā hoti, evaṃ atiparisuddhaññānāpi kāmadhūmena pahaṭakālato paṭṭhāya guṇavināsappattiyā mahājanamajjhe kālakāva hutvā paññāyanti. Iti rajadhūmasarikkhatāya ete kāmā “rajo ca dhūmo cā”ti mayā tuyhaṃ pakāsītā, tasmā ime kāme hitvā tuvaṃ pabbaja Brahmadaṭṭatī rājānaṃ pabbajjāya ussāhaṃ janeti.

Taṃ sutvā rājā kilesehi attano baddhabhāvaṃ kathento dutiyaṃ gāthamāha—

15. “Gamito ca ratto ca adhimucchito ca,
Kāmesvahaṃ brāhmaṇa bhimsarūpaṃ.
Taṃ nu’ssahe jīvikattho pahātuṃ,
Kāhāmi puññāni anappakāni”ti.

Tattha **gadhiti** abhijjhākāyaganthena baddho. **Rattoti** pakatijahāpanena rāgena ratto. **Adhimucchitoti** ativiya mucchito. **Kāmesvahanti** duvidhesupi kāmesu ahaṃ. **Brāhmaṇāti** Darīmukhapaccekabuddhaṃ ālapati. **Bhimsarūpanti** pabavarūpaṃ. **Taṃ nu’ssahe**ti taṃ duvidhampi kāmaṃ na ussāhāmi na sakkomi. **Jīvikattho pahātunti** imāya jīvikāya atthiko ahaṃ taṃ kāmaṃ pahātuṃ na sakkomīti vadati. **Kāhāmi puññāni**ti idāni dānasīla-uposathakammasaṅkhātāni puññāni anappakāni bahūni karissāmīti.

Evaṃ kilesakāmo nāmesa sakim allīnakālato¹ paṭṭhāya apanetuṃ na sakkoti, yena saṃkiliṭṭhacitto mahāpuriso Paccekabuddhena pabbajjāya guṇe kathitepi “pabbajituṃ na sakkomī”ti āha. Yoyaṃ Dīpaṅkarapādamūle attani sambhavana nāṇena Buddhakaradhamme vicinanto tatiyaṃ nekkhammapāramiṃ disvā—

1. Saṃkiliṭṭhakālato (Sī, Syā)

“Imaṃ tvaṃ tatiyaṃ tāva, daḷhaṃ katvā samādiya.
 Nekkhammapāramitaṃ gaccha, yadi bodhiṃ pattumicchasi.
 Yathā andughare puriso, ciravuttho dukhaṭṭito.
 Na tattha rāgaṃ janeti, mittimyeva gavesati.
 Tatheva tvaṃ sabbabhava, passa andughare viya.
 Nekkhammābhimukho hutvā, sambodhiṃ pāpuṇissasi”¹—

evaṃ nekkhamme guṇaṃ parikittesi, so Paccekabuddhena pabbajjāya vaṇṇaṃ vatvā “kilese chaḍḍetvā² samaṇo hohi”³ti vuccamānopi “nāhaṃ kilese chaḍḍetvā samaṇo bhavituṃ sakkomi”⁴ti vadati.

Imasmiṃ kira loke aṭṭha ummattakā nāma. Tenāhu porāṇā “aṭṭha puggalā ummattakasaññaṃ paṭilabhanti, kāmummattako lobhavaṣaṃ gato, kodhumattako dosavaṣaṃ³ gato, diṭṭhumattako vipallāsavaṣaṃ gato, mohummattako aññāṇavaṣaṃ gato, yakkhumattako yakkhavaṣaṃ gato, pittummattako pittavaṣaṃ gato, surummattako pānavaṣaṃ gato, byasanummattako sokavaṣaṃ gato”⁵ti. Imesu aṭṭhasu ummattakesu mahāsatto imasmiṃ jātake kāmummattako hutvā lobhavaṣaṃ gato pabbajjāya guṇaṃ na aññāsi.

Evaṃ anattakārakaṃ pana imaṃ guṇaparidhamasakaṃ lobhajātaṃ kasmā sattā parimuñcituṃ na sakkontīti? Anamatagge saṃsāre anekāni kappakoṭisatasahassāni ekato bandhitabhāvena⁴. Evaṃ santepi taṃ paṇḍitā “appassādā kāmā”⁵ti-ādīnaṃ anekesaṃ paccavekkhaṇānaṃ⁵ vasena pajahanti. Teneva Darīmukhapaccekabuddho mahāsattena “pabbajituṃ na sakkomi”⁶ti vuttepi dhuranikkhepaṃ akatvā uttarimpi ovaḍanto dve gāthā āha.

16. “Yo atthakāmassa hitānukampino,
 Ovajjamāno na karoti sāsanaṃ.
 Idameva seyyo iti maññaṃāno,
 Punappunaṃ gabbhamupeti mando.

1. Nekkhammābhimukho hohi, bhavato parimuttīyā. Khu 4. 316 piṭṭhe Buddhavaṃse.

2. Chinditvā (Ka)

3. Vihimsāvaṣaṃ (Sī, Syā, I)

4. Vaḍḍhitabhāvena (Sī, Syā, I)

5. Paccavekkhaṇāñānaṃ (Sī)

17. So ghorarūpaṃ nirayaṃ upeti,
 Subhāsubhaṃ muttakarīsapūraṃ.
 Sattā sakāye na jahanti giddhā,
 Ye honti kāmesu avītarāgā”ti.

Tattha **atthakāmassā**ti vuḍḍhikāmassa. **Hitānukampinoti** hitena muducittena anukampantassa. **Ovajjamānoti** ovadiyamāno. **Idameva seyyoti** yaṃ attanā gahitaṃ aseyyaṃ anuttamampi samānaṃ, taṃ idameva seyyo iti maññaṃāno. **Mandoti** so aññaṇapuggalo mātukucchiyaṃ vāsaṃ nātikkamati, punappunaṃ gabbhaṃ upetiyeṇāti attho.

So ghorarūpanti mahārāja so mando taṃ mātukucchiṃ upento ghorarūpaṃ dāruṇājātikaṃ nirayaṃ upeti nāma. Mātukucchi hi nirassādaṭṭhena idha “nirayo”ti vutto, “Catukuṭṭikanirayo”ti vuccati. “Catukuṭṭikanirayo nāma kataro”ti vutte mātukucchimeva vattum vaṭṭati. Avīcimahāniraye nibbattasattassa hi aparāparaṃ ādhāvanaparidhāvanaṃ hotiyeva, tasmā taṃ “Catukuṭṭikanirayo”ti vattum na labbhati, mātukucchiyaṃ pana nava vā dasa vā māse catūhipi passehi ito cito ca dhāvitum nāma na sakkā, atisambādhe okāse catukoṭṭena catusaṅkuṭṭiteneva hutvā acchitabbaṃ, tasmā esa “Catukuṭṭikanirayo”ti vuccati.

Subhāsubhanti subhānaṃ asubhaṃ. Subhānañhi saṃsārabhīrukānaṃ yogāvacarakulaputtānaṃ mātukucchi ekantaṃ asubhasammato. Tena vuttaṃ—

“Ajaññaṃ jaññaṃsaṅkhātāṃ, asuciṃ sucisammataṃ.
 Nānākuṇapaparipūraṃ, jaññaṃrūpaṃ apassato.
 Dhīratthu’maṃ āturaṃ pūtikāyaṃ,
 Jegucchiyaṃ assuciṃ byādhidhammaṃ.
 Yatthappamattā adhimucchitā pajā,
 Hāpenti maggaṃ sugatūpapattiyā”ti¹.

Sattāti āsattā visattā laggā laggitā² **sakāye na jahantī**ti taṃ mātukucchiṃ na pariccajanti. **Giddhāti** gadhitā. **Ye hontī**ti ye kāmesu avītarāgā honti, te etaṃ gabbhavāsaṃ na jahantīti.

1. Khu 5. 89 piṭṭhe.

2. Ālaggā, laggitāti attho (Sī, Syā)

Evam Darīmukhapaccekabuddho gabbha-okkantimūlakañca
parihāramūlakañca dukkhaṃ dassetvā idāni gabbhavuṭṭhānamūlakaṃ
dassetuṃ diyaḍḍhagāthamāha.

18. “Mīlhena littā ruhirena makkhitā,
Semhena littā upanikkhamanti.
Yaṃ yaṃ hi kāyena phusanti tāvade,
Sabbam asātaṃ dukhameva kevalaṃ.

19. Disvā vadāmi na hi aññato savaṃ,
Pubbenivāsaṃ bahukaṃ sarāmi”ti.

Tattha **mīlhena littā**ti mahārāja ime sattā mātukucchito nikkhamantā na
catujjātigandhehi vilimpitvā surabhimālaṃ piḷandhitvā nikkhamanti,
purāṇagūthena pana makkhitā palibuddhā hutvā nikkhamanti. **Ruhirena
makkhitā**ti rattalohitacandanānulittāpi ca hutvā na nikkhamanti,
rattalohitamakkhitā pana hutvā nikkhamanti. **Semhena littā**ti na cāpi
setacandanavilittā¹ nikkhamanti, bahalapicchilasemhalittā pana hutvā
nikkhamanti. Itthīnañhi gabbhavuṭṭhānakāle etā asuciyo nikkhamanti.
Tāvadeti tasmim samaye. Idaṃ vuttaṃ hoti—mahārāja ime sattā tasmim
mātukucchito nikkhamanasamaye evaṃ mīlhādilittā nikkhamantā yaṃ yaṃ
nikkhamanamaggapadesaṃ vā hatthaṃ vā pādaṃ vā phusanti, taṃ sabbaṃ
asātaṃ amadhuraṃ kevalaṃ asammissaṃ² dukkhameva phusanti, sukhaṃ
nāma tesāṃ tasmim samaye natthīti.

Disvā vadāmi na hi aññato savanti mahārāja ahaṃ imaṃ ettakaṃ
vadanto na aññato savaṃ, aññassa samaṇassa vā brāhmaṇassa vā taṃ sutvā
na vadāmi, attano pana paccekabodhiññāṇena disvā paṭivijjhivā paccakkhaṃ
katvā vadāmīti attho. **Pubbenivāsaṃ bahukanti** idaṃ attano ānubhāvaṃ
dassento āha. Idaṃ vuttaṃ hoti—mahārāja ahaṃ hi pubbe
nivutthakkhandhapaṭipāṭisaṅkhātāṃ pubbenivāsaṃ bahukaṃ sarāmi,
satasahassakappādhikāni dve asaṅkhyeyyāni sarāmīti.

Idāni Satthā abhisambuddho hutvā “evaṃ so Paccekabuddho rājānaṃ
subhāsita kathāya saṅgaṇhī”ti vatvā osāne upaḍḍhagāthamāha—

1. Na vāsitaṇḍanavilittā (Ka)

2. Asucimissaṃ (Sī, Syā)

“Citrāhi gāthāhi subhāsītāhi,
Darīmukho nijjhāpayi sumedhan”ti.

Tattha **citrāhī**ti anekatthasannissitāhi. **Subhāsītāhī**ti sukathitāhi.
Darīmukho nijjhāpayi sumedhanti bhikkhave so Darīmukhapaccekabuddho
taṃ sumedhaṃ sundarapaññaṃ kāraṇākāraṇajānanasamatthaṃ rājānaṃ
nijjhāpesi saññāpesi, attano vacanaṃ gaṇhāpesīti attho.

Evam Paccekabuddho kāmesu dosaṃ dassetvā attano vacanaṃ
gāhāpetvā “mahārāja idāni pabbaja vā mā vā, mayā pana tuyhaṃ kāmesu
ādinavo pabbajjāya ca ānisaṃso kathito, tvaṃ appamatto hoti”ti vatvā
suvaṇṇarājahaṃso viya ākāse uppatitvā valāhakagabbhaṃ maddanto
Nandamūlakapabbhārameva gato. Mahāsatto
dasanakhasamodhānasamujjalaṃ añjaliṃ sirasmiṃ ṭhapetvā namassamāno
tasmiṃ dassanavisaye atīte jeṭṭhaputtaṃ pakkosāpetvā rajjaṃ paṭicchāpetvā
mahājanassa rodantassa paridevantassa kāme pahāya Himavantaṃ pavisitvā
paṇṇasālaṃ māpetvā isipabbajjaṃ pabbajitvā na cirasseva abhiñña ca
samāpattiyo ca nibbattetvā āyupariyosāne brahmalokūpago ahosi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṃ
samodhānesi, saccapariyosāne bahū sotāpannādayo ahesuṃ. Tadā rāja
ahameva ahosinti.

Darīmukhajātakavaṇṇanā tatiyā.

4. Nerujātakavaṇṇanā (379)

Kākolā kākasamghā cāti idaṃ Satthā Jetavane viharanto aññataram
bhikkhuṃ ārabba kathesi. So kira Satthu santike kammaṭṭhānaṃ gahetvā
ekaṃ paccantagāmaṃ agamāsi. Manussā tassa iriyāpathe pasīditvā taṃ
bhojetvā paṭiññaṃ gahetvā araṇṇe paṇṇasālaṃ katvā tattha vasāpesuṃ¹,
ativiya cassa sakkāraṃ karīṃsu. Atheke sassatavādā

1. Vāsaṃ kappesuṃ (Ka)

āgamaṃsu. Te tesaṃ vacanaṃ sutvā therassa vādaṃ¹ vissajjetvā sassatavādaṃ² gahetvā tesaññeva sakkāraṃ karimṃsu. Tato ucchedavādā āgamaṃsu. Te sassatavādaṃ vissajjetvā ucchedavādameva gaṇhimṃsu. Athaññe acelakā āgamiṃsu. Te ucchedavādaṃ vissajjetvā acelakavādaṃ gaṇhimṃsu. So tesaṃ guṇāguṇaṃ ajānantānaṃ manussānaṃ santike dukkhena vasitvā vutthavasso pavāretvā Satthu santikaṃ gantvā katapaṭṭisanthāro “kahaṃ vassaṃvutthosī”ti vutte “paccantaṃ nissāya bhante”ti vatvā “sukhaṃ vutthosī”ti puṭṭho “bhante guṇāguṇaṃ ajānantānaṃ santike dukkhaṃ vutthosmī”ti āha. Satthā “bhikkhu porāṇakapaṇḍitā tiracchānayaṇiyaṃ nibbattāpi guṇāguṇaṃ ajānanteḥi saddhiṃ ekadivasampi na vasiṃsu, tvaṃ attano guṇāguṇaṃ ajānanaṭṭhāne kasmā vasi”ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto suvaṇṇaḥamsayoniyaṃ nibbatti, kaniṭṭhabhātāpissa atthi. Te Cittakūṭapabbate vasantā Himavantapadese sayamjātasāliṃ khādanti. Te ekadivasaṃ tattha caritvā Cittakūṭaṃ āgacchantā antarāmagge ekaṃ Neruṃ nāma Kañcanaṇapabbataṃ disvā tassa matthake nisīdimṃsu. Taṃ pana pabbataṃ nissāya vasantā sakuṇasaṃghā³ catuppadā ca gocaraḥbhūmiyaṃ nānāvaṇṇā honti, pabbataṃ pavitṭhakālato paṭṭhāya te sabbe tassobhāsena suvaṇṇavaṇṇā honti. Taṃ disvā bodhisattassa kaniṭṭho taṃ kāraṇaṃ ajānitvā “kiṃ nu kho ettha⁴ kāraṇaṃ”ti bhātaraṃ saddhiṃ sallapanto dve gāthā abhāsi—

20. “Kākolā kākasaṃghā ca, mayañca patataṃ varā.

Sabbeva sadisā homa, imaṃ āgamma pabbataṃ.

21. Idha sīhā ca byagghā ca, siṅgālā ca migādhamā.

Sabbeva sadisā honti, ayaṃ ko nāma pabbato”ti.

Tattha **kākolā**ti vanakākā. **Kākasaṃghā**ti pakatikākasaṃghā ca. **Patataṃ varā**ti pakkhīnaṃ seṭṭhā. **Sadisā homā**ti sadisavaṇṇā homa.

1. Therāṃ (I, Ka)

3. Sakuṇā sasā (Sī, Syā)

2. Sassatavāde (Sī, Syā, I)

4. Etaṃ (Sī, Syā)

Tassa vacanaṃ sutvā bodhisatto tatiyaṃ gāthamāha—

22. “Imaṃ nerūti¹ jānanti, manussā pabbatuttamaṃ.
Idha vaṇṇena sampannā, vasanti sabbapāṇino”ti.

Tattha **idha vaṇṇenā**ti imasmiṃ Nerupabbate obhāsenā vaṇṇasampannā hutvā.

Taṃ sutvā kaniṭṭho sesagāthā abhāsi—

23. “Amānanā yattha siyā, santānaṃ vā vimānanā.
Hīnasammānanā vāpi, na tattha vasatimvase.

24. Yatthā’laso ca dakkho ca, sūro bhīru ca pūjīyā.
Na tattha santo vasanti, avisesakare nare.

25. Nāyaṃ neru vibhajati, hīna-ukkatṭhamajjhime.
Avisesakaro neru, handa neruṃ jahāmase”ti.

Tattha paṭhamagāthāya ayamatto—yattha **santānaṃ** paṇḍitānaṃ sīlasampannānaṃ mānanassa abhāvena **amānanā** avamaññanā ca avamānavasena **vimānanā vā** hīnānaṃ vā dussīlānaṃ sammānanā siyā, tattha nivāse na vaseyya. **Pūjīyā**ti ete ettha ekasadisāya pūjāya pūjanīyā honti, samakaṃ sakkāraṃ labhanti. **Hīna-ukkatṭhamajjhime**ti jātigottakulappadesasīlacāraññādihi hīne ca majjhime ca ukkatṭhe ca ayaṃ na vibhajati. **Handā**ti vavassaggatthe² nipāto. **Jahāmaseti** pariccajāma. Evañca pana vatvā ubhopi te haṃsā uppatitvā Cittakūṭameva gatā.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakam samodhānesi, saccapariyosāne so bhikkhu sotāpattiṭṭhale patiṭṭhahi. Tadā kaniṭṭhahaṃso Ānando ahosi, jeṭṭhakahaṃso pana ahameva ahosinti.

Nerujātakavaṇṇanā catutthā.

1. Nerunti (Sī, Syā, I)

2. Vossaggatthe (Ka)

5. Āsaṅkajātakavaṇṇanā (380)

Āsāvatī nāma latāti idaṃ Satthā Jetavane viharanto purāṇadutiyaikāpalobhanam ārabba kathesi. Vatthu **Indriyajātake**¹ āvi bhavissati. Idha pana Satthā taṃ bhikkhum “saccam kira tvaṃ ukkaṇṭhitosi”ti pucchitvā “saccam bhante”ti vutte “kena ukkaṇṭhāpitosi”ti vatvā “purāṇadutiyaikāya bhante”ti vutte “bhikkhu esā itthi tuyhaṃ anattakārikā, pubbepe tvaṃ etaṃ nissāya caturaṅginisenam jahitvā Himavantapadese mahantaṃ dukkhaṃ anubhavanto tīṇi samvaccharāṇi vasi”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyam Brahmadatte rajjam kārente bodhisatto Kāsigāme brāhmaṇakule nibbattitvā vayappatto Takkaṣilāyam uggahitasippo isipabbajjam pabbajitvā vanamūlaphalāhāro abhiññā ca samāpattiyo ca nibbattetvā Himavantapadese vasi. Tasmim kāle eko puññasampanno satto Tāvatisabhavanato cavitvā tasmim thāne padumasare ekasmim padumagabbhe dārikā hutvā nibbatti, sesapadumesu purāṇabhāvaṃ patvā patantesupi taṃ mahākucchikaṃ hutvā tiṭṭhateva. Tāpaso nahāyitum padumasaram gato taṃ disvā “aññesu padumesu patantesupi idaṃ mahākucchikaṃ hutvā tiṭṭhati, kiṃ nu kho kāraṇaṃ”ti cintetvā udakasāṭakaṃ nivāsetvā otaranto gantvā taṃ padumaṃ vivaritvā taṃ dārikaṃ disvā dhītusaññaṃ uppādetvā paṇṇasālaṃ ānetvā paṭijaggi. Sā aparabhāge soḷasavassikā hutvā abhirūpā ahosi uttamarūpadharā atikkantā mānusakavaṇṇam, appattā devavaṇṇam. Tadā Sakko bodhisattassa upaṭṭhānaṃ āgacchati, so taṃ dārikaṃ disvā “kuto esā”ti pucchitvā laddhaniyāmaṃ sutvā “imissā kiṃ laddhum vaṭṭatī”ti pucchi. Nivāsaṭṭhānaṃ vatthālāṅkārabhojanavidhānaṃ² mārisāti. So “sādhu bhante”ti tassā vasanaṭṭhānassa āsanne phalikapāsādaṃ māpetvā dibbasayanadibbavatthālāṅkāradibbannapānāni māpesi.

So pāsādo tassā abhiruhanakāle³ otaritvā bhūmiyam paṭiṭṭhāti, abhiruḷhakāle⁴ laṅghitvā ākāse tiṭṭhati. Sā

1. Khu 5. 182 piṭṭhe.

2. Nivasanaṭṭhāya phalikapāsādaṃ māpetvā
dibbasayanadibbavatthālāṅkārabhojanavidhānaṃ (Sī, Syā)

3. Sarīrajaganakāle (Ka)

4. Ārohaṇakāle (Sī, Syā), āruhanakāle (Ka)

bodhisattassa vattapaṭivattaṃ kurumānā pāsāde vasati. Tameko vanacarako disvā “ayaṃ vo bhante kiṃ hotī”ti pucchitvā “dhītā me”ti sutvā Bārāṇasim gantvā “deva mayā Himavantapadese evarūpā nāma ekassa tāpasassa dhītā diṭṭhā”ti rañño ārocesi. Taṃ sutvā so savanasamsaggena bajjhivā vanacarakaṃ maggadesakaṃ¹ katvā caturaṅginiyā senāya taṃ ṭhānaṃ gantvā khandhāvāraṃ nivāsāpetvā vanacarakaṃ ādāya amaccagaṇaparivuto assamapadaṃ pavisitvā mahāsattaṃ vanditvā ekamantaṃ nisinno “bhante itthiyo nāma brahmacariyassa malaṃ, tumhākaṃ dhītaraṃ ahaṃ paṭijaggissāmī”ti āha. Bodhisatto pana “kiṃ nu kho etasmiṃ padume”ti āsaṅkaṃ katvā udakaṃ otaritvā ānītabhāvena tassā kumārikāya āsaṅkāti nāmaṃ akāsi. So taṃ rājānaṃ “imaṃ gahetvā gacchā”ti ujukaṃ avatvā “mahārāja imāya kumārikāya nāmaṃ jānanto gaṇhitvā gacchā”ti āha. Tumhehi kathite ñassāmi bhanteti. Ahaṃ te na kathemi, tvaṃ attano paññābalena nāmaṃ jānantova gahetvā yāhīti. So “sādhū”ti sampāṭicchitvā tato paṭṭhāya amacchehi saddhiṃ “kinnāmā nu kho esā”ti nāmaṃ upadhāreti. So yāni dujjānāni nāmāni, tāni kittetvā “asukā nāma bhavissatī”ti bodhisattena saddhiṃ katheti. Bodhisatto “na evaṃnāmā”ti paṭikkhipati.

Rañño ca nāmaṃ upadhārentassa saṃvaccharo atīto. Tadā hatthi-assamanusse sīhādayo vālā gaṇhanti, dīghajātikaparipantho hoti, makkhikaparipanto hoti, sītena kilamitvā bahū manussā maranti. Atha rājā kujjhivā “kiṃ me etāyā”ti bodhisattassa kathetvā pāyāsi. Āsaṅkā kumārikā taṃ divasaṃ phalikavātapānaṃ vivaritvā attānaṃ dassentī aṭṭhāsi. Rājā taṃ disvā “mayāṃ tava nāmaṃ jānitum na sakkoma, tvaṃ Himavanteyeva vasa, mayāṃ gamissāmā”ti āha. “Kahaṃ mahārāja gacchanto mādisaṃ itthiṃ labhissasi, mama vacanaṃ suṇāti, Tāvatisadevaloke Cittalatāvane Āsāvati nāma latā atthi, tassā phalassa abbhantare dibbapānaṃ nibbataṃ, taṃ ekavāraṃ pivitvā cattāro māse mattā hutvā dibbasayane sayanti, sā pana vassasahassena phalati, surāsoṇḍā devaputtā ‘ito phalaṃ labhissāmā’ti dibbapānapipāsāṃ adhivāsetvā

1. Magguddesakaṃ (Sī, Syā)

vassasahassam nibaddham gantvā tam latam ‘arogā nu kho’ti olokeni, tvaṃ pana ekam vacchareneva ukkaṇṭhito, āsāphalavatī nāma sukhā¹, mā ukkaṇṭhī”ti vatvā tisso gāthā abhāsi—

26. “Āsāvatī nāma latā, jātā Cittalatāvane.

Tassā vassasahassena, ekam nibbattate phalam.

27. Tam devā payirupāsanti, tāva dūraphalam satim.

Āsiseva tuvaṃ rāja, āsā phalavatī sukhā.

28. Āsīseva so pakkhī, āsīseva so dijo.

Tassa cāsā samijjhati, tāva dūragatā satī.

Āsiseva tuvaṃ rāja, āsā phalavatī sukhā”ti.

Tattha **Āsāvatī**ti evaṃnāmikā. Sā hi yasmā tassā phale āsā uppajjati, tasmā etaṃ nāmaṃ labhati. **Cittalatāvaneti** evaṃnāmake uyyāne. Tasmiṃ kira uyyāne tiṇarukkhalatādīnaṃ pabhā tattha pavittḥapavittḥānaṃ devatānaṃ sarīravaṇṇaṃ cittaṃ karoti, tenassa “Cittalatāvanan”ti nāmaṃ jātam. **Payirupāsanti**ti punappunaṃ upenti. **Āsīsevāti** āsīsāhiyeva patthehiyeva, mā āsacchedaṃ karohīti.

Rājā tassā kathāya bajjhitvā puna amacce sannipātāpetvā dasanāmakam² kāretvā nāmaṃ gavesanto aparampi samvaccharaṃ vasi. Tassā dasanāmakampi³ nāmaṃ nāhosi, “asukā nāmā”ti vutte bodhisatto paṭikkhipateva. Puna rājā “kim me imāyā”ti turaṅgaṃ āruya pāyāsi. Sāpi puna vātapāne thatvā attānaṃ dassesi. Rājā “tiṭṭha tvaṃ, mayaṃ gamissāmā”ti āha. Kasmā yāsi mahārājāti. Tava nāmaṃ jānitum na sakkomīti. “Mahārāja kasmā nāmaṃ na jānissasi, āsā nāma asamijjhanakā nāma natthi, eko kira bako pabbatamuddhaniṭhito attanā patthitaṃ labhi, tvaṃ kasmā na labhissasi, adhiyāsehi mahārājāti⁴. Eko kira bako ekasmiṃ padumasare gocaraṃ gahetvā uppativā pabbatamatthake nilīyi. So taṃ divasaṃ tattheva vasitvā punadivase cintesi ‘aham imasmiṃ pabbatamatthake

1. Āsāphalālabho nāma sukho (Ka)

3. Dasanāmakepi (Sī, Syā)

2. Sannāham (Ka)

4. Mahārāja. (?)

sukhaṃ nisinno, sace ito anotaritvā ettheva nisinno gocaraṃ gahetvā pāṇīyaṃ pivitvā imaṃ divasaṃ vaseyyaṃ, bhadrakaṃ vata assa'ti. Atha taṃ divasameva Sakko devarājā asuranimmathanaṃ katvā Tāvatiṃsabhavane devissariyaṃ laddhā cintesi 'mama tāva manoratho matthakaṃ pattho, atthi nu kho añño koci aparipuṇṇamanoratho'ti upadhārento taṃ disvā 'imassa manorathaṃ matthakaṃ pāpessāmi'ti bakassa nisinnaṭṭhānato avidūre ekā nadī atthi, taṃ nadiṃ oghapuṇṇaṃ katvā pabbatamatthakena pesesi. Sopi bako tattheva nisinno macche khāditvā pāṇīyaṃ pivitvā taṃ divasaṃ tattheva vasi, udakampi bhassitvā gataṃ. Evaṃ mahārāja bakopi tāva attano āsāphalaṃ labhi, kiṃ tvaṃ na labhissasi'ti vatvā “**āsīsatevā**”ti-ādimāha.

Tattha **āsīsatevā**ti āsīsatiyeva patthetiyeva. **Pakkhī**ti pakkhehi yuttatāya pakkhī. Dvikkhattuṃ jātātāya **dijo**. **Tāva dūragatā satī**ti pabbatamatthakato macchānaṃca udakassa ca dūrabhāvaṃ passa, evaṃ dūragatā samānā Sakkassa ānubhāvena bakassa āsā pūriyevāti.

Atha rājā tassā kathaṃ sutvā rūpe bajjhitvā kathāya allīno gantuṃ asakkonto amacce sannipātetvā satanāmaṃ kāresi, satanāmavasena nāmaṃ gavesatopissa aññaṃ saṃvaccharaṃ atītaṃ. So tiṇṇaṃ saṃvaccharānaṃ accayena bodhisattaṃ upasaṅkamitvā satanāmavasena “asukā nāma bhavissati”ti pucchi. Na jānāsi mahārājāti. So “gamissāma dāni mayan”ti bodhisattaṃ vanditvā pāyāsi. Āsaṅkā kumārikā ca puna phalikavātapānaṃ nissāya ṭhitāva. Rājā taṃ disvā “tvaṃ accha, mayan gamissāmā”ti āha. Kasmā mahārājāti. “Tvaṃ maṃ vacaneneva santappesi, na ca kāmaratīyā, tava madhuravacanena bajjhitvā vasantassa mama tiṇi saṃvaccharāni atikkantāni, idāni gamissāmi”ti imā gāthā āha—

29. “Sampesi¹ kho maṃ vācāya, na ca sampesi kammunā.

Mālā sereyyakasessa, vaṇṇavantā agandhikā.

1. Saṃsesi (Ka)

30. Aphalaṃ madhuraṃ vācaṃ, yo mittesu pakubbati,
Adadaṃ avissajaṃ bhogaṃ, sandhi tena'ssa jīrati.

31. Yañhi kayirā tañhi vade, yaṃ na kayirā na taṃ vade.
Akarontaṃ bhāsamānaṃ, pariṇanti paṇḍitā.

32. Balañca vata me khīṇaṃ, pātheyyañca na vijjati.
Sañke paṇūparodhāya, handa dāni vajāmahan"ti.

Tattha **sampesīti** santappesi pīṇesi. **Sereyyakassāti** suvaṇṇakuraṇḍakassa¹. Desanāsīsamevetam, yaṃkiñci pana suvaṇṇakuraṇḍakajayasumanādikaṃ aññampi pupphaṃ vaṇṇasampannaṃ agandhakaṃ, sabbaṃ taṃ sandhāyevamāha. **Vaṇṇavantā agandhikāti** yathā sereyyakādīnaṃ mālā vaṇṇavantatāya dassanena tappeti, agandhatāya gandhena na tappeti, evaṃ tvampi dassanena piyavacanena ca santappesi, na kammunāti dīpeti. **Adadanti** bhadde yo “imaṃ nāma vo bhogaṃ dassāmi”ti madhuravacanena vatvā taṃ bhogaṃ adadanto avissajjento kevalaṃ madhuravacanameva karoti, tena saddhiṃ assa mittassa sandhi jīrati, mittasanthavo² na ghaṭṭiyati. **Pātheyyañcāti** bhadde mayhaṃ tava madhuravacanena bajjhivā tīṇi saṃvaccharāni vasantasseva hatthi-assarathapattisaṅkhātāṃ balañca khīṇaṃ, manussānaṃ bhattavetasasaṅkhātāṃ pātheyyañca natthi. **Sañke paṇūparodhāyāti** svāhaṃ idheva attano jīvitavināsaṃ āsaṅkāmi, handa dānaṃ gacchāmi.

Āsaṅkā kumārikā rañño vacanaṃ sutvā “mahārāja tvaṃ mayhaṃ nāmaṃ jānāsi, tayā vuttameva mama nāmaṃ, idaṃ me pitu kathetvā maṃ gaṇhitvā yāhi”ti raññā saddhiṃ sallapantī āha—

33. “Etadeva hi me nāmaṃ, yaṃnāmasmi rathesabha.
Āgamehi mahārāja, pitaraṃ āmantayāmahan”ti.

Tassattho—yaṃnāmā ahaṃ asmi, taṃ etaṃ Āsaṅkāteva mama nāmanti.

1. Kaṇṭakakuraṇḍakassa (Sī, I), karaṇḍakakuraṇḍakassa (Syā)

2. Mittasanthavena (Sī, Syā)

Taṃ sutvā rājā bodhisattassa santikaṃ gantvā “bhante tumhākaṃ dhītā Āsaṅkā nāmā”ti āha. Nāmaṃ ñātakālato paṭṭhāya taṃ gahetvā gaccha mahārājāti. So mahāsattaṃ vanditvā phalikavimānavāraṃ āgantvā āha “bhadde pitarāpi te mayhaṃ dinnā, ehi dāni gamissāmā”ti. “Āgamehi mahārāja, pitaraṃ āmantayāmaṇa”ti pāsādā otaritvā mahāsattaṃ vanditvā roditvā khamāpetvā rañño santikaṃ āgatā. Rājā taṃ gahetvā Bārāṇasīṃ gantvā puttadhītāhi vaḍḍhanto piyasaṃvāsaṃ vasi. Bodhisatto aparihīnājjhāno brahmaloke uppajji.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakam samodhānesi, saccapariyosāne ukkaṇṭhitabhikkhu sotāpattiphale patiṭṭhahi. Tada Āsaṅkā kumārikā purāṇaduriyikā ahosi, rājā ukkaṇṭhitabhikkhu, tāpaso pana ahameva ahosinti.

Āsaṅkajātakavaṇṇanā pañcamā.

6. Migālopajātakavaṇṇanā (381)

Na me ruccīti idaṃ Satthā Jetavane viharanto ekaṃ dubbacabhikkhum ārabba kathesi. Satthā taṃ bhikkhum pakkosāpetvā “saccaṃ kira tvaṃ bhikkhu dubbaco”ti pucchitvā “āma bhante”ti vutte “na kho bhikkhu idāneva, pubbepi tvaṃ dubbacoyeva, dubbacabhāvañca pana nissāya paṇḍitānaṃ vacanaṃ akaronto verambhavātamukhe byasanaṃ gatosī”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto gijjhayoniyam nibbattitvā Apanandagijjho¹ nāma ahosi. So gijjhagaṇaparivuto Gijjhakūṭapabbate vasi. Putto panassa Migālopo nāma thāma balasampanno ahosi, so aññesaṃ gijjhānaṃ sīmaṃ atikkamitvā ati-uccaṃ uppati. Gijjhā “putto te atidūraṃ uppatatī”ti gijjharañño ācikkhimsu. So taṃ pakkosetvā “tvaṃ kira tāta ati-uccaṃ gacchasi,

1. Aparāṇṇagijjho (Sī, Syā, I)

ati-uccam gacchanto jīvitakkhayaṃ pāpuṇissasi”ti vatvā tisso gāthā abhāsi—

34. “Na me rucci Migālopa, yassa te tādisī gatī.

Atuccam tāta patasi, abhūmim tāta sevati.

35. Catukkaṇṇamva kedāram, yadā te pathavī siyā.

Tato tāta nivattassu, māssu etto param gami.

36. Santi aññepi sakuṇā, pattayānā vihaṅgamā.

Akkhittā vātavegena, naṭṭhā te sassatīsamā”ti.

Tattha **migālopā**ti puttam nāmena ālapati. **Atuccam tāta patasi**ti tāta tvaṃ aññesaṃ gijjhānaṃ sīmaṃ atikkamitvā ati-uccam gacchasi.

Catukkaṇṇamva kedāranti imināssa sīmaṃ ācikkhati. Idam vuttam hoti— tāta yadā te ayaṃ mahāpathavī catukkaṇṇam kedāram viya siyā, evaṃ khuddikā viya hutvā paññāyetha, atha tvaṃ ettakā ṭhānā nivatteyyāsi, etto param mā gamīti. **Santi aññepi**ti na kevalam tvameva, aññepi gijjhā evaṃ karimsūti dīpeti. **Akkhittā**ti tepi gijjhā amhākam sīmaṃ atikkamitvā gatā vātavegena ākaḍḍhitā nassimsu. **Sassatīsamā**ti sassatīhi pathavīpabbatādihi samaṃ attānaṃ maññamānā attano vassasahassaparimāṇam āyum apūretvāpi antarā naṭṭhāti attho.

Migālopo anovādakattā pitu vacanam akatvā laṅghanto pitarā akkhātam sīmaṃ disvā taṃ atikkamma kālavāte patvā tepi chinditvā uppatito verambhavātamukhaṃ pakkhandi, atha naṃ verambhavātā paharimsu. So tehi pahaṭamattova khaṇḍākhaṇḍam hutvā ākāseyeva antaradhāyi.

37. “Akatvā apanandassa, pitu vuddhassa sāsanam.

Kālavāte atikkamma, verambhānam vasaṃ agā.

38. Tassa puttā ca dārā ca, ye caññe anujīvino.

Sabbe byasanamāpādum, anovādakare dije.

39. Evampi idha vuddhānaṃ, yo vākyāṃ nāvabujjhati.

Abhisīmacaro ditto, gijjhovā'tītasāsano.

Sabbe byasanaṃ papponti, akatvā vuddhasāsanaṃ'ti—

imā tisso abhisambuddhagāthā.

Tattha **anujīvinoti** taṃ nissāya jīvanakā. **Anovādakare** dijeti tasmiṃ Migālope gijjhe ovādaṃ agaṇhante sabbepi te tena saddhiṃ atisīmaṃ gantvā vināsaṃ pāpuṇṇinsu. **Evampī**ti bhikkhave yathā so gijjho, evaṃ yo aññopi gahaṭṭho vā pabbajito vā hitānukampakānaṃ vuddhānaṃ vacanaṃ na gaṇhāti, sopi ayaṃ sīmaṃ atikkamitvā caranto ditto gabbito¹ gijjhova byasanaṃ pāpuṇātīti.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṃ samodhānesi “tadā Migālopo dubbacabhikkhu ahosi, Apanando pana ahameva ahosin”ti.

Migālopajātakavaṇṇanā chaṭṭhā.

7. Sirikālakaṇṇijātakavaṇṇanā (382)

Kā nu kālena vaṇṇenāti idaṃ Satthā Jetavane viharanto Anāthapiṇḍikaṃ ārabha kathesi. So hi sotāpattiṭṭhale patiṭṭhitakālato paṭṭhāya akhaṇḍāni pañca sīlāni rakkhi, bhariyāpissa puttadhītaropi dāsāpi bhatim gahetvā kammaṃ karontā kammakarāpi sabbe rakkhimsueva. Athekadivasaṃ bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “āvuso Anāthapiṇḍiko suciyeva suciparivāro hutvā caratī”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na bhikkhave idāneva, pubbe porāṇakapaṇḍitāpi suciyeva suciparivārā ahesun”ti vatvā tehi yācito atītaṃ āhari.

1. Dappito (Sī, Syā)

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto seṭṭhi hutvā dānaṃ adāsi, sīlaṃ rakkhi, uposathakammaṃ kari, bhariyāpissa pañca sīlāni rakkhi, puttadhītaropi dāsakammakaraporisāpi pañca sīlāni rakkhimsu. So suciparivāraseṭṭhitveva paññāyittha. Athekadivasaṃ so cintesi “sace mayā suciparivārasīlo koci āgamiṣṣati, tassa mama nisīdanapallaṅkaṃ vā nipajjanasayanaṃ vā dātuṃ na yuttaṃ, anucchiṭṭhaṃ aparibhuttaṃ dātuṃ vaṭṭati”ti attano vasaṇaṭṭhāneyeva¹ ekapasse aparibhuttapallaṅkaṃ senāsanaṃ paññāpesi. Tasmiṃ samaye Cātumahārājikadevalokato Virūpakkhamaḥārājassa dhītā Kālakaṇṇī ca nāma Dhataratṭhamahārājassa dhītā Sirī ca nāmāti imā dve bahuṃ gandhamālaṃ ādāya “Anotatte kīlissāmā”ti Anotattatitthaṃ āgacchimsu. Tasmiṃ pana dahe bahūni titthāni, tesu Buddhānaṃ titthe Buddhāyeva nhāyanti, Paccekabuddhānaṃ titthe Paccekabuddhāva nhāyanti, bhikkhūnaṃ titthe bhikkhūva nhāyanti, tāpasānaṃ titthe tāpasāva nhāyanti, Cātumahārājikādīsu chasu kāmasaggesu devaputtānaṃ titthe devaputtāva nhāyanti, devadhītānaṃ titthe devadhītāva nhāyanti.

Tatrimā dve āgantvā “ahaṃ paṭhamāṃ nhāyissāmi, ahaṃ paṭhamā”ti titthāya kalahaṃ karimsu. Kālakaṇṇī “ahaṃ lokaṃ pālemi vicāremi, tasmā paṭhamāṃ nhāyituṃ yuttāmhī”ti vadati. Sirī “ahaṃ mahājanassa issariyadāyikāya² paṭipadāya ṭhitā, tasmā paṭhamāṃ nhāyituṃ yuttāmhī”ti vadati. Tā “amhesu paṭhamāṃ nhāyituṃ yuttarūpaṃ vā ayuttarūpaṃ vā cattāro mahārājāno jānissanti”ti tesāṃ santikaṃ gantvā “amhesu kā paṭhamāṃ Anotattadahe nhāyituṃ yuttarūpā”ti pucchimsu. Dhataratṭhavirūpakkhā “na sakkā amhehi vinicchinituṃ”ti Virūḷhakavessavaṇānaṃ bhāramakamsu. Te “amhepi na sakkhissāma, Sakkassa pādāmūle pesessāmā”ti tā Sakkassa santikaṃ pesesun. Sakko tāsāṃ vacanaṃ sutvā cintesi “imā dvepi mama purisānaññeva dhītaro, na sakkā mayā imaṃ aḍḍaṃ vinicchinituṃ”ti. Atha tā Sakko āha “Bārāṇasiyaṃ Suciparivāro nāma seṭṭhi atthi, tassa ghare anucchiṭṭhasayanaṃ paññattaṃ, yā tattha nisīdituṃ vā sayituṃ vā labhati, sā paṭhamāṃ nhāyituṃ yuttarūpā”ti. Taṃ sutvā Kālakaṇṇī tasmīṃ

1. Upaṭṭhāneyeva (Sī, Syā)

2. Siriyā dāyikāya (Ka)

khāṇeyeva nīlavattham nivāsetvā nīlavilepanam vilimpitvā
nīlamaṇipīḷandhanam pīḷandhitvā yantapāsāṇo viya devalokato otaritvā
majjhimayāmasamanantare seṭṭhino pāsādassa upaṭṭhānadvāre sayanassa
avidūre ṭhāne nīlarasmiṃ vissajjetvā ākāse aṭṭhāsi. Seṭṭhi oloketvā taṃ
addasa, sahadassanenevassa sā appiyā ahosi amanāpā. So tāya saddhiṃ
sallapanto paṭhamam gāthamāha—

40. “Kā nu kālena vaṇṇena, na cāpi piyadassanā.

Kā vā tvaṃ kassa vā dhītā, katham jānemu taṃ mayan”ti.

Tattha **kālenā**ti nīlena. **Vaṇṇenā**ti sarīravatthābharaṇavaṇṇena. **Na cāpi piyadassanā**ti dhātuso bhikkhave sattā saṃsandantīti vuttam, ayaṃca devadhītā anācārā dussīlā, tasmā sā sahadassanenevassa appiyā jātā, tenevamāha. **Kā vā tvanti** “kā ca tvaṃ, ayameva vā pāṭho.

Taṃ sutvā Kāḷakaṇṇī dutiyam gāthamāha—

41. “Mahārājassaham dhītā, Virūpakkhassa caṇḍiyā.

Aham Kālī alakkhikā, Kāḷakaṇṇīti maṃ vidū.

Okāsam yācito dehi, vasemu tava santike”ti.

Tattha **caṇḍiyā**ti kodhanā. Kodhabhāvena hi mayham caṇḍīti nāmam karimsu. **Alakkhikā**ti nippaṇṇā¹. **Maṃ vidū**ti evaṃ maṃ Cātumahārājikadevaloke jānanti. **Vasemū**ti mayam ajja ekarattam tava santike vaseyyāma, etasmiṃ me anucchiṭṭhāsanasayane² okāsam dehīti.

Tato bodhisatto tatiyam gāthamāha—

42. “Kimsīle kimsamācāre, purise nivisase tuvaṃ.

Putṭhā me kālī akkhāhi, katham jānemu taṃ mayan”ti.

Tattha **nivisaseti** tava cittena³ nivisasi patiṭṭhahasīti.

1. Nippuṇṇā (Sī)

2. Anucchiṭṭhatṭhāne (Ka)

3. Citte (Sī, Syā)

Tato sā attano guṇaṃ kathentī catutthaṃ gāthamāha—

43. Makkhī paḷāsī sārambhī, issukī maccharī saṭho.

So mayhaṃ puriso kanto, laddhaṃ yassa vinassatī”ti.

Tassattho—yo puriso attano kataguṇaṃ na jānāti, guṇamakkhī hoti, attano kismiñci kāraṇe kathite “kiṃ ahaṃ etaṃ na jānāmī”ti yugaggāhaṃ gaṇhāti, aññehi kiñci kataṃ disvā sārambhavasena karaṇuttarikaṃ karoti, pare lābhaṃ labhante na tussati, “mayhaṃ issariyaṃ paresaṃ mā hotu, mayhameva hotū”ti sakasampattiṃ gopetvā¹ parassa tiṇaggena telabindumpi na deti, kerāṭikalakkhaṇena samannāgato hutvā attano santakaṃ parassa adatvā tehi tehi upāyehi parasantakameva khādati, yassa laddhaṃ dhaññaṃ vā dhanam vā vinassati na tiṭṭhati, surādhutto akkhadhutto itthidhutto vā hutvā laddhaṃ laddhaṃ vināsetiyeva, ayaṃ etehi guṇehi samannāgato puriso mayhaṃ kanto piyo manāpo, evarūpe ahaṃ cittaṇa patiṭṭhahāmīti.

Sāyeva pañcamachaṭṭhasattamagāthā abhāsi—

44. “Kodhano upanāhī ca, posuṇo ca vibhedako.

Kaṇḍakavāco pharuso, so me kantataro tato.

45. Ajja suveti puriso, sadatthaṃ nāvabujjhati.

Ovajjamāno kuppati, seyyaṃ so atimaññati.

46. Davappaluddho puriso, sabbamittehi dhaṃsati.

So mayhaṃ puriso kanto, tasmim homi anāmayā”ti.

Tāpi imināva nayena vitthāretabbā. Saṅkhepattho panettha—**kodhanoti** appamattakenāpi kujjhanako. **Upanāhī**ti parassa aparādhaṃ hadaye ṭhapetvā sucirenapi tassa anattakāraṇo. **Pisuṇoti** pisuṇavāco. **Vibhedakoti** appamattakenapi mittabhindanako. **Kaṇḍakavācoti**² sadosavāco. **Pharusoti** thaddhavāco. **Kantataroti** so puriso mayhaṃ purimāpi kantataro piyataro. **Ajja suveti** “idaṃ kammaṃ ajja kātabbhaṃ, idaṃ

1. Nigūhetvā (Sī)

2. Aṇḍakavācoti (I)

sve, idaṃ tatiyadivasādīsū”ti evaṃ so¹ sadatthaṃ attano kiccaṃ
 nāvabujjhati na jānāti. **Ovajjamānoti** ovadiyamāno. **Seyyaṃ so atimaññatīti**
 jātigottakulappadesasīlācāraguṇehi uttaritaraṃ uttamapuggalaṃ “tvaṃ
 mayhaṃ kiṃ pahosī”ti atikkamitvā maññati. **Davappaluddhoti** rūpādīsu
 kāmaguṇesu nirantaradavena paluddho abhibhūto vasaṃ gato. **Dhamsatīti**
 “tayā mayhaṃ kiṃ katan”ti-ādīni vatvā sabbeheva mittehi dhamsati
 parihāyati. **Anāmayāti** ayaṃ etehi guṇehi samannāgate puggale niddukkha
 nissokā homi, taṃ labhitvā aññattha anālayā hutvā vasāmi”ti.

Atha naṃ garahanto mahāsatto aṭṭhamaṃ gāthamāha—

47. “Apehi etto tvaṃ kāli, netaraṃ amhesu vijjati.

Aññaṃ janapadaṃ gaccha, nigame rājadhāniyo”ti.

Tattha **apehīti** apagaccha. **Netaraṃ amhesūti** etaṃ makkhādikaṃ tava
 piyabhāvakaraṇaṃ amhesupi na vijjati natthi. **Nigame rājadhāniyoti** aññe
 nigamepi aññā rājadhāniyopi gaccha, yattha mayaṃ taṃ na passāma, tattha
 gacchāti dīpeti.

Taṃ sutvā Kālakaṇṇī additā hutvā anantaragāthamāha—

48. “Ahampi kho taṃ² jānāmi, netaraṃ tumhesu vijjati.

Santi loke alakkhikā, saṅgharanti bahuṃ dhanam.

Ahaṃ devo ca me bhātā, ubho naṃ vidhamāmase”ti.

Tattha **netaraṃ tumhesūti** yaṃ mama piyabhāvakaraṇaṃ makkhādikaṃ
 yena ahaṃ attanāpi samannāgatā, taṃ tumhesu natthīti ahampi etaṃ jānāmi.
Santi loke alakkhikāti aññe pana loke nissilā nippaṇṇā³ santi. **Saṅgharantīti**
 te nissilā nippaṇṇāpi samānā etehi makkhādīhi bahuṃ dhanam saṅgharanti
 piṇḍam karonti. **Ubho nanti** taṃ pana etehi saṅgharitvā ṭhapitaṃ dhanam
 ahaṃca mayhameva bhātā devo ca nāma devaputtoti ubho ekato hutvā
 vidhamāmase nāsema, amhākaṃ pana devaloke bahū

1. Yo (Sī, Syā)

2. Cetam (Sī, Syā)

3. Nippuṇṇā (Sī, I)

dibbaparibhogā atthi dibbāni sayanāni, tvaṃ dadeyyāsi vā no vā, ko me tayā atthoti vatvā pakkāmi.

Tassā pakkantakāle Sirī devadhītā suvaṇṇavaṇṇehi vatthavilepanehi¹ suvaṇṇālaṅkārena āgantvā upaṭṭhānadvāre pītarasmiṃ vissajjetvā samehi pādehi samaṃ pathaviyaṃ patitṭhāya sagāravā aṭṭhāsi. Taṃ disvā mahāsatto paṭhamam gāthamāha—

49. “Kā nu dibbena vaṇṇena, pathabyā supatitṭhitā.

Kā vā tvaṃ kassa vā dhītā, katham jānemu taṃ mayan”ti.

Tattha **dibbenā**ti viṣitṭhena uttamenā.

Taṃ sutvā Sirī dutiyaṃ gāthamāha—

50. “Mahārājassahaṃ dhītā, dhataratṭhassa sirīmato.

Ahaṃ sirī ca lakkhī ca, bhūripaṇṇāti maṃ vidū.

Okāsaṃ yācito dehi, vasesu tava santike”ti.

Tattha **sirī ca lakkhī cā**ti Sirīti ca Lakkhīti ca ahamevaṃnāmā, na aññā. **Bhūripaṇṇāti maṃ vidū**ti maṃ Cātumahārājikadevaloke pathavīsamāya vipulāya paṇṇāya samannāgatāti jānanti. **Vasesu tava santiket**i tava anucchiṭṭhāsane ceva anucchiṭṭhasayane ca ekarattim vaseyyāma, okāsaṃ me dehīti.

Tato param bodhisatto āha—

51. “Kimsīle kimsamācāre, purise nivisase tuvaṃ.

Putṭhā me lakkhi akkhāhi, katham jānemu taṃ mayam.

52. Yo cāpi sīte atha vāpi uṇhe,

Vātātape ḍaṃsasarīsape ca.

Khudham pipāsaṃ abhibhuyya sabbam,

Rattindivaṃ yo satataṃ niyutto.

1. Gandhavilepanehi (Sī, Syā)

53. Kālāgatañca na hāpeti atthaṃ,
So me manāpo nivise ca tamhi.
Akkodhano mittavā cāgavā ca,
Sīlūpapanno asaṭho'jubhūto.
54. Saṅgāhako sakhilo saṇhavāco,
Mahattapattopi nivātavutti.
Tasmim̐ haṃ pose vipulā bhavāmi,
Ūmi samuddassa yathāpi vaṇṇaṃ.
55. Yo cāpi mitte atha vā amitte,
Seṭṭhe sarikkhe atha vāpi hīne.
Atthaṃ carantaṃ atha vā anattaṃ.
Āvī raho saṅgahameva vatte.
56. Vācaṃ na vajjā pharusāṃ kadāci,
Matassa jīvassa ca tassa homi.
Etesaṃ yo aññataraṃ labhitvā,
Kantā sirī majjati appapañño.
Taṃ dittarūpaṃ visamaṃ carantaṃ, karisaṭhānaṃva vivajjayāmi.
57. Attanā kurute lakkhiṃ, alakkhiṃ kuruta'ttanā.
Na hi lakkhiṃ alakkhiṃ vā, añño aññassa kārako'tti.

seṭṭhissa pucchā hoti, siriyā vissajjanā.

Tattha **ḍaṃsasariṣape cāti** ḍaṃsā vuccanti piṅgalamakkhikā, sabbāpi vā makkhikājātikā idha “ḍaṃsā”ti adhippetā. **Sariṣapāti** dīghajātikā. Ḍaṃsā ca sariṣapā ca ḍaṃsasariṣapā, tasmim̐ ḍaṃsasariṣape sati. Idaṃ vuttaṃ hoti—yo mahāseṭṭhi sīte vā uṇhe vā vātātape vā ḍaṃsasariṣape vā sati etehi sītādīhi pīḷiyamānopi etāni ceva sītādīni khudhañca¹ pipāsañcāti sabbampetaṃ parissayaṃ abhibhuyya abhibhavitvā tiṇaṃ viya agaṇetvā rattindivaṃ kasivaṇijjādīsu ceva dānasīlādīsu ca satataṃ attano kammesu niyutto attānaṃ yojetvā vattati.

1. Khudaṃ (Sī, Syā)

Kālāgatañcāti kasikālādīsu kasi-ādīni

dhanapariccāgasīlarakkhaṇadhammassavanā-adikālesu ca dhanapariccajanādippabhedam diṭṭhadhammasamaparāye sukhāvaham attham na hāpeti, yuttappayuttakāle karotiyeva, so mayham manāpo tasmiṇca purise aham nivisāmīti¹. **Akkodhanoti** adhivāsanakhantiyā samannāgato. **Mittavāti** kalyāṇamittena samannāgato. **Cāgavāti** dhanapariccāgayutto.

Saṅgāhakoti mittasaṅgaha-āmisasaṅgahadhammasaṅgahānam kārako.

Sakhiloti muduvāco. **Sanhāvācoti** madhuravacano². **Mahattapattopi nivātavuttīti** mahantaṃ ṭhānaṃ vipulaṃ issariyaṃ pattopi yasena anuddhato nīcavutti paṇḍitānaṃ ovādakaro hoti. **Tasmimham**³ **poseti** tasmim aham purise. **Vipulā bhavāmīti** akhuddakā homi. So hi mahatiyā siriyaṃ padaṭṭhānaṃ. **Ūmi samuddassa yathāpi vaṇṇanti** yathā nāma samuddassa vaṇṇaṃ oloketānaṃ uparūpari āgacchamānā ūmi vipulā viya khāyati, evamaham tasmim puggale vipulā homīti dīpeti.

Āvī rahoti sammukhā ca parammukhā ca. **Saṅgahameva vatteti** etasmim mittādibhede puggale catubbidham saṅgahameva vatteti pavatteti.

Na vajjāti yo kadāci kismiñci kāle pharusavacanaṃ na vadeyya, madhuravacanova hoti. **Matassa jīvassa cāti** tassāham puggalassa matassapi jīvantassapi bhattikā⁴ homi, idhalokepi paralokepi tādisameva bhajāmīti dasseti. **Etesam yoti** etesaṃ sītābhibhavanādīnaṃ heṭṭhā vuttaguṇānaṃ yo puggalo ekampi guṇaṃ labhitvā pamajjati pamussati, puna nānuyuñjatīti attho. **Kantā sirī, kantasirīm, kantaṃ sirinti** tayopi pāṭhā, tesam vasena ayaṃ atthayojanā—yo puggalo sirīm labhitvā “kantā me siri yathāṭṭhāne ṭhitā”ti etesaṃ aññataraṃ guṇaṃ pamajjati, yo vā puggalo kantasirīm piyasirīm icchanto etesaṃ guṇānaṃ aññataraṃ labhitvā pamajjati, yo vā puggalo sirīm labhitvā kantaṃ manāpaṃ sirīm etesaṃ guṇānaṃ aññataraṃ pamajjati. **Appapaññoti** nippañño. **Tam dittarūpaṃ visamaṃ carantanti** tam aham dittasabhāvaṃ

1. Niccaṃ vasāmīti (Sī, Syā)

2. Tasmāham (Sī, I)

3. Vissatṭhavacano (Sī, Syā), maṭṭhavacano (I)

4. Metti (Ka)

gabbitasabhāvaṃ kāyaduccaritādibhedaṃ visamaṃ carantaṃ sucijātiko manusso gūthakūpaṃ viya dūrato vivajjayāmīti.

Añño aññaṃsa kārakoti evaṃ sante lakkhiṃ vā alakkhiṃ vā añño puriso aññaṃsa kārako nāma natthi, yo koci attanā attano lakkhiṃ vā alakkhiṃ vā karotīti.

Evaṃ mahāsatto deviyā vacanaṃ abhinanditvā “idaṃ anucchiṭṭhaṃ āsanañca sayanañca¹ tuyhaṃyeva anucchavikaṃ, pallaṅke ca sayane ca² nisīda ceva nipajja cā”ti āha. Sā tattha vasitvā paccūsakāle nikkhamitvā Cātumahārājikadevalokaṃ gantvā Anotattadahe paṭhamam nahāyi. Tampi sayanaṃ Siridevatāya paribhuttaḥvā sirisayanaṃ nāma jātaṃ. Sirisayanassa ayaṃ vaṃso, iminā kāraṇena yāvajjatanā “sirisayanan”ti vuccati.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakam samodhānesi “tadā Siridevī Uppalavaṇṇā ahosi, Suciparivārasatṭhi pana ahameva ahosin”ti.

Sirikāḷakaṇṇijātakavaṇṇanā sattamā.

8. Kukkuṭajātakavaṇṇanā (383)

Sucittapattachadanāti idaṃ Satthā Jetavane viharanto ekaṃ ukkaṇṭhitabhikkhum ārabba katesi. Tañhi bhikkhum Satthā “kasmā ukkaṇṭhitosī”ti pucchitvā “ekaṃ alaṅkatapaṭiyattaṃ itthiṃ disvā kilesavasena bhante”ti vutte “bhikkhu itthiyo nāma vañcetvā upalāpetvā attano vasaṃ gatakāle vināsaṃ pāpentī, lolabīḷārī viya hontī”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto araṇṇe kukkuṭayoniyaṃ nibbattitvā anekasatakukkuṭaparivāro

1. Āsanañca pallaṅkañca (Sī), pallaṅkañca āsanañca (Syā)

2. Āsane ca pallaṅke ca (Sī), pallaṅke ca āsane ca (Syā)

araññe vasati. Tassa avidūre ekā biḷārikāpi vasati. Sā ṭhapetvā bodhisattaṃ avasese kukkuṭe upāyena vañcetvā khādi. Bodhisatto tassā gahaṇaṃ na gacchati¹. Sā cintesi “ayaṃ kukkuṭo ativiya saṭho amhākañca saṭhabhāvaṃ upāyakusalabhāvañca na jānāti, imaṃ mayā ‘ahaṃ bhariyā te bhavissāmī’ti upalāpetvā attano vasaṃ āgatakāle khādituṃ vaṭṭati”ti. Sā tena nisinnarukkhaṃ mūlaṃ gantvā vaṇṇasambhāsanapubbaṅgamāya vācāya taṃ yācamānā paṭhamāṃ gāthamāha—

58. “Sucittapattachadana, tambacūḷa vihaṅgama.

Oroha dumasākhāya, mudhā bhariyā bhavāmi te”ti.

Tattha **sucittapattachadanā**ti sucittehi pattehi katacchadana. **Mudhā**ti vinā mūlena na kiñci gahetvā ahaṃ bhariyā te bhavāmi.

Taṃ sutvā bodhisatto “imāya mama sabbe ñātakā khāditā, idāni maṃ upalāpetvā khāditukāmā ahosi, uyyojessāmi naṃ”ti cintetvā dutiyaṃ gāthamāha—

59. “Catuppadī tvaṃ kalyāṇi, dvipadāhaṃ manorame.

Migī pakkhī asaṇṇuttā, aññaṃ pariyesa sāmikan”ti.

Tattha **migī**ti biḷāriṃ sandhāyāha. **Asaṇṇuttā**ti jayampatikā bhavituṃ ayuttā asambandhā, natthi tesaṃ īdiso sambandhoti dīpeti.

Taṃ sutvā tato sā “ayaṃ ativiya saṭho, yena kenaci upāyena vañcetvā naṃ khādissāmī”ti cintetvā tatiyaṃ gāthamāha—

60. “Komārikā te hessāmi, mañjukā piyabhāṇinī.

Vinda maṃ ariyena vedena, sāvaya maṃ yadicchasi”ti.

Tattha **komārikā**ti ahaṃ ettakaṃ kālaṃ aññaṃ purisaṃ na jānāmi, tava komārikā bhariyā bhavissāmīti vadati. **Mañjukā piyabhāṇinī**ti tava madhurakathā piyabhāṇinīyeva bhavissāmi. **Vinda** manti paṭilabha maṃ. **Ariyena vedenā**ti sundarena paṭilābhena. Ahampi hi ito pubbe purisasamphassaṃ na jānāmi, tvampi itthisamphassaṃ na jānāsi, iti pakatiyā

1. Assā gamaṇaṃ na icchati (Ka)

brahmacārī brahmacāriniṃ maṃ niddosena lābhena labha. Yadi maṃ icchasi, atha me vacanaṃ na saddahasi, dvādasayojanāya Bārāṇasīyā bheriṃ carāpetvā “ayaṃ me dāsī”ti sāvaya, maṃ attano dāsiṃ katvā gaṇhāhīti vadati.

Tato bodhisatto “imaṃ tajjetvā palāpetuṃ vaṭṭatī”ti cintetvā catuttham gāthamāha—

61. “Kuṇapādini lohitaṇṇe, cori kukkuṭapothini.

Na tvaṃ ariyena vedena, mamaṃ bhattāramicchasi”ti.

Tattha **na tvaṃ ariyenā**ti tvaṃ ariyena brahmacariyavāsālābhena maṃ bhattāraṃ na icchasi, vañcatvā pana maṃ khāditukāmāsi, nassa pāpeti taṃ palāpesi. Sā pana palāyitvāva gatā, na puna oloketumpi vasahi.

62. “Evampi caturā nārī, disvāna sadhanaṃ naraṃ.

Nenti saṇhāhi vācāhi, biḷārī viya kukkuṭaṃ.

63. Yo ca uppatitaṃ atthaṃ, na khippamanubujjhati.

Amittavasamanveti, pacchā ca anutappati.

64. Yo ca uppatitaṃ atthaṃ, khippameva nibodhati.

Muccate sattusambādhā, kukkuṭova biḷāriyā”ti—

imā abhisambuddhagāthā.

Tattha **caturā**ti cāturiyena samannāgatā. **Nārī**ti itthiyo. **Nentī**ti attano vasaṃ upanenti. **Biḷārī viyā**ti yathā sā biḷārī taṃ kukkuṭaṃ netuṃ vāyamati, evaṃ aññāpi nāriyo nentiyeva. **Uppatitaṃ atthanti** uppannaṃ kiñcideva atthaṃ. **Na anubujjhatī**ti yathāsabhāvena na jānāti, pacchā ca anutappati. **Kukkuṭovā**ti yathā so ñāṇasampanno kukkuṭo biḷārīto mutto, evaṃ sattusambādhato muccatīti attho.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakam samodhānesi, saccapariyosāne ukkaṇṭhitabhikkhu sotāpattiphale patiṭṭhahi. Tadā kukkuṭarājā ahameva ahosinti.

Kukkuṭajātakavaṇṇanā aṭṭhamā.

9. Dhammadhajajātakavaṇṇanā (384)

Dhammaṃ caratha ñātayoti idaṃ Satthā Jetavane viharanto ekaṃ kuhakabhikkhum ārabba kathesi. Tadā hi Satthā “na bhikkhave ayaṃ idāneva kuhako, pubbehi kuhakoyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto sakuṇayoniyaṃ nibbattitvā vayappatto sakuṇasaṃghaparivuto samuddamajjhe dīpake vasi. Athe kacce Kāsiraṭṭhavāsino vāṇijā disākākaṃ gahetvā nāvāya samuddaṃ pakkhandimsu, samuddamajjhe nāvā bhijji. So disākāko taṃ dīpakaṃ gantvā cintesi “ayaṃ mahāsakuṇasaṃgho, mayā kuhakakammaṃ katvā etesaṃ aṇḍakāni ceva chāpake ca varaṃ varaṃ khādituṃ vaṭṭati”ti. So otaritvā sakuṇasaṃghassa majjhe mukhaṃ vivaritvā ekena pādena pathaviyaṃ aṭṭhāsi. “Ko nāma tvaṃ sāmī”ti sakuṇehi puṭṭho “ahaṃ dhammiko nāmā”ti āha. Kasmā pana ekena pādena ṭhitisīti. Mayā dutiye pāde nikkhitte pathavī dhāretuṃ na sakkotīti. Atha kasmā mukhaṃ vivaritvā tiṭṭhasīti. Ahaṃ aññaṃ āhāraṃ na khādāmi, vātameva khādāmīti. Evañca pana vatvā te sakuṇe āmantetvā “ovādaṃ vo dassāmi, taṃ suṇāthā”ti tesāṃ ovādavasena paṭhamāṃ gāthamāha—

65. “Dhammaṃ caratha ñātayo, dhammaṃ caratha bhaddaṃ vo.
Dhammacārī sukhaṃ seti, asmim loke paramhi cā”ti.

Tattha **dhammaṃ carathā**ti kāyasucaritādibhedāṃ dhammaṃ karotha. **Ñātayoti** te ālapati. **Dhammaṃ caratha bhaddaṃ voti** ekavāraṃ caritvā mā osakkatha, punappunaṃ caratha, evaṃ bhaddaṃ vo bhavissati. **Sukhaṃ seti**ti desanāsīsametaṃ, dhammacārī pana sukhaṃ tiṭṭhati gacchati nisīdati seti, sabbiriyāpathesu sukhito hotīti dīpeti.

Sakuṇā “ayaṃ kāko kohaṇṇena aṇḍakāni khādituṃ evaṃ vadatī”ti
ajānitvā taṃ dussilaṃ vaṇṇentā dutiyaṃ gāthamāhaṃsu—

66. “Bhaddako vata’yaṃ pakkhī, dijo paramadhammiko.
Ekapādena tiṭṭhanto, dhammamevā’nusāsati”ti.

Tattha **dhammamevā**ti sabhāvameva. **Anusāsati**ti katheti.

Sakuṇā tassa dussilassa saddahitvā “tvaṃ kira sāmi aññaṃ gocaraṃ na
gaṇhasi, vātameva bhakkhasi, tena hi amhākaṃ aṇḍakāni ca chāpake ca
olokeyyāsī”ti vatvā gocarāya gacchanti. So pāpo tesāṃ gatakāle aṇḍakāni ca
chāpake ca kucchipūraṃ khāditvā tesāṃ āgamanakāle upasantūpasanto
hutvā mukhaṃ vivaritvā ekena pādena tiṭṭhati. Sakuṇā āgantvā puttake
apassantā “ko nu kho khādatī”ti mahāsaddena viravanti, “ayaṃ kāko
dhammiko”ti tasmaṃ āsāṅkāmatampi na karonti. Athekadivasāṃ mahāsatto
cintesi “idha pubbe koci paripantho natthi. Imassa āgatakālato paṭṭhāya jāto,
imaṃ pariggaṇhituṃ vaṭṭatī”ti. So sakuṇehi saddhiṃ gocarāya gacchanto
viya hutvā nivattitvā paṭicchannaṭṭhāne aṭṭhāsī. Kākopi “gatā sakuṇā”ti
nirāsaṅko hutvā uṭṭhāya gantvā aṇḍakāni ca chāpake ca khāditvā punāgantvā
mukhaṃ vivaritvā ekena pādena aṭṭhāsī.

Sakuṇarājā sakuṇesu āgatesu sabbe sannipātāpetvā “ahaṃ vo ajja
puttakānaṃ paripanthaṃ pariggaṇhanto imaṃ pāpakākaṃ khādantaṃ
addasaṃ, etha naṃ gaṇhāmā”ti sakuṇasaṃghaṃ āmantetvā¹ parivāretvā
“sace palāyati, gaṇheyyātha naṃ”ti vatvā sesagāthā abhāsī—

67. “Nāssa sīlaṃ vijānātha, anaññāya pasamsatha,
Bhutvā aṇḍaṇca potaṇca², dhammo dhammoti bhāsati.

68. Aññaṃ bhaṇati vācāya, aññaṃ kāyena kubbati.
Vācāya no ca kāyena, na taṃ dhammaṃ adhiṭṭhito.

1. Ānetvā (Ka)

2. Chāpe ca (Sī, Syā)

69. Vācāya sakhilo manoviduggo,
 Channo kūpasayova kaṇhasappo.
 Dhammadhajo gāmanigamāsu sādhu,
 Dujjāno purisena bālisena.

70. Imaṃ tuṇḍehi pakkhehi, pādā cimaṃ viheṭṭhatha.
 Chavañhi'maṃ vināsetha, nāyaṃ saṃvāsanaṃraho'ti.

Tattha **nāssa sīlanti** na assa sīlaṃ. **Anaññāyāti** ajānitvā. **Bhutvāti** khādītva. **Vācāya no ca kāyenāti** ayañhi vacaneneva dhammaṃ carati, kāyena pana na karoti. **Na taṃ dhammaṃ adhiṭṭhitoti** tasmim¹ jānitabbo yathāyaṃ dhammaṃ bhaṇati, na taṃ adhiṭṭhito, tasmim dhamme na adhiṭṭhito. **Vācāya sakhiloti** vacanena mudu. **Manoviduggoti** manasā viduggo duppaveso visamo. **Channoti** yasmim bile sayati, tena channo. **Kūpasayoti** bilāsayo. **Dhammadhajoti** sucaritadhammaṃ dhajam katvā vicaraṇena dhammadhajo. **Gāmanigamāsu sādhu**ti gāmesu ca nigamesu ca sādhu bhaddako sambhāvito. **Dujjānoti** ayaṃ evarūpo dussīlo paṭicchannakammanto bālisena aññāṇena purisena na sakkā jānitum. **Pādā cimanti** attano attano pādena ca imaṃ. **Viheṭṭhāti** paharatha hanatha. **Chavanti** lāmakam. **Nāyanti** ayaṃ amhehi saddhim ekasmim ṭhāne saṃvāsaṃ na arahatīti.

Evañca pana vatvā sakuṇajetṭhako sayameva laṅghitvā tassa sīsaṃ tuṇḍena pahari, avasesā sakuṇā tuṇḍanakhapādapakkhehi paharimsu. So tattheva jīvitakkhayaṃ pāpuṇi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakam samodhānesi “tadā kuhatakāko idāni kuhakabhikkhu ahosi, sakuṇarājā pana ahameva ahosin”ti.

Dhammadhajajātakavaṇṇanā navamā.

1. Tasmā (Sī, Syā)

10. Nandiyajātakavaṇṇanā (385)

Sace brāhmaṇa gacchesīti idaṃ Satthā Jetavane viharanto ekaṃ mātuposakabhikkhuṃ ārabba kathesi. Tañhi Satthā “saccaṃ kira tvaṃ bhikkhu gihī posesī”ti pucchitvā “saccaṃ bhante”ti vutte “kiṃ te hontī”ti vutte “mātāpitāro me bhante”ti vutte “sādhu sādhu bhikkhu porāṇakapaṇḍitānaṃ vaṃsaṃ pālesi, porāṇakapaṇḍitā hi tiracchānayaniyaṃ nibbattitvāpi mātāpitūnaṃ jīvitāṃ adaṃsū”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Kosalaratṭhe Sākete Kosalarāje rajjaṃ kārente bodhisatto migayoniyaṃ nibbattitvā vayappatto Nandiyamigo nāma hutvā sīlācārasampanno mātāpitāro posesi. Tadā Kosalarājā migavittakova ahosi. So pana manussānaṃ kasikammādīni kātuṃ adatvā mahāparivāro devasikaṃ migavaṃ gacchati. Manussā sannipatitvā “ayyā ayaṃ rājā amhākaṃ kammacchedaṃ karoti, gharāvāsopi nassati, yannūna mayaṃ Ajjunavanaṃ uyyānaṃ parikkhipitvā dvāraṃ yojetvā porakkhaṇiṃ khaṇitvā tiṇāni āropetvā daṇḍamuggarādihatthā araṇṇaṃ pavisitvā gumbhe paharantā mige nīharitvā parivāretvā gorūpāni viya vājaṃ uyyānaṃ pavesetvā dvāraṃ pidahitvā raṇṇo ārocetvā attano kammaṃ kareyyāma”ti mantayimṃsu. “Attheso upāyo”ti sabbe ekacchandā hutvā uyyānaṃ sajjetvā araṇṇaṃ pavisitvā yojanamattaṭṭhānaṃ parikkhipimṃsu.

Tasmiṃ khaṇe Nandiyo ekasmiṃ khuddakagumbhe mātāpitāro gahetvā bhūmiyaṃ nipanno hoti. Manussā nānāphalakāvudhahatthā bāhunā bāhuṃ pīletvā taṃ gumbaṃ parikkhipimṃsu. Athekacce mige oloketā taṃ gumbaṃ pavisimṃsu. Nandiyo te disvā “ajja mayā jīvitāṃ pariccajitvā mātāpitūnaṃ jīvitāṃ dātuṃ vaṭṭatī”ti cintetvā utthāya mātāpitāro vanditvā “ammatāta ime manussā imaṃ gumbaṃ pavisitvā amhe tayopi passissanti¹, tumhe ekena upāyena jīveyyātha, jīvitāṃ vo seyyo, ahaṃ tumhākaṃ jīvitadānaṃ datvā manussehi gumbapariyante ṭhatvā gumbhe pahaṭamattēyeva nikkhamissāmi, atha te ‘imasmīṃ khuddakagumbhe ekoyeva migo bhavissati’ti maññaṃānā gumbaṃ na pavisissanti, tumhe appamattā

1. Māressanti (Ka)

hothā”ti mātāpitaro khamāpetvā gamanasajjo aṭṭhāsi. So manussehi gumbapariyante ṭhatvā unnādetvā gumbhe pahaṭamatteyeva tato nikkhami. Te “ekovettha migo bhavissatī”ti gumbam na pavisiṃsu. Atha Nandiyo gantvā migānaṃ antaraṃ pāvisi. Manussā parivāretvā sabbe mige uyyānaṃ pavesetvā dvāraṃ thaketvā rañño ārocetvā sakasakaṭṭhānāni agamaṃsu.

Tato paṭṭhāya rājā sayameva gantvā ekaṃ migam vijjhivā taṃ gahetvā ehīti ekaṃ pesetvā āharāpesi. Migā vāraṃ ṭhapayimṃsu, pattavāro migo ekamante tiṭṭhati, taṃ vijjhivā gaṇhanti. Nandiyo pokkharaniyaṃ pāṇiyaṃ pivati, tiṇāni khādati, vāro panassa na tāva pāpuṇāti. Atha bahūnaṃ divasānaṃ accayena tassa mātāpitaro taṃ daṭṭhukāmā hutvā “amhākaṃ putto Nandiyamigarājā nāgabalo thāmasampanno, sace jīvati, avassaṃ vatim laṅghitvā amhākaṃ dassanattāya āgamissati, sāsanaṃ pesessāmā”ti cintetvā maggasaṃpe ṭhatvā ekaṃ brāhmaṇaṃ disvā “ayya kahaṃ gacchasi”ti mānusikāya vācāya pucchitvā “Sāketan”ti vutte puttassa sāsanaṃ paḥiṇantā paṭhamam gāthamāhaṃsu—

71. “Sace brāhmaṇa gacchesi, Sākete ajjunaṃ vanaṃ.

Vajjāsi Nandiyam nāma, puttaṃ asmākamorasam.

Mātā pitā ca te vuddhā, te taṃ icchanti passitun”ti.

Tassattho—sace tvaṃ brāhmaṇa Sāketam gacchasi, Sākete Ajjunavanaṃ nāma uyyānaṃ atthi, tattha amhākaṃ putto Nandiyo nāma migo atthi, taṃ vadeyyāsi “mātāpitaro te vuddhā yāva na maranti, tāva taṃ passitum icchanti”ti.

So “sādhū”ti sampaṭicchitvā Sāketam gantvā punadivase uyyānaṃ pavisitvā “Nandiyamigo nāma kataro”ti pucchi. Migo āgantvā tassa sampe ṭhatvā “ahan”ti āha. Brāhmaṇo tamatthaṃ ārocesi. Nandiyo taṃ sutvā “gaccheyyāmaham brāhmaṇa, vatim laṅghitvā no na gaccheyyam, mayā pana rañño santakaṃ nivāpapānabhojanaṃ bhuttaṃ, taṃ me iṇaṭṭhāne ṭhitaṃ, imesaṃca migānaṃ majjhe ciravutthosmi, tassa me rañño

ceva etesañca sotthibhāvaṃ akatvā attano balaṃ adassetvā gamanaṃ nāma na yuttaṃ, attano vāre pana sampatte ahaṃ etesaṃ sotthibhāvaṃ katvā sukhito āgacchissāmi”ti tamatthaṃ pakāsento dve gāthā abhāsi—

72. “Bhuttā mayā nivāpāni, rājino pānabhojanaṃ.

Taṃ rājapiṇḍaṃ avabhottuṃ, nāhaṃ brāhmaṇa mussahe.

73. Odahissāmahaṃ passaṃ, khurappānissa rājino.

Tadāhaṃ sukhito mutto, api passeyya mātaraṃ”ti.

Tattha **nivāpānī**ti tesu tesu ṭhānesu nivutāni nivāpāni¹. **Pānabhojananti** pānīyañca avasesatiṇaṃ. **Taṃ rājapiṇḍanti** taṃ rañño santakaṃ saṅkaḍḍhitvā samodhānakaṭṭhena piṇḍaṃ. **Avabhottunti** dubbhuttaṃ bhuñjitum. Rañño hi kiccaṃ anipphādentō taṃ avabhuttaṃ bhuñjati nāma, svāhaṃ evaṃ avabhottuṃ na ussahāmīti vadati. **Brāhmaṇa mussaheti** cettha **brāhmaṇāti** ālapanāṃ, ma-kāro padasandhivasena vutto.

Odahissāmahaṃ passaṃ, khurappānissa rājinoti ahaṃ brāhmaṇa attano vāre sampatte khurappaṃ sannayhitvā āgatassa rañño migayūthato nikkhamitvā ekamante ṭhatvā “maṃ vijjha mahārājā”ti vatvā attano mahāphāsukapassaṃ odahissāmi oḍḍessāmi. **Sukhito muttoti** tadā ahaṃ maraṇabhayaṃ mutto sukhito niddukkho raññā anuññāto api nāma mātaraṃ passeyyanti.

Taṃ sutvā brāhmaṇo pakkāmi. Aparabhāge tassa vāradivase rājā mahantena parivārena uyyānaṃ āgacchi. Mahāsatto ekamante aṭṭhāsi. Rājā “migaṃ vijjhissāmi”ti khurappaṃ sannayhi. Mahāsatto yathā aññe maraṇabhayaatajjitā palāyanti, evaṃ apalāyitvā nibbhayo hutvā mettaṃ purecārikaṃ katvā mahāphāsukapassaṃ odahitvā niccalova aṭṭhāsi. Rājā tassa mettānubhāvena saraṃ vissajjetuṃ nāsakkhi. Mahāsatto “kiṃ mahārāja saraṃ na muccesi, muñcāhi”ti āha. Na sakkomi migarājāti. Tena hi guṇavantānaṃ guṇaṃ jāna mahārājāti.

1. Nivuṭṭhanivāpāni (Ka)

tadā rājā bodhisatte pasīditvā dhanuṃ chaḍḍetvā “imaṃ acittakaṃ kaliṅgarakaṇḍampi tāva tava guṇaṃ jānāti, ahaṃ sacittako manussabhūtopi tava guṇaṃ na jānāmi, migarāja mayhaṃ khama, abhayaṃ te dammī”ti āha. Mahārāja mayhaṃ tāva abhayaṃ desi, ayaṃ pana uyyāne migagaṇo kiṃ karissatīti. Etassapi abhayaṃ dammīti. Evaṃ mahāsatto **Nigrodhajātake**¹ vuttanayeneva sabbasaṃ araṇṇe migānaṃ ākāsagatasakuṇānaṃ jalacaramacchānaṃca abhayaṃ dāpetvā rājānaṃ pañcasu sīlesu patiṭṭhāpetvā “mahārāja raṇṇā nāma agatigamaṇaṃ pahāya dasa rājadhamme akopentena dhammena samena rajjaṃ kāretuṃ vaṭṭatī”ti.

“Dānaṃ sīlaṃ pariccāgaṃ, ajjavaṃ maddavaṃ tapaṃ.

Akkodhaṃ avihiṃsaṇca, khantiṃ ca avirodhanaṃ.

Iccete kusale dhamme, ṭhite passāmi attani.

Tato me jāyate pīti, somanassaṇcanappakaṇ”ti²—

evaṃ vutte rājadhamme gāthābandheneva desetvā³ katipāhaṃ raṇṇo santike vasitvā nagare sabbasattānaṃ abhayadānapakāsanatthaṃ suvaṇṇabheriṃ carāpetvā “appamatto hohi mahārāja”ti vatvā mātāpitūnaṃ dassanatthāya gato.

74. “Migarājā pure āsiṃ, Kosalassa niketane.

Nandiyo nāma nāmena, abhirūpo catuppado.

75. Taṃ maṃ vadhitumāgacchi, dāyasmiṃ ajjune vane.

Dhanuṃ ārajjam⁴ katvāna, usuṃ sannayha Kosalo.

76. Tassāhaṃ odahiṃ passaṃ, khurappānissa rājino.

Tadāhaṃ sukhito mutto, mātaraṃ daṭṭhumāgato”ti—

imā tisso abhisambuddhagāthā honti.

Tattha **Kosalassa niketaneti** Kosalassa raṇṇo niketane vasanatthāne, tassa santike araṇṇasminti attho. **Dāyasminti** migānaṃ vasanatthāya dinna-uyyāne. **Ārajjam katvānāti** jiyāya saddhiṃ ekato

1. Khu 5. 4 piṭṭhe. 2. Khu 6. 97 piṭṭhe. 3. Dassetvā (Sī, I) 4. Adejjaṃ (Sī, I)

katvā, āropetvāti attho. **Sannayhā**ti sannayhitvā yojetvā. **Odahinti** oḍḍesiṃ. **Mātaram daṭṭhumāgatoti** desanāsīsametaṃ, rañño dhammaṃ desetvā sabbasattānaṃ abhayatthāya suvaṇṇabheriṃ carāpetvā mātāpitaro daṭṭhum āgatosmīti attho.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṃ samodhānesi, saccapariyosāne mātuposakabhikkhu sotāpattiphale patiṭṭhahi. Tadā mātāpitaro mahārājakulāni ahesuṃ, brāhmaṇo Sāriputto, rājā Ānando, Nandiyamigarājā pana ahameva ahosinti.

Nandiyamigarājajātakavaṇṇanā dasamā.

Avāriyavaggo paṭhamo.

2. Kharaputtavagga

1. Kharaputtajātakavaṇṇanā (386)

Saccaṃ kirevamāhaṃsūti idaṃ Satthā Jetavane viharanto purāṇadutiyikāpalobhanaṃ ārabba kathesi. Tañhi bhikkhuṃ Satthā “saccaṃ kira tvam bhikkhu ukkaṇṭhitosī”ti pucchitvā “āma bhante”ti vutte “kena ukkaṇṭhāpitosī”ti vatvā “purāṇadutiyikāyā”ti vutte “bhikkhu ayaṃ te itthi anattakārikā, pubbepe tvam imaṃ nissāya aggiṃ pavisitvā maranto¹ paṇḍite nissāya jīvitam labhī”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Senake nāma rañṇe rajjaṃ kārente bodhisatto sakkattaṃ kāresi. Tadā Senakassa rañño ekena nāgarājena saddhiṃ mittabhāvo² hoti. So kira nāgarājā Nāgabhavanā nikkhamitvā thale gocaraṃ gaṇhanto carati. Atha naṃ gāmadārakā disvā “sappo ayan”ti leḍḍudaṇḍādīhi paharimsu. Atha rājā uyyānaṃ kilītuṃ gacchanto disvā “kiṃ ete dārakā karonti”ti pucchitvā “ekaṃ sappam paharanti”ti sutvā “paharituṃ mā detha, palāpetha ne”ti palāpesi. Nāgarājā

1. Maraṇante (Ka)

2. Mittasanthavo (Ka)

jīvitam labhitvā Nāgabhavanam gantvā bahūni ratanāni ādāya
 aḍḍharattasamaye rañño sayanagharam pavisitvā tāni ratanāni datvā
 “mahārāja mayā tumhe nissāya jīvitam laddhan”ti raññā saddhim
 mittabhāvam katvā punappunam gantvā rājānam passati. So attano
 nāgamāṇavikāsu ekam kāmesu atittam nāgamāṇavikam rakkhaṇatthāya
 rañño santike ṭhapetvā¹ “yadā etaṃ na passasi, tadā imaṃ mantam
 parivatteyyāsī”ti tassa ekam mantam adāsi.

So ekadivasam uyyānam gantvā nāgamāṇavikāya saddhim
 pokkharaṇiyam udakakīlam kīli. Nāgamāṇavikā ekam udakasappam disvā
 attabhāvam vijahitvā tena saddhim asaddhammam paṭiseva. Rājā taṃ
 apassanto “kham nu kho gatā”ti mantam parivattetvā anācāram karontim
 disvā veḷupesikāya pahari. Sā kujjhivā tato Nāgabhavanam gantvā “kasmā
 āgatāsī”ti puṭṭhā “tumhākaṃ sahāyo maṃ attano vacanam agaṇhantim
 piṭṭhiyam paharī”ti pahāram dassesī. Nāgarājā tathato ajānitvāva cattāro
 nāgamāṇavake āmantetvā “gacchatha, Senakassa sayanagharam pavisitvā
 nāsavātena taṃ bhusam viya viddhamsethā”ti pesesī. Te gantvā rañño
 sirisayane nipannakāle gabbham pavisimsu. Tesam pavisanavelāyameva rājā
 devim āha “jānāsi nu kho bhadde nāgamāṇavikāya gatattḥānan”ti. Na
 jānāmi devāti. Ajja sā amhākaṃ pokkharaṇiyam kīlanakāle attabhāvam
 vijahitvā ekena udakasappena saddhim anācāram akāsi, atha naṃ aham
 “evam mā karī”ti sikkhāpanatthāya veḷupesikāya paharim, sā nāgabhavanam
 gantvā sahāyassa me aññam kiñci kathetvā mettim bhindeyyāti me bhayam
 uppajjatīti. Taṃ sutvā nāgamāṇavakā tatova nivattitvā Nāgabhavanam
 gantvā nāgarājassa tamattham ārocesum. So samvegappatto hutvā
 taṃkhaṇaññeva rañño sayanagharam āgantvā tamattham ācikkhitvā
 khamāpetvā “idaṃ me daṇḍakamman”ti sabbarutajānanam nāma mantam²
 datvā “ayaṃ mahārāja anaggho manto, sace imaṃ mantam aññassa
 dadeyyāsī, datvāva aggim pavisitvā mareyyāsī”ti āha. Rājā “sādhū”ti
 sampatīcchi. So tato paṭṭhāya kipillikānampi saddam jānāti.

1. Ṭhapesi (Sī, Syā, I)

2. Sabbarutaññumantam nāma (Ka)

Tassekadivasam mahātale nisīditvā madhuphāṇitehi khādanīyaṃ khādantassa ekaṃ madhubindu ca phāṇitabindu ca pūvakhaṇḍaṇca bhūmiyaṃ pati. Ekā kipillikā taṃ disvā “rañño mahātale madhucāṭi bhinnā, phāṇitasakaṭaṃ pūvasakaṭaṃ nikkujjitaṃ, madhuphāṇitaṇca pūvaṇca khādathā”ti viravantī vicarati. Atha rājā tassā ravaṃ sutvā hasi. Rañño samīpe ṭhitā devī “kiṃ nu kho disvā rājā hasī”ti cintesi. Tasmim khādanīyaṃ khāditvā nhatvā pallaṅke nisinne ekaṃ makkhikaṃ sāmiko “chi bhadde kilesaratiyā ramissāmā”ti āha. Atha naṃ sā “adhivāsehi tāva sāmī, idāni rañño gandhe āharissanti, tassa vilimbantassa pādamūle gandhacuṇṇaṃ patissati, ahaṃ tattha vaṭṭetvā sugandhā bhavissāmi, tato rañño piṭṭhiyaṃ nipajjitvā ramissāmā”ti āha. Rājā tampi saddaṃ sutvā hasi. Devīpi “kiṃ nu kho disvā hasī”ti puna cintesi. Puna rañño sāyamāsaṃ bhuñjantassa ekaṃ bhattasitthaṃ bhūmiyaṃ pati. Kipillikā “rājakule bhattasakaṭaṃ bhaggaṃ, bhattaṃ bhuñjathā”ti viravi. Taṃ sutvā rājā punapi hasi. Devī suvaṇṇakaṭacchuṃ gahetvā rājānaṃ parivisantī “maṃ nu kho¹ disvā rājā hasatī”ti vitakkesi.

Sā raññā saddhiṃ sayanaṃ āruya nipajjanakāle “kiṃkāraṇa deva hasī”ti pucchi. So “kiṃ te mama hasitakāraṇeṇā”ti vatvā punappunaṃ nibaddho kathesi. Atha naṃ sā “tumhākaṃ jānanamantaṃ mayhaṃ dethā”ti vatvā “na sakkā dātun”ti paṭikkhittāpi punappunaṃ nibandhi. Rājā “sacāhaṃ imaṃ mantaṃ tuyhaṃ dassāmi, marissāmi”ti āha. Marantopi mayhaṃ dehi devāti. Rājā mātugāmasavasiṃ hutvā “sādhū”ti sampaṭicchitvā “imissā mantaṃ datvā aggim pavisissāmi”ti rathena uyyānaṃ pāyāsi.

Tasmim khaṇe Sakko lokaṃ olovento imaṃ kāraṇaṃ disvā “ayaṃ bālarājā mātugāmaṃ nissāya ‘aggim pavisissāmi’ti gacchati, jīvitamassa dassāmi”ti sujaṃ asurakaṇṇaṃ ādāya Bārāṇasim āgantvā taṃ ajikaṃ katvā attanā ajo hutvā “mahājano mā passatū”ti adhiṭṭhāya rañño rathassa purato ahoṣi. Taṃ rājā ceva rathe yuttasindhavā ca passanti, añño koci na passati. Ajo kathāsamuṭṭhāpanatthaṃ rathapurato ajikāya saddhiṃ methunaṃ dhammaṃ paṭisevanto

1. Kiṃ nukho (Ka)

viya ahosi. Tameko rathe yuttasindhavo disvā “samma ajarāja mayam pubbe ‘ajā kira bālā ahirikā’ti assumha, na ca tam passimha, tvaṃ pana raho paṭicchannaṭṭhāne kattabbaṃ anācāraṃ amhākaṃ ettakānaṃ passantānaññeva karosī, na lajjasi, tam no pubbe sutam iminā diṭṭhena sameti”ti vatvā paṭhamam gāthamāha—

77. “Saccaṃ kirevamāhaṃsu, vastaṃ bālota paṇḍitā.

Passa bālo rahokammaṃ, āvikubbaṃ na bujjaṭi”ti.

Tattha **vastanti**¹ ajam. **Paṇḍitā**ti nāṇasampannā tam bālota vadanti, saccaṃ kira vadanti. **Passā**ti ālapanam, passathāti attho. **Na bujjaṭi**ti evam kātuṃ ayuttanti na jānāti.

Tam sutvā ajo dve gāthā abhāsi—

78. “Tvaṃ khopi samma bālosi, kharaputta vijānahi.

Rajjuyā hi parikkhitto, vaṅkoṭṭho ohitomukho.

79. Aparampi samma te bālyam, yo mutto na palāyasi.

So ca bālataro samma, yaṃ tvaṃ vahati senakan”ti.

Tattha **tvaṃ khopi sammā**ti sammaindhava mayāpi kho tvaṃ bālataro. **Kharaputtā**ti so kira gadrabhassa jātako, tena tam evamāha. **Vijānahī**ti ahamēva bālota evam jānāhi. **Parikkhittoti** yugena saddhiṃ gīvāya parikkhitto. **Vaṅkoṭṭhoti** vaṅka-oṭṭho. **Ohitomukhoti** mukhabandhanena pihitamukho². **Yo mutto na palāyasī**ti yo tvaṃ rathato mutto samāno muttakāle palāyitvā araṇṇam na pavisasi, tam te apalāyanam aparampi bālyam. **So ca bālataroti** yaṃ tvaṃ senakam vahati, so senako tayāpi bālataro.

Rājā tesam ubhinnampi katham jānāti, tasmā tam suṇanto saṇikam ratham pesesi. Sindhavopi tassa katham sutvā puna catuttham gāthamāha—

80. “Yaṃ nu samma aham bālo, ajarāja vijānahi.

Atha kena senako bālo, tam me akkhāhi pucchito”ti.

1. Bhastanti (Sī, I), kalakanti (Syā)

2. Ohitamukho (Ka)

Tattha **yanti** karaṇatthe paccattavacanāṃ. **Nūti** anussavatthe¹ nipāto. Idam vuttaṃ hoti—samma ajarāja yena tāva tiracchānagatatena kāraṇena ahaṃ bālo, taṃ tvaṃ kāraṇaṃ jānāhi, sakkā etaṃ tayā ñātum, ahaṃ hi tiracchānagatatāva bālo, tasmā maṃ kharaputtāti-ādīni vadanto suṭṭhu vadasi, ayaṃ pana Senako rājā kena kāraṇena bālo, taṃ me kāraṇaṃ pucchito akkhāhīti.

Taṃ sutvā ajo ācikkhanto pañcamāṃ gāthamāha—

81. “Uttamatthaṃ labhitvāna, bhariyāya yo padassati.

Tena jahissata’ttānaṃ, sā cevassa na hessatī”ti.

Tattha **uttamatthanti** sabbarutajānanamantaṃ. **Tenāti** tassā mantappadānasaṅkhātena kāraṇena taṃ datvā aggaṃ pavisanto attānañca jahissati, sā cassa bhariyā na bhavissati, tasmā esa tayāpi bālataro, yo² laddhaṃ yasaṃ rakkhitum na sakkotīti.

Rājā tassa vacanaṃ sutvā “ajarāja amhākaṃ sotthim karontopi tvaññeva karissasi, kathehi tāva no kattabbayuttakan”ti āha. Atha naṃ ajarājā “mahārāja imesaṃ sattānaṃ attanā añño piyataro nāma natthi, ekaṃ piyabhaṇḍaṃ nissāya attānaṃ nāsetum laddhayasaṃ pahātuṃ na vaṭṭatī”ti vatvā chaṭṭhaṃ gāthamāha—

82. “Na ve piyammeti janinda tādiso,

Attam niraṃkatvā piyāni sevati.

Attāva seyyo paramā ca seyyo,

Labbhā piyā ocitatthena pacchā”ti.

Tattha **piyammeti** piyaṃ me, ayameva vā pāḥo. Idam vuttaṃ hoti—janinda tādiso tumhādiso yasamahatte ṭhito puggalo ekaṃ piyabhaṇḍaṃ nissāya “idaṃ piyaṃ me”ti attam niraṃkatvā attānaṃ chaḍḍetvā tāni piyāni na sevateva. Kimkāraṇā? **Attāva seyyo paramā ca seyyoti**³, yasmā sataguṇena sahaṣaguṇena attāva seyyo

1. Tāvattthe (I)

2. Lolo (Ka)

3. Paramāva seyyāti (Sī, Syā)

varo uttamo, paramā¹ ca seyyo, paramā uttamāpi aññasmā piyabhaṇḍāti attho. Ettha hi ca-kāro² pi-kāratthe nipātoti daṭṭhabbo. **Labbhā piyā ocitatthena pacchā**ti ocitatthena vaḍḍhitatthena yasasampannena purisena pacchā piyā nāma sakkā laddhum, na tassā kāraṇā attā nāsetabboti.

Evam mahāsatto rañño ovādaṃ adāsi. Rājā tussitvā “ajarāja kuto āgatosī”ti pucchi. Sakko ahaṃ mahārāja, tava anukampāya taṃ maraṇā mocetuṃ āgatomhīti. Devarāja ahaṃ etissā “mantam dassamī”ti avacaṃ, idāni kiṃ karomīti. Mahārāja tumhākaṃ ubhinnampi vināsena kiccaṃ natthi, “sippassa upacāro”ti³ vatvā etaṃ katipaye pahāre paharāpehi, iminā upāyena na gaṇhissatīti. Rājā “sādhū”ti sampaṭicchi. Mahāsatto rañño ovādaṃ datvā sakaṭṭhānameva gato. Rājā uyyānaṃ gantvā devinā pakkosāpetvā āha “gaṇhissasi bhadde mantan”ti. Āma devāti. Tena hi upacāraṃ karomīti. Ko upacāroti. Piṭṭhiyaṃ pahārasate pavattamāne⁴ saddaṃ kātuṃ na vaṭṭatīti. Sā mantalotena “sādhū”ti sampaṭicchi. Rājā coraghātake⁵ pakkosāpetvā kasā gāhāpetvā ubhosu passesu paharāpesi. Sā dve tayo pahāre adhvāsetvā tato param “na me mantena attho”ti ravi. Atha naṃ rājā “tvaṃ maṃ māretvā mantam gaṇhitukāmāsī”ti piṭṭhiyaṃ niccammaṃ kāretvā vissajjāpesi. Sā tato paṭṭhāya puna kathetuṃ nāsakkhi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātaṃ samodhānesi, saccapariyosāne ukkaṇṭhitabhikkhu sotāpattiṭṭhale patiṭṭhahi. Tadā rājā ukkaṇṭhitabhikkhu ahosi, devī purāṇadutiyikā, asso Sāriputto, Sakko pana ahameva ahosinti.

Kharaputtajātakavaṇṇanā paṭhamā.

1. Kuto paramā (Ka)

2. Va-kāro (Sī, Syā, I)

3. Upacāraṃ karomīti (Ka)

4. Patamāne (I)

5. Coracētake (I, Ka)

2. Sūcijātakavaṇṇanā (387)

Akakkasaṃ aphaṛusanti idaṃ Satthā Jetavane viharanto paññāparamiṃ ārabha kathesi. Vatthu **Mahā-umaṅgajātake**¹ āvi bhavissati. Tadā pana Satthā bhikkhū āmantetvā “na bhikkhave idāneva, pubbepi Tathāgato paññavā upāyakusaloyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto Kāsiraṭṭhe kammārakule nibbattitvā vayappatto pariyodātasippo ahosi. Mātāpitara panassa daliddā, tesāṃ gāmato avidūre añño saḥassakuṭiko² Kammāragāmo. Tattha kammārasaḥṣajetṭhako kammāro rājavallabho aḍḍho mahaddhano, tassekā dhītā ahosi uttamarūpadharā devaccharāpaṭibhāgā Janapadakalyāṇilakkhaṇehi samannāgatā. Sāmantagāmesu manussā vāsipharaṣuphālapācanādikārāpanatthāya taṃ gāmaṃ gantvā yebhuyyena taṃ kumārikaṃ passanti, te attano attano gāmaṃ gantvā nisinnaṭṭhānādīsu tassā rūpaṃ vaṇṇenti. Bodhisatto taṃ sutvā savanasamsaggena bajjhivā “pādaparicārikaṃ naṃ karissāmi”ti uttamajātikaṃ ayaṃ gahetvā ekaṃ sukhumaṃ ghaṇaṃ sūciṃ katvā pāse vijjhivā uḍake uppilāpetvā aparampi tathārūpameva tassā kosakaṃ katvā pāse vijjhi. Iminā niyāmena tassā satta kosake akāsi, “kathaṃ akāsi”ti na vattabbaṃ. Bodhisattānañhi ñaṇamahantatāya karaṇaṃ samijjhatiyeva. So taṃ sūciṃ nālīkāya pakkhipitvā ovaṭṭikāya katvā taṃ gāmaṃ gantvā kammārajettṭhakassa vasaṇavīthiṃ pucchitvā tattha gantvā dvāre ṭhatvā “ko mama hatthato evarūpaṃ nāma sūciṃ mūlena kiṇitum icchatī”ti sūciṃ vaṇṇento jettṭhakakammārassa gharadvārasamīpe ṭhatvā paṭhamāṃ gāthamāha—

83. “Akakkasaṃ aphaṛusaṃ, kharadhotāṃ supāsiyaṃ.

Sukhumaṃ tikhiṇaggaṇca, ko sūciṃ ketumicchati”ti.

Tassattho—mama paṭalassa vā³ tilakassa vā odhino vā abhāvena **akakkasaṃ**, sumatṭhatāya **apharusāṃ**, kharena pāsāṇena dhotattā **kharadhotāṃ**, sundarena suviddhena pāsena samannāgatattā

1. Khu 6. 204 piṭṭhe.

2. Saḥassakuliko (Ka)

3. Phalassa vā (Sī, Syā)

supāsiyaṃ, saṇhatāya **sukhumaṃ**, aggassa tikhiṇatāya **tikhiṇaggaṃ** sūciṃ mama hatthato mūlaṃ datvā ko kiṇitum icchatīti.

Evañca pana vatvā punapi taṃ vaṇṇento dutiyaṃ gāthamāha—

84. “Sumajjañca supāsañca, anupubbaṃ suvaṭṭitaṃ.

Ghanaghātimaṃ paṭithaddhaṃ, ko sūciṃ ketumicchati”ti.

Tattha **sumajjañcā**ti kuruvindakacuṇṇena suṭṭhu majjitaṃ. **Supāsañcā**ti saṇhena pāsavedhakena viddhattā sundarapāsaṃ. **Ghanaghātimanti** yā ghātiyamānā adhikaraṇiṃ anupavisati, ayaṃ “ghanaghātimā”ti vuccati, tādisinti attho. **Paṭithaddhanti** thaddhaṃ amudukaṃ.

Tasmiṃ khaṇe sā kumārikā bhuttaṭpātarāsaṃ pitaraṃ darathapaṭippassambhanatthaṃ cūlasayane nipannaṃ tālavaṇṇena bījayaṃānā bodhisattassa madhurasaddaṃ sutvā allamaṃsapiṇḍena hadaye pahaṭā viya ghaṭasahassena nibbāpitadarathā viya hutvā “ko nu kho esa atimadhurena saddena kammārānaṃ vasanagāme sūciṃ vikkiṇāti, kena nu kho kammena āgato, jānissāmi naṃ”ti tālavaṇṇaṃ ṭhapetvā gehā nikkhamma bahi-āḷindake ṭhatvā tena saddhiṃ kathesi. Bodhisattānaṃ hi patthitaṃ nāma samijjhati, so hi tassāyevatthāya taṃ gāmaṃ āgato, sā ca tena saddhiṃ kathenti “māṇava sakalaraṭṭhavāsino sūci-ādīnaṃ atthāya imaṃ gāmaṃ āgacchanti, tvaṃ bālātāya kammāragāme sūciṃ vikkiṇitum icchasi, sacepi divasaṃ sūciyā vaṇṇaṃ bhāsissasi, na te koci hatthato sūciṃ gaṇhissati, sace tvaṃ mūlaṃ laddhuṃ icchasi, aññaṃ gāmaṃ yāhi”ti vatvā dve gāthā abhāsi—

85. “Itodāni patāyanti, sūciyo baḷisāni ca.

Ko’yaṃ kammāragāmasmiṃ, sūciṃ vikketumicchati.

86. Ito satthāni gacchanti, kammantā vividhā puthū.

Ko’yaṃ kammāragāmasmiṃ, sūciṃ vikketumicchati”ti.

Tattha **itodānī**ti imasmiṃ raṭṭhe idāni sūciyo ca baḷisāni ca aññāni ca upakaraṇāni imamahā kammāragāmā patāyanti nikkhamanti, taṃ taṃ disaṃ¹ pattharantā niggacchanti. **Ko’yanti** evaṃ sante ko ayaṃ imasmiṃ

kammāragāme sūciṃ vikkiṇitum icchati. **satthānīti** Bārāṇasiṃ gacchantāni nānappakārāni satthāni itova gacchanti. **Vividhā puthūti** nānappakārā bahū kammantāpi sakalaratṭhavāsīnaṃ ito gahita-upakaraṇeḥeva pavattanti.

Bodhisatto tassā vacanaṃ sutvā “bhadde tvaṃ ajānantī aññāṇena evaṃ vadesī”ti vatvā dve gāthā abhāsi—

87. “Sūciṃ kammāragāmasmiṃ, vikketabbā pajānatā.
Ācariyāva jānanti, kammaṃ sukatadukkaṭaṃ.

88. Imañce te pitā bhadde, sūciṃ jaññā mayā kataṃ.
Tayā ca maṃ nimanteyya, yañca’ttha’ññaṃ ghare dhanan”ti.

Tattha **sūcinti** vibhattivipallāso kato. Idaṃ vuttan hoti—sūci nāma pajānatā paṇḍitena purisena kammāragāmasmiṃyeva vikketabbā. Kimkāraṇā? **Ācariyāva jānanti, kammaṃ sukatadukkaṭanti**, tassa tassa sippassa ācariyāva tasmīṃ tasmīṃ sippe sukatadukkaṭakammaṃ jānanti, svāhaṃ kammārakammaṃ ajānantānaṃ gahapatikānaṃ gāmaṃ gantvā mama sūciyā sukatadukkaṭabhāvaṃ kathaṃ jānāpessāmi, imasmiṃ pana gāme mama balaṃ jānāpessāmīti evaṃ bodhisatto imāya gāthāya attano balaṃ vaṇṇesi.

Tayā ca maṃ nimanteyyāti bhadde sace tava pitā imaṃ mayā kataṃ sūciṃ “īdisā vā esā, evaṃ vā katā”ti jāneyya, “imaṃ me dhītaraṃ tava pādapāricārikaṃ dammi, gaṇhāhi nan”ti evaṃ tayā ca maṃ nimanteyya. **Yañca’ttha’ññaṃ ghare dhananti** yañca aññaṃ saviññāṇakaṃ vā aviññāṇakaṃ vā ghare dhanan atthi, tena maṃ nimanteyya. “Yañcassaññaṃ”tipi pāṭho, yañca assa ghare aññaṃ dhanan atthīti attho.

Kammārajetṭhako sabbaṃ tesan kathaṃ sutvā “ammā”ti dhītaraṃ pakkosivā “kena saddhiṃ sallapasi”ti pucchi. Tāta eko puriso¹ sūciṃ vikkiṇāti, tena saddhiṃ sallapemīti. Tena hi pakkosāhi nanti. Sā gantvā pakkosi. Bodhisatto gehaṃ pavisitvā kammārajetṭhakaṃ vanditvā

ekamantaṃ aṭṭhāsi. Atha naṃ so “kataragāmaṃvāsikosī”ti pucchi. Ahaṃ asukagāmaṃvāsikomhi asukakammārassa puttoti. Kasmā idhāgatosīti. Sūcivikkayatthāyāti. Āhara, sūciṃ te passāmāti. Bodhisatto attano guṇaṃ sabbesaṃ majjhe pakāsetukāmo “nanu ekakānaṃ olokitato¹ sabbesaṃ majjhe oloketuṃ varataran”ti āha. So “sādhu tāta”ti sabbe kammāre sannipātāpetvā tehi parivuto “āhara tāta, mayaṃ passāma te sūcin”ti āha. Ācariya ekaṃ adhikaraṇiṇca udakapūraṇca kaṃsathālaṃ āharāpethāti. So āharāpesi. Bodhisatto ovaṭṭikato sūcināḷikaṃ nīharitvā adāsi. Kammārajeṭṭhako tato sūciṃ nīharitvā “tāta ayaṃ sūci”ti pucchi. Nāyaṃ sūci, kosako esoti. So upadhārento neva antaṃ, na koṭiṃ addasa. Bodhisatto āharāpetvā nakhena kosakaṃ apanetvā “ayaṃ sūci, ayaṃ kosako”ti mahājanassa dassetvā sūciṃ ācariyassa hatthe, kosakaṃ pādamūle ṭhapesi. Puna tena “ayaṃ maññe sūci”ti vutto “ayampi sūcikosakoyevā”ti vatvā nakhena paharanto paṭipāṭiyā cha sūcikosake kammārajeṭṭhakassa pādamūle ṭhapetvā “ayaṃ sūci”ti tassa hatthe ṭhapesi. Kammārasahassāni aṅguliyo phoṭesuṃ, celukkhepā pavattiṃsu.

Atha naṃ kammārajeṭṭhako “tāta imāya sūciyā kiṃ balan”ti pucchi. Ācariya balavatā purisena adhikaraṇiṃ ukkhipāpetvā adhikaraṇiyā heṭṭhā udakapātiṃ ṭhapāpetvā adhikaraṇiyā majjhe imaṃ sūciṃ paharathāti. So tathā kāretvā adhikaraṇiyā majjhe sūciṃ aggena pahari. Sā adhikaraṇiṃ vinivijjhivā udakapiṭṭhe kesaggamattampi uddhaṃ vā adho vā ahutvā tiriyaṃ paṭiṭṭhāsi. Sabbe kammārā “amhehi ettakaṃ kālaṃ ‘kammārā nāma edisā hontī’ti sutivasenapi² na sutapubban”ti aṅguliyo phoṭetvā celukkhepasahassaṃ pavattayinṃsu. Kammārajeṭṭhako dhītaraṃ pakkosivā tasmiññeva parisamajjhe “ayaṃ kumārikā tuyhameva anucchavikā”ti udakaṃ pātetvā adāsi. So aparabhāge kammārajeṭṭhakassa accayena tasmiṃ gāme kammārajeṭṭhako ahosi.

1. Na ekena kāraṇena oloketabbo, tato (Ka)

2. Sutavasenapi (Syā, Ka)

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakam samodhānesi “tadā kammārajeṭṭhakassa dhītā Rāhulamātā ahosi, paṇḍitakammāraputto pana ahameva ahosin”ti.

Sūci jātakavaṇṇanā dutiyā.

3. Tuṇḍilajātakavaṇṇanā (388)

Navachannaketi idam Satthā Jetavane viharanto ekaṃ maraṇabhīrukaṃ bhikkhum ārabba kathesi. So kira Sāvattvivāsī kulaputto Buddhasāsane pabbajitvā maraṇabhīruko ahosi, appamattakampi sākhācalanaṃ daṇḍakapataṇaṃ saṇuṇacatuppadasaddaṃ vā aññaṃ vā tathārūpaṃ sutvā maraṇabhayaatajjito hutvā kucchiyaṃ viddhasaso¹ viya kampanto vicari. Bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “āvuso asuko kira bhikkhu maraṇabhīruko appamattakampi saddaṃ sutvā vikampamāno² palāyati, imesaṅca sattānaṃ maraṇameva dhuvam, jīvitaṃ addhuvam, nanu tadeva yoniso manasi kātabban”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte taṃ bhikkhum pakkosāpetvā “saccaṃ kira tvaṃ bhikkhu maraṇabhīruko”ti vatvā “āma bhante”ti tena paṭiññāto “na bhikkhave idāneva, pubbepesa maraṇabhīrukoyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto sūkariyā kucchimhi paṭisandhim gaṇhi. Sūkarī pariṇatagabbhā dve putte vijāyi. Sā ekadivasaṃ te gahetvā ekasmiṃ āvāṭe nipajji. Athekā Bārāṇasidvāragāmaṃvāsini mahallikā kappāsakhettato pacchipuṇṇaṃ kappāsaṃ ādāya yaṭṭhiyā bhūmiṃ ākoṭenti āgacchi. Sūkarī taṃ saddaṃ sutvā maraṇabhayena puttake chaḍḍetvā palāyi. Mahallikā sūkarapotake disvā puttasaññaṃ paṭilabhitvā pacchiyaṃ pakkipitvā gharaṃ netvā jeṭṭhakassa Mahātuṇḍilo, kaniṭṭhassa Cūlatuṇḍiloti nāmaṃ karitvā te puttake viya posesi. Te aparabhāge vaḍḍhitvā

1. Paviṭṭhasadiso (Syā, Ka)

2. Viravanto (Ka)

thūlasarīrā ahesuṃ. Mahallikā “ime no mūlena dehī”ti vuccamānāpi “puttā me”ti vatvā kassaci na deti. Athekasmiṃ chaṇakāle dhuttā suraṃ pivantā maṃse khīṇe “kuto nu kho maṃsaṃ labhissāmā”ti vīmaṃsantā mahallikāya gehe sūkarānaṃ atthibhāvaṃ ñatvā mūlaṃ gahetvā tattha gantvā “amma mūlaṃ gahetvā ekaṃ no sūkaraṃ dehī”ti āhaṃsu. Sā “alaṃ tātā, puttā me ete, puttāṃ nāma maṃsaṃ khādanatthāya kiṇantānaṃ dadantā nāma natthī”ti paṭikkhipi. Dhuttā “amma manussānaṃ sūkarā nāma puttā na honti, dehi no”ti punappunaṃ yācantāpi alabhitvā mahallikaṃ suraṃ pāyetvā mattakāle “amma sūkarehi kiṃkarissasi, mūlaṃ gahetvā paribbayaṃ karohī”ti tassā hatthe kahāpaṇe ṭhapayīṃsu.

Sā kahāpaṇe gahetvā “tātā Mahātuṇḍilaṃ dātuṃ na sakkomi. Cūlatuṇḍilaṃ pana gaṇhathā”ti āha. Kahaṃ soti. Ayaṃ etasmiṃ gaccheti, saddamassa dehīti. Āhāraṃ na passāmīti¹. Dhuttā mūlena ekaṃ bhattapātiṃ āharāpesuṃ. Mahallikā taṃ gahetvā dvāre ṭhapitaṃ sūkaradoṇiṃ pūretvā doṇisaṃpe aṭṭhāsi. Timsamattāpi dhuttā pāsahatthā tattheva aṭṭhaṃsu. Mahallikā “tātā Cūlatuṇḍila ehi”ti tassa saddamakāsi. Taṃ sutvā Mahātuṇḍilo “ettakaṃ kālaṃ mama mātara Cūlatuṇḍilassa saddo na dinnapubbo, maṃyeva paṭhamāṃ saddāyati, avassaṃ ajja amhākaṃ bhayaṃ uppannaṃ bhavissati”ti aññāsi. So kaniṭṭhaṃ āmantesi “tātā mama mātā taṃ pakkosati, gaccha tāva jānāhī”ti. So gacchā nikkhamitvā bhattadoṇisaṃpe tesāṃ ṭhitabhāvaṃ disvā “ajja me maraṇaṃ uppannaṃ”ti maraṇabhayatajjito nivattitvā kampamāno bhātu santikaṃ āgantvā thambhitaṃ nāsakkhi, kampamāno paribbhāmi. Mahātuṇḍilo taṃ disvā “tātā tvaṃ ajja pana pavedhasi paribbhamasi, pavisanaṭṭhānaṃ olokesi, kiṃ nāmetaṃ karosī”ti pucchi. So attanā diṭṭhakāraṇaṃ kathento paṭhamāṃ gāthamāha—

89. “Navachannakedāni diyyati,
Puṇṇāyaṃ doṇi suvāminī ṭhitā.
Bahuke jane pāsapāṇike,
No ca kho me paṭibhāti bhuñjitun”ti.

1. Dassāmīti (Ka)

Tattha **navachannakedāni**¹ **diyyatīti** bhātika pubbe amhākaṃ kuṇḍakayāgu vā jhāmabhattam² vā diyyati, ajja pana navachannakam navākāram³ dānam diyyati. **Puṇṇāyam doṇīti** ayaṃ amhākaṃ bhattadoṇi suddhabhattassa puṇṇā. **Suvāmini** **ṭhitāti** ayyāpi no tassā santike ṭhitā. **Bahuke janeti** na kevalaṇca ayyāva, aññopi bahuko jano pāsapaṇiko ṭhito. **No ca kho me paṭibhātīti** ayaṃ evaṃ etesaṃ ṭhitabhāvopi idaṃ bhattam bhuñjitumpi mayhaṃ na paṭibhātī, na rucchatīti attho.

Tam sutvā mahāsatto “tāta Cūlatuṇḍila mama kira mātā ettheva sūkare posentī nāma yadattham poseti, svāssā attho ajja matthakam patto, tvam mā cintayī”ti vatvā madhurena sarena Buddhalīlāya dhammam desento dve gāthā abhāsi—

90. “Tasasi bhamasi leṇamicchasi,
Attāṇosi kuhiṃ gamissasi.
Appossukko bhuñja Tuṇḍila,
Mamsatthāya hi positāmhase.

91. Ogaha rahadam akaddaman, sabbam sedamalam pavāhaya.
Gaṇhāhi navaṃ vilepanam, yassa gandho na kadāci chijjati”ti.

Tattha **tasasi bhamasīti** maraṇabhayena uttasasi, teneva kilamanto bhamasi. **Leṇamicchasi**ti patiṭṭham olokesi. **Attāṇosi**ti tāta pubbe amhākaṃ mātā paṭisaraṇam ahosi, sā ajja pana nirapekkhā amhe chaḍḍesi, idāni kuhiṃ gamissasi. **Ogahāti** ogāha, ayameva vā pāṭho. **Pavāhayāti** pavāhehi, hārehīti attho. **Na chijjati**ti na nassati. Idaṃ vuttam hoti—tāta sace maraṇato tasasi, akaddaman pokkharāṇim otarivā tava sarīre sabbam sedaṇca malaṇca pavāhetvā surabhigandhavilepanam vilimpāti.

Tassa dasa pāramiyo āvajjetvā mettāpāramim purecārikaṃ katvā paṭhamam padam udāharantasseva saddo sakalam dvādasayojanikam Bārāṇasim ajjhottharivā gato. Sutasutakkhaṇeyeva rāja-uparājādayo

1. Navachandakedāni (Sī, I), navacchaddakedāni (Syā)

2. Ācāmabhattam (Syā), suddhajhāmabhattam (Ka)

3. Navakadoṇim (Ka)

ādiṃ katvā Bārāṇasivāsino āgamaṃsu. Anāgatāpi gehe ʔhitāva suṇiṃsu. Rājapurisā gacche chinditvā bhūmiṃ samaṃ katvā vālukaṃ okiriṃsu. Dhuttānaṃ surāṃmado chijji. Pāse chaḍḍetvā dhammaṃ suṇamānā aṭṭhaṃsu. Mahallikāyapi surāṃmado chijji. Mahāsatto mahājanamajjhe Cūḷatuṇḍilassa dhammadesanaṃ ārabhi. Taṃ sutvā Cūḷatuṇḍilo “mayhaṃ bhātā evaṃ vadeti, amhākaṇca vaṃse pokkharāṇiṃ otaritvā nahānaṃ, sarīrato sedamalapavāhanaṃ, purāṇavilepanaṃ hāretvā navavilepanagahaṇaṇca kismiṇci kāle natthi, kiṃ nu kho sandhāya bhātā maṃ evamāhā”ti pucchanto catutthaṃ gāthamāha—

92. “Katamo rahado akaddamo, kiṃsu sedamalanti vuccati.

Katamaṇca navaṃ vilepanaṃ, yassa gandho na kadāci chijjati”ti.

Taṃ sutvā mahāsatto “tena hi kaniṭṭha ohitasoto suṇāhi”ti Buddhalīlāya dhammaṃ desento imā gāthā abhāsi—

93. “Dhammo rahado akaddamo, pāpaṃ sedamalanti vuccati.

Sīlaṇca navaṃ vilepanaṃ, tassa gandho na kadāci chijjati.

94. Nandanti sarīraghātino, na ca nandanti sarīradhārino.

Puṇṇāya ca puṇṇamāsiyā, ramamānāva jahanti jīvitān”ti.

Tattha **dhammoti** pañcasīla-aṭṭhasīladadasīlāni tīṇi sucaritāni sattatimisa bodhipakkhiyadhammā amatamahānibbānanti sabbopesa dhammo nāma.

Akaddamoti rāgadosamohamānadiṭṭhikilesakaddamānaṃ abhāvena akaddamo. Iminā sesadhammato vinivattetvā nibbānameva dasseti. “Yāvata bhikkhave dhammā saṅkhatā vā asaṅkhatā vā, virāgo tesaṃ dhammānaṃ aggamakkhāyati, yadidaṃ madanimmadano pipāsavinayo ālayasamugghāto vaṭṭupacchedo taṇhakkhāyo virāgo nirodho nibbānaṃ”ti¹ hi vuttaṃ, tadeva dassento tāta Cūḷatuṇḍila ahaṃ nibbānatalākaṃ “rahado”ti kathemi. Jāti jarābyādhimaraṇādīni hi tattha natthi, sace maraṇato muñcitukāmo, nibbānagāminiṃ paṭipadaṃ gaṇhāti. Upanissayapaccayavasena² kira bodhisatto evaṃ kathesi.

1. Am 1. 343; Khu 1. 254 piṭṭhesu.

2. Upanissayūpacāravasena (Ka)

Pāpaṃ sedamalanti tāta Cūḷatuṇḍila pāpaṃ sedamalasadisattā
 “sedamalan”ti porāṇakapaṇḍitehi kathitaṃ. Taṃ panetaṃ ekavidhena pāpaṃ
 yadidaṃ manopadoso, duvidhena pāpaṃ pāpakaṇṇa sīlaṃ, pāpikā ca diṭṭhi,
 tividhena pāpaṃ tīṇi duccharitāni, catubbidhena pāpaṃ cattāri agatigamanāni,
 pañcavidhena pāpaṃ pañca cetokhilā, chabbidhena pāpaṃ ca agāravā,
 sattavidhena pāpaṃ satta asaddhammā, aṭṭhavidhena pāpaṃ aṭṭha micchattā,
 navavidhena pāpaṃ nava āghātavattḥūni, dasavidhena pāpaṃ dasa
 akusalakammamāpathā, bahuvidhena pāpaṃ rāgo doso mohoti
 ekakadukatikādivasena vibhattā akusalā dhammā, iti sabbampetaṃ pāpaṃ
 “sarīranissitasedamalasadisā”ti paṇḍitehi kathitaṃ.

Sīlanti pañcasīlaṃ dasasīlaṃ catupārisuddhisīlaṃ. “Idaṃ tāta sīlaṃ
 catujjātigandhavilepanasadisaṃ”ti vadati. **Tassā**ti tassa sīlassa gandho tīsu
 vayesu kadāci na chijjati, sakalalokaṃ pattharivā gacchati.

Na pupphagandho paṭivātameti,
 Na candanaṃ taggaramallikā vā.
 Sataṇṇa gandho paṭivātameti,
 Sabbā disā sappuriso pavāyati.

Candanaṃ tagaraṃ vāpi, uppalaṃ atha vassikī.
 Etesaṃ gandhajātānaṃ, sīlagandho anuttaro.

Appamatto ayaṃ gandho, yvāyaṃ tagaracandanaṃ.
 Yo ca sīlavataṃ gandho, vāti devesu uttamoti¹.

Nandanti sarīraghātinoti tāta Cūḷatuṇḍila ime aññāṇamanussā
 “madhuramaṃsaṃ khādissāma, puttadāraṃpi khādāpessāmā”ti pāṇātipātāṃ
 karontā nandanti tussanti, pāṇātipāto āsevito bhāvito bahulīkato
 nirayasaṃvattaniko hoti, tiracchānayoni -pa- pettivisayasaṃvattaniko hoti,
 yo sabbalahuko pāṇātipātassa vipāko, so manussabhūtaṃ
 appāyukasaṃvattaniko hotīti imaṃ pāṇātipāte ādīnavaṃ na jānanti.
 Ajānantā—

1. Khu 1. 21 piṭṭhe Dhammapade.

“Madhuvā maññati bālo, yāva pāpaṃ na paccati.
Yadā ca paccati pāpaṃ, bālo dukkhaṃ nigacchatī”¹—

madhurasaññino hutvā—

“Caranti bālā dummedhā, amitteneva attanā.
Karontā pāpakaṃ kammaṃ, yaṃ hoti kaṭukapphalan”²—

ettakampi na jānanti.

Na taṃ kammaṃ kataṃ sādhu, yaṃ katvā anutappati.
Yassa assumukho rodaṃ, vipākaṃ paṭisevatī¹.

Na ca nandanti sarīradhārino tāta Cūḷatuṇḍila ye panete sarīradhārino
sattā, te attano maraṇe āgacchante ṭhapetvā sīhamigarājahatthājānīya-
assājānīyakhīṇāsava avasesā bodhisattaṃ ādiṃ katvā abhāyantā nāma natthi.

Sabbe tasanti daṇḍassa, sabbe bhāyanti maccuno.
Attānaṃ upamaṃ katvā, na haneyya na ghātayeti³.

Puṇṇāyāti guṇapūṇṇāya. **Puṇṇamāsiyāti** puṇṇacandayuttāya, māsaṃ vā
pūretvā ṭhitāya. Tādā kira puṇṇamāsī uposathadivaso hoti. **Ramamānāva**
jahanti jīvitanti tāta Cūḷatuṇḍila mā soci mā paridevi, maraṇassa nāma te
bhāyanti, yesaṃ abbhantare silādiguṇā natthi. Mayaṃ pana
silācārasampannā puññavanto, tasmā amhādisā sattā ramamānāva jahanti
jīvitanti.

Evam mahāsatto madhurena sarena Buddhalīlāya⁴ dhammaṃ desesi.
Mahājanakāyā aṅguliyo phoṭṭesuṃ, celukkhepā ca pavattiṃsu,
sādhukārasaddapūṇṇaṃ antalikkhaṃ ahosi. Bārāṇasirājā bodhisattaṃ rajjena
pūjetvā mahallikāya yasaṃ datvā ubhopi te gandhodakena nhāpetvā⁵
gandhādīhi vilimpāpetvā gīvāsu maṇiratanāni piḷandhāpetvā gharaṃ netvā
puttaṭṭhāne ṭhapetvā mahantena parivārena paṭijaggi. Bodhisatto

1. Khu 1. 23 piṭṭhe Dhammapade.

2. Khu 1. 22 piṭṭhe Dhammapade.

3. Khu 1. 32 piṭṭhe Dhammapade.

4. Buddhavilāsena (Sī, I)

5. Nhāpetvā vattāni nivāsāpetvā (Sī, Syā, I)

rañño pañca sīlāni adāsi. Sabbe Bārāṇasivāsino ca Kāsiraṭṭhavāsino ca pañca sīlāni rakkhiṃsu. Mahāsatto nesaṃ pakkhadivasesu dhammaṃ desesi, vinicchaye nisīditvā aḍḍe tīresi. Tasmim̐ dharamāne kūṭaḍḍakārakā nāma nāhesuṃ. Aparabhāge rājā kālamakāsi. Mahāsatto tassa sarīraparihāraṃ kāretvā vinicchaye potthake likhāpetvā “imaṃ potthakaṃ oloketvā aḍḍaṃ tīreyyāthā”ti vatvā mahājanassa dhammaṃ desetvā appamādena ovādaṃ datvā sabbesaṃ rodantānaṃ paridevantānaññeva saddhiṃ Cūḷatuṇḍilena araṇṇaṃ pāvisi. Tadā bodhisattassa ovādo saṭṭhi vassasahassāni pavatti.

Satthā imaṃ dhammaḍḍesaṇaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakam̐ samodhānesi, saccapariyosāne so maraṇabhīruko bhikkhu sotāpattiphale patiṭṭhahi. Tadā rājā Ānando ahosi, Cūḷatuṇḍilo maraṇabhīruko bhikkhu, parisā Buddhaparisā, Mahātuṇḍilo pana ahameva ahosinti.

Tuṇḍilajātakavaṇṇanā tatiyā.

4. Suvaṇṇakakkatākajātakavaṇṇanā (389)

Siṅgīmigoti idaṃ Satthā Veḷuvane viharanto Ānandattherassa attano atthāya jīvitapariccāgaṃ ārabba kathesi. Vatthu yāva dhanuggahapayojanā **Khaṇḍahālaajātake**¹ dhanapālavissajjanaṃ **Cūḷahamaṃsamahāhamaṃsajātake**² kathitaṃ. Tadā hi bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “āvuso Dhammaḥhaṇḍāgārika-ānandatthero sekkhapaṭisambhidāppatto hutvā dhanapālake āgacchante Sammāsambuddhassa jīvitaṃ pariccajī”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti picchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na bhikkhave idāneva, pubbepi Ānando mayhaṃ jīvitaṃ pariccajiyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Rājagahessa pubbapasse Sālindiyo nāma brāhmaṇagāmo hoti. Tadā bodhisatto tasmim̐ gāme Kassakabrāhmaṇakule

1. Khu 6. 242 piṭṭhe.

2. Khu 5. 326 piṭṭhe.

nibbattitvā vayappatto kuṭumbaṃ saṇṭhapetvā tassa gāmassa pubbuttarāya disāya ekasmiṃ gāmakhette¹ karīsasahassamattaṃ kasim kāresi. So ekadivasam manussehi saddhiṃ khettaṃ gantvā kammakāre “kasathā”ti āṇāpetvā mukhadhovanatthāya khettaḷḷaṃ mahantaṃ sobbhaṃ upasaṅkami. Tasmim kho pana sobbhe eko suvaṇṇavaṇṇo kakkaṭako paṭivasati abhirūpo pāsādiko. Bodhisatto dantakaṭṭhaṃ khāditvā taṃ sobbhaṃ otari. Tassa mukhadhovanakāle kakkaṭako santikaṃ āgamāsi. Atha naṃ so ukkhipitvā attano uttarisāṭakantare nipajjāpetvā gahetvā khette kattabbakiccaṃ katvā gacchanto tattheva naṃ sobbhe pakkhipitvā gehaṃ āgamāsi. Tato patatthāya khettaṃ āgacchanto paṭhamam taṃ sobbhaṃ gantvā kakkaṭakaṃ ukkhipitvā uttarisāṭakantare nipajjāpetvā pacchā kammantaṃ vicāresi. Iti tesam aññamaññaṃ vissāso dalho ahosi.

Bodhisatto nibaddhaṃ khettaṃ āgacchati, akkhīsu ca panassa pañca pasādā tīṇi maṇḍalāni visuddhāni hutvā paññāyanti. Athassa khettaḷḷaṃ ekasmiṃ tāle kākakulāvake kākī akkhīni disvā khāditukāmā hutvā kākam āha “sāmi dohaḷo me uppanno”ti. Kim dohaḷo nāmāti. Etassa brāhmaṇassa akkhīni khāditukāmāmhīti. Duddohaḷo te uppanno, ko etāni āharitum sakkhissatīti. “Tvaṃ na sakkosī”ti ahampeṭaṃ jānāmi, yo panesa tālassa avidūre vammiko, ettha kaṇhasappo vasati, taṃ upaṭṭhaha, so etaṃ ḍamsitvā māressati, athassa akkhīni uppāṭetvā tvaṃ āharissasīti. So “sādhū”ti sampaṭicchitvā tato paṭṭhāya kaṇhasappaṃ upaṭṭhahi. Bodhisattenapi vāpitasassānaṃ gabbhaggahaṇakāle kakkaṭako mahā ahosi. Athekadivasam sappo kākamāha “samma tvaṃ nibaddhaṃ maṃ upaṭṭhahasi, kim te karomī”ti. “Sāmi tumhākaṃ dāsiyā etassa khettaṃ sāmikassa akkhīsu dohaḷo uppajji, svāhaṃ tumhākaṃ ānubhāvena tassa akkhīni labhissāmī”ti tumhe upaṭṭhahāmīti. Sappo “hotu, nayidaṃ garukaṃ, labhissasī”ti taṃ assāsetvā puna divase brāhmaṇassa āgamanamagge

1. Magadhakhette (Sī, Syā)

kedāramariyādaṃ nissāya tiṇehi paṭicchanno hutvā tassāgamanam olokeno nipajji.

Bodhisatto āgacchanto paṭhamam sobbham otarivā mukham dhovivā sineham paccupaṭṭhāpetvā suvaṇṇakakkaṭakam āliṅgetvā uttarisāṭakantare nipajjāpetvā khettaṃ pāvisi. Sappo taṃ āgacchantam disvāva vegena pakkhandivā piṇḍikamamse ḍamsivā tattheva pādetvā vammikam sandhāya palāyi. Bodhisattassa patanañca kakkaṭakassa sāṭakantarato laṅghanañca kākassa āgantvā bodhisattassa ure nilīyanañca apacchā-apurimam ahosi. Kāko nilīyivā akkhini tuṇḍena pahari¹. Kakkaṭako “imam kākam nissāya mama sahāyassa bhayam uppannam, etasmim gahite sappo āgacchissatī”ti saṇḍāsena gaṇhanto viya kākam gīvāyam aḷena dāham gahetvā kilametvā thokam sithilamakāsi. Kāko “kissa mam samma chaḍḍetvā palāyasi, esa mam kakkaṭako bhiyyo viheṭṭheti, yāva na marāmi, tāva ehī”ti sappam pakkosanto paṭhamam gāthamāha—

95. “Siṅgīmigo āyatacakkhunetto,
Aṭṭhittaco vārisayo alomo.
Tenābhibhūto kapaṇam rudāmi,
Hare sakhā kissa nu mam jahāsī”ti.

Tattha **siṅgīmigoti** siṅgīsuvaṇṇavaṇṇatāya vā aḷasaṅkhātānam vā siṅgānam atthitāya kakkaṭako vutto. **Āyatacakkhunettoti** dīghehi cakkhusaṅkhātehi nettēhi samannāgato. Aṭṭhimeva taco assāti **aṭṭhittaco**. **Hare sakhāti** ālapanametam, ambho sahāyāti attho.

Sappo taṃ sutvā mahantaṃ phaṇam katvā kākam assāsento agamāsi. Satthā imamattham dīpento abhisambuddho hutvā dutiyam gāthamāha—

1. Akkhinam tuṇḍam pasāresi (Sī, I)

96. “So passasanto mahatā phaṇena,
 Bhujaṅgamo kakkaṭamajjhapatto.
 Sakhā sakhāraṃ paritāyamāno,
 Bhujaṅgamaṃ kakkaṭako gahesī”ti.

Tattha **kakkaṭamajjhapattoti** kakkaṭakaṃ sampatto. **Sakhā sakhāraṃ**ti sahāyo sahāyaṃ. “Sakaṃ sakhāraṃ”tipi pāṭho, attano sahāyanti attho. **Paritāyamānoti** rakkhamāno. Gahesīti dutiyena aḷena gīvāyaṃ daḷhaṃ gahesi.

Atha naṃ kilametvā thokaṃ sithilamakāsi. Atha sappo “kakkaṭakā nāma neva kākamaṃsaṃ khādanti, na sappamaṃsaṃ, atha kena nu kho kāraṇena ayaṃ amhe gaṇhī”ti cintetvā taṃ pucchanto tatiyaṃ gāthamāha—

97. “Na vāyasaṃ no pana kaṇhasappaṃ,
 Ghāsattthiko kakkaṭako adeyya.
 Pucchāmi taṃ āyatacakkhunetta,
 Atha kissa hetu’ma ubho gahītā”ti.

Tattha **ghāsattthikoti** āhāratthiko hutvā. **Adeyyāti** ādiyeyya, na-kārena yojetvā na gaṇhīti attho.

Taṃ sutvā kakkaṭako gahaṇakāraṇaṃ kathento dve gāthā abhāsi—

98. “Ayaṃ puriso mama atthakāmo,
 Yo maṃ gahetvāna dakāya neti.
 Tasmiṃ mate dukkhamanappakaṃ me,
 Ahañca eso ca ubho na homa.

99. Mamañca disvāna pavaddhakāyaṃ,
 Sabbo jano hiṃsitumeva micche.
 Sāduñca thūlañca muduñca maṃsaṃ,
 Kākāpi maṃ disva viheṭṭhayeyyūn”ti.

Tattha **ayanti** bodhisattaṃ niddisati. **Atthakāmoti** hitakāmo. **Dakāya neti**ti yo maṃ sampiyāyamāno uttarisāṭakena gahetvāna udakāya neti, attano vasanakasobbhaṃ pāpeti. **Tasmim̐ mateti** sace so imasmim̐ ṭhāne marissati, etasmim̐ mate mama kāyikaṃ cetasikaṃ mahantaṃ dukkhaṃ bhavissatīti dīpeti. **Ubho na homāti** dvepi janā na bhavissāma. **Mamañca disvānāti** gāthāya ayamatto—idañca aparaṃ kāraṇaṃ, imasmim̐ mate anāthaṃ nippaccayaṃ maṃ pavaḍḍhitakāyaṃ disvā sabbo jano “imassa kakkaṭakassa sāduñca thūlañca muduñca maṃsan”ti maṃ māretuṃ iccheyya, na kevalañca jano manusso, tiracchānabhūtā kākāpi maṃ disvā viheṭṭhayeyyūṃ viheseyyūṃ viheseyyūṃ māreyyūṃ.

Taṃ sutvā sappo cintesi “ekenupāyena imaṃ vañcetvā kākāñca attānañca mocessāmi”ti. Atha naṃ vañcetukāmo chaṭṭhaṃ gāthamāha—

100. “Sace’tassa hetu’ mha ubho gahītā,
Uṭṭhātu pose visa’ māvamāmi.
Mamañca kākāñca pamañca khippaṃ,
Pure visaṃ gālhamupeti maccan”ti.

Tattha **sace’tassa hetūti** sace etassa kāraṇā. **Uṭṭhātūti** nibbiso hotu. **Visa’ māvamāmīti**¹ ahamassa visaṃ ākaḍḍhāmi, nibbisaṃ naṃ karomi. **Pure visaṃ gālhamupeti maccanti** imaṃhi maccan̐ mayā anāvamiyamānaṃ² visaṃ gālhaṃ balavaṃ hutvā upagaccheyya, taṃ yāva na upagacchati, tāvadeva amhe dvepi jane khippaṃ muñcāti.

Taṃ sutvā kakkaṭako cintesi “ayaṃ ekenupāyena maṃ dvepi jane vissajjāpetvā palāyitukāmo, mayhaṃ upāyakosallaṃ na jānāti, ahaṃ dāni yathā sappo sañcarituṃ sakkoti, evaṃ aḷaṃ sithilaṃ karissāmi, kākāṃ pana neva vissajjessāmi”ti evaṃ cintetvā sattamaṃ gāthamāha—

101. “Sappaṃ pamokkhāmi na tāva kākāṃ,
Paṭibandhako hohiti tāva kāko.
Purisañca disvāna sukhiṃ arogaṃ,
Kākāṃ pamokkhāmi yatheva sappan”ti.

1. Visamācamāmīti (Sī)

2. Anācamiyamānaṃ (Sī)

Tattha **paṭibandhakoti**¹ pāṭibhogo. **Yatheva sappanti** yathā bhavantam sappam muñcāmi, tathā kākam pamokkhāmi, kevalam tvaṃ imassa brāhmaṇassa sarīrato sīgham visam āvamāhīti².

Evañca pana vatvā tassa sukhasañcāraṇattham³ aḷam sithilamakāsi. Sappo visam āvāmitvā⁴ mahāsattassa sarīram nibbisam akāsi. So niddukkho uṭṭhāya pakatavaṇṇeneva aṭṭhāsi. Kakkāṭako “sace ime dvepi janā arogā bhavissanti, mayham sahāyassa vaḍḍhi nāma na bhavissati, vināsessāmi ne”ti cintetvā kattarikāya uppalamakulaṃ viya aḷehi ubhinnampi sīsam kappetvā jīvitaḷḷhayaṃ pāpesi. Kākīpi tamhā ṭhānā palāyi. Bodhisatto sappassa sarīram daṇḍake⁵ veṭhetvā gumbapiṭṭhe⁶ khipi. Suvaṇṇakakkāṭakam sobbhe vissajjetvā nhatvā sālindiyagāmameva gato. Tato paṭṭhāya kakkāṭakena saddhim adhikataro vissāso ahoṣi.

Satthā imam dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakam samodhānento osānagāthamāha—

102. “Kāko tadā Devadatto ahoṣi,
Māro pana kaṇhasappo ahoṣi.
Ānandabhaddo kakkāṭako ahoṣi,
Aham tadā brāhmaṇo homi Satthā”ti.

Saccapariyosāne bahū sotāpannādayo ahesum. Kākī pana gāthāya na vuttā, sā Ciñcamāṇavikā ahoṣīti.

Suvaṇṇakakkāṭakajātakavaṇṇanā catutthā.

5. Mayhakajātakavaṇṇanā (390)

Sakuṇo mayhako nāmāti idam Satthā Jetavane viharanto Āgantukaseṭṭhim ārabha kathesi. Sāvattiyañhi Āgantukaseṭṭhi nāma aḍḍho ahoṣi mahaddhano. So neva attanā bhoge bhuñji, na paresam adāsi, nānaggarase paṇīte bhojane upanīte tam na bhuñjati⁷,

1. Paṭibaddhakoti (Sī, Syā, I)

4. Ācamitvā (Sī)

6. Vammikam (Syā)

2. Ācamāhīti (Sī)

3. Mukhasañcāraṇattham (Syā)

5. Daṇḍakena (Syā, I)

7. Na bhuñji (Ka)

bilaṅgadutiyam kaṇājakam eva bhuñjati, dhūpitavāsitesu kāsikavatthesu upanītesu tāni hāretvā thūlathūlasāṭake¹ nivāseti, ājānīyayutte maṇikanakavicitte rathe upanīte tampi harāpetvā kattararathakena gacchati, suvaṇṇacchatte dhāriyamāne tam apanetvā paṇṇacchattena dhāriyamānena. So yāvajīvam dānādīsu puññesu ekampi akatvā kālam katvā Roruvaniraye nibbatti. Tassa aputtakam sāpateyyam rājabalam sattahi rattidivasehi rājakulam pavesesi. Tasmim pavesite rājā bhuttaṭpātarāso Jetavanam gantvā Satthāram vanditvā nisinno “kiṃ mahārāja Buddhupaṭṭhānam na karosī”ti vutte “bhante Sāvatthiyam Āgantukaseṭṭhino nāma kālakatassa assāmikadhane amhākam ghare āhariyamāneyeva satta rattidivasā gatā, so pana etam dhanam labhitvāpi neva attanā paribhuñji, na paresam adāsi, rakkhasapariggahitapokkharanī viyassa dhanam ahosi, so ekadivasampi paṇītabhojanādīnam rasam ananubhavitvāva maraṇamukham pavitṭho, evam maccharī apuññasatto kiṃ katvā ettakam dhanam labhi, kena cassa bhogesu cittam na ramī”ti² Satthāram pucchi. Satthā “mahārāja dhanalābho ca, dhanam laddhā aparibhuñjanakāraṇaṇca³ teneva katan”ti vatvā tena yācito atītam āhari.

Atīte Bārāṇasiyam Brahmadatte rajjam kārente Bārāṇasisetṭhi assaddho ahosi maccharī, na kassaci kiñci deti, na kañci saṅgaṇhāti. So ekadivasam rājupaṭṭhānam gacchanto Tagarasikhiṃ nāma Paccekabuddham piṇḍāya carantam disvā vanditvā “laddhā bhante bhikkhā”ti pucchitvā “nanu carāma mahāseṭṭhī”ti vutte purisam āṇāpesi “gaccha imam amhākam gharam ānetvā mama pallaṅke nisīdāpetvā amhākam paṭiyattabhattassa pattam pūretvā dāpehī”ti. So Paccekabuddham gharam netvā nisīdāpetvā seṭṭhibhāriyāya ācikkhi. Sā nānaggarasabhattassa pattam pūretvā tassa adāsi. So bhattam gahetvā seṭṭhinivesanā nikkhamitvā antaravīthiyam paṭipajji. Seṭṭhi rājakulato paccāgacchanto tam disvā vanditvā “laddham bhante bhattan”ti pucchi. Laddham mahāseṭṭhīti. So pattam oloketvā cittam pasādetum

1. Thūlaguḷavālakasāṭake (Sī, I), thūlagulakasāṭake (Syā)

2. Na namīti (Sī), na namatīti (I)

3. Aparibhuñjanabhāvo ca (Syā), aparibhuñjanakaraṇabhāvo ca (Ka)

nāsakkhi, “imaṃ me bhattaṃ dāsā vā kammakarā vā bhuñjitvā dukkarampi kammaṃ kareyyum, aho vata me jānī”ti aparacetanaṃ paripuṇṇaṃ kātuṃ nāsakkhi. Dānañhi nāma tisso cetanā paripuṇṇaṃ kātuṃ sakkontasseva mahapphalaṃ hoti.

Pubbeva dānā sumanā bhavāma,
 Dadampi ve attamanā bhavāma.
 Datvāpi ve nānutappāma pacchā,
 Tasmā hi amhaṃ daharā namiyyare¹.
 Pubbeva dānā sumano, dadaṃ cittaṃ pasādaye.
 Datvā attamano hoti, esā yaññassa sampadā².

iti mahārāja Āgantukaseṭṭhi Tagarasikhipaccekabuddhassa dinnapaccayena bahuṃ dhanam labhi, datvā aparacetanaṃ paṇītaṃ kātuṃ asamatthatāya bhoge bhuñjitum nāsakkhīti. Puttaṃ pana kasmā na labhi bhanteti. Satthā “puttassa alabhanakāraṇampi teneva kataṃ mahārājā”ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadataṃ rajjaṃ kārente bodhisatto asītikotivibhave seṭṭhikule nibbattitvā vayappatto mātāpitūnaṃ accayena kaniṭṭhaṃ saṅgaṇhitvā kuṭumbaṃ vicārento gharadvāre dānasālaṃ kāretvā mahādānaṃ pavattento agāraṃ ajjhāvasi. Athassa eko putto jāyi. So tassa padasā gamanakāle kāmesu ādīnavaṃ nekkhamme cānisaṃsaṃ disvā saddhiṃ puttadārena sabbaṃ gharavibhavaṃ kaniṭṭhassa niyyātetvā “appamatto dānaṃ pavattehī”ti ovādaṃ datvā isipabbajjaṃ pabbajitvā abhiññā ca samāpattiyo ca nibbattetvā Himavantapadese vihāsi. Kaniṭṭhopissa ekaṃ puttaṃ paṭilabhi. So taṃ vaḍḍhantaṃ disvā cintesi “mama bhātu putte jīvante kuṭumbaṃ bhinditvā dvidhā bhavissati, bhātu puttaṃ māressāmi”ti. Atha naṃ ekadivasaṃ nadiyaṃ opilāpetvā māresi. Tamenam nhatvā āgataṃ bhātu jāyā “kuhiṃ mama putto”ti pucchi. Nadiyaṃ udakaṃ kīḷi, atha naṃ udake vicinanto nāddasanti. Sā roditvā kanditvā tuṇhī ahosi.

1. Khu 5. 214 piṭṭhe.

2. Am 2. 296; Khu 2. 159 piṭṭhesu.

Bodhisatto taṃ pavattiṃ ñatvā “idaṃ kiccaṃ pākaṭaṃ karissāmī”ti ākāsenāgantvā Bārāṇasīyaṃ otarivā sunivattho supāruto tassa gharadvāre ṭhatvā dānasālaṃ adisvā “dānasālāpi iminā asappurisenā nāsitā”ti cintesi. Kaniṭṭho tassa āgatabhāvaṃ ñatvā āgantvā mahāsattaṃ vanditvā pāsādaṃ āropetvā subhojanaṃ bhojesi. So bhattakiccāvasāne sukhakathāya nisinno “dārako na paññāyati, kahaṃ nu kho”ti pucchi. Mato bhanteti. Kena kāraṇenāti. “Udakakīḷanaṭṭhāne asukakāraṇenā”ti na jānāmīti. Kiṃ tvaṃ asappurisa na jānissasi, tayā katakiccaṃ mayhaṃ¹ pākaṭaṃ, nanu tvaṃ iminā nāma kāraṇena taṃ māresi, kiṃ nu tvaṃ rājādīnaṃ vasena nassamānaṃ dhaṇaṃ rakkhituṃ sakkuṇeyyāsi, mayhakasakuṇassa ca tuyhaṃca kiṃ nānākaraṇanti. Athassa mahāsatto Buddhalīlāya dhammaṃ desento imā gāthā abhāsi—

103. “Sakuṇo mayhako nāma, girisānudarīcaro.
Pakkaṃ pipphalimāruya, ‘mayhaṃ mayhan’ti kandati.
104. Tassevaṃ vilapantassa, dijasamghā samāgatā.
Bhutvāna pipphaliṃ yanti, vilapatveva so dijo.
105. Evameva idhekacco, saṅgharivā bahuṃ dhaṇaṃ.
Nevattano na ñātīnaṃ, yathodhiṃ paṭipajjati.
106. Na so acchādanaṃ bhattaṃ, na mālaṃ na vilepanaṃ.
Anubhoti sakiṃ kiñci, na saṅgaṇhāti ñātake.
107. Tassevaṃ vilapantassa, mayhaṃ mayhanti rakkhato.
Rājāno atha vā corā, dāyādā ye va appiyā.
Dhanamādāya gacchanti, vilapatveva so naro.
108. Dhīro bhoge adhigamma, saṅgaṇhāti ca ñātake.
Tena so kittiṃ pappoti, pecca sagge pamodati”ti.

1. Tuyhaṃ (Sī)

Tattha **mayhakoti** “mayhaṃ mayhaṃ”ti viravanavasena¹ evaṃladdhanāmo. **Girisānudarīsu** caratīti **girisānudarīcaro**. **Pakkaṃ pipphalinti** Himavantapadese ekaṃ phalabharitaṃ pipphalirukkhaṃ. **Kandatīti** dijaṇe taṃ rukkhaṃ parivāretvā pakkāni khādante vāretuṃ “mayhaṃ mayhaṃ”ti paridevanto vicarati. **Tassevaṃ vilapantassāti** tassa vilapantasseva. **Bhutvāna pipphalim yantīti** taṃ pipphalirukkhaṃ paribhuñjitvā aññaṃ phalasampannaṃ rukkhaṃ gacchanti. **Vilapatvevāti** so pana dijo vilapatiyeva. **Yathodhinti** yathākoṭṭhāsaṃ, mātāpitābhātubhaginīputtadhītādīnaṃ upabhogaparibhogavasena yo yo koṭṭhāso dātabbo², taṃ taṃ na detīti attho.

Sakinti ekavārampi nānubhoti. “Sakan”tipi pāṭho, attano santakampīti attho. **Na saṅgaṇhātīti** bhattacchādanabījanaṅgalādīdānavasena na saṅgaṇhātī. **Vilapatveva so naroti** etesu rājādīsu dhaṇaṃ gahetvā gacchantesu kevalaṃ so puriso vilapatiyeva.

Dhīroti paṇḍito. **Saṅgaṇhātīti** attano santikaṃ āgate dubbalañātake bhattacchādanabījanaṅgalādīdānena saṅgaṇhātī. **Tenāti** so puriso tena ñātisaṅgahena catuparisamajjhe kittiṇca attano vaṇṇabhaṇaṇaṇca pāpuṇāti, pecca sagge devanagare pamodati.

Evaṃ mahāsatto tassa dhammaṃ desetvā dānaṃ pākatikaṃ kāretvā Himavantameva gantvā aparihīnājjhāno brahmalokūpago ahoṣi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā “iti kho mahārāja Āgantukaseṭṭhi bhātu puttassa māritattā ettakaṃ kālāṃ neva puttaṃ, na dhītaraṃ alabhī”ti vatvā jātakāṃ samodhānesi “tadā kaniṭṭho Āgantukaseṭṭhi ahoṣi, jeṭṭhako pana ahameva ahosiṃ”ti.

Mayhakaajātakavaṇṇanā pañcamā.

1. Vicaraṇavasena (Sī, I)

2. Labhitabbo (Ka)

6. Vijjādhara jātaka vaṇṇanā (391)

Dubbaṇṇarūpanti idaṃ Satthā Jetavane viharanto lokatthacariyaṃ ārabba kathesi. Vatthu **Mahākaṇhajātake**¹ āvi bhavissati. Tadā pana Satthā “na bhikkhave idāneva, pubbepe Tathāgato lokatthacariyaṃ cariyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto Sakko ahosi. Tadā eko vijjādharo vijjaṃ parivattetvā aḍḍharattasamaye āgantvā Bārāṇasirañño aggamaheṣiyā saddhiṃ aticarati, tassā paricārikāyo sañjānimsu. Sā sayameva rājānaṃ upasaṅkamitvā “deva eko puriso aḍḍharattasamaye sirigabbhaṃ pavisitvā maṃ dūseti”ti āha. Sakkhissasi pana kiñci saññānaṃ kātunti. “Sakkomi devā”ti sā jātihinḍulikapātīm āharāpetvā tassa purisassa rattim āgantvā abhiramitvā gacchantassa piṭṭhiyaṃ pañcaṅgulikaṃ datvā pātova rañño ārocesi. Rājā manusse āṇāpesi “gacchatha sabbadisāsu oloketvā piṭṭhiyaṃ katajātihinḍulapañcaṅgulikapurisaṃ gaṇhathā”ti. Vijjādharopi rattim anācāraṃ katvā divā susāne sūriyaṃ namassanto ekapādena tiṭṭhati. Rājapurisā taṃ disvā parivārayimsu. So “pākaṭaṃ me kammaṃ jātaṃ”ti vijjaṃ parivattetvā ākāseṇa uppatitvā gato.

Rājā taṃ disvā āgatapurise “addasathā”ti pucchi. Āma addasāmāti. Ko nāmesoti. Pabbajito devāti. So hi rattim anācāraṃ katvā divā pabbajitavesena vasati. Rājā “ime divā samaṇavesena caritvā rattim anācāraṃ karonti”ti pabbajitānaṃ kujjhitvā micchāgahaṇaṃ gahetvā “mayhaṃ vijitā ime sabbe pabbajitā palāyantu, diṭṭhadiṭṭhaṭṭhāne rājānaṃ karissantū”ti bherim carāpesi. Tiyojanasatikā Kāsiraṭṭhā palāyitvā sabbe pabbajitā aññarājadhāniyo agamimsu. Sakalakāsiraṭṭhe manussānaṃ ovādadāyako ekopi dhammikasamaṇabrāhmaṇo nāhosi. Anovādakā manussā pharusā ahesum, dānasīlavimukhā² matamatā yebhuyyena apāye nibbattimsu, sagge nibbattanakā nāma nāhesum.

1. Khu 5. 248 piṭṭhe.

2. Dānasīlādim muñcitvā (Syā), dānasīlā muñcitvā (Ka)

Sakko nave devaputte apassanto “kiṃ nu kho kāraṇaṃ”ti āvajjetvā vijjādharaṃ nissāya Bārāṇasiraññā kuddhena mucchāgahaṇaṃ gahetvā pabbajitānaṃ raṭṭhā pabbājitaḥhāvaṃ ñatvā “ṭhapetvā maṃ aṇño imassa raṇño micchāgahaṇaṃ bhindituṃ samattho nāma natthi, raṇño ca raṭṭhavāsīnaṃca avassayo bhavissāmī”ti cintetvā Nandamūlapabbhāre Paccekabuddhānaṃ santikaṃ gantvā vanditvā “bhante mayhaṃ ekaṃ mahallakaṃ Paccekabuddhaṃ detha, Kāsiraṭṭhaṃ pasādessāmī”ti āha. So saṃghattherameva labhi, athassa pattacīvaraṃ gahetvā taṃ purato katvā sayāṃ pacchato hutvā sirasmiṃ aṇjaliṃ ṭhapetvā Paccekabuddhaṃ namassanto uttamarūpadharo māṇavako hutvā sakalanagarassa matthakena tikkhattuṃ vicaritvā rājadvāraṃ āgantvā ākāse aṭṭhāsī. Amaccā raṇño ārocesi “deva abhirūpo māṇavako ekaṃ samaṇaṃ ānetvā rājadvāre ākāse ṭhito”ti. Rājā āsanā utṭhāya sīhapaṇjare ṭhatvā “māṇavaka kasmā tvaṃ abhirūpo samāno etassa virūpassa samaṇassa pattacīvaraṃ gahetvā namassamāno ṭhito”ti tena saddhiṃ sallapanto paṭhamāṃ gāthamāha—

109. “Dubbaṇṇarūpaṃ tuva’ mariyavaṇṇī,
Purakkhatvā pañjaliko namassasi.
Seyyo nu te’so udavā sarikkho,
Nāmaṃ parassa’ttano cāpi brūhī”ti.

Tattha **ariyavaṇṇī**ti sundararūpo. **Seyyo nu te’**soti eso virūpo pabbajito kiṃ nu tayā uttaritaro, udāhu sarikkho. **Nāmaṃ parassa’ttano cāpī**ti etassa parassa ca attano ca nāmaṃ brūhīti pucchati.

Atha naṃ Sakko “mahārāja samaṇā nāma garuṭṭhāniyā, tena me nāmaṃ lapituṃ na labbhati, mayhaṃ pana te nāmaṃ kathessāmī”ti vatvā dutiyaṃ gāthamāha—

110. “Na nāmagottaṃ gaṇhanti rāja,
Sammaggaṭānu’jjugaṭāna devā.
Ahaṇca te nāmadheyyaṃ vadāmi,
Sakkohamasmiṃ tidaśānamindo”ti.

Tattha **sammaggaṭānu**’**jjugātāna devā**ti mahārāja sabbasaṅkhāre yathāsabhāvasarasavasena sammāsivā aggaphalaṃ arahattaṃ pattattā sammaggaṭānaṃ, ujunā ca aṭṭhaṅgikena maggena nibbānaṃ gatattā ujugātānaṃ mahākhīṇāsavānaṃ upapattidevehi uttaritarānaṃ visuddhidevānaṃ upapattidevā nāmagottaṃ na gaṇhanti. **Ahañca te nāmadheyyanti** apica ahaṃ attano nāmadheyyaṃ tuyhaṃ kathemi.

Taṃ sutvā rājā tatiyagāthāya bhikkhunamassane ānisaṃsaṃ pucchi—

111. “Yo disvā bhikkhuṃ caraṇūpapannaṃ,
Purakkhatvā pañjaliko nāmassati.
Pucchāmi taṃ devarāje’tamatthaṃ,
Ito cuto kiṃ labhate sukhaṃ so’ti.

Sakko catutthagāthāya kathesi—

112. “Yo disvā bhikkhuṃ caraṇūpapannaṃ,
Purakkhatvā pañjaliko manassati.
Diṭṭheva dhamme labhate paṃsaṃsaṃ,
Saggañca so yāti sarīrabhedā”ti.

Tattha **bhikkhūnti** bhinnakilesaṃ parisuddhapuggalaṃ.
Caraṇūpapannanti silacaraṇena upetaṃ. **Diṭṭheva dhammeti** na kevalaṃ ito cutoyeva, imasmiṃ pana attabhāve so paṃsaṃsaṃ labhati, paṃsaṃsāsukhaṃ vindaṭīti.

Rājā Sakkassa kathaṃ sutvā attano micchāgahaṇaṃ bhinditvā tuṭṭhamānaso pañcamaṃ gāthamāha—

113. “Lakkhī vata me udapādi ajja,
Yaṃ vāsavaṃ bhūtapati’dasāma.
Bhikkhuñca disvāna tuvañca sakka,
Kāhāmi puññāni anappakānī”ti.

Tattha **lakkhī**ti sirī, paññātipi vadanti. Idaṃ vuttaṃ hoti—ajja mama tava vacanaṃ suṇantasseva kusalākusalavipākajānanapaññā udapādīti. **Yanti** nipātamattaṃ. **Bhūtapati’dasāmā**ti bhūtapatiṃ addasāma.

Taṃ sutvā sakko paṇḍitassa thutiṃ karonto chaṭṭhaṃ gāthamāha—

114. “Addhā have sevitabbā sapaññā,
Bahussutā ye bahuṭhānacintino.
Bhikkhuñca disvāna mamañca rāja.
Karoḥi puññāni anappakānī”ti.

Tattha **bahuṭhānacintinoti** bahūni kāraṇāni cintanasamatthā.

Taṃ sutvā rāja osānagāthamāha—

115. “Akkodhano niccapasannacitto,
Sabbātithiyācayogo bhavitvā.
Nihacca mānaṃ abhivādayissaṃ,
Sutvāna devinda subhāsītānī”ti.

Tattha **sabbātithiyācayogo bhavitvāti** sabbesaṃ atithīnaṃ āgatānaṃ āgantukānaṃ yaṃ yaṃ te yācanti, tassa tassa yutto anucchaviko bhavitvā, sabbaṃ tehi yācitayācitaṃ dadamānoti attho. **Sutvāna devinda subhāsītānī**ti tava subhāsītāni sutvā ahaṃ evarūpo bhavissāmīti vadati.

Evañca pana vatvā pāsādā oruyha Paccekabuddhaṃ vanditvā ekamantaṃ aṭṭhāsī. Paccekabuddho ākāse pallaṅkena nisīditvā “māhārāja vijjādharo na samaṇo, tvaṃ ito paṭṭhāya ‘atuccho loko, atthi dhammikasamaṇabrāhmaṇā’ti ñatvā dānaṃ dehi, sīlaṃ rakkha, uposathakammaṃ karohī”ti rājānaṃ ovadi. Sakkopi Sakkānubhāvena ākāse ṭhatvā “ito paṭṭhāya appamattā hothā”ti nāgarānaṃ ovādaṃ datvā “palātā samaṇabrāhmaṇā āgacchantū”ti bheriṃ arāpesi. Atha te ubhopi sakaṭṭhānameva agamaṃsu. Rājā tassa ovāde ṭhatvā dānādīni puññāni akāsi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi “tadā Paccekabuddho parinibbuto, rājā Ānando ahosi, Sakko pana ahameva ahosin”ti.

Vijjādhara-jātakavaṇṇanā¹ chaṭṭhā.

1. Dhajaviheṭṭhajātakavaṇṇanā (Si, I), pabbajjitaviheṭṭhajātakavaṇṇanā (Syā)

7. Siṅhapupphajātakavaṇṇanā (392)

Yametanti idaṃ Satthā Jetavane viharanto aññatarāṃ bhikkhūṃ ārabha kathesi. So kira Jetavanā nikkhamitvā Kosalaratṭhe aññatarāṃ araññaṃ nissāya viharanto ekadivasāṃ padumasaraṃ otaritvā supupphitapadumaṃ disvā adhovāte ṭhatvā upasiṅghi. Atha naṃ tasmim vane adhivatthā devatā “mārisa tvaṃ Gandhatheno nāma, idaṃ te ekaṃ theyyaṅgaṃ”ti saṃvejesi. So tāya saṃvejito puna Jetavanaṃ āgantvā Satthāraṃ vanditvā nisinno “kahaṃ bhikkhu nivutthosi”ti puṭṭho “asukavanasaṇḍe nāma, tattha ca maṃ devatā evaṃ nāma saṃvejesi”ti āha. Atha naṃ Satthā “na kho bhikkhu pupphaṃ upasiṅghanto tvameva devatāya saṃvejito, porāṇakapaṇḍitāpi saṃvejitapubbā”ti vatvā tena yācito atūtaṃ āhari.

Atūte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto ekasmim Kāsikagāme brāhmaṇakule nibbattitvā vayappatto Takkasilāyaṃ uggahitasippo aparabhāge isipabbajjaṃ pabbajitvā ekaṃ padumasaraṃ nissāya upavasanto ekadivasāṃ saraṃ otaritvā supupphitapadumaṃ upasiṅghamāno aṭṭhāsi. Atha naṃ ekā devadhītā rukkhakkhandhavivare ṭhatvā saṃvejayamānā paṭhamāṃ gāthamāha—

116. “Yametaṃ vārijaṃ pupphaṃ, adinnaṃ upasiṅghasi.

Ekaṅgametaṃ theyyānaṃ, Gandhathenosi mārisā”ti.

Tattha **ekaṅgametanti** ekakoṭṭhāso esa.

Tato bodhisatto dutiyaṃ gāthamāha—

117. “Na harāmi na bhañjāmi, ārā siṅghāmi vārijaṃ.

Atha kena nu vaṇṇena, Gandhathenoti vuccatī”ti.

Tattha **ārā siṅghāmīti** dūre ṭhito ghāyāmi¹. **Vaṇṇenāti** kāraṇena.

1. Āsiṅghāmi (Ka)

Tasmim̐ khaṇe eko puriso tasmim̐ sare bhisāni ceva khaṇati,
puṇḍarīkāni ca bhaṇjati. Bodhisatto taṃ disvā “maṃ āra ṭhatvā
upasiṅghantaṃ ‘coro’ti vadasi, etaṃ purisaṃ kasmā na bhaṇasi”ti tāya
saddhim̐ sallapanto tatiyaṃ gāthamāha—

118. “Yoyaṃ bhisāni khaṇati, puṇḍarīkāni bhaṇjati.

Evam̐ ākiṇṇakammanto, kasmā eso na vuccatī”ti.

Tattha **ākiṇṇakammantoti** kakkhaḷakammanto dāruṇakammanto.

Athassa avacanakāraṇaṃ ācikkhantī devatā catutthapañcamagāthā
abhāsi—

119. “Ākiṇṇaluddo puriso, dhāticeḷaṃva makkhito.

Tasmim̐ me vacanaṃ natthi, tañcārahāmi vattave.

120. Anaṇaṇassa posassa, niccaṃ sucigavesino.

Vālaggamattaṃ pāpassa, abbhāmattaṃva khāyatī”ti.

Tattha **dhāticeḷaṃvāti** kheḷasiṅghāṇikamuttagūthamakkhitaṃ
dhātidadasiyā nivatthacelaṃ viya ayaṃ pāpamakkhitoyeva, tena kāraṇena
tasmim̐ mama vacanaṃ natthi. **Tañcārahāmīti** samaṇā pana ovādakkhamā
honti piyasīlā, tasmā taṃ appamattakampi ayuttaṃ karontaṃ vattuṃ
arahāmi samaṇāti. **Anaṇaṇassāti** niddosassa tumhādisassa. **Abbhāmattaṃva**
khāyatīti mahāmeghappamāṇaṃ hutvā upaṭṭhāti, idāni kasmā evarūpaṃ
dosam̐ abbohārikaṃ karosīti.

Tāya pana saṃvejito bodhisatto saṃvegappatto chaṭṭhaṃ gāthamāha—

121. “Addhā maṃ yakkha jānāsi, atho maṃ anukampasi.

Punapi yakkha vajjāsi, yadā passasi edisan”ti.

Tattha **yakkhāti** devataṃ¹ ālapati. **Vajjāsīti** vadeyyāsi. **Yadā passasi**
edisanti yadā mama evarūpaṃ dosam̐ passasi, tadā evaṃ mama vadeyyāsīti
vadati.

Athassa sā devadhītā sattamaṃ gāthamāha—

122. “Neva taṃ upajīvāmi, napi te bhatakā’mhase.

Tvameva bhikkhu jāneyya, yena gaccheyya suggatin”ti.

Tattha **bhatakā’mhase**ti tava bhatihatā¹ kammakarāpi na homa. Kimkāraṇā taṃ sabbakālaṃ rakkhamānā vicarissāmāti dīpeti. **Yena gaccheyyā**ti bhikkhu yena kammena tvaṃ sugatiṃ gaccheyyāsi, tvameva taṃ jāneyyāsīti.

Evam sā tassa ovādaṃ datvā attano vimānameva pavittā. Bodhisattopi jhānaṃ nibbattetvā brahmalokaparāyaṇo ahoṣi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṃ samodhānesi, saccapariyosāne so bhikkhu sotāpattiṃ phale patiṭṭhahi. Tadā devadhītā Uppalavaṇṇā ahoṣi, tāpaso pana ahameva ahoṣinti.

Singhapupphajātakavaṇṇanā² sattamā.

8. Vighāsādajātakavaṇṇanā (393)

Susukhaṃ vata jīvantiti idaṃ Satthā Pubbārāme viharanto Keḷisīlake bhikkhū ārabha kathesi. Tesu hi Mahāmoggallānattherena pāsādaṃ kampetvā saṃvejitesu dhammasabhāyaṃ bhikkhū tesam aguṇaṃ kathentā nisīdiṃsu. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na bhikkhave idāneva, pubbepete Keḷisīlakāyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto Sakko ahoṣi. Atha aññatarasmiṃ Kāsikagāme satta bhātaro kāmesu dosaṃ disvā nikkhamitvā isipabbajjaṃ pabbajitvā majjhārāṇṇe vasantā yoge yogaṃ akatvā kāyadaḷhībahulā hutvā nānappakāraṃ kīlaṃ

1. Bhatibhatā (Sī), bhattikatā (Syā)

2. Bhisapupphajātakavaṇṇanā (Sī, I), upasiṅghapupphajātakavaṇṇanā (Syā)

kīḷantā carim̐su. Sakko devarājā “imesaṃ saṃvejessāmī”ti suko hutvā tesam̐ vasanaṭṭhānaṃ āgantvā ekasmiṃ rukke niliyitvā te saṃvejento paṭhamam̐ gāthamāha—

123. “Susukham̐ vata jīvanti, ye janā vighāsādino.

Diṭṭheva dhamme pāsaṃsā, samparāye ca sugatī”ti.

Tattha **vighāsādinoti** bhuttātirekaṃ bhuñjante sandhāyāha. **Diṭṭheva dhammeti** ye evarūpā, te diṭṭheva dhamme pāsaṃsā, samparāye ca tesam̐ sugati hoti, sagge uppajjantīti adhippāyena vadati.

Atha tesu eko tassa vacanaṃ sutvā avasese āmantetvā dutiyaṃ gāthamāha—

124. “Sukassa bhāsamānassa, na nisāmetha paṇḍitā.

Idaṃ suṇātha sodariyā, amhevāyaṃ pasaṃsati”ti.

Tattha **bhāsamānassāti** mānusikāya vācāya bhaṇantassa. **Na nisāmethāti** na suṇātha. **Idaṃ suṇāthāti** idamassa vacanaṃ suṇātha. **Sodariyāti** samāne udare vutthabhāvena te ālapanto āha.

Atha ne paṭikkhipanto suko tatiyaṃ gāthamāha—

125. “Nāhaṃ tumhe pasaṃsāmi, kuṇapādā suṇātha me.

Ucchiṭṭhabhojino tumhe, na tumhe vighāsādino”ti.

Tattha **kuṇapādāti** kuṇapakhādakāti te ālapati.

Te tassa vacanaṃ sutvā sabbepi catutthaṃ gāthamāhaṃsu—

126. “Sattavassā pabbajitā, majjhā’raññe sikhaṇḍino.

Vighāseneva yāpentā, mayañce bhoto gārayhā.

Ke nu bhoto pasaṃsiyā”ti.

Tattha **sikhaṇḍinoti** cūḷāya samannāgatā. **Vighāsenevāti** ettakaṃ kālaṃ satta vassāni sīhabyagghavighāseneva yāpentā yadi bhoto gārayhā, atha ke nu te¹ pasaṃsiyāti.

Te lajjāpento mahāsatto pañcamam gāthamāha—

127. “Tumhe sīhānam byagghānam, vāḷānañcā’vasiṭṭhakam.
Ucchiṭṭheneva yāpentā, maññivho vighāsādino”ti.

Tattha **vāḷānañcā’vasiṭṭhakanti** sesavāḷamigānañca avasiṭṭhakam
ucchiṭṭhabhojanam.

Tam sutvā tāpasā “sace mayam na vighāsādā, atha ke carahi te
vighāsādā”ti. Atha tesam so tamattham ācikkhanto chaṭṭham gāthamāha—

128. “Ye brāhmaṇassa samaṇassa, aññassa vā vanibbino.
Datvāva sesam bhuñjanti, te janā vighāsādino”ti.

Tattha **vanibbinoti** tam tam bhaṇḍam yācanakassa. Evam te lajjāpetvā
mahāsatto sakatṭhānameva gato.

Satthā imam dhammadesanam āharitvā jātakam samodhānesi “tadā satta
bhātaro ime Keḷisīlakā bhikkhū ahesum, Sakko pana ahameva ahosin”ti.

Vighāsādajātakavaṇṇanā aṭṭhamā.

9. Vaṭṭakajātakavaṇṇanā (394)

Pañṭanti idam Satthā Jetavane viharanto ekaṃ lolabhikkhum ārabha
kathesi. Tañhi Satthā “saccam kira tvaṃ bhikkhu lolo”ti pucchitvā “āma
bhante”ti vutte “na kho bhikkhu idāneva lolo, pubbepi tvaṃ lodayeva,
lolaṭāya pana Bārāṇasiyam hatthigavāssapurisakuṇapehi atitto ‘ito
uttaritam labhissāmī’ti araññaṃ pavitṭhosi”ti vatvā atītam āhari.

Atīte Bārāṇasiyam Brahmadatte rajjam kārente bodhisatto
vaṭṭakayoniyam nibbattitvā arañhe lūkhatiṇabījāhāro vasi. Tadā
Bārāṇasiyam eko lolakāko hatthikuṇapādīhi atitto “ito uttaritam
labhissāmī”ti araññaṃ pavisitvā phalāphalam khādanto

bodhisattaṃ disvā “ayaṃ vaṭṭako ativiya thūlasarīro, madhuraṃ gocaraṃ khādati maññe, etassa gocaraṃ pucchitvā taṃ khādītva ahampi thūlo bhavissāmī”ti cintetvā bodhisattassa uparibhāge sākāya nilīyitvā bodhisattaṃ pucchi “bho vaṭṭaka kiṃ nāma paṇītāhāraṃ bhuñjasi, thūlasarīro ahoṣī”ti. Bodhisatto tena pucchito tena saddhiṃ paṭisanthāraṃ karonto paṭhamam gāthamāha—

129. “Paṇītaṃ bhuñjase bhattaṃ, sappitelañca mātula.

Atha kena nu vaṇṇena, kiso tvamasi vāyasā”ti.

Tattha **bhattanti** manussānaṃ bhojananiyāmena paṭiyāditabhattaṃ. **Mātulā**ti taṃ piyasamudācārena ālapati. **Kisoti** appamaṃsalohito.

Tassa vacanaṃ sutvā kāko tisso gāthā abhāsi—

130. “Amittamajjhe vasato, tesu āmisamesato.

Niccaṃ ubbiggahadayassa, kuto kākassa daḥhiyaṃ.

131. Niccaṃ ubbegino kākā, dhaṅkā pāpena kammunā.

Laddho piṇḍo na pīṇeti, kiso tenasmi vaṭṭaka.

132. Lūkhāni tiṇabijāni, appasnehāni bhuñjasi.

Atha kena nu vaṇṇena, thūlo tvamasi vaṭṭakā”ti.

Tattha **daḥhiyanti** evarūpassa mayhaṃ kākassa kuto daḥhībhāvo, kuto thūlanti attho. **Ubbeginoti** ubbegavanto. **Dhaṅkā**ti kākānameva nāmaṃ. **Pāpena kammunā laddhoti** kākena manussasantakavilumpanasaṅkhātena pāpena kammena laddho piṇḍo. **Na pīṇetī**ti na tappeti. **Tenasmi**ti tena kāraṇenāhaṃ kiso asmi. **Appasnehānī**ti mandojāni. Idaṃ kāko bodhisattaṃ “paṇītābhojanaṃ¹ khādati”ti saññī hutvāpi vaṭṭakānaṃ gahitagocaraṃ² pucchanto āha.

Taṃ sutvā bodhisatto attano thūlabhāvakāraṇaṃ kathento imā gāthā abhāsi—

1. Paṇītagocaraṃ (Syā, Ka)

2. Pakatigocaraṃ (Sī, Syā, I)

133. “Appicchā appacintāya, adūragamanena ca.
Laddhāladdhena yāpento, thūlo tenasmi vāyasa.

134. Appicchassa hi posassa, appacintasukhassa ca.
Susaṅgahitamānassa, vuttī susamudānaya”ti.

Tattha **appicchā**ti āhāresu appicchatāya nittañhatāya, kevalaṃ sarīrayāpanavaseneva āhārāharaṇatāyāti attho. **Appacintāyā**ti “ajja kahaṃ āhāraṃ labhissāmi, sve kahaṃ”ti evaṃ āhāracintāya abhāvena. **Adūragamanena cāti** “asukasmiṃ nāma ṭhāne madhuraṃ labhissāmi”ti cintetvā¹ avidūragamanena ca. **Laddhāladdhenā**ti lūkhaṃ vā hotu paṇītaṃ vā, yaṃ laddhaṃ, teneva. **Thūlo tenasmī**ti tena catubbidhena kāraṇena thūlo asmi. **Vāyasā**ti kākāṃ ālapati. **Appacintasukhassā**ti āhāracintārahitaṇaṃ appacintānamariyānaṃ sukhāṃ assatthīti appacintasukho, tassa tādisena sukhena samannāgatassa. **Susaṅgahitamānassā**ti² “ettakaṃ bhuñjitvā jīrāpetuṃ sakkhissāmi”ti evaṃ suṭṭhu saṅgahitāhāramānassa³. **Vuttī susamudānaya**ti evarūpassa puggalassa jīvitavutti sukhena sakkā samudānetuṃ susamudānaya⁴ sunibbattiyā.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṃ samodhānesi, saccapariyosāne lolabhikkhu sotāpattiphale patiṭṭhahi. Tadā kāko lolabhikkhu ahosi, vaṭṭako pana ahameva ahosinti.

Vaṭṭakajātakavaṇṇanā navamā.

10. Pārāvatajātakavaṇṇanā (395)

Cirassaṃ vata passāmīti idaṃ Satthā Jetavane viharanto lolabhikkhumaṃyeva ārabba kathesi. Paccuppannavatthu heṭṭhā vuttanayameva.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto pārāvato hutvā Bārāṇasiseṭṭhino mahānase nīlapacchiyaṃ vasati.

1. Acintetvā (Ka)

3. Saṅgahitāhārapamāṇassa (Sī, Syā, I)

2. Susaṅgahitapamāṇassāti (Sī, Syā, I)

4. Susaṃvattaniyā (Sī, Syā)

kākopi tena saddhiṃ vissāsaṃ katvā tattheva vasatīti sabbam
vitthāretabbaṃ. Bhattakārako kākapattāni luñcitvā piṭṭhena taṃ makkhetvā
ekaṃ kapālakhaṇḍaṃ vijjhivā kaṇṭhe piḷandhitvā pacchiyaṃ pakkhipi.
Bodhisatto araṇṇato āgantvā taṃ disvā parihāsaṃ karonto paṭhamam
gāthamāha—

135. “Cīrassaṃ vata passāmi, sahāyaṃ maṇidhāriṇaṃ.

Sukatā massukuttiyā, sobhate vata me sakhā”ti.

Tattha **massukuttiyā**ti imāya massukiriyāya.

Taṃ sutvā kāko dutiyaṃ gāthamāha—

136. “Parūḷhakacchanakhalomo, ahaṃ kammesu byāvaṭo.

Cīrassaṃ nhāpitaṃ laddhā, lomaṃ taṃ ajja hārayin”ti.

Tattha **ahaṃ kammesu byāvaṭo**ti ahaṃ samma pārāvata rājakammesu
byāvaṭo okāsaṃ alabhanto parūḷhakacchanakhalomo ahosinti vadati. **Ajja**
hārayinti ajja hāresiṃ.

Tato bodhisatto tatiyaṃ gāthamāha—

137. “Yaṃ nu lomaṃ ahāresi, dullabhaṃ laddha kappakaṃ.

Atha kiñcarahi te samma, kaṇṭhe kiṇikiṇāyatī”ti¹.

Tassattho—yaṃ tāva dullabhaṃ kappakaṃ labhitvā lomaṃ harāpesi,
taṃ harāpaya, atha kiñcarahi te vayassa idaṃ kaṇṭhe kiṇikiṇāyatīti¹.

Tato kāko dve gāthā abhāsi—

138. “Manussasukhumālānaṃ, maṇi kaṇṭhesu lambati.

Tesāhaṃ anusikkhāmi, mā tvaṃ maññi davā kataṃ.

139. Sacepi’maṃ pihayasi, massukuttiṃ sukāritaṃ.

Kārayissāmi te samma, maṇiñcāpi dadāmi te”ti.

Tattha **maṇī**ti evarūpānaṃ manussānaṃ ekaṃ maṇiratanaṃ kaṇṭhesu
lambati. **Tesāhanti** tesam ahaṃ. **Mā tvaṃ maññī**ti tvaṃ pana “etaṃ mayā
devā

1. Kiṇikiṇāyatīti (Sī, I), kiṇnikilāyatīti (Syā)

katan”ti mā maññi. **Sacepi’mam pihayasīti** sace imam mama katan
massukuttiṃ tvaṃ icchasi.

Taṃ sutvā bodhisatto chaṭṭhaṃ gāthamāha—

140. “Tvaññeva maṇinā channo, sukatāya ca massuyā.

Āmanta kho taṃ gacchāmi, piyaṃ me tava’dassanan”ti.

Tattha **maṇinā**ti maṇino, ayameva vā pāṭho. Idaṃ vuttaṃ hoti—samma
vāyasa tvaññeva imassa maṇino anucchaviko imissā ca sukatāya massuyā,
mama pana tava adassanameva piyaṃ, tasmā taṃ āmantayitvā gacchāmīti.

Evañca pana vatvā bodhisatto uppatitvā aññattha gato. Kāko tattheva
jīvitakkhayaṃ patto.

Satthā imam dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakam
samodhānesi, saccapariyosāne lolabhikkhu anāgāmiphale patiṭṭhahi. Tadā
kāko lolabhikkhu ahosi, pārāvato pana ahameva ahosinti.

Pārāvatajātakavaṇṇanā dasamā.

Kharaputtavaggo niṭṭhito.

Jātakuddānam

Avāriyaṃ Setaketu, Darīmukhañca Neru ca.

Āsaṅkamigālopañca, Kālakaṇṇī ca Kukkuṭaṃ.

Dhammadhajañca Nandiyaṃ, Kharaputtaṃ Sūci ceva.

Tuṇḍilaṃ Soṇṇakakkaṭaṃ, Mayhakaṃ Vijjādharañceva.

Siṅhapupphaṃ Vighāsādaṃ, Vaṭṭakañca Pārāvataṃ.

Sanḡāyimsu mahātherā, chakke vīsati jātake.

Chakkanipātavaṇṇanā niṭṭhitā.

7. Sattakanipāta

1. Kukkuvagga

1. Kukkujātakavaṇṇanā (396)

Diyaḍḍhakukkūti idaṃ Satthā Jetavane viharanto rājovādaṃ ārabha kathesi. Paccuppannavatthu **Tesakuṇajātake**¹ āvi bhavissati.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto tassa atthadhammānusāsako amacco ahosi. Rājā agatigamane patiṭṭhāya adhammena rajjaṃ kāresi, janapadaṃ pīletvā dhanameva saṃhari. Bodhisatto rājānaṃ ovaditukāmo ekaṃ upamaṃ upadhārento vicarati, rañño uyyāne vāsāgāraṃ vippakataṃ hoti aniṭṭhitacchadanaṃ, dārukaṇṇikaṃ āropetvā gopānasiyo pavesitamattā honti. Rājā kīḷanattāya uyyānaṃ gantvā tattha vicaritvā taṃ gehaṃ pavisitvā ullokento kaṇṇikamaṇḍalaṃ disvā attano uparipatanabhayaena nikkhamitvā bahi ṭhito puna oloketvā “kiṃ nu kho nissāya kaṇṇikā ṭhitā, kiṃ nissāya gopānasiyo”ti cintetvā bodhisattaṃ pucchanto paṭhamāṃ gāthamāha—

1. “Dighaḍḍhakukkū udayena kaṇṇikā,
Vidatthiyo aṭṭha parikkhipanti naṃ.
Sā siṃsapā² sāramayā apheggukā,
Kuhim ṭhitā upparito na dhamṣatī”ti.

Tattha **diyaḍḍhakukkū**ti diyaḍḍharatanā. **Udayenā**ti uccattena³. **Parikkhipanti** nanti taṃ panetaṃ aṭṭha vidatthiyo parikkhipanti, parikkhepato aṭṭhavidatthipamāṇāti vuttaṃ hoti. **Kuhim ṭhitā**ti kattha patiṭṭhitā hutvā. **Na dhamṣatī**ti na patati.

1. Khu 6. 1 piṭṭhe. 2. Sasim sapā (Sī, I), sā sisapā (Syā) 3. Uccatarena (Syā, Ka)

Taṃ sutvā bodhisatto “laddhā¹ dāni me rañño ovādatthāya upamā”ti² cintetvā imā gāthā āha—

2. “Yā timsati sāramayā anujjukā,
Parikiriya gopānasiyo samam̐ ṭhitā.
Tāhi susaṅgahitā balasā pīlitā,
Samam̐ ṭhitā upparito na dham̐sati.

3. Evampi mittehi deḷhehi paṇḍito,
Abhejjarūpehi sucīhi mantibhi.
Susaṅgahito siriya na dham̐sati,
Gopānasībhāravahāva kaṇṇikā”ti.

Tattha **yā timsati sāramayā**ti yā etā sāraruḁkhamayā timsati gopānasiyo. **Parikiriya**ti parivāretvā. **Samam̐ ṭhitā**ti samabhāgena ṭhitā. **Balasā pīlitā**ti tāhi tāhi³ gopānasīhi balena pīlitā⁴ suṭṭhu saṅgahitā ekābaddhā hutvā. **Paṇḍitoti** ñāṇasampanno rājā. **Sucīhi**ti sucisamācārehi kalyāṇamittehi. **Mantibhi**ti mantakusalehi. **Gopānasībhāravahāva kaṇṇikā**ti yathā gopānasīnam̐ bhāraṃ vahamānā kaṇṇikā na dham̐sati na patati, evaṃ rājāpi vuttappakārehi mantīhi abhijjahadayehi susaṅgahito sirito na dham̐sati na patati na parihāyati.

Rājā bodhisatte kathenteyeva attano kiriyam̐ sallakkhetvā kaṇṇikāya asati gopānasiyo na tiṭṭhanti, gopānasīhi asaṅgahitā kaṇṇikā na tiṭṭhati, gopānasīsu bhijjantīsu kaṇṇikā patati, evameva adham̐miko rājā attano mittāmacce ca balakāye ca brāhmaṇagahapatike ca asaṅgaṇhanto tesu bhijjantīsu tehi asaṅgahito issariyā dham̐sati, raññā nāma dham̐mikenā bhavitabbanti. Athassa tasmim̐ khaṇe paṇṇākāratthāya mātuluṅgaṃ āharim̐su. Rājā “sahāya imam̐ mātuluṅgaṃ khādā”ti bodhisattam̐ āha. Bodhisatto taṃ gahetvā “mahārāja imam̐ khādituṃ ajānantā tittakaṃ vā karonti ambilaṃ vā,

1. Laddho (Sī, Syā)

2. Upāyoti (Sī, Syā)

3. Tīhi (Ka)

4. Pīletvā (Sī, I, Ka)

jānantā pana paṇḍitā tittakaṃ hāretvā ambilaṃ anīharitvā mātuluṅgarasaṃ anāsetvāva khādanti”ti rañño imāya upamāya dhanasaṅgharaṇūpāyaṃ dassento dve gāthā abhāsi—

4. “Kharattacaṃ bellaṃ yathāpi satthavā,
Anāmasantopi karoti tittakaṃ.
Samāharaṃ sāduraṃ karoti patthiva,
Asāduraṃ kayirā tanubandhamuddharaṃ.

5. Evampi gāmanigamesu paṇḍito,
Asāhasaṃ rājadhanāni saṅgharaṃ.
Dhammānuvattī paṭipajjamāno,
Sa phāti kayirā aviheṭṭhayaṃ paraṃ”ti.

Tattha **kharattacanti** thaddhatacaṃ. **Bellanti**¹ mātuluṅgaṃ. “Belan”tipi pāṭho, ayamevattho. **Satthavāti** satthakahattho. **Anāmasantoti** bahitacaṃ tanukampi atacchanto idaṃ phalaṃ tittakaṃ karoti. **Samāharanti** samāharanto bahitacaṃ tacchanto anto ca ambilaṃ anīharanto taṃ sāduraṃ karoti. **Patthivāti** rājānaṃ ālapati. **Tanubandhamuddharanti** tanukaṃ pana taccaṃ² uddharanto sabbaso tittakassa anapanītattā taṃ asādumeva kayirā. **Evanti** evaṃ paṇḍito rājāpi asāhasaṃ sāhasiyā taṇhāya vasaṃ agacchanto agatigamaṇaṃ pahāya raṭṭhaṃ apīletvā upacikānaṃ vammikavaḍḍhananiyāmena madhukarānaṃ reṇuṃ gahetvā madhukaraṇaniyāmena ca dhanāṃ saṅgharanto—

“Dānaṃ sīlaṃ pariccāgaṃ, ajjavaṃ maddavaṃ tapaṃ.
Akkodhaṃ avihimsaṇca, khantiṃ ca avirodhanan”ti—

iti imesaṃ dasannaṃ rājadhammānaṃ anuvattanena dhammānuvattī hutvā paṭipajjamāno so attano ca paresaṇca phātiṃ vaḍḍhiṃ kareyya paraṃ aviheṭṭhento yevāti.

Rājā bodhisattena saddhiṃ mantento pokkharāṇītīraṃ gantvā supupphitaṃ bālasūriyavaṇṇaṃ udakena anupalittaṃ padumaṃ disvā āha “sahāya

1. Mellanti (Sī, I)

2. Tanuvaṭṭamuddharanti tanukaṃ pana vaṭṭaṃ (Sī, I)

imaṃ padumaṃ udake sañjātameva udakena alimpamānaṃ ṭhitan”ti. Atha naṃ bodhisatto “mahārāja raññā nāma evarūpena bhavitabban”ti oবাদanto imā gāthā āha—

6. “Odātamūlaṃ sucivārisambhavaṃ,
Jātaṃ yathā pokkharāṇīsu ambujaṃ.
Padumaṃ yathā agginikāsiphālimam.
Na kaddamo na rajo na vāri limpati.

7. Evampi vohārasuciṃ asāhasaṃ,
Visuddhakammantamapetaṇṇapaṇṇam.
Na limpati kammakilesa tādiso,
Jātaṃ yathā pokkharāṇīsu ambujan”ti.

Tattha **odātamūlanti** paṇḍaramūlaṃ. **Ambujanti** padumasseva vevacanaṃ. **Agginikāsiphālimanti** agginikāsinā sūriyena phālitaṃ vikasitanti attho. **Na kaddamo na rajo na vāri limpatīti** neva kaddamo na rajo na udakaṃ limpati, na makkhetīti attho. “Lippati”cceva¹ vā pāṭho, bhummatthe vā etāni paccattavacanāni, etesu kaddamādīsu na lippati, na allīyatīti attho. **Vohārasucinti** porāṇakehi dhammikaṛājūhi likhāpetvā ṭhapitavinicchayavohāre suciṃ, agatigamaṇaṃ pahāya dhammena vinicchayakāraṇanti attho. **Asāhasanti** dhammikavinicchaye ṭhitattāyeva sāhasikakiriyāya virahitaṃ. **Visuddhakammantanti** teneva asāhasikaṭṭhena visuddhakammantaṃ saccavādiṃ nikkodhaṃ majjhantaṃ tulābhūtaṃ lokassa. **Apetapāpakanti** apagatapāpakammaṃ. **Na limpati kammakilesa tādiso**ti taṃ rājānaṃ pāṇātipāto adinnādānaṃ kāmesumicchācāro musāvādoti ayaṃ kammakilesa na allīyati. Kiṃ kārāṇā? **Tādiso jātaṃ yathā pokkharāṇīsu ambujaṃ**. Tādiso hi rājā yathā pokkharāṇīsu jātaṃ padumaṃ anupalittaṃ, evaṃ anupalitto nāma hoti.

Rājā bodhisattassa ovādaṃ sutvā tato paṭṭhāya dhammena rajjaṃ kārento dānādāni puñṇāni katvā saggaparāyaṇo ahosi.

1. Lepaticceva (Sī)

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakam samodhānesi “tadā rājā Ānando ahosi, paṇḍitāmacco pana ahameva ahosin”ti.

Kukkujātakavaṇṇanā paṭhamā.

2. Manojajātakavaṇṇanā (397)

Yathā cāpo ninnamatīti idam Satthā Veḷuvane viharanto vipakkhasevakam bhikkhum ārabba katesi. Vatthu pana heṭṭhā **Mahiḷāmukhajātake**¹ vitthāritameva. Tadā pana Satthā “na bhikkhave idāneva, pubbepesa vipakkhasevakoyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto sīho hutvā sīhiyā saddhim saṃvasanto dve potake labhi puttañca dhītarañca. Puttassa Manojoti nāmaṃ ahosi, so vayappatto ekaṃ sīhapotikaṃ gaṇhi. Iti te pañca janā ahesuṃ. Manoja vanamahimsādayo vadhitvā maṃsaṃ āharitvā mātāpitaro ca bhaginiñca pajāpatiñca poseti. So ekadivasam gocarabhūmiyaṃ Giriyaṃ nāma siṅgālaṃ palāyituṃ appahontaṃ urena nipannaṃ disvā “kiṃ sammā”ti pucchitvā “upaṭṭhātukāmomhi sāmī”ti vutte “sādhu upaṭṭhahassū”ti taṃ gahetvā attano vasanaguhaṃ ānesi. Bodhisatto taṃ disvā “tāta Manoja siṅgālā nāma dussilā pāpadhammā akicce niyojenti, mā etaṃ attano santike karī”ti vāretuṃ nāsakkhi.

Athekadivasam siṅgālo assamaṃsaṃ khāditukāmo Manojaṃ āha “sāmi amhehi ṭhapetvā assamaṃsaṃ aññaṃ akhāditapubbaṃ nāma natthi, assaṃ gaṇhissāmā”ti. Kahaṃ pana samma assā hontīti. Bārāṇasiyaṃ nadītīreti. So tassa vacanaṃ gahetvā tena saddhim assānaṃ nadiyā nhānavelāyaṃ gantvā ekaṃ assaṃ gahetvā piṭṭhiyaṃ āropetvā vegena attano guhādvārameva āgato, athassa pitā assamaṃsaṃ khāditvā “tāta assā nāma rājabhogā², rājāno ca nāma anekamāyā

1. Khu 5. 7 piṭṭhe.

2. Rājavātā (Ka)

kusalehi dhanuggahehi vijjhāpentī, assamaṃsakhādanasīhā nāma dīghāyukā na hontī, ito paṭṭhāya mā assaṃ gaṇhī”ti āha. So pitu vacanaṃ akatvā gaṇhateva. “Sīho asse gaṇhātī”ti sutvā rājā antonagareyeve assānaṃ pokkharaṇiṃ kārāpesi. Tatopi āgantvā gaṇhiyeve. Rājā assasālaṃ kāretvā antosālāyameva tiṇodakaṃ dāpesi. Sīho pākāramatthakena gantvā antosālātopi gaṇhiyeve.

Rājā ekaṃ akkhaṇavedhiṃ dhanuggahaṃ pakkosāpetvā “sakkhissasi tāta sīhaṃ vijjhītun”ti āha. So “sakkomī”ti vatvā pākāraṃ nissāya sīhassa āgamanamagge aṭṭakaṃ kāretvā¹ aṭṭhāsi. Sīho āgantvā bahisusāne siṅgālaṃ ṭhapetvā assagahaṇatthāya nagaraṃ pakkhandi. Dhanuggaho āgamanakāle “atitikhīṇo vego”ti sīhaṃ avijjhītvā assaṃ gahetvā gamanakāle garubhāratāya olīnavegaṃ sīhaṃ tikhiṇena nārācena pacchābhāge vijjhi. Nārāco purimakāyena nikkhamitvā ākāsaṃ pakkhandi. Sīho “viddhosmī”ti viravi. Dhanuggaho taṃ vijjhītvā asani viya jīyaṃ pothesi. Siṅgālo sīhassa ca jīyāya ca saddaṃ sutvā “sahāyo me dhanuggahena vijjhītvā mārito bhavissati, matakena hi saddhiṃvissāso nāma natthi, idāni mama pakatiyā vasanavanameva gamissāmī”ti attanāva saddhiṃ sallapanto dve gāthā abhāsi—

8. “Yathā cāpo ninnamati, jiyā cāpi nikūjati.

Haññate nūna Manōjo, migarājā sakhā mama.

9. Handa dāni vanantāni, pakkamāmi yathāsukhaṃ.

Netādisā sakhā hontī, labbhā me jīvato sakhā”ti.

Tattha **yathā**ti yenākāreneva cāpo ninnamati. **Haññate nūnā**ti nūna haññati. **Netādisā**ti evarūpā matakā sahāyā nāma na hontī. **Labbhā meti** jīvato mama sahāyo nāma sakkā laddhuṃ.

Sīhopi ekavegena gantvā assaṃ guhādvāre pātetvā sayampi maritvā pati. Athassa nātakā nikkhamitvā taṃ lohitaṃakkhitaṃ

pahāramukhehi paggharitalohitaṃ pāpajanasevitāya jīvitaṃkhaṃ pattaṃ
addasaṃsu, disvā cassa mātā pitā bhaginī pajāpatīti paṭipāṭiyā catasso gāthā
bhāsiṃsu—

10. “Na pāpajanasamsevī, accantaṃ sukhamedhati.
Manojaṃ passa semānaṃ, giriyaśānusāsānī.
11. Na pāpasampavaṅkena, mātā puttena nandati.
Manojaṃ passa semānaṃ, acchannaṃ¹ samhi lohite.
12. Evamāpajate poso, pāpiyo ca nigacchati.
Yo ve hitānaṃ vacanaṃ, na karoti atthadassinaṃ.
13. Evañca so hoti tato ca pāpiyo,
Yo uttamo adhamajanūpasevī.
Passu’ttamaṃ adhamajanūpasevitaṃ,
Migādhipaṃ saravaraveganiddhutaṃ”ti.

Tattha **accantaṃ sukhamedhatīti** na ciraṃ sukhaṃ labhati.
Giriyaśānusāsānīti ayaṃ evarūpā giriyaśānusāsānīti garahanto āha.
Pāpasampavaṅkenāti pāpesu sampavaṅkena pāpasahāyena. **Acchannanti**
nimuggaṃ. **Pāpiyo ca nigacchatīti** pāpañca vindati. **Hitānanti**
atthakāmānaṃ. **Atthadassinanti** anāgata-atthaṃ passantānaṃ. **Pāpiyoti**
pāpataro. **Adhamajanūpasevīti** adhamajanaṃ upasevī. **Uttamanti**
sarīrabalena jeṭṭhakaṃ.

Pacchimā abhisambuddhagāthā—

14. “Nihīyati puriso nihīnasevī,
Na ca hāyetha kadāci tulyasevī.
Seṭṭhamupagamaṃ udeti khippaṃ,
Tasmāttanā uttaritaraṃ bhajethā”ti.

Tattha **nihiyati** bhikkhave nihīnasevī nāma Manojo sīho viya nihīyati
parihāyati vināsaṃ pāpuṇāti. **Tulyasevīti** sīlādīhi

1. Sacchannaṃ (Ka)

attanā sadisaṃ sevamāno na hāyati, vaḍḍhiyeva panassa hoti.

Setṭhamupagamanti sīlādīhi uttaritaraṃyeva upagacchanto. **Udeti khippanti** sīghameva sīlādīhi guṇehi udeti, vuddhaṃ upagacchatīti.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakam samodhānesi, saccapariyosāne vipakkhasevako sotāpattiṭṭhale patiṭṭhahi. Tadā siṅgālo Devadatto ahosi, Manojō vipakkhasevako, bhaginī Uppalavaṇṇā, bhariyā Khemā bhikkhunī, mātā Rāhulamātā, pitā sīharājā pana ahameva ahosinti.

Manojajātakavaṇṇanā dutiyā.

3. Sutanujātakavaṇṇanā (398)

Rājā te bhattanti idaṃ Satthā Jetavane viharanto mātuposakabhikkhuṃ ārabha kathesi. Vatthu **Sāmajātake**¹ āvi bhavissati.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto duggatagahapatikule nibbatti, Sutanūtissa² nāmaṃ akaṃsu. So vayappatto bhatim katvā mātāpitāro posetvā pitari kālakate mātaraṃ poseti. Tasmim pana kāle Bārāṇasirājā migavittako ahosi. So ekadivasam mahantena parivārena yojanadvijojanamattam araṇṇam pavisitvā “yassa ṭhitatṭhānena migo palāyati, so imaṃ nama jito”ti³ sabbesaṃ ārocepesi. Amaccā raṇṇo dhuvamaggaṭṭhāne koṭṭhakaṃ chādetvā adaṃsu. Manussehi migānaṃ vasanaṭṭhānāni parivāretvā unnādentehi utṭhāpitesu migesu eko eṇimigo raṇṇo ṭhitatṭhānaṃ paṭipajji. Rājā “taṃ vijjhissāmī”ti saraṃ khiṇi. Uggahitamāyo migo saraṃ mahāphāsukābhimukhaṃ āgacchantam ṇatvā parivattitvā sarena viddho viya hutvā pati. Rājā “migo me viddho”ti gahaṇatthāya dhāvi. Migo utṭhāya vātavegena palāyi, amaccādayo rājānaṃ avahasimsu. So migam anubandhitvā kilantakāle khaggena dvidhā chinditvā ekasmim daṇḍake

1. Khu 6. 174 piṭṭhe.

2. Sutanotissa (Syā, I, Ka)

3. Jinnoti (Syā), daṇḍoti (Ka)

laggitvā kājaṃ vahanto viya āgacchanto “thokaṃ vissamissāmi”ti maggasamīpe ʘitaṃ vaṭarukkhaṃ upagantvā nipajjitvā niddaṃ okkami.

Tasmim̐ pana vaṭarukkhe nibbatto Maghadevo nāma yakkho tattha pavitṭhe Vessavaṇassa santikā khādituṃ labhi. So rājānaṃ uṭṭhāya gacchantāṃ “tiṭṭha bhakkhosi me”ti hatthe gaṇhi. Tvaṃ koṇāmosīti. Ahaṃ idha nibbattayakkho, imaṃ ʘhānaṃ pavitṭhake khādituṃ labhāmīti. Rājā satim̐ upaṭṭhāpetvā “kiṃ ajjeva maṃ khādissasi, udāhu nibaddhaṃ khādissasi”ti pucchi. Labhanto nibaddhaṃ khādissāmīti. Rājā “imaṃ ajja migam̐ khāditvā maṃ vissajjehi, ahaṃ te sve paṭṭhāya ekāya bhattapātiyā saddhim̐ ekaṃ manussaṃ pesessāmi”ti. Tena hi appamatto hoti, apesitadivase taññeva khādissāmīti. Ahaṃ Bārāṇasirājā, mayhaṃ aviṃṇaṃ nāma natthīti. Yakkho paṭiṇṇaṃ gahetvā taṃ vissajjesi. So nagaraṃ pavisitvā tamatthaṃ ekassa atthacarakassa amaccassa kathetvā “idāni kiṃ kātappaṃ”ti pucchi. Divasaparicchedo kato devāti. Na katoti. Ayuttaṃ vokataṃ, evaṃ santepe¹ mā cintayittha, bahū bandhanāgāre manussāti. Tena hi tvaṃ etaṃ kammaṃ kara, mayhaṃ jīvitaṃ dehīti.

Amacco “sādhū”ti sampaṭicchitvā devasikaṃ bandhanāgārato manussaṃ niharitvā bhattapātim̐ gahetvā kañci ajānāpetvāva yakkhassa pesesi. Yakkho bhattaṃ bhuñjitvā manussaṃ khādati. Aparabhāge bandhanāgārāni nimmanussāni jātāni. Rājā bhattachāraṃ alabhanto maraṇabhayaṇa kampi. Atha naṃ amacco assāsetvā “deva jīvitāsāto dhanāsāva balavatarā, hatthikkhandhe saṇṇasabhaṇḍikaṃ ʘapetvā ‘ko imaṃ dhanam̐ gahetvā yakkhassa bhattaṃ ādāya gamissatī’ti bherim̐ carāpema”ti vatvā tathā kāresi. Atha taṃ sutvā bodhisatto cintesi “ahaṃ bhatiyā māsaḍḍhamāsakaṃ saṇṇharitvā kicchena mātaraṃ posemi, imaṃ dhanam̐ gahetvā mātu datvā yakkhassa santikaṃ gamissāmi, sace yakkhaṃ dametuṃ sakkhissāmi, iccetaṃ kusalaṃ, no ce sakkhissāmi, mātā me sukhaṃ jīvissatī”ti. So tamatthaṃ mātu ārocetvā “alaṃ tāta na mama attho dhanena”ti dve vāre paṭikkhipitvā tatiyavāre taṃ anāpucchitvāva “āharatha ayya saṇṇaṃ, ahaṃ bhattaṃ harissāmi”ti saṇṇaṃ gahetvā mātu datvā

1. Evaṃ karontehi (Sī, I)

“amma mā cintayi, ahaṃ yakkhaṃ dametvā mahājanassa sotthiṃ karissāmi, ajjeva tava assukilinnamukhaṃ hāsāpentova āgacchissāmi”ti mātaram vanditvā rājapurisehi saddhiṃ rañño santikaṃ gantvā vanditvā aṭṭhāsi.

Tato raññā “tāta tvaṃ bhattaṃ harissasi”ti vutte “āma devā”ti āha. Kiṃ te laddhuṃ vaṭṭatīti. Tumhākaṃ suvaṇṇapādukā devāti. Kiṃkāraṇāti. Deva so yakkho attano rukkhamaṇe bhūmiyaṃ ṭhitake khāditaṃ labhati, ahaṃ etassa santakabhūmiyaṃ aṭṭhatvā pādukāsu ṭhassāmīti. Aññaṃ kiṃ laddhuṃ vaṭṭatīti. Tumhākaṃ chattaṃ devāti. Idaṃ kimatthāyāti. Deva yakkho attano rukkhacchāyāya ṭhitake khāditaṃ labhati, ahaṃ tassa rukkhacchāyāya aṭṭhatvā chattaṃ chāyāya ṭhassāmīti. Aññaṃ kiṃ laddhuṃ vaṭṭatīti. Tumhākaṃ khaggaṃ devāti. Iminā ko atthoti. Deva amanussāpi āvudhahatthānaṃ bhāyantiyevāti. Aññaṃ kiṃ laddhuṃ vaṭṭatīti. Suvaṇṇapātiṃ pūretvā tumhākaṃ bhuñjanakabhattaṃ detha devāti. Kiṃkāraṇā tātāti. Deva mādisassa nāma paṇḍitassa purisassa mattikapātiyā lukhabhojanaṃ haritaṃ ananucchavikanti. “Sādhu tātā”ti rājā sabbaṃ dāpetvā tassa veyyāvaccakare paṭipādesi.

Bodhisatto “mahārāja mā bhāyittha, ajjāhaṃ yakkhaṃ dametvā tumhākaṃ sotthiṃ katvā āgamiṃsāmi”ti rājānaṃ vanditvā upakaraṇāni gāhāpetvā tattha gantvā manusse rukkhassāvidūre ṭhapetvā suvaṇṇapādukaṃ āruya khaggaṃ sannayhitvā setacchattaṃ matthake katvā kañcanapātiyā bhattaṃ gahetvā yakkhassa santikaṃ pāyāsi. Yakkho maggaṃ olokento taṃ disvā “ayaṃ puriso na aññesu divasesu āgamananiyāmena eti, kiṃ nu kho kāraṇaṃ”ti cintesi. Bodhisattopi rukkhasamīpaṃ gantvā asitūḍena bhattapātiṃ antochāyāya karitvā chāyāya pariyante ṭhito paṭhamam gāthamāha—

15. “Rājā te bhattaṃ pāhesi, suciṃ maṃsūpasecanaṃ.

Maghadevasmiṃ adhivatthe, ehi nikkhamma¹ bhuñjasū”ti.

Tattha pāhesīti paṇiṇi. **Maghadevasmiṃ adhivattheti** Maghadevoti vaṭarukkho vuccati, tasmim adhivattheti devataṃ ālapati.

1. Nikkhama (Sī, Syā, I)

Taṃ sutvā yakkho “imaṃ purisaṃ vañcetvā antochāyāya pavittṭhaṃ khādissāmi”ti cintetvā dutiyaṃ gāthamāha—

16. “Ehi māṇava orena, bhikkhamādāya sūpitaṃ.

Tvaṇca māṇava bhikkhā ca, ubho bhakkhā bhavissathā”ti.

Tattha **bhikkhanti** mama nibaddhabhikkhaṃ. **Sūpitanti** sūpasampannaṃ.

Tato bodhisatto dve gāthā abhāsi—

17. “Appakena tuvaṃ yakkha, thullamatthaṃ jahissasi.

Bhikkhaṃ te nāharissanti, janā maraṇasaññino.

18. Laddhāya yakkhā tava niccabhikkhaṃ,

Suciṃ paṇitaṃ rasasā upetaṃ.

Bhikkhaṇca te āhariyo naro idha,

Sudullabho hehiti bhakkhite mayī’ti.

Tattha **thullamatthanti** appakena kāraṇena mahantaṃ atthaṃ jahissasīti dasseti. **Nāharissantīti** ito paṭṭhāya maraṇasaññino hutvā na āharissanti, atha tvaṃ milātasākho viya rukkho nirāhāro dubbalo bhavissasīti. **Laddhāyanti** laddha ayaṃ laddhāgamaṇaṃ¹. Idaṃ vuttaṃ hoti—samma yakkha yaṃ ahaṃ ajja āharim, idaṃ tava niccabhikkhaṃ suciṃ paṇitaṃ uttamaṃ rasena upetaṃ laddhāgamaṇaṃ devasikaṃ te āgacchissati. **Āhariyoti** āharaṇako. Idaṃ vuttaṃ hoti—sace tvaṃ imaṃ bhikkhaṃ gahetvā āgataṃ maṃ bhakkhasi, athevaṃ mayi bhakkhite bhikkhaṇca te āharaṇako añño naro idha sudullabho bhavissati. Kimkāraṇā? Mādiso hi Bārāṇasiyaṃ añño paṇḍitamanusso nāma natthi, mayi pana khādite Sutanupi nāma yakkhena khādito, aññassa kassa so lajjissati”ti bhattāharaṇakaṃ na labhissasi, atha te ito paṭṭhāya bhojanaṃ dullabhaṃ bhavissati, amhākampi rājānaṃ gaṇhituṃ na labhissasi. Kasmā? Rukkhato bahibhāvena². Sace panidaṃ bhattaṃ bhuñjitvā maṃ pahiṇissasi, ahaṃ te rañño kathetvā nibaddhaṃ bhattaṃ pesessāmi, attānampi ca te

1. Laddhaṃ ayaṃ laddhaṃ gamaṇaṃ (I)

2. Bahi ṭhānena (Syā)

khāditum na dassāmi, ahampi tava santike ṭhāne na ṭhassāmi, pādukāsu ṭhassāmi, rukkhacchāyāyampi te na ṭhassāmi, attano chattacchāyāyameva ṭhassāmi, sace pana mayā saddhim virujjhissasi, khaggena taṃ dvidhā bhindissāmi, ahañhi ajja etadatthameva sajjo hutvā āgatoti. Evaṃ kira naṃ mahāsatto tajjesi.

Yakkho “yuttarūpaṃ māṇavo vadatī”ti sallakkhetvā pasannacitto dve gāthā abhāsi—

19. “Mameva sutano attho, yathā bhāsasi māṇava.

Mayā tvaṃ samanunñāto, sotthim passāhi mātaram.

20. Khaggaṃ chattañca pātīñca, gacchamādāya māṇava.

Sotthim passatu te mātā, tvaṃ ca passāhi mātaran”ti.

Tattha **sutanoti** bodhisattaṃ ālapati. **Yathā bhāsasīti** yathā tvaṃ bhāsasi, tathā yo esa tayā bhāsito attho, eso mamevattho, mayhameva vaḍḍhīti.

Yakkhassa kathaṃ sutvā bodhisatto “mama kammaṃ nipphannaṃ, damito me yakkho, bahuñca dhanam laddham, rañño ca vacanam katan”ti tuṭṭhacitto yakkhassa anumodanam karonto osānagāthamāha—

21. “Evaṃ yakkha sukhī hoti, saha sabbehi nātibhi.

Dhanam ca me adhigatam, rañño ca vacanam katan”ti.

vatvā ca pana yakkham āmantetvā “samma tvaṃ pubbe akusalakammaṃ katvā kakkhaḷo pharuso paresam lohitamaṃsabhakkho yakkho hutvā nibbatto, ito paṭṭhāya pāṇātipātādini mā karī”ti sīle ca ānisaṃsam, dussīlye ca ādīnavam kathetvā yakkham pañcasu sīlesu patiṭṭhāpetvā “kim te araṇṇavāsena, ehi nagaradvāre taṃ nisīdāpetvā aggabhattalābhim¹ karomī”ti yakkhena saddhim nikkhamitvā khaggādini yakkham gāhāpetvā Bārāṇasim agamāsi. “Sutanu māṇavo yakkham gahetvā etī”ti rañño ārocesum. Rājā amaccaparivuto bodhisattassa paccuggamanam katvā yakkham

1. Aggabhattādilābhim (Syā, Ka)

nagaradvāre nisīdāpetvā aggabhattalābhinaṃ katvā nagaraṃ pavisitvā
bheriṃ carāpetvā nāgare sannipātāpetvā bodhisattassa guṇaṃ kathetvā
senāpatiṭṭhānaṃ adāsi. Ayañca bodhisattassa ovāde ṭhatvā dānādīni puññāni
katvā saggaaparāyaṇo ahoṣi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātaṃ
samodhānesi, saccapariyosāne mātuposakabhikkhu sotāpattiphale patiṭṭhahi.
Tadā yakkho Aṅgulimālo ahoṣi, rājā Ānando, māṇavo pana ahameva
ahosinti.

Sutanujātakavaṇṇanā tatiyā.

4. Mātuposakagijjhajātakavaṇṇanā (399)

Te kathaṃ nu karissantīti idaṃ Satthā Jetavane viharanto ekaṃ
mātuposakabhikkhuṃ ārabha kathesi. Vatthu **Sāmajātake**¹ āvi bhavissati.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto
gijjhayoniyaṃ nibbattitvā vayappatto vuddhe parihīnacakkhuke mātāpitaro
gijjhaguhāyaṃ ṭhapetvā gomaṃsādīni āharitvā posesi. Tasmim kāle
Bārāṇasiyaṃ susāne eko nesādo aniyametvā gijjhānaṃ pāse oḍḍesi.
Athekadivasam bodhisatto gomaṃsādīni pariyesanto susānaṃ pavitṭho
pādena pāse bajjhitvā attano na cintesi, vuddhe parihīnacakkhuke mātāpitaro
anussaritvā “kathaṃ nu kho me mātāpitaro yāpessanti, mama
baddhabhāvampi ajānantā anāthā nippaccayā pabbataguhāyameva sussitvā
marissanti maññe”ti vilapanto paṭhamam gāthamāha—

22. “Te kathaṃ nu karissantī, vuddhā giridarīsayā.

Ahaṃ baddhosmi pāsena, nilīyassa vasaṃ gato”ti.

Tattha **nilīyassāti** evaṃnāmakassa Nesādaputtassa.

1. Khu 6. 174 piṭṭhe.

Atha Nesādaputto Gijjharājassa paridevitasaddam sutvā dutiyam gāthamāha—

23. “Kim Gijjha paridevasi, kā nu te paridevanā.
Na me suto vā diṭṭho vā, bhāsanto mānusiṃ dijo”ti.

Gijjho āha—

24. “Bharāmi mātāpitaro, vuddhe giridarīsaye.
Te katham nu karissanti, aham vasam gato tavā”ti.

Nesādo āha—

25. “Yam nu Gijjho yojanasatam, kuṇapāni avekkhati.
Kasmā jālaṇca pāsaṇca, āsajjāpi na bujjhasi”ti.

Gijjharājā āha—

26. “Yadā parābhavo hoti, poso jīvitasāṅkhaye.
Atha jālaṇca pāsaṇca, āsajjāpi na bujjhati”ti.

27. “Bharassu mātāpitaro, vuddhe giridarīsaye.
Mayā tvaṃ samanūññāto, sotthiṃ passāhi ñātake.

28. Evaṃ luddaka nandassu, saha sabbehi ñātibhi.
Bharissam mātāpitaro, vuddhe giridarīsaye”ti—

Nesādaputtena dutiyā, Gijjhena tatiyāti imā gāthā paṭipāṭiyā vuttā.

Tattha **yam nūti** yam nu etam loka kathīyati. **Gijjho yojanasatam, kuṇapāni avekkhatīti** yojanasatam atikkamma tṭhānīpi kuṇapāni passati, tam yadi tatham, atha kasmā tvaṃ imam jālaṇca pāsaṇca āsajjāpi na bujjhasi, santikaṃ āgantvāpi na jānāsīti.

Parābhavoti vināso. **Bharassūti** idam so bodhisattassa dhammakatham sutvā “paṇḍito Gijjharājā paridevanto na attano paridevati,

mātāpitūnaṃ paridevati, nāyaṃ māretuṃ yutto”ti tussitvā āha, vatvā ca pana piyacittena muducittena pāsaṃ moci.

Athassa bodhisatto maraṇamukhā pamutto sukhito anumodanaṃ karonto osānagāthaṃ vatvā mukhapūraṃ maṃsaṃ ādāya mātāpitūnaṃ adāsi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātaṃ samodhānesi, saccapariyosāne mātuposakabhikkhu sotāpattiphale patiṭṭhahi. Tadā Nesādaputto Channo ahosi, mātāpitāro mahārājakulāni, Gijjharājā pana ahameva ahosinti.

Mātuposakagijjhajātakavaṇṇanā catutthā.

5. Dabbhapupphajātakavaṇṇanā (400)

Anutīracāri bhaddanteti idaṃ Satthā Jetavane viharanto Upanandaṃ Sakyaputtaṃ ārabha kathesi. So hi sāsane pabbajitvā appicchatādiguṇe pahāya mahātaṇho ahosi. Vassūpanāyikāya dve tayo vihāre pariggahetvā ekasmiṃ chattaṃ vā upāhanaṃ vā ekasmiṃ kattarayaṭṭhiṃ vā udakatumbaṃ vā ṭhapetvā ekasmiṃ sayāṃ vasati. So ekasmiṃ janapadavihāre vassaṃ upagantvā “bhikkhūhi nāma appicchehi bhavitabban”ti ākāse candāṃ uṭṭhāpento viya bhikkhūnaṃ paccayasantosadīpakāṃ ariyavaṃsapaṭipadaṃ kathesi. Taṃ sutvā bhikkhū manāpāni pattacīvarāni chaḍḍetvā mattikāpattāni ceva paṃsukūlacīvarāni ca gaṇhimsu. So tāni attano vasanaṭṭhāne ṭhapetvā vutthavasso pavāretvā yānakaṃ pūretvā Jetavanaṃ gacchanto antarāmagge ekassa araṇṇavihārassa piṭṭhibhāge pāde valliyaṃ palibuddho “addhā ettha kiñci laddhabbaṃ bhavissatī”ti taṃ vihāraṃ pāvisi. Tattha pana dve mahallakā bhikkhū vassaṃ upagacchimsu. Te dve ca thūlasātake ekañca sukhumakambalaṃ labhitvā bhājetuṃ asakkontā taṃ disvā “thero no bhājetvā dassatī”ti tuṭṭhacittā “mayāṃ bhante imaṃ vassāvāsikaṃ bhājetuṃ na sakkoma, imaṃ no nissāya vivādo hoti, idaṃ amhākaṃ bhājetvā dethā”ti āhaṃsu.

So “sādhū bhājessāmi”ti dve thūlasāṭake dvinnampi bhājetvā “ayaṃ amhākaṃ vinayadharānaṃ pāpuṇāti”ti kambalaṃ gahetvā pakkāmi.

Tepi therā kambale sālayā teneva saddhiṃ Jetavanaṃ gantvā vinayadharānaṃ bhikkhūnaṃ tamatthaṃ ārocetvā “labbhati nu kho bhante vinayadharānaṃ evaṃ vilopaṃ khādituṃ”ti āhaṃsu. Bhikkhū Upanandattherena ābhataṃ pattacīvararāsiṃ disvā “mahāpuññosi tvaṃ āvuso, bahuṃ te pattacīvaraṃ laddhan”ti vadīṃsu. So “kuto me āvuso puññaṃ, iminā me upāyena idaṃ laddhan”ti sabbaṃ kathesi. Bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “āvuso Upanando Sakyaputto mahātaṇho mahālobho”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na bhikkhave Upanandena paṭipadāya anucchavikaṃ kataṃ, parassa paṭipadaṃ kathentena nāma bhikkhunā paṭhamaṃ attano anucchavikaṃ katvā pacchā paro ovaditabbo”ti,

“Attānameva paṭhamaṃ, patirūpe nivesaye.

Athaññamanusāseyya, na kilisseyya paṇḍito”ti ¹—

imāya Dhammapade gāthāya dhammaṃ desetvā “na bhikkhave Upanando idāneva, pubbepeṣa mahātaṇho mahālobhova, na ca pana idāneva, pubbepeṣa imesaṃ santakaṃ vilumpiyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasīyaṃ Brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto nadītīre rukkhadevatā ahosi. Tadā eko siṅgālo Māyāvīṃ nāma bhariyaṃ gahetvā nadītīre ekasmiṃ ṭhāne vasi. Athakadivasāṃ siṅgālī siṅgālaṃ āha “dohaḷo me sāmi uppanno, allarohitamacchaṃ khādituṃ icchāmi”ti. Siṅgālo “apposukkā hohi, āharissāmi te”ti nadītīre caranto valliyaṃ pāde palibujjhivā anutīrameva agamāsi. Tasmīṃ khaṇe gambhīracārī ca anutīracārī cāti dve uddā macche pariyesantā tīre aṭṭhaṃsu. Tesu gambhīracārī mahantaṃ rohitamacchaṃ disvā vegena udake pavasitvā taṃ naṅguṭṭhe gaṇhi. Balavā maccho parikaḍḍhanto yāsi. So gambhīracārī uddo “mahāmaccho ubhinnampi no pahossati, ehi me sahāyo hohī”ti itarena saddhiṃ sallapanto paṭhamaṃ gāthamāha—

1. Khu 1. 37 piṭṭhe Dhammapade.

29. “Anutīracārī bhaddante, sahāyamanudhāva maṃ.

Mahā me gahito maccho, so maṃ haratī vegasā”ti.

Tattha **sahāyamanudhāva** manti sahāya anudhāva maṃ, sandhivasena ma-kāro vutto. Idaṃ vuttaṃ hoti—yathāhaṃ iminā macchena na saṃhīrāmi, evaṃ maṃ naṅguṭṭhakhaṇḍe gahetvā tvaṃ anudhāvāti.

Taṃ sutvā itaro dutiyaṃ gāthamāha—

30. “Gambhīracārī bhaddante, daḷhaṃ gaṇhāhi thāmasā.

Ahaṃ taṃ uddharissāmi, supaṇṇo uragāmivā”ti.

Tattha **thāmasāti** thāmena. **Uddharissāmīti** nīharissāmi. **Supaṇṇo uragāmivāti** garuḷo sapparā viya.

Atha dvepi te ekato hutvā rohitamacchaṃ nīharitvā thale¹ ṭhapetvā māretvā “tvaṃ bhājehi, tvaṃ bhājehī”ti kalahaṃ katvā bhājetuṃ asakkontā ṭhapetvā nisīdimṃsu. Tasmiṃ kāle siṅgālo taṃ ṭhānaṃ anupatto. Te taṃ disvā ubhopi paccuggamaṇaṃ katvā “ayaṃ samma dabbhapuppha maccho amhehi ekato hutvā gahito, taṃ no bhājetuṃ asakkontānaṃ vivādo uppanno, samabhāgaṃ no bhājetvā dehi”ti tatiyaṃ gāthamāhaṃsu—

31. “Vivādo no samuppanno, dabbhapuppha suṇohi me.

Samehi medhagaṃ sammā, vivādo vūpasammatan”ti.

Tattha **dabbhapupphāti** dabbhapupphasamānavaṇṇatāya taṃ ālapanti. **Medhaganti** kalahaṃ.

Tesaṃ vacanaṃ sutvā siṅgālo attano balaṃ dīpento—

32. “Dhammaṭṭhohaṃ pure āsiṃ, bahū aḍḍā me tīritā.

Samemi medhagaṃ sammā, vivādo vūpasammatan”ti—

imaṃ gāthaṃ vatvā bhājento—

33. “Anutīracāri naṅguṭṭhaṃ, sīsaṃ gambhīracārino.

Accāyaṃ majjhimo khaṇḍo, dhammatṭhassa bhavissatī”ti—

imaṃ gāthamāha.

Tattha paṭhamagāthāya ayamatto—ahaṃ pubbe rājūnaṃ vinicchayāmacco āsīm, tena mayā vinicchaye nisīditvā bahū aḍḍā tīritā, tesāṃ tesāṃ brāhmaṇagahapatikādīnaṃ bahū aḍḍā tīritā vinicchitā, svāhaṃ tumhādisānaṃ samajātikānaṃ catuppadānaṃ aḍḍaṃ tīretuṃ kiṃ na sakkhissāmi, ahaṃ vo samemi medhagaṃ, sammā maṃ nissāya tumhākaṃ vivādo vūpasammatūti.

Evañca pana vatvā macchaṃ tayo koṭṭhāse katvā anutīracāri tvaṃ naṅguṭṭhaṃ gaṇha, sīsaṃ gambhīracārino hotu. **Accāyaṃ¹ majjhimo khaṇḍoti** apica ayaṃ majjhimo koṭṭhāso. Atha vā **accāti²** aticca, ime dve koṭṭhāse atikkamitvā tṭhito ayaṃ majjhimo khaṇḍo dhammatṭhassa vinicchayasāmikassa mayhaṃ bhavissatīti.

Evam taṃ macchaṃ vibhajitvā “tumhe kalahaṃ akatvā naṅguṭṭhañca sīsañca khādathā”ti vatvā majjhimakhaṇḍaṃ mukhena ḍaṃsitvā tesāṃ passantānaṃyeva palāyi. Te sahaṃsaṃ parājītā viya dummukhā nisīditvā gāthamāhaṃsu—

34. “Cīrampi bhakkho abhavissa, sace na vivademase.

Asīsakaṃ anaṅguṭṭhaṃ, siṅgālo harati rohitā”ti.

Tattha **cīrampī**ti dve tayo divase sandhāya vuttaṃ.

Siṅgālopi “ajja bhariyaṃ rohitamacchaṃ khādāpessāmī”ti tuṭṭhacitto tassā santikaṃ agamāsi. Sā taṃ āgacchantāṃ disvā abhinandamānā—

35. “Yathāpi rājā nandeyya, rajjaṃ laddāna khattiyo.

Evāha’majja nandāmi, disvā puṇṇamukhaṃ patin”ti—

imaṃ gāthaṃ vatvā adhigamūpāyaṃ pucchantī—

36. “Kathaṃ nu thalajo santo, udaye macchaṃ parāmasi.

Putṭho me samma akkhāhi, kathaṃ adhigataṃ tayā”ti—

imaṃ gāthamāha.

1. Athāyaṃ (Sī, I, Ka)

2. Accāyanti (Sī, Ka)

Tattha **kathaṃ nūti** “khāda bhadde”ti macchakhaṇḍe purato ṭhapite
“kathaṃ nu tvaṃ thalajo samāno udae macchaṃ gaṇhi”ti pucchi.

Siṅgālo tassā adhigamūpāyaṃ ācikkhanto anantaragāthamāha—

37. “Vivādena kisā honti, vivādena dhanakkhayā.

Jīnā uddā vivādena, bhuñja Māyāvi rohitan”ti.

Tattha **vivādena kisā hontī**ti bhade ime sattā vivādaṃ karontā vivādaṃ
nissāya kisā appamaṃsalohitā honti. **Vivādena dhanakkhayā**
hiraññasuvaṇṇādīnaṃ dhanānaṃ khayā vivādeneva honti. Dvīsupi
vivadantesu eko parājito parājitattā dhanakkhayaṃ pāpuṇāti, itaro
jayabhāgadānena. **Jīnā uddāti** dve uddāpi vivādeneva imaṃ macchaṃ jīnā,
tasmā tvaṃ mayā ābhatassa uppattiṃ mā pucchi¹, kevalaṃ imaṃ bhuñja
Māyāvi rohitanti.

Itarā abhisambuddhagāthā—

38. “Evameva manussesu, vivādo yattha jāyati.

Dhammaṭṭhaṃ paṭidhāvanti, so hi nesaṃ vināyako.

Dhanāpi tattha jīyanti, rājakoso pavaḍḍhatī”ti.

Tattha **evamevāti** bhikkhave yathā ete uddā jīnā, evameva manussesupi
yasmiṃ ṭhāne vivādo jāyati, tattha te manussā dhammaṭṭhaṃ patidhāvanti,
vinicchayasāmikaṃ upasaṅkamanti. Kimkāraṇā? **So hi nesaṃ vināyako**, so
tesaṃ vivādāpannānaṃ vivādavūpasamakoti attho. **Dhanāpi tatthāti** tattha te
vivādāpannā dhanatopi jīyanti, attano santakā parihāyanti, daṇḍena ceva
jayabhāgaggahaṇena ca rājakoso pavaḍḍhatīti.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi “tadā
siṅgālo Upanando ahosi, uddā dve mahallakā, tassa kāraṇassa
paccakkhakārikā rukkhadevatā pana ahameva ahosin”ti.

Dabbhapupphajātakavaṇṇanā pañcamā.

1. Mā sodhesi (Ka)

6. Paṇṇakajātakavaṇṇanā (401)

Paṇṇakaṃ tikhiṇadhāranti idaṃ Satthā Jetvane viharanto purāṇadutiyaikāpalobhanaṃ ārabba kathesi. Tañhi bhikkhuṃ Satthā “saccaṃ kira tvaṃ bhikkhu ukkaṇṭhito”ti pucchitvā “saccaṃ bhante”ti vutte “kena ukkaṇṭhāpito”ti vatvā “purāṇadutiyaikayā”ti vutte “bhikkhu ayaṃ itthī tuyhaṃ anattakārikā, pubbepi tvaṃ imaṃ nissāya cetasikarogena maranto¹ paṇḍite nissāya jīvitaṃ alatthā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Maddavamahārāje rajjaṃ kārente bodhisatto brāhmaṇakule nibbatti, Senakakumārotissa nāmaṃ akaṃsu. So vayappatto Takkaṣilāyaṃ sabbasippāni uggaṇhitvā Bārāṇasiṃ paccāgantvā Maddavaraṇṇo atthadhammānusāsako amacco ahosi, “Senakapaṇḍito”ti vutte sakalanagare cando viya sūriyo viya ca paññāyi. Tadā raṇṇo purohitaputto rajupaṭṭhānaṃ āgato sabbālaṅkārapaṭimaṇḍitaṃ uttamarūpadharaṃ raṇṇo aggamahesiṃ disvā paṭibaddhacitto hutvā gehaṃ gantvā nirāhāro nipajjitvā sahāyakehi puṭṭho tamatthaṃ ārocesi. Rājāpi “purohitaputto na dissati, kahaṃ nu kho”ti pucchitvā tamatthaṃ sutvā taṃ pakkosāpetvā “ahaṃ te imaṃ satta divasāni dammi, sattāhaṃ ghare katvā aṭṭhame divase āneyyāsī”ti āha. So “sādhū”ti sampaṭicchitvā taṃ gehaṃ netvā tāya saddhiṃ abhirami. Te aññaṃaṇṇaṃ paṭibaddhacittā hutvā kañci ajānāpetvā aggadvārena palāyitvā aññaṃaṇṇo vijitaṃ agamaṃsu, koci gataṭṭhānaṃ na jāni, nāvāya gatamaggo viya ahosi. Rājā nagare bheriṃ carāpetvā nānappakārena vicinantopi tassa gataṭṭhānaṃ na aññāsi. Athassa taṃ nissāya balavasoko uppajji, hadayaṃ uṇhaṃ hutvā lohitaṃ pagghari. Tato paṭṭhāya cassa kucchito lohitaṃ nikkhami, byādhi mahanto ahosi. Mahantāpi rājavejjā tikicchitum nāsakkhiṃsu.

Bodhisatto “imassa raṇṇo byādhi natthi, bhariyaṃ pana apassanto cetasikarogena phuṭṭho, upāyena taṃ tikicchissāmī”ti Āyuraṇca Pukkusañcāti dve raṇṇo paṇḍitāmacce āmantetvā “raṇṇo deviyā

1. Maddanto (Ka)

adassanena cetasikaṃ rogaṃ ṭhapetvā añño rogo natthi, bahūpakāro ca kho pana amhākaṃ rājā, tasmā upāyena naṃ tikicchāma, rājaṅgaṇe samajjaṃ kāretvā asinṃ gilituṃ jānantena asinṃ gilāpetvā rājānaṃ sīhapañjare katvā samajjaṃ olokāpessāma, rājā asinṃ gilantaṃ disvā ‘atthi nu kho ito aññaṃ dukkarataran’ti pañhaṃ pucchissati, taṃ samma Āyura tvaṃ ‘asukāṃ nāma dadāmīti vacanaṃ ito dukkarataran’ti byākareyyāsi, tato samma Pukkusa taṃ pucchissati, athassa tvaṃ ‘mahārāja dadāmīti vatvā adadato sā vācā aphalā hoti, tathārūpaṃ vācaṃ na keci upajīvanti na khādanti na pivanti, ye pana tassa vacanassānucchavikaṃ karonti, yathāpaṭiññātamattaṃ dentiyeva, idaṃ tato dukkarataran’ti evaṃ byākareyyāsi, ito paraṃ kattabbaṃ ahaṃ jānissāmī”ti vatvā samajjaṃ kāresi.

Atha te tayopi paṇḍitā rañño santikaṃ gantvā “mahārāja rājaṅgaṇe samajjo vattati, taṃ oloketānaṃ dukkhampi na dukkhaṃ hoti, ehi gacchāma”ti rājānaṃ netvā sīhapañjaraṃ vivaritvā samajjaṃ olokāpesuṃ. Bahū janā attano attano jānanakasippaṃ dassesuṃ. Eko pana puriso tettiṃsaṅgulaṃ tikhiṇadhāraṃ asiratanāṃ gilati. Rājā taṃ disvā “ayaṃ puriso etaṃ asinṃ gilati, ‘atthi nu kho ito aññaṃ dukkataran’ti ime paṇḍite pucchissāmī”ti cintetvā āyuraṃ pucchanto paṭhamāṃ gāthamāha—

39. “Paṇṇakaṃ tikhiṇadhāraṃ, asinṃ sampannapāyinaṃ.

Parisāyaṃ puriso gilati, kiṃ dukkaratarāṃ tato.

Yadaññaṃ dukkaraṃ ṭhānaṃ, taṃ me akkhāhi pucchito”ti.

Tattha **Paṇṇakanti** Paṇṇakaraṭṭhe¹ uppannaṃ. **Sampannapāyinati** sampannaṃ paralohitapāyinaṃ. **Parisāyanti** parisamajjhe dhanalobhena ayaṃ puriso gilati. **Yadaññanti** ito asigilanato yaṃ aññaṃ dukkaratarāṃ kāraṇaṃ, taṃ mayā pucchito kathehīti.

1. Dasaṇṇakanti Dasaṇṇakaraṭṭhe (Sī, Syā, I)

Athassa so taṃ kathento dutiyaṃ gāthamāha—

40. “Gileyya puriso lobhā, asim sampannapāyinaṃ.

Yo ca vajjā dadāmīti, taṃ dukkarataraṃ tato.

Sabbaññaṃ sukaraṃ ṭhānaṃ, evaṃ jānāhi maddavā”ti.

Tattha **vajjā**ti vadeyya. **Taṃ dukkarataranti** “dadāmī”ti vacanaṃ tato asigilanato dukkarataraṃ. **Sabbaññaṃ**ti “asukam nāma tava dassāmī”ti vacanaṃ ṭhapetvā aññaṃ sabbampi kāraṇaṃ sukaraṃ. **Maddavā**ti rājānaṃ gottena ālapati.

Raṇṇo Āyurapaṇḍitassa vacanaṃ sutvā “asigilanato kira ‘idaṃ nāma dammī’ti vacanaṃ dukkaraṃ, ahañca ‘purohitaputtassa devim dammī’ti avacaṃ, atidukkaraṃ vata me katan”ti vīmaṃsantasseva hadayasoko thokaṃ tanuttaṃ gato. So tato “parassa imaṃ dammīti vacanato pana aññaṃ dukkarataraṃ atthi nu kho”ti cintetvā Pukkusapaṇḍitena saddhiṃ sallapanto tatiyaṃ gāthamāha—

41. “Byākāsi Āyuro pañhaṃ, atthaṃ dhammassa kovido.

Pukkusaṃ dāni pucchāmi, kiṃ dukkarataraṃ tato.

Yadaññaṃ dukkaraṃ ṭhānaṃ, taṃ me akkhāhi pucchito”ti.

Tattha **pañhaṃ atthanti** pañhassa atthaṃ byākāsīti vuttaṃ hoti. **Dhammassa kovido**ti tadatthajotake ganthe kusalo. **Tatoti** tato vacanato kiṃ dukkarataranti.

Athassa byākaronto Pukkusapaṇḍito catutthaṃ gāthamāha—

42. “Na vācamupajīvanti, aphalaṃ giramudīritaṃ.

Yo ca datvā avākayirā, taṃ dukkarataraṃ tato.

Sabbaññaṃ sukaraṃ ṭhānaṃ, evaṃ jānāhi maddavā”ti.

Tattha **datvā**ti “asukam nāma dammī”ti paṭiññaṃ datvā. **Avākayirā**ti taṃ paṭiññātamattaṃ dadanto tasmim lobhaṃ avākareyya chindeyya, taṃ bhaṇḍaṃ dadeyyāti vuttaṃ hoti. **Tatoti** tato asigilanato “asukam nāma te dammī”ti vacanato ca tadeva dukkarataraṃ.

Rañño taṃ vacanaṃ sutvā “ahaṃ ‘purohitaputtassa devim dammī’ti paṭhamam vatvā vācāya anucchavikaṃ katvā taṃ adāsim, dukkaram vata me katan”ti parivitakkentassa soko tanukataro jāto. Athassa etadahosi “Senakapaṇḍitato añño paṇḍitataro nāma natthi, imam pañham etaṃ pucchissāmi”ti. Tato taṃ pucchanto pañcamam gāthamāha—

43. “Byākāsi Pukkuso pañham, attham dhammassa kovido.
Senakam dāni pucchāmi, kiṃ dukkarataram tato.
Yadaññaṃ dukkaram ṭhānam, taṃ me akkhāhi pucchito”ti.

Athassa byākaronto Senako chaṭṭham gāthamāha—

44. “Dadeyya puriso dānam, appam vā yadi vā bahum.
Yo ca datvā nānutappe, taṃ dukkarataram tato.
Sabbaññaṃ sukaram ṭhānam, evaṃ jānāhi maddavā”ti.

Tattha **nānutappeti** attano atikantaṃ atimanāpaṃ piyabhaṇḍam parassa datvā “kimattham mayā idam dinnam”ti evaṃ taṃ piyabhaṇḍam ārabha yo pacchā na tappati na socati, taṃ asigilānato ca “asukam nāma te dammī”ti vacanato ca tassa dānato ca dukkarataram.

Iti mahāsatto rājānam saññāpento kathesi. Dānañhi datvā aparacetanāva dussandhāriyā¹, tassā sandhāraṇadukkaratā² Vessantarajātakena dīpitā. Vuttañhetam—

- “Adu cāpaṃ gahetvāna, khaggaṃ bandhiya vāmato.
Ānessāmi sake putte, puttānam hi vadho dukho.
Aṭṭhānametaṃ dukkharūpaṃ, yaṃ kumārā vihaññare.
Satañca dhammamaññāya, ko datvā anutappatī”ti³.

Rājāpi bodhisattassa vacanaṃ sutvā sallakkhesi “ahaṃ attano maneneva purohitaputtassa devim datvā sakamanam sandhāretum na sakkomi, socāmi kilamāmi, na me idam anucchavikaṃ, sace sā mayi sasinehā

1. Dusaddhāriyā (Syā), dussahanīyā (Ka)

2. Dusaddhāriyadukkaratā (Syā), saddhāratadukkaratā (Ka) 3. Khu 6. 354 piṭṭhe.

bhaveyya, imaṃ issariyaṃ chaḍḍetvā na palāyeyya, mayi pana sinehaṃ akatvā palātāya kiṃ tāya mayhan”ti. Tassevaṃ cintentassa padumapatte udakabindu viya sabbasoko nivattitvā gato, taṅkhaṇaññevassa kucchi parisañṭhāsi. So nirogo sukhito hutvā bodhisattassa thutiṃ karonto osānagāthamāha—

45. “Byākāsi Āyuro pañhaṃ, atho Pukkusaporiso.
Sabbe pañhe atibhoti, yathā bhāsati Senako”ti.

Tattha **yathā bhāsati**ti yathā paṇḍito bhāsati, tathevetam dānaṃ nāma datvā neva anutappitabbanti. Imaṃ panassa thutiṃ katvā tuṭṭho bahum dhanamadāsi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṃ samodhānesi, saccapariyosāne ukkaṇṭhitabhikkhu sotāpattiphale patiṭṭhahi. Tadā rājamahesī purāṇadutiyikā ahoṣi, rājā ukkaṇṭhitabhikkhu, Āyurapaṇḍito Moggallāno, Pukkusapaṇḍito Sāriputto, Senakapaṇḍito ahameva ahoṣinti.

Paṇṇakajātakavaṇṇanā¹ chaṭṭhā.

7. Sattubhastajātakavaṇṇanā (402)

Vibbhantacittoti idam Satthā Jetavane viharanto attano paññāpāramim ārabha kathesi. Paccuppannavatthu **Umaṅgajātake**² āvi bhavissati.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Janako nāma rājā rajjaṃ kāresi. Tadā bodhisatto brāhmaṇakule nibbatti, Senakakumārotissa nāmaṃ karimsu. So vayappatto Takkaṣilāyaṃ sabbasippāni uggaṇhitvā Bārāṇasiṃ paccāgantvā rājānaṃ passi, rājā taṃ amaccaṭṭhāne ṭhapesi, mahantañcassa yaṣaṃ anuppadāsi. So rañño atthañca dhammañca anusāsi, madhurakatho dhammakathiko hutvā rājānaṃ pañcasu sīlesu patiṭṭhāpetvā dāne uposathakamme dasasu kusalakammappathesūti imāya kalyāṇapaṭipadāya

1. Dasaṇṇakajātakavaṇṇanā (Sī, Syā, I)

2. Khu 6. 204 piṭṭhe.

patiṭṭhāpesi, sakalaratṭhe Buddhānaṃ uppannakālo viya ahosi.
 Pakkhadivasesu rājā ca uparājādayo ca sabbe sannipatitvā dhammasabhaṃ
 sajjenti. Mahāsatto sajjitadhammasabhāyaṃ ratanapallaṅkavaragato¹
 Buddhalīlāya dhammaṃ deseti, Buddhānaṃ dhammakathāsadisāvassa kathā
 hoti.

Atha aññataro mahallakabrāhmaṇo dhanabhikkhaṃ caritvā
 kahāpaṇasahassaṃ labhitvā ekasmiṃ brāhmaṇakule nikkhipitvā puna
 “bhikkhaṃ carissāmī”ti gato. Tassa gatakāle taṃ kulaṃ kahāpaṇe vaḷañjesi.
 So āgantvā kahāpaṇe āharāpesi. Brāhmaṇo kahāpaṇe dātuṃ asakkonto
 attano dhītaraṃ tassa pādapariṇāmaṃ katvā adāsi. Brāhmaṇo taṃ gahetvā
 Bārāṇasito avidūre ekasmiṃ brāhmaṇagāme vāsaṃ kappesi. Athassa bhariyā
 daharatāya kamesu atittā aññena taruṇabrāhmaṇena saddhiṃ micchācāraṃ
 cari. **Soḷasa** hi **atappanīyavatthūni**² nāma. Katamāni soḷasa? Sāgaro
 sabbasavantīhi na tappati, aggi upādānena na tappati, rājā ratṭhena na
 tappati, bālo pāpehi na tappati, itthī methunadhammena alaṅkārena
 vijāyānenāti imehi tīhi na tappati, brāhmaṇo mantehi na tappati, jhāyī
 viharasamāpattiyā na tappati, sekkho apacayena na tappati, appiccho
 dhutaṅgaguṇena na tappati, āraddhavīriyo vīriyārambhena³ na tappati,
 dhammakathiko sākacchāya na tappati, visārado parisāya na tappati, saddho
 saṃghupaṭṭhānena na tappati, dāyako pariccāgena na tappati, paṇḍito
 dhammassavanena na tappati, catasso parisā Tathāgatadassanena na
 tappantīti.

Sāpi brāhmaṇī methunadhammena atittā taṃ brāhmaṇaṃ nīharitvā
 vissatthā pāpakammaṃ kātukāmā hutvā ekadivasaṃ dummanā nipajjitvā
 “kiṃ bhotī”ti vutā “brāhmaṇa ahaṃ tava gehe kammaṃ kātuṃ na sakkomi,
 dāsīdāsaṃ ānehī”ti āha. Bhoti dhanam me natthi, kiṃ datvā ānemīti.
 Bhikkhaṃ caritvā dhanam pariyesitvā ānehīti. Tena hi bhoti pātheyyam me
 sajjehīti. Sā tassa baddhasattūnañca abaddhasattūnañca cammapasibbakaṃ
 pūretvā adāsi. Brāhmaṇo gāmanigamarāja-

1. Sarabhapallaṅkamajjhagato (Sī, I), surabhipallaṅkamajjhagato (Syā)

2. Atappiyavatthūni (Sī, Syā, I)

3. Ātāpavīriyena (Ka)

dhānīsu caranto satta kahāpaṇasatāni labhitvā “alaṃ me ettakaṃ dhanam dāsīdāsamulāyā”ti nivattitvā attano gāmaṃ āgacchanto ekasmiṃ udakaphāsukaṭṭhāne pasibbakaṃ muñcitvā sattum khāditvā pasibbakamukhaṃ abandhitvāva pāṇīyaṃ pivitum otiṇṇo. Athekasmiṃ rukkhasusire eko kaṇhasappo sattugandhaṃ ghāyitvā pasibbakaṃ pavisitvā bhogaṃ ābhujitvā sattum khādanto nipajji. Brāhmaṇo āgantvā pasibbakassa abbhantaram anoloketvā pasibbakaṃ bandhitvā aṃse katvā pāyāsi. Antarāmagge ekasmiṃ rukke nibbattadevatā khandhaviṭṭape¹ ṭhatvā “brāhmaṇa sace antarāmagge vasissasi, sayam marissasi, sace ajja gharaṃ gamissasi, bhariyā te marissatī”ti vatvā antaradhāyi. So olokento devataṃ adisvā bhīto maraṇabhayaatajjito rodanto paridevanto Bārāṇasīnagaradvāraṃ sampāpuṇi.

Tadā ca pannarasuposatho hoti alaṅkatadhammāsane nisīditvā bodhisattassa dhammakathanadivaso. Mahājano nānāgandhapupphādihattho vaggavaggo hutvā dhammiṃ kathaṃ sotum gacchati. Brāhmaṇo taṃ disvā “kahaṃ gacchathā”ti pucchitvā “brāhmaṇa ajja Senakapaṇḍito madhurassarena Buddhalīlāya dhammaṃ deseti, kiṃ tvampi na jānāsi”ti vutte cintesi “paṇḍito kira dhammakathiko, ahañcamhi maraṇabhayaatajjito, paṇḍitā kho pana mahantampi sokaṃ haritum sakkonti, mayāpi tattha gantvā dhammaṃ sotum vaṭṭatī”ti. So tehi saddhiṃ tattha gantvā mahāsattaṃ parivāretvā nisinnāya sarājikāya parisāya pariyante sattupasibbakena khandhagatena dhammāsanato avidūre maraṇasayatajjito rodamāno aṭṭhāsi. Mahāsatto ākāsagaṅgaṃ otaranto viya amatavassaṃ vassento viya ca dhammaṃ desesi. Mahājano sañjātasomanasso sādhuḥkāraṃ datvā dhammaṃ assosi.

Paṇḍitā ca nāma disācakkhukā honti. Tasmiṃ khaṇe mahāsatto pasannapaṇcapasādāni² akkhīni ummīletvā samantato parisāṃ olokento taṃ brāhmaṇaṃ disvā cintesi “ettakā parisā somanassajātā sādhuḥkāraṃ datvā dhammaṃ suṇanti, ayaṃ paneko brāhmaṇo domanassappatto rodati, etassa abbhantare assujananasamatthena sokena bhavitabbaṃ, tamassa

1. Khandhavivare (Sī)

2. Sampannapaṇcapasādāni (Ka)

ambilena paharitvā tambamalaṃ viya padumapalāsato udakabinduṃ viya
vinivattetvā ettheva naṃ nissokaṃ tuṭṭhamānaṃ katvā dhammaṃ
desessāmi”ti. So taṃ āmantetvā “brāhmaṇa Senakapaṇḍito nāmahaṃ,
idāneva taṃ nissokaṃ karissāmi, vissattho kathehi”ti tena saddhiṃ
sallapanto paṭhamam gāthamāha—

46. “Vibbhantacitto kupitindriyosi,
Nettehi te vārigaṇā savanti.
Kiṃ te naṭṭhaṃ kiṃ pana patthayāno,
Idhāgamā brahme tadingha brūhi”ti.

Tattha **kupitindriyosī**ti cakkhundriyameva sandhāya “kupitindriyosī”ti
āha. **Vārigaṇā**ti assubindūni. **Inghā**ti codanatthe nipāto. Tañhi mahāsatto
codento evamāha “brāhmaṇa sattā nāma dvīhi kārāṇehi socanti paridevanti
sattasaṅkhāresu kismiṇcideva piyajātike naṭṭhe vā, kiñcideva piyajātikaṃ
patthetvā alabhantā vā. Tattha kiṃ te naṭṭhaṃ, kiṃ vā pana patthayanto
tvaṃ idha āgato, idaṃ me khippaṃ brūhi”ti.

Athassa attano sokakāraṇam kathento brāhmaṇo dutiyaṃ gāthamāha—

47. “Miygetha bhariyā vajato mama’jja,
Agacchato maraṇamāha yakkho.
Etena dukkhena pavedhitosmi,
Akkhāhi me senaka etamatthan”ti.

Tattha **vajatoti** gehaṃ gacchantassa. **Agacchatoti** agacchantassa.
Yakkhoti antarāmagge ekā rukkhadevatā evamāhāti vadati. Sā kira devatā
“pasibbake te brāhmaṇa kaṇhasappo”ti anācikkhantī bodhisattassa
ñāṇānubhāvappakāsanatthaṃ nācikkhi. **Etena dukkhenā**ti gacchato
bhariyāya maraṇadukkhena, agacchato attano maraṇadukkhena, tenasmi
pavedhito ghaṭṭito kampito. **Etamatthanti** etaṃ kārāṇam. Yena me

kāraṇena gacchato bhariyāya maraṇaṃ, agacchato attano maraṇaṃ hoti, etaṃ me kāraṇaṃ ācikkhāhīti attho.

Mahāsatto brāhmaṇassa vacanaṃ sutvā samuddamatthake jālaṃ khipanto viya nāṇajālaṃ pattharivā “imesaṃ sattānaṃ bahūni maraṇakāraṇāni. Samudde nimuggāpi maranti, tattha vāḷamacchehi gahitāpi, gaṅgāya patitāpi, tattha susumārehi gahitāpi, rukkhato patitāpi, kaṇṭakena viddhāpi, nānappakārehi āvudhehi pahaṭāpi, visaṃ khāditvāpi, ubbandhitvāpi, papāte patitāpi, atisītādīhi vā nānappakārehi vā rogehi upaddutāpi marantiyeva, evaṃ bahūsu maraṇakāraṇesu katarena nu kho kāraṇena ajjesa brāhmaṇo antarāmagge vasanto sayāṃ marissati, gehamassa vajato bhariyā marissatī”ti cintesi. Cinto evo brāhmaṇassa khandhe pasibbakaṃ disvā “imasmim pasibbake ekena sappena pavittṭhena bhavitabbaṃ, pavisanto ca paneso imasmim brāhmaṇe pātarāsamaye sattum khāditvā pasibbakamukhaṃ abandhitvā pāṇiyaṃ pātuṃ gate sattugandhena sappo pavittṭho bhavissati, brāhmaṇopi pāṇiyaṃ pivitvā āgato sappassa pavittṭhabhāvaṃ ajānitvā pasibbakaṃ bandhitvā ādāya pakkanto bhavissati, sacāyaṃ antarāmagge vasanto sāyaṃ vasanaṭṭhāne ‘sattum khādissāmī’ti pasibbakaṃ muñcitvā hatthaṃ pavesessati, atha naṃ sappo hatthe ḍaṃsitvā jīvitakkhayaṃ pāpessati, idamassa antarāmagge vasantassa maraṇakāraṇaṃ. Sace pana gehaṃ gaccheyya, pasibbako bhariyāya hatthagato bhavissati, sā ‘antobhaṇḍaṃ olokessāmī’ti pasibbakaṃ muñcitvā hatthaṃ pavesessati, atha naṃ sappo ḍaṃsitvā jīvitakkhayaṃ pāpessati, idamassa ajja gehaṃ gatassa bhariyāya maraṇakāraṇaṃ”ti upāyakosallaṇṇeneva aññāsi.

Athassa etadahosi “iminā kaṇhasappena sūrena nibbhayena bhavitabbaṃ, ayañhi brāhmaṇassa mahāphāsukaṃ paharantopi pasibbake attano calanaṃ vā phandanaṃ vā na dasseti, evarūpāya parisāya majjhepi attano atthibhāvaṃ na dasseti, tasmā iminā kaṇhasappena sūrena nibbhayena bhavitabbaṃ”ti. Idampi so upāyakosallaṇṇeneva dibbacakkhunā passanto viya aññāsi. Evaṃ sarājikāya parisāya majjhe sappāṃ pasibbakaṃ pavissantāṃ disvā tṭhitapuriso viya mahāsatto upāyakosallaṇṇeneva paricchinditvā brāhmaṇassa pañhaṃ kathento tatiyaṃ gāthamāha—

48. “Bahūni ṭhānāni vicintayitvā,
Yamettha vakkhāmi tadeva saccam.
Maññāmi te brāhmaṇa sattubhastam,
Ajānato kaṇhasappo pavitṭho”ti.

Tattha **bahūni ṭhānāni**ti bahūni kāraṇāni. **Vicintayitvā**ti paṭivijjhivā cintāvasena pavattapaṭivedho hutvā. **Yamettha vakkhāmi**ti yaṃ te ahaṃ etesu kāraṇesu etaṃ kāraṇaṃ vakkhāmi. **Tadeva saccanti** tadeva tathaṃ dibbacakkhunā disvā kathitasadisam bhavissatīti dīpeti. **Maññāmi**ti sallakkhemi. **Satthubhastanti** sattupasibbakaṃ. **Ajānatoti** ajānantasseva eko kaṇhasappo pavitṭhoti maññāmīti.

Evañca pana vatvā “atthi te brāhmaṇa etasmiṃ pasibbake sattū”ti pucchi. Atthi paṇḍitāti. Ajja pātarāsavelāya sattum khādīti. Āma paṇḍitāti. Kattha nisīditvāti. Araññe rukkhamaṇasmiṃ paṇḍitāti. Sattum khāditvā pāṇīyaṃ pātum gacchanto pasibbakamukhaṃ bandhi, na bandhīti. Na bandhiṃ paṇḍitāti. Pāṇīyaṃ pivitvā āgato pasibbakaṃ oloketvā bandhīti. Anoloketvā bandhiṃ paṇḍitāti. “Brāhmaṇa tava pāṇīyaṃ pātum gatakāle ajānantasseva te sattugandhena pasibbakaṃ sappo pavitṭhoti maññāmi, evamettha āgato tvaṃ¹, tasmā pasibbakaṃ otāretvā parisamajjhe ṭhapetvā pasibbakamukhaṃ mocetvā paṭikkamma ṭhito ekaṃ daṇḍakaṃ gahetvā pasibbakaṃ tāva pahara, tato patthaṭaphaṇaṃ susūtisaddaṃ katvā nikkhamantaṃ kaṇhasappaṃ disvā nikkakko bhavissatī”ti catutthaṃ gāthamāha—

49. “Ādāya daṇḍaṃ parisumbha bhastaṃ,
Passe’lamūgaṃ uragaṃ dujivhaṃ.
Chinda’jja kaṅkhaṃ vicikicchitāni,
Bhujāṅgamaṃ passa pamuṇca bhastanti”ti.

Tattha **parisumbhāti** pahara. **Passe’lamūganti** eḷaṃ paggharantena mukhena eḷamūgaṃ pasibbakato nikkhamantaṃ dujivhaṃ uragaṃ passa. **Chinda’jja kaṅkhaṃ vicikicchitāni**ti “atthi nu kho me pasibbake sappo, udāhu natthī”ti kaṅkameva punappunaṃ uppajjamānāni vicikicchitāni ca ajja chinda, mayhaṃ saddaha, avitathaṃhi me veyyākaraṇaṃ, idāneva nikkhamantaṃ bhujāṅgamaṃ passa pamuṇca bhastanti.

1. Etamettha tathaṃ (I, Ka)

Brāhmaṇo mahāsattassa katham sutvā saṁviggo bhayappatto tathā akāsi. Sappopi sattubhaste¹ daḍḍena pahaṭe² pasibbakamukhā nikkhamitvā mahājanam olokeno aṭṭhāsi. Tamattham pakāsento Satthā pañcamam gāthamāha—

50. “Saṁviggārūpo parisāya majjhe,
So brāhmaṇo sattubhastam pamuñci.
Atha nikkhami urago uggatejo,
Āsīso sappo phaṇam karitvā”ti.

Sappassa phaṇam katvā nikkhantakāle “mahāsattassa Sabbaññubuddhasseva byākaraṇam ahoṣī”ti mahājano celukkhepasahassāni pavattesi, aṅguliphoṭanasahassāni paribbhamimsu, ghanameghavasam viya sattaratanavassam vassi, sādhuḥkārasahassāni pavattimsu, mahāpathavībhijjanasaddo viya ahoṣi. Idam pana Buddhālīlaya evarūpassa pañhassa kathanam nāma neva jātiyā balam, na gottakulappadesanam balam, kassa panetam balanti? Paññāya balam. Paññavā hi puggalo vipassanam vadḍhetvā ariyamaggadvāram vivaritvā amatamahānibbānam pavisati, sāvakapāramimpi paccekabodhimpi sammāsambodhimpi paṭivijjhati. Amatamahānibbānasampāpakesu hi dhammesu paññāva seṭṭhā, avasesā tassā parivārā honti. Tenesam vuttam—

“Paññā hi seṭṭhā kusalā vadanti,
Nakkhattarājāriva tārakānam.
Sīlam sirī cāpi satañca dhammo,
Anvāyikā paññavato bhavantī”ti³.

Evam kathite ca pana mahāsattena pañhe eko ahituṇḍiko sappassa mukhabandhanam katvā sappam gahetvā araṇṇe vissajjesi. Brāhmaṇo rājānam upasaṅkamitvā jayāpetvā añjalim paggayha rañño thutim karonto upaḍḍhagāthamāha—

51. “Suladdhalābhā janakassa rañño.
Yo passatī senakam sādhuḥpaññan”ti.

1. Bhoge (Sī, Syā, I)

2. Pahaṭo (Sī, Syā)

3. Khu 6. 10 piṭṭhe.

Tassattho—yo sādhuṇaṇṇaṃ uttamapaṇṇaṃ Senakapaṇḍitaṃ akkhīni ummīletvā icchiticchitakkhaṇe piyacakkhūhi passitum labhati, tassa raṇṇo janakassa ete icchiticchitakkhaṇe dassanalābhā suladdhalābhā vata etena, laddhesu sabbalābhesu eteva lābhā suladdhalābhā nāmāti.

Brāhmaṇopi raṇṇo thutim katvā puna pasibbakato satta kahāpaṇasatāni gahetvā mahāsattassa thutim katvā tuṭṭhidāyaṃ dātukāmo diyaḍḍhagāthamāha—

“Vivaṭṭachaddo nusi sabbadassī,
Ñāṇaṃ nu te brāhmaṇa bhiṃsarūpaṃ.

52. Imāni me sattasatāni atthi,
Gaṇhāhi sabbāni dadāmi tuyhaṃ.
Tayā hi me jīvita'majja laddhaṃ,
Athopi bhariyāya makāsi sotthin”ti.

Tattha **vivaṭṭachaddo nusi sabbadassī**ti kiṃ nu kho tvaṃ sabbesu dhammākāresu vivaṭṭachadano vivaṭṭaneyyadhammo Sabbaññubuddhoti thutivasena pucchati. **Ñāṇaṃ nu te brāhmaṇa bhiṃsarūpanti** udāhu asabbaññussapi sato tava ñāṇaṃ abhiviya bhiṃsarūpaṃ sabbaññutaññāṇaṃ viya balavanti. **Tayā hi meti** tayā hi dinnattā ajja mayā jīvitaṃ laddhaṃ. **Athopi bhariyāya makāsi sotthinti** athopi me bhariyāya tvameva sotthim akāsi.

Iti so vatvā “sacepi satasahassaṃ bhaveyya, dadeyyamevāhaṃ, ettakameva me dhanāṃ, imāni me satta satāni gaṇhā”ti punappunaṃ bodhisattaṃ yāci. Taṃ sutvā bodhisatto aṭṭhamāṃ gāthamāha—

53. “Na paṇḍitā vetana'mādiyanti,
Citrāhi gāthāhi subhāsītāhi.
Itopi te brahme dadantu vittaṃ,
Ādāya tvaṃ gaccha sakāṃ niketan”ti.

Tattha **vetananti** vettanaṃ, ayameva vā pāṭho. **Itopi te brahmeti** brāhmaṇa ito mama pādamūlatopi tuyhaṃ dhanāṃ dadantu. **Vittaṃ ādāya tvaṃ**

gacchāti ito aññāni tīṇi satāni gahetvā saḥassabhaṇḍikam ādāya sakanivesanam gaccha.

Evañca pana vatvā mahāsatto brāhmaṇassa saḥassam pūrāpento kahāpaṇe dāpetvā “brāhmaṇa kena tvaṃ dhanabhikkhāya pesito”ti pucchi. Bhariyāya me paṇḍitāti. Bhariyā pana te mahallikā, daharāti. Daharā paṇḍitāti. “Tena hi sā aññena saddhim anācāram karontī ‘nibbhayā hutvā karissāmi’ti taṃ pesesi, sace ime kahāpaṇe gharam nessasi, sā te dukkhena laddhakahāpaṇe attano jārassa dassati, tasmā tvaṃ ujukameva geham agantvā bahigāme rukkhāmūle vā yattha katthaci vā kahāpaṇe ṭhapetvā paviseyyāsī”ti vatvā taṃ uyyojesi. So gāmasamīpam gantvā ekasmiṃ rukkhāmūle kahāpaṇe ṭhapetvā sāyam geham agamāsi. Bhariyāpissa tasmim khaṇe jārena saddhim nisinnā¹ ahosi. Brāhmaṇo dvāre ṭhatvā “bhoti”ti āha. Sā tassa saddam sallakkhetvā dīpam nibbāpetvā dvāram vivaritvā brāhmaṇe anto pavitṭhe itaram nīharitvā dvāramūle ṭhapetvā geham pavisitvā pasibbake kiñci adisvā “brāhmaṇa kim te bhikkham caritvā laddhan”ti pucchi. Saḥassam me laddhanti. Kaham pana tanti. Asukatṭhāne nāma ṭhapitam, pātova āharissāmi, mā cintayīti. Sā gantvā jārassa ācikkhi. So nikkhamitvā attanā ṭhapitam viya gaṇhi.

Brāhmaṇo punadivase gantvā kahāpaṇe apassanto bodhisattassa santikam gantvā “kim brāhmaṇā”ti vutte “kahāpaṇe na passāmi paṇḍitā”ti āha. Bhariyāya te ācikkhīti. Āma paṇḍitāti. Mahāsatto tāya jārassa ācikkhitabhāvam ñatvā “atthi pana te brāhmaṇa bhariyāya kulūpakabrāhmaṇo”ti pucchi. Atthi paṇḍitāti. Tuyhampi atthīti. Āma paṇḍitāti. Athassa mahāsatto sattannam divasānam paribbayaṃ dāpetvā “gaccha paṭhamadivase tava satta, bhariyāya te sattāti cuddasa brāhmaṇe nimantetvā bhojetha, punadivasato paṭṭhāya ekekaṃ hāpetvā sattame divase tava ekaṃ, bhariyāya te ekanti dve brāhmaṇe nimantetvā bhariyāya te satta divase nimantitabrāhmaṇassa nibaddham āgamanabhāvam ñatvā mayham ārocehi”ti āha. Brāhmaṇo

tathā katvā “sallakkhito me paṇḍita nibaddham bhuñjanakabrāhmaṇo”ti mahāsattassa ārocesi.

Bodhisatto tena saddhim purise pesetvā taṃ brāhmaṇaṃ āharāpetvā¹ “asukarukkhamūlato te imassa brāhmaṇassa santakaṃ kahāpaṇasahassaṃ gahitan”ti pucchi. Na gaṇhāmi paṇḍitāti. Tvaṃ mama Senakapaṇḍitabhāvaṃ na jānāsi, āharāpessāmi te kahāpaṇeti. So bhūto “gahitā me”ti sampatiṇṇi. Kuhiṃ te ṭhapitāti. Tattheva paṇḍita ṭhapitāti. Bodhisatto brāhmaṇaṃ pucchi “brāhmaṇa kiṃ te sāyeva bhariyā hotu, udāhu aññaṃ gaṇhissasi”ti. Sāyeva me hotu paṇḍitāti. Bodhisatto manusse pesetvā brāhmaṇassa kahāpaṇe ca brāhmaṇiṇca āharāpetvā corabrāhmaṇassa hatthato kahāpaṇe brāhmaṇassa dāpetvā itarassa rājāṇaṃ karetvā nagarā niharāpetvā brāhmaṇiṇyāpi rājāṇaṃ karetvā brāhmaṇassa mahantaṃ yasaṃ datvā attanoyeva santike vasāpesi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātaṃ samodhānesi, saccapariyosāne bahū sotāpattiphalādiṇi sacchikarimsu. Tadā brāhmaṇo Ānando ahoṣi, rukkhadevatā Sāriputto, parisā Buddhaparisā, Senakapaṇḍito pana ahameva ahoṣinti.

Sattubhastajātakavaṇṇanā sattamā.

8. Aṭṭhisenajātakavaṇṇanā (403)

Ye’me ahaṃ na jānāmīti idaṃ Satthā Āḷaviṃ nissāya Aggāḷave cetiye viharanto Kuṭikārasikkhāpadaṃ ārabha kathesi. Paccuppannavatthu heṭṭhā **Maṇikaṇṭhajātake**² kathitameva. Satthā pana te bhikkhū āmantetvā “bhikkhave porāṇakapaṇḍitā pubbe anuppanne Buddhe bāhirakapabbajjāya pabbajitvā rajūhi pavāritāpi ‘yācanā nāma paresaṃ appiyā amanāpā’ti na yācimsū”ti vatvā atītaṃ āhari.

1. Āṇāpetvā (Sī, Syā)

2. Khu 5. 71 piṭṭhe.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto ekasmiṃ
 nigame brāhmaṇakule nibbatti, Aṭṭhisenakumārotissa nāmaṃ karimsu. So
 vayappatto Takkasilāyaṃ sabbasippāni uggaṇhitvā aparabhāge kāmesu
 ādīnavaṃ disvā gharāvāsato nikkhamitvā isipabbajjaṃ pabbajitvā
 jhānābhīṇṇāsamāpattiyo nibbattetvā Himavantapadese ciram vasi tvā
 loṇambilasevanatthāya manussapathaṃ otaritvā anupubbena Bārāṇasiṃ
 patvā rājuyyāne vasi tvā punadivase bhikkhāya caranto rājaṅgaṇaṃ agamāsi.
 Rājā tassācāravihāre paṣiditvā taṃ nimantāpetvā¹ pāsādatale pallaṅke
 nisīdāpetvā subhojanaṃ bhojetvā bhojanāvasāne anumodanaṃ sutvā
 pasanno paṭiññaṃ gahetvā mahāsattaṃ rājuyyāne vasāpesi, divasassa ca dve
 tayo vāre upaṭṭhānaṃ agamāsi. So ekadivasaṃ dhammakathāya pasanno
 rajjaṃ ādiṃ katvā “yena vo attho, taṃ vadeyyāthā”ti pavāresi. Bodhisatto
 “idaṃ nāma me dehi”ti na vadati. Aññe yācakā “idaṃ dehi, idaṃ dehi”ti
 icchiticchitaṃ yācanti, rājā asajjamaṇo detiyeva. So ekadivasaṃ cintesi
 “aññe yācanakavanibbakā ‘idañcidaṇca amhākaṃ dehi’ti maṃ yācanti, ayyo
 pana Aṭṭhiseno pavāritakālato paṭṭhāya na kiñci yācati, paññavā kho panesa
 upāyakusalo, pucchissāmi na”ti. So ekadivasaṃ bhuttaṭṭarāso gantvā
 vanditvā ekamantaṃ nisinna aññesaṃ yācanakāraṇaṃ tassa ca
 ayācanakāraṇaṃ pucchanto paṭhamamā gāthamāha—

54. “Ye’me ahaṃ na jānāmi, Aṭṭhisena vanibbake.

Te maṃ saṅgama yācanti, kasmā maṃ tvaṃ na yācasī”ti.

Tattha **vanibbaketi** yācanake. **Saṅgammā**ti samāgantvā. Idaṃ vuttaṃ
 hoti—ayya Aṭṭhisena yeme vanibbake ahaṃ nāmagottajātikulappadesena
 “ime nāmete”tipi na jānāmi, te maṃ samāgantvā icchiticchitaṃ yācanti,
 tvaṃ pana kasmā maṃ kiñci na yācasīti.

Taṃ sutvā bodhisatto dutiyaṃ gāthamāha—

55. “Yācako appiyo hoti, yācaṃ adadamappiyo.

Tasmāhaṃ taṃ na yācāmi, mā me videssanā ahū”ti.

1. Pakkosāpetvā (Sī, Syā, I)

Tattha **yācako appiyo hotīti** yo hi mahārāja puggalo “idaṃ me dehi”ti yācako, so mātāpitūnampi mittāmaccādīnampi appiyo hoti amanāpo. Tassa appiyabhāvo maṇikaṇṭhajātakena dīpetabbo. **Yācanti** yācitabhaṇḍaṃ. **Adadanti** adadamāno. Idaṃ vuttaṃ hoti—yopi yācitaṃ na deti, so mātāpitāro ādiṃkatvā adadamāno puggalo yācakassa appiyo hotīti. **Tasmāti** yasmā yācakopi dāyakassa, yācitaṃ bhaṇḍaṃ adadantopi yācakassa appiyo hoti, tasmā ahaṃ taṃ na yācāmi. **Mā me videssanā¹ ahūti** sace hi ahaṃ yāceyyameva, tava videsso² bhaveyya, sā me tava santikā uppannā videssanā, sace pana tvaṃ na dadeyyāsi, mama videsso bhaveyyāsi, sā ca mama tayi videssanā, evaṃ sabbathāpi mā me videssanā ahu, mā no ubhinnampi mettā bhijjīti etamattamaṃ sampassanto ahaṃ taṃ na kiñci yācāmīti.

Athassa vacanaṃ sutvā rājā tisso gāthā abhāsi—

56. “Yo ve³ yācana-jīvāno, kāle yācaṃ na yācati.
Paraṇca puñña⁴ dhamseti, attanāpi na jīvati.

57. Yo ca yācana-jīvāno, kāle yācaṃ hi yācati.
Paraṇca puññaṃ labbheti, attanāpi ca jīvati.

58. Na vedessanti sappaññā, disvā yācakamāgate.
Brahmacāri piyo mesi, vada tvaṃ bhaññamicchasi”ti.

Tattha **yācana-jīvānoti** yācana-jīvamāno⁵, ayameva vā pāṭho. Idaṃ vuttaṃ hoti—ayya Aṭṭhisena yo yācanena jīvamāno dhammiko samaṇo vā brāhmaṇo vā yācitabbayuttapattakāle kiñcideva yācitabbaṃ na yācati, so paraṇca dāyakaṃ puñña⁴ dhamseti parihāpeti, attanāpi ca sukhaṃ na jīvati. **Puññaṃ labbhetīti** kāle pana yācitabbaṃ yācanto paraṇca puññaṃ adhigameti, attanāpi ca sukhaṃ jīvati. **Na vedessantīti⁶** yaṃ tvaṃ vadesi “mā me videssanā ahū”ti, taṃ⁷ kasmā vadasi. Sappaññā hi

1. Viddesanā (Sī, Syā, I)

2. Viddeso (Sī, Syā, I)

3. Ce (Sī) ca (Syā, I)

4. Puññaṃ (Syā, Ka)

5. Yācana-jīvino (I, Ka)

6. Na ve dissantīti (Sī, I), na ve dussantīti (Syā)

7. Atha (Sī, Syā)

dānañca dānaphalañca jānantā paṇḍitā yācake āgate disvā na dessanti¹ na kujjhanti, aññadatthu pana pamuditāva hontīti dīpeti. **Yācakamāgateti** makāro byañjanasandhivasena vutto, yācake āgateti attho. **Brahmacāri piyo mesīti** ayya Aṭṭhisena parisuddhacāri mahāpuñña tvaṃ mayhaṃ ativiya piyo, tasmā varam tvaṃ maṃ vadehi yācāhiyeva. **Bhaññamicchasi**ti yaṃkiñci vattabbaṃ icchasi, sabbaṃ vada, rajjampi te dassāmiyevāti.

Evam bodhisatto rañña rajjenāpi pavārito neva kiñci yāci. Rañño pana evaṃ attano ajjhāsaye kathite mahāsattopi pabbajitapaṭipattim dassetuṃ “mahārāja yācanā hi nāmesā kāmabhogīnaṃ gihīnaṃ āciñṇā, na pabbajitānaṃ, pabbajitena pana pabbajitakālato paṭṭhāya gihīhi asamānaparisuddhājīvena bhavittabbaṃ”ti pabbajitapaṭipadaṃ dassento chaṭṭhaṃ gāthamāha—

59. “Na ve yācanti sappañña, dhīro ca veditumarahati.

Uddissa ariyā tiṭṭhanti, esā ariyāna yācanā”ti.

Tattha **sappaññāti** Buddhā ca Buddhasāvakā ca bodhiyā paṭipannā isipabbajjaṃ pabbajitā bodhisattā ca sabbepi sappañña ca susilā ca², etc evarūpā sappañña “amhākaṃ idañcidañca dethā”ti na yācanti. **Dhīro ca veditumarahati**ti upaṭṭhāko pana dhīro paṇḍito gilānakāle ca agilānakāle ca yena yenattho, taṃ sabbaṃ sayameva vedituṃ jānituṃ arahati. **Uddissa ariyā tiṭṭhanti**ti ariyā pana vācaṃ abhinditvā yenatthikā honti, taṃ uddissa kevalaṃ bhikkhācāravattena tiṭṭhanti, neva kāyaṅgaṃ vā vācaṅgaṃ vā kopenti. Kāyavikāraṃ dassetvā nimittaṃ karonto hi kāyaṅgaṃ kopeti nāma, vacībhedaṃ karonto vācaṅgaṃ kopeti nāma, tadubhayaṃ akatvā Buddhādayo ariyā tiṭṭhanti. **Esā ariyāna yācanāti** esā kāyaṅgavācaṅgaṃ akopetvā bhikkhāya tiṭṭhamānā ariyānaṃ yācanā nāma.

Rājā bodhisattassa vacanaṃ sutvā “bhante yadi sappañño upaṭṭhāko attanāva ñatvā kulūpakassa dātabbaṃ deti, ahampi tumhākaṃ idañcidañca dammī”ti vadanto sattamaṃ gāthamāha—

1. Na dussanti (Syā)

2. Sappañña supaññavā susilavā (Sī, I, Ka)

60. “Dadāmi te brāhmaṇa rohiṇīnaṃ,
 Gavaṃ sahaṣsaṃ saha puṅgavena.
 Ariyo hi ariyassa kathaṃ na dajjā,
 Sutvāna gāthā tava dhammayuttā”ti.

Tattha **rohiṇīnanti** rattavaṇṇānaṃ. **Gavaṃ sahaṣsanti** khīradadhi-
 ādimadhurarasaparibhogatthāya evarūpānaṃ gunnaṃ sahaṣsaṃ tuyhaṃ
 dammi, taṃ me paṭiggaṇha. **Ariyoti** ācāra-ariyo. **Ariyassāti** ācāra-ariyassa.
Kathaṃ na dajjāti kena kāraṇena na dadeyya.

Evam vutte bodhisatto “ahaṃ mahārāja akiñcano pabbajito, na me
 gāvīhi attho”ti paṭikkhipi. Rājā tassovāde ṭhatvā dānādīni puññāni katvā
 saggaparāyaṇo ahosi. Sopi aparihīnajjhāno brahmaloke uppajji.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakam
 samodhānesi, saccapariyosāne bahū sotāpattiṭṭhalādīsu paṭiṭṭhitā. Tadā rājā
 Ānando ahosi, Aṭṭhiseno pana ahameva ahosinti.

Aṭṭhisenajātakavaṇṇanā aṭṭhamā.

9. Kapijātakavaṇṇanā (404)

Yattha verī nivasatīti idaṃ Satthā Jetavane viharanto Devadattassa
 pathavipavesanaṃ ārabba kathesi. Tasmiñhi pathaviṃ pavitṭhe
 dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “āvuso Devadatto saha parisāya
 naṭṭho”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya
 sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na bhikkhave idāneva
 Devadatto saha parisāya naṭṭho, pubbepi nassiyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasīyaṃ Brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto kapiyoniyaṃ
 nibbattitvā pañcasatakapiparivāro rājuyyāne vasi. Devadattopi kapiyoniyaṃ
 nibbattitvā pañcasatakapiparivāro tattheva vasi. Athekadivasam purohite
 uyyānaṃ gantvā nhatvā alaṅkaritvā nikkhamante

eko lolakapi puretaraṃ gantvā rājuyyānadvāre toraṇamatthake nisīditvā tassa matthake vaccapiṇḍaṃ pādetvā puna uddhaṃ olokontassa mukhe pātesi. So nivattitvā “hotu, jānissāmi tumhākaṃ kattabban”ti makkaṇṇe santajjetvā puna nhatvā pakkāmi. Tena veraṃ gahetvā makkaṭānaṃ santajjitabhāvaṃ bodhisattassa ārocesuṃ. So “verīnaṃ nivasanaṭṭhāne nāma vasituṃ na vaṭṭati, sabbopi kapigaṇo palāyitvā aññattha gacchatu”ti kapisahassassapi ārocāpesi. Dubbacakapi attano parivāramakkaṇṇe gahetvā “pacchā jānissāmi”ti tattheva nisīdi. Bodhisatto attano parivāraṃ gahetvā araṇṇaṃ pāvisi. Athekadivasanaṃ ekissā vīhikoṭṭikāya dāsiyā ātape pasāritavihiṃ khādanto eko eḷako ummukkena pahāraṃ labhitvā ādittasarīro palāyanto ekissā hatthisālaṃ nissāya tiṇakuṭiyā kuṭṭe sarīraṃ ghaṃsi. So aggi tiṇakuṭikaṃ gaṇhi, tato utṭhāya hatthisālaṃ gaṇhi, hatthisālāya hatthīnaṃ piṭṭhi jhāyi, hatthivejjā hatthīnaṃ paṭijagganti.

Purohitopi makkaṭānaṃ gahaṇūpāyaṃ upadhārento vicarati. Atha naṃ rājupaṭṭhānaṃ āgantvā nisinnaṃ rājā āha “ācariya bahū no hatthī vaṇitā¹ jātā, hatthivejjā paṭijaggituṃ na jānanti, jānāsi nu kho kiñci bhesajjan”ti. Jānāmi mahārājāti. Kiṃ nāmāti. Makkaṭavasā mahārājāti. Kahaṃ labhissāmāti. Nanu uyyāne bahū makkaṭāti. Rājā “uyyāne makkaṇṇe māretvā vasaṃ ānethā”ti āha. Dhanuggahā gantvā pañcasatepi makkaṇṇe vijjhivā māresuṃ. Eko pana jeṭṭhakamakkaṇṇo palāyanto sarapahāraṃ labhitvāpi tattheva apatitvā bodhisattassa vasanaṭṭhānaṃ patvā pati. Vānarā “amhākaṃ vasanaṭṭhānaṃ patvā mato”ti tassa pahāraṃ laddhā matahāvaṃ bodhisattassa ārocesuṃ. So gantvā kapigaṇamajjhe nisinno “paṇḍitānaṃ ovādaṃ akatvā veriṭṭhāne vasantā nāma evaṃ vinassanti”ti kapigaṇassa ovādavasena imā gāthā abhāsi—

61. “Yattha verī nivasati, na vase tattha paṇḍito.

Ekarattaṃ dvirattaṃ vā, dukkhaṃ vasati verisu.

1. Gaṇḍikā (Sī, Syā)

62. Diso ve lahucittassa, posassānuvidhīyato.
Ekassa kapino hetu, yūthassa anayo kato.
63. Bālova paṇḍitamānī, yūthassa parihārako.
Sacittassa vasarṇ gantvā, sayethāyaṇ yathā kapi.
64. Na sādhu balavā bālo, yūthassa parihārako.
Ahito bhavati ñātīnaṇ, sakuṇānaṇva cetako.
65. Dhīrova balavā sādhu, yūthassa parihārako.
Hito bhavati ñātīnaṇ, tidasānaṇva vāsavo.
66. Yo ca sīlaṇca paññaṇca, sutaṇca'ttani passati.
Ubhinnaṇmatthaṇ carati, attano ca parassa ca.
67. Tasmā tuleyya mattānaṇ, sīlapaññaṇsutāṇiva.
Gaṇaṇ vā parihare dhīro, eko vāpi paribbaje'ti.

Tattha **lahucittassā**ti lahucitto assa. Idaṇ vuttaṇ hoti—yo poso lahucittassa mittassa vā ñātino vā anuvidhīyati anuvattati, tassa posassa anuvidhīyato so lahucitto diso hoti verikiccaṇ karoti. **Ekassa kapinoti** passatha ekassa lahucittassa andhabālassa kapino hetu ayaṇ sakalassa yūthassa anayo avuḍḍhi mahāvināso katoti. **Paṇḍitamānī**ti yo sayāṇ balo hutvā “ahaṇ paṇḍito”ti attānaṇ maññaṇmāno paṇḍitānaṇ ovādaṇ akatvā sakassa cittassa vasarṇ gacchati, so sacittassa vasarṇ gantvā yathāyaṇ dubbacakapi matasayanaṇ sayito, evaṇ sayethāti attho.

Na sādhuti bālo nāma balasampanno yūthassa parihārako na sādhu na laddhako. Kiṇ kāraṇa? So hi **ahito bhavati ñātīnaṇ**,vināsameva vahati. **Sakuṇānaṇva cetakoti** yathā hi tittirasakuṇānaṇ dīpakatittiro divasampi vassanto añṇe sakuṇe na māreti, ñātakeva māreti, tesaṇṇeva ahito hoti, evanti attho. **Hito bhavatīti** kāyenapi vācāyapi manasāpi hitakārakoyeva. **Ubhinnaṇmatthaṇ caratīti** yo idha puggalo ete sīlādayo guṇe

attani passati, so “mayhaṃ ācārasīlampi atthi, paññāpi sutapariyattipi atthī”ti tathato jānitvā gaṇaṃ pariharanto attano ca paresaṅca attānaṃ parivāretvā carantānanti ubhinnampi atthameva carati.

Tuleyya mattānanti tuleyya attānaṃ. **Tuleyyāti** tuletva.

Sīlapaññāsutāmivāti etāni sīlādīni viya. Idaṃ vuttaṃ hoti—yasmā sīlādīni attani samanupassanto ubhinnamatthaṃ carati, tasmā paṇḍito etāni sīlādīni viya attānampi tesu tuletva “paṭiṭṭhito nu khomhi sīle paññāya sute”ti tīretvā paṭiṭṭhitabhāvaṃ paccakkhaṃ katvā dhīro gaṇaṃ vā parihareyya, catūsu iriyāpathesu eko vā hutvā paribbajeyya vatteyya, parisupaṭṭhākenapi vivekacārināpi imehi tīhi dhammehi samannāgateneva bhavitabbanti. Evaṃ mahāsatto kapirājā hutvāpi vinayapariyattikiccaṃ kathesi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi “tadā dubbacakapi Devadatto ahosi, parisāpissa Devadattaparisā, paṇḍitakapirājā pana ahameva ahosin”ti.

Kapijātakavaṇṇanā navamā.

10. Bakajātakavaṇṇanā (405)

Dvāsattatīti idaṃ Satthā Jetavane viharanto Bakabrahmānaṃ ārabha kathesi. Tassa hi “idaṃ niccaṃ dhuvāṃ sassataṃ acavanadhammaṃ, ito aññaṃ lokanissaraṇaṃ nibbānaṃ nāma natthī”ti evaṃ diṭṭhi uppajji. Heṭṭhūpapattiko kiresa brahmā pubbe jhānaṃ bhāvetvā vehapphalesu nibbatto, tattha pañcakappasataparimāṇaṃ āyuraṃ khepetvā subhakiṇhesu nibbattitvā catusaṭṭhikappaṃ khepetvā tato cuto aṭṭhakappāyukesu ābhassaresu nibbatti, tatrassa esā diṭṭhi uppajji. So hi neva uparibrahmalokato cutim, na tattha upapattim anussari, tadubhayampi apassanto evaṃ diṭṭhim gaṇhi. Bhagavā tassa cetasā cetoparivatakkamaññāya seyyathāpi nāma balavā puriso samiñjitaṃ vā bāhaṃ pasāreyya, pasāritaṃ vā bāhaṃ samiñjeyya, evameva Jetavane antarahito tasmim brahmaloke pāturahosi.

Atha brahmā Bhagavantam disvā “ehi kho mārīsa, svāgataṃ mārīsa, cirassaṃ kho mārīsa imaṃ pariāyama-kāsi, yadidaṃ idhāgamanāya. Idañhi mārīsa niccaṃ idaṃ dhuvam idaṃ sassataṃ idaṃ kevalam idaṃ acavanadhammaṃ, idañhi na ca jāyati na jīyati na mīyati na cavati na upapajjati, ito ca panaññaṃ uttari nissaraṇaṃ natthi”ti āha.

Evam vutte Bhagavā Bakaṃ brahmānaṃ etadavoca “avijjāgato vata bho Bako brahmā, avijjāgato vata bho Bako brahmā, yatra hi nāma aniccaññeva samānaṃ niccanti vakkhati -pa- santañca panaññaṃ uttari nissaraṇaṃ, natthaññaṃ uttari nissaraṇanti vakkhati”ti¹. Tam sutvā brahmā “tvam evam kathesi, tvam evam kathesi, iti maṃ esa anuyuñjanto² anubandhati”ti cintetvā yathā nāma dubbalo coro katipaye pahāre labhivā “kiṃ ahameva coro, asukopi coro asukopi coro”ti sabbepi sahāyake ācikkhati, tatheva Bhagavato anuyogabhayena bhito aññepi attano sahāyake ācikkhanto paṭhamam gāthamāha—

68. “Dvāsattati Gotama puññakammā,
Vasavattino jātijaram atītā.
Ayamantimā vedagū brahmapatti³,
Asmā’bhijappanti janā anekā”ti.

Tattha **dvāsattatī**ti na kevalam bho Gotama ahameva, atha kho imasmiṃ brahmaloke mayaṃ dvāsattati janā puññakammā aññesaṃ upari attano vasaṃ vattanena **vasavattino** jātiñca jarañca atītā, ayaṃ no vedehi gatattā **vedagū**, ayaṃ bho Gotama **antimā brahmapatti**, pacchimakoṭippatti setṭhabhāvappatti. **Asmā’bhijappanti janā anekā**ti amhe aññe bahū janā pañjalikā hutvā “ayaṃ kho bhavaṃ brahmā mahābrahmā”ti-ādīni vadantā namassanti patthenti pihayanti, “aho vata mayampi evarūpā bhavyeyāmā”ti icchantīti attho.

1. Saṃ 1. 145 piṭṭhe.

2. Anuvijjanto (Sī, I), anuvattanto (Syā)

3. Brahmūpapatti (Saṃ 1. 145 piṭṭhe.)

Tassa vacanaṃ sutvā Satthā dutiyaṃ gāthamāha—

69. “Appaṃ hi etaṃ na hi dīghamāyu,
Yam tvaṃ Baka maññasi dīghamāyūṃ.
Sataṃ sahaṣṣāni nirabbudānaṃ,
Āyūṃ pajānāmi tavāha brahme”ti.

Tattha **sataṃ sahaṣṣāni**¹ **nirabbudānanti** nirabbudasaṅkhātānaṃ gaṇanānaṃ sataṣaṣṣāni². Vassānañhi dasadasakaṃ³ sataṃ, dasa satānaṃ sahaṣṣaṃ, sataṃ sahaṣṣānaṃ sataṣaṣṣaṃ, sataṃ sataṣaṣṣānaṃ koṭi nāma, sataṃ koṭisatasahaṣṣānaṃ pakoṭi nāma, sataṃ pakoṭisatasahaṣṣānaṃ koṭipakoṭi nama, sataṃ koṭipakoṭisatasahaṣṣānaṃ ekaṃ nahutaṃ nāma, sataṃ nahutasatasahaṣṣānaṃ ekaṃ ninnahutaṃ nāma. Cheko gaṇako ettakaṃ gaṇetuṃ sakkoti, tato paraṃ gaṇanā nāma Buddhānameva visayo. Tattha sataṃ ninnahutasatasahaṣṣānaṃ ekaṃ abbudaṃ, vīsati abbudāni ekaṃ nirabbudaṃ, tesāṃ nirabbudasatasahaṣṣānaṃ ekaṃ ahahaṃ nāma, ettakaṃ Bakassa brahmuno tasmim bhava avasiṭṭhaṃ āyu, taṃ sandhāya Bhagavā evamāha.

Taṃ sutvā Bako tatiyaṃ gāthamāha—

70. “Anantadassī Bhagavāhamasmi,
Jātijjaraṃ sokamupātivatto.
Kiṃ me purāṇaṃ vatasīlavattaṃ,
Ācikkha me taṃ yamaṃ vijaññaṃ”ti.

Tattha **Bhagavāti** Bhagavā tumhe “āyūṃ pajānāmi tavāhan”ti vadantā “ahaṃ anantadassī jātijjaraṇa sokaṇa upātivattosmī”ti vadatha.

Vatasīlavattanti vatasamādānaṇa sīlavattaṇa. Idaṃ vuttaṃ hoti—yadi tumhe Sabbaññubuddhā, evaṃ sante kiṃ mayhaṃ purāṇaṃ vataṇa sīlavattaṇa⁴, ācikkha me taṃ, yamaṃ tayā ācikkhitaṃ yāthāvasarasato vijāneyyanti.

1. Sahaṣṣānaṃ (Sī)

3. Dasa dasakānaṃ (Ka)

2. Sataṣaṣṣaṃ (Sī)

4. Vataṇa sīlacaraṇaṇa (Sī, I)

Athassa Bhagavā atītāni vatthūni āharitvā ācikkhanto catasso gāthā abhāsi—

71. “Yaṃ tvaṃ apāyesi bahū manusse,
Pipāsīte ghammani samparete.
Taṃ te purāṇaṃ vatasīlavattaṃ,
Suttappabuddhova anussarāmi.

72. Yaṃ eṇikūlasmi jaṇaṃ gahītaṃ,
Amocayī gayhaka nīyamānaṃ.
Taṃ te purāṇaṃ vatasīlavattaṃ,
Suttappabuddhova anussarāmi.

73. Gaṅgāya sotasmim gahītanāvaṃ,
Luddena nāgena manussakappā.
Amocayī tvaṃ balasā pasayha,
Taṃ te purāṇaṃ vatasīlavattaṃ,
Suttappabuddhova anussarāmi.

74. Kappo ca te baddhacaro ahosiṃ,
Sambuddhimantaṃ vatinaṃ amaññaṃ.
Taṃ te purāṇaṃ vatasīlavattaṃ,
Suttappabuddhova anussarāmi”ti.

Tattha apāyesīti pāyesi. **Ghammani sampareteti** ghammena samparete ativiya phuṭṭhe ghammakilante. **Suttappabuddhovāti** paccūsakāle supanto supinaṃ passitvā taṃ supinakaṃ viya anussarāmi. So kira Bakabrahmā ekasmim kappe tāpaso hutvā marukantāre vasanto bahūnaṃ kantārapaṭipannānaṃ pāṇīyaṃ āharitvā adāsi. Athekadivasari eko satthavāho pañcahi sakaṭasatehi marukantāraṃ paṭipajji. Manussā disā vavatthapetuṃ asakkontā satta divasāni āhiṇḍitvā khīṇadārudakā nirāhārā uṇhābhibhūtā¹ “idāni no jīvitaṃ natthī”ti sakaṭe parivattetvā

1. Taṇhābhibhūtā (Sī, Syā)

goṇe mocetvā heṭṭhāsakaṭṭesu nipajjimsu. Tadā tāpaso āvajjento te disvā “mayi passante mā nassimsū”ti cintetvā attano iddhānubhāvena gaṅgāsotaṃ ubbattetvā satthavāhābhimukhaṃ akāsi, avidūre ca ekaṃ vanasaṇḍaṃ māpesi. Manussā pānīyaṃ pivitvā nhātvā goṇe santappetvā vanasaṇḍato tiṇaṃ lāyitvā dārūni gahetvā disaṃ sallakkhetvā arogā kantāraṃ atikkamimsu, taṃ sandhāyetaṃ vuttaṃ.

Enīkūlasminti Enīyā nāma nadiyā kule. **Gayhaka nīyamānanti** karamaragāhaṃ gahetvā nīyamānaṃ. So kira tāpaso aparasmim kāle ekaṃ paccantagāmaṃ nissāya nadītīre vanasaṇḍe vihāsi. Athekasmim divase pabbatato corā otaritvā taṃ gāmaṃ paharitvā mahājanaṃ gahetvā pabbataṃ āropetvā antarāmagge cārakamanusse¹ ṭhapetvā pabbatabilaṃ² pavisitvā āhāraṃ pacāpentā nisīdimsu. Tāpaso gomahimsādīnañceva dārakadārikādīnañca mahantaṃ aṭṭassaraṃ sutvā “mayi passante mā nassimsū”ti iddhānubhāvena attabhāvaṃ jahitvā caturaṅginīyā senāya parivuto rājā hutvā yuddhabherim ākoṭāpento taṃ ṭhānaṃ agamāsi. Cārakamanussā taṃ disvā corānaṃ ārocesuṃ. Corā “raññā saddhim viggaho nāma na yutto”ti sabbaṃ gahitagahitaṃ bhaṇḍakaṃ³ chaḍḍetvā bhattaṃ abhuñjitvāva palāyimsu. Tāpaso te sabbe ānetvā sakagāmeveva patiṭṭhāpesi, taṃ sandhāyetaṃ vuttaṃ.

Gahītanāvanti niggahitanāvaṃ. **Luddenāti** kakkhaḷena. **Manussakappāti**, manusse vināsetukāmatāya. **Balasāti** balena. **Pasayhāti** abhibhavitvā. Aparasmim kāle so tāpaso Gaṅgātīre vihāsi. Tadā manussā dve tayo nāvāsaṅghāṭe bandhitvā saṅghāṭamatthake pupphamaṇḍapaṃ kāretvā saṅghāṭe nisīditvā khādantā pivantā sambandhakulaṃ gacchanti. Te pītāvasesaṃ suraṃ bhuttakhādītāvasesāni bhattamacchamaṃsatambulādīni gaṅgāyameva pātentī. Gaṅgeyyo nāgarājā “ime ucchiṭṭhakaṃ mama upari khipanti”ti kujjhitvā “sabbe te jane gahetvā gaṅgāya osīdāpessāmī”ti mahantaṃ ekadoṇikanāvappamāṇaṃ attabhāvaṃ māpetvā udakaṃ

1. Cariyamanusse (Sī, Syā, I) 2. Pabbatajālaṃ (Ka) 3. Gahitakaramaraṃ (Syā)

bhinditvā phaṇaṃ dhārayamāno tesāṃ abhimukho pāyāsi. Te nāgarājānaṃ disvā maraṇabhayaatajjitā ekappahāreneva mahāsaddaṃ karimsu. Tāpasso tesāṃ paridevitasaddaṃ sutvā nāgarājassa ca kuddhabhāvaṃ ñatvā “mayi passante mā nassimsū”¹ti khippanisantiyā¹ attano ānubhāvena khippaṃ supaṇṇavaṇṇaṃ attānaṃ māpetvā agamāsi. Nāgarājā taṃ disvā maraṇabhayaatajjito udake nimujji. Manussā sotthibhāvaṃ patvā agamaṃsu, taṃ sandhāyetaṃ vuttaṃ.

Baddhacaroti antevāsiko. Sambuddhimantaṃ vatinaṃ amaññanti buddhisampanno ceva vatasampanno ca tāpasoti taṃ maññamāno. Iminā kiṃ dasseti? Mahābrahme ahaṃ atīte tava Kesavatāpasakāle Kappo nāma antevāsiko veyyāvaccakaro hutvā tuyhaṃ Nāradena nāma amaccena Bārāṇasito Himavantaṃ ānītassa rogaṃ vūpasamesiṃ. Atha naṃ Nārado dutyavāre āgantvā nirogaṃ disvā imaṃ gāthaṃ abhāsi—

“Manussindaṃ jahitvāna, sabbakāmasamiddhinaṃ.

Kathaṃ nu Bhagavā kesi, Kappassa ramati assame”^{ti}.

tamenāṃ tvaṃ etadavoca—

“Sādūni ramaṇīyāni, santi vakkhā manoramā.

Subhāsītāni Kappassa, Nārada ramayanti man”^{ti}².

itissa Bhagavā imaṃ attanā antevāsikena hutvā rogassa vūpasamitabhāvaṃ dīpento evamāha. Tañca pana brahmunā manussaloke katakammaṃ sabbaṃ mahābrahmānaṃ sallakkhāpentova kathesi.

So Satthu vacanena attanā katakammaṃ saritvā Tathāgatassa thutim karonto osānagāthamāha—

75. “Addhā pajānāsi mametamāyuraṃ,

Aññampi jānāsi tathā hi Buddhho.

Tathā hi tāyaṃ jalitānubhāvo.

Obhāsayaṃ tiṭṭhati brahmalokaṃ”^{ti}.

1. Khippanisantiyā (Sī), khippaṃ nisantiyā (Syā)

2. Khu 5. 116 piṭṭhe.

Tattha **tathā hi Buddhoti** tathā hi tvaṃ Buddho. Buddhānañhi aññātaṃ nāma natthi, sabbadhammānaṃ Buddhattāyeva hi te Buddhā nāmāti dasseti. **Tathā hi tāyanti** Buddhattāyeva ca pana tava ayaṃ jalito sarīrapabhānubhāvo. **Obhāsayaṃ tiṭṭhatī**ti imaṃ sakalampi brahmalokaṃ obhāsento tiṭṭhati.

Evam Sathā attano Buddhaguṇaṃ jānāpento dhammaṃ desetvā saccāni pakāsesi, saccapariyosāne sampattānaṃ dasamattānaṃ brahmasahassānaṃ anupādāya āsavehi cittāni vimuccimsu. Iti Bhagavā bahūnaṃ brahmānaṃ avassayo hutvā brahmalokā Jetavanaṃ āgantvā tattha kathitaniyāmeneva taṃ dhammadesanaṃ bhikkhūnaṃ kathetvā jātakaṃ samodhānesi “tadā Kesavatāpaso Bakabrahmā ahosi, Kappamāṇavo pana ahameva ahosin”ti.

Bakajātakavaṇṇanā dasamā.

Kukkuvaggo paṭhamo.

2. Gandhāravagga

1. Gandhārajātakavaṇṇanā (406)

Hitvā gāmasahassānīti idaṃ Sathā Jetavane viharanto Bhesajjasannidhikārasikkhāpadaṃ ārabha kathesi. Vatthu pana Rājagahe samuṭṭhitaṃ. Āyasmataṃ hi Pilindavacchena āramikakulaṃ mocetuṃ rājanivesanaṃ gantvā rañño pāsāde iddhibalena sovaṇṇamaye kate manussā pasīditvā therassa pañca bhesajjāni paṇiṇimsu. So tāni parisāya vissajjesi. Parisā panassa bāhullikā ahosi, laddhaṃ laddhaṃ koḷambepi ghaṭepi pattatthavikāyopi pūretvā paṭisāmesi. Manussā disvā “mahicchā ime samaṇā antokoṭṭhāgarikā”ti ujjhāyimsu. Sathā taṃ pavattiṃ sutvā “yāni kho pana tāni gilānānaṃ bhikkhūnaṃ”ti¹ sikkhāpadaṃ paññāpetvā “bhikkhave porāṇakapaṇḍitā anuppanne Buddhe bāhirakapabbajjaṃ pabbajitvā pañcasīlamattakaṃ rakkhantāpi loṇasakkharamattakaṃ punadivasatthāya

1. Vi 1. 363 piṭṭhe.

nidahante garahiṃsu, tumhe pana evarūpe niyyānikasāsane pabbajitvā dutiyatatiyadivasatthāya sannidhiṃ karontā ayuttam karoṭhā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Gandhāraraṭṭhe bodhisatto Gandhārarañño putto hutvā pitu accayena rajje patiṭṭhāya dhammena rajjam kāresi. Majjhimapadesepi Videharaṭṭhe Videho nāma rājā rajjam kāresi. Te dvepe rājāno adiṭṭhasahāyā hutvā aññamaññaṃ thiravissāsā ahesuṃ. Tadā manussā dīghāyukā honti, tiṃsa vassasahassāni jīvanti. Athekadā Gandhārārājā puṇṇamuposathadivase samādinnaṣīlo mahātale paññattavarapallaṅkamajjhagato vivaṭena sīhapañjarena pācīnalokadhātum olovento amaccānaṃ dhammatthayuttakathaṃ kathento nisīdi. Tasmim khaṇe gaganatalaṃ atilaṅghantamiva paripuṇṇaṃ candamaṇḍalaṃ rāhu avatthari, candappabhā antaradhāyi. Amaccā candālokaṃ apassantā candassa rāhunā gahitabhāvaṃ rañño ārocesuṃ. Rājā candam oloketvā “ayaṃ cando āgantuka-upakkilesena upakkiliṭṭho nippabho jāto, mayhampesa rājaparivāro upakkilesa, na kho pana metaṃ patirūpaṃ, yāhaṃ rāhunā gahitacando viya nippabho bhaveyyaṃ, visuddhe gaganatale virocantaṃ candamaṇḍalaṃ viya rajjam pahāya pabbajissāmi, kiṃ me parena ovaḍitena, kule ca gaṇe ca alaggo hutvā attānameva ovaḍanto vicarissāmi, idaṃ me patirūpaṃ”ti cintetvā “yaṃ icchatha, taṃ rājānaṃ karoṭhā”ti rajjam amaccānaṃ niyyādesi. So rajjam chaḍḍetvā isipabbajjam pabbajitvā jhānābhīññāyo nibbattetvā jhānaratisamappito Himavantapadesa vāsaṃ kappesi.

Videhārājāpi “sukhaṃ me sahāyassā”ti vāṇije pucchitvā tassa pabbajitabhāvaṃ sutvā “mama sahāye pabbajite ahaṃ rajjena kiṃ karissāmi”ti sattayojanike Mithilanagare tiyojanasatike Videharaṭṭhe soḷasasu gāmasahassesu pūritāni koṭṭhāgarāni, soḷasasahassā ca nāṭakitthiyo chaḍḍetvā puttadhītaro amanasikatvā Himavantapadesaṃ pavisitvā pabbajitvā pavattaphalabhojano hutvā samappavattavāsaṃ vasanto vicari. Te ubhopi samavattacāraṃ carantā aparabhāge samāgacchiṃsu, na pana aññamaññaṃ sañjāniṃsu, sammodamānā ekatova samappavattavāsaṃ vasiṃsu. Tadā Videhatāpaso Gandhāratāpasassa upaṭṭhānaṃ karoti.

Tesaṃ ekasmiṃ puṇṇamadivase aññatarasmiṃ rukkkhamūle nisīditvā dhammatthayuttakathaṃ kathentānaṃ gaganatale virocamānaṃ candamaṇḍalaṃ rāhu avatthari. Videhatāpaso “kiṃ nu kho candassa pabhā naṭṭhā”ti oloketvā rāhunā gahitaṃ candam disvā “ko nu kho esa ācariya candam avattharitvā nippabhamakāsi”ti pucchi. Antevāsika ayaṃ rāhu nāma candasseko upakkilesa, virocituṃ na deti, ahampi rāhugahitaṃ candamaṇḍalaṃ disvā “idaṃ parisuddhassa candamaṇḍalassa āgantukena upakkilesena nippabham jātāṃ, mayhampi idaṃ rajjaṃ upakkilesa, yāva candamaṇḍalaṃ rāhu viya idaṃ nippabham na karoti, tāva pabbajissāmi”ti cintetvā tadeva rāhugahitaṃ candamaṇḍalaṃ ārammaṇaṃ katvā mahārajjāṃ chaḍḍetvā pabbajitoti. Ācariya tvaṃ Gandhārarājāti. Āma ahanti. Ācariya ahampi Videharaṭṭhe Mithilānagare Videharājā nāma, nanu mayaṃ aññamaññaṃ adiṭṭhasahāyāti. Kiṃ pana te ārammaṇaṃ ahoṣīti. Ahaṃ “tume pabbajitā”ti sutvā “addhā pabbajjāya mahantaṃ guṇaṃ addasā”ti tumheya ārammaṇaṃ katvā rajjaṃ pahāya pabbajitoti. Te tato paṭṭhāya ativiya samaggā sammodamānā pavattaphalabhojanā hutvā viharimsu. Tattha dīgharattaṃ vasitvā ca pana loṇambilasevanatthāya Himavantato otaritvā ekaṃ paccantagāmaṃ sampāpuṇimsu.

Manussā tesaṃ iriyāpathe pasīditvā bhikkhaṃ datvā paṭiññaṃ gahetvā araṇṇe rattidivaṭṭhānādini māpetvā vasāpesuṃ. Antarāmaggepi nesaṃ bhattakiccakaraṇatthāya udakaphāsukaṭṭhāne paṇṇasālaṃ kāresuṃ, te paccantagāme bhikkhaṃ caritvā tāya paṇṇasālāya nisīditvā paribhuñjitvā attano vasanaṭṭhānaṃ gacchanti. Tepi manussā tesaṃ āhāraṃ dadamānā ekadā loṇaṃ patte pakkhipitvā denti, ekadā paṇṇapuṭe bandhitvā denti, ekadā aloṇakāhārameva denti. Te ekadivasāṃ paṇṇapuṭe bahutaraṃ loṇaṃ adamsu. Videhatāpaso loṇaṃ ādāya gantvā bodhisattassa bhattakiccakāle pahonakaṃ datvā attanopi pamāṇayuttaṃ gahetvā atirekaṃ paṇṇapuṭe bandhitvā “aloṇakadivase bhavissati”ti tiṇavaṭṭika-antare ṭhapesi. Athekadivasāṃ aloṇake āhāre laddhe Videho Gandhārassa bhikkhābhājanaṃ datvā tiṇavaṭṭika-antarato loṇaṃ āharitvā “ācariya loṇaṃ gaṇhathā”ti āha. Ajja

manussehi loṇaṃ na dinnam, tvaṃ kuto labhasīti. Ācariya purimadivase manussā bahuṃ loṇamadaṃsu, athāhaṃ “aloṇakadivase bhavissatī”ti atirekaṃ loṇaṃ ṭhapesinti. Atha naṃ bodhisatto “moghapurisa tiyojanasatikam Videharaṭṭhaṃ pahāya pabbajitvā akiñcanabhāvaṃ patvā idāni loṇasakkharāya taṇhaṃ janesī”ti tajjetvā ovadanto paṭhamam gāthamāha—

76. “Hitvā gāmasahassāni, paripuṇṇāni soḷasa.

Koṭṭhāgārāni phītāni, sannidhiṃ dāni kubbasī”ti.

Tattha **koṭṭhāgārāni**ti suvaṇṇarajatamaṇimuttādiratanakoṭṭhāgārāni ceva dussakoṭṭhāgārāni ca dhaññaṃkoṭṭhāgārāni ca. **Phītāni**ti pūrāni. **Sannidhiṃ dāni kubbasī**ti idāni “sve bhavissati, tatiyadivase bhavissatī”ti loṇamattaṃ sannidhiṃ karosīti.

Videho evaṃ garahiyamāno garahaṃ asahanto paṭipakkho hutvā “ācariya tumhe attano dosaṃ adisvā mayhameva dosaṃ passatha, nanu tumhe ‘kiṃ me parena oवादitena, attānameva oवादissāmī”ti rajjaṃ chaḍḍetvā pabbajitā, tumhe idāni maṃ kasmā oवादathā”ti codento dutiyaṃ gāthamāha—

77. “Hitvā Gandhāraṇisayaṃ, pahūtadhanadhāriyaṃ.

Pasāsanato nikkhanto, idha dāni pasāsasi”ti.

Tattha **pasāsanatoti**¹ oवादānusāsanaṇidānato. **Idha dāni**ti idāni idha arañṇe kasmā maṃ oवादathāti.

Taṃ sutvā bodhisatto tatiyaṃ gāthamāha—

78. “Dhammaṃ bhaṇāmi vedeha, adhammo me na ruccati.

Dhammaṃ me bhaṇamānassa, na pāpamupalimpatī”ti.

Tattha **dhammanti** sabhāvaṃ, Buddhādīhi vaṇṇitaṃ pasatthaṃ kāraṇameva. **Adhammo me na ruccatī**ti adhammo nāma asabhāvo mayhaṃ kadācipi na ruccati. **Na pāpamupalimpatī**ti mama sabhāvameva kāraṇameva bhaṇantassa pāpaṃ nāma

1. Pasāsanitoti (Sī, Syā)

hadaye na limpati na allīyati. Ovādadānaṃ nāmetaṃ
Buddhapaccekabuddhasāvakabodhisattānaṃ pavenī. Tehi dinnovādaṃ bālā
na gaṇhanti, ovādadāyakassa pana pāpaṃ nāma natthi.

Nidhīnaṃva pavattāraṃ, yaṃ passe vajjadassinaṃ.
Niggayhavādiṃ medhāviṃ, tādisaṃ paṇḍitaṃ bhaje.
Tādisaṃ bhajamānassa, seyyo hoti na pāpiyo.

Ovadeyyānusāseyya, asabbhā ca nivāraye.
Sataṃ hi so piyo hoti, asataṃ hoti appiyoti¹.

Videhatāpaso bodhisattassa kathaṃ sutvā “ācariya atthanissitaṃ
kathentenapi paraṃ ghaṭṭetvā rosetvā kathetuṃ na vaṭṭati, tvaṃ maṃ
kuṇṭhasatthakena muṇḍento viya atipharusaṃ kathesi”ti vatvā catutthaṃ
gāthamāha—

79. “Yena kenaci vaṇṇena, paro labhati ruppanaṃ.
Mahatthiyampi ce vācaṃ, na taṃ bhāseyya paṇḍito”ti.

Tattha **yena kenacī**ti dhammayuttenāpi kāraṇena. **Labhati ruppananti**
ghaṭṭanaṃ dussanaṃ kuppanaṃ labhatiyeva. **Na taṃ bhāseyyā**ti tasmā taṃ
parapuggalaṃ yāya so vācāya dussati, taṃ mahatthiyaṃ mahantaṃ
atthanissitampi vācaṃ na bhāseyyāti attho.

Athassa bodhisatto pañcamaṃ gāthamāha—

80. “Kāmaṃ ruppatu vā mā vā, bhusaṃva vikirīyatu.
Dhammaṃ me bhaṇamānassa, na pāpamupalimpitī”ti.

Tattha **kāmanti** ekaṃsena. Idaṃ vuttaṃ hoti—ayuttakārako puggalo
“ayuttaṃ te katan”ti ovadiyamāno ekaṃseneva kujjhatu vā mā vā kujjhatu,
atha vā bhusamuṭṭhi viya vikirīyatu, mayhaṃ pana dhammaṃ bhaṇantassa
pāpaṃ nāma natthīti.

Evañca pana vatvā “na vo ahaṃ Ānanda tathā parakkamissāmi, yathā
kumbhakāro āmake āmakamatte. Niggayha niggayhāhaṃ Ānanda vakkhāmi,

1. Khu 1. 24 piṭṭhe Dhammapade.

yo sāro so ṭhassatī”ti¹ imassa Sugatovādassa anurūpāya paṭipattiyā ṭhatvā
 “yathā kumbhakāro bhājanesu punappunam ākoṭetvā ākoṭetvā āmakam
 aggahetvā supakkameva bhājanam gaṇhāti, evam punappunam ovaditvā
 niggaṇhitvā pakkabhājanasadiso puggalo gahetabbo”ti dasseturū puna tam
 ovadanto—

81. “No ce assa sakā buddhi, vinayo vā susikkhito.
 Vane andhamahimsova, careyya bahuko jano.

82. Yasmā ca panidhekacce, āceramhi susikkhitā,
 Tasmā vinītavinayā, caranti susamāhitā”ti—

idam gāthādvayamāha.

Tassattho—samma Vedeha imesañhi sattānam sace attano buddhivā²
 paṇḍite ovādadāyake nissāya ācārapaṇṇattivinayo vā susikkhito na
 bhaveyya, evam sante yathā tiṇalatādigahene vane andhamahimso
 gocarāgocaram sāsaṅkanirāsakaṇca ṭhānam ajānanto carati, tathā
 tumhādiso bahuko jano careyya. Yasmā pana idha ekacce sakāya buddhiyā
 rahitā sattā ācariyasantike ācārapaṇṇattisusikkhitā, tasmā ācariyehi attano
 attano anurūpena vinayena vinītattā vinītavinayā susamāhitā ekaggacittā
 hutvā carantīti.

Iminā idam dasseti—iminā hi sattena gihinā hutvā attano kulānurūpā,
 pabbajitena pabbajitānurūpā sikkhā sikkhitabbā. Gihinopi hi attano
 kulānurūpesu kasigorakkhādīsu sikkhitāva sampannājīvā hutvā susamāhitā
 caranti, pabbajitāpi pabbajitānurūpesu pāsādikesu abhikkantapaṭikkantādīsu
 adhisīla-adhicitta-adhipaṇṇāsikkhāsu sikkhitāva vigatavikkhepā susamāhitā
 caranti. Lokasmim hi—

Bāhusaccaṇca sippaṇca, vinayo ca susikkhito.
 Subhāsītā ca yā vācā, etaṁ maṅgalamuttamanti³.

Tam sutvā Vedehatāpaso “ācariya ito paṭṭhāya maṁ ovadatha
 anusāsatha, ahaṁ anadhivāsanaajātikatāya tumhehi saddhim kathesim,

1. Ma 3. 159 piṭṭhe.

2. Buddhiyā (Sī, Syā, I)

3. Khu 1. 4, 319 piṭṭhesu.

taṃ me khamathā”ti vanditvā mahāsattaṃ khamāpesi. Te samaggavāsaṃ vasitvā puna Himavantameva agamaṃsu. Tatra bodhisatto Vedehatāpasassa kaṣiṇaparikammaṃ kathesi. So taṃ katvā abhiññā ca samāpattiyo ca nibbatesi. Iti te ubhopi aparihīnajjhānā brahmalokaparāyaṇā ahesuṃ.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakam samodhānesi “tadā Vedeho Ānando ahosi, Gandhārarājā pana ahameva ahosin”ti.

Gandhārajātakavaṇṇanā paṭhamā.

2. Mahākapijātakavaṇṇanā (407)

Attānaṃ saṅkamaṃ katvāti idaṃ Satthā Jetavane viharanto ñātattacariyaṃ ārabba kathesi. Vatthu **Bhaddasāla**jātake¹ āvi bhavissati. Tadā pana dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “āvuso Sammāsambuddho ñātakānaṃ atthaṃ caratī”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na bhikkhave idāneva, pubbepi Tathāgato ñātīnaṃ atthaṃ cariyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto kapiyoniyaṃ nibbattitvā vayappatto ārohapariṇāhasampanno thāmaḃalūpeto pañcahatthibalaparimāṇo asītisahassakapigaṇaparivuto Himavantapadese vasati. Tattha Gaṅgātīraṃ nissāya sākāhaviṭṭhasampanno sandacchāyo bahalapatto pabbatakūṭaṃ viya samuggato ambarukkho ahosi, “nigrodharukkho”tipi vadanti. Tassa madhurāṇi phalāṇi dibbagandharasāṇi mahantāṇi mahantakumbhappamāṇāṇi. Tassa ekissā sākāhāya phalāṇi thale patanti, ekissā sākāhāya gaṅgājale, dvinnāṃ sākāhāya phalāṇi majjhe rukkhamaḃle patanti. Bodhisatto kapigaṇaṃ ādāya tattha phalāṇi khādanto “ekasmiṃ kāle imassa rukkhassa uḃake patitaṃ phalaṃ nissāya

1. Khu 5. 242 piṭṭhe.

amhākaṃ bhayaṃ uppajjissatī”ti udakamatthake sākāya ekaphalampi anavasesetvā pupphakāle kaḷāyamattakālato paṭṭhāya khādāpeti ceva pātāpeti ca. Evaṃ santepi asītivānarahassehi aditṭhaṃ kipillikapuṭapaṭicchannarū ekarū pakkaphalaṃ nadiyaṃ patitvā uddhañca adho ca jālaṃ bandhāpetvā udakakīlaṃ kīlantassa Bārāṇasirañño uddhamjāle laggi. Rañño divasaṃ kīlitvā sāyaṃ gamanasamaye kevaṭṭā jālaṃ ukkhipantā taṃ disvā “asukaphalaṃ nāmā”ti ajānantā rañño dassesuṃ.

Rājā “kiṃ phalaṃ nāmetan”ti pucchi. Na jānāma devāti. Ke jānissantīti. Vanacarakā devāti. So vanacarake pakkosāpetvā tesāṃ santikā “ambapakkan”ti sutvā churikāya chinditvā paṭhamāṃ vanacarake khādāpetvā pacchā attanāpi khādi, itthāgārassāpi amaccānampi dāpesi. Rañño ambapakkaraso sakalasarīraṃ pharitvā aṭṭhāsi. So rasatāṇhāya bajjhivā tassa rukkhassa ṭhitatṭhānaṃ vanacarake pucchitvā tehi “Himavantapadese nadītīre”ti vutte bahū nāvāsaṅghāṇe bandhāpetvā vanacarakehi desitamaggena uddhamsothaṃ agamāsi. “Ettakāni divasāni”ti paricchedo na kathito, anupubbena pana taṃ ṭhānaṃ patvā “eso deva rukkho”ti vanacarakā rañño ācikkhimsu. Rājā nāvaṃ ṭhapetvā mahājanaparivuto padasā tatha gantvā rukkhamūle sayanaṃ paññapāpetvā ambapakkāni khādītva nānaggarasabhojanaṃ bhuñjitvā nipajji, sabbadisāsu ārakkhaṃ ṭhapetvā aggim karimsu.

Mahāsatto manussesu niddaṃ okkantesu aḍḍharattasamaye parisāya saddhim agamāsi. Asītisahassavānarā sākāya sākhaṃ carantā ambāni khādanti. Rājā pabujjhivā kapigaṇaṃ disvā manusse uṭṭhāpetvā dhanuggahe pakkosāpetvā “yathā ete phalakhādakā vānarā na palāyanti, tathā te parikkhipitvā vijjhatha, sve ambāni ceva vānaramaṃsaṇca khādissāmī”ti āha. Dhanuggahā “sādhū”ti sampaṭicchitvā rukkhaṃ parivāretvā sare sannayhitvā aṭṭhaṃsu. Te disvā vānarā maraṇabhayaabhītā palāyitum asakkontā mahāsattaṃ upasaṅkamitvā “deva ‘palāyanamakkate vijjhissāmā’ti rukkhaṃ parivāretvā dhanuggahā ṭhitā, kiṃ karomā”ti pucchitvā kampamānā aṭṭhaṃsu. Bodhisatto “mā bhāyittha, ahaṃ vo jīvitaṃ dassāmī”ti vānaragaṇaṃ samassāsetvā ujukaṃ uggatasākhaṃ āruya

Gaṅgābhīmukhaṃ gatasākhaṃ gantvā tassā pariyantato pakkhanditvā dhanusatamattaṃ ṭhānaṃ atikkamma Gaṅgātīre ekasmiṃ gumbamatthake patitvā tato oruyha “mamāgataṭṭhānaṃ ettakaṃ bhavissatī”ti ākāsaṃ paricchinditvā ekaṃ vettalataṃ mūle chinditvā sodhetvā “ettakaṃ ṭhānaṃ rukkhe bajjhissati, ettakaṃ ākāsaṭṭhaṃ bhavissatī”ti imāni dve ṭhānāni vavatthapetvā attano kaṭiyaṃ bandhanaṭṭhānaṃ na sallakkhesi.

So taṃ lataṃ ādāya ekaṃ koṭiṃ Gaṅgātīre patiṭṭhitarukkhe bandhitvā ekaṃ attano kaṭiyaṃ bandhitvā vātacchinnavalāhako viya vegena dhanusatamattaṃ ṭhānaṃ laṅghitvā kaṭiyaṃ bandhanaṭṭhānassa asallakkhitattā rukkhaṃ pāpuṇituṃ asakkonto ubhohi hatthehi ambasākhaṃ dalhaṃ gaṇhitvā vānaragaṇassa saññamadāsi “sīghaṃ mama piṭṭhiṃ maddamānā vettalatāya sotthigamaṇaṃ gacchathā”ti. Asītisahassavānarā mahāsattaṃ vanditvā khamāpetvā tathā agamaṃsu. Tadā Devadattopi makkaṭo hutvā tesāṃ abbhantare hoti. So “ayaṃ me paccāmittassa piṭṭhiṃ passituṃ kālo”ti uccaṃ sākhaṃ āruyha vegaṃ janetvā tassa piṭṭhiyaṃ pati. Mahāsattassa hadayaṃ bhijji, balavavedanā uppajji. Sopi taṃ vedanāppattaṃ katvā pakkāmi. Mahāsatto ekakova ahosi. Rājā aniddāyanto vānarehi ca mahāsattena ca katakiriyaṃ sabbaṃ disvā “ayaṃ tiracchāno hutvā attano jīvitaṃ agaṇetvā parisāya sotthibhāvameva akāsi”ti cinto nipaṇṇi.

So pabhātāya rattiyaṃ mahāsattassa tussitvā “na yuttaṃ imaṃ kapiṛājānaṃ nāsetuṃ, upāyena naṃ otāretvā paṭijaggissāmi”ti antogaṅgāya nāvāsaṅghātaṃ ṭhapetvā tattha aṭṭakaṃ bandhāpetvā saṇikaṃ mahāsattaṃ otārāpetvā piṭṭhiyaṃ kāsāvavattaṃ pattharāpetvā gaṅgodakena nhāpetvā phāṇitodakaṃ pāyevā parisuddhasarīraṃ saḥassapākatelena abbhāṇjāpetvā sayanapiṭṭhe eḷakacammaṃ santharāpetvā saṇikaṃ tattha nipaṇṇāpetvā attanā nīce āsane nisīditvā paṭhamāṃ gāthamāha—

83. “Attānaṃ saṅkamaṃ katvā, yo sotthiṃ samatārayi.

Kim tvaṃ tesāṃ kime¹ tuyhaṃ, honti ete mahākapi”ti.

1. Kimo (Sī, I), kim me (Syā)

Tassatto—ambho mahākapi yo tvaṃ attānaṃ saṅkamaṃ katvā tulaṃ āropetvā jīvitaṃ pariccajitvā ime vānare sotthiṃ samatārayi, khemena santāresi. Kiṃ tvaṃ tesam hosi, kime¹ tuyhaṃ vā kiṃsu ete hontīti.

Taṃ sutvā bodhisatto rājānaṃ ovadanto sesagāthā abhāsi—

84. “Rājāhaṃ issaro tesam, yūthassa parihārako.

Tesam sokaparetānaṃ, bhītānaṃ te Arindama.

85. Ullaṅghayitvā attānaṃ, vissatṭhadhanuno sataṃ.

Tato aparapādesu, daḷhaṃ bandhaṃ latāguṇaṃ.

86. Chinnabbhamiva vātena, nuṇṇo rukkhaṃ upāgamiṃ.

Sohaṃ appabhavaṃ tattha, sākhaṃ hatthehi aggahiṃ.

87. Taṃ maṃ viyāyataṃ santaṃ, sākhāya ca latāya ca.

Samanukkamantā pādehi, sotthiṃ sākhāmigā gatā.

88. Taṃ maṃ na tapate bandho, mato² me na tapessati.

Sukhamāharitaṃ tesam, yesam rajjamakārayiṃ.

89. Esā te upamā rāja, taṃ suṇohi Arindama.

Raṇṇā raṭṭhassa yoggassa, balassa nigamassa ca.

Sabbesaṃ sukhameṭṭhabbaṃ, khattiyeva pajānatā”ti.

Tattha **tesanti** tesam asītisahassānaṃ vānarānaṃ. **Tītānaṃ** teti tava vijjhanatthāya āṇāpetvā ṭhitassa bhītānaṃ. **Arindamā**ti rājānaṃ ālapati. Rājā hi corādīnaṃ arīnaṃ damanato “Arindamo”ti vuccati. **Vissatṭhadhanuno satanti** anāropitadhanusatappamāṇaṃ ṭhānaṃ attānaṃ ākāse ullaṅghayitvā vissajjetvā tato imamahā rukkhā laṅghayitvā gataṭṭhānato. **Aparapādesūti** pacchāpādesu. Idaṃ kaṭibhāgaṃ sandhāya vuttaṃ. Bodhisatto hi kaṭibhāge taṃ latāguṇaṃ daḷhaṃ bandhitvā pacchimapādehi bhūmiyaṃ akkamitvā vissajjetvā vātavegena ākāsaṃ pakkhandi.

1. Kimo (Sī, I) kiṃme (Syā)

2. Vadho (Sī, Syā, I)

Nuṇṇo rukkhāṃ upāgaminti vātacchinnāṃ abbhāṃiva attano vegajanitena vātena nuṇṇo. Yathā vatacchinnabbhāṃ vātena, evaṃ attano vegena nuṇṇo hutvā imaṃ ambarukkhāṃ upāgamim. **Appabhavanti** so ahaṃ tattha ākāsapadese rukkhāṃ pāpuṇitum appahonto tassa rukkhassa sākhaṃ hatthehi aggahesinti attho.

Viyāyanti rukkhasākhāya ca vettalatāya ca vīṇāya bhamaratanti viya vitatāṃ ākaḍḍhitasarīraṃ. **Samanukkamantāti** mayā anuññātā maṃ vanditvā pādehi anukkamantā nirantameva akkamantā sotthim gatā. **Taṃ maṃ na tapate bandhoti** taṃ maṃ nāpi so valliya bandho tapati, nāpi idāni maraṇaṃ tapessati. Kimkāraṇā? **Sukhamāharitaṃ tesanti**, yasmā yesaṃ ahaṃ rajjamakārayim, tesaṃ mayā sukhamāharitaṃ. Ete hi “mahārāja ayaṃ no uppannaṃ dukkhaṃ haritvā sukhaṃ āharissatī”ti maṃ rājānaṃ akaṃsu. Ahampi “tumahākaṃ uppannaṃ dukkhaṃ harissāmi”cceva etesaṃ rājā jāto. Taṃ ajja mayā etesaṃ maraṇadukkhaṃ haritvā jīvitasukhaṃ āhaṭaṃ, tena maṃ nāpi bandho tapati, na maraṇavadho¹ tapessati.

Esā te upamāti esā te mahārāja mayā katakiriyaṃ upamā. **Taṃ suṇohīti** tasmā imāya upamāya saṃsandetvā attano diyyamānaṃ ovādaṃ suṇāhi. **Raññā raṭṭhassāti** mahārāja raññā nāma ucchuyante ucchuṃ viya raṭṭhaṃ apīletvā catubbidhaṃ agatigamaṇaṃ pahāya catūhi saṅgahavatthūhi saṅgaṇhantena dasasu rājadhammesu paṭiṭṭhāya mayā viya attano jīvitaṃ pariccajitvā “kintime raṭṭhavāsino vigatabhayā gimhakāle vivaṭadvāre ñātihi ca parivārahehi² ca parivāritā ure putte naccantā sītena vātena bījiyamānā yathāruci attano attano santakaṃ paribhuñjantā kāyikacetasikasukhasamaṅgino bhavēyyun”ti sakalaraṭṭhassa ca rathasakaṭṭhadiyuttavāhanassa³ **yoggassa** ca pattisaṅkhātassa **balassa** ca nigamajanapadasaṅkhātassa **nigamassa** ca sabbesaṃ sukhameva esitabbaṃ gavesitabbanti attho. **Khattiyena pajānatāti** khattānaṃ adhipatibhāvena “khattiyo”ti laddhanāmena pana etena avasesasatte atikkamma pajānatā ñāṇasampannena bhavitabbanti.

1. Maraṇato (Ka) 2. Paricārikehi (Syā, Ka) 3. Rathasakaṭṭhadiyugavāhanassa (I,Ka)

Evam mahāsatto rājānam ovadanto anusāsantova kālamakāsi. Rājā amacce pakkosāpetvā “imassa Kapirājassa rājūnam viya sarīrakiccam karoṭhā”ti vatvā itthāgārampi āṇāpesi “tumhe rattavatthanivatthā vikiṇṇakesā daṇḍadīpikahatthā kapirājānam parivāretvā ālāhanam gacchathā”ti. Amaccā dārūnam sakaṭasatamattena citakam karitvā rājūnam karaṇaniyāmeneva mahāsattassa sarīrakiccam katvā sīsakapālam gahetvā rañño santikam agamaṁsu. Rājā mahāsattassa ālāhane Cetiyaṁ kāretvā dīpe jālāpetvā gandhamālādīhi pūjetvā sīsakapālam suvaṇṇakhacitam kāretvā kuntagge ṭhapetvā purato katvā gandhamālādīhi pūjento Bārāṇasim gantvā antorājadvāre ṭhapetvā sakalanagaram sajjāpetvā sattāham dhātupūjam kāresi. Atha naṁ dhātum gahetvā Cetiyaṁ kāretvā yāvajīvam gandhamālādīhi pūjetvā bodhisattassa ovāde paṭiṭṭhāya dānādīni puññāni karonto dhammena rajjam kāretvā saggaparāyaṇo ahoṣi.

Satthā imam dhammadesanam āharitvā saccāni pakāsetvā jātakam samodhānesi “tadā rājā Ānando ahoṣi, duṭṭhakapi Devadatto, parisā Buddhaparisā, Kapirājā pana ahameva ahoṣin”ti.

Mahākapijātakavaṇṇanā dutiyā.

3. Kumbhakārajātakavaṇṇanā (408)

Ambā’ha’maddam vanamantarasminti idam Satthā Jetavane viharanto kilesaniggaham ārabha katesi. Vatthu **Pāṇiyajātake**¹ āvi bhavissati. Tadā pana Sāvattiyaṁ pañcasatā sahāyakā pabbajitvā antokoṭisanthāre vasamānā aḍḍharattasamaye kāmavitakkaṁ vitakkayimsu. Satthā attano sāvake rattiyaṁ tayo vāre, divasassa tayo vāreti rattindivaṁ cha vāre olokeno kiki aṇḍam viya, camarī² vāladhiṁ viya, mātā piyaputtam viya, ekacakkhuko puriso cakkhuṁ viya rakkhati, tasmiṁ tasmiṁyeva khaṇe uppannakilesaṁ niggaṇhāti. So tam divasaṁ aḍḍharattasamaye

1. Khu 5. 234 piṭṭhe. Paññāsajātake (Syā, Ka)

2. Cāmarī (Ka)

Jetavanam pariggaṇhanto tesaṃ bhikkhūnaṃ vitakkasamudācāraṃ ñatvā
 “imesaṃ bhikkhūnaṃ abbhantare ayaṃ kilesa vaḍḍhanto arahattassa hetuṃ
 bhindissati, idāneva nesaṃ kilesaṃ niggaṇhitvā arahattaṃ dassāmi”ti
 Gandhakuṭito nikkhamitvā Ānandattheraṃ pakkosāpetvā “Ānanda
 antokoṭisanthāre vasanakabhikkhū sabbe sannipātehi”ti sannipātāpetvā
 paññattavarabuddhāsane nisīditvā “na bhikkhave antopavattakilesānaṃ vase
 vattituṃ vaṭṭati, kilesa hi vaḍḍhamāno paccāmitto viya mahāvināsaṃ pāpeti,
 bhikkhunā nāma appamattakampi kilesaṃ niggaṇhituṃ vaṭṭati,
 porāṇakapaṇḍitā appamattakaṃ ārammaṇaṃ disvā abbhantare
 pavattakilesaṃ niggaṇhitvā paccekabodhiññaṃ nibbattesun”ti vatvā atītaṃ
 āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto
 Bārāṇasinagarassa dvāragāme kumbhakārakule nibbattitvā vayappatto
 kuṭumbaṃ saṇṭhapetvā ekaṃ puttañca dhītarañca labhitvā
 kumbhakārakammaṃ nissāya puttadāraṃ posesi. Tadā Kalīngaratṭhe
 Dantapurānagare Karaṇḍako nāma rājā mahantena parivārena uyyānaṃ
 gacchanto uyyānadvāre phalabhārabharitaṃ madhuraphalaṃ ambarukkhaṃ
 disvā hatthikkhandhavaragato yeva hatthaṃ pasāretvā ekaṃ ambapiṇḍaṃ
 gahetvā uyyānaṃ pavisitvā maṅgalasilāya nisinno dātabbayuttakānaṃ datvā
 ambaṃ paribhuñji. “Rañña gahitakālato paṭṭhāya sesehi nāma
 gahetabbamevā”ti amaccāpi brāhmaṇagahapatikādayopi ambāni pātetvā
 khādiṃsu. Pacchā āgatā rukkhaṃ āruyha muggarehi pothetvā
 obhaggavibhaggasākhaṃ katvā āmakaphalampi asetvā khādiṃsu.

Rājā divasaṃ uyyāne kilītvā sāyanhasamaye
 alaṅkatahatthikkhandhavare nisīditvā gacchanto taṃ rukkhaṃ disvā hatthito
 otaritvā rukkhamūlaṃ gantvā rukkhaṃ oloketvā “ayaṃ pātova passantānaṃ
 atittikaro phalabhārabharito sobhamāno aṭṭhāsi, idāni gahitaphalo
 obhaggavibhaggo asobhamāno ṭhito”ti cintetvā puna aññato olokento
 aparaṃ nipphalaṃ ambarukkhaṃ disvā “esa rukkho attano nipphalabhāvena
 muṇḍamaṇipabbato viya sobhamāno ṭhito,

ayaṃ pana saphalabhāvena imaṃ byasanaṃ patto, idaṃ agāramajjhampi phalitarukkhasadisā, pabbajjā nipphalarukkhasadisā, sadhanasseva bhayaṃ atthi, niddanassa bhayaṃ natthi, mayāpi nipphalarukkkena viya bhavitabban”ti phalarukkhaṃ ārammaṇaṃ katvā rukkhamūle ʘhitakeva tīṇi lakkhaṇāni sallakkhetvā vipassanaṃ vaḍḍhetvā paccekabodhiññaṇaṃ nibbattetvā “viddhaṃsitā dāni me mātukucchikuṭikā, chinnā tisu bhavesu paṭisandhi, sodhitā saṃsāra-ukkārabhūmi, sosito mayā assusamuddo, bhinno aṭṭhipākāro, natthi me puna paṭisandhi”ti āvajjento sabbālaṅkārapaṭimaṇḍitova aṭṭhāsi.

Atha naṃ amaccā āhaṃsu “atibahuṃ ʘhitattha mahārājā”ti. Na mayaṃ mahārājāno, Paccekabuddhā nāma mayanti. Paccekabuddhā nāma tumhādisā na honti devāti. Atha kīdisā hontīti.

Oropitakesamassukāsāvavattapaṭicchannā kule vā gaṇe vā alaggā vātacchinnavalāhakarāhumuttacandamaṇḍalapaṭibhāgā Himavante Nandamūlakapabbhāre vasanti, evarūpā deva Paccekabuddhāti. Tasmim̐ khaṇe rājā hatthaṃ ukkhipitvā sīsaṃ parāmasi, tāvadevassa gihiliṅgaṃ antaradhāyi, samaṇaliṅgaṃ pāturahosi.

“Ticīvaraṇca patto ca, vāsi sūci ca bandhanaṃ.

Parissāvanena aṭṭhete, yuttayogassa bhikkhuno”ti—

evaṃ vuttā samaṇaparikkhārā kāyapaṭibaddhāva ahesuṃ. So ākāse ʘatvā mahājanassa ovādaṃ datvā anilapathena Uttarahimavante Nandamūlakapabbhārameva agamāsi.

Gandhāraraṭṭhepi Takkasilanagare Naggaji nāma rājā uparipāsāde pallaṅkamajjhagato ekaṃ itthim ekekahatthe ekekaṃ maṇivalayaṃ piḷandhitvā avidūre nisīditvā gandhaṃ pisamānaṃ disvā “etāni valayāni ekekabhāvena na ghaṭṭenti na viravantī”ti olokento nisīdi. Atha sā dakkhiṇahatthato valayaṃ vāmahattheyeva piḷandhitvā dakkhiṇahatthena gandhaṃ saṅkaḍḍhitvā pisituṃ ārabhi, vāmahatthe valayaṃ dutiyaṃ āgamma ghaṭṭiyamānaṃ saddamakāsi. Rājā tāni dve valayāni aññaṃaññaṃ ghaṭṭentāni viravantāni disvā cintesi “idaṃ valayaṃ ekekakāle na gaṭṭesi, dutiyaṃ āgamma ghaṭṭeti, saddaṃ karoti, evameva ime sattāpi

ekekā na ghaṭṭenti na vivadanti¹, dve tayo hutvā aññamaññaṃ ghaṭṭenti, kalahaṃ karonti. Ahaṃ pana Kasmīragandhāresu dvīsu rajjesu ratṭhavāsino vicāremi, mayāpi ekavalayasadisena hutvā paraṃ avicāretvā attānameva vicārentena vasitum vaṭṭati”ti saṃghaṭṭanavalayaṃ ārammaṇaṃ katvā yathānisinnova tīṇi lakkhaṇāni sallakkhetvā vipassanaṃ vaḍḍhetvā paccekabodhiñāṇaṃ nibbattesi. Sesāṃ purimasadisameva.

Videharaṭṭhe Mithilanagare Nimi nāma rājā bhuttaṭṭarāso amaccagaṇaparivuto vivaṭasīhapañjarena antaravīthim pekkhamāno aṭṭhāsi. Atheko seno sūnāpaṇato maṃsapesim gahetvā ākāsaṃ pakkhandi. Tamenam ito cito ca giṃjhādayo sakuṇā samparivāretvā āhārahetu tuṇḍena vijjhantā² pakkhehi paharantā pādehi maddantā agamaṃsu. So attano vadhaṃ asahamāno taṃ maṃsaṃ chaḍḍesi. Añño gaṇhi, sakuṇā imaṃ muñcitvā taṃ anubandhimsu. Tenapi vissaṭṭhaṃ añño aggahesi, tampi tatheva viheṭhesuṃ. Rājā te sakuṇe disvā cintesi “yo yo maṃsapesim gaṇhi, tassa tasseva dukkhaṃ, yo yo taṃ vissajjesi, tassa tasseva sukhaṃ, imepi pañca kāmagaṇe yo yo gaṇhāti, tassa tasseva dukkhaṃ, itarassa sukhaṃ, ime hi bahūnaṃ sādharmaṇā, mayhaṃ kho pana soḷasa itthisahassāni, mayā vissaṭṭhamāṃsapiṇḍena viya seneva pañca kāmagaṇe pahāya sukhitena bhavitum vaṭṭati”ti. So yoniso manasi karonto yathāṭṭhitova tīṇi lakkhaṇāni sallakkhetvā vipassanaṃ vaḍḍhetvā paccekabodhiñāṇaṃ nibbattesi. Sesāṃ purimasadisameva.

Uttarapañcālaraṭṭhe Kapilanagare³ Dummukho nāma rājā bhuttaṭṭarāso sabbālaṅkārapaṭimaṇḍito amaccagaṇaparivuto vivaṭasīhapañjare rājaṅgaṇaṃ olokento aṭṭhāsi. Tasmim khaṇe gopālakā vajadvāraṃ vivarimsu, usabhā vajato nikkhamitvā kilesavasena ekaṃ gāvim anubandhimsu. Tattheko tikhiṇasiṅgo mahā-usabho aññaṃ usabhaṃ āgacchantam disvā kilesamaccherābhibhūto tikhiṇena siṅgena antarasatthimhi pahari. Tassa pahāramukhena antāni nikkhamimsu, so tattheva jīvitakkhayaṃ pāpuṇi. Rājā

1. Na viravanti (Sī, I)

2. Viheṭhentā (Ka)

3. Kampillanagare (Sī)

taṃ disvā cintesi “ime sattā tiracchānagate ādiṃ katvā kilesavasena dukkhaṃ pāpuṇanti, ayaṃ usabho kilesaṃ nissāya jīvitaṃ khamayaṃ patto, aññepi sattā kilesheva kampanti, mayā, imesaṃ sattānaṃ kampanakilese pahātum vaṭṭati”ti. So tīhitaṃ kova tīṇi lakkhaṇāni sallakkhetvā vipassanaṃ vadḍhetvā paccekabodhiññaṃ nibbatesi. Sesaṃ purimasadisameva.

Athekadivasam cattāro Paccekabuddhā bhikkhācārevelaṃ sallakkhetvā Nandamūlakapabbhārā nikkhamma Anotattadahe nāgalatādantaṃ kaṭṭhaṃ khāditvā katasarīrapaṭijagganā manosilātale tathavā nivāsetvā pattacīvaramādāya iddhiyā akāse uppatitvā pañcavaṇṇavalāhake maddamānā gantvā Bārāṇasīnagaradvāragāmakassa avidūre otarivā ekasmiṃ phāsukaṭṭhāne cīvaram pārupitvā pattaṃ gahetvā dvāragāmaṃ pavisitvā piṇḍāya carantā bodhisattassa gehadvāram sampāpuṇimsu. Bodhisatto te disvā tuṭṭhacitto hutvā gehaṃ pavesetvā paññattāsane nisīdāpetvā dakkhiṇodakaṃ datvā paṇītena khādanīyena bhojanīyena parivisitvā ekamantaṃ nisīditvā saṃghattheraṃ vanditvā “bhante tumhākaṃ pabbajjā ativiya sobhati, vipassannāni vo indriyāni, parisuddho chavivaṇṇo, kiṃ nu kho ārammaṇaṃ disvā tumhe imaṃ bhikkhācariyapabbajjaṃ upagatā”ti pucchi. Yathā ca saṃghattheraṃ, evaṃ sesepi upasaṅkamitvā pucchi. Athassa te cattāropi jānā “ahaṃ asukanagare asukaraṭṭhe asukarājā nāma hutvā”ti-ādinaṃ nayena attano attano abhinikkhamanavattḥūni kathetvā paṭipāṭiyā ekekaṃ gāthamāhaṃsu—

90. “Ambā’ha’ maddaṃ vanamantarasmim,
Nīlobhāsaṃ phaliṃ saṃvirūḷhaṃ.
Ta’ maddasaṃ phalaṃ hetu vibhagaṃ,
Taṃ disvā bhikkhācariyaṃ carāmi.

91. Sesaṃ sumatṭhaṃ naravīraṇiṭṭhitaṃ,
Nārī yugaṃ dhārayi appasaddaṃ.
Dutiyaṇca āgama ahoṣi saddo,
Taṃ disvā bhikkhācariyaṃ carāmi.

92. Dijā dijaṃ kuṇapa'māharantaṃ,
 Ekaṃ samānaṃ bahukā samecca.
 Āhārahetū paripātayim̐su,
 Taṃ disvā bhikkhācariyaṃ carāmi.

93. Usabhā'ha'maddaṃ yūthassa majjhe,
 Calakkakum̐ vaṇṇabalūpapannaṃ.
 Ta'maddasaṃ kāmahetu vitunnaṃ.
 Taṃ disvā bhikkhācariyaṃ carāmi'ti.

Tattha **ambā'ha'maddanti** ambarukkhaṃ ahaṃ addasaṃ.

Vanamantarasminti vana-antare, ambavanamajjheti attho. **Samvirūḷhanti** suvaḍḍhitaṃ. **Ta'maddasanti** taṃ uyyānato nikkhanto phalaheṭu vibhaggaṃ puna addasaṃ. **Taṃ disvā**ti taṃ phalaheṭu vibhaggaṃ disvā paṭiladdhasam̐vego paccekabodhiññaṃ nibbattetvā imaṃ bhikkhācariyapabbajjaṃ upagatosmi, tasmā bhikkhācariyaṃ carāmi'ti. Idaṃ so phalaheṭu vibhaggaṃ ambarukkhaṃ dassanato paṭṭhāya sabbam̐ cittācāraṃ kathesi¹. Sesānaṃ vissajjanesi eseṇa nayo. Ayaṃ panettha anuttānapadavaṇṇanā—**selanti** maṇivalayaṃ. **Naravīraṇiṭṭhanti** vīranarehi niṭṭhitaṃ, paṇḍitapurisehi katanti attho. **Yuganti** ekekasmim̐ ekekaṃ katvā ekaṃ valayayugaḷaṃ. **Dijā dijanti** gahitamamsapiṇḍaṃ dijaṃ avasesadijā. **Kuṇapa'māhantanti** mamsapiṇḍaṃ ādāya āharantaṃ. **Sameccā**ti samāgantvā sannipatitvā. **Paripātayim̐sū**ti koṭṭentā anubandhim̐su. **Usabhā'ha'maddanti** usabhaṃ ahaṃ addasaṃ. **Calakkakunti** calakkakudhaṃ.

Bodhisatto ekekaṃ gāthaṃ sutvā “sādhu bhante tumhākameva taṃ ārammaṇaṃ anurūpan”ti ekekassa Paccekabuddhassa thutim̐ akāsi. Tañca pana catūhi janehi desitaṃ dhammakathaṃ sutvā gharāvāse anapekkho hutvā pakkantesu Paccekabuddhesu bhuttaṭṭārāso sukhanisinno bhariyaṃ āmantetvā “bhadde ete cattāro Paccekabuddhā rajjaṃ pahāya pabbajitvā akiñcānā apalibodhā pabbajjāsukhena vītināmenti, ahaṃ pana bhatiyā jīvikaṃ kappemi, kim̐ me gharāvāsena, tvaṃ puttake saṅgaṇhanti gehe vasā”ti vatvā dve gāthā abhāsi—

1. Kathetvā dassesi (Ka)

94. “Karaṇḍako Kaliṅgānaṃ, Gandhārānaṃca Naggaji.
Nimirājā Videhānaṃ, Pañcālānaṃca Dummukho.
Ete raṭṭhāni hitvāna, pabbajimsu akiñcanā.

95. Sabbepime devasamā samāgatā,
Aggī yathā pajjalito tathevime.
Ahampi eko carissāmi bhaggavi,
Hitvāna kāmāni yathodhikānī”ti.

Tāsaṃ attho—bhadde esa saṃghatthero Paccekabuddho Dantapure
nāma nagare Karaṇḍako¹ nāma Kaliṅgānaṃ janapadassa rājā, dutiyo
Takksilanagare Naggaji nāma Gandhārānaṃ janapadassa rājā, tatiyo
Mithilanagare Nimi nāma Videhānaṃ janapadassa rājā, catuttho
Kapilanagare Dummukho nāma Uttarapañcālānaṃ janapadassa rājā, etc
evārūpāni raṭṭhāni hitvā akiñcanā hutvā pabbajimsu. **Sabbepimeti** ime pana
sabbepi visuddhidevehi purimapaccekabuddhehi samānā ekato samāgatā.
Aggī yathāti yathā hi aggī pajjalito obhāsati. **Tathevime**ti imepi tatheva
sīlādihi pañcahi guṇehi obhāsanti. Yathā etc, tathā ahampi pabbajitvā eko
carissāmīti attho. **Bhaggavīti** bhariyaṃ ālapati. **Hitvāna kāmānīti** rūpādayo
vatthukāme hitvā. **Yathodhikānīti** attano odhivasena ṭhitāni. Idaṃ vuttaṃ
hoti—rūpādi-odhivasena yathāṭhite kāme pahāya ahampi pabbajitvā eko
carissāmīti. “Yatodhikānī”tipi pāṭho, tassattho—yato uparato odhi etesanti
yatodhikāni, uparatakoṭṭhāsāni. Pabbajissāmīti cintitakālato paṭṭhāya hi
kilesakāmānaṃ eko koṭṭhāso uparato nāma hoti niruddho, tassa vatthubhūto
kāmakotṭhāsopi uparatova hotīti.

Sā tassa kathāṃ sutvā “mayhampi kho sāmi Paccekabuddhānaṃ
dhammakathāṃ sutakālato paṭṭhāya agāre cittaṃ na saṇṭhātī”ti vatvā imaṃ
gāthamāha—

1. Karaṇḍu (Sī, I), karaṇḍaṃ (Syā)

96. “Ayameva kālo na hi añño atthi,
 Anusāsītā me na bhaveyya pacchā.
 Ahampi ekā carissāmi bhaggava,
 Sakuṇīva muttā purisassa hatthā”ti.

Tattha **anusāsītā me na bhaveyya pacchā**ti anusāsako ovādako na bhaveyya dullabhataṃ ovādakānaṃ, tasmā ayameva pabbajitum kālo, na hi añño atthīti dasseti. **Sakuṇīva muttā**ti yathā sākuṇikena gahetvā sakuṇapacchiyam khittāsu sakuṇīsu tassa hatthato muttā ekā sakuṇī anilapatham laṅghayitvā yathārucitaṭṭhānaṃ gantvā ekikāva careyya, tathā ahampi tava hatthato muttā ekikā carissāmīti sayampi pabbajitukāmā hutvā evamāha.

Bodhisatto tassā katham sutvā tuṇhī ahosi. Sā pana bodhisattam vañcetvā puretaram pabbajitukāmā “sāmi pāṇiyatittham gamissāmi, dārake olokehi”ti ghaṭam ādāya gacchantī viya palāyitvā nagarasāmanante tāpasānaṃ santike gantvā pabbaji. Bodhisatto tassā anāgamanam nātvā sayam dārake posesi. Aparabhāge tesu thokam viḍḍhitvā attano ayānayaajānanasamatthataṃ sampattesu tesam vīmaṃsanattham ekadivasam bhattam pacanto thokam uttaṇḍulam paci, ekadivasam thokam kilinnaṃ, ekadivasam supakkaṃ, ekadivasam atikilinnaṃ, ekadivasam aloṇakaṃ, ekadivasam atiloṇakaṃ. Dārakā “tāta ajja bhattam uttaṇḍulam, ajja kilinnaṃ, ajja supakkaṃ, ajja atikilinnaṃ, ajja aloṇakaṃ, ajja atiloṇakan”ti āhaṃsu. Tam sutvā bodhisatto “āma tātā”ti vatvā cintesi “ime dārakā idāni āmapakkaloṇika-atiloṇikāni jānanti, attano dhammatāya jīvitum sakkhissanti, mayā pabbajitum vaṭṭatī”ti. Atha te dārake nātakānaṃ datvā paṭicchāpetvā “ammatātā ime dārake sādhuṇaṃ poseṭhā”ti vatvā soṇātakānaṃ paridevantānaññeva nagarā nikkhamitvā isipabbajjam pabbajitvā nagarassa sāmanteveva vasi.

Atha naṃ ekadivasam Bārāṇasīyam bhikkhāya carantaṃ paribbājikā disvā vanditvā “ayya dārakā te nāsītā maññe”ti āha. Mahāsatto “nāham dārake nāsemi, tesam attano ayānayaajānanakāle

pabbajitomi, tvaṃ tesaṃ acintetvā pabbajjāya abhiraṃā”ti vatvā
osānagāthamāha—

97. “Āmaṃ pakkaṇca jānanti, atho loṇaṃ aloṇakaṃ.

Tamaṃ disvāna pabbajim, careva tvaṃ carāmaṃ”ti.

Tattha **tamahanti** taṃ ahaṃ dāraṇānaṃ kiriyaṃ disvā pabbajito. **Careva tvaṃ carāmahanti** tvampi bhikkhācariyameva cara, ahampi bhikkhācariyameva carissāmīti.

Iti so paribbājikaṃ ovaditvā uyyojesi. Sāpi ovādaṃ gahetvā mahāsattaṃ vanditvā yathārucitaṃ ṭhānaṃ gatā. Ṭhapetvā kira taṃ divasaṃ na te puna aññaṃaññaṃ addasaṃsu. Bodhisatto ca jhānābhinnāṃ nibbattetvā brahmalokūpago ahosi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātaṃ samodhānesi, saccapariyosāne te pañcasatā bhikkhū arahatte patiṭṭhahimsu. Tadā dhītā Uppalavaṇṇā ahosi, putto Rāhulakumāro, paribbājikā Rāhulamātā, paribbājako pana ahameva ahosinti.

Kumbhakārajātakavaṇṇanā tatiyā.

4. Daḷhadhammajātakavaṇṇanā (409)

Ahaṃ ce daḷhadhammassāti idaṃ Satthā Kosambim nissāya Ghositārāme viharanto Udenassa rañño Bhaddavatikaṃ hatthinim ārabha katesi. Tassā pana hatthinīyā laddhavidhānaṃca Udenassa rājavamso ca **Mātaṅgajātake**¹ āvi bhavissati. Ekadivasaṃ pana sā hatthinī nagarā nikkhamantī Bhagavantaṃ pātova ariyagaṇaparivutaṃ anomāya Buddhasiriyā nagaraṃ piṇḍāya pavisantaṃ disvā Tathāgatassa pādamūle nipajjitvā “Bhagavā sabbaññu sabbalokanittaraṇa Udeno vaṃsarājā maṃ taruṇakāle kammaṃ nittharituṃ samatthakāle ‘imaṃ nissāya mayā jīvitaṃca rajjaṃca devī ca laddhā’ti piyāyitvā mahantaṃ parihāraṃ adāsi, sabbālaṅkārehi alaṅkaritvā

1. Khu 5. 309 piṭṭhe.

ṭhitatṭhānaṃ gandhena paribhaṇḍaṃ kāretvā matthake
 suvaṇṇatāraḥhacitavitānaṃ bandhāpetvā samantā citrasāṇiṃ
 parikkhipāpetvā gandhatelena dīpaṃ jālāpetvā dhūmataṭṭakaṃ ṭhapāpetvā
 karīsachaddanaṭṭhāne suvaṇṇakaṭāhaṃ patiṭṭhapāpetvā maṃ
 cittattharaṇapitṭhe ṭhapesi, rājārahaṇca me nānaggarasabhojanaṃ dāpesi.
 Idāni pana me mahallakakāle kammaṃ nittharituṃ asamatthakāle sabbaṃ
 taṃ parihāraṃ acchindi, anāthā nippaccayā hutvā araṇṇe ketakāni khādantī
 jīvāmi, aññaṃ mayhaṃ paṭisaraṇaṃ natthi, Udenaṃ mama guṇaṃ
 sallakkhāpetvā porāṇakaparihāraṃ me paṭipākatikaṃ kāretha Bhagavā”ti
 paridevamānā Tathāgataṃ yāci.

Satthā “gaccha tvaṃ, ahaṃ te raṇṇo kathetvā yasaṃ paṭipākatikaṃ
 kāressāmi”ti vatvā raṇṇo nivesanadvāraṃ agamāsi. Rājā Tathāgataṃ
 antonivesanaṃ pavesetvā Buddhappamukhassa saṃghassa mahādānaṃ
 pavattesi. Satthā bhaddakiccapariyosāne anumodanaṃ karonto “mahārāja
 Bhaddavatikā kahaṇ”ti pucchi. Na jānāmi bhanteti. “Mahārāja
 upakāraḥkānaṃ yasaṃ datvā mahallakakāle gahetuṃ¹ nāma na vaṭṭati,
 kataññunā katavedinā bhavituṃ vaṭṭati. Bhaddavatikā idāni mahallikā
 jarājiṇṇā anāthā hutvā araṇṇe ketakāni khādantī jīvati, taṃ jiṇṇakāle
 anāthaṃ kātuṃ tumhākaṃ ayuttan”ti Bhaddavatikāya guṇaṃ kathetvā
 “sabbaṃ porāṇakaparihāraṃ paṭipākatikaṃ karohi”ti vatvā pakkāmi. Rājā
 tathā akāsi. “Tathāgatenā kira Bhaddavatikāya guṇaṃ kathetvā
 porāṇakayaso paṭipākatiko kārīto”ti sakalanagaraṃ patthari,
 bhikkhusaṃghepi sā pavatti pākaṭā jātā. Atha bhikkhū dhammasabhāyaṃ
 kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “āvuso Satthārā kira Bhaddavatikāya guṇaṃ
 kathetvā porāṇakayaso paṭipākatiko kārīto”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha
 bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na
 bhikkhave idāneva, pubbepi Tathāgato etissā guṇaṃ kathetvā naṭṭhayaṃ
 paṭipākatikaṃ kāresiyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Dalhadhammo nāma rājā rajjaṃ kāresi. Tadā
 bodhisatto amaccakule nibbattitvā vayappatto taṃ rājānaṃ upaṭṭhati.

1. Jahetuṃ (Ka)

So tassa santikā mahantaṃ yasaṃ labhitvā amaccaratanaṭṭhāne aṭṭhāsi. Tadā tassa rañño ekā Oṭṭhibyādhi hatthinī thāmabalasampannā mahabbalā ahosi. Sā ekadivasaṃ yojanasataṃ gacchati, rañño dūteyyaharaṇakiccaṃ karoti, saṅgāme yuddhaṃ katvā sattu maddanaṃ karoti. Rājā “ayaṃ me bahūpakārā”ti tassā sabbālaṅkāraṃ datvā Udenena Bhaddavitikāya dinnasadisāṃ sabbaṃ parihāraṃ dāpesi. Athassā jīṇṇadubbalakāle rājā sabbaṃ yasaṃ gaṇhi. Sā tato paṭṭhāya anāthā hutvā araṇṇe tiṇapaṇṇāni khādantī jīvati. Athekadivasaṃ rājakule bhājanesu appahontesu rājā kumbhakāraṃ pakkosāpetvā “bhājanāni kira nappahontī”ti āha. Gomayāharaṇayānake yojetuṃ goṇe na labhāmi devāti. Rājā tassa kathaṃ sutvā “amhākaṃ Oṭṭhibyādhi kahan”ti pucchi. Attano dhammatāya carati devāti. Rājā “ito paṭṭhāya taṃ yojetvā gomayaṃ āharā”ti taṃ kumbhakārassa adāsi. Kumbhakāro “sādhu devā”ti tathā akāsi.

Athekadivasaṃ sā nagarā nikkhamamānā nagaraṃ pavisantaṃ bodhisattaṃ disvā vanditvā tassa pādamūle nipajjitvā paridevamānā “sāmi rājā maṃ ‘taruṇakāle bahūpakārā’ti sallakkhetvā mahantaṃ yasaṃ datvā idāni mahallakakāle sabbaṃ acchinditvā mayi cittampi na karoti, ahaṃ pana anāthā araṇṇe tiṇapaṇṇāni khādantī jīvāmi, evaṃ dukkhappattaṃ maṃ idāni yānake yojetuṃ kumbhakārassa adāsi, ṭhapetvā tumhe aññaṃ mayhaṃ paṭisaraṇaṃ natthi, mayā rañño katūpakāraṃ tumhe jānātha, sādhu idāni me naṭṭhaṃ yasaṃ paṭipākatikaṃ karoṭhā”ti vatvā tisso gāthā abhāsi—

98. “Ahaṃ ce Daḷhadhammassa, vahantī nābhirādhayim.

Dharantī urasi sallam, yuddhe vikkantacārini.

99. Nūna rājā na jānāti, mama vikkamaporisaṃ.

Saṅgāme sukatantāni, dūtavippahitāni ca.

100. Sā nūnāhaṃ marissāmi, abandhu aparāyini.

Tadā hi kumbhakārassa, dinnā chakaṇahārikā”ti.

Tattha **vahantī**ti dūteyyaharaṇaṃ saṅgāme balakoṭṭhakabhindanaṃ taṃ taṃ kiccaṃ vahantī nittharantī. **Dharantī urasi sallanti** urasmim̐ bandhaṃ kaṇḍaṃ vā asim̐ vā sattim̐ vā yuddhakāle sattūnaṃ upari abhiharantī. **Vikkantacārinī**ti vikkamaṃ parakkamaṃ katvā parabalavijayena yuddhe vikkantagāmini. Idaṃ vuttaṃ hoti—sace sāmi ahaṃ imāni kiccāni karonti rañño Daḷhadhammassa cittaṃ nārādhayaṃ na paritosesim̐, ko dāni añño tassa cittaṃ ārādhayissatīti.

Mama vikkamaporisanti mayā kataṃ purisaparakkamaṃ. **Sukatantānī**ti sukatāni. Yathā hi kammāneva kammantāni, vanāneva vanantāni, evamidha sukatāneva “sukatantānī”ti vuttāni. **Dūtavippahitānicāti** gale paṇṇaṃ bandhitvā “asukarañño nāma dehi”ti pahitāya mayā ekadivaseneva yojanasataṃ gantvā katāni dūtapesanāni ca. **Nūna rājā na jānātī**ti¹ nūna tumhākaṃ esa rājā etāni mayā katāni kiccāni na jānāti. **Aparāyini**ti appatīṭṭhā appaṭisaraṇā. **Tadā hīti** tathā hi, ayameva vā pāṭho. **Dinnāti** ahaṃ raññā chakaṇahārikā katvā kumbhakārassa dinnāti.

Bodhisatto tassā kathaṃ sutvā “tvaṃ mā soci, ahaṃ rañño kathetvā tava yasaṃ paṭipākatikaṃ karissāmī”ti taṃ samassāsetvā nagaraṃ pavisitvā bhuttaṭpātarāso rañño santikaṃ gantvā kathaṃ samuṭṭhāpetvā “mahārāja nanu tumhākaṃ asukā nāma Oṭṭhibyādhi asukaṭṭhāne ca asukaṭṭhāne ca ure sallam̐ bandhitvā saṅgāmaṃ nitthari, asukadivasam̐² nāma gīvāya paṇṇaṃ bandhitvā pesitā yojanasataṃ agamāsi, tumhepissā mahantaṃ yasaṃ adattha, sā idāni kahan”ti pucchi. Tamahaṃ kumbhakārassa gomayaharaṇatthāya adāsinti. Atha naṃ bodhisatto “ayuttaṃ kho mahārāja tumhākaṃ taṃ kumbhakārassa yānake yojanatthāya dātun”ti vatvā rañño ovādavasena catasso gāthā abhāsi—

101. “Yavatāsīsati poso, tāvadeva pavīṇati.

Atthāpāye jahanti naṃ, oṭṭhibyādhim̐va khattiyo.

1. Nahanūna rājā jānātīti (Sī, I)

2. Asukadisaṃ (Ka)

102. Yo pubbe katakalyāṇo, katattho nāvabujjhati.

Atthā tassa palujjanti, ye honti abhipatthitā.

103. Yo pubbe katakalyāṇo, katattho manubujjhati.

Atthā tassa pavaḍḍhanti, ye honti abhipatthitā.

104. Taṃ vo vadāmi bhaddante, yāvantettha samāgatā.

Sabbe kataññuno hotha, ciraṃ saggamhi ṭhassathā”ti.

Tattha paṭhamagāthāya tāva attho—idhekacco aññāṇajātiko poso **yāvatāsīsati**, yāva “idaṃ nāma me ayaṃ kātuṃ sakkhissati”ti paccāsīsati, **tāvadeva** taṃ purisaṃ **pavīṇati** bhajati sevati, tassa pana **atthāpāye** vaḍḍhiyā apagamane parihīnakāle taṃ nānākiccesu patthitaṃ posaṃ ekacce bālā imaṃ Oṭṭhibyādhiṃ ayaṃ khattiyo viya jahanti.

Katakalyāṇoti parena attano katakalyāṇakammo. **Katatthoti** nipphāditakicco. **Nāvabujjhatīti** pacchāpi taṃ parena kataṃ upakāraṃ tassa jarājiṇṇakāle asamatthakāle na sarati, attanā dinnampi yasaṃ puna gaṇhāti. **Palujjantīti** bhijjanti nassanti. **Ye honti abhipatthitāti** ye keci atthā icchitā nāma honti, sabbe nassantīti dīpeti. Mittadubbhipuggalassa hi patthitapatthitaṃ aggimhi pakkhittabījaṃ viya nassati. **Katattho manubujjhatīti** katattho anubujjhati, ma-kāro byañjanasandhivasena gahito. **Taṃ vo vadāmīti** tena kāraṇena tumhe vadāmi. **Ṭhassathāti** kataññuno hutvā cirakālaṃ saggamhi dibbasampattiṃ anubhavantā patiṭṭhahissatha.

Evam mahāsatto rājānaṃ ādiṃ katvā sannipatitānaṃ sabbesaṃ ovādaṃ adāsi. Taṃ sutvā rājā Oṭṭhibyādhiyā yasaṃ paṭipākatikaṃ akāsi. Bodhisattassa ca ovāde ṭhatvā dānādīni puññāni katvā saggaparāyaṇo ahosi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakam samodhānesi “tadā Oṭṭhibyādhi Bhaddavatikā ahosi, rājā Ānando, amacco pana ahameva ahosin”ti.

Daḷhadhammajātakavaṇṇanā catutthā.

5. Somadattajātakavaṇṇanā (410)

Yo maṃ pure paccuḍḍetīti idaṃ Satthā Jetavane viharanto aññatarāṃ mahallakaṃ ārabha kathesi. So kirekaṃ sāmaṇeraṃ pabbājesi, sāmaṇero tassa upakārako hutvā tathārūpena rogena kālamakāsi. Mahallako tasmim kālakate rodanto paridevanto vicarati. Taṃ disvā bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “āvuso asukamahallako sāmaṇerassa kālakiriyāya rodanto paridevanto vicarati, maraṇassatikammaṭṭhānarahito maññe”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na bhikkhave idāneva, pubbepesa imasmim mate rodiyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto Tāvatisabhavane sakkattaṃ kāresi. Atheko Kāsigāmaṃvāsī brāhmaṇamahāsālo kāme pahāya Himavantaṃ pavisitvā isipabbajjaṃ pabbajitvā uñchācariyāya vanamūlaphalāphalehi yāpento vāsaṃ kappesi, ekadivasāṃ phalāphalattāya gato ekaṃ hatthichāpaṃ disvā attano assamaṃ ānetvā puttaṭṭhāne ṭhapetvā Somadattotissa nāmaṃ katvā tiṇapaṇṇāni khādāpento paṭijaggi. So vayappatto mahāsārīro hutvā ekadivasāṃ bahuṃ bhojanaṃ gahetvā ajirakena dubbalo ahosi. Tāpaso taṃ assamapade katvā phalāphalattāya gato, tasmim anāgateyeva hatthipotako kālamakāsi. Tāpaso phalāphalaṃ gahetvā āgacchanto “aññesu divasesu me putto paccuggamaṃ karoti, ajja na dissati, kahaṃ nu kho gato”ti paridevanto paṭhamāṃ gāthamāha—

105. “Yo maṃ pure paccuḍḍeti, araññe dūra’ māyato.

So na dissati Mātaṅgo, Somadatto kuhiṃ gato”ti.

Tattha **pureti** ito pure. **Paccuḍḍetī**¹ paccuggacchati. **Araññe dūranti** imasmim nimmanusse araññe maṃ dūraṃ paccuḍḍeti. **Āyatoti** āyāmasampanno.

1. Paccudetīti (Sī, Syā, I)

Evam paridevamāno āgantvā taṃ caṅkamanakoṭṭiyam patitaṃ disvā gale gahetvā paridevamāno dutiyam gāthamāha—

106. “Ayaṃ vā so mato seti, allasiṅgamva vacchito.
Bhūmyā nipatito seti, amarā vata kuṇjaro”ti.

Tattha **ayaṃ vā**ti vibhāvanatthe vā-saddo. Ayameva so, na aññoti taṃ vibhāvento evamāha. **Allasiṅganti**¹ māluvalatāya aggapavālam. **Vacchitoti** chinno², gimhakāle majjhanhikasamaye tattavālikāpuline nakhena chinditvā pātito māluvalatāya aṅkuro viyāti vuttaṃ hoti. **Bhūmyā**ti bhūmiyam. **Amarā vatā**ti mato vata, “amarī”tipi pātho.

Tasmim khāṇe Sakko lokam olokento taṃ disvā “ayaṃ tāpaso puttadāram pahāya pabbajito, idāni hatthipotake puttasaññaṃ katvā paridevati, samvejetvā naṃ satim paṭilabhāpessāmī”ti tassa assamapadam āgantvā ākāse ṭhitova tatiyam gāthamāha—

107. “Anagāriyupetassa, vippamuttassa te sato.
Samaṇassa na taṃ sādhu, yaṃ peta’manusocasī”ti.

Athassa vacanam sutvā tāpaso catuttham gāthamāha—

108. “Saṃvāsena have sakka, manussassa migassa vā.
Hadaye jāyate pemaṃ, taṃ na sakkā asocitun”ti.

Tattha **migassa vā**ti imasmim ṭhāne sabbepi tiracchānā “migā”ti vuttā. **Tanti** piyāyitam sattam.

Atha naṃ ovadanto Sakko dve gāthā abhāsi—

109. “Mataṃ marissam rodanti, ye rudanti lapanti ca.
Tasmā tvaṃ isi mā rodī, roditam moghamāhu santo.

110. Kanditena have brahme, mato peto samuṭṭhahe.
Sabbe saṅgamma rodāma, aññamaññassa ñātake”ti.

1. Allapiṅkanti (Sī, I), allapītanti (Syā)

2. Chijjitoti chinno (Sī, I), vicchitoti vicchinno (Syā)

Tattha **ya rudanti lapanti cāti** brahme ye sattā rodanti paridevanti ca, sabbete mataṃ, yo ca marissati, taṃ rodanti, tesāṃyeva evaṃ rodantānaṃ assusukkhanakālo natthi, tasmā tvaṃ isi mā rodi. Kimkāraṇā? **Roditaṃ moghamāhu santo**, paṇḍitā hi “roditaṃ nipphalaṃ”ti vadanti. **Mato petoti** yadi esa petoti saṅkhyāṃ gato mato roditena samuṭṭhaheyya, evaṃ sante sabbepi mayaṃ samāgantvā aññaṃaññaṃ nātake rodāma, kiṃ nikkammā acchāmāti.

Tāpaso Sakkassa vacanaṃ sutvā satim paṭilabbhitvā vigatasoko assūni puñchitvā Sakkassa thutivasena sesagāthā āha—

111. “Ādittaṃ vata maṃ santaṃ, ghatasittaṃva pāvakaṃ.

Vārinā viya osiṇcaṃ, sabbaṃ nibbāpaye daraṃ.

112. Abbaḥi vata me sallaṃ, yamāsi hadayassitaṃ.

Yo me sokaparetassa, puttasokaṃ apānudi.

113. Sohaṃ abbūḷhasallosmi, vītasoko anāvilo.

Na socāmi na rodāmi, tava sutvāna vāsavā”ti.

Tā heṭṭhā vuttatthāyeva. Evaṃ Sakko tāpasassa ovādaṃ datvā sakaṭṭhānameva gato.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi “tadā hatthipotako sāmaṇero ahosi, tāpaso mahallako, Sakko pana ahameva ahosin”ti.

Somadattajātakavaṇṇanā pañcamā.

6. Susīmajātakavaṇṇanā (411)

Kālāni kesāni pure ahesunti idaṃ Satthā Jetavane viharanto mahābhiniikkhamanaṃ ārabba kathesi. Tasmim hi samaye bhikkhū dhammasabhāyaṃ nisīditvā Dasabalassa nikkhamanaṃ vaṇṇayimṃsu. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti

vutte “anacchariyaṃ bhikkhave mayā dāni anekāni kappakoṭṭisatasahassāni puritapāraminā mahābhinnikkhamanaṃ, pubbepāhaṃ tiyojanasatike Kāsiraṭṭhe rajjaṃ chaḍḍetvā nikkhantoyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto tassa purohitassa aggamahesiyā kucchimhi nibbatti, tassa jātadivaseyeva Bārāṇasirañño pi putto jāyi. Tesāṃ nāmaggaḥaḍḍivase mahāsattassa Susīmakumāroti nāmaṃ akaṃsu, rājaputtassa Brahmadaṭṭakumāroti. Bārāṇasirājā “puttena me saddhiṃ ekadivase jāto”ti bodhisattaṃ āṇāpetvā dhātīyo datvā tena saddhiṃ ekato vaḍḍhesi. Te ubhopi vayappattā abhirūpā devakumāravaṇṇino hutvā Takkaṣilāyaṃ sabbasippāni uggaṇhitvā paccāgamimsu. Rājaputto uparājā hutvā bodhisattena saddhiṃ ekato khādanto pivanto nisīdanto sayanto pitu accayena rajjaṃ patvā mahāsattassa mahantaṃ yasaṃ datvā purohitaṭṭhāne taṃ ṭhapetvā ekadivasaṃ nagaraṃ sajjāpetvā Sakko devarājā viya alaṅkato alaṅkata-erāvaṇapaṭibhāgassa mattavaravāraṇassa khandhe nisīditvā bodhisattaṃ pacchāsane hatthipiṭṭhe nisīdāpetvā nagaraṃ padakkhiṇaṃ akāsi. Mātāpissa “puttaṃ olokessāmī”ti sīhapaṇjare ṭhatvā tassa nagaraṃ padakkhiṇaṃ katvā āgacchantassa pacchato nisinnaṃ purohitaṃ disvā paṭibaddhacittā hutvā sayanagabbhaṃ pavisitvā “imaṃ alabhantī ettheva marissāmī”ti āhāraṃ pacchinditvā nipajji.

Rājā mātaraṃ apassanto “kuhiṃ me mātā”ti pucchitvā “gilānā”ti sutvā tassā santikaṃ gantvā vanditvā “kiṃ amma aphāsukaṃ”ti pucchi. Sā lajjāya na kathesi. So gantvā rājapallaṅke nisīditvā attano aggamahesiṃ pakkosivā “gaccha ammayā aphāsukaṃ jānāhi”ti pesesi. Sā gantvā piṭṭhiṃ parimajjantī pucchi, itthiyo nāma itthīnaṃ rahassaṃ na niguhanti, sā tassā tamatthaṃ ārocesi. Itarāpi taṃ sutvā gantvā rañño ārocesi. Rājā “hotu, gaccha naṃ samassāsehi, purohitaṃ rājānaṃ katvā tassa taṃ aggamahesiṃ karissāmī”ti āha. Sā āgantvā taṃ samassāsesi. Rājāpi purohitaṃ pakkosāpetvā etamatthaṃ ārocetvā “samma mātu me jīvitaṃ dehi, tvaṃ rājā bhavissasi, sā aggamahesī, ahaṃ

uparājā”ti āha. So “na sakkā evaṃ kātun”ti paṭikkhipitvā tena punappunam yāciyamāno sampaṭicchī. Rājā purohitam rājānam, mātaram aggamahesiṃ kāretvā sayam uparājā ahoṣi.

Tesaṃ samaggavāsaṃ vasantānam aparabhāge bodhisatto agāramajjhe ukkaṇṭhito kāme pahāya pabbajjāya ninnacitto kilesaratim anallīyanto ekakova tiṭṭhati, ekakova nisīdati, ekakova sayati, bandhanāgāre baddho viya pañjare pakkhittakukkuṭo viya ca ahoṣi. Athassa aggamahesī “ayam rājā mayā saddhim nābhīramati, ekakova tiṭṭhati nisīdati seyyam kappeti, ayam kho pana daharo taruṇo, aham mahallikā, sīse me palitāni paññāyanti, yannūnāham ‘sīse te deva ekaṃ palitam paññāyatī’ti musāvadam katvā ekenupāyena rājānam pattiyāpetvā¹ mayā saddhim abhīramāpeyyan”ti cintetvā ekadivasam rañño sīse ūkā vicinantī viya hutvā “deva mahallakosi jāto, sīse te ekaṃ palitam paññāyatī”ti. Tena hi bhadde etaṃ palitam luñcitvā mayham hatthe ṭhāpehīti. Sā tassa sīsato ekaṃ kesam luñcitvā attano sīse palitam gahetvā “idaṃ te deva palitan”ti tassa hatthe ṭhāpesi. Bodhisattassa taṃ disvā bhīttasitassa kañcanapaṭṭasadisā nalāṭā sedā muccimsu.

So attānam ovadanto “Susīma tvaṃ daharo hutvā mahallako jāto, ettakaṃ kalam gūthakalale nimuggo gāmasūkaro viya kāmakalale nimujjitvā taṃ kalalam jahitum na sakkosi, nanu kāme pahāya Himavantaṃ pavisitvā pabbajitvā brahmacariyavāsassa te kālo”ti cintetvā paṭhamam gāthamāha—

114. “Kālāni kesāni pure ahesum,
Jātāni sīsamhi yathāpadese.
Tāna’jja setāni Susīma disvā,
Dhammaṃ cara brahmacariyassa kālo”ti.

Tattha **yathāpadese**ti tava sīse tasmim tasmim kesānam anurūpe padese ito pubbe kālāni bhamarapattavaṇṇāni² kesāni jātāni

1. Paṭiññāpetvā (Sī, Syā, I)

2. Bhamarañjanavaṇṇāni (Sī, Syā)

ahesunti vadati. **Dhammaṃ carāti** dasakusalakammapathadhammaṃ carāti attānameva āṇāpeti. **Brāhmacariyassāti** methunaviratiyā te kāloti attho.

Evam bodhisattena brahmacariyavāsassa guṇe vaṇṇite itarā “aham ‘imassa lagganaṃ¹ karissāmī’ ti vissajjana meva karin” ti bhītatasi tā “idānissa apabbajjanatthāya sarīra vaṇṇaṃ vaṇṇayissāmī” ti cintetvā dve gāthā abhāsi—

115. “Mameva deva palitaṃ na tuyhaṃ,
Mameva sīsaṃ mama uttamaṅgaṃ.
‘Atthaṃ karissan’ ti musā abhāṇim².
Ekāparādhaṃ khama rājasetṭha.

116. Daharo tuvaṃ dassaniyosi rāja,
Paṭhamuggato hoti yathā kaḷīro.
Rajjaṇca kārehi mamaṇca passa,
Mā kālikaṃ anudhāvī janindā” ti.

Tattha **mameva sīsanti** mameva sīse sañjātaṃ palitanti dīpeti. Itaraṃ tasseva vevacanaṃ. **Atthanti** attano vuḍḍhiṃ karissāmīti musā kathesiṃ. **Ekāparādhanti** imaṃ mayhaṃ ekaṃ aparādhaṃ. **Paṭhamuggatoti** paṭhamavayena uggato. **Hohīti** hosi, paṭhamavaye patiṭṭhitosīti attho. “Hosī” tiyeva vā pāṭho. **Yathā kaḷīro**ti yathā siniddhachavitaruṇakaḷīro mandavāterito ativiya sobhati, evarūposi tvanti dasseti. “Paṭhamuggato hoti” ti pāṭho, tassattho—yathā paṭhamuggato taruṇakaḷīro dassanīyo hoti, evaṃ tvampi dassanīyoti. **Mamaṇca passāti** mamaṇca olokehi, mā maṃ anāthaṃ vidhavaṃ karohīti attho. **Kālikanti** brahmacariyacaraṇaṃ nāma dutiye vā tatiye vā attabhāve vipākadānato kālikaṃ nāma, rajjaṃ pana imasmiṃyeva attabhāve kāmaguṇasukhuppādanato akālikaṃ, so tvaṃ imaṃ akālikaṃ pahāya mā kālikaṃ anudhāvīti vadati.

1. Lobhaṃ (Sī, I)

2. Abhāsim (Ka)

Bodhisatto tassā vacanaṃ sutvā “bhadde tvaṃ bhavitabbamevetam katham kathesi, pariṇamante hi mama vaye imehi kāḷakesehi parivattetvā sāṇavākasadisehi paṇḍarehi bhavitabbaṃ. Ahañhi nīluppālādikusumadāmasadisakumārānaṃ kañcanarūpapaṭibhāgānaṃ uttamayobbanavilāsasampattānaṃ khattiyakaññādīnaṃ vaye pariṇamante jaraṃ pattānaṃ vevaṇṇiyañceva sarīrabhaṅgañca passāmi, evaṃ vipattipariyosānovesa bhadde jīvaloko”ti vatvā upari Buddhalīlāya dhammaṃ desento gāthādvayamāha—

117. “Passāmi vohaṃ dahariṃ kumāriṃ,
Sāmaṭṭhapassaṃ sutanuṃ sumajjhaṃ.
Kāḷappavālāva pavellamānā.
Palobhayantī va naresu gacchati.

118. Ta’mena passāmi’parena nāriṃ.
Āsītikaṃ nāvutikaṃ va jaccā.
Daṇḍaṃ gahetvāna pavedhamānaṃ,
Gopānasībhoggasamaṃ caranti”ti.

Tattha **voti** nipātamattaṃ. **Sāmaṭṭhapassanti** sammaṭṭhapassaṃ. Ayameva vā pāṭho, sabbapassesu maṭṭhachavivaṇṇanti attho. **Sutanunti** sundarasarīraṃ. **Sumajjhanti** susaṇṭhitamajjhaṃ. **Kāḷappavālāva pavellamānāti** yathā nāma taruṇakāle susamuggatā kāḷavallī pavālā vā hutvā mandavāteritā ito cito ca pavellati, evaṃ pavellamānā itthivilāsaṃ dassayamānā kumārikā **palobhayantīva naresu gacchati**. Samīpatthe bhumma vacanaṃ, purisānaṃ santike te purise kilesavasena palobhayantī viya gacchati.

Ta’mena passāmi’parena nārinti tamenam nāriṃ aparena samayena jaraṃ pattaṃ antarahitarūpasobhaggappattaṃ passāmi. Bodhisatto hi paṭhamagāthāya rūpe assādaṃ kathetvā idāni ādīnavaṃ dassento evamāha. **Āsītikaṃ nāvutikaṃ va jaccāti** asītisaṃvaccharaṃ vā navutisaṃvaccharaṃ vā jātiyā. **Gopānasībhoggasamanti** gopānasīsamaṃ bhoggaṃ, gopānasī-ākārena bhaggasarīraṃ onamitvā naṭṭhakākaṇikaṃ pariyesantiṃ viya caramānanti attho.

Kāmañca bodhisattena daharakāle disvā puna nāvutikakāle diṭṭhapubbā
nāma natthi, ñāṇena diṭṭhabhāvaṃ sandhāya panetaṃ vuttaṃ.

Iti mahāsatto imāya gāthāya rūpassa ādīnavaṃ dassetvā idāni
agāramajjhe attano anabhiratiṃ pakāsento gāthādvayamāha—

119. “Sohaṃ tamevā’nuvicintayanto,
Eko sayāmi sayanassa majjhe.
‘Ahampi evaṃ’iti pekkhamāno,
Na gahe rame brahmacariyassa kālo.

120. Rajjuvā’lambanī cesā,
Yā gehe vasato rati.
Etampi chetvāna vajanti dhīrā,
Anapekkhino kāmasukhaṃ pahāyā”ti.

Tattha **sohanti** so ahaṃ. **Tamevā’nuvicintayantoti** tameva rūpānaṃ
assādañca ādīnavañca cintento. **Evaṃ iti pekkhamānoti** “yathā esā pariṇatā,
ahampi jaraṃ patto bhaggasarīro bhavissāmī”ti pekkhamāno. **Na gahe**
rameti gehe na ramāmi. **Brahmacariyassa kāloti** bhadde brahmacariyassa
me kālo, tasmā pabbajissāmīti dīpeti.

Rajjuvā’lambanī cesāti ca-kāro nipātamatto, ālambanarajju viya esāti
attho. Katarā? **Yā gehe vasato rati**, yā gehe vasantassa rūpādīsu
ārammaṇesu kāmaratīti attho. Iminā kāmānaṃ appassādataṃ dasseti. Ayaṃ
etthādhippāyo—yathā gilānassa manussassa attano balena parivattitum
asakkontassa “imaṃ ālambitvā parivatteyyāsī”ti ālambanarajjum
bandheyyum, tassa taṃ ālambitvā parivattantassa appamattakaṃ
kāyikacetasisukhaṃ bhavye, evaṃ kilesāturānaṃ sattānaṃ
vivekasukhasena parivattitum asakkontānaṃ agāramajjhe ṭhapitāni
kāmaratidāyakāni rūpādīni ārammaṇāni tesāṃ kilesapariḷāhakāle
methunadhammapaṭisevanavasena tāni ārabba parivattamānānaṃ
kāyikacetasisukhasaṅkhātā kāmarati nāma taṃ muhuttaṃ

uppajjamānā appamattikā hoti, evaṃ appassādā kāmāti. **Etampi chetvānāti** yasmā pana bahudukkhā kāmā bahupāyāsā, ādīnavo ettha bhiyyo, tasmā taṃ ādīnavaṃ sampassamānā paṇḍitā etampi rajjumaṃ chetvā gūthakūpe nimuggapuriso taṃ pajahanto viya anapekkhino etaṃ appamattakaṃ bahudukkhamaṃ kāmasukhamaṃ **pahāya vajanti**, nikkhamitvā manoramamaṃ pabbajjamaṃ pabbajantīti.

Evaṃ mahāsatto kāmesu assādañca ādīnavañca dassento Buddhaliṭāya dhammaṃ desetvā sahāyamaṃ pakkosāpetvā rajjamaṃ paṭicchāpetvā nātimittasuhajjānaṃ rodantānaṃ paridevantānameva sirivibhavaṃ chaḍḍetvā Himavantaṃ pavisitvā isipabbajjamaṃ pabbajitvā jhānābhiññaṃ nibbattetvā brahmalokaparāyaṇo ahoṣi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā bahū jane amatapānaṃ pāyevā jātakaṃ samodhānesi “tadā aggamaheṣi Rāhulamātā ahoṣi, sahāyarājā Ānando, Susīmarājā pana ahameva ahoṣi”ti.

Susīmajātakavaṇṇanā chaṭṭhā.

7. Koṭasimbali jātakavaṇṇanā (412)

Ahaṃ dasasatamaṃ byāmaṃti idaṃ Satthā Jetavane viharanto kilesaniggamaṃ ārabha kathesi. Vatthu pana **Pāṇiyajātaka**¹ āvi bhavissati. Idhāpi Satthā antokoṭisanthāre kāmavitakkābhībhūte pañcasate bhikkhū disvā bhikkhusaṃghamaṃ sannipātāpetvā “bhikkhave āsaṅkitabbayuttakamaṃ nāma āsaṅkitumaṃ vaṭṭati, kilesā nāma vaḍḍhanta vane nigrodhādayo viya rukkhamaṃ, purisaṃ bhañjanti, teneva pubbe pi koṭasimbaliyamaṃ nibbattadevatā ekaṃ sakuṇamaṃ nigrodhabījāni khādītva attano rukkhassa sākhantare vaccamaṃ pātentaṃ disvā ‘ito me vimānassa vināso bhavissati’ti bhayappatā ahoṣi”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyamaṃ Brahmadaṭṭe rajjamaṃ kārente bodhisatto koṭasimbaliyamaṃ rukkhadevatā hutvā nibbatti. Atheko supaṇṇarājā

1. Khu 5. 234 piṭṭhe.

diyaḍḍhaya janasatikam attabhāvaṃ māpetvā pakkhavātehi mahāsamudde udakam dvidhā katvā ekam byāmasahassāyāmaṃ nāgarājānaṃ naṅguṭṭhe gahetvā mukhenassa gahitagocaraṃ chaḍḍāpetvā koṭasimbaliṃ sandhāya vanamatthakena pāyāsi. Nāgarājā “olambento attānaṃ mocessāmī”ti nigrodharukkhe bhogaṃ pavesetvā nigrodhaṃ veṭhetvā gaṇhi.

Supaṇṇarañño mahābalatāya nāgarājassa ca mahāsarīratāya nigrodharukkho samugghāṭaṃ agamāsi. Nāgarājā neva rukkhaṃ vissajjesi, supaṇṇarājā saddhiṃ nigrodharukkheṇa nāgarājānaṃ gahetvā koṭasimbaliṃ patvā nāgarājānaṃ khandhapitṭhe nipajjāpetvā udaramassa phāletvā nāgamedam khādītva sesakaḷevaram samudde vissajjesi. Tasmim pana nigrodhe ekā sakuṇikā atthi, sā nigrodharukkhe vissatṭhe uppatitvā koṭasimbaliyā sākhaṇtare nisīdi. Rukkhadevatā taṃ disvā “ayaṃ sakuṇikā mama rukkhakkhandhe vaccaṃ pātesati, tato nigrodhagaccho vā pilakkhagaccho vā utṭhahitvā sakalarukkhaṃ ottharitvā gacchissati¹, atha me vimānaṃ nassissati”ti bhītatasiṭā pavedhi. Tassā pavedhantiyā koṭasimbaliṃ yāva mūlā pavedhi. Supaṇṇarājā taṃ pavedhamānaṃ disvā kārāṇaṃ pucchanto dve gāthā abhāsi—

121. “Ahaṃ dasasatambyāmaṃ, uragamādāya āgato.

Taṇca maṇca mahākāyaṃ, dhārayaṃ nappavedhasi.

122. Athimaṃ khuddakaṃ pakkhiṃ, appamaṇsataṃ mayā.

Dhārayaṃ byathasi bhīta, kamatthaṃ koṭasimbaliṃ”ti.

Tattha **dasasatambyāmanti** saḥassabyāmamattāyāmaṃ². **Uragamādāya āgatoti** evaṃ mahantaṃ uragaṃ ādāya idha āgato. **Taṇca maṇcāti** taṇca uragaṃ maṇca. **Dhārayanti** dhārayamānā. **Byathasīti**³ kampasi. **Kamatthanti** kiṃ atthaṃ, kena kārāṇenāti pucchati, kaṃ vā atthaṃ sampassamānāti pi attho. **Koṭasimbaliṃ**ti rukkhanāmena devaputtaṃ ālapati. So hi simbalirukkho khandhasākhamaṇṇatāyā koṭasimbaliṇāmaṃ labhati, tasmim adhivatthadevaputtassapi tadeva nāmaṃ.

1. Bhañjissati (Syā, Ka)

2. Saḥassabyāmaṃ (Sī, Syā), saḥassabyāmāyāmaṃ (I)

3. Byādhasseti (Sī), byadhasseti (I)

Athassa kāraṇaṃ kathento devaputto catasso gāthā abhāsi—

123. “Maṃsabhakkho tuvaṃ rāja, phalabhakkho ayaṃ dijo.
Ayaṃ nigrodhabījāni, pilakkhudumbarāni ca.
Assatthāni ca bhakkhitvā, khandhe me ohadissati.

124. Te rukkhā saṃvirūhanti, mama passe nivātajā.
Te maṃ pariyonandhissanti, arukkhaṃ maṃ karissare.

125. Santi aññepi rukkhā se, mūlino khandhino dumā.
Iminā sakuṇajātena, bījamāharitvā hatā.

126. Ajjhārūhā’bhivaḍḍhanti, brahmantampi vanappattim.
Tasmā rāja pavedhāmi, sampassaṃ’nāgataṃ bhayaṃ”ti.

Tattha **ohadissatī**ti vaccaṃ pātesatti. **Te rukkhā**ti te tehi bījehi jātā nigrodhādayo rukkhā. **Saṃvirūhanti**ti saṃviruhissanti vaḍḍhissanti. **Mama passeti** mama sākhanarādīsu. **Nivātajā**ti mama sākhaṃhi vātassa nivāritattā nivāte jātā. **Te maṃ pariyonandhissanti**ti ete evaṃ vaḍḍhitā maṃ pariyonandhissanti ayametthādhippāyo¹. **Karissareti** athevaṃ pariyonandhitvā maṃ arukkameva karissanti sabbaso bhañjissanti. **Rukkhā seti** rukkhā. **Mūlino khandhinoti** mūlasampannā ceva khandhasampannā ca. **Dumāti** rukkhavacanameva. **Bījamāharitāti**² bījaṃ āharitvā. **Hatāti** aññepi imasmiṃ vane rukkhā vināsītā santi. **Ajjhārūhā’bhivaḍḍhanti**ti nigrodhādayo rukkhā ajjhārūhā hutvā³ mahantampi aññaṃ vanappattim atikkamma vaḍḍhanti dasseti. Ettha pana vane pati, vanassa pati, vanappatīti tayopi pāṭhāyeva. **Rājāti** supaṇṇaṃ ālapati.

Rukkhadevatāya vacanaṃ sutvā supaṇṇo osānagāthamāha—

127. “Saṅkeyya saṅkitabbāni, rakkheyyā’nāgataṃ bhayaṃ.
Anāgatabhayā dhīro, ubho loka avekkhatī”ti.

1. Maṃ pariyonandhissanti, ayameva vā pāṭho (Sī, Syā) 2. Bījamāharitvāti (Sī, Syā)

3. Nigrodhādayo hi rukkhānaṃ ajjhārūharukkhā (I, Ka)

Tattha **anāgataṃ bhayanti** pāṇātipātādīhi viramanto diṭṭhadhammikampi samparāyikampi anāgataṃ bhayaṃ rakkhati nāma, pāpamitte veripuggale ca anupasaṅkamanto anāgatabhayaṃ rakkhati nāma. Evaṃ anāgataṃ bhayaṃ rakkheyya. **Anāgatabhayāti** anāgatabhayakāraṇā taṃ bhayaṃ passanto dhīto idhalokaṇca paralokaṇca avekkhati oloketi nāma.

Evañca pana vatvā supaṇṇo attano ānubhāvena taṃ pakkhiṃ tamhā rukkhā palāpesi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā “āsaṅkitabbayuttakaṃ āsaṅkitum vaṭṭati”ti vatvā saccāni pakāsetvā jātakaṃ samodhānesi, saccapariyosāne pañcasatā bhikkhū arahattaphale patiṭṭhahimsu. Tadā supaṇṇarājā Sāriputto ahosi, rukkhadevatā pana ahameva ahosinti.

Koṭasimbali-jātakavaṇṇanā sattamā.

8. Dhūmakārijātakavaṇṇanā (413)

Rājā apucchi vidhuranti idaṃ Satthā Jetavane viharanto Kosalarañño āgantukasaṅgahaṃ ārabba kathesi. So kira ekasmiṃ samaye paveṇi-āgatānaṃ porāṇakayodhānaṃ saṅgahaṃ akatvā abhinavāgatānaṃ āgantukānaññeva sakkārasammānaṃ akāsi. Athassa paccante kupite yujjhanatthāya gatassa “āgantukā laddhasakkārā yujjhissanti”ti porāṇakayodhā na yujjhimsu, “porāṇakayodhā yujjhissanti”ti āgantukāpi na yujjhimsu. Corā rājānaṃ jinimsu. Rājā parājito āgantukasaṅgahadosena attano parājitaḥ bhāvaṃ ñatvā Sāvattiṃ paccāgantvā “kiṃ nu kho ahameva evaṃ karonto parājito, udāhu aññepi rājāno parājitaḥ pubbāti dasabalaṃ pucchissāmi”ti bhuttaḥ pātārāso Jetavanaṃ gantvā sakkāraṃ katvā Satthāraṃ vanditvā tamatthaṃ pucchi. Satthā “na kho mahārāja tvameveko, porāṇakarājānopi āgantukasaṅgahaṃ katvā parājita”ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte Kururaṭṭhe Indapatthanagare yudhiṭṭhilagotto Dhanañcayo nāma Korabyarājā rajjam kāresi. Tadā bodhisatto tassa purohitakule nibbattitvā vayappatto Takkasilāyaṃ sabbasippāni uggaṇhitvā Indapattham paccāgantvā pitu accayena purohitaṭṭhānaṃ labhitvā rañño atthadhammānusāsako ahosi, Vidhurapaṇḍitotissa nāmaṃ karimsu. Tadā Dhanañcayarājā porāṇakayodhe agaṇetvā āgantukānaññeva saṅghaṃ akāsi. Tassa paccante kupite yujjhanatthāya gatassa “āgantukā jānissantī”ti neva porāṇakā yujjhimsu, “porāṇakā yujjhissantī”ti na āgantukā yujjhimsu. Rājā parājito Indapatthameva paccāgantvā “āgantukasaṅghassa katabhāvena parājitoṃhī”ti cintesi. So ekadivasam “kiṃ nu kho ahameva āgantukasaṅghaṃ katvā parājito, udāhu aññepi rājāno parājitaṃpubbā atthīti Vidhurapaṇḍitaṃ pucchissāmi”ti cintetvā taṃ rājupaṭṭhānaṃ āgantvā nisinnaṃ tamatthaṃ pucchi. Athassa taṃ pucchanākāraṃ āvi karonto Satthā upaḍḍhaṃ gāthamāha—

128. “Rājā apucchi Vidhuraṃ, dhammakāmo yudhiṭṭhilo”ti.

Tattha **dhammakāmoti** sucaritadhammappiyo.

“Api brāhmaṇa jānāsi, ko eko bahu socatī”ti—

Sesa-upaḍḍhagāthāya pana ayamatto—api nāma brāhmaṇa tvaṃ jānāsi “ko imasmiṃ loke eko bahu socati, nānākāraṇena socatī”ti.

Taṃ sutvā bodhisatto “mahārāja kiṃ soko nāma tumhākaṃ soko, pubbe Dhūmakārī nāmeko ajapālabrāhmaṇo mahantaṃ ajayūthaṃ gahetvā araññe vajaṃ katvā tattha ajā ṭhapetvā aggiṇca dhūmañca katvā ajayūthaṃ paṭijagganto khīrādīni paribhuñjanto vasi. So tattha āgate suvaṇṇavaṇṇe sarabhe disvā tesu sinehaṃ katvā ajā agaṇetvā ajānaṃ sakkāraṃ sarabhānaṃ katvā Saradakāle sarabhesu palāyitvā Himavantaṃ gatesu ajāsupi naṭṭhāsu sarabhe apassanto sokena paṇḍurogī hutvā jīvitaṃkhaṃ patto, ayaṃ āgantukasaṅghaṃ katvā tumhehi sataguṇena saḥassaguṇena socitvā

kilamitvā vināsaṃ patto”ti idaṃ udāharaṇaṃ ānetvā dassento imā gāthā āha—

129. “Brāhmaṇo ajayūthena, pahūtejo vane vasaṃ.
Dhūmaṃ akāsi vāsetṭho, rattindivamatandito.
130. Tassa taṃdhūmagandhena, sarabhā makasaḍḍitā.
Vassāvāsaṃ upagacchum, dhūmakārissa santike.
131. Sarabhesu manam katvā, ajā so nāvabujjhatha.
Āgacchantī vajantī vā, tassa tā vinasum ajā.
132. Sarabhā Sarade kāle, pahīnamakase vane.
Pāvisum giriduggāni, nadīnaṃ pabhavāni ca.
133. Sarabhe ca gate disvā, ajā ca vibhavaṃ gatā.
Kiso ca vivaṇṇo cāsi, paṇḍurogī ca brāhmaṇo.
134. Evaṃ yo saṃ niraṃkatvā, āgantum kurute piyaṃ.
So eko bahu socati, dhūmakārīva brāhmaṇo”ti.

Tattha **pahūtejoti**¹ pahūta-indhano. **Dhūmaṃ akāsi** makkhikaparipanthaharaṇatthāya aggiṇca dhūmañca akāsi. **Vāsetṭhoti** tassa gottam. **Atanditoti** analaso hutvā. **Taṃdhūmagandhenāti** tena dhūmagandhena. **Sarabhāti** sarabhamigā. **Makasaḍḍitāti** makasehi upaddutā pīḷitā. Sesamakkhikāpi makasaggahaṇeneva gahitā. **Vassāvāsanti** vassārattavāsaṃ vasiṃsu. **Manam katvāti** sinehaṃ uppādetvā. **Nāvabujjhathāti** araṇṇato caritvā vajanā āgacchantī ceva vajato araṇṇam gacchantī ca “ettakā āgatā, ettakā anāgatā”ti na jānāti. **Tassa tā vinasanti** tassa tā evaṃ apaccavekkhantassa² siḥaparipanthādito arakkhiyamānā ajā siḥaparipanthādīhi vinassimṣu, sabbāva vinaṭṭhā.

Nadīnaṃ pabhavāni cāti pabbateyyānaṃ nadīnaṃ pabhavaṭṭhānāni ca pavitṭhā. **Vibhavanti** abhavaṃ. Ajā ca vināsaṃ pattā disvā jānitvā. **Kiso ca vivaṇṇoti** khīrādīdāyikā ajā pahāya sarabhe saṅgaṇhitvā tepi apassanto

1. Pahūtedhoti (Sī), pahūtendoti (Syā)

2. Apaccavekkhitā (Ka)

ubhato parihīno sokābhibhūto kiso ceva dubbaṇṇo ca ahosi. **Evam yo sam niramkatvā**ti evaṃ mahārāja yo sakaṃ porāṇaṃ ajjhattikaṃ janāṃ nīharitvā pahāya kismiñci agaṇetvā āgantukaṃ piyaṃ karoti, **so** tumhādiso **eko bahu socati**, ayaṃ te mayā dassito Dhūmakārī brāhmaṇo viya bahu socatīti.

Evaṃ mahāsatto rājānaṃ saññāpento kathesi. Sopi saññattaṃ¹ gantvā tassa pasīditvā bahuṃ dhanāṃ adāsi. Tato paṭṭhāya ca ajjhattikasaṅgahameva karonto dānādāni puññāni katvā saggaparāyaṇo ahosi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakāṃ samodhānesi “tadā Korabyarājā Ānando ahosi, Dhūmakārī Pasenadikosalo, Vidhurapaṇḍito pana ahameva ahosin”ti.

Dhūmakārījātakavaṇṇanā aṭṭhamā.

9. Jāgarajātakavaṇṇanā (414)

Ko’ dha jāgarataṃ suddhoti idaṃ Satthā Jetavane viharanto aññatarāṃ upāsakaṃ ārabba kathesi. So hi sotāpanno ariyasāvako Sāvattithito sakaṭasatthena saddhiṃ kantāramaggaṃ paṭipajji. Satthavāho tattha ekasmiṃ udakaphāsukaṭṭhāne pañca sakaṭasatāni mocetvā khādanīyabhojanīyaṃ samvidahitvā vasaṃ upagacchi. Te manussā tattha tattha nipajjitvā supimsu, upāsako pana satthavāhassa santike ekasmiṃ rukkhamaṇḍale caṅkamaṃ adhiṭṭhāsi. Atha naṃ satthaṃ vilumpitukāmā pañcasatā corā nānāvudhāni gahetvā satthaṃ parivāretvā aṭṭhaṃsu. Te taṃ upāsakaṃ caṅkamantaṃ disvā “imassa niddāyanakāle vilumpissāmā”ti tattha tattha aṭṭhaṃsu, sopi tiyāmarattiṃ caṅkamiyeva. Corā paccūsasamaye gahitagahitā pāsāṇamuggarādayo chaḍḍetvā “bho satthavāha imaṃ appamādena jagantaṃ purisaṃ nissāya jīvitaṃ labhitvā tava santakassa sāmiko jāto, etassa sakkāraṃ kareyyāsi”ti vatvā pakkamiṃsu.

1. Saññattim (Sī, Syā)

Manussā kālasseva vuṭṭhāya tehi chaḍḍitapāsāṇamuggarādayo disvā “imaṃ nissāya amhehi jīvitaṃ laddhan”ti upāsakassa sakkāraṃ akaṃsu. Upāsakopi icchitaṭṭhānaṃ gantvā katakicco puna Sāvattthiṃ āgantvā Jetavanaṃ gantvā Tathāgataṃ pūjetvā vanditvā nisinno “kiṃ upāsaka na paññāyasi”ti vutte tamatthaṃ ārocesi. Satthā “na kho upāsaka tvaṃyeva aniddāyitvā jagganto visesaṃ labhi, porāṇakapaṇḍitāpi jaggantā visesaṃ guṇaṃ labhiṃsū”ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto brāhmaṇakule nibbattitvā vayappatto Takkaṣilāyaṃ sabbasippāni uggaṇhitvā paccāgantvā agāramajjhe vasanto aparabhāge nikkhamitvā isipabbajjaṃ pabbajitvā na cirasseva jhānābhiññaṃ nibbattetvā Himavantapadese ṭhānacaṅkamiriyāpatho hutvā vasanto niddaṃ anupagantvā sabbarattim caṅkamati. Athassa caṅkamanakoṭiyaṃ nibbattarukkhadevatā tussitvā rukkhaviṭape ṭhatvā pañhaṃ pucchantī paṭhamāṃ gāthamāha—

135. “Ko’ dha jāgarataṃ sutto, ko’ dha suttesu jāgaro.

Ko mame’taṃ vijānāti, ko taṃ paṭibhaṇāti me”ti.

Tattha **kodhāti** ko idha. **Ko mame’tanti** ko mama etaṃ pañhaṃ vijānāti. **Ko taṃ paṭibhaṇāti** meti etaṃ mayā puṭṭhaṃ pañhaṃ mayhaṃ ko paṭibhaṇāti, ko byākaritum sakkhissatīti pucchati.

Bodhisatto tassā vacanaṃ sutvā—

136. “Ahaṃ jāgarataṃ sutto, ahaṃ suttesu jāgaro.

Ahametaṃ vijānāmi, ahaṃ paṭibhaṇāmi te”ti—

imaṃ gāthaṃ vatvā puna tāya—

137. “Kathaṃ jāgarataṃ sutto, kathaṃ suttesu jāgaro.

Kathaṃ etaṃ vijānāsi, kathaṃ paṭibhaṇāsi me”ti—

imaṃ gāthaṃ puṭṭho tamatthaṃ byākaronto—

138. “Ye dhammaṃ nappajānanti, saṃyamoti damoti ca.

Tesu suppaṃānesu, ahaṃ jaggāmi devate.

139. Yesaṃ rāgo ca doso ca, avijjā ca cirājitā.

Tesu jāgaramānesu, ahaṃ suttosmi devate.

140. Evaṃ jāgarataṃ sutto, evaṃ suttasu jāgaro.

Evametam vijānāmi, evaṃ paṭibhaṇāmi te”ti—

imā gāthā āha.

Tattha **kathaṃ jāgarataṃ suttoti** kathaṃ tvaṃ jāgarataṃ sattānaṃ antare Sutto nāma hosi. Esa nayo sabbattha. **Ye dhammanti** ye sattā navavidhaṃ lokuttaradhammaṃ na pajānanti. **Samyamoti damoti cāti** “ayaṃ samyamo, ayaṃ damo”ti evaṇca ye maggena āgataṃ sīlañceva indriyaśaṃvaraṇca na jānanti. Indriyaśaṃvaro hi manacchaṭṭhānaṃ indriyānaṃ damanato “damo”ti vuccati. **Tesu suppaṃānesūti**¹ tesu kilesaniddāvasena supantesu suttasu ahaṃ appamādasena jaggāmi.

“**Yesaṃ rāgo cā**”ti gāthāya yesaṃ mahākhīṇāsavānaṃ padasatena niddiṭṭhadiyaḍḍhasahassataṇhālobhasaṅkhāto rāgo ca nava-āghātavatthusamuṭṭhāno doso ca dukkhādisu aṭṭhasu vatthūsu aññāṇabhūtā avijjā cāti ime kilesā virājitā pahīnā, tesu ariyesu sabbākārena jāgaramānesu te upādāya ahaṃ Sutto nāma devateti attho. **Evaṃ jāgaratanti** evaṃ devate ahaṃ iminā kāraṇena jāgarataṃ Sutto nāmāti. Esa nayo sabbapadesu.

Evaṃ mahāsattena pañhe kathite tuṭṭhā devatā tassa thutiṃ karontī osānagāthamāha—

141. “Sādhu jāgarataṃ Sutto, sādhu suttasu jāgaro.

Sādhu metaṃ vijānāsi, sādhu paṭibhaṇāsi me”ti.

Tattha **sādhūti** bhaddakaṃ katvā tvaṃ imaṃ pañhaṃ kathesi, mayampi naṃ evameva kathamāti. Evaṃ sā bodhisattassa thutiṃ katvā attano vimānameva pāvīsi.

1. Suttapamādesūti (Syā, Ka)

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi “tadā devadhītā Uppalavaṇṇā ahosi, tāpaso pana ahameva ahosiṃ”ti.

Jāgarajātakavaṇṇanā navamā.

10. Kummāsapiṇḍijātakavaṇṇanā (415)

Na kiratthīti idaṃ Satthā Jetavane viharanto Mallikaṃ devīm ārabha kathesi. Sā hi Sāvatthiyaṃ ekassa mālākārajetṭhakassa dhītā uttamarūpadharā mahāpuñṇā soḷasavassikakāle ekadivasam kumārikāhi saddhiṃ pupphārāmaṃ gacchantī tayo kummāsapiṇḍe gahetvā pupphapacchiyaṃ ṭhapetvā gacchati. Sā nagarato nikkhamanakāle Bhagavantaṃ sarīrappabhaṃ vissajjetvā bhikkhusaṃghaparivutaṃ nagaraṃ pavisantaṃ disvā tayo kummāsapiṇḍe upanāmesī¹. Satthā caturmahārājadattiyaṃ pattaṃ upanetvā paṭiggahesi. Sāpi Tathāgatassa pāde sirasā vanditvā Buddhārammaṇaṃ pītiṃ gahetvā ekamantaṃ aṭṭhāsi. Satthā taṃ oloketvā sitaṃ pātvākāsi. Āyasmā Ānando “ko nu kho bhante hetu ko paccayo Tathāgatassa sitakaraṇe”ti² Bhagavantaṃ pucchi. Athassa Satthā “Ānanda ayaṃ kumārikā imesaṃ kummāsapiṇḍānaṃ phalena ajjeva Kosalarañño aggamahesī bhavissatī”ti sitakāraṇaṃ kathesi.

Kumārikāpi pupphārāmaṃ gatā, taṃ divasameva Kosalarājā Ajātasattunā saddhiṃ yujjhanto yuddhaparājito palāyitvā assaṃ abhiruyha āgacchanto tassā gītasaddaṃ sutvā paṭibaddhacitto assaṃ taṃ āramābhimukhaṃ pesesi. Puññasampannā kumārikā rājānaṃ disvā apalāyitvāva āgantvā assassa nāsarajjuyā gaṇhi. Rājā assapiṭṭhiyaṃ nisinnova “sasāmikāsi, asāmikāsi”ti pucchitvā asāmikabhāvaṃ ñatvā assā oruyha vātātapakilanto tassā aṅke nipanno muhuttaṃ vissamitvā taṃ assapiṭṭhiyaṃ nisīdāpetvā balakāyaparivuto nagaraṃ pavisitvā attano kulagharaṃ pesetvā sāyanhasamaye yānaṃ

1. Upanesi (Syā, I, Ka)

2. Sitakāraṇāyāti (Sī), sitakāraṇeti (Syā)

pahiṇitvā mahantena sakkārasammānena kulagharato āharāpetvā ratanarāsimhi ṭhapetvā abhisekaṃ datvā aggamahesiṃ akāsi. Tato paṭṭhāya ca sā rañño piyā ahosi manāpā, pubbuṭṭhāyikādīhi pañcahi kalyāṇadhammehi samannāgatā patidevatā, Buddhānampi vallabhā ahosi. Tassā Satthu tayo kummāsapiṇḍe datvā taṃ sampattim adhigatabhāvo sakalanagaraṃ pattharivā gato.

Athekadivasam dhammasabhāyaṃ katham samuṭṭhāpesuṃ “āvuso Mallikā devī Buddhānaṃ tayo kummāsapiṇḍe datvā tesam phalena taṃ divasaññeva abhisekaṃ pattā, aho Buddhānaṃ mahāguṇatā”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “anacchariyaṃ bhikkhave Mallikāya ekassa Sabbaññubuddhassa tayo kummāsapiṇḍe datvā Kosalarañño aggamahesibhāvādhigamo. Kasmā? Buddhānaṃ guṇamahantatāya. Porāṇakapaṇḍitā pana Paccekabuddhānaṃ aloṇakaṃ asnehaṃ aphāṇitaṃ kummāsaṃ datvā tassa phalena dutiye attabhāve tiyojanasatike Kāsiratṭhe rajjasirim pāpuṇimsū”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto ekasmiṃ daliddakule nibbattitvā vayappatto ekaṃ seṭṭhim nissāya bhatiyā kammaṃ karonto jīvikaṃ kappesi. So ekadivasaṃ “pātarāsattāya me bhavissatī”ti antarāpaṇato cattāro kummāsapiṇḍe gahetvā kammantaṃ gacchanto cattāro Paccekabuddhe bhikkhācāratthāya Bārāṇasinagarābhimukhe āgacchante disvā “ime bhikkhaṃ sandhāya Bārāṇasiṃ gacchanti, mayhampime cattāro kummāsapiṇḍā atthi, yannūnāhaṃ ime imesaṃ dadeyyan”ti cintetvā te upasaṅkamitvā vanditvā “bhante ime me hatthe cattāro kummāsapiṇḍā, ahaṃ ime tumhākaṃ dadāmi, sādhu me bhante paṭiggaṇhatha, evamidaṃ puññaṃ mayhaṃ bhavissati dīgharattaṃ hitāya sukhāyā”ti vatvā tesam adhivāsanaṃ viditvā vālikaṃ ussāpetvā cattāri āsanāni pañnapetvā tesam upari sākhaḥhaṅgaṃ attharivā Paccekabuddhe paṭipāṭiyā nisīdāpetvā paṇṇapuṭena udakaṃ āharitvā dakkhiṇodakaṃ pādetvā catūsu pattesu cattāro kummāsapiṇḍe patiṭṭhāpetvā vanditvā “bhante etesaṃ nissandena daliddagehe nibbatti nāma mā hotu, sabbaññutaññāṇappaṭivedhassa paccayo

hotū”ti āha. Paccekabuddhā paribhuñjimsu, paribhogāvasāne anumodanaṃ katvā uppatitvā Nandamūlakapabbhārameva agamaṃsu.

Bodhisatto añjaliṃ paggayha Paccekabuddhagataṃ¹ pītiṃ gahetvā tesu cakkhupathaṃ atītesu attano kammantaṃ gantvā yāvatāyukaṃ dānaṃ anussaritvā kālaṃ katvā tassa phalena Bārāṇasirañño aggamahesiyā kucchimhi nibbatti, Brahmadattakumārotissa nāmaṃ akaṃsu. So attano padasā gamanakā lato paṭṭhāya “ahaṃ imasmiṃyeva nagare bhatako hutvā kammantaṃ gacchanto Paccekabuddhānaṃ cattāro kummāsapiṇḍe datvā tassa dānassa phalena idha nibbatto”ti pasannādāse mukhanimittaṃ viya sabbaṃ purimajātikiriyaṃ jātissarañāṇena pākaṃ katvā passi. So vayappatto Takkasilāyaṃ gantvā sabbasippāni uggaṇhitvā paccāgantvā sikkhitasippaṃ pitu dassetvā tuṭṭhena pitarā oparajje patiṭṭhāpito aparabhāge pitu accayena rajje patiṭṭhāsi. Athassa uttamarūpadharaṃ Kosalarañño dhītaraṃ ānetvā aggamahesiṃ akaṃsu, chattamaṅgaladivase panassa sakalanagaraṃ devanagaraṃ viya alaṅkarimsu.

So nagaraṃ padakkhiṇaṃ katvā alaṅkatapāsādaṃ abhiruhitvā mahātalamaṃjhe samussitasetacchattaṃ pallaṅkaṃ abhiruyha nisinno parivāretvā ṭhite ekato amacce, ekato brāhmaṇagahapati-ādayo nānāvibhave sirivilāsasamujjale, ekato nānāvidhapaṇṇākārahatthe nāgaramanusse, ekato alaṅkatadevaccharasaṅghaṃ viya soḷasasahassasaṅkhaṃ nāṭakitthigaṇanti imaṃ atimanoramaṃ sirivibhavaṃ olokeno attano pubbakammaṃ anussaritvā “idaṃ suvaṇṇapiṇḍikaṃ kañcanamālaṃ setacchattaṃ, imāni ca anekasahassāni hatthivāhana-assavāhanarathavāhanāni, maṇimuttādipūritā sārāgabbhā, nānāvidhadhañṇapūritā mahāpathavī, devaccharapaṭibhāgā nāriyo cāti sabbopesa mayhaṃ sirivibhavo na aññassa santako, catunnaṃ Paccekabuddhānaṃ dinnassa catukummāsapiṇḍadānasseva santako, te nissāya mayā esa laddho”ti Paccekabuddhānaṃ guṇaṃ anussaritvā attano kammaṃ pākaṃ akāsi. Tassa taṃ anussarantassa sakalasarīraṃ pītiyā pūri, so pītiyā temitahadayo mahājanassa majjhe udānagītaṃ gāyanto dve gāthā abhāsi—

1. Paccekabuddhe gate (Syā, Ka)

142. “Na kiratthi anomadassisu,
Pāricariyā Buddhesu appikā.
Sukkhāya aloṇikāya ca,
Passa phalaṃ kummāsapiṇḍiyā.

143. Hatthigavāssā cime bahū,
Dhanadhaññaṃ pathavī ca kevalā.
Nāriyo cimā accharūpamā,
Passa phalaṃ kummāsapiṇḍiyā”ti.

Tattha **Anomadassisūti** Anomassa alāmakassa paccekabodhiñāṇassa diṭṭhattā Paccekabuddhā Anomadassino nāma. **Pāricariyāti** abhivādanapaccuṭṭhānañjalikammādibhedā sāmīcikiriyāpi, sampatte disvā attano santakaṃ appaṃ vā bahuṃ vā lūkhaṃ vā paṇītaṃ vā deyyadhammaṃ cittaṃ pasādetvā guṇaṃ sallakkhetvā tisso cetanā visodhetvā phalaṃ saddahitvā pariccajanakiriyāpi. **Buddhesūti** Paccekabuddhesu. **Appikāti** mandā parittā nāma natthi kira. **Sukkhāyāti** nisnehāya. **Aloṇikāyāti** phāṇitavirahitāya. Nipphāṇitattā hi sā “aloṇikā”ti vuttā. **Kummāsapiṇḍiyāti** cattāro kummāsapiṇḍe ekato katvā gahitaṃ kummāsaṃ sandhāya evamāha. Guṇavantānaṃ samaṇabrāhmaṇānaṃ guṇaṃ sallakkhetvā cittaṃ pasādetvā phaluppattiṃ pāṭikaṅkhamanānaṃ tisso cetanā, visodhetvā dinnapadakkhiṇā appikā nāma natthi, nibbattanibbattaṭṭhāne mahāsampattimeva detīti vuttaṃ hoti. Hoti cettha¹—

“Natthi citte pasannamhi, appikā nāma dakkhiṇā.
Tathāgate vā Sambuddhe, atha vā tassa sāvake.

Tiṭṭhante nibbute cāpi, same citte samaṃ phalaṃ.
Cetopaṇidhihetu hi, sattā gacchanti suggatin”ti².

Imassa panatthassa dīpanatthāya—

“Khīrodanaṃ ahamadāsim, bhikkhuno piṇḍāya carantassa³.
Tassā me passa vimānaṃ, accharā kāmavaṇṇinīhamasmi.

1. Detīti vuttaṃ. Hoti cettha (Sī), detīti vuttaṃ hoti cettha (Syā),
deti, vuttaṃ hoti cettha (I)

2. Khu 2. 66 piṭṭhe.

3. Khu 2. 44 piṭṭhe.

Accharāsahassassāhaṃ, pavarā passa puññānaṃ vipākaṃ.

Tena me'tādiso vaṇṇo, tena me idha mijjhati.

Uppajjanti ca me bhogā, ye keci manaso piyā.

Tenamhi evaṃ jalitānubhāvā,

Vaṇṇo ca me sabbadisā pabhāsati"¹—

evamādinī vimānavatthūni āharitabbāni.

Dhanadhaññanti muttādidhanañca satta dhaññāni ca. **Pathavī ca kevalā**ti sakalā cesā mahāpathavīti sakalapathaviṃ hatthagataṃ maññaṃ māno vadati.

Passa phalaṃ kummāsapiṇḍiyāti attano dānaphalaṃ attanāva dassento evamāha. Dānaphalaṃ kira bodhisattā ca Sabaññubuddhāyeva ca jānanti.

Teneva Satthā Itivuttake suttantaṃ kathento—

“Evañce bhikkhave sattā jāneyyūṃ dānaṃ vibhāgassa vipākaṃ, yathāhaṃ jānāmi, na adatvā bhuñjeyyūṃ, na ca nesaṃ maccheramalaṃ cittaṃ pariyādāya tiṭṭheyya. Yopi nesaṃ assa carimo ālopo carimaṃ kabaḷaṃ, tatopi na aṃ vibhajitvā bhuñjeyyūṃ, sace nesaṃ paṭiggāhakā assu. Yasmā ca kho bhikkhave sattā na evaṃ jānanti dānaṃ vibhāgassa vipākaṃ, yathāhaṃ jānāmi, tasmā adatvā bhuñjanti, maccheramalañca nesaṃ cittaṃ pariyādāya tiṭṭhati"².

Bodhisattopi attano chattamaṅgaladivase sañjātapītipāmojjo imāhi dvīhi gāthāhi udānagītaṃ gāyi. Tato paṭṭhāya “rañño piyagītaṃ”ti bodhisattassa nāṭakitthiyo ca sesanāṭakagandhabbādayopi ca antepurajanopi antonagaravāsinopi bahinagaravāsinopi pānāgāresupi amaccamaṇḍalesupi “amhākaṃ rañño piyagītaṃ”ti tadeva gītaṃ gāyanti. Evaṃ addhāne gate aggamahesī tassa gītassa atthaṃ jānitukāmā ahosi, mahāsattaṃ pana pucchitūṃ na visahati. Athassā ekasmiṃ guṇe pasīditvā ekadivasaṃ rājā “bhadde varaṃ te dassāmi, varaṃ gaṇhāhi”ti āha. Sādhu deva gaṇhāmīti. Hatthi-assādisu te kiṃ dammīti. Deva tumhe nissāya mayhaṃ na kiñci natthi, na me etehi attho, sace pana dātukāmāttha, tumhākaṃ gītassa atthaṃ kathetvā dethāti. Bhadde ko

1. Khu 2. 40 piṭṭhe.

2. Khu 1. 207 piṭṭhe.

te iminā varena attho, aññaṃ gaṇhāhīti. Deva aññaena me attho natthi,
etadeva gaṇhāmīti. Sādhu bhadde kathessāmi, tuyhaṃ pana ekikāya raho na
kathessāmi, dvādasayojanikāya Bārāṇasīyā bheriṃ carāpetvā rājadvāre
ratanamaṇḍapaṃ kāretvā ratanapallaṅkaṃ paññāpetvā amaccabrāhmaṇādīhi
ca nāgarchi ceva soḷasahi itthisahassemi ca parivuto tesam majjhe
ratanapallaṅke nisīditvā kathessāmīti. Sā “sādhu devā”ti sampaṭicchī.

Rājā tathā kāretvā amaragaṇaparivuto Sakko devarājā viya
mahājanakāyaparivuto ratanapallaṅke nisīdi. Devīpi
sabbālaṅkārapaṭimaṇḍitā kañcanabhaddapīṭhaṃ attharivā ekamante
akkhikoṭiyā oloketvā tathārūpe ṭhāne nisīditvā “deva tumhākaṃ tussitvā
gāyanamaṇḍalagītassa tāva me atthaṃ gaganatale puṇṇacandaṃ uṭṭhāpentō
viya pākaṃ katvā kathethā”ti vatvā tatiyaṃ gāthamāha—

144. “Abhikkhaṇaṃ rājakuñjara,
Gāthā bhāsasi Kosalādhipa.
Pucchāmi taṃ raṭṭhavaḍḍhana,
Bālhaṃ pītimano pabhāsasī”ti.

Tattha **Kosalādhipā**ti na so Kosalaraṭṭhādhipo, kusale pana dhamme
adhipatiṃ katvā viharati, tena naṃ ālapantī evamāha, kusalādhipa
kusalajjhāsayaṭi attho. **Bālhaṃ pītimano pabhāsasī**ti ativiya pītiyuttacitto
hutvā bhāsasi, tasmā kathetha tāva me etāsaṃ gāthānaṃ atthanti.

Athassa gāthānamatthaṃ āvi karonto mahāsatto catasso gāthā abhāsi—

145. “Imasmim yeva nagare, kule aññatare ahum.
Parakammakaro āsim, bhatako sīlasamvuto.

146. Kammāya nikkhamantohaṃ, caturo samaṇeddasam.
Ācārasīlasampanne, sītibhūte anāsave.

147. Tesu cittaṃ pasādetvā, nisīdetvā paṇṇasanthate.

Adam Buddhānaṃ kummāsaṃ, pasanno schi pāṇibhi.

148. Tassa kammaṣṣa kusalassa, idaṃ me edisaṃ phalaṃ.

Anubhomi idaṃ rajjaṃ, phītaṃ dharaṇimuttaman”ti.

Tattha **kule aññatareti** nāmena vā gottena vā apākaṭṭe ekasmiṃyeva kule. **Ahunti** nibbattiṃ. **Parakammakaro āsinti** tasmīṃ kule jātovāhaṃ daliddatāya parassa kammaṃ katvā jīvikaṃ kappento parakammakaro āsiṃ. **Bhatakoti** paravetanabhato. **Sīlasaṃvutoti** pañcasīlasaṃvare ṭhito, bhatiyā jīvantopi dussīlyāṃ pahāya sīlasampannova ahosinti dīpeti. **Kammāya nikkhamantohanti** taṃ divasaṃ kattabbakiccassa karaṇatthāya nikkhamto ahaṃ. **Caturo samañneddasanti** bhadde ahaṃ nagarā nikkhamma mahāmaggaṃ āruyha attano kammabhūmiṃ gacchanto bhikkhāya Bārāṇasinagaraṃ pavisante samitapāpe cattāro pabbajito addasaṃ. **Ācārasīlasampanneti** ekavīsatiyā anesanāhi jīvikakappanaṃ anācāro nāma, tassa paṭipakkhena ācārena ceva maggaphalehi āgatenā sīlena ca samannāgate. **Sītibhūtetī** rāgādīpariḷāhavūpasamena ceva ekādasa-agginibbāpanena ca sītibhāvappatte. **Anāsaveti** kāmāsavādivirahite. **Nisīdetvāti** vālikāsanānaṃ upari santhate paṇṇasanthare nisīdāpetvā. Santharo hi idha santhatoti vutto. **Adanti** nesaṃ udakaṃ datvā sakkaccaṃ sakehi hatthehi kummāsaṃ adāsiṃ. **Kusalassāti** ārogyānavajjaṭṭhena kusalassa. **Phalanti** tassa nissandaphalaṃ. **Phītanti** sabbasampatti-phullitaṃ.

Evañca mahāsattassa attano kammaphalaṃ vitthāretvā kathentassa sutvā devī pasannamanā “sace mahārāja evaṃ paccakkhato dānaphalaṃ jānātha, ito dāni paṭṭhāya ekaṃ bhattapiṇḍaṃ labhitvā dhammikasamaṇabrāhmaṇānaṃ datvāva paribhuñjeyyāthā”ti bodhisattassa thutiṃ karonti—

149. “Dadaṃ bhuñja mā ca pamādo, cakkam vattaya Kosalādhipa.

Mā rāja adhammiko ahu, dhammaṃ pālaya kisalādhipā”ti—

imaṃ gāthamāha.

Tattha **dadam̐ bhuñjāti** aññesaṃ datvāva attanā bhuñja. **Mā ca pamādoti** dānādīsu puññesu mā pamajji. **Cakkaṃ vattaya Kosalādhipātī** kusalajjhāsaya mahārāja patirūpadesavāsādikaṃ catubbidhaṃ dhammacakkaṃ pavattehi. Pakatiratho hi dvīhi cakkehi gacchati, ayaṃ pana kāyo imehi catūhi cakkehi devalokaṃ gacchati, tena te “dhammacakkaṃ”ti saṅkhyāṃ gatā, taṃ tvaṃ cakkaṃ pavattehi. **Adhammikoti** yathā aññe chandāgatiṃ gacchantā lokaṃ ucchuyante pīletvā viya dhanameva saṅkaḍḍhantā adhammikā honti, tathā tvaṃ mā adhammiko ahu. **Dhammaṃ pālayāti—**

“Dānaṃ sīlaṃ pariccāgaṃ, ajjavaṃ maddavaṃ tapaṃ.
Akkodhaṃ avihimsaṇca, khantiṃ ca avirodhanan”ti¹.

imaṃ pana dasavidhaṃ rājadhammameva pālaya rakkha, mā pariccaji.

Mahāsatto tassā vacanaṃ sampañicchanto—

150. “Sohaṃ tadeva punappunaṃ,
Vaṭumaṃ ācarissāmi sobhane.
Ariyācaritaṃ sukosale,
Arahanto me manāpāva passitun”ti—

gāthamāha.

Tattha **vaṭumanti** maggaṃ. **Ariyācaritanti** ariyehi Buddhādīhi āciṇṇaṃ. **Sukosaleti** sobhane Kosalarañño dhīteti attho. **Arahantoti** kilesehi ārakattā, arānaṇca arīnaṇca hatattā, paccayānaṃ arahattā evaṃladdhanāmā Paccekabuddhā. Idaṃ vuttaṃ hoti—bhadde Kosalarājadhīte so ahaṃ “dānaṃ me dinnan”ti tittim akatvā punappunaṃ tadeva ariyācaritaṃ dānamaggaṃ ācarissāmi. Mayhañhi aggadakkhiṇeyyattā arahanto manāpadassanā, cīvarādīni dātukāmatāya teyeva passitum icchāmīti.

Evaṇca pana vatvā rājā deviyā sampattiṃ oloketvā “bhadde mayā tāva purimabhava attano kusalakammaṃ vitthāretvā kathitaṃ, imāsaṃ pana nārīnaṃ majjhe rūpena vā līlāvilāsena vā tayā sadisī

1. Khu 6. 97 piṭṭhe.

ekāpi natthi, sā tvaṃ kiṃ kammaṃ katvā imaṃ sampattiṃ paṭilabhi”ti
pucchanto puna gāthamāha—

151. “Devī viya accharūpamā,
Majjhe nārīgaṇassa sobhasi.
Kiṃ kammamakāsi bhaddakam,
Kenāsi vaṇṇavatī sukosale”ti.

Tassattho—bhadde **sukosale** Kosalarañño sudhīte tvaṃ rūpasampattiya
accharūpamā tidasapure Sakkassa devarañño aññatarā devadhītā viya imassa
nārīgaṇassa majjhe sobhasi, pubbe kiṃ nāma **bhaddakam** kalyāṇakammaṃ
akāsi, kenāsi kāraṇena evaṃ vaṇṇavatī jātāti.

Athassa sā purimabhava kalyāṇakammaṃ kathenti
sesagāthādvayamāha—

152. “Ambaṭṭhakulassa khattiya,
Dāsyāhaṃ parapesiyā ahaṃ.
Saññatā ca dhammajīvinī,
Sīlavatī ca apāpadassanā.

153. Uddhaṭabhattaṃ ahaṃ tadā,
Caramānassa adāsiṃ bhikkhuno.
Cittā sumanā sayam ahaṃ,
Tassa kammaṃ phalaṃ mame’disan”ti.

Sāpi kira jātissarāva ahosi, tasmā attano jātissaraññaṇena
paricchinditvāva kathesi.

Tattha **ambaṭṭhakulassā**ti kuṭumbiyakulassa. **Dāsyāhanti** dāsī ahaṃ,
“dāsāhan”tipi pāṭho. **Parapesiyāti** parehi tassa tassa kiccassa karaṇatthāya
pesitabbā pesanakārikā. **Saññatāti** dāsiyo nāma dussilā honti, ahaṃ pana tīhi
dvārehi saññatā sīlasampannā. **Dhammajīvinī**ti paravañcanādīni akatvā
dhammena samena pavattitajīvikā. **Sīlavatī**ti ācārasampannā guṇavatī.
Apāpadassanāti kalyāṇadassanā piyadhammā¹.

1. Piyadassanā (Ka)

Uddhaṭabhattanti attano pattakoṭṭhāsavasena uddharitvā laddhabhāgabhattam. **Bhikkhunoti** bhinnakilesassa Paccekabuddhassa. **Vittā sumanāti** tuṭṭhā somanassajātā kammaphalaṃ saddahantī. **Tassa kammassāti** tassa ekabhikkhādānakammassa. Idam vuttam hoti—aham mahārāja pubbe Sāvattiyaṃ aññatarassa kuṭumbiyakulassa dāsī hutvā attano laddhabhāgabhattam ādāya nikkhamantī ekaṃ Paccekabuddham piṇḍāya carantaṃ disvā attano taṇhaṃ milāpetvā saññatādiguṇasampannā kammaphalaṃ saddahantī tassa taṃ bhattam adāsim, sāhaṃ yāvatāyukaṃ ṭhatvā kālam katvā tattha Sāvattiyaṃ Kosalarañño aggamaheṣiyaṃ kucchimhi nibbattitvā idāni tava pāde paricaramānā evarūpaṃ sampattiṃ anubhavāmi, tassa mama kammassa idamīdisaṃ phalanti. Tattha guṇasampannānaṃ dinnadānassa mahapphalabhāvadassanattam—

“Aggato ve pasannānaṃ”¹ ca,

“Esa devamanussānaṃ, sabbakāmadado nidhī”² ca—

ādigāthā vitthāretabbā.

Iti te ubhopi attano purimakammaṃ vitthārato kathetvā tato paṭṭhāya catūsu nagaradvāresu nagaramajjhe nivesanadvāreti cha dānasālāyo kāretvā sakalajambudīpaṃ unnaṅgalaṃ katvā mahādānaṃ pavattetvā sīlaṃ rakkhitvā uposathakammaṃ katvā jīvitapariyosāne saggaparāyaṇā ahesum.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakam samodhānesi “tadā devī Rāhulamātā ahosi, rājā pana ahameva ahosin”ti.

Kummāsapiṇḍijātakavaṇṇanā dasamā.

11. Parantapajātakavaṇṇanā (416)

Āgamissati me pāpanti idam Satthā Veḷuvane viharanto Devadattassa vadhāya parisakkanaṃ ārabha katesi. Tadā hi dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesum “āvuso Devadatto Tathāgatassa māraṇattameva parisakkati, dhanuggahe payojesi, sīlaṃ pavijjhi, Nāḷagiriṃ vissajjāpesi,

1. Khu 1. 255 piṭṭhe Itivuttake.

2. Khu 1. 10 piṭṭhe Khuddakapāṭhe.

Tathāgatassa vināsatthameva upāyaṃ karotī”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na bhikkhave idāneva, pubbepesa mama vadhāya parisakki, tāsamattampi pana kātum asakkonto attanāva dukkhaṃ anubhosī”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto tassa aggamaheṣiṃ kucchimhi nibbattitvā vayappatto Takkasilāyaṃ sabbasippāni sikkhi, sabbarutajānanamantaṃ uggaṇhi. So ācariyassa anuyogaṃ datvā Bārāṇasiṃ paccāgacchi, pitā taṃ oparajje ṭhapesi. Kiñcāpi oparajje ṭhabeti, mārāpetukāmo pana naṃ hutvā daṭṭhumpi na icchi. Athekā siṅgālī dve potake gahetvā rattiṃ manussesu paṭisallīnesu niddhamanena nagaraṃ pāvīsi. Bodhisattassa ca pāsāde sayanagabbhassa avidūre¹ ekā sālā atthi, tattheko addhikamanusso upāhanā omuñcitvā pādamūle bhūmiyaṃ ṭhabetvā ekasmiṃ phalake nipajji, na tāva niddāyati. Tadā siṅgāliyaṃ potakā chātā viravimsu. Atha tesaṃ mātā “tātā mā saddaṃ karittha, etissā sālāya eko manusso upāhanā omuñcitvā bhūmiyaṃ ṭhabetvā phalake nipanno na tāva niddāyati, etassa niddāyanakāle etā upāhanā āharitvā tumhe khādāpessāmī”ti attano bhāsāya āha. Bodhisatto mantānubhāvena tassā bhāsaṃ² jānitvā sayanagabbhā nikkhamma vātapānaṃ vivaritvā “ko etthā”ti āha. Ahaṃ deva addhikamanussoti. Upāhanā te kuhinti. Bhūmiyaṃ devāti. Ukkhipitvā olambetvā ṭhaphēti. Taṃ sutvā siṅgālī bodhisattassa kujjhi.

Puna ekadivasaṃ sā tatheva nagaraṃ pāvīsi. Tadā ceko mattamanusso “pānīyaṃ pivissāmī”ti pokkharāṇiṃ otaranto patitvā nimuggo nirassāso mari. Nivatthā panassa dve sātākā nivāsanantare kahāpaṇasahassaṃ aṅguliyaṃ ca muddikā atthi. Tadāpi sā puttake “chātamhā amma”ti viravante “tātā mā saddaṃ karittha, etissā pokkharāṇiyaṃ manusso mato, tassa idaṇcīdaṇca atthi, so pana maritvā sopāneyeva nipanno, tumhe etaṃ manussaṃ khādāpessāmī”ti āha.

1. Sayanagabbhapasse (Syā, Ka)

2. Ravaṃ (Sī, I)

Bodhisatto taṃ sutvā vātapānaṃ vivaritvā “sālāya ko atthi”ti vatvā ekenutṭhāya “ahaṃ devā”ti vutte “gaccha etissā pokkharāṇiyā matamanussassa sātake ca kahāpaṇasahassaṇca aṅgulimuddikaṇca gahetvā sarīramassa yathā na utṭhahati, evaṃ udake osīdāpehi”ti āha. So tathā akāsi. Sā punapi kujjhitvā “purimadivase tāva me puttakānaṃ upāhanā khādituṃ na adāsi, ajja matamanussaṃ khādituṃ na deti, hotu, ito dāni tatiyadivase eko Sapattarājā¹ āgantvā nagaraṃ parikkhipissati, atha naṃ pitā yuddhatthāya pesessati, tatra te sīsaṃ chindissanti, atha te galalohitaṃ pivitvā veraṃ muñcissāmi, tvaṃ mayā saddhiṃ veraṃ bandhasi, jānissāmi”ti viravitvā bodhisattaṃ tajjetvā puttake gahetvā nikkhamati.

Tatiyadivase eko Sapattarājā āgantvā nagaraṃ parivāresi. Rājā bodhisattaṃ “gaccha tāta tena saddhiṃ yujjhā”ti āha. Mayā deva ekaṃ diṭṭhaṃ atthi, gantuṃ na visahāmi, jīvitarāyaṃ bhāyāmīti. Mayhaṃ tayi mate vā amate vā kiṃ, gacchāheva tvanti. So “sādhu devā”ti mahāsatto parisāṃ gahetvā sapattarañño tṭhitadvārena anikkhamitvā aññaṃ dvāraṃ vivaritvā nikkhami. Tasmīṃ gacchante sakalanagaraṃ tucchaṃ viya ahosi. Sabbe teneva saddhiṃ nikkhamiṃsu. So ekasmīṃ sabhāgaṭṭhāne khandhāvāraṃ nivāsetvā acchi. Rājā cintesi “uparājā nagaraṃ tucchaṃ katvā balaṃ gahetvā palāyi, Sapattarājāpi nagaraṃ parivāretvā tṭhito, idāni mayhaṃ jīvitaṃ natthi”ti. So “jīvitaṃ rakkhissāmi”ti deviṇca purohitaṇca parantapaṃ nāmekāṃ pādamūlikaṇca dāsaṃ gahetvā rattibhāge aññātakavesena palāyitvā araññaṃ pāvisi. Bodhisatto tassa palātabhāvaṃ ñatvā nagaraṃ pavisitvā yuddhaṃ katvā sapattaṃ palāpetvā rajjaṃ gaṇhi. Pitāpissa ekasmīṃ nadītīre paṇṇasālaṃ kāretvā phalāphalena yāpento vasi. Rājā ca purohito ca phalāphalatthāya gacchanti. Parantapadāso deviyā saddhiṃ paṇṇasālāyameva hoti. Tatrāpi rājānaṃ paṭicca deviyā kucchismiṃgabbho patitṭhāsi. Sā abhiṇhasaṃsaggavasena parantapena saddhiṃ aticari. Sā ekadivasaṃ parantapaṃ āha “rañña ñāte neva tava, na mayhaṃ jīvitaṃ atthi, tasmā mārehi na”ti. Kathaṃ māremīti. Esa taṃ khaggaṇca

1. Sāmantarājā (Syā, Ka)

nhānasāṭakañca gāhāpetvā nhāyitum gacchati, tatrassa nhānaṭṭhāne pamādaṃ ñatvā khaggena sīsaṃ chinditvā sarīraṃ khaṇḍākhāṇḍikaṃ katvā bhūmiyaṃ nikhaṇāhīti. So “sādhū”ti sampaṭicchi.

Athekadivasam purohitoyeva phalāphalatthāya gantvā avidūre rañño nhānatitthasāmaṇe ekaṃ rukkhaṃ āruya phalāphalaṃ gaṇhāti. Rājā “nhāyissāmī”ti parantapaṃ khaggañca nhānasāṭakañca gāhāpetvā nadītīraṃ agamāsi. Tattha naṃ nhānakāle pamādamāpannaṃ “māressāmī”ti parantapo gīvāya gahetvā khaggaṃ ukkhipi. So maraṇabhayaena viravi. Purohito taṃ saddaṃ sutvā olokento parantapaṃ rājānaṃ mārentaṃ disvā bhīttasito sākhāṃ vissajjetvā rukkhato oruya ekaṃ gumbaṃ pavisitvā nilīyi. Parantapo tassa sākhāvissajjanasaddaṃ sutvā rājānaṃ māretvā bhūmiyaṃ khaṇitvā “imasmim ṭhāne sākhāvissajjanasaddo ahosi, ko nu kho etthā”ti vicinanto kañci adisvā nhatvā gato. Tassa gatakāle purohito nisinnaṭṭhānā nikkhamitvā rañño sarīraṃ khaṇḍākhāṇḍikaṃ chinditvā āvāṇe nikhātabhāvaṃ ñatvā nhatvā attano vadhabhayaena andhavesaṃ gahetvā paṇṇasālaṃ agamāsi. Taṃ disvā parantapo “kim te brāhmaṇa katan”ti āha. So ajānanto viya “deva akkhini me nāsetvā āgatomhi, ussannāsīvise araṇṇe ekasmim vammikapasse aṭṭhāsīm, tatrekkena āsīvisena nāsavāto vissatṭho me bhavissatī”ti āha. Parantapo “na maṃ sañjānāti, ‘deva’ti vadati, samassāsessāmi naṃ”ti cintetvā “brāhmaṇa mā cintayi, ahaṃ taṃ paṭijaggissāmī”ti assāsetvā phalāphalaṃ datvā santappesi. Tato paṭṭhāya parantapadāso phalāphalaṃ āhari, devīpi puttaṃ vijāyi. Sā putte vadḍhante ekadivasam paccūsasamaye sukhanisinnā saṇikaṃ parantapadāsaṃ etadavoca “tvaṃ rājānaṃ mārento kenaci diṭṭho”ti. “Na maṃ koci addasa, sākhāvissajjanasaddaṃ pana assosīm, tassā sākhāya manussena vā tiracchānena vā vissatṭhabhāvaṃ na jānāmi, yadā kadāci pana me bhayaṃ āgacchantam sākhāvissatṭhaṭṭhānato¹ āgamissatī”ti tāya saddhim sallapanto paṭhamam gāthamāha—

1. Āgacchati, yena sākhā vissatṭhā, tato (Syā, I, Ka)

154. “Āgamissati me pāpaṃ, āgamissati me bhayaṃ.

Tadā hi calitā sākhā, manussena migena vā”ti.

Tattha **pāpanti** lāmakam anittṭhaṃ akantaṃ. **Bhayanti** cittutrāsabhayampi me āgamissati, na sakkā nāgantum. Kimkāraṇā? **Tadā hi calitā sākhā manussena migena vāti** na paññāyati, tasmā tato maṃ bhayaṃ āgamissati.

Te “purohito niddāyati”ti maññimsu. So pana aniddāyamānova tesaṃ kathaṃ assoti. Athekadivasam purohito parantapadāse phalāphalattṭhāya gate attano brāhmaṇiṃ saritvā vilapanto dutiyaṃ gāthamāha—

155. “Bhīruyā nūna me kāmo, avidūre vasantiyā.

Karissati kisaṃ paṇḍum, sāva sākhā parantapan”ti.

Tattha **bhīruyāti** itthi ca nāma appamattakenāpi bhāyati, tasmā “bhīrū”ti vuccati. **Avidūreti** nātidūre ito katipayayojanamattṭhake vasantiyā bhīruyā mayhaṃ brāhmaṇiyā yo mama kāmo uppanno, so nūna maṃ kisaṃ paṇḍuṃ karissatīti dasseti. “**Sāva sākhā**”ti iminā pana opammaṃ dasseti, yathā sākhā parantapaṃ kisaṃ paṇḍum karoti, evanti attho.

Iti brāhmaṇo gāthameva vadati, atthaṃ pana na katheti, tasmā imāya gāthāya kiccaṃ deviyā apākaṭaṃ. Atha naṃ “kiṃ kathesi brāhmaṇā”ti āha. Sopi “sallakkhitaṃ me”ti vatvā puna ekadivasam tatiyaṃ gāthamāha—

156. “Socayissati maṃ kantā, gāme vasa’maninditā.

Karissati kisaṃ paṇḍum, sāva sākhā parantapan”ti.

Tattha **socayissatīti** sokuppādanena sukkhāpessati. **Kantāti** itṭhabhariyā. **Gāme vasanti** Bārāṇasiyaṃ vasantīti adhippāyo. **Aninditāti** agarahitā uttamarūpadharā.

Punekadivasam catuttham gāthamāha—

157. “Tayā maṃ asitāpaṅgi, sitāni bhaṇitāni ca.

Kisaṃ paṇḍum karissanti, sāva sākā parantapan”ti.

Tattha **tayā maṃ asitāpaṅgi**ti tayā maṃ asitā apaṅgi. Idam vuttam hoti—bhadde akkhikoṭito añjanasālākāya nīharitvā abhisankhata-asitāpaṅgi tayā pavattitāni mandahasitāni ca madhurabhāsītāni ca maṃ¹ sā vissaṭṭhasākā viravamānā parantapaṃ viya kisaṃ paṇḍum karissatīti. Pa-kārassa va-kāraṃ katvā “vaṅgi”tipi pāṭhoyeva.

Aparabhāge kumāro vayappatto ahosi soḷasavassuddesiko. Atha naṃ brāhmaṇo yaṭṭhikoṭim gāhāpetvā nhānatittham gantvā akkhīni ummīletvā olokesi. Kumāro “nanu tvaṃ brāhmaṇa andho”ti āha. So “nāham andho, iminā me upāyena jīvitaṃ rakkhāmī”ti vatvā “tava pitaraṃ jānāsī”ti āha. “Ayaṃ me pitā”ti vutte “nāyaṃ tava pitā, pitā pana te Bārāṇasirājā, ayaṃ tumhākaṃ dāso, so mātari te vipaṭṭipajjitvā imasmiṃ ṭhāne tava pitaraṃ māretvā nikhaṇī”ti aṭṭhīni nīharitvā dassesi. Kumārassa balavakodho uppajji. Atha naṃ “idāni kiṃ kāromī”ti pucchi. “Yaṃ te imasmiṃyeva titthe pitu tena kataṃ, taṃ karohī”ti sabbaṃ pavattiṃ ācikkhitvā kumāraṃ katipāhaṃ thurugaṇhanaṃ sikkhāpesi. Athekadivasam kumāro khaggañca nhānasāṭakañca gahetvā “nhāyitum gacchāma tātā”ti āha. Parantapo “sādhū”ti tena saddhiṃ gato. Athassa nhāyitum otiṇṇakāle dakkhiṇahatthena asim, vāmahatthena cūlaṃ gahetvā “tvaṃ kira imasmiṃyeva titthe mama pitaraṃ cūlāya gahetvā viravantaṃ māresi, ahampi taṃ tatheva karissāmī”ti āha. So maraṇabhayaabhīto paridevamāno dve gāthā abhāsi—

158. “Āgamā nūna so saddo, asaṃsi nūna so tava.

Akkhātaṃ nūna taṃ tena, yo taṃ sākha’makampayi.

1. Mayā (Syā, I, Ka)

159. Idaṃ kho taṃ samāgamma, mama bālassa cintitaṃ.

Tadā hi calitā sākḥā, manussena migena vā”ti.

Tattha **āgamāti**¹ so sākhasaddo nūna taṃ āgato sampatto. **Asaṃsi nūna so tavāti** so saddo tava ārocesi maññe. **Akkhātāṃ nūna taṃ tenāti** yo satto tadā taṃ sākhaṃ akampayi, tena “evaṃ te pitā mārito”ti nūna taṃ kāraṇaṃ akkhātāṃ. **Samāgammāti** saṅgamma, samāgatanti attho. Yaṃ mama bālassa “tadā calitā sākḥā manussena migena vā, tato me bhayaṃ uppajjissatī”ti cintitaṃ parivitakkitaṃ ahosi, idaṃ tayā saddhiṃ samāgatanti vuttaṃ hoti.

Tato kumāro osānagāthamāha—

160. “Tattheva tvaṃ avedesi, avañci pitaraṃ mama.

Hantvā sākḥāhi chādentō, āgamissati me bhayan”ti.

Tattha **tattheva tvaṃ avedesī**ti tattheva tvaṃ aññāsi. **Avañci pitaraṃ mamāti** tvaṃ mama pitaraṃ “nhāyituṃ gacchāmā”ti vissāsetvā nhāyantaṃ māretvā khaṇḍākhaṇḍikaṃ chinditvā nikhaṇitvā “sace koci jānissati, mayhampi evarūpaṃ bhayaṃ āgacchissatī”ti vañcesi, idaṃ kho pana maraṇabhayaṃ idāni tavāgatanti.

Iti taṃ vatvā tattheva jīvitakkhayaṃ pāpetvā nikhaṇitvā sākḥāhi paṭicchādetvā khaggaṃ dhovitvā nhatvā paṇṇasālaṃ gantvā tassa māritabhāvaṃ purohitassa kathetvā mātaraṃ paribhāsitvā “idha kiṃ karissāmā”ti tayo janā Bārāṇasimeva agamaṃsu. Bodhisatto kaniṭṭhassa oparajjaṃ datvā dānādīni puñṇāni katvā saggapadaṃ pūresi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakam samodhānesi “tadā piturājā Devadatto ahosi, purohito Ānando, puttārājā pana ahameva ahosin”ti.

Parantapajātakavaṇṇanā ekādasamā.

Gandhāravaggo dutiyo.

1. Agamāti (Syā, I, Ka)

Jātakuddānaṃ

Kukku Manoja Sutano, Gijjha Dabbhapuppha Paṇṇako.

Sattubhasta Aṭṭhiseno, Kapi Bakabrahmā dasa.

Gandhāro Mahākapi ca, Kumbhakāro Daḷhadhammo.

Somadatto Susīmo ca, Koṭasimbali Dhūmakārī.

Jāgaro Kummāsapiṇḍo, Parantapā ekādasa.

Sattakanipātavaṇṇanā niṭṭhitā.

8. Aṭṭhakanipāta

1. Kaccānijātakavaṇṇanā (417)

Odātavattḥā suci allakesāti idaṃ Satthā Jetavane viharanto aññatarāṃ mātiposakaṃ¹ upāsakaṃ ārabba kathesi. So kira Sāvatthiyaṃ kuladārako ācārasampanno pitari kālakate mātudevato² hutvā mukhadhovanadantakaṭṭhadānanhāpanapādadhovanādiveyyāvaccakammena ceva yāgubhattādīhi ca mātaraṃ paṭijaggi. Atha naṃ mātā “tāta tava aññānipi gharāvāsakiccāni atthi, ekaṃ samajātikaṃ kulakumārikaṃ gaṇhāhi, sā maṃ posessati, tvampi attano kammarāṃ karissasī”ti āha. Amma ahaṃ attano hitasukhaṃ apaccāsīsamāno³ tumhe upaṭṭhahāmi, ko añño evaṃ upaṭṭhahissatīti. Kulavaḍḍhanakammarāṃ nāma tāta kātuṃ vaṭṭatīti. Na mayhaṃ gharāvāsena attho, ahaṃ tumhe upaṭṭhahitvā tumhākaṃ dhūmakāle pabbajissāmīti. Athassa mātā punappunaṃ yācitvāpi manaṃ alabhamānā tassa chandaṃ aggahetvā samajātikaṃ kulakumārikaṃ ānesi. So mātaraṃ appaṭikkhipitvā tāya saddhiṃ saṃvāsaṃ kappesi. Sāpi “mayhaṃ sāmiko mahantena ussāhena mātaraṃ upaṭṭhahati, ahampi naṃ upaṭṭhahissāmi, evamassa piyā bhavissāmī”ti cintetvā taṃ sakkaccaṃ upaṭṭhahi. So “ayaṃ me mātaraṃ sakkaccaṃ upaṭṭhahī”ti tato paṭṭhāya laddhaladdhāni madhurakhādānīyādīni tassāyeva deti. Sā aparabhāge cintesi “ayaṃ laddhaladdhāni madhurakhādānīyādīni mayhaññeva deti, addhā mātaraṃ nīharitukāmo bhavissati, nīharaṇūpāyamassā karissāmī”ti evaṃ ayoniso ummujiitvā ekaṃ divasaṃ āha “sāmi tayi bahi nikkhamante tava mātā maṃ sakkosati”ti. So tuṇhī ahosi.

Sā cintesi “imaṃ mahallikaṃ ujjhāpetvā puttassa paṭikūlaṃ kāressāmī”ti. Tato paṭṭhāya yāguṃ dadamānā accuṇhaṃ vā atisītaṃ vā atiloṇaṃ vā aloṇaṃ vā deti. “Amma accuṇhā”ti vā

1. Mātiposakaṃ (Sī, I)

2. Mātudevato (Sī, I)

3. Paccāsīmsamāno (Sī, Syā, I)

“atiloṇā”ti vā vutte pūretvā sītodakaṃ pakkhipati. Puna “atisītalā, aloṇāye vā”ti vutte “idāneva ‘accuṇhā, atiloṇā’ti vatvā puna ‘atisītalā, aloṇā’ti vadasi, kā taṃ tosetuṃ sakkhissatī”ti mahāsaddaṃ karoti. Nānodakampi accuṇhaṃ katvā piṭṭhiyaṃ āsiṅcati. “Amma piṭṭhi me dahatī”ti ca vutte puna pūretvā sītodakaṃ pakkhipati. “Atisītaṃ amma”ti vutte “idāneva ‘accuṇhaṃ’ti vatvā puna ‘atisītaṃ’ti vadati, kā etissā avamaṇaṃ sahituṃ sakkhissatī”ti paṭivissakānaṃ kathesi. “Amma maṇcake me bahū maṅgulā”ti¹ ca vuttā maṇcakaṃ nīharitvā tassa upari attano maṇcakaṃ pothetvā² “pothito me”ti atiharitvā paññapeti. Mahā-upāsikā diguṇehi maṅgulehi khajjamānā sabbarattiṃ nisinnāva vītināmetvā “amma sabbarattiṃ maṅgulehi khādītāmhī”ti vadati. Itarā “hiyyo te maṇcako pothito, kā imissā kiccaṃ nittharituṃ sakkotī”ti paṭivatvā “idāni naṃ puttana ujjhāpessāmi”ti tattha tattha kheḷasiṅghānikādīni vippakiritvā “kā imaṃ sakalagehaṃ asuciṃ karotī”ti vutte “mātā te evarūpaṃ karoti, ‘mā karī’ti vuccamānā kalahaṃ karoti, ahaṃ evarūpāya kāḷakaṇṇiyā saddhiṃ ekagehe vasituṃ na sakkomi, etaṃ vā ghare vasāpehi, maṃ vā”ti āha.

So tassā vacanaṃ sutvā “bhadde tvaṃ taruṇā yattha katthaci gantvā jīvituṃ sakkā, mātā pana me jarādubbalā, ahamevassā paṭisaraṇaṃ, tvaṃ nikkhamitvā attano kulagehaṃ gacchāhi”ti āha. Sā tassa vacanaṃ sutvā bhītā cintesi “na sakkā imaṃ mātu antare bhindituṃ, ekaṃsenassa mātā piyā, sace paṇāhaṃ kulagharaṃ gamissaṃ, vidhavavāsaṃ vasantī dukkhitā bhavissāmi, purimanayeneva sassuṃ ārādhettvā paṭijaggissāmi”ti. Sā tato paṭṭhāya purimasadisameva taṃ paṭijaggi. Athekadivasaṃ so upāsako dhammassavanatthāya Jetavanaṃ gantvā Satthāraṃ vanditvā ekamantaṃ nisīdi. “Kiṃ upāsaka tvaṃ puñṇakammesu na pamajjasi, mātu-upaṭṭhānakammaṃ pūresi”ti ca vutto “āma bhante, sā pana mama mātā mayhaṃ aruciyaṃ ekaṃ kuladārikaṃ ānesi, sā idaṇcidaṇca anācāraṇaṃ akāsī”ti sabbaṃ Satthu ācikkhitvā “iti Bhagavā sā itthi neva maṃ

1. Maṇcako me bahumaṅkuṇoti (Sī, Syā, I)

2. Papphoṭetvā (Ka)

mātu antare bhinditum sakkhi, idāni naṃ sakkaccaṃ upatṭhahatī”ti āha. Satthā tassa katham sutvā “idāni tāva tvaṃ upāsaka tassā vacanaṃ na akāsi, pubbe panetissā vacanena tava mātaraṃ nikkadḍhitvā maṃ nissāya puna gehaṃ ānetvā paṭijaggī”ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente aññatarassa kulassa putto pitari kālakate mātudevato¹ hutvā vuttaniyāmeneva mātaraṃ paṭijaggīti sabbam heṭṭhā kathitanayeneva vitthāretabbam. “Ahaṃ evarūpāya kālakaṇṇiyā saddhiṃ vasitum na sakkomi, etaṃ vā ghare vasāpehi, maṃ vā”ti vutte tassā katham gahetvā “mātuyeva me doso”ti mātaraṃ āha “amma tvaṃ niccaṃ imasmiṃ ghare kalahaṃ karosi, ito nikkhamitvā aññasmiṃ yathārucite ṭhāne vasāhi”ti. Sā “sādhū”ti rodamaṇā nikkhamitvā ekaṃ samiddhakulaṃ² nissāya bhatim katvā dukkhena jīvikaṃ kappesi. Sassuyā gharā nikkhantakāle suṇisāya gabbho paṭiṭṭhahi. Sā “tāya kālakaṇṇiyā gehe vasamānāya gabbhampi na paṭilatim, idāni me gabbho laddho”ti patino ca paṭivissakānañca kathentī vicarati.

Aparabhāge puttaṃ vijāyitvā sāmikaṃ āha “tava mātari gehe vasamānāya puttaṃ na labhim, idāni me laddho, imināpi kāraṇena tassā kālakaṇṇibhāvaṃ jānāhi”ti. Itarā “mama kira nikkadḍhitakāle puttaṃ labhi”ti sutvā cintesi “addhā imasmiṃ loke dhammo mato bhavissati, sace hi dhammo mato na bhaveyya, mātaraṃ pothetvā nikkadḍhantā³ puttaṃ na labheyyum, sukhaṃ na jiveyyum, dhammassa matakabhattaṃ dassāmī”ti. Sā ekadivasaṃ tilapiṭṭhañca taṇḍulañca pacanathāliñca dabbiñca ādāya āmakasusānaṃ gantvā tīhi manussasīsehi uddhanaṃ katvā aggiṃ jāletvā udakaṃ oruyha sasīsaṃ nhatvā sāṭakaṃ nivāsetvā mukhaṃ vikkhāletvā uddhanaṭṭhānaṃ gantvā kese mocetvā taṇḍule dhovitum ārabhi. Tadā bodhisatto Sakko devarājā ahosi. Bodhisattā ca nāma appamattā honti, so tasmim khaṇe lokaṃ olokento taṃ dukkhappattaṃ “dhammo mato”ti saññāya dhammassa matakabhattaṃ dātukāmaṃ disvā

1. Mātidevato (Sī, I)

2. Mittakulaṃ (Sī, Syā)

3. Nikkadḍhitvā (Ka)

“ajja mayhaṃ balaṃ dassessāmi”ti brāhmaṇavesena mahāmaggaṃ
paṭipanno viya hutvā taṃ disvā maggā okkamma tassā santike ṭhatvā
“amma susāne āhāraṃ pacantā nāma natthi, tvaṃ iminā idha pakkena
tilodanena kiṃ karissasi”ti kathaṃ samuṭṭhāpento paṭhamāṃ gāthamāha—

1. “Odāvatthā suci allakesā,
Kaccāni kiṃ kumbhimadhissayitvā.
Piṭṭhā tilā dhovasi taṇḍulāni,
Tilodano hehiti kissahetū”ti.

Tattha **kaccāni**ti taṃ gottena ālapati. **Kumbhimadhissayitvā**
pacanathālikāṃ manussasīsuddhanāṃ āropetvā. **Hehiti**ti ayaṃ tilodano kissa
hetu bhavissati, kiṃ attanā bhuñjissasi, udāhu aññaṃ kāraṇamatthīti.

Athassa sā ācikkhantī dutiyaṃ gāthamāha—

2. “Na kho ayaṃ brāhmaṇa bhojanatthā,
Tilodano hehiti sādhipakko.
Dhammo mato tassa pahuttamajja,
Ahaṃ karissāmi susānamajjhe”ti.

Tattha **dhammoti** jeṭṭhāpacāyanadhammo ceva tividhasucaritadhammo
ca. **Tassa pahuttamajjāti**¹ tassāhaṃ dhammassa idaṃ matakabhattaṃ
karissāmi attho.

Tato Sakko tatiyaṃ gāthamāha—

3. “Anuvicca kaccāni karoḥi kiccaṃ.
Dhammo mato ko nu taveva saṃsi.
Sahassanetto atulānubhāvo,
Na miyyatī dhammavaro kadāci”ti.

Tattha **anuviccāti** upaparikkhitvā jānitvā. **Ko nu taveva**² **saṃsīti** ko nu
tava evaṃ³ ācikkhi. **Sahassanettoti** attānaṃ dhammavaraṃ uttamadhammaṃ
katvā dassento evamāha.

1. Bahūtamajjāti (Sī, I), pahūnamajjāti (Syā)

2. Taveta (Sī, Syā, I)

3. Etaṃ (Sī, Syā, I)

Taṃ vacanaṃ sutvā itarā dve gāthā abhāsi—

4. “Daḷhappamāṇaṃ mama ettha brahme,
Dhammo mato natthi mamettha kaṅkhā.
Ye yeva dāni pāpā bhavanti,
Te teva dāni sukhitā bhavanti.

5. Suṇisā hi mayhaṃ vañjhā ahosi,
Sā maṃ vadhitrā vijāyi puttāṃ.
Sā dāni sabbassa kulassa issarā,
Ahaṃ panamhi apaviddhā ekikā”ti.

Tattha **daḷhappamāṇanti** daḷhaṃ thiraṃ nissamsayaṃ brāhmaṇa ettha mama pamāṇanti vadati. **Ye yeti** tassa matabhāve kāraṇaṃ dassentī evamāha. **Vadhitrā**ti pothetvā nikkadḍhitvā. **Apaviddhā**ti chaḍḍitā anāthā hutvā ekikā vasāmi.

Tato Sakko chaṭṭhaṃ gāthamāha—

6. “Jīvāmi vohaṃ na matohamasmi,
Taveva atthāya idhāgatosmi.
Yā taṃ vadhitrā vijāyi puttāṃ,
Sahāva puttana karomi bhasmaṃ”ti.

Tattha **voti** nipātamattaṃ.

Itarā taṃ sutvā “dhī ahaṃ kiṃ kathesiṃ, mama nattu amaraṇakāraṇaṃ karissāmi”ti sattamaṃ gāthamāha—

7. “Evañca¹ te ruccati devarāja,
Mameva atthāya idhāgatosi.
Ahañca putto suṇisā ca nattā,
Sammodamānā gharamāvasemā”ti.

1. Etañca (Sī, I)

Athassā Sakko aṭṭhamāṇ gāthamāha—

8. “Evañca te ruccati kātiyāni,
 Hatāpi santā na jahāsi dhammaṇ.
 Tuvañca putto suṇisā ca nattā,
 Sammodamānā gharamāvasethā”ti.

Tattha **hatāpi santā**ti yadi tvaṇ pothitāpi nikkadḍhitāpi samānā tava dārakesu mettadhammaṇ na jahāsi, evaṇ sante yathā tvaṇ icchasi, tathā hotu, ahaṇ te imasmim guṇe pasannoti.

Evañca pana vatvā alaṇkatapaṭiyatto Sakko attano ānubhāvena ākāse ṭhatvā “kaccāni tvaṇ mā bhāyi, putto ca te suṇisā ca mamānubhāvena āgantvā antarāmagge taṇ khamāpetvā ādāya gamissanti, appamattā hotī”ti vatvā attano ṭhānameva gato. Tepi Sakkānubhāvena tassā guṇaṇ anussarivā “kahaṇ no mātā”ti antogāme manusse pucchivā “susānābhimukhaṇ gatā”ti sutvā “amma amma”ti susānamaggaṇ paṭipajjitvā taṇ disvāva pādesu patitvā “amma amhākaṇ dosaṇ khamāhī”ti taṇ khamāpesuṇ. Sāpi natthāraṇ gaṇhi. Iti te sammodamānā gehaṇ gantvā tato paṭṭhāya samaggavāsaṇ vasimsu.

9. “Sā kātiyānī suṇisāya saddhim,
 Sammodamānā gharamāvasittha.
 Putto ca nattā ca upaṭṭhahimsu,
 Devānamindena adhiggaḥitā”ti—

ayaṇ abhisambuddhagāthā.

Tattha **sā kātiyānī**ti bhikkhave sā kaccānagottā. **Devānamindena adhiggaḥitā**ti devindena Sakkena anuggahitā hutvā tassānubhāvena samaggavāsaṇ vasimsūti.

Satthā imaṇ dhammadesanaṇ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakam samodhānesi, saccapariyosāne so upāsako sotāpattiphale paṭiṭṭhahi. Tadā mātuposako etarahi mātuposako

ahosi, bhariyāpissa tadā bhariyāyeva, Sakko pana ahameva ahosinti.

Kaccānījātakavaṇṇanā paṭhamā.

2. Aṭṭhasaddajātakavaṇṇanā (418)

Idaṃ pure ninnamāhūti idaṃ Satthā Jetavane viharanto Kosalarañño aḍḍharattasamaye sutam bhimsanakam avinibbhogasaddam ārabba kathesi. Vatthu heṭṭhā **Lohakumbhijātake**¹ kathitasadisameva. Idha pana Satthā “mayham bhante imesam saddānam sutattā kinti bhavissati”ti vutte “mā bhāyi mahārāja, na te etesam sutapaccayā koci antarāyo bhavissati, na hi mahārāja evarūpaṃ bhayānakam avinibbhogasaddam tvameveko suṇi, pubbepi rājāno evarūpaṃ saddam sutvā brāhmaṇānam katham gahetvā sabbacatukkayaññaṃ yajitukāmā paṇḍitānam vacanam sutvā yaññaharaṇatthāya gahitasatte vissajjetvā nagare māghātabherim carāpesun”ti vatvā tena yācito atītam āhari.

Atīte Bārāṇasiyam Brahmadatte rajjam kārente bodhisatto asītikotivibhave brāhmaṇakule nibbattitvā vayappatto Takkasilāyam uggahitasippo mātāpitūnam accayena ratanavilokanam katvā sabbam vibhavajātam dānamukhe vissajjetvā kāme pahāya Himavantam pavisitvā isipabbajjam pabbajitvā jhānābhinnāyo nibbattetvā aparabhāge loṇambilasevanatthāya manussapatham caranto Bārāṇasim patvā rājuyyāne vasi. Tadā Bārāṇasirājā sirisayane nisinno aḍḍharattasamaye aṭṭha sadde assosi—paṭhamam rājanivesanasāmantā uyyāne eko bako saddamakāsi, dutiyam tasmim sadde anupacchinneyeva hatthisālāya toraṇanivāsini kākī saddamakāsi, tatiyam rājagehe kaṇṇikāyam nivutthaghuṇapāṇako saddamakāsi, catuttham rājagehe posāvaniyakokilo saddamakāsi, pañcamam tattheva posāvaniyamigo saddamakāsi, chaṭṭham tattheva posāvaniyavānaro saddamakāsi, sattamam tattheva

1. Khu 5. 100 piṭṭhe.

posāvanīyakinnaro saddamakāsi, aṭṭhamam tasmim sadde anupacchinneyeva rājanivesanamattthakena uyyānam gacchanto Paccekabuddho ekaṃ udānam udānento saddamakāsi.

Bārāṇasirājā ime aṭṭha sadde sutvā bhītatasi punadivase brāhmaṇe pucchi. Brāhmaṇā “antarāyo te mahārāja bhavissati, sabbacatukkayaññaṃ yajissāmā”ti vatvā rañña “yathārucitaṃ karoṭhā”ti anuññātā haṭṭhapahaṭṭhā rājakulato nikkhamitvā yaññakammaṃ ārabhimṣu. Atha nesaṃ jeṭṭhakassa yaññakārabrahmaṇassa antevāsī māṇavo paṇḍito byatto ācariyaṃ āha “ācariya evarūpaṃ kakkhaḷaṃ pharusam asātaṃ bahūnaṃ sattānaṃ vināsakammaṃ mā karī”ti. Tāta tvaṃ kiṃ jānāsi, sacepi aññaṃ¹ kiñci na bhavissati, macchamaṃsaṃ tāva bahuṃ khādituṃ labhissāmāti. Ācariya kucchiṃ nissāya niraye nibbattanakammaṃ mā karoṭhāti. Taṃ sutvā sesabrāhmaṇā “ayaṃ amhākaṃ lābhantarāyaṃ karoti”ti tassa kujjhimṣu. Māṇavo tesam bhayena “tena hi tumheva macchamaṃsakhādanūpāyaṃ karoṭhā”ti vatvā nikkhamitvā bahinagare rājānaṃ nivāretuṃ samatthaṃ dhammikasamaṇabrāhmaṇaṃ upadhārento rājuyyānaṃ gantvā bodhisattaṃ disvā vanditvā “bhante kiṃ tumhākaṃ sattesu anukampā natthi, rājā bahū satte māretvā yaññaṃ yajāpeti, kiṃ vo mahājanassa bandhanamokkhaṃ kātuṃ na vaṭṭati”ti āha. Māṇava ettha neva rājā amhe jānāti, na mayaṃ rājānaṃ jānāmāti. Jānātha pana bhante rañña sutasaddānaṃ nipphattinti. Āma jānāmīti. Jānantā rañño kasmā na kathethāti. Māṇava kiṃ sakkā “ahaṃ jānāmī”ti nalāṭe siṅgaṃ bandhitvā carituṃ, sace idhāgantvā pucchissati, kathessāmīti.

Māṇavo vegena rājakulaṃ gantvā “kiṃ tātā”ti vutte “mahārāja tumhehi sutasaddānaṃ nipphattiṃ jānanako eko tāpaso tumhākaṃ uyyāne maṅgalasilāyaṃ nisinno ‘sace maṃ pucchissati, kathessāmī’ti vadati, gantvā taṃ pucchituṃ vaṭṭati”ti āha. Rājā vegena tattha gantvā tāpasam vanditvā katapaṭisaṇthāro nisīditvā “saccaṃ kira bhante tumhe mayā sutasaddānaṃ nipphattiṃ jānāthā”ti pucchi. Āma mahārājāti. Tena hi kathetha taṃ meti. “Mahārāja tesam sutapaccayā tava koci antarāyo

1. Yaññaṃ (Ka)

natthi, porāṇuyyāne pana te eko bako atthi, so gocaraṃ alabhanto jighacchāya pareto paṭhamam saddamakāsi”ti tassa kiriyaṃ attano ñāṇena paricchinditvā paṭhamam gāthamāha—

10. “Idaṃ pure ninnamāhu, bahumaccharaṃ mahodakaṃ.

Āvāso bakarājassa, pettikaṃ bhavanaṃ mama.

Tyajja bhekena yāpema, okaṃ na vijahāmase”ti.

Tattha **idanti** maṅgalapokkharāṇiṃ sandhāya vadati. Sā hi pubbe udakatumbena uduke pavisante mahodakā bahumacchā, idāni pana udakassa pacchinnattā na mahodakā jātā. **Tyajja bhekenāti** te mayaṃ ajja macche alabhantā maṇḍūkamattena yāpema. **Okanti** evaṃ jighacchāya pīlītāpi vasanaṭṭhānaṃ na vijahāma.

Iti mahārāja so bako jighacchāpīlito saddamakāsi. Sacepi taṃ jighacchāto mocetukāmo, taṃ uyyānaṃ sodhāpetvā pokkharāṇiṃ udakassa pūrehīti. Rājā tathā kāretuṃ ekaṃ amaccaṃ āṇāpesi.

“Hatthisālatoraṇe pana te mahārāja ekā kākī vasamānā attano puttasaṅgā dutiyaṃ saddamakāsi, tatopi te bhayaṃ natthi”ti vatvā dutiyaṃ gāthamāha—

11. “Ko dutiyaṃ asīlissa, bandharassa’kkhi bhecchati.

Ko me putte kulāvakaṃ, mañca sotthiṃ karissatī”ti.

Vatvā ca pana “ko nāma te mahārāja hatthisālāya hatthimeṇḍo”ti pucchi. Bandharo nāma bhanteti. Ekakkhikāṇo so mahārājāti. Āma bhanteti. Mahārāja hatthisālāya te dvāratoraṇe ekā kākī kulāvakaṃ katvā aṇḍakāni nikkhipi. Tāni pariṇatāni kākapotakā nikkhantā, hatthimeṇḍo hatthiṃ āruya sālato nikkhamanto ca pavisanto ca aṅkusakena kākimpī puttakepissā paharati, kulāvakampi viddhamseti. Sā tena dukkhena pīlītā tassa akkhibhedanaṃ āyācantī evamāha, sace te kākiyā mettacittaṃ atthi, etaṃ bandharaṃ pakkosāpetvā kulāvakaviddhamsanato

vārehīti. Rājā taṃ pakkosāpetvā paribhāsivā hāretvā aññassa taṃ hatthim adāsi.

“Pāsādakaṇṇikāya pana te mahārāja eko ghuṇapāṇako vasati, so tattha phegguṃ khāditvā tasmim khīṇe sāraṃ khādituṃ nāsakkhi, so bhakkhaṃ alabhivā nikkhamitumpi asakkonto paridevamāno tatiyaṃ saddamakāsi, tatopi te bhayaṃ natthi”ti vatvā tassa kiriyaṃ attano ñāṇena paricchindivā tatiyaṃ gāthamāha—

12. “Sabbā parikkhatā¹ pheggu, yāva tassā gatī ahu.

Khīṇabhakkho mahārāja, sāre na ramatī ghuṇo”ti.

Tattha **yāva tassā gatī ahūti** yāva tassā phegguyā nipphatti ahosi, sā sabbā khāditā. **Na ramatīti** “mahārāja so pāṇako tato nikkhamivā gamanaṭṭhānampi apassanto paridevati, nīharāpehi nan”ti āha. Rājā ekaṃ purisaṃ āṇāpetvā upāyena naṃ nīharāpesi.

Nivesane pana te mahārāja ekā posāvaniyā kokilā atthīti. Atthi bhanteti. “Mahārāja sā attanā nivutthapubbaṃ vanasaṇḍaṃ saritvā ukkaṇṭhitvā “kadā nu kho imamhā pañjarā muccivā ramaṇīyaṃ vanasaṇḍaṃ gacchissāmi”ti catutthaṃ saddamakāsi, tatopi te bhayaṃ natthi”ti vatvā catutthaṃ gāthamāha—

13. “Sā nūnāhaṃ ito gantvā, rañño muttā nivesanā.

Attānaṃ ramayissāmi, dumasākhaniketinī”ti.

Tattha **dumasākhaniketinīti** supupphitāsu rukkkhasākhāsu sakaniketā hutvā. Evañca pana vatvā “ukkaṇṭhitā mahārāja sā kokilā, vissajjehi nan”ti āha. Rājā tathā kāresi.

Nivesane pana te mahārāja eko posāvaniyo migo atthīti. Atthi bhanteti. “Mahārāja so eko yūthapati attano migim anussaritvā kilesavasena ukkaṇṭhito pañcamaṃ saddamakāsi, tatopi te bhayaṃ natthi”ti vatvā pañcamaṃ gāthamāha—

14. “So nūnāhaṃ ito gantvā, rañño mutto nivesanā.

Aggodakāni pissāmi, yūthassa purato vajan”ti.

Tattha **aggodakānī**ti agga-udakāni, aññehi migeḥi paṭhamataraṃ apītāni anucchiṭṭhodakāni yūthassa purato gacchanto kadā nu kho pivissāmīti.

Mahāsatto tampi migaraṃ vissajjāpetvā “nivesane pana te mahārāja posāvaniyo makkaṭo atthī”ti pucchi. “Atthi bhante”ti vutte “sopi mahārāja Himavantapadese yūthapati makkaṭṭhi saddhiṃ kāmagiddho hutvā vicaranto bharatena nāma luddena idha ānīto, idāni ukkaṇṭhitvā tattheva gantukāmo chaṭṭhaṃ saddamakāsi, tatopi te bhayaṃ natthī”ti vatvā chaṭṭhaṃ gāthamāha—

15. “Taṃ maṃ kāmehi sammattaṃ, rattaṃ kāmesu mucchitaṃ.

Ānayī bharato luddo, bāhiko bhaddamatthu te”ti.

Tattha **bāhikoti** bāhikaraṭṭhavāsī. **Bhaddamatthu teti** imamattaṃ so vānaro āha, tuyhaṃ pana bhaddamatthu, vissajjehi nanti.

Mahāsatto taṃ vānaraṃ vissajjāpetvā “nivesane pana te mahārāja posāvaniyo kinnaro atthī”ti pucchitvā “atthī”ti vutte “so mahārāja attano kinnariyā kataguṇaṃ anussarivā kilesāturo saddamakāsi. So hi tāya saddhiṃ ekadivasaṃ tuṅgapabbatasikharaṃ āruhi, te tattha vaṇṇagandharasasampannāni nānāpupphāni ocinantā piḷandhantā sūriyaṃ atthaṅgataṃ na sallakkhesuṃ, atthaṅgate sūriye otarantānaṃ andhakāro ahosi. Tatra naṃ kinnarī ‘sāmi andhakāro vattati, apakkhalanto appamādena otarāhī’ti vatvā hatthe gahetvā otāresi, so tāya taṃ vacanaṃ anussarivā saddamakāsi, tatopi te bhayaṃ natthī”ti taṃ kāraṇaṃ attano nāṇabalena paricchinditvā pākaṭaṃ karonto sattamaṃ gāthamāha—

16. “Andhakāratimisāyaṃ, tuṅge uparipabbate.

Sā maṃ saṇhena mudunā, mā pādaṃ khali yasmanī”ti.

Tattha **andhakāratimisāyanti** andhabhāvakārake tame. **Tuṅgeti** tikhiṇe. **Sanhena mudunāti** maṭṭhena mudukena vacanena. **Mā pādaṃ khali**¹ **yasmanīti** ya-kāro byañjanasandhivasena gahito. Idaṃ vuttaṃ hoti—sā maṃ kinnarī saṇhena mudukena vacanena “sāmi appamatto hohi, mā pādaṃ khali asmani, yathā te upakkhalitvā pādo pāsāṇasmim na khalati, tathā otarā”ti vatvā hatthena gahetvā otāresīti.

Iti mahāsatto kinnarena katasaddakāraṇaṃ kathetvā taṃ vissajjāpetvā “mahārāja aṭṭhamo udānasaddo ahosi. Nandamūlakapabbhārasmim kira eko Paccekabuddho attano āyusaṅkhāraparikkhayaṃ ñatvā ‘manussapathaṃ gantvā Bārāṇasiraṇṇo uyyāne parinibbāyissāmi, tassa me manussā sarīranikkhepaṃ kāretvā sādhuḱīlaṃ kīḷitvā dhātupūjaṃ katvā saggapathaṃ pūressanti’ti iddhānubhāvena āgacchanto tava pāsādassa matthakaṃ pattakāle khandhabhāraṃ otāretvā nibbānapurapavesanadīpanaṃ udānaṃ udānesī”ti Paccekabuddhena vuttaṃ gāthamāha—

17. “Asaṃsayāṃ jātikhayantadassī,
Na gabbhaseyyāṃ punarāvajissāṃ.
Ayamantimā pacchimā gabbhaseyyā,
Khīṇo me saṃsaro punabbhavāyā”ti.

Tassattho—jātiyā khayantasāṅkhātassa nibbānassa diṭṭhattā **jātikhayantadassī** ahaṃ **asaṃsayāṃ** puna gabbhaseyyāṃ na āvajissāṃ, ayam me antimā jāti, pacchimā gabbhaseyyā, khīṇo me punabbhavāyā khandhapaṭipāṭisaṅkhāto saṃsāroti.

“Idaṇca pana so udānaṃ vatvā imaṃ uyyānavanaṃ āgama ekassa supupphitassa sālassa mūle parinibbuto, ehi mahārāja sarīrakiccamassa karissāmā”ti mahāsatto rājānaṃ gahetvā Paccekabuddhassa parinibbutaṭṭhānaṃ gantvā sarīraṃ dassesi. Rājā tassa sarīraṃ disvā saddhiṃ balakāyena gandhamālādīhi pūjetvā bodhisattassa vacanaṃ nissāya yaṇṇaṃ hāretvā sabbasattānaṃ jīvitadānaṃ datvā nagare māghātabheriṃ carāpetvā sattāhaṃ sādhuḱīlaṃ kīḷitvā² sabbagandhacitake mahantena sakkārena

1. Khaṇi (Sī, Syā, I)

2. Kāretvā (Sī, Syā, I)

Paccekabuddhassa sarīraṃ jhāpetvā dhātuyo catumahāpathe thūpaṃ kāresi.
 Bodhisattopi rañño dhammaṃ desetvā “appamatto hotī”ti ovaditvā
 Himavantameva pavisitvā brahmavihāresu parikammaṃ katvā
 aparihīnājhāno brahmalokaparāyaṇo ahosi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā “mahārāja tassa saddassa
 sutakāraṇā tava koci antarāyo natthī”ti yaññaṃ harāpetvā “mahājanassa
 jīvitaṃ dehi”ti jīvitadānaṃ dāpetvā nagare dhammabheriṃ carāpetvā
 dhammaṃ desetvā jātakaṃ samodhānesi “tadā rājā Ānando ahosi, māṇavo
 Sāriputto, tāpaso pana ahameva ahossin”ti.

Aṭṭhasaddajātakavaṇṇanā dutiyā.

3. Sulasājātakavaṇṇanā (419)

Idaṃ suvaṇṇakāyūranti idaṃ Satthā Jetavane viharanto ekaṃ
 Anāthapiṇḍikassa dāsīṃ ārabha kathesi. Sā kira ekasmiṃ ussavadivase
 dāsigaṇena saddhiṃ uyyānaṃ gacchantī attano sāmīniṃ
 puññalakkhaṇadeviṃ¹ ābharaṇaṃ yāci. Sā tassā satasahassamūlaṃ attano
 ābharaṇaṃ adāsi. Sā taṃ piḷandhitvā dāsigaṇena saddhiṃ uyyānaṃ pāvisi.
 Atheko coro tassā ābharaṇe lobhaṃ uppādetvā “imaṃ māretvā ābharaṇaṃ
 harissāmi”ti tāya saddhiṃ sallapanto uyyānaṃ gantvā tassā
 macchamaṃsasurādīni adāsi. Sā “kilesavasena deti maññe”ti gahetvā
 uyyānakīlaṃ kīlitvā vīmaṃsanatthāya² sāyanhasamaye nipanne dāsigaṇe
 uṭṭhāya tassa santikaṃ āgamāsi. So “bhadde imaṃ ṭhānaṃ appaṭicchannaṃ,
 thokaṃ purato gacchāmā”ti āha. Taṃ sutvā itarā “imasmiṃ ṭhāne sakkā
 rahassakammaṃ kātuṃ, ayaṃ pana nissaṃsayaṃ maṃ māretvā
 piḷandhanabhaṇḍaṃ haritukāmo bhavissati, hotu, sikkhāpessāmi naṃ”ti
 cintetvā “sāmi surāmadena me sukkhaṃ sarīraṃ, pāṇīyaṃ tāva maṃ
 pāyehī”ti ekaṃ kūpaṃ netvā “ito me pāṇīyaṃ osiñcā”ti rajjuṇca

1. Puññalakkhaṇadeviṃ (Sī, I)

2. Vissamanatthāya (Sī, Syā, I)

ghaṭaṇca dassesi. Coro rajjūṃ kūpe otāresi, atha naṃ onamitvā udakaṃ
osiñcantam mahabbaladāsī ubhohi hatthehi āṇisadam paharitvā kūpe
khipitvā “na tvaṃ ettakena marissasī”ti ekaṃ mahantaṃ iṭṭhakaṃ matthake
āsumbhi. So tattheva jīvitakkhayaṃ patto. Sāpi nagaraṃ pavisitvā sāmīniyā
ābharaṇaṃ dadamānā “manamhi ajja imaṃ ābharaṇaṃ nissāya matā”ti
sabbaṃ taṃ pavattiṃ ārocesi, sāpi Anāthapiṇḍikassa ārocesi, Anāthapiṇḍiko
Tathāgatassa ārocesi. Satthā “na kho gahapati idāneva sā dāsī
ṭhānuppattikāya paññāya samannāgatā, pubbepi samannāgatāva, na ca
idāneva tāya so mārito, pubbepi naṃ māresiyevā”ti vatvā tena yācito atītaṃ
āhari.

Atīte Bārāṇasīyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente Sulasā nāma
nagarasobhinī pañcasatavaṇṇadāsiparivārā ahosi, sahasseṇa rattim gacchati.
Tasminīyeva nagare Sattuko nāma coro ahosi nāgabalo, rattibhāge
issaragharāṇi pavisitvā yathāruciṃ vilumpati. Nāgarā sannipatitvā rañño
upakkosiṃsu. Rājā nagaraguttikaṃ āṇāpetvā tattha tattha gumbaṃ
ṭhapāpetvā coraṃ gaṇhāpetvā “sīsamassa chindathā”ti āha. Taṃ
pacchābāhaṃ bandhitvā catukke catukke kasāhi tāḷetvā āghātaṇaṃ nenti.
“Coro kira gahito”ti sakalanagaraṃ saṅkhubhi. Tadā Sulasā vātapāne ṭhatvā
antaravithiṃ oloketi taṃ disvā paṭibaddhacittā hutvā “sace imaṃ coroti
gahitapurisaṃ¹ mocetuṃ sakkhissāmi, idaṃ kiliṭṭhakammaṃ akatvā
imināva saddhiṃ samaggavāsaṃ kappessāmi”ti cintetvā heṭṭhā
Kaṇaverajātake² vuttanayeneva nagaraguttikassa sahasseṇa pesetvā taṃ
mocetvā tena saddhiṃ sammodamānā samaggavāsaṃ vasi. Coro tiṇṇaṃ
catunnaṃ māsānaṃ³ accayena cintesi “ahaṃ imasminīyeva ṭhāne vasituṃ
na sakkhissāmi, tucchahatthena palāyitumpi⁴ na sakkā, Sulasāya
piḷandhanabhaṇḍaṃ satahasseṇa agghati, sulasā māretvā idaṃ
gaṇhissāmi”ti. Atha naṃ ekadivasaṃ āha “bhadde ahaṃ tadā rājapurisehi
nīyamāno asukapabbatamatthake rukkhadevatāya balikammaṃ paṭissuṇiṃ,
sā maṃ balikammaṃ

1. Sace imaṃ yodhaṃ samatthapurisaṃ (Sī, I)

3. Divasānaṃ (Ka)

2. Khu 5.102 piṭṭhe.

4. Gantumpi (Sī, Syā)

alabhamānā bhāyāpeti¹, balikammamassā karomā”ti. Sādhū sāmi, sajjetvā pesehīti. Bhadde pesetum na vaṭṭati, mayam ubhopi sabbābharaṇapaṭimaṇḍitā mahantena parivārena gantvā dassāmāti. Sādhū sāmi, tathā karomāti.

Atha nam tathā kāretvā pabbatapādaṃ gatakāle āha “bhadde mahājanam disvā devatā balikammaṃ na sampaṭicchissati, mayam ubhova abhiruhitvā demā”ti. So tāya “sādhū”ti sampaṭicchito taṃ balipātiṃ ukkhipāpetvā sayam sannaddhapañcāvudho hutvā pabbatamatthakaṃ abhiruhitvā ekaṃ sataporisapapātaṃ nissāya jatarukkhamaṇḍale balibhājanam ṭhapāpetvā “bhadde nāhaṃ balikammattāya āgato, taṃ pana māretvā piṇḍhanaṃ te gahetvā gamissāmīti āgatomhi, tava piṇḍhanaṃ omuñcitvā uttarasāṭakena bhaṇḍikaṃ karohī”ti āha. Sāmi maṃ kasmā māresīti. Dhanakāraṇāti. “Sāmi mayā katagunaṃ anussara, ahaṃ taṃ bandhitvā nīyamānaṃ seṭṭhiputtana parivattetvā bahuṃ dhanam datvā jīvitam labhāpesiṃ, devasikaṃ sahassaṃ labhamānāpi aññaṃ purisaṃ na olokemi, evaṃhi tava upakārikaṃ mā maṃ mārehi, bahuṃca te dhanam dassāmi, tava dāsī ca bhavissāmī”ti yācantī paṭhamam gāthamāha—

18. “Idaṃ suvaṇṇakāyūraṃ, muttā veḷuriyā bahū.

Sabbaṃ harassu bhaddante, mañca dāsīti sāvayā”ti.

Tattha **kāyūranti** gīvāyaṃ piṇḍhanapasādhanaṃ kāyūraṃ². **Sāvayāti** mahājanamajjhe sāvetvā dāsiṃ katvā gaṇhāti.

Tato sattukena—

19. “Oropayassu kalyāṇi, mā bālhaṃ paridevasi.

Na cāhaṃ abhijānāmi, ahantvā dhanamābhataṃ”ti—

attano ajjhāsayanurūpaṃ dutiyagāthāya vuttāya Sulasā ṭhānuppattikāraṇam paṭilabhitvā “ayaṃ coro mayhaṃ jīvitam na dassati, upāyena naṃ paṭhamataram papāte pātetvā jīvitakkhayaṃ pāpessāmī”ti cintetvā gāthādvayamāha—

1. Bhimsāpeti (Sī)

2. Piṇḍhanapasādhanaṃ, na keyūraṃ (Sī, I)

20. “Yato sarāmi attānaṃ, yato pattāsmi viññutaṃ.
Na cāhaṃ abhijānāmi, aññaṃ piyataraṃ tayā.

21. Ehi taṃ upagūhissaṃ, karissaṃ ca padakkhiṇaṃ.
Na hi dāni puna atthi, mama tuyhañca saṅgamo”ti.

Sattuko tassādhippāyaṃ ajānanto “sādhu bhadde, ehi upagūhassuman”ti āha. Sulasā taṃ tikkhattuṃ padakkhiṇaṃ katvā upagūhitvā “idāni taṃ sāmi catūsu passesu vandissāmi”ti vatvā pādapiṭṭhiyaṃ sīsaṃ ṭhapetvā bāhupasse vanditvā pacchimapassaṃ gantvā vandamānā viya hutvā nāgabalā gaṇikā coraṃ dvīsu pacchāpādesu¹ gahetvā heṭṭhā sīsaṃ katvā sataporise narake khipi. So tattheva cuṇṇavicuṇṇaṃ patvā mari. Taṃ kiriyaṃ disvā pabbatamatthake nibbattadevatā imā gāthā abhāsi—

22. “Na hi sabbesu ṭhānesu, puriso hoti paṇḍito.
Itthīpi paṇḍitā hoti, tattha tattha vicakkhaṇā.

23. Na hi sabbesu ṭhānesu, puriso hoti paṇḍito.
Itthīpi paṇḍitā hoti, lahuṃ atthaṃ vicintikā.

24. Lahuñca vata khippañca, nikaṭṭhe samacetayī.
Migaṃ puṇṇāyateneva, Sulasā sattukaṃ vadhi.

25. Yo’ dha uppatitaṃ atthaṃ, na khippamanubujjhati.
So haññati mandamati, corova girigabbhare.

26. Yo ca uppatitaṃ atthaṃ, khippameva nibodhati.
Muccate sattusambādha, Sulasā sattukāmivā”ti.

Tattha **paṇḍitā hotīti** itthīpi paṇḍitā tattha tattha vicakkhaṇā hoti, atha vā itthī paṇḍitā ceva tattha tattha vicakkhaṇā ca hoti. **Lahuṃ atthaṃ vicintikāti** lahuṃ khippaṃ atthaṃ vicintikā. **Lahuñca vatāti** adandhañca vata. **Khippañcāti** acireneva. **Nikaṭṭhe samacetayīti** santike ṭhitāva tassa maraṇūpāyaṃ cintesi. **Puṇṇāyatenevāti** pūritadhanusmiṃ.

1. Pacchābhāgesu (Sī, I), pacchābāhāsu (Syā)

Idaṃ vuttaṃ hoti—yathā cheko migaluddako sakaṇḍapupphadhanusmim¹ khippaṃ migam vadhati, evaṃ Sulasā sattukaṃ vadhīti. **Yodhāti** yo imasmim sattaloke. **Nibodhatīti** jānāti. **Sattukāmivāti** sattukā iva, yathā sulasā muttā, evaṃ muccatīti attho.

Iti Sulasā coraṃ vadhivā pabbatā oruyha attano parijanassa santikaṃ gantvā “ayyaputto kahan”ti puṭṭhā “mā taṃ pucchathā”ti vatvā ratham abhiruhitvā nagarameva pāvisi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakam samodhānesi “tadā te ubhopi imeyeva ahesuṃ, devatā pana ahameva ahosin”ti.

Sulasājātakavaṇṇanā tatiyā.

4. Sumaṅgalajātakavaṇṇanā (420)

Bhusa’mhi kuddhoti idaṃ Satthā Jetavane viharanto Rājovādasuttaṃ ārabha kathesi. Tadā pana Satthā raññā yācito atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyam Brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto tassa aggamaheṣiyā kucchimhi nibbatta vayappatto pitu accayena rajjaṃ kāresi, mahādānaṃ pavattesi. Tassa Sumaṅgalo nāma uyyānapālo ahosi. Atheko Paccekabuddho Nandamūlakapabbhārā nikkhamitvā cārikaṃ caramāno Bārāṇasim patvā uyyāne vasitvā punadivase nagaraṃ piṇḍāya pāvisi. Tamenam rājā disvā pasannacitto vanditvā pāsādaṃ āropetvā rājāsane nisīdāpetvā nānaggarasehi khādanīyabhojanīyehi parivisitvā anumodanaṃ sutvā pasanno attano uyyāne vasanattāya paṭiññaṃ gāhāpetvā uyyānaṃ pavesetvā sayampi bhuttaṭṭhāraso tattha gantvā rattiṭṭhānadivāṭṭhānādīni saṃvidahitvā Sumaṅgalaṃ nāma uyyānapālaṃ veyyāvaccakaraṃ katvā² nagaraṃ pāvisi. Paccekabuddho tato paṭṭhāya nibaddhaṃ rājagehe bhuñjanto tattha ciram vasi, Sumaṅgalopi naṃ sakkaccaṃ upaṭṭhahi.

1. Ākaḍḍhitapupphadhanusmim (Sī), ākiṇṇapupphadhanusmim (I) 2. Datvā (Sī, Syā)

Athekadivasam Paccekabuddho Sumaṅgalaṃ āmantetvā “aham katipāhaṃ asukagāmaṃ nissāya vasitvā āgacchissāmi, rañño ārocehi”ti vatvā pakkāmi. Sumaṅgalopi rañño ārocesi. Paccekabuddho katipāhaṃ tattha vasitvā sāyaṃ sūriye atthaṅgate taṃ uyyānaṃ paccāgami. Sumaṅgalo tassa āgatabhāvaṃ ajānanto attano gehaṃ agamāsi. Paccekabuddhopi pattacīvaraṃ paṭisāmetvā thokaṃ caṅkamitvā pāsāṇaphalake nisīdi. Taṃ divasaṃ pana uyyānapālassa gharaṃ pāhunakā āgamimsu. So tesam sūpabyañjanatthāya “uyyāne abhayaladdhaṃ migaṃ māressāmi”ti dhanuṃ ādāya uyyānaṃ gantvā migaṃ upadhārento Paccekabuddhaṃ disvā “mahāmigo bhavissati”ti saññāya saraṃ sannayhitvā vijjhi. Paccekabuddho sīsaṃ vivaritvā “Sumaṅgalā”ti āha. So saṃvegappatto vanditvā “bhante ahaṃ tumhākaṃ āgatabhāvaṃ ajānanto ‘migo’ti saññāya vijjhiṃ, khamatha me”ti vatvā “hotu dāni kiṃ karissasi, ehi saraṃ luñcitvā gaṇhāhi”ti vutte vanditvā saraṃ luñci, mahatī vedanā uppajji. Paccekabuddho tattheva parinibbāyi. Uyyānapālo “sace rājā jānissati, nāsessati”ti puttadāraṃ gahetvā tatova palāyi. Tāvadeva “Paccekabuddho parinibbuto”ti devatānubhāvena sakalanagaraṃ ekakolāhalaṃ jātāṃ.

Punadivase manussā uyyānaṃ gantvā Paccekabuddhaṃ disvā “uyyānapālo Paccekabuddhaṃ māretvā palāto”ti rañño kathayimsu. Rājā mahantena parivārena uyyānaṃ gantvā sattāhaṃ sarīrapūjaṃ katvā mahantena sakkārena jhāpetvā dhātuyo ādāya Cetiyaṃ katvā taṃ pūjento dhammena rajjaṃ kāresi. Sumaṅgalopi ekasaṃvaccharaṃ vītināmetvā “rañño cittaṃ jānissāmi”ti āgantvā ekaṃ amaccaṃ passitvā¹ “mayi rañño cittaṃ jānāhi”ti āha. Amaccopi rañño santikaṃ gantvā tassa guṇaṃ kathesi. Rājā asuṇanto viya ahosi. Puna kiñci avatvā rañño anattamanabhāvaṃ Sumaṅgalassa kathesi. So dutiyasaṃvaccharepi āgantvā tattheva rājā tuṇhi ahosi. Tatiyasaṃvacchare āgantvā puttadāraṃ gahetvāva āgami. Amacco rañño cittaṃ mudubhāvaṃ ñatvā taṃ rājadvāre ṭhapetvā tassāgatabhāvaṃ rañño kathesi. Rājā taṃ pakkosāpetvā

1. Psetvā (Ka)

paṭisanthāraṃ katvā “Sumaṅgala kasmā tayā mama puññakkhettaṃ
Paccekabuddho mārito”ti pucchi. So “nāhaṃ deva ‘Paccekabuddhaṃ
māremī’ti māresim, apica kho iminā nāma kāraṇena idaṃ nāma akāsin”ti
taṃ pavattiṃ ācikkhi. Atha naṃ rāja “tena hi mā bhāyī”ti samassāsetvā
puna uyyānapārameva akāsi.

Atha naṃ so amacco pucchi “deva kasmā tumhe dve vāre
Sumaṅgalassa guṇaṃ sutvāpi kiñci na kathayittha, kasmā pana tatiyavāre
suttvā taṃ pakkosivā anukampitthā”ti. Rājā “tāta rañña nāma kuddhena
sahasā kiñci kātum na vaṭṭati, tenāhaṃ pubbe tuṇhī hutvā tatiyavāre
Sumaṅgale mama cittassa mudubhāvaṃ ñatvā taṃ pakkosāpesin”ti
rājavattaṃ kathento imā gāthā āha—

27. Bhusa’ mhi kuddhoti avekkhiyāna,
Na tāva daṇḍaṃ paṇayeyya issaro.
Aṭṭhānaso appatirūpamattano,
Parassa dukkhāni bhusaṃ udīraye.

28. Yato ca jāneyya pasādamattano,
Atthaṃ niyuñjeyya parassa dukkaṭaṃ.
Tadā’ yamatthoti sayam avekkhiya,
Athassa daṇḍaṃ sadisaṃ nivesaye.

29. Na cāpi jhāpeti paraṃ na attanaṃ,
Amucchito yo nayate nayānayaṃ.
Yo daṇḍadhāro bhavatīdha issaro,
Sa vaṇṇagutto siriyā na dhaṃsati.

30. Ye khattiyā se anisammakārino,
Paṇenti daṇḍaṃ sahasā pamucchitā.
Avaṇṇasaṃyutā jahanti jīvitaṃ,
Ito vimuttāpi ca yanti duggatiṃ.

31. Dhamme ca ye ariyappavedite ratā,
Anuttarā te vacasā manasā kammunā ca.
Te santisoraccasamādhisaṇṭhitā,
Vajanti lokam dubhayaṃ tathāvidhā.

32. Rājāhamasmi narapamadānamissaro,
Sacepi kujjhāmi ṭhapemi attanam.
Nisedhayanto janatam tathāvidham,
Paṇemi daṇḍam anukampa yoniso”ti—

Tattha **avekkhiyānāti**¹ avekkhitvā jānitvā. Idam vuttam hoti—tāta pathavissaro rājā nāma “aham bhusam kuddho balavakodhābhibhūto”ti ñatvā aṭṭhavatthukādibhedam daṇḍam parassa na paṇayeyya na vatteyya. Kimkāraṇā? Kuddho hi aṭṭhavatthukam soḷasavatthukam katvā aṭṭhānena akāraṇena attano rājabhāvassa ananurūpaṃ “imam ettakam nāma āharatha, idaṃca tassa karoṭhā”ti parassa bhusam dukkhāni balavadukkhāni udīraye.

Yatoti yadā. Idam vuttam hoti—yadā pana rājā parasmim uppannam attano pasādam jāneyya, atha parassa dukkaṭam attham niyuñjeyya upaparikkheyya, tadā evaṃ niyuñjanto “ayam nāmettha attho, ayam etassa doso”ti sayam attapaccakkham katvā athassa aparādhakārakassa aṭṭhavatthukahetu aṭṭheva, soḷasavatthukahetu soḷaseva kahāpaṇe gaṇhamāno daṇḍam sadisam katadosānurūpaṃ nivesaye ṭhapeyya pavatteyyāti.

Amucchitoti chandādihi agatikilesehi amucchito anabhibhūto hutvā yo nayānayaṃ nayate upaparikkhati, so neva param jhāpeti, na attānam. Chandādivasena hi ahetukam daṇḍam pavattento parampi tena daṇḍena jhāpeti dahati pīleti, attānampi tatonidānena pāpena. Ayam pana na param jhāpeti, na attānam. **Yo daṇḍadhāro bhavatīdha-issaroti** yo idha² pathavissaro rājā³ idha sattaloke dosānucchavikam daṇḍam pavattento daṇḍadhāro hoti. **Savaṇṇaguttoti** guṇavaṇṇena ceva yasavaṇṇena ca gutto rakkhito siriyā na dhamṣati na

1. Apekkhiyānāti (Syā, Ka)

2. Yo(?)

3. Jāto (Sī, Syā, I)

parihāyati. **Avanṇasaṃyutā jahantī**ti adhammikā lolarājāno avanṇena yuttā hutvā jīvitam jahanti.

Dhamme ca ye ariyappaveditēti ye rājāno ācāra-ariyehi dhammikaṛājūhi pavedite dasavidhe rājadhamme ratā. **Anuttarā teti** te vacaso manasā kammunā ca tīhipi etehi anuttarā jeṭṭhakā. **Te santisoraccasamādhisaṇṭhitā**ti te agatipahānena kilesasantiyañca susīlyasaṅkhāte soracce ca ekaggaṭṭasamādhimhi ca saṇṭhitā patiṭṭhitā dhammikaṛājāno. **Vajanti lokam dubhayanti** dhammena rajjam kāretvā manussalokato devalokam, devalokato manussalokanti ubhayalokameva vajanti, nirayādīsu na nibbattanti. **Narapamadānanti** narānañca nārīnañca. **Ṭhapemi attananti** kuddhopi kodhavasena agantvā attānam porāṇakaṛājūhi ṭhapitanayasmiṃyeva dhamme ṭhapemi, vinicchayadhammam na bhindāmīti.

Evam chahi gāthāhi rañña attano guṇe kathite sabbāpi rājaparisā tuṭṭhā “ayaṃ sīlācāraguṇasampatti tumhākaññeva anurūpā”ti rañño guṇe kathesum. Sumaṅgalo pana parisāya kathitāvasāne uṭṭhāya rājānam vanditvā añjalim paggayha rañño thutim karonto tisso gāthā abhāsi—

33. “Sirī ca lakkhī ca taveva khattiya,
Janādhipa mā vijahi kudācanam.
Akkodhano niccapasannacitto,
Anīgho tuvaṃ vassasatāni pālaya.
34. Guṇehi etehi upeta khattiya,
Ṭhitamariyavattī suvaco akodhano.
Sukhī anuppīla pasāsa medinim,
Ito vimuttopi ca yāhi suggatim.
35. Evam sunītena subhāsitenā,
Dhammena ñāyena upāyaso nayaṃ.
Nibbāpaye saṅkhubhitam mahājanam,
Mahāva megho salilena medinin”ti.

Tattha **sirī ca lakkhī** cāti parivārasampatti ca paññā ca¹. **Anīghoti** niddukkho hutvā. **Upeta khattiyāti** upeto khattiya, ayameva vā pāṭho. **Ṭhitamariyavattīti** ṭhita-ariyavatti, ariyavatti nāma dasarājadhammasaṅkhātāṃ porāṇarājavattaṃ, tattha patiṭṭhitattā ṭhitarājadhammo hutvāti attho. **Anuppiḷa pasāsa medininti** anuppiḷaṃ pasāsa mediniñca, ayameva vā pāṭho. **Sunītenāti** sunayena suṭṭhu kāraṇena. **Dhammenāti** dasakusalakammapathadhammena. **Ñāyenāti** purimapadasseva vevacanaṃ. **Upāyasoti** upāyakosallena. **Nayanti** nayanto rajjaṃ anusāsanto dhammikaṛājā. **Nibbāpayeti** imāya paṭipattiyā kāyikacetasikadukkhaṃ darathaṃ apanento kāyikacetasikadukkhasaṅkhubhitampi mahājanaṃ mahāmegho salilena mediniṃ viya nibbāpeyya, tvampi tatheva nibbāpehīti dassento evamāha.

Satthā Kosalarañño ovādasena imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi “tadā Paccekabuddho parinibbuto, Sumaṅgalo Ānando ahosi, rājā pana ahameva ahosin”ti.

Sumaṅgalajātakavaṇṇanā catutthā.

5. Gaṅgamālajātakavaṇṇanā (421)

Aṅgārajātāti idaṃ Satthā Jetavane viharanto uposathakammaṃ ārabha kathesi. Ekadivasañhi Satthā uposathike upāsake āmantetvā “upāsakā sādhurūpaṃ vo kataṃ uposathaṃ upavasantehi, dānaṃ dātabbaṃ, sīlaṃ rakkhitaṃ, kodho na kātabbo, mettā bhāvetabbā, uposathavāso vasitaṃ, porāṇakapaṇḍitā hi ekaṃ upaḍḍhuposathakammaṃ nissāya mahāyasaṃ lahiṃsū”ti vatvā tehi yācito atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente tasmim nagare Suciparivāro nāma seṭṭhi ahosi asīti koṭidhanavibhavo dānādipuññābhirato. Tassa puttadārāpi parijanopi antamaso tasmim ghare

1. Puññañca (Ka)

vacchapālakāpi sabbe māsassa cha divase uposatham upavasanti. Tadā bodhisatto ekasmiṃ daliddakule nibbattitvā bhatim katvā kicchena jīvati. So “bhatim karissāmī”ti tassa geham gantvā vanditvā ekamantaṃ ṭhito “kim āgatosī”ti vutte “tumahākaṃ gehe bhatiyā kammakaraṇatthan”ti āha. Setṭhi aññesaṃ bhatikānaṃ āgatadivaseyeva “imasmim gehe kammaṃ karontā sīlaṃ rakkhanti, sīlaṃ rakkhituṃ sakkontā kammaṃ karoṭhā”ti vadati, bodhisattassa pana sīlarakkhaṇa-ācikkhaṇe saññaṃ akatvā “sādhu tāta attano bhatim jānitvā kammaṃ karoṇī”ti āha. So tato paṭṭhāya suvaco hutvā uraṃ datvā attano kilamathaṃ agaṇetvā tassa sabbakiccāni karoti, pātova kammantaṃ gantvā sāyaṃ āgacchati.

Athekadivasaṃ nagare chaṇaṃ ghosesuṃ. Mahāsetṭhi dāsim āmantetvā “ajjuposathadivaso, gehe kammakārānaṃ pātova bhattaṃ pacitvā dehi, kālasseva bhuñjitvā uposathikā bhavissanti”ti āha. Bodhisatto kālasseva uṭṭhāya kammantaṃ agamāsi, “ajjuposathiko bhaveyyāsi”ti tassa koci nārocesi. Sesakammakarā pātova bhuñjitvā uposathikāva ahesuṃ. Setṭhipi saputtadāro saparijano uposatham adhiṭṭhahi, sabbepi uposathikā attano attano vasanaṭṭhānaṃ gantvā sīlaṃ āvajjentā nisīdimsu. Bodhisatto sakaladivasaṃ kammaṃ katvā sūriyatthaṅgamanavelāya āgato. Athassa bhattachārikā hatthadhovanaṃ datvā pātiyaṃ bhattaṃ vadḍhetvā upanāmesi. Bodhisatto “aññesu divasesu imāya velāya mahāsaddo hoti, ajja kahaṃ gatā”ti pucchi. Sabbe uposatham samādiyitvā attano attano vasanaṭṭhānāni gatāti. Taṃ sutvā bodhisatto cintesi “ettakānaṃ sīlavantānaṃ antare ahaṃ eko dūssīlo hutvā na vasissāmi, idāni uposathaṅgesu adhiṭṭhitesu hoti nu kho uposathakammaṃ, no”ti. So gantvā setṭhim pucchi. Atha naṃ setṭhi “tāta pātova anadhiṭṭhitattā sakalaṃ uposathakammaṃ na hoti, upaḍḍhuposathakammaṃ pana hoti”ti āha.

So “ettakampi hotū”ti setṭhissa santike samādinnaṃ silo hutvā uposathakammaṃ adhiṭṭhāya attano vasanokāsaṃ pavisitvā

sīlaṃ āvajjento nipajji. Athassa sakaladivasam nirāhāratāya pacchimayāmasamanantare satthakavātā samuṭṭhahimsu. Setṭhinā nānāvidhāni bhesajjāni āharitvā “bhuñjā”ti vuccamānopi “uposatham na bhindissāmi, jīvītapariyantikaṃ katvā samādiyīn”ti āha. Balavavedanā uppajji, aruṇuggamanavelāya satim paccupaṭṭhāpetum nāsakkhi. Atha nam “idāni marissatī”ti nīharitvā osārake nipajjāpesum. Tasmim khaṇe Bārāṇasirājā rathavaragato mahantena parivārena nagaram padakkhiṇam karonto tam ṭhānam sampāpuṇi. Bodhisatto tassa sirim oloketvā tasmim lobham uppādetvā rajjam patthesi. So cavitvā upaḍḍhuposathakammanissandena tassa aggamahesiyā kucchimhi paṭisandhim gaṇhi. Sā laddhagabbhaparīhārā dasamāsaccayena puttam vijāyi, “Udayakumāro”tissa nāmaṃ akaṃsu. So vayappatto sabbasippesu nipphattim pāpuṇi. Jātissaraṇāṇena attano pubbakammaṃ saritvā “appakassa kammassa phalaṃ mama idan”ti abhikkhaṇam udānam udānesi. So pitu accayena rajjam patvāpi attano mahantaṃ sirivibhavaṃ oloketvā tadeva udānam udānesi.

Athekadivasam nagere chaṇam sajjayimsu, mahājano kīlāpasuto ahosi. Tada Bārāṇasiyā uttaradvāravāsī eko bhatiko udakabhatim katvā laddham aḍḍhamāsakaṃ pākāriṭṭhakāya antare ṭhapetvā bhatim karonto dakkhiṇadvāram patvā tattha udakabhatimeva katvā jīvamānāya ekāya kapaṇitthiyā saddhim samvāsam kappesi. Sā tam āha “sāmi nagare chaṇo vattati, sace te kiñci atthi, mayampi kīleyyāmā”ti. Āma atthīti. Kittakaṃ sāmīti. Aḍḍhamāsakoti. Kahaṃ soti. Uttaradvāre iṭṭhakabbhantare ṭhapitoti ito me dvādasayojanantare nidhānam, tava pana hatthe kiñci atthīti. Āma atthīti. Kittakanti. Aḍḍhamāsakovāti. Iti tava aḍḍhamāsako, mama aḍḍhamāsakoti māsakova hoti, tato ekena koṭṭhāsena mālaṃ, ekena koṭṭhāsena gandham, ekena koṭṭhāsena suraṃ gahetvā kīlissāma, gaccha tayā ṭhapaṇam aḍḍhamāsakaṃ āharāti. So “bhariyāya me santikā kathā laddhā”ti haṭṭhatuṭṭho “bhadde mā cintayi, āharissāmi nan”ti vatvā pakkāmi. Nāgabalo bhattiko cha yojanāni

atikkamma majjhanhikasamaye vītaṅgaṅgārasanthataṃ viya uṇhaṃ
vālukaṃ maddanto dhanalobhena haṭṭhapahaṭṭho kasāvarattanivāsano kaṇṇe
tālappaṇaṃ piḷandhitvā ekena āyogavattena gītaṃ gāyanto rājagaṇaṇa
pāyāsi.

Udayarājā sīhapañjaraṃ vivaritvā ṭhito taṃ tathā gacchantam disvā
“kiṃ nu kho esa evarūpaṃ vātātaṃ¹ agaṇetvā haṭṭhatuṭṭho gāyanto
gacchati, pucchissāmi naṃ”ti cintetvā pakkosanaṭṭhāya ekaṃ purisaṃ paṇiṇi.
Tena gantvā “rājā taṃ pakkosati”ti vutte “rājā mayhaṃ kiṃ hoti, nāhaṃ
rājānaṃ jānāmi”ti vatvā balakkārena nīto ekamantaṃ aṭṭhāsi. Atha naṃ rājā
pucchanto dve gāthā abhāsi—

36. “Aṅgarajātā pathavī, kukkuḷānugatā mahī.
Atha gāyasi vattāni, na taṃ tapati ātapo.

37. Uddhaṃ tapati ādicco, adho tapati vālukā.
Atha gāyasi vattāni, na taṃ tapati ātapo”ti.

Tattha **aṅgarajātā**ti bho purisa ayaṃ pathavī vītaṅgaṅgārā² viya
uṇhajātā. **Kukkuḷānugatā**ti ādittachārikasaṅkhātēna kukkuḷena viya
uṇhavālukāya anugatā. **Vattāni**ti āyogavattāni āropetvā gītaṃ gāyasīti.

So rañño kathaṃ sutvā tatiyaṃ gāthamāha—

38. “Na maṃ tapati ātapo, ātapā tapayanti maṃ.
Atthā hi vividhā rāja, te tapanti na ātapo”ti.

Tattha **ātapā**ti vatthukāmakilesakāmā. Purisaṃ hi te abhitapanti, tasmā
“ātapā”ti vuttā. **Atthā hi vividhā**ti mahārāja mayhaṃ vatthukāmakilesakāme
nissāya kattabbā nānākiccaṅkhātā vividhā atthā atthi, te maṃ tapanti, na
ātapoti.

Atha naṃ rājā “ko nāma te attho”ti pucchi. So āha “ahaṃ deva
dakkhiṇadvāre kapaṇitthiyā saddhiṃ saṃvāsāṃ kappesiṃ, sā maṃ ‘chaṇaṃ
kiḷissāma, atthi te kiñci hatthe’ti pucchi, atha naṃ ahaṃ ‘mama nidhānaṃ

1. Vālukātaṃ (Ka)

2. Vītaṅgaṅgāraṃ (Sī, Syā, I)

uttaradvāre pākārantare ṭhapitan'ti avacaṃ, sā 'gaccha taṃ āhara, ubhopi kīḷissāmā'ti maṃ pahīṇi, sā me tassā kathā hadayaṃ na vijahati, taṃ maṃ anussarantaṃ kāmatapo tapati, ayaṃ me deva attho'ti. Atha evarūpaṃ vātātaṃ agaṇetvā kiṃ te tussanakāraṇaṃ, yena gāyanto gacchasīti. “Deva taṃ nidhānaṃ āharitvā tāya saddhiṃ abhiraṃissāmī”ti iminā kāraṇena tuṭṭho gāyāmīti. Kiṃ pana te bho purisa uttaradvāre ṭhapitanidhānaṃ sataṣaṇṇasamattāṃ atthīti. Natthi devāti. Rājā “tena hi paññāsa saṇṇasāni, cattālīsa, tiṃsa, vīsa, dasa, saṇṇasaṃ, pañca satāni, cattāri, tīṇi, dve, ekaṃ, sataṃ, paññāsaṃ, cattālīsaṃ, tiṃsaṃ, vīsaṃ, dasa, pañca, cattāri, tayo, dve, eko kahāpaṇo, aḍḍho, pādo, cattāro māsaḥ, tayo, dve, eko māsaḥ”ti pucchi. Sabbaṃ paṭikkhipitvā “aḍḍhamāsaḥ”ti vutto “āma deva ettakaṃ mayhaṃ dhanāṃ, taṃ āharitvā tāya saddhiṃ abhiraṃissāmīti gacchāmi, tāya pītiyā tena somanassena na maṃ esa vātātaṃ tapati”ti āha.

Atha naṃ rājā “bho purisa evarūpe ātape tattha mā gami, ahaṃ te aḍḍhamāsaḥ dassāmi”ti āha. Deva ahaṃ tumhākaṃ kathāya ṭhatvā taṃca gaṇhissāmi, itaraṃca dhanāṃ na nāseṇissāmi, mama gamanaṃ ahāpetvā tampi gaṇhissāmi. “Bho purisa nivatta, māsaḥ te dassāmi, dve māsaḥ etevaṃ vaḍḍhetvā koṭṭiṃ koṭṭisaṃ aparimitaṃ dhanāṃ dassāmi, nivattā”ti vuttepi “deva taṃ gaṇetvā itaraṃpi gaṇhissāmi” icceva āha. Tato setṭhiṭṭhānādīhi ṭhānantarehi palobhito yāva uparajjā tatheva vatvā “upaḍḍharajjaṃ te dassāmi, nivattā”ti vutte sampaṭicchi. Rājā “gacchatha mama saṇṇayassa kesamassaṃ karetvā nhāpetvā alaṅkaritvā ānetha naṃ”ti amacce āṇāpesi. Amaccā tathā akaṃsu. Rājā rajjaṃ dvidhā bhinditvā tassa upaḍḍharajjaṃ adāsi. “So pana taṃ gaṇetvāpi aḍḍhamāsaḥ apemena uttarapassaṃ gatoyevā”ti vadanti. So Aḍḍhamāsaḥ rājā nāma ahosi. Te samaggā sammodamānā rajjaṃ kareṇtā ekadivasaṃ uyyānaṃ gamiṃsu. Tattha kīḷitvā Udayarājā Aḍḍhamāsaḥ karaṇṇo aṅke sīsaṃ katvā nipajji. Tasmīṃ niddaṃ okkante parivāraṇaṃ kīḷānubhavanavasena tattha tattha agamaṃsu.

Aḍḍhamāsakarājā “kiṃ me niccakālaṃ upaḍḍharajjena, imaṃ māretvā ahameva sakalarajjaṃ kāressāmi”ti khaggaṃ abbāhitvā “paharissāmi nan”ti cintetvā puna “ayaṃ rājā maṃ daliddakapaṇaṃ manussaṃ attanā samānaṃ katvā mahante issariye patiṭṭhapesi, evarūpaṃ nāma yasadāyakaṃ māretvā rajjaṃ kāressāmīti mama icchā uppannā, ayuttaṃ vata me kamman”ti satim paṭilabhitvā asim pavesesi. Athassa dutiyampi tatiyampi tatheva cittaṃ uppajji. Tato cintesi “idaṃ cittaṃ punappunaṃ uppajjamānaṃ maṃ pāpakamme niyojeyyā”ti. So asim bhūmiyaṃ khipitvā rajānaṃ uṭṭhāpetvā “khamāhi me devā”ti pādesu pati. Nanu samma tava mamantare doso natthīti. Atthi mahārāja, ahaṃ idaṃ nāma akāsinti. Tena hi samma khamāmi te, icchanto pana rajjaṃ kārehi, ahaṃ uparājā hutvā taṃ upaṭṭhahissāmīti. So “na me deva rajjena attho, ayañhi taṇhā maṃ apāyesu nibbattāpessati, tava rajjaṃ tvameva gaṇha, ahaṃ pabbajissāmi, diṭṭhaṃ me kāmassa mūlaṃ, ayañhi saṅkappena¹ vaḍḍhati, na dāni naṃ tato paṭṭhāya saṅkappessāmi”ti udānento catutthaṃ gāthamāha—

39. “Addasaṃ kāma te mūlaṃ, saṅkappā kāma jāyasi.

Na taṃ saṅkappayissāmi, ekaṃ kāma na hehisi”ti.

Tattha **evanti** evaṃ mamantare. **Na hehisi**ti na uppajjissasi.

Evañca pana vatvā puna kāmesu anuyuñjantassa mahājanassa dhammaṃ desento pañcamaṃ gāthamāha—

40. “Appāpi kāmā na alaṃ, bahūhipi na tappati.

Ahahā bālalapanā, parivajjetha jaggato”ti.

Tattha **ahahā**ti saṃvegadīpanaṃ. **Jaggato**ti jagganto. Idaṃ vuttaṃ hoti—mahārāja imassa mahājanassa appakāpi vatthukāmakilesakāmā na alaṃ pariyattāva, bahūhipi ca tehi na tappateva, “aho ime mama rūpā mama saddā”ti lapanato bālalapanā kāmā, ime vipassanaṃ vaḍḍhetvā bodhipakkhiyānaṃ dhammānaṃ bhāvanānuyogamanuyutto jagganto kulaputto parivajjetha, pariññāpahānābhisamayehi abhisametvā pajaheyyāti.

1. Saṅkappentassa (Sī, Syā, I)

Evam so mahājanassa dhammam desetvā Udayarājānam rajjam
paṭicchāpetvā mahājanam assumukham rodamānam pahāya Himavantam
pavisitvā pabbajitvā jhānābhinnāyo nibbattetvā vihāsi. Tassa pabbajitakāle
rājā tam udānam sakalam katvā udānento chaṭṭham gāthamāha—

41. “Appassa kammassa phalam mamedam,
Udayo ajjhāgamā mahattapattam.
Suladdhalābho vata māṇavassa,
Yo pabbajī kāmarāgam pahāyā”ti.

Tattha **udayoti** attānam sandhāya vadati. **Mahattapattanti**
mahantabhāvappattam vipulam issariyam ajjhāgamā. **Māṇavassāti** sattassa
mayham sahāyassa suladdhalābho, yo kāmarāgam pahāya pabbajitoti
adhippāyenevamāha.

Imissā pana gāthāya na koci attham jānāti. Atha nam ekadivasam
aggamaheṣi gāthāya attham pucchi, rājā na kathesi. Eko panassa gaṅgamālo
nāma maṅgalanhāpito, so rañño massum karonto paṭhamam
khuraparikammam katvā pacchā saṇḍāsena lomāni gaṇhāti, rañño ca
khuraparikammakāle sukham hoti, lomaharaṇakāle dukkham. So paṭhamam
tassa varam dātukāmo hoti, pacchā sīsacchedanamākaṅkhati. Athekadivasam
“bhadde amhākam gaṅgamālakappako bālo”ti deviyā tamattham ārocetvā
“kim pana deva kātum vaṭṭati”ti vutte “paṭhamam saṇḍāsena lomāni gahetvā
pacchā khuraparikamman”ti āha. Sā tam kappakam pakkosāpetvā “tāta idāni
rañño massukaraṇadivase paṭhamam lomāni gahetvā pacchā
khuraparikammam kareyyāsi, raññā ca ‘varam gaṇhāhi’ti vutte ‘aññena
deva me attho natthi, tumhākam udānagāthāya attham ācikkhathā’ti
vadeyyāsi, aham te bahum dhanam dassāmi”ti āha. So “sādhū”ti
sampaṭicchitvā massukaraṇadivase paṭhamam saṇḍāsam gaṇhi. “Kim bhaṇe
gaṅgamāla apubbam te karaṇam”ti raññā vutte “deva kappakā nāma
apubbampi karontī”ti vatvā paṭhamam lomāni gahetvā pacchā
khuraparikammam akāsi. Rājā “varam gaṇhāhi”ti āha. Deva aññena

me attho natthi, tumhākaṃ udānagāthāya atthaṃ kathethāti. Rājā attano daliddakāle kataṃ kathetuṃ lajjanto “tāta iminā te varena ko attho, aññaṃ gaṇhāhi”ti āha. Etameva dehi devāti. So musāvādabhayena “sādhū”ti sampañcchitvā Kummāsapiṇḍijātake vuttanayeneva sabbaṃ saṃvidahāpetvā ratanapallaṅke nisīditvā “ahaṃ gaṅgamāla purimabhaye imasmiṃyeva nagare”ti sabbaṃ purimakiriyaṃ ācikkhitvā “iminā kāraṇena upaḍḍhagāthaṃ, ‘sahāyo pana me pabbajito, ahaṃ pamatto hutvā rajjameva kāreṃ’ti iminā kāraṇena pacchā upaḍḍhagāthaṃ vadāmi”ti udānassa atthaṃ kathesi.

Taṃ sutvā kappako “upaḍḍhuposathakammēna kira rañña ayaṃ sampatti laddhā, kusalaṃ nāma kātābbameva, yannūnāhaṃ pabbajitvā attano patiṭṭhaṃ kareyyaṃ”ti cintetvā nātibhogaparivaṭṭaṃ pahāya rājānaṃ pabbajjaṃ anujānāpetvā Himavantaṃ gantvā isipabbajjaṃ pabbajitvā tilakkhaṇaṃ āropento vipassanaṃ vaḍḍhetvā paccekabodhiṃ patvā iddhiyā nibbattapattacībaradharo Gandhamādanapabbate pañcachabbassāni vasitvā “Bārāṇasirājānaṃ olokessāmi”ti ākāsenāgantvā uyyāne maṅgalasilāyaṃ nisīdi. Uyyānapālo sañjānitvā gantvā rañño ārocesi “deva Gaṅgamālo Paccekabuddho hutvā ākāsenāgantvā uyyāne nisinna”ti. Rājā taṃ sutvā “Paccekabuddhaṃ vandissāmi”ti vegena nikkhami. Rājamātā ca puttēna saddhiṃyeva nikkhami. Rājā uyyānaṃ pavisitvā taṃ vanditvā ekamantaṃ nisīdi saddhiṃ parisāya. So rañña saddhiṃ paṭisanthāraṃ karonto “kiṃ Brahmaḍatta appamattosi, dhammēna rajjaṃ kāresi, dānādīni puññaṇi karosī”ti rājānaṃ kulaṇāmena ālapitvā paṭisanthāraṃ karoti. Taṃ sutvā rañño mātā “ayaṃ hīnājacco malamajjako nhāpitaputto attānaṃ na jānāti, mama puttaṃ pathavissaraṃ jātikhattiyaṃ ‘Brahmaḍattā’ti nāmenālapatī”ti kujjhितvā sattaṃ gāthamāha—

42. “Tapasā pajahanti pāpakammaṃ,
Tapasā nhāpitakumbhakārabhāvaṃ.
Tapasā abhibhuyya Gaṅgamāla,
Nāmenā’lapasa’jja Brahmaḍattā”ti.

Tassattho—ime tāva sattā tapasā attanā katena tapogūṇena
pāpakammaṃ jahanti, kiṃ panevaṃ¹ tapasā nhāpitakumbhakārabhāvampi
jahanti, yaṃ tvaṃ gaṅgamāla attano tapasā abhibhuyya mama puttāṃ
Brahmadattaṃ nāmenālapasi, patirūpaṃ nu te etanti.

Rājā mātaraṃ vāretvā Paccekabuddhassa guṇaṃ pakāśento aṭṭhamāṃ
gāthamāha—

43. “Sandiṭṭhikameva amma passatha,
Khantisoraccassa ayaṃ vipāko.
Yo sabbajanassa vanditohu,
Taṃ vandāma sarājikā samaccā”ti.

Tattha **khantisoraccassā**ti adhivāsanakhantiyā ca soraccassa ca. **Taṃ**
vandāmāti taṃ idāni mayaṃ sarājikā samaccā sabbe vandāma, passatha
amma khantisoraccānaṃ vipākanti.

Raññā mātari vāritāya sesamahājano uṭṭhahitvā “ayuttaṃ vata deva
evarūpassa hīnajaccassa tumhe nāmenālapanan”ti āha. Rājā mahājanampi
paṭibāhitvā tassa guṇakathaṃ kathetuṃ osānagāthamāha—

44. “Mā kiñci avacuttha gaṅgamālaṃ.
Muninaṃ monapathesu sikkhamānaṃ.
Eso hi atari aṇṇavaṃ.
Yaṃ taritvā caranti vītasokā”ti.

Tattha **muninanti** agārikānagārikasekkhāsekkhapaccekamunīsu
paccekamuniṃ. **Monapathesu sikkhamānanti**
pubbabhāgaṭṭhapaṭipadābodhipakkhiyadhammasaṅkhātesu² monapathesu
sikkhamānaṃ. **Aṇṇavanti** saṃsāramahāsamuddaṃ.

Evañca pana vatvā rājā Paccekabuddhaṃ vanditvā “bhante mayhaṃ
mātu khamathā”ti āha. Khamāmi mahārājāti. Rājaparisāpi naṃ khamāpesi.
Rājā attānaṃ nissāya vasanatthāya paṭiññaṃ yāci. Paccekabuddho pana
paṭiññaṃ adatvā.

1. Kiṃ panete (Sī, Syā)

2. Pubbabhāgaṭṭhapaṭipadāya tīsu sikkhāsu sattatimsabodhipakkhiyadhammasaṅkhātesu (Ka)

sarājikāya parisāya passantiyāva ākāse thatvā rañño ovādam datvā
Gandhamādanameva gato.

Satthā imam dhammadesanam āharitvā “evañca upāsakā uposathavāso
nāma vasitabbayuttako”ti vatvā jātakam samodhānesi “tadā Paccekabuddho
parinibbāyi, Aḍḍhamāsakarājā Ānando ahosi, rañño mātā Mahāmāyā,
aggamaheṣi Rāhulamātā, Udayarājā pana ahameva ahosin”ti.

Gaṅgamālajātakavaṇṇanā pañcamā.

6. Cetiya-jātakavaṇṇanā (442)

Dhammo have hato hantīti idam Satthā Jetavane viharanto Devadattassa
pathavipavesanam ārabha katesi. Tasmiñhi divase bhikkhū
dhammasabhāyam katham samuṭṭhāpesum “āvuso Devadatto musāvadam
katvā pathaviṃ pavitṭho Avīciparāyaṇo jāto”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha
bhikkhave etarahi kathāya sannisinna”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na
bhikkhave idāneva, pubbepi pathaviṃ pavitṭhoyevā”ti vatvā atītam āhari.

Atīte paṭhamakappe Mahāsammato nāma rājā asaṅkhyeyyāyuko ahosi.
Tassa putto Rojo nāma, tassa putto Vararojo nāma, tassa putto Kalyāṇo
nāma, Kalyāṇassa putto Varakalyāṇo nāma, Varakalyāṇassa putto Uposatho
nāma, Uposathassa putto Vara-uposatho nāma, Vara-uposathassa putto
Mandhātā nāma, Mandhātussa putto Varamandhātā nāma, Varamandhātussa
putto Varo¹ nāma, Varassa putto Upavaro² nāma ahosi, Uparivarotipi³
tasseva nāmam. So Cetiyaṭṭhe Sotthiyanagare rajjam kāresi, catūhi
rājiddhīhi samannāgato ahosi uparicaro ākāśagāmī, cattāro nam devaputtā
catūsu disāsu khaggahatthā rakkhanti, kāyato candanagandho vāyati,
mukhato uppalaṅgandho. Tassa Kapilo nāma

1. Caro (Sī, I)

2. Upacaro (Sī, I)

3. Apacarotipi (Sī, I), uparicarotipi (Syā)

brāhmaṇo purohito ahosi. Kapilabrāhmaṇassa pana kaniṭṭho Korakalambo nāma raññā saddhiṃ ekācariyakule uggahitasippo bālasahāyo. So tassa kumārakāleyeva “ahaṃ rajjāṃ patvā tuyhaṃ purohitaṭṭhānaṃ dassāmi”ti paṭijāni. So rajjāṃ patvā pitu purohitaṃ Kapilabrāhmaṇaṃ purohitaṭṭhānato cāvetuṃ nāsakkihi. Purohite pana attano upaṭṭhānaṃ āgacchante tasmim gāravena apacitākāraṃ dassesi. Brāhmaṇo taṃ sallakkhetvā “rajjāṃ nāma samavayehi saddhiṃ suparihāraṃ hoti, ahaṃ rājānaṃ āpucchitvā pabbajissāmi”ti cintetvā “deva ahaṃ mahallako, gehe kumārako atthi, taṃ purohitaṃ karohi, ahaṃ pabbajissāmi”ti rājānaṃ anujānāpetvā puttāṃ purohitaṭṭhāne ṭhapāpetvā rājuyyānaṃ pavisitvā isipabbajjāṃ pabbajitvā jhānābhiññāyo nibbattetvā puttāṃ nissāya tattheva vasaṃ kappesi.

Korakalambo “ayaṃ pabbajantopi na mayhaṃ ṭhānantaraṃ dāpesi”ti bhātari āghātaṃ bandhitvā ekadivasaṃ sukhakathāya nisinnasamaye raññā “Korakalamba kiṃ tvaṃ purohitaṭṭhānaṃ na karosi”ti vutte “āma deva na karomi, bhātā me karoti”ti āha. Nanu te bhātā pabbajitoti. Āma pabbajito, ṭhānantaraṃ pana puttassa dāpesīti. Tena hi tvaṃ karohīti. Deva paveniyā āgataṃ ṭhānantaraṃ¹ mama bhātaraṃ apanetvā na sakkā mayā kātunti. Evaṃ sante ahaṃ taṃ mahallakaṃ katvā bhātaraṃ te kaniṭṭhaṃ karissāmi. Kathaṃ devāti. Musāvādaṃ katvāti. Kiṃ deva na jānātha, yadā mama bhātā mahantena abbhutadhammena samannāgato vijjādharo, so abbhutadhammena tumhe vañcessati, cattāro devaputte antarahite viya karissati, kāyato ca mukhato ca sugandhaṃ duggandhaṃ viya karissati, tumhe ākāsaṃ otāretvā bhūmiyaṃ ṭhite viya karissati, tumhe pathaviṃ pavisantā viya bhavissatha, tadā tumhākaṃ kathāya atitṭhātuṃ na sakkhissathāti. Tvaṃ evaṃ saññaṃ mā kari, ahaṃ kātuṃ sakkhissāmi. Kadā karissatha devāti. Ito sattame divaseti. Sā kathā sakalanagare pakaṭaṃ ahosi. “Rājā kira musāvādaṃ katvā mahallakaṃ khuddakaṃ, khuddakaṃ mahallakaṃ karissati, ṭhānantaraṃ khuddakassa dāpessati, kīdiso nu kho musāvādo nāma, kiṃ nīlako,

1. Ṭhānantarā (Sī, Syā)

udāhu pītakādīsu aññataravaṇṇo”ti evaṃ mahājanassa vitakko udapādi. Tadā kira lokassa saccavādīkalo, “musāvādo nāma evarūpo”ti na jananti.

Purohitaputtopi taṃ katham̐ sutvā pitu santikaṃ gantvā kathesi “tāta rājā kira musāvādaṃ katvā tumhe khuddake katvā amhākaṃ ṭhānantaraṃ¹ mama cūḷapitussa dassatī”ti. Tāta rājā musāvādaṃ katvāpi amhākaṃ ṭhānantaraṃ haritum̐ na sakkhissati, kataradivase pana karissatīti. Ito kira sattame divaseti. Tena hi tadā mayhaṃ āroceyyāsīti. Sattame divase mahājanā “musāvādaṃ passissāmā”ti rājaṅgaṇe sannipatitvā mañcātimañce bandhitvā aṭṭhaṃsu. Kumāro gantvā pitu ārocesi. Rājā alaṅkatapaṭiyatto nikkhamma mahājanamajjhe rājaṅgaṇe ākāse aṭṭhāsi. Tāpaso ākāsenāgantvā rañño purato nisīdanacammaṃ attharitvā ākāse pallaṅkena nisīditvā “saccaṃ kira tvaṃ mahārāja musāvādaṃ katvā khuddakaṃ mahallakaṃ katvā tassa ṭhānantaraṃ dātukāmosī”ti. Āma ācariya, evaṃ me kathitanti. Atha naṃ so ovadanto “mahārāja musāvādo nāma bhāriyo guṇaparidham̐sako catūsu apāyesu nibbattāpeti, rājā nāma musāvādaṃ karonto dhammaṃ hanati, so dhammaṃ hanitvā sayameva haññatī”ti vatvā paṭhamam̐ gāthamāha—

45. “Dhammo have hatō hanti, nāhatō hanti kiñcanaṃ.

Tasmā hi dhammaṃ na hane, mā tvaṃ² dhammo hatō hanī”ti.

Tattha **dhammoti** jeṭṭhāpacāyanadhammo idhādhippeto.

Atha naṃ uttaripi ovadanto “sace mahārāja musāvādaṃ karissasi, catasso iddhiyo antaradhāyissantī”ti vatvā dutiyam̐ gāthamāha—

46. “Alikam̐ bhāsamānassa, apakkamanti devatā.

Pūtikañca mukham̐ vāti, sakaṭṭhānā ca dham̐sati.

Yo jānam̐ pucchito pañham̐, aññathā naṃ viyākare”ti.

1. Tumhākaṃ petteyyam̐ ṭhānantaraṃ (Ka)

2. Tam̐ (Sī, I)

Tattha **apakkamanti devatā**ti mahārāja sace alikaṃ bhaṇissasi, cattāro devaputtā ārakkhaṃ chaḍḍetvā antaradhāyissantīti adhippāyenetam vadaṭṭi. **Pūtikañca mukhaṃ vātī**ti mukhañca te kāyo ca ubho pūtigandhaṃ vāyissantīti sandhāyāha. **Sakaṭṭhānā ca dhamasatī**ti ākāśato bhassitvā pathaviṃ pavissasīti dīpento evamāha.

Tam sutvā rājā bhūto Korakalambaṃ olokesi. Atha nam so “mā bhāyi mahārāja, nanu mayā paṭhamameva tumhākaṃ etaṃ kathitaṃ”ti āha. Rājā Kapilassa vacanaṃ sutvāpi anādiyitvā attanā kathitameva purato karonto “tvaṃsi bhante kaniṭṭho, Korakalambo jeṭṭho”ti āha. Athassa saha musāvādena cattāro devaputtā “tādisassa musāvādino ārakkhaṃ na gaṇhissāmā”ti khagge pādamūle chaḍḍetvā antaradhāyimsu, mukhaṃ bhinnakukkuṭaṇḍapūti viya, kāyo vivaṭavaccakuṭi viya duggandhaṃ vāyi, ākāśato bhassitvā pathaviyaṃ patiṭṭhaṃ, catassopi iddhiyo parihāyimsu. Atha nam mahāpurohito “mā bhāyi mahārāja, sace saccaṃ bhaṇissasi, sabbaṃ te pākatiṃ karissāmī”ti vatvā tatiyaṃ gāthamāha—

47. “Sace hi saccaṃ bhaṇasi, hohi rāja yathā pure.

Musā ce bhāsase rāja, bhūmiyaṃ tiṭṭha cetiyā”ti.

Tattha **bhūmiyaṃ tiṭṭhā**ti bhūmiyaṃyeva¹ patiṭṭha, puna ākāśaṃ laṅghitum na sakkhissasīti attho.

So “passa mahārāja, paṭhamam musāvādenava te catasso iddhiyo antarahitā, sallakkhehi, idānapi sakkā pākatiṃ kātun”ti vuttopi “evam vatvā² tumhe maṃ vañcetukāmā”ti dutiyampi musāvādaṃ bhaṇitvā yāva gopphakā pathaviṃ pāvisi. Atha nam punapi brāhmaṇo “sallakkhehi mahārāja, idānapi sakkā pākatiṃ kātun”ti vatvā catutthaṃ gāthamāha—

48. “Akāle vassatī tassa, kāle tassa na vassatī.

Yo jānaṃ pucchito paṇhaṃ, aññathā naṃ viyākare”ti.

1. Bhūmiyaṃ deva (Sī, Syā)

2. Katvā (I, Ka)

Tattha **tassā**ti yo jānanto pucchitaṃ pañhaṃ musāvādaṃ katvā aññathā byākaroti, tassa rañño vijite devo yuttakāle avassitvā akāle vassatīti attho.

Atha naṃ punapi musāvādaphalena yāva jaṅghā pathaviṃ pavittṭhaṃ “sallakkhehi mahārājā”ti vatvā pañcamāṃ gāthamāha—

49. “Sace hi saccaṃ bhaṇasi, hohi rāja yathā pure.
Musā ce bhāsase rāja, bhūmiṃ pavisa cetiyā”ti.

So tatiyampi “tvaṃsi bhante kaniṭṭho, jeṭṭho Korakalambo”ti musāvādameva katvā yāva jāṇukā pathaviṃ pāvīsi. Atha naṃ punapi “sallakkhehi mahārājā”ti vatvā dve gāthā abhāsi—

50. “Jivhā tassa dvidhā hoti, uragasseva disampati.
Yo jānaṃ pucchito pañhaṃ, aññathā naṃ viyākare.

51. Sace hi saccaṃ bhaṇasi, hohi rāja yathā pure.
Musā ce bhāsase rāja, bhiyyo pavisa cetiyā”ti.

Imā dve gāthā vatvā “idāni sakkā pākatikaṃ kātun”ti āha. Rājā tassa vacanaṃ sutvāpi anādiyitvā “tvaṃsi bhante kaniṭṭho, jeṭṭho Korakalambo”ti catutthampi musāvādaṃ katvā yāva kaṭito pathaviṃ pāvīsi. Atha naṃ brāhmaṇo “sallakkhehi mahārājā”ti vatvā puna dve gāthā abhāsi—

52. “Jivhā tassa na bhavati, macchasseva disampati.
Yo jānaṃ pucchito pañhaṃ, aññathā naṃ viyākare.

53. Sace hi saccaṃ bhaṇasi, hohi rāja yathā pure.
Musā ce bhāsase rāja, bhiyyo pavisa cetiyā”ti.

Tattha **macchassevā**ti nibbattanibbattaṭṭhāne musāvādino macchassa viya kathanasamatthā jivhā na hoti, mūgo va hotīti attho.

So pañcamampi “tvaṃsi kaniṭṭho, jeṭṭho Korakalambo”ti musāvādaṃ katvā yāva nābhito pathaviṃ pāvīsi. Atha naṃ brāhmaṇo punapi “sallakkhehi mahārājā”ti vatvā dve gāthā abhāsi—

54. “Thiyova tassa jāyanti, na pumā jāyare kule.
Yo jānaṃ pucchito pañhaṃ, aññathā naṃ viyākare.

55. Sace hi saccaṃ bhaṇasi, hohi rāja yathā pure.
Musā ce bhāsase rāja, bhiyyo pavisa cetiyā”ti.

Tattha **thiyovā**ti nibbattanibbattaṭṭhāne musāvādisa dhūtarova jāyanti,
puttā na jāyantīti attho.

Rājā tassa vacanaṃ anādiyitvā chaṭṭhampi tatheva musāvādaṃ bhaṇitvā
yāva thanā pathaviṃ pāvisi. Atha naṃ punapi brāhmaṇo “sallakkhehi
mahārājā”ti vatvā dve gāthā abhāsi—

56. “Puttā tassa na bhavanti, pakkamanti disodisaṃ.
Yo jānaṃ pucchito pañhaṃ, aññathā naṃ viyākare.

57. Sace hi saccaṃ bhaṇasi, hohi rāja yathā pure.
Musā ce bhāsase rāja, bhiyyo pavisa cetiyā”ti.

Tattha **pakkamantī**ti sace musāvādisa puttā bhavanti, mātāpitūnaṃ
anupakārā hutvā palāyantīti attho.

So pāpamittasaṃsaggadosena tassa vacanaṃ anādiyitvā sattamampi
tatheva musāvādaṃ akāsi. Athassa pathavī vivaraṃ adāsi, Avīcito jālā
uṭṭhahitvā gaṇhi.

58. “Sa rājā isinā satto, antalikkhacaro pure.
Pāvekkhi pathaviṃ cecco, hīnatto patva pariyāyaṃ.

59. Tasmā hi chandāgamaṇaṃ, nappasaṃsanti paṇḍitā.
Aduṭṭhacitto bhāseyya, giraṃ saccūpasamhitaṃ”ti—

imā dve abhisambuddhagāthā honti.

Tattha **sarājā**ti bhikkhave so rājā cetiyo pubbe antalikkhacaro hutvā
pacchā isinā abhisatto parihīnasabhāvo hutvā. **Patva pariyāyanti**¹ attano
kālapariyāyaṃ patvā pathaviṃ pāvisīti attho.

1. Attapariyāyaṃ (Sī, Syā)

Tasmāti yasmā Cetiyarājā chandāgamanena Avīciparāyaṇo jāto, tasmā. **Adutṭhacittoti** chandādīhi adūsitacitto hutvā saccameva bhāseyya.

Mahājano “Cetiyarājā isim̐ akkositvā musāvādaṃ katvā Avīcim̐ pavitṭho”ti bhayappatto ahosi. Rañño pañca puttā āgantvā brāhmaṇassa pādesu patitvā “amhākaṃ avassayo hohi”ti vadiṃsu. Brāhmaṇo “tātā tumhākaṃ pitā dhammaṃ nāsetvā musāvādaṃ katvā isim̐ akkositvā Avīcim̐ upapanno, dhammo nāmesa hato hanati, tumhehi na sakkā idha vasitun”ti vatvā tesu sabbajetṭhakaṃ “ehi tvaṃ tātā pācīnadvārena nikkhamitvā ujukaṃ gacchanto sabbasetam̐ sattapatiṭṭham̐ hatthiratanam̐ passissasi, tāya saññāya tattha nagaram̐ māpetvā vasa, taṃ nagaram̐ **Hatthipuram̐** nāma bhavissati”ti āha. Dutiyam̐ āmantetvā “tvaṃ tātā dakkhiṇadvārena nikkhamitvā ujukameva gacchanto sabbasetam̐ assaratanam̐ passissasi, tāya saññāya tattha nagaram̐ māpetvā vasa, taṃ nagaram̐ **Assapuram̐** nāma bhavissati”ti āha. Tatiyam̐ āmantetvā “tvaṃ tātā pacchimadvārena nikkhamitvā ujukameva gacchanto kesarasīham̐ passissasi, tāya saññāya tattha nagaram̐ māpetvā vasa, taṃ nagaram̐ **Sihapuram̐** nāma bhavissati”ti āha. Catuttham̐ āmantetvā “tvaṃ tātā uttaradvārena nikkhamitvā ujukameva gacchanto sabbaratanamayam̐ cakkapañjaram̐ passissasi, tāya saññāya tattha nagaram̐ māpetvā vasa, taṃ nagaram̐ **Uttarapañcālām̐** nāma bhavissati”ti āha. Pañcamam̐ āmantetvā “tātā tayā imasmim̐ ṭhāne vasitun na sakkā, imasmim̐ nagare mahāthūpaṃ katvā nikkhamitvā pacchimuttarāya disāya ujukameva gacchanto dve pabbate aññamaññaṃ paharitvā paharitvā daddarasaddam̐ karonte passissasi, tāya saññāya tattha nagaram̐ māpetvā vasa, taṃ nagaram̐ **Daddarapuram̐** nāma bhavissati”ti āha. Te pañcapi janā tāya tāya saññāya gantvā tasmim̐ tasmim̐ ṭhāne nagarāni māpetvā vasiṃsu.

Satthā imam̐ dhammadesanam̐ āharitvā “na bhikkhave idāneva, pubbepi Devadatto musāvādaṃ katvā pathaviṃ pavitṭho”ti vatvā jātakam̐ samodhānesi “tadā Cetiyarājā Devadatto ahosi, Kapilabrāhmaṇo pana ahameva ahosin”ti.

Cetiyajātakavaṇṇanā chaṭṭhā.

7. Indriyajātakavaṇṇanā (423)

Yo indriyānanti idam Satthā Jetavane viharanto

purāṇadutiyaikāpalobhanam ārabha kathesi. Sāvattiyaṃ kireko kulaputto Satthu dhammadesanam sutvā “na sakkā agāramajjhe vasantena ekantaparipuṇṇam ekantaparisuddham brahmacariyam caritum, niyyānikasāsane pabbajitvā dukkhassantam karissāmī”ti ghare vibhavam puttadārassa niyyādetvā nikkhamitvā Satthāram pabbajjam yāci, Satthāpissa pabbajjam dāpesi. Tassa ācariyupajjhāyehi saddhim piṇḍāya carato navakattā ceva bhikkhūnam bahubhāvena ca kulaghare vā āsanasālāya vā āsanam na pāpuṇāti, saṃghanavakānam koṭiyam pīṭhakam vā phalakam vā pāpuṇāti, āhāropi uḷuṅkapiṭṭhena ghaṭṭitā bhinnasitthakayāgu vā pūṭisukkhakhajjakam vā jhāmasukkhakūro vā pāpuṇāti, yāpanapamāṇam na hoti. So attanā laddham gahetvā purāṇadutiyaikāya santikam gacchati. Athassa sā pattam gahetvā vanditvā pattato bhattam nīharitvā susampādītāni yāgubhattasūpabyañjanāni deti. Mahallako rasataṇhāya bajjhitvā purāṇadutiyaikam jahitum na sakkoti. Sā cintesi “baddho nu kho, noti vīmaṃsissāmi nan”ti.

Athekadivasam janapadamanussam setamattikāya nhāpetvā gehe nisīdāpetvā aññepissa katipaye parivāramanusse āṇāpetvā thokathokam pānabhojanam dāpesi. Te khādantā bhuñjantā nisīdimsu. Gehadvāre ca cakkesu goṇe bandhāpetvā ekam sakaṭampi ṭhapāpesi, sayam pana piṭṭhigabbhe nisīditvā pūve paci. Mahallako āgantvā dvāre atṭhāsi. Tam disvā eko mahallakapuriso “ayye eko thero dvāre ṭhito”ti āha. Vanditvā aticchāpehīti. So “aticchatha bhante”ti punappunam kathetvāpi tam agacchantam disvā “ayye thero na gacchatī”ti āha. Sā āgantvā sāṇim ukkhipitvā oloketvā “ambho ayaṃ mama dārakapitā”ti vatvā nikkhamitvā pattam gahetvā geham pavesetvā parivisitvā bhojanapariyosāne vanditvā “bhante tumhe idheva parinibbāyatha, mayam ettakam kalam aññam kulam na gaṇhimha, asāṃmike pana ghare gharāvāso na saṇṭhāti, mayam aññam kulam gaṇhāma, dūram janapadam gacchissāma, tumhe appamattā hotha, sace me doso atthi, khamathā”ti āha. Mahallakassa hadayaphālanakālo viya ahosi. Atha nam

“aham taṃ jahituṃ na sakkomi, mā gaccha, vibbhamissāmi, asukaṭṭhāne me sāṭakam peschi, pattacīvaram paṭicchāpetvā āgacchissāmi”ti āha. Sā “sādhū”ti sampaṭicchi. Mahallako vihāram gantvā ācariyupajjhāye pattacīvaram paṭicchāpento “kasmā āvuso evaṃ karosi”ti vutto “purāṇadutiyaṃ jahituṃ na sakkomi vibbhamissāmi”ti āha. Atha naṃ te anicchantaññeva Satthu santikaṃ netvā “kiṃ bhikkhave imaṃ anicchantaññeva ānayaṭṭhā”ti vutte “bhante ayaṃ ukkaṇṭhitvā vibbhamitukāmo”ti vadimsu. Atha naṃ Satthā “saccam kira tvaṃ bhikkhu ukkaṇṭhitosi”ti pucchi. Saccam bhanteti. Ko taṃ ukkaṇṭhāpesīti. “Purāṇadutiyaṃ bhante”ti vutte “bhikkhu na idāneva sā itthi tuyhaṃ anattakārikā, pubbepi tvaṃ taṃ nissāya catūhi jhānehi parihīno mahādukkhaṃ patvā maṃ nissāya tamhā dukkhā mucchitvā naṭṭhajjhānaṃ paṭilabhi”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente bodhisatto tassa purohitaṃ paṭicca tassa brāhmaṇiṃ kucchimhi nibbatti. Jātadivase cassa sakalanagare āvudhāni pajjalimsu, tenassa “Jotipālakumāro”ti nāmaṃ karimsu. So vayappatto Takkasilāyaṃ sabbasippāni uggaṇṭhitvā rañño sippaṃ dassetvā issariyaṃ pahāya kañci ajānāpetvā aggadvārena nikkhamitvā araṇṇaṃ pavisitvā sakkadattiye kaviṭṭhaka-assame¹ isipabbajjaṃ pabbajitvā jhānābhinnāyo nibbattesi. Taṃ tattha vasantaṃ anekāni isisatāni parivāresuṃ, mahāsamāgamo ahosi. So Sarabhaṅgasatthā nāma ahosi, tassa satta antevāsikajetṭhakā ahesuṃ. Tesu Sālissaro nāma isi kaviṭṭhaka-assamā nikkhamitvā Surattajanapade Puratthimajanapade Sātodikāya² nāma nadiyā tīre anekasahassa-isiparivāro vasi. Meṇḍissaro nāma isi Pajjotakapañcālarañño vijite Kalabbacūlakaṃ³ nāma nigamaṃ nissāya anekasahassa-isiparivāro vasi. Pabbato nāma isi ekaṃ Aṭavijanapadaṃ nissāya anekasahassa-isiparivāro vasi. Kāladevilo nāma isi Avantidakkhiṇāpathe ekagghanaselaṃ nissāya anekasahassa-isiparivāro vasi. Kisavaccho nāma isi ekakova Daṇḍakirañño Kumbhavatīnagaraṃ nissāya uyyāne vasi. Anupiyatāpaso pana bodhisattassa upaṭṭhāko tassa

1. Kaviṭṭhaka-assame (Syā)

2. Sotodikāya (Ka)

3. Lambacūlakaṃ (Sī, I)

santike vasi. Nārado nāma isi Kāḷadevilassa kaniṭṭho Majjhimadese
Ārañjaragirimhi Pabbatajālantare ekakova ekasmiṃ guhāleṇe vasi.

Ārañjaragirino nāma avidūre eko ākiṇṇamanusso nigamo atthi, tesaṃ
antare mahatī nadī atthi, taṃ nadim̐ bahū manussā otaranti, uttamarūpadharā
vaṇṇadāsiyopi purise palobhayamānā tassā nadiyā tīre nisīdanti.
Nāradatāpaso tāsū ekaṃ disvā paṭibaddhacitto hutvā jhānaṃ antaradhāpetvā
nirāhāro parisussanto kilesavasam̐ gantvā sattāham̐ vasitvā nipajji. Athassa
bhātā Kāḷadevilo āvajjento taṃ kāraṇam̐ ñatvā ākāsenāgantvā leṇam̐ pāvisi.
Nārado taṃ disvā “kasmā bhavam̐ āgatosī”ti āha. “Bhavam̐ akallako”ti
bhavantam̐ paṭijaggitum̐ āgatomhīti. Atha nam̐ so “abhūtam̐ katham̐ kathesi,
alikaṃ tuccham̐ kathesi”ti musāvādena niggaṇhi. So “netam̐ pahātum̐
vaṭṭatī”ti Sālissaram̐ ānesi, Meṇḍissaram̐ ānesi, Pabbatampi ānesi. Itaropi te
tayo musāvādena niggaṇhi. Kāḷadevilo “Sarabhaṅgasatthāram̐ ānessāmī”ti
ākāsenāgantvā taṃ ānesi. So āgantvā taṃ disvā “indriyavasam̐ gato”ti ñatvā
“kacci Nārada indriyānam̐ vasam̐ gato”ti pucchi. Itarena taṃ sutvāva
uṭṭhāya vanditvā “āma ācariyā”ti vutte “Nārada indriyavasam̐ gatā nāma
imasmim̐ attabhāve sussantā dukkham̐ anubhavitvā dutiye attabhāve niraye
nibbattantī”ti vatvā paṭhamam̐ gāthamāha—

60. “Yo indriyānam̐ kāmena, vasam̐ Nārada gacchati.

So pariccajju’bho loka, jīvantova visussatī”ti.

Tattha **yo indriyānanti** Nārada yo puriso rūpādīsu subhākāram̐ gahetvā
kilesakāmasena channam̐ indriyānam̐ vasam̐ gacchati. **Pariccajju’bho**
loketi so manussalokaṃ devalokaṃ ubho loka pariccajitvā nirayādīsu
nibbattantīti attho. **Jīvantova visussatīti** jīvantoyeva attanā icchitam̐
kilesavatthum̐ alabhanto sokena visussati, mahādukkham̐ pāpuṇātīti.

Taṃ sutvā Nārado “ācariya kāmasevanam̐ nāma sukham̐, evarūpaṃ
sukham̐ kim̐ sandhāya dukkhanti vadasī”ti pucchi. Athassa Sarabhaṅgo
“tena hi suṇāhī”ti dutiyam̐ gāthamāha—

61. “Sukhassānantaram dukkham, dukkhassānantaram sukham.

So’si patto sukhā dukkham, pāṭikaṅkha varam sukham”ti.

Tattha **sukhassānantaranti** kāmasukhassa anantaram nirayadukkham.
Dukkhassāti sīlarakkhaṇadukkha anantaram dibbamānusakasukhañceva nibbānasukhañca. Idam vuttam hoti—Nārada ime hi sattā kāmasevanasamaye kālam katvā ekantadukkhe niraye nibbattanti, sīlam rakkhantā vipassanāya kammam karontā, ca pana kilamanti, te dukkhena sīlam rakkhitvā sīlabalena vuttappakāram sukham labhanti, idam dukkham sandhāyāham evam vadāmīti. **So’si pattoti** so tvaṃ Nārada idāni jhānasukham nāsetvā tato sukhā mahantaṃ kāmanissitaṃ cetasikadukkham patto. **Pāṭikaṅkhāti** idam kilesadukkham chaḍḍetvā puna tadeva varam uttamaṃ jhānasukham iccha patthehīti.

Nārado “idam ācariya dukkham dussaham, na taṃ adhivāsetum sakkomī”ti āha. Atha naṃ mahāsatto “Nārada dukkham nāma uppannam adhivāsetabbamevā”ti vatvā tatiyaṃ gāthamāha—

62. “Kicchakāle kicchasaḥo, yo kiccham nātivattati.

Sa kicchantaṃ sukham dhīro, yogam samadhigacchatī”ti.

Tattha **nātivattatīti** nānuvattati, ayameva vā pāṭho. Idam vuttam hoti—Nārada yo kāyikacetasikadukkhasaṅkhātassa kicchassa uppannakāle appamatto tassa kicchassa haraṇūpāyaṃ karonto kicchasaḥo hutvā taṃ kiccham nānuvattati, tassa vase avattitvā tehi tehi upāyehi taṃ kiccham abhibhavati vināseti, so dhīro kicchassa antimasāṅkhātāṃ nirāmisasukhasaṅkhātāṃ jhānasukham adhigacchati, taṃ vā kicchantaṃ yogasukham adhigacchati, akilamantova pāpuṇātīti.

So “ācariya kāmasukham nāma uttamasuham, na taṃ jahitum sakkomī”ti āha. Atha naṃ mahāsatto “Nārada dhammo nāma na kenaci kāraṇena nāsetabbo”ti vatvā catutthaṃ gāthamāha—

63. “Na heva kāmāna kāmā, nā’natthā nā’tthakāraṇā.

Na katañca niraṅkatvā, dhammā cavitumarahasī”ti.

Tattha **kāmāna kāmā**ti kāmānaṃ kāmā, vatthukāmānaṃ patthanāyāti attho. **Nā’natthā nā’tthakāraṇā**ti na anatthato na atthakāraṇā. **Na katañca niraṅkatvā**ti katañca nipphāditam jhānaṃ niraṅkatvā. Idam vuttam hoti—Nārada na heva vatthukāmapatthanāya dhammā cavitumarahasi, ekasmiṃ anatto uppanne taṃ paṭihanitukāmo nānatthā na atthenapi kāraṇabhūtena dhammā cavitumarahasi, “asuko nāma me attho uppajjissatī”ti evampi atthakāraṇāpi na dhammā cavitumarahasi, kataṃ pana nipphāditam jhānasukhaṃ niraṅkatvā vināsetvā neva dhammā cavitumarahasīti.

Evam Sarabhaṅgena catūhi gāthāhi dhamme desite Kāḷadevilo attano kaniṭṭham ovadanto pañcamam gāthamāha—

64. “Dakkhaṃ gahapatī¹ sādhu, saṃvibhajjañca bhojanaṃ.
Ahāso atthalābhesu, atthabyāpatti abyatho”ti.

Tattha **dakkhaṃ gahapatī**ti Nārada gharāvāsaṃ vasantānaṃ gahapatīnaṃ bhoguppādanatthāya analasyachekakusalabhāvasaṅkhātāṃ dakkhaṃ nāma sādhu, dakkhabhāvo bhaddako. **Saṃvibhajjañca bhojananti** dukkhena uppāditabhogānaṃ dhammikasamaṇabrāhmaṇehi saddhiṃ saṃvibhajitvā paribhogakaraṇaṃ dutiyaṃ sādhu. **Ahāso atthalābhesū**ti mahante issariye uppanne appamādasena² ahāso anuppilāvitattaṃ tatiyaṃ sādhu. **Atthabyāpattī**ti yadā pana attano atthabyāpatti yasavināso hoti, tadā **abyatho** akilamaṇaṃ catutthaṃ sādhu, tasmā tvaṃ Nārada “jhānaṃ me antarahitaṃ”ti mā soci, sace indriyānaṃ vasaṃ na gamissasi, naṭṭhampi te jhānaṃ puna pākaticameva bhavissatīti.

Taṃ puna Kāḷadevilena Nārada ovaḍitabhāvaṃ ñatvā Satthā abhisambuddho hutvā chaṭṭhaṃ gāthamāha—

65. “Ettāvate’taṃ paṇḍiccaṃ, api so³ Devilo bravi.
Na yito kiñci pāpiyo, yo indriyānaṃ vasaṃ vaje”ti.

Tassattho—bhikkhave ettakaṃ etaṃ paṇḍiccaṃ soyaṃ Devilo abravi, yo pana kilesavasena indriyānaṃ vasaṃ vajati, ito añño pāpiyo natthīti.

1. Gahapataṃ (Sī, Syā, I)

2. Pamādasena (Sī, Syā, I)

3. Asito (Sī, Syā, I)

Atha naṃ Sarabhaṅgo āmantetvā “Nārada idaṃ tāva suṇa, yo hi paṭhamameva kattabbayuttakaṃ na karoti, so araṇṇaṃ pavittṭhamāṇavako viya socati paridevatī”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte ekasmiṃ Kāsinigame eko brāhmaṇamāṇavo abhirūpo ahosi thāmasampanno nāgabalo. So cintesi “kiṃ me kasikammādīni katvā mātāpitūhi puṭṭhehi¹, kiṃ puttadārena, kiṃ dānādīhi puññehi katehi, kañci aposetvā kiñci puññaṃ akatvā araṇṇaṃ pavisitvā mige māretvā attānaṃyeva posessāmi”ti. So pañcāvudhasannaddho Himavantam gantvā nānāmige vadhitvā khādanto antohimavante Vidhavāya nāma nadiyā tīre giriparikkhittam mahantam Pabbatajālam patvā tatha mige vadhitvā aṅgāre pakkamaṃsaṃ khādanto vāsam kappesi. So cintesi “ahaṃ sabbadā thāmasampanno na bhavissāmi, dubbalakāle araṇṇe caritum na sakkhissāmi, idāneva nānāvaṇṇe mige Pabbatajālam pavesetvā dvāram yojetvā araṇṇaṃ anāhiṇḍantova yathāruciya mige vadhitvā khādissāmi”ti tathā akāsi. Athassa kāle atikkante taṃ kammaṃ matthakappattam diṭṭhadhammavedanīyam jātam, attano hatthapādehi na labhi gantum, aparāparam parivattetum nāsakkhi, neva kiñci khādanīyam bhojanīyam, na pānīyam passi, sarīram milāyi, manussapeto ahosi, gimhakāle pathavī viya sarīram bhijjitvā rājiyo dassesi, so durūpo dussaññito mahādukkham anubhavi.

Evam addhāne gate Siviraṭṭhe Sivirājā nāma “araṇṇe aṅgārapakkamaṃsaṃ khādissāmi”ti amaccānam rajjam niyyādetvā pañcāvudhasannaddho araṇṇaṃ pavisitvā mige vadhitvā maṃsaṃ khādamāno anupubbena taṃ padesam patvā taṃ purisaṃ disvā bhītopi satim² upaṭṭhapetvā “kosi tvaṃ ambho purisā”ti pucchi. Sāmi manussapeto aham, attano katakammasa phalaṃ anubhomī, tvaṃ pana kosīti. Sivirājāhamasmīti. Atha kasmā idhāgatosīti. Migamaṃsaṃ khādanatthāyāti. Athassa so “ahampi mahārāja imināva kāraṇena āgantvā manussapeto jāto”ti sabbaṃ vitthārena kathetvā attano dukkhitabhāvaṃ raṇṇo ācikkhanto sesagāthā āha—

1. Mātāpitu-upaṭṭhitehi (Sī), mātāpitupaṭṭhehi (Syā), mātāpitūnam upaṭṭhehi (Ka)

2. Dhitiṃ (Sī, I)

66. “Amittānaṃva hatthatthaṃ, sivi pappoti māṃiva.
Kammaṃ vijjaṇa dakkheyyaṃ, vivāhaṃ sīlamaddavaṃ.
Ete ca yase hāpetvā, nibbatto sehi kammehi.
67. Sohaṃ sahassajīnova, abandhu aparāyaṇo.
Ariyadhammā apakkanto, yathā peto tathevahaṃ.
68. Sukhakāme dukkhāpetvā, āpannosmi padaṃ imaṃ.
So sukhaṃ nādhigacchāmi, t̥hito bhāṇumatāmivā”ti.

Tattha **amittānaṃva hatthatthanti** amittānaṃ hatthe atthaṃ vināsaṃ viya. **Sivīti** rājānaṃ ālapati. **Pappoti māṃivāti** mādiso pāpakammena¹ pāpuṇāti, attanova kammaṃ vināsaṃ pāpuṇātīti vuttaṃ hoti. **Kammanti** kasikkammādhikāraṃ ājīvasādhakaṃ kiccaṃ. **Vijjanti** nānappakāraṃ hatthisippādikaṃ sippaṃ. **Dakkheyyanti** nānappakārena bhoguppādanakosallaṃ. **Vivāhanti** āvāhavivāhasambandhaṃ². **Sīlamaddavanti** pañcavidhasīlaṇceva muduvacanaṃ hitakāmaṃ pāpanivāraṇaṃ kalyāṇamittataṇca. So hi idha maddavoti adhippeto. **Ete ca yase hāpetvāti** ete ettake yasadāyake dhamme hāpetvā ca. **Nibbatto sehi kammehīti** attano kammehi nibbatto. Idaṃ vuttaṃ hoti—ahaṃ mahārāja imasmiṃ loke issariyadāyakaṃ kattabbayuttakaṃ kammaṃ akatvā sippaṃ asikkhitvā upāyena bhoge anuppādetvā āvāhavivāhaṃ akatvā sīlaṃ arakkhitvā maṃ akiccaṃ karontaṃ pāpanivāraṇasamatthe kalyāṇamitte abhajitvā ime ettake yasadāyakattā “yase”ti saṅkhyāṃ gate lokappavattidhamme hāpetvā chaḍḍetvā imaṃ araṇṇaṃ pavisitvā sayāṃ katehi pāpakammehi idāni manussapeto hutvā nibbattosmīti.

Sahassajīnovāti sahassajīnapuriso viyāti attho. Svāhaṃ³ sammā paṭipajjitvā bhoge uppādeyyaṃ, tehi anekasahasseehi bhogehi jitotipi attho. **Aparāyaṇoti** asaraṇo, nippaṭiṭṭhoti attho. **Ariyadhammāti** sappurisaadhammato. **Yathā petoti** yathā mato peto hutvā uppajjeyya, jīvamānoyeva

1. Pāpakammo (Sī)

2. Āvāhavivāhasampannaṃ sambandhaṃ (Sī), āvāhavivāhasambaddhaṃ (Syā)

3. Sacāhaṃ (Syā), yāyaṃ (I), yathāhaṃ (Ka)

tathā manussapeto jātosmīti attho. **Sukhakāme dukkhāpetvā** sukhakāme satte dukkhāpetvā. “Sukhakāmo”tipi pāṭho, sayam sukhakāmo param dukkhāpetvāti attho. **Āpannosmi padam imanti** evarūpaṃ koṭṭhāsaṃ pattosmi. Pathantipi pāṭho, idam dukkhassa pathabhūtaṃ attabhāvaṃ pattosmīti attho. **Ṭhito¹ bhāṇumatāmivā**ti bhāṇumā vuccati aggi, vītaccikaṅgārehi samantā parikiṇṇo viya sarīre uṭṭhitena mahādāhena dayhanto kāyikacetasikasukhaṃ na vindāmīti vadati.

Evañca pana vatvā “aham mahārāja sukhakāmo param dukkhāpetvā diṭṭheva dhamme manussapeto jāto, tasmā tvaṃ pāpaṃ mā kari, attano nagaraṃ gantvā dānādīni puñṇāni karohī”ti āha. Rājā tathā katvā saggapuraṃ pūresi. Sarabhaṅgasatthā imaṃ kāraṇaṃ āharitvā tāpasam saññāpeti, so tassa dhammakathāya saṃvegaṃ paṭilabhivā taṃ vanditvā khamāpetvā kaṣiṇaparikkammaṃ katvā natṭhaṃ jhānaṃ paṭipākatikaṃ akāsi. Sarabhaṅgo tassa tattha vasitum adatvā taṃ ādāya attano assamaṃ gato.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakam samodhānesi, saccapariyosāne ukkaṇṭhitabhikkhu sotāpattiphale patiṭṭhahi. Tadā Nārado ukkaṇṭhitabhikkhu ahosi, nagarasobhiṇī purāṇadutiyaikā, Sālisaro Sāriputto, Meṇḍissaro Kassapo, Pabbato Anuruddho, Kāḷadevilo Kaccāyano, Anupiyō Ānando, Kisavaccho Mahāmoggallāno, Sarabhaṅgo pana ahameva ahosinti.

Indriyajātakavaṇṇanā sattamā.

8. Ādittajātakavaṇṇanā (424)

Ādittasminti idam Satthā Jetavane viharanto asadisadānaṃ ārabha kathesi. Asadisadānaṃ **Mahāgovindasuttavaṇṇanāto²** vitthāretvā kathetabbaṃ. Tassa pana dinnadivasato dutiyadivase dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesum “āvuso Kosalarājā vicinitvāva puñṇakkhettaṃ³ ñatvā

1. Cito (Sī, I)

2. Dī-Ṭṭha 2. 247 piṭṭhe.

3. Varakkhettaṃ (Sī, Syā), khettaṃ (I)

Buddhappamukhassa ariyasamghassa asadisadānaṃ adāsī”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “anacchariyaṃ bhikkhave rañño vicinitvā anuttare puññakkhette dānapatiṭṭhāpanaṃ, porāṇakapaṇḍitāpi vicinitvāva mahādānaṃ adamsū”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Siviraṭṭhe Roruvanagare Roruvamahārājā¹ nāma dasa rājadhamme akopetvā catūhi saṅgahavatthūhi janaṃ saṅgaṇhanto mahājanassa mātāpituṭṭhāne ṭhatvā kapaṇaddhikavanibbakayācakādīnaṃ mahādānaṃ pavattesi. Tassa Samuddavijayā nāma aggamaheṣī ahosi paṇḍitā ñāṇasampannā. So ekadivasaṃ dānaggaṃ olokento “mayhaṃ dānaṃ dussilā lolasattā bhuñjanti, taṃ maṃ na hāseti, ahaṃ kho pana sīlavantānaṃ aggadakkhiṇeyyānaṃ Paccekabuddhānaṃ dātukāmo, te ca Himavantadesa vāsanti, ko nu kho te nimantetvā ānessati, kaṃ pesessāmi”ti cintetvā tamatthaṃ deviyā ārocesi. Atha naṃ sā āha “mahārāja mā cintayittha, amhākaṃ dātabbadānabalena sīlabalena saccabalena pupphāni pesetvā Paccekabuddhe nimantetvā tesāṃ āgatakāle sabbaparikkhārasampannadānaṃ dassāmā”ti. Rājā “sādhū”ti sampaṭicchitvā “sakalanagaravāsino sīlaṃ samādiyaṇtū”ti nagare bheriṃ carāpetvā sayampi saparijano uposathaṅgāni adhiṭṭhāya mahādānaṃ pavattetvā sumanapupphapuṇṇaṃ suvaṇṇasamuggaṃ gāhāpetvā pāsādā oruyha rājaṅgaṇe ṭhatvā pañcaṅgāni pathaviyaṃ patiṭṭhāpetvā pācīnadisābhimukho vanditvā “pācīnadisāya arahante vandāmi, sace amhākaṃ koci guṇo atthi, amhesu anukampaṃ katvā amhākaṃ bhikkhaṃ gaṇhathā”ti vatvā satta pupphamuṭṭhiyo khipi. Pācīnadisāya Paccekabuddhānaṃ abhāvena punadivase nāgamimsu. Dutiyadivase dakkhiṇadisaṃ namassi, tatopi nāgatā. Tatiyadivase pacchimadisaṃ namassi, tatopi nāgatā. Catutthadivase uttaradisaṃ namassi, namassitvā ca pana “uttarahimavantapadesavāsino Paccekabuddhā amhākaṃ bhikkhaṃ gaṇhantū”ti satta pupphamuṭṭhiyo vissajjesi. Pupphāni gantvā Nandamūlakapabbhāre pañcannaṃ Paccekabuddhasatānaṃ upari patimsu.

1. Roruvanagare Bhāratamahārājā (Sī, I), Bheruvanagare Bheruvamahārājā (Syā)

Te āvajjamānā raññā attano nimantitabhāvaṃ ñatvā punadivase satta Paccekabuddhe āmantetvā “mārisā rājā vo nimanteti, tassa saṅghaṃ karoṭhā”ti vadimsu. Satta Paccekabuddhā ākāsenāgantvā rājadvāre otarimsu. Te disvā rājā somanassajāto vanditvā pāsādaṃ āropetvā mahantaṃ sakkāraṃ katvā dānaṃ datvā bhattakiccapariyosāne punadivasatthāya punadivasatthāyāti evaṃ cha divase nimantetvā sattame divase sabbaparikkhāradānaṃ sajjetvā sattaratanakhacitāni mañcapīṭhādīni paññāpetvā ticīvarādike sabbasamaṇaparibhoge sattannaṃ Paccekabuddhānaṃ santike ṭhapetvā “mayaṃ ime parikkhāre tumhākaṃ demā”ti vatvā tesāṃ bhattakiccapariyosāne rājā ca devī ca ubhopi namassamānā aṭṭhaṃsu. Atha nesāṃ anumodanaṃ karonto saṃghatthero dve gāthā abhāsi—

69. “Ādittasmiṃ agārasmiṃ, yaṃ nīharati bhājanaṃ.

Taṃ tassa hoti atthāya, no ca yaṃ tattha ḍayhati.

70. Evamādīpito loko, jarāya maraṇena ca.

Nīharetheva dānena, dinnam hoti sunīhataṃ”ti.

Tattha **ādittasmiṃ**ti taṅkhaṇe pajjalite. **Bhājananti** kiñci upakaraṇaṃ. **No ca yaṃ tattha ḍayhati**ti yaṃ pana tattha ḍayhati, antamaso tiṇasanthāropi, sabbaṃ tassa anupakaraṇameva hoti. **Jarāya maraṇena cāti** desanāsīsametaṃ, atthato panesa ekādasahi aggīhi ādīpito nāma. **Nīharethevāti** tato ekādasahi aggīhi pajjalitalokā dasavidhadānavatthubhedāṃ taṃ taṃ parikkhāradānaṃ cetanāya nikkadḍhetheva. **Dinnam hotīti** appaṃ vā bahuṃ vā yaṃ dinnam, tadeva sunīhataṃ nāma hotīti.

Evaṃ saṃghatthero anumodanaṃ katvā “appamatto hohi mahārājā”ti rañño ovādaṃ datvā ākāse uppatitvā pāsādakaṇṇikaṃ dvidhā katvā gantvā Nandamūlakapabbhāreyeva otari, tassa dinnaparikkhāropi tenava saddhiṃ uppatitvā Nandamūlakapabbhāreyeva otari. Rañño ca deviyā ca sakalasarīraṃ pītiyā punṇaṃ ahosi. Evaṃ tasmiṃ gate avasesāpi—

71. “Yo dhammaladdhassa dadāti dānaṃ.
 Uṭṭhānavīriyādhigatassa jantu.
 Atikkamma so vetaraṇiṃ yamassa,
 Dibbāni ṭhānāni upeti macco.
72. Dānañca yuddhañca samānamāhu,
 Appāpi santā bahuke jinanti.
 Appampi ce saddahāno dadāti,
 Teneva so hoti sukhī parattha.
73. Viceyya dānaṃ sugatappasatthaṃ,
 Ye dakkhiṇeyyā idha jīvaloke.
 Etesu dinnāni mahapphalāni,
 Bijāni vuttāni yathā sukhette.
74. Yo pāṇabhūtāni aheṭhayaṃ caraṃ,
 Parūpavādā na karoti pāpaṃ.
 Bhīruṃ pasamsanti na tattha sūraṃ,
 Bhayā hi santo na karonti pāpaṃ.
75. Hīnena brahmacariyena, khattiye upapajjati.
 Majjhimena ca devattaṃ, uttamera visujjhati.
76. Addhā hi dānaṃ bahudhā pasatthaṃ,
 Dānā ca kho dhammapadaṃva seyyo.
 Pubbeva hi pubbataveva santo,
 Nibbānameva ’jjhagamuṃ sapañña’ ’ti—

evamekekāya gāthāya anumodanaṃ katvā tatheva agamiṃsu saddhiṃ
 parikkhārehi.

Tattha **dhammaladdhassā**ti khīṇāsavaṃ ādiṃ katvā yāva
 sukkhavipassakayogāvacaro puggalo dhammassa laddhattā dhammaladdho
 nāma. Sveva uṭṭhānavīriyena tassa dhammassa adhigatattā
 uṭṭhānavīriyādhigato nāma. Tassa puggalassa yo jantu dadāti dānanti attho,
 dhammena laddhassa uṭṭhānasāṅkhātena

vīriyena adhiḡatassa deyyadhammassa aggaṃ gaheṭvā yo jantu sīlavantesu dānaṃ dadātīti attho. Upayogatthe vā sāmivacanaṃ katvāpettha attho veditabbo. **Vetaraṇinti** desanāsīsametaṃ, aṭṭha mahāniraye soḷasa ca ussade atikkamitvāti attho. **Dibbāni ṭhānāni upetīti** devaloke uppajjati.

Samānamāhūti sadisaṃ vadanti. Khayabhīrukassa hi dānaṃ natthi, bhayabhīrukassa yuddhaṃ natthi. Jīvite ālayaṃ vijahitvā yujjhantova yujjhitaṃ sakkoti, bhogesu ālayaṃ vijahitvā dāyako kātuṃ sakkoti, teneva taṃ ubhayaṃ “samānaṃ”ti vadanti. **Appāpi santāti** thokaṃpi samānā pariccattajīvitā bahuke jinanti, evameva appāpi muñcacetanā bahumpi maccheracittaṃ lobhādīṃ vā kilesagahanaṃ¹ jināti. **Appampi ceti** thokampi ce deyyadhammaṃ kammaṇca phalaṇca saddahanto deti. **Teneva soti** tena parittadeyyadhammavattukena parittakenāpi cāgena so parattha sukhī hoti mahārājāti.

Viceyya dānanti dakkhiṇaṇca dakkhiṇeyyaṇca vicinitvā dinnadānaṃ. Tattha yaṃ vā taṃ vā adatvā aggaṃ paṇītaṃ deyyadhammaṃ vicinitvā dadanto dakkhiṇaṃ vicināti nāma, yesaṃ tesaṃ vā adatvā sīlādiguṇasampanne vicinitvā tesaṃ dadanto dakkhiṇeyyaṃ vicināti nāma. **Sugatappasatthanti** evarūpaṃ dānaṃ Buddhahi pasatthaṃ. Tattha dakkhiṇeyyavicinanaṃ dassetuṃ “**ye dakkhiṇeyyā**”ti-ādi vuttaṃ. Tattha **dakkhiṇeyyāti** dakkhiṇāya anucchavikā Buddhādayo.

Pāṇabhūtānti pāṇasaṅkhātāni bhūtāni. **Aheṭhayaṃ caranti** kāruṇṇena aviheṭhayanto caramāno. **Parūpavādāti** parūpavādabhayena pāpaṃ na karoti. **Bhīrunti** upavādabhīrukaṃ. **Na² tattha sūranti** yo pana ayonisomanasikārena tasmīṃ upavāde sūro hoti, taṃ paṇḍitā nappasaṃsanti. **Bhayaṃ hīti** upavādabhayena hi paṇḍitā pāpaṃ na karonti.

Hīna brahmacariyenāti bāhiraṭṭhāyatane tāva methunaviraṭṭisīlamattakaṃ hīnaṃ brahmacariyaṃ nāma, tena khattiyakule uppajjati. Jhānassa upacāramattaṃ majjhimaṃ, tena devaloke uppajjati. Aṭṭha samāpattiyo uttamaṃ,

1. Maccheracittalobhādīkilesagahanaṃ (Syā), maccheracittaṃ lobhādigataṃ kilesagahanaṃ (Ka)

2. Na hi (Sī, Syā, I)

tena brahmaloke uppajjanto visujjhati nāma. Sāsane pana sīlavantasseva ekam devanikāyaṃ paṇidhāya brahmacariyaṃ hīnaṃ nāma, parisuddhasīlasseva samāpattinibbattanam majjhimam nāma, parisuddhasīle thatvā vipassanam vaddhetvā arahattuppatti uttamaṃ nāma.

Osānagāthāya ayamatto—mahārāja kiñcāpi ekamseneva dānam bahudhā pasattham vaṇṇitam, dānato¹ pana samathavipassanāsāṅkhātāṃ nibbānasāṅkhātāṇa dhammakotṭhāsabhūtaṃ dhammapadameva uttaritaram. Kimkāraṇā? Pubbeva hi imasmiṃ kappe Kassapadasabalādayo pubbataveva vessabhūdasabalādayo santo sappurisā sapaññā samathavipassanam bhāvetvā nibbānameva ajjhagamum adhigatāti.

Evam satta Paccekabuddhā² anumodanāya rañño amatamahānibbānam vaṇṇetvā rājānam appamādena ovaditvā vuttanayeneva attano vasanaṭṭhānameva gatā³. Rājāpi saddhiṃ aggamahesiyā dānam datvā yāvajīvam thatvā tato cavitvā saggapuram⁴ pūresi.

Satthā imam dhammadesanam āharitvā “evam pubbepi paṇḍitā viceyya dānam adamsū”ti vatvā jātakam samodhānesi “tadā Paccekabuddhā parinibbāyimsu, Samuddavijayā Rāhulamātā ahosi, Roruvamahārājā pana ahaveva ahosin”ti.

Ādittajātakavaṇṇanā aṭṭhamā.

9. Aṭṭhānājātakavaṇṇanā (425)

Gaṅgā kumudinīti idam Satthā Jetavane viharanto ekam ukkaṇṭhitabhikkhum ārabba katesi. Tañhi bhikkhum Satthā “saccam kira tvaṃ bhikkhu ukkaṇṭhitosī”ti pucchitvā “saccam bhante”ti vutte “kimkāraṇā”ti vatvā “kilesavasenā”ti vutte “bhikkhu mātugāmo nāma akataññū mittadubbhī avissāsaniyo, atīte paṇḍitā devasikam sahasam dentāpi mātugāmaṃ tosetum⁵ nāsakkhimsu, sā ekadivasamattam sahasam

1. Dānā (Syā)

2. Sattamapaccekabuddho (Sī, I)

3. Gato (Sī, I)

4. Saggapadam (Sī, I)

5. Posetum (Sī)

alabhivāva te gīvāyaṃ gāhāpetvā niharāpesi, evaṃ akataññū mātukāmo, mā tassa kāraṇā kilesavasaṃ gacchā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadaṭṭe rajjaṃ kārente tassa ca putto Brahmadaṭṭakumāro, Bārāṇasiseṭṭhino ca putto Mahādhanakumāro nāma. Te ubhopi sahaṃsukīlakā sahāyakā ahesuṃ, ekācariyakuleyeva sippaṃ gaṇhiṃsu. Rājakumāro pitu accayena rajje paṭiṭṭhāsi, seṭṭhiputtapissa santikeyeva ahosi. Bārāṇasiyaṃ ekā nagarasobhiṇī vaṇṇadāsī abhirūpā ahosi sobhaggappattā. Seṭṭhiputto devasikaṃ sahaṃsaṃ datvā niccakāle tāyeva saddhiṃ abhiramanto pitu accayena seṭṭhiṭṭhānaṃ labhivāpi na taṃ vijahi, tatheva devasikaṃ sahaṃsaṃ datvā abhirami. Seṭṭhiputto divasassa tayo vāre rājupaṭṭhānaṃ gacchati. Athassa ekadivasaṃ rājupaṭṭhānaṃ gatassa rañña saddhiṃ samullapantasseva sūriyo atthaṅgami, andhakāraṃ jātāṃ. So rājikulā nikkhamitvā “idāni gehaṃ gantvā āgamanavelā natthi, nagarasobhiṇiyāyeva gehaṃ gamissāmi”ti upaṭṭhāke uyyojetvā ekakova tassā gehaṃ pāvisi. Atha naṃ sā disvā “ayya putta sahaṃsaṃ ābhatan”ti āha. Bhadde ahaṃ ajeva ativikālo jāto, tasmā gehaṃ agantvā manusse uyyojetvā ekakova pavitṭhosmi, sve pana te dve sahaṃsāni dassāmi.

Sā cintesi “sacāhaṃ ajja okāsaṃ karissāmi, aññesupi divasesu tucchahatthakova āgamiṃsi, evaṃ me dhaṇaṃ parihāyissati, na dāniṃsa okāsaṃ karissāmi”ti. Atha naṃ evamāha “sāmi mayā vaṇṇadāsiyo nāma, amhākaṃ sahaṃsaṃ adatvā keḷi nāma natthi”ti. “Bhadde sve diguṇaṃ āharissāmi”ti punappunaṃ yāci. Nagarasobhiṇī dāsiyo āṇāpesi “etassa idha ṭhatvā maṃ oloketuṃ mā adattha, gīvāyaṃ taṃ gahetvā niharitvā dvāraṃ pidahathā”ti. Taṃ sutvā dāsiyo tathā karimsu. Atha so cintesi “ahaṃ imāya saddhiṃ asītikoṭidhaṇaṃ khādāmi, sā maṃ ekadivasaṃ tucchahatthaṃ disvā gīvāyaṃ gahetvā niharāpesi, aho mātukāmo nāma pāpo nillajjo akataññū mittadubbhī”ti. So mātukāmassa agūṇaṃ anussarantova virajji, paṭikūlasaññaṃ paṭilabhi, gharāvāsepi

ukkaṇṭhito “kiṃ me gharāvāsena, ajjeva nikkhamitvā pabbajissāmī”ti puna gehaṃ agantvā rājānampi adisvāva nagarā nikkhamitvā araṇṇaṃ pavisitvā Gaṅgātīre assamaṃ māpetvā isipabbajjaṃ pabbajitvā jhānābhīṇṇāyo uppādetvā vanamūlaphalāhāro tattha vāsaṃ kappesi.

Rājā taṃ apassanto “kahaṃ mama sahāyo”ti pucchi. Nagarasobhiṇiyāpi katakammaṃ sakalanagare pākaṭaṃ jātaṃ. Athassa tamatthaṃ ācikkhitvā “iti te deva sahāyo lajjāya gharaṃpi agantvā araṇṇaṃ pavisitvā pabbajito bhavissatī”ti āhaṃsu. Rājā taṃ sutvā nagarasobhiṇiṃ pakkosāpetvā “saccaṃ kira tvaṃ ekadivasaṃ sahasaṃ alabhitvā mama sahāyaṃ gīvāyaṃ gāhāpetvā nīharāpesī”ti pucchi. Saccaṃ devāti. Pāpe jammi sīghaṃ mama sahāyassa gataṭṭhānaṃ gantvā taṃ ānehi, no ce ānessasi, jāvitaṃ te natthīti. Sā raṇṇo vacanaṃ sutvā bhītā rathaṃ āruya mahantena parivārena nagarā nikkhamitvā tassa vasanaṭṭhānaṃ pariyesantī sutavasena taṃ ṭhānaṃ sutvā tattha gantvā vanditvā “ayya mayā andhabālabhāvena kataṃ dosaṃ khamatha, ahaṃ na punevaṃ karissāmī”ti yācitvā “sādhu khamāmi te, natthi me tayi āghāto”ti vutte “sace me khamatha, mayā saddhiṃ rathaṃ abhiruhatha¹, nagaraṃ gacchissāma, gatakāle yaṃ mama ghare dhanam atthi, sabbaṃ dassāmī”ti āha. So tassā vacanaṃ sutvā “bhadde idāni tayā saddhiṃ gantuṃ na sakkā, yadā pana imasmiṃ loke yena na bhavitabbaṃ, taṃ bhavissati, api nāma tadā gaccheyyan”ti vatvā paṭhamaṃ gāthamāha—

77. “Gaṅgā kumudinī santā, saṅkhavaṇṇā ca kokilā.

Jambū tālaphalaṃ dajjā, atha nūna tadā siyā”ti.

Tassattho—bhadde yathā hi kumudasarā kumudehi saṅchannā tiṭṭhanti, tatheva sace sakalāpi mahāgaṅgā kumudinī sīghasotaṃ² pahāya santā upasantā siyā, sabbe kokilā ca saṅkhavaṇṇā bhaveyyuṃ, sabbo jamburukkho ca tālaphalaṃ dadeyya. **Atha nūna tadā siyāti** atha tādise kāle amhākampi samāgamo nūna siyā, bhaveyya nāmāti vuttaṃ hoti.

1. Abhiruyha (Ka)

2. Sīghasotabhāvaṃ (Syā, Ka)

Evañca vatvā punapi tāya “chi ayya gacchāmā”ti vutte “gacchissāmā”ti vatvā “kasmim kālē”ti vutte “asukasmiñca asukasmiñcā”ti vatvā sesagāthā abhāsi—

78. “Yadā kacchapalomānaṃ, pāvāro tividho siyā.
Hemantikaṃ pāvuraṇaṃ, atha nūna tadā siyā.
79. Yadā makasapādānaṃ¹, aṭṭālo sukato siyā.
Daḷho ca vikampī ca, atha nūna tadā siyā.
80. Yadā sasavisāṇānaṃ, nisseṇī sukatā siyā.
Saggassārohaṇatthāya, atha nūna tadā siyā.
81. Yadā nisseṇimārūya, candaṃ khādeyyu mūsikā.
Rāhuñca paripāteyyuṃ, atha nūna tadā siyā.
82. Yadā surāghaṭaṃ pitvā, makkhikā gaṇacāriṇī.
Aṅgāre vasaṃ kappeyyuṃ, atha nūna tadā siyā.
83. Yadā bimboṭṭhasampanno, gadrabho sumukho siyā.
Kusalo naccagītassa, atha nūna tadā siyā.
84. Yadā kākā ulūkā ca, mantayeyyuṃ rahogaṭā.
Aññaṃaññaṃ pihayeyyuṃ, atha nūna tadā siyā.
85. Yadā muḷālapattānaṃ, chattaṃ thirataṃ siyā.
Vassassa paṭighātāya, atha nūna tadā siyā.
86. Yadā kulako sakuṇo, Pabbataṃ Gandhamādanaṃ.
Tuṇḍenādāya gaccheyya, atha nūna tadā siyā.
87. Yadā sāmuddikaṃ nāvaṃ, sayantaṃ savaṭākaraṃ.
Ceṭo ādāya gaccheyya, atha nūna tadā siyā”ti.

1. Makasadāṭṭhānaṃ (Sī, I)

Tattha **tiividhoti** eko kacchapalomamayena pupphena, eko tūlena, eko ubhayenāti evaṃ tippakāro. **Hemantikam pāvuraṇanti** himapātasamaye pāvuraṇāya bhavitum samatto. **Atha nūna tadā siyāti** atha tasmim kāle mama tayā saddhim ekamseneva saṃsaggo siyā. Evaṃ sabbattha pacchimapadam yojetabbaṃ. **Aṭṭālo sukatoti** abhiruhitvā yujjhantaṃ purisasataṃ dhāretum yathā sakkoti, evaṃ sukato. **Paripāteyyunti** palāpeyyum. **Āngāreti** vītaṃ kaṅgārasanthare. **Vāsaṃ kappeyyunti** ekekaṃ surāghaṭaṃ pivitvā mattā vaseyyum. **Bimboṭṭhasampannoti** bimbaphalasadisehi oṭṭhehi samannāgato. **Sumukhoti** suvaṇṇa-ādāsasadiṣṭo mukho. **Pihayeyyunti** aññaṃ aññaṃ sampattiṃ icchantā pihayeyyum pattheyyum. **Mūlālapattānanti** saṇhānaṃ mūlālagacchapattānaṃ¹. **Kulakoti**² eko khuddakasakuṇo. **Sāmuḍḍikanti** samuḍḍapakkhandanamahānāvaṃ. **Sayantaṃ savaṭṭakanti** yantena ceva vaṭṭakarena ca saddhim sabbasambhārayuttaṃ. **Ceto ādāyāti** yadā evarūpaṃ nāvaṃ khuddako gāmadārako hatthena gahetvā gaccheyyāti attho.

Iti mahāsatto iminā aṭṭhānaparikappena ekādasa gāthā abhāsi. Taṃ sutvā nagarasobhiṇī mahāsattaṃ khamāpetvā nagaraṃ gantvā rañño taṃ kāraṇaṃ ārocetvā attano jīvitaṃ yācitvā gaṇhi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā “evaṃ bhikkhu mātugāmo nāma akataññū mittadubbhī”ti vatvā saccāni pakāsetvā jātakam samodhānesi, saccapariyosāne ukkaṇṭhitabhikkhu sotāpattiṃ phale patiṭṭhahi. Tadā rājā Ānando ahosi, tāpaso pana ahameva ahosinti.

Aṭṭhānajātakavaṇṇanā navamā.

1. Pulasapattānanti saṇhānaṃ pulasagacchapaṇṇānaṃ (Sī, I), mūlasapattānanti saṇhānaṃ mūlasagacchapattānaṃ (Syā)

2. Kuḷunkoti (Sī, I), kulūkoti (Syā)

10. Dīpījātakavaṇṇanā (426)

Khamanīyaṃ yāpanīyanti idaṃ Satthā Veḷuvane viharanto ekaṃ eḷikaṃ ārabha kathesi. Ekasmiñhi samaye Mahāmoggallānatthero giriparikkhitte ekadvāre giribbajasenāsane vihāsi. Dvārasamīpeyevassa caṅkamo ahosi. Tadā eḷakapālakā “eḷakā ettha carantū”ti giribbajaṃ pavesetvā kīḷantā viharanti. Tesu ekadivasam sāyaṃ āgantvā eḷake gahetvā gacchantesu ekā eḷikā dūre caramānā eḷake nikkhamante adisvā ohīyi. Taṃ pacchā nikkhamantiṃ eko dīpiko disvā “khādissāmi nan”ti giribbajadvāre aṭṭhāsi. Sāpi ito cito ca oloketi taṃ disvā “esa maṃ māretvā khāditukāmatāya ṭhito, sace nivattitvā palāyissāmi, jīvitam me natthi, ajja mayā purisakāraṃ kātuṃ vaṭṭatī”ti cintetvā siṅgāni ukkhipitvā tassa abhimukhaṃ vegena pakkhanditvā dīpikassa “ito gaṇhissāmi, ito gaṇhissāmi”ti vipphandatova gahaṇaṃ anupagantvā vegena palāyitvā eḷakānaṃ antaraṃ pāvisi. Atha therō taṃ tesam kiriyam disvā punadivase gantvā Tathāgatassa ārocetvā “evaṃ bhante sā eḷikā attano upāyakusalatāya parakkamaṃ katvā dīpikato mucchī”ti āha. Satthā “Moggallāna idāni tāva so dīpiko taṃ gahetuṃ nāsakkhi, pubbe pana naṃ viravantiṃ māretvā khādī”ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte Magadharatṭhe bodhisatto ekasmiṃ gāme mahābhogakule nibbattitvā vayappatto kāme pahāya isipabbajjaṃ pabbajitvā jhānābhiññāyo nibbattetvā ciraṃ Himavante vasitvā loṇambilasevanatthāya Rājagahaṃ gantvā ekasmiṃyeva giribbaje paṇṇasālaṃ māpetvā vāsaṃ kappesi. Tadā imināva niyāmena eḷakapālakesu eḷake carantesu ekadivasam evameva ekaṃ eḷikaṃ pacchā nikkhamantiṃ disvā eko dīpiko “khādissāmi nan”ti dvāre aṭṭhāsi. Sāpi taṃ disvā “ajja mayham jīvitam natthi, ()¹ ekenupāyena iminā saddhiṃ madhurapaṭisanthāraṃ katvā hadayamassa mudukaṃ janetvā jīvitam rakkhissāmi”ti cintetvā dūratova tena saddhiṃ paṭisanthāraṃ katontī āgacchamānā paṭhamam gāthamāha—

1. (Addhā mayham jīvitatthāya parakkamaṃ kātuṃ vaṭṭatī) (Ka)

88. “Khamanīyaṃ yāpanīyaṃ, kacci mātula te sukhaṃ.

Sukhaṃ te amma avaca, sukhakāmāva te mayan”ti.

Tattha **sukhaṃ te amma**ti mayhaṃ mātāpi “tumhākaṃ sukhaṃ puccheyyāsī”ti¹ ajja maṃ avacāti attho. **Mayanti** mātula mayampi tumhākaṃ sukhaṃ eva icchāmāti.

Taṃ sutvā dīpiko “ayaṃ dhuttikā² maṃ mātulavādena vañcetukāmā, na me kakkhaḷabhāvaṃ jānāti”ti cintetvā dutiyaṃ gāthamāha—

89. “Naṅguṭṭhaṃ me avakkamma, heṭṭhayitvāna eḷike.

Sā’jja mātulavādena, muñcitabbā nu maññasi”ti.

Tassattho—tvaṃ mama naṅguṭṭhamañḍalaṃ akkamitvā heṭṭhayitvā āgacchasi, sā tvaṃ “ajja mātulavādena muñcitabbāhamasmi”ti maññasi nu, evaṃ maññasi maññeti³.

Taṃ sutvā itarā “mātula mā evaṃ kari”ti vatvā tatiyaṃ gāthamāha—

90. “Puratthāmukho nisinnosi, ahaṃ te mukhamāgatā.

Pacchato tuyhaṃ naṅguṭṭhaṃ, kathaṃ khvāhaṃ avakkamin”ti.

Tattha **mukhanti** abhimukhaṃ. **Kathaṃ khvāhaṃ avakkaminti** tava pacchato ṭhitaṃ ahaṃ kathaṃ avakkaminti attho.

Atha naṃ so “kiṃ kathesi eḷike, mama naṅguṭṭhassa aṭṭhitaṭṭhānaṃ⁴ nāma natthī”ti vatvā catutthaṃ gāthamāha—

91. “Yāvātā caturō dīpā, sasamuddā sapabbatā.

Tāvātā mayhaṃ naṅguṭṭhaṃ, kathaṃ kho taṃ vivajjayī”ti.

Tattha **tāvātā** ettakaṃ ṭhānaṃ mama naṅguṭṭhaṃ parikkhipitvā gatanti vadati.

Taṃ sutvā eḷikā “ayaṃ pāpo madhurakathāya na allīyati, paṭisattu hutvā tassa kathessamī”ti vatvā pañcamaṃ gāthamāha—

1. Iccheyyāsīti (Syā, Ka)

2. Muhuttikā (Ka)

3. Maññasinu, na evaṃ maññāhīti (Ka)

4. Naṅguṭṭharahitaṭṭhānaṃ (Sī, Syā)

92. “Pubbeva me’tamakkhimsu, mātā pitā ca bhātaro.

Dīghaṃ duṭṭhassa naṅguṭṭhaṃ, sāmhi vehāyasā’gatā”ti.

Tattha **akkhimsūti** pubbeva me etaṃ mātā ca pitā ca bhātaro ca ācikkhimsu. **Sāmhīti** sā ahaṃ nātakānaṃ santikā tava naṅguṭṭhassa dīghabhāvaṃ sutvā tava naṅguṭṭhaṃ pariharantī **vehāyasā** ākāsenā āgatāti.

Atha naṃ so “jānāmi te ahaṃ ākāsenā āgatabhāvaṃ, evaṃ āgacchantī pana mayhaṃ bhakkhe nāsetvā āgatāsī”ti vatvā chaṭṭhaṃ gāthamāha—

93. “Tañca disvāna āyantim, antalikkhasmi eḷike.

Migasam̐gho palāyittha, bhakkho me nāsito tayā”ti.

Taṃ sutvā itarā maraṇabhayaabhītā aññaṃ kāraṇaṃ āharitum asakkonti “mātula mā evarūpaṃ kakkhaḷakammaṃ kari, jīvitaṃ me dehī”ti vilapi. Itaropi naṃ vilapantiññeva khandhe gahetvā māretvā khādi.

94. “Iccevaṃ vilapantiyā, eḷakiyā ruhagghaso.

Galakaṃ anvāvamaddi, natthi duṭṭhe subhāsitaṃ.

95. Neva duṭṭhe nayo atthi, na dhammo na subhāsitaṃ.

Nikkamaṃ duṭṭhe yuñjetha, so ca sabbhiṃ na rañjati”ti—

imā dve abhisambuddhagāthā.

Tattha **ruhagghasoti** ruhirabhakkho lohitaṇṇāyā sāhasikadīpiko. **Galakaṃ anvāvamaddīti** gīvaṃ maddi, ḍaṃsitvā phālesīti¹ attho. **Nayoti** kāraṇaṃ. **Dhammoti** sabhāvo. **Subhāsitaṃ** sukathitavacanāṃ, sabbametaṃ duṭṭhe natthīti attho. **Nikkamaṃ duṭṭhe yuñjethāti** bhikkhave duṭṭhapuggale parakkamameva yuñjeyya. **So ca sabbhiṃ na rañjati**ti so pana puggalo sabbhiṃ sundaraṃ subhāsitaṃ na rañjati, na piyāyatīti attho. Tāpaso tesāṃ kiriyaṃ sabbaṃ addasa.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi “tadā eḷikāva etarahi eḷikā ahosi, dīpikopi etarahi dīpikova, tāpaso pana ahameva ahosi”ti.

Dīpijātakavaṇṇanā dasamā.

Jātakuddānaṃ

Kaccānī Aṭṭhasaddaṇca, Sulasā ca Sumaṅgalaṃ.
Gaṅgamālaṇca Cetiyaṃ, Indriyaṇceva Ādittaṃ.
Aṭṭhānaṇceva Dīpi ca, dasa aṭṭhanipātake.

Aṭṭhakanipātavaṇṇanā niṭṭhitā.

9. Navakanipāta

1. Gijjhajātakavaṇṇanā (427)

Parisaṅkupatho nāmāti idaṃ Satthā Jetavane viharanto ekaṃ dubbacabhikkhuṃ ārabba kathesi. So kira eko kulaputto niyyānikasāsane pabbajitvāpi atthakāmehi ācariyupajjhāyehe ceva sabrahmacārīhi ca “evaṃ te abhikkamitabbaṃ, evaṃ paṭikkamitabbaṃ, evaṃ ālokitabbaṃ, evaṃ vilokitabbaṃ, evaṃ samiñjitabbaṃ, evaṃ pasāritabbaṃ, evaṃ nivāsetabbaṃ, evaṃ pārupitabbaṃ, evaṃ patto gahetabbo, yāpanamattaṃ bhattaṃ gahetvā paccavekkhitvāva paribhuñjitabbaṃ, indriyesu guttadvārena bhojane mattaññunā jāgariyamanuyuttaṃ bhavitabbaṃ, idaṃ āgantukavattaṃ nāma jānitabbaṃ, idaṃ gamikavattaṃ nāma, imāni cuddasa khandhakavattāni, asīti mahāvattāni. Tattha te sammā vattitabbaṃ, ime terasa dhutaṅgaguṇā nāma, ete samādāya vattitabbaṃ”ti ovadiyamāno dubbaco ahosi akkhamo appadakkhiṇaggāhī anusāsaniṃ. “Ahaṃ tumhe na vadāmi, tumhe pana maṃ kasmā vadatha, ahameva attano atthaṃ vā anattaṃ vājanissāmī”ti¹ attānaṃ avacanīyaṃ akāsi. Athassa dubbacabhāvaṃ ñatvā bhikkhū dhammasabhāyaṃ aguṇakathaṃ kathentā nisīdimsu. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte taṃ bhikkhuṃ pakkosāpetvā “saccaṃ kira tvaṃ bhikkhu dubbaco”ti pucchitvā “saccaṃ”ti vutte “kasmā bhikkhu evarūpe niyyānikasāsane pabbajitvā atthakāmānaṃ vacanaṃ na karosi, pubbepi tvaṃ paṇḍitānaṃ vacanaṃ akatvā verambhavātamukhe cuṇṇavicuṇṇo jāto”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Gijjhakūṭe pabbate bodhisatto gijjhayoniyāṃ nibbatti. Putto panassa Supatto nāma gijjharājā anekasahassagijjhaparivāro thāmasampanno ahosi. So mātāpitāro posesi, thāmasampannattā pana atidūraṃ uppatati. Atha naṃ pitā “tāta ettaṃ nāma thānaṃ atikkamitvā na gantabbaṃ”ti ovadi. So “sādhū”ti vatvāpi ekadivasaṃ

1. Karissāmīti (Syā, Ka)

pana vuṭṭhe deve gijjhehi saddhim uppativā sese ohāya atibhūmiṃ gantvā
verambhavātamukhaṃ patvā cuṇṇavicuṇṇabhāvaṃ pāpuṇi. Satthā tamatthaṃ
dassento abhisambuddho hutvā gāthā abhāsi—

1. “Parisaṅkupatho nāma, gijjhapanto sanantano.
Tatrāsi mātāpitaro, gijjho posesi jiṇṇake.
Tesaṃ ajagaramedaṃ, accahāsi bahuttaso.
2. Pitā ca puttāṃ avaca, jānaṃ uccaṃ papātināṃ.
Supattaṃ thāmasampannaṃ, tejassim dūragāmināṃ.
3. Pariplavantaṃ pathaviṃ, yadā tāta vijānāhi.
Sāgarena parikkhittaṃ, cakkamva parimaṇḍalaṃ.
Tato tāta nivattassu, māssu etto paraṃ gami.
4. Udapattosi vegena, balī pakkhī dijuttamo.
Olokayanto vakkaṅgo, pabbatāni vanāni ca.
5. Addassa pathaviṃ gijjho, yathā’sā’si pitu’ssutaṃ.
Sāgarena parikkhittaṃ, cakkamva parimaṇḍalaṃ.
6. Tañca so samatikkamma, parameva’ccavattatha.
Tañca vātasikhā tikkhā, accahāsi baliṃ dijaṃ.
7. Nāsakkhā’tigato poso, punadeva nivattitum.
Dijo byasanamāpādi, verambhānaṃ vasaṃ gato.
8. Tassa puttā ca dārā ca, ye caññe anujivino.
Sabbe byasanamāpāduṃ, anovādakare dije.
9. Evampi idha vuṭṭhānaṃ, yo vākyāṃ nāvabujjhati.
Atisīmacaro ditto, gijjhovā’titasāsano.
Sa ve byasanaṃ pappoti, akatvā vuḍḍhasāsanaṃ”ti.

Tattha **parisaṅkupathoti** saṅkupatho. Manussā hiraññasuvaṇṇatthāya
gacchantā tasmim padese khāṇuke koṭṭetvā tesu rajjuyo bandhitvā gacchanti,
tena so gijjhapabbate jaṅghamaggo “saṅkupatho”ti vuccati.

Gijjhapanthoti gijjhapabbatamatthake mahāmaggo. **Sanantanoti** porāṇo. **Tatrāsīti** tasmim̐ gijjhapabbatamatthake saṅkupathe eko gijjho āsi, so jiṇṇake mātāpitaro posesi. **Ajagaramedanti** ajagarānaṃ medaṃ. **Accahāsīti** ativiya āhari. **Bahuttasoti** bahuso¹. **Jānaṃ uccaṃ papātinanti** “putto te atiuccaṃ ṭhānaṃ laṅghatī”ti sutvā “ucce papātī ayan”ti jānanto. **Tejassinti** purisatejasampannaṃ. **Dūragāminanti** teneva tejena dūragāmiṃ. **Pariplavantanti** uppalapattaṃ viya uduke uplavamaṇaṃ. **Vijānahīti** vijānāsi. **Cakkaṃva parimaṇḍalanti** yasmiṃ te padese ṭhitassa samuddena paricchinnō jambudīpo cakkamaṇḍalaṃ² paññāyati, tato tāta nivattāhīti ovadanto evamāha.

Udapattosīti pitu ovādaṃ akatvā ekadivasam̐ gijjhehi saddhiṃ uppatito te ohāya pitarā kathitaṭṭhānaṃ agamāsi. **Olokayantoti** taṃ ṭhānaṃ patvā heṭṭhā olokento. **Vakkaṅgoti** vaṅkagīvo. **Yathā’sā’si pitu’ssutanti** yathāssa pitu santikā sutam̐ āsi, tatheva addasa, “yathāssāsī”tipi³ pāṭho. **Parameva’ccavattathāti** pitarā akkhātaṭṭhānato paraṃ ativattova. **Taṅca vātasikhā tikkhāti** taṃ anovādakaṃ balim̐pi samānaṃ dijaṃ tikhīṇaverambhavātasikhā accahāsi atihari, cuṇṇavicuṇṇaṃ akāsi. **Nāsakkhā’ti gatoti** nāsakkhi atigato. **Posoti** satto. **Anovādakareti** tasmim̐ dije paṇḍitānaṃ ovādaṃ akaronte sabbepi te mahādukkhaṃ pāpuṇim̐su. **Akatvā vuḍḍhasāsananti** vuḍḍhānaṃ hitakāmānaṃ vacanaṃ akatvā evameva byasanaṃ mahādukkhaṃ pāpuṇāti. Tasmā tvaṃ bhikkhu mā gijjhasadiso bhava, atthakāmānaṃ vacanaṃ karohīti. So Satthārā evaṃ ovadito tato paṭṭhāya suvaco ahosi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi “tadā dubbacagijjho etarahi dubbacabhikkhu ahosi, gijjhapitā pana ahameva ahosin”ti.

Gijjhajātakavaṇṇanā paṭhamā.

1. Bahuttatoti bahūtato (Sī, I)

2. Cakkaṃva (Sī, Syā, I)

3. Yathayāsītipi (Ka)

2. Kosambiyajātakavaṇṇanā (428)

Puthusaddoti idaṃ Satthā Kosambin nissāya Ghositārāme viharanto Kosambiyaṃ bhaṇḍanakārake bhikkhū ārabha kathesi. Vatthu **Kosambakakkhandhake**¹ āgatameva, ayaṃ panettha saṅkhepo. Tadā kira dve bhikkhū ekasmiṃ āvāse vasimsu vinayadharo ca suttantiko ca. Tesu suttantiko ekadivasam sarīravalañjam katvā udakakoṭṭhake ācamana-udakāvasesaṃ bhājane ṭhapetvā nikkhami. Pacchā vinayadharo tattha pavittṭho taṃ udakaṃ disvā nikkhamitvā itaraṃ pucchi “āvuso tayā udakaṃ ṭhapitaṃ”ti. Āmāvusoti. Kiṃ panettha āpattibhāvaṃ na jānāsīti. Āmāvuso na jānāmīti. Hoti āvuso ettha āpattīti. Tena hi paṭikarissāmi nanti. Sace pana te āvuso asaṅcicca asatiyā kataṃ, natthi āpattīti. So tassā āpattiyā anāpattidiṭṭhi ahoṣi. Vinayadharopi attano nissitakānaṃ “ayaṃ suttantiko āpattiṃ āpajjamānopi na jānāti”ti ārocesi. Te tassa nissitake disvā “tumahākaṃ upajjhāyo āpattiṃ āpajjitvāpi āpattibhāvaṃ na jānāti”ti āhaṃsu. Te gantvā attano upajjhāyassa ārocesuṃ. So evamāha “ayaṃ vinayadharo pubbe ‘anāpatti’ti vatvā idāni ‘āpatti’ti vadati, musāvādī eso”ti. Te gantvā “tumahākaṃ upajjhāyo musāvādī”ti evaṃ aññamaññaṃ kalahaṃ vaḍḍhayimsu. Tato vinayadharo okāsaṃ labhitvā tassa² āpattiyā adassanena ukkhepanīyakammaṃ akāsi. Tato paṭṭhāya tesaṃ paccayadāyakā upāsakāpi dve koṭṭhāsā ahesuṃ. Ovādapatiḡgāhikā bhikkhuniyopi ārakkhadevatāpi dve koṭṭhāsā ahesuṃ. Tāsaṃ sandiṭṭhasambhattā ākāsaṭṭhadevatāpi yāva brahmalokā sabbe puthujjanā dve pakkhā ahesuṃ. Yāva Akaniṭṭhabhavanā pana idaṃ kolāhalaṃ agamāsi.

Atheko bhikkhu Tathāgataṃ upasaṅkamtvā ukkhepakānaṃ “dhammikenewa kammena ayaṃ ukkhitto, ukkhittānuvattakānaṃ adhammikenewa kammena ukkhitto”ti laddhiṃ, ukkhepakehi vāriyamānānampi tesaṃ taṃ anuparivāretvā caraṇabhāvañca Satthu ārocesi. Bhagavā “samaggā kira hontū”ti dve vāre pesetvā “na icchanti bhante samaggā bhavitun”ti

1. Vi 3. 480 piṭṭhe.

2. Tassā (Syā)

sutvā tatiyavāre “bhinno bhikkhusaṃgho”ti tesam santikaṃ gantvā ukkhepakānaṃ ukkhepane, itaresaṇca asaṇcicca āpattiyaṃ adassane ādīnavam vatvā pakkāmi. Puna tesam tattheva ekasīmāyaṃ uposathādīni kāretvā¹ bhattaggādīsu bhaṇḍanaajātānaṃ “āsanantarikāya nisīditabban”ti bhattagge vattam paññāpetvā “idānipi bhaṇḍanaajātā viharantī”ti sutvā tattha gantvā “alam bhikkhave mā bhaṇḍanan”ti-ādīni vatvā aññatarena bhikkhunā dhammavādīnā Bhagavato vihesam anicchanta “āgametu bhante Bhagavā Dhammasāmi, appossukko bhante Bhagavā diṭṭhadhammasukhavihāram anuyutto viharatu, mayaṃ tena bhaṇḍanena kalahena viggahena vivādena paññāyissāmā”ti vutte—

Bhūtapubbaṃ bhikkhave Bārāṇasīyaṃ Brahmaddatto nāma Kāsirājā ahoṣīti Brahmaddattena Dīghītissa Kosalarañño rajjaṃ acchinditvā aññātakavesena vasantassa māritabhāvañceva Dīghāvukumārena attano jīvite dinne tato paṭṭhāya tesam samaggabhāvañca kathetvā “tesaṃhi nāma bhikkhave rājūnaṃ ādinnadaṇḍānaṃ ādinnasatthānaṃ evarūpaṃ khantisoraccaṃ bhavissati, idha kho taṃ bhikkhave sobhetha, yaṃ tumhe evaṃ svākkhāte dhammavinaye pabbajitā samānā khamā ca bhavyeyātha soratā cā”ti ovaditvā dutiyampi tatiyampi “alam bhikkhave mā bhaṇḍanan”ti vāretvā anoramante disvā “pariyādiṇṇarūpā kho ime moghapurisā, na yime sukarā saññāpetun”ti pakkamitvā punadivase piṇḍapātapaṭikkanto Gandhakuṭiyā thokaṃ vissamitvā senāsanaṃ saṃsāmetvā attano pattacīvaramādāya saṃghamañjhe ākāse ṭhatvā imā gāthā abhāsi—

10. “Puthusaddo samajano, na bālo koci maññatha.

Samghasmiṃ bhijjamānasmiṃ, nāññaṃ bhiyyo amaññaruṃ.

11. Parimuṭṭhā paṇḍitābhāsā, vācāgocarabhāṇino.

Yāvicchanti mukhāyāmaṃ, yena nītā na taṃ vidū.

12. Akkocchi maṃ avadhi maṃ, ajini maṃ ahāsi me.

Ye ca taṃ upanayhanti, veraṃ tesam na sammati.

13. Akkocchi maṃ avadhi maṃ, ajini maṃ ahāsi me.
Ye ca taṃ nupanayhanti, veraṃ tesūpasammati.

14. Na hi verena verāni, sammantīdha kudācanaṃ.
Averena ca sammanti, esa dhammo sanantano.

15. Pare ca na vijānanti, mayametta yamāmase.
Ye ca tattha vijānanti, tato sammanti medhagā.

16. Aṭṭhicchinnā pāṇaharā, gavāssadhanahārino.
Raṭṭhaṃ vilumpamānānaṃ, tesampi hoti saṅgati.
Kasmā tumhāka no siyā.

17. Sace labhetha nipakaṃ sahāyaṃ,
Saddhiṃ caraṃ sādhuvihāridhīraṃ.
Abhibhuyya sabbāni parissayāni,
Careyya tenattamano satīmā.

18. No ce labhetha nipakaṃ sahāyaṃ,
Saddhiṃcaraṃ sādhuvihāridhīraṃ.
Rājāva raṭṭhaṃ vijitaṃ pahāya,
Eko care Mātaṅga’raññeva nāgo.

19. Ekassa caritaṃ seyyo,
Natthi bāle sahāyatā.
Eko care na pāpāni kayirā,
Appossukko Mātaṅga’raññeva nāgo”ti.

Tattha puthu mahāsaddo assāti **puthusaddo**. **Samajanoti** samāno ekasadiṣo jano, sabbovāyaṃ bhaṇḍanakāraḥajano samantato saddanicchāraṇena puthusaddo ceva sadiṣo cāti vuttaṃ hoti. **Na bālo koci maññathāti** tattha koci ekopi “ahaṃ bālo”ti na maññittha, sabbe paṇḍitamānino, sabbovāyaṃ bhaṇḍanakāraḥajano janoyeva. **Nāññaṃ bhiyyo amaññarunti** koci ekopi “ahaṃ

bālo”ti na maññittha, bhiyyo ca saṁghasmim bhijjamāne aññampi ekam¹
 “mayham kāraṇa saṁgho bhijjati”ti idaṁ kāraṇaṁ na maññitthāti attho.

Parimutṭhāti mutṭhassatino. **Paṇḍitābhāsāti** attano paṇḍitamānena
 paṇḍitasadisā. **Vācāgocarabhāṇinoti** rā-kārassa rassādeso² kato, vācāgocarā
 ca na satipaṭṭhānādi-ariyadhammagocarā, bhāṇino ca. Kathaṁ bhāṇino?
Yāvicchanti mukhāyāmanti, yāva mukhaṁ pasāretuṁ icchanti, tāva
 pasāretvā aggapādehi ṭhatvā bhāṇino, ekopi saṁghagāravena
 mukhasaṅkocanaṁ na karotīti attho. **Yena nītāti** yena bhaṇḍanena imaṁ
 nillajjabhāvaṁ nītā. **Na taṁ vidūti** evaṁ “ādīnavaṁ idan”ti taṁ na jānanti.

Ye ca taṁ upanayhantīti taṁ “akkocchi man”ti-ādikaṁ ākāraṁ ye
 upanayhanti. **Sanantanoti** porāṇo. **Pareti** paṇḍite ṭhapetvā tato aññe
 bhaṇḍanakāraḁ pare nāma. Te ettha saṁghamajjhe kolāhalaṁ karontā
 “mayaṁ yamāmase upayamāma³ nassāma, satataṁ samitaṁ maccu
 santikaṁ gacchāmā”ti na jānanti. **Ye ca tattha vijānantīti** ye tattha paṇḍitā
 “mayaṁ maccusamīpaṁ gacchāmā”ti vijānanti. **Tato sammanti medhagāti**
 bhikkhave evaṁ hi te jānantā yonisomanasikāraṁ uppādetvā medhagānaṁ
 kalahānaṁ vūpasamāya paṭipajjanti.

Aṭṭhicchinnāti ayaṁ gāthā Brahmadatañca Dīghāvukumārañca
 sandhāya vuttā. Tesampi hoti saṅgati, kasmā tumhākaṁ na hoti, yesaṁ vo
 neva mātāpitūnaṁ aṭṭhīni chinnāni, na pāṇā haṭā, na gavāssadhaṇāni haṭāni.
 Idaṁ vuttaṁ hoti—bhikkhave tesaṁ hi nāma ādinnadaṇḍānaṁ
 ādinnasatthānaṁ rājūnaṁ evarūpā saṅgati samāgamo
 āvāhavivāhasambandhaṁ katvā ekato pānabhojanaṁ hoti, tumhe evarūpe
 sāsane pabbajitvā attano veramattampi jahitūṁ na sakkotha, ko tumhākaṁ
 bhikkhubhāvoti.

1. Aññopi eko (Sī, Syā, Ka), Vi-Ṭṭha 3. 433; Ma-Ṭṭha 4. 146 piṭṭhesu pana passitabbaṁ.

2. Ākāraṇa akārādeso (Ka)

3. Upamāma (Sī, Syā, I, Ka) Vi-Ṭṭha 3. 433; Ma-Ṭṭha 4. 146 piṭṭhesupi passitabbaṁ.

Sace labhethāti-ādigāthāyo paṇḍitasahāyassa ca bālasahāyassa ca vaṇṇāvaṇṇadīpanattham vuttā. **Abhibhuyya sabbāni parissayānī**ti sabbe pākaṭaparissaye ca paṭicchannaparissaye ca abhibhavitvā tena saddhim attamano satimā careyya. **Rājāva raṭṭham vijitam pahāyāti** yathā attano vijitam raṭṭham Mahājanakarājā ca Arindamarājā ca pahāya ekakova carimsu, evaṃ careyyāti attho. **Mātaṅga’raññeva nāgoti** Mātaṅgo araññe nāgo. **Mātaṅgoti** hatthī vuccati, **nāgoti** mahantādhivacanametam. Yathā hi mātuposako Mātaṅganāgo araññe ekako cari, na ca pāpāni akāsi, yathā ca sīlavahatthināgo, yathā ca Pālileyyako, evaṃ eko care, na ca pāpāni kayirāti vuttam hoti.

Satthā evaṃ kathetvāpi te bhikkhū samagge kātuṃ asakkonto Bālakaloṇakagāmaṃ¹ gantvā Bhaguttherassa ekībhāve ānisaṃsaṃ kathetvā tato tiṇṇam kulaputtānam vasanaṭṭhānam gantvā tesam sāmaggivāse ānisaṃsaṃ kathetvā tato Pālileyyakavanasaṇḍam gantvā tattha temāsam vasitvā puna Kosambim agantvā Sāvattthimeva agamāsi. Kosambivāsinopi upāsakā “ime kho ayyā Kosambakā bhikkhū bahunō amhākaṃ anathassa kārakā, imehi ubbālho Bhagavā pakkanto, imesaṃ neva abhivādanādīni karissāma, na upagatānam piṇḍapātānam dassāma, evaṃ ime pakkamissanti vā veraṃ viramissanti vā Bhagavantam vā pasādessanti”ti sammantayitvā tatheva akaṃsu. Te tena daṇḍakammena pīlitā Sāvattthim gantvā Bhagavantam khamāpesuṃ.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakam samodhānesi “pitā Suddhodanamahārājā ahosi, mātā Mahāmāyā, Dīghāvukumāro pana ahameva ahosi”ti.

Kosambiyajātakavaṇṇanā dutiyā.

1. Bālakaloṇakārāmaṃ (Sī), Bālakaloṇakārāmagāmaṃ (Syā)

3. Mahāsuvaṇṇakavaṇṇanā (429)

Dumo yadā hotīti idaṃ Satthā Jetavane viharanto aññataraṃ bhikkhuṃ ārabha kathesi. So kira Satthu santike kammaṭṭhānaṃ gahetvā Kosalajanapade aññataraṃ paccantagāmaṃ upanissāya araññe vihāsi. Manussā tassa rattitṭhānadivāṭṭhānāni sampādetvā gamanāgamanasampanne ṭhāne senāsaṇaṃ katvā sakkaccaṃ upaṭṭhahimsu. Tassa vassūpagatassa paṭhamamāseyyeva so gāmo jhāyi, manussānaṃ bījamattampi avasiṭṭhaṃ nāhosi. Te tassa paṇītaṃ piṇḍapātaṃ dātuṃ nāsakkhimsu. So sappāyaseṇāsanepi piṇḍapātena kilamanto maggaṃ vā phalaṃ vā nibbattetuṃ nāsakkhi. Atha naṃ temāsaccayena Satthāraṃ vandituṃ āgataṃ Satthā paṭisanthāraṃ katvā “kicci bhikkhu piṇḍapātena na kilamantosi, senāsanasappāyaṇca ahoṣī”ti pucchi. So tamatthaṃ ārocesi. Satthā “tassa senāsaṇaṃ sappāyan”ti ñatvā “bhikkhu samaṇena nāma senāsanasappāye sati loluppacāraṃ pahāya kiñcideva yathāladdhaṃ paribhuñjitvā santuṭṭhena samaṇadhammaṃ kātuṃ vaṭṭati, porāṇakapaṇḍitā tiracchāyayoniyaṃ nibbattitvā attano nivāsasukkhārukkhe cuṇṇaṃ khādantāpi loluppacāraṃ pahāya santuṭṭhā mittadhammaṃ abhinditvā aññattha na gamimsu, tvaṃ pana kasmā ‘piṇḍapāto paritto lūkho’ti sappāyaseṇāsaṇaṃ pariccajī”ti vatvā tena yācito atītaṃ āhāri.

Atīte Himavante Gaṅgātīre ekasmiṃ Udumbaravane anekasatasahassā sukā vasimsu. Tatra eko Suvarājā attano nivāsarukkhassa phalesu khīṇesu yadeva avasiṭṭhaṃ hoti aṅkuro vā pattaṃ vā taco vā papaṭikā vā, taṃ khādītva Gaṅgāya pāṇīyaṃ pivitvā paramappicchasantuṭṭho hutvā aññattha na gacchati. Tassa appicchasantuṭṭhabhāvaguṇena Sakkassa bhavanaṃ kampi. Sakko āvajjamāno taṃ disvā tassa vīmaṃsanatthaṃ attano ānubhāvena taṃ rukkaṃ sukkhāpesi. Rukkho khāṇukamatto hutvā chiddāvachiddo vāte paharante¹ ākoṭiyamāno viya aṭṭhāsi. Tassa chiddehi cuṇṇāni nikkhamanti. Suvarājā tāni cuṇṇāni khādītva Gaṅgāya pāṇīyaṃ pivitvā aññattha agantvā vātātapaṃ agaṇetvā udumbarakhāṇuke nisīdi. Sakko tassa paramappicchabhāvaṃ ñatvā “mittadhammaguṇaṃ kathāpetvā varamassa datvā

1. Vātena paharanto (Syā, Ka)

udumbaram amataphalam karitvā āgamissāmī”ti eko haṁsarājā hutvā Sujam asurakaññaṁ purato katvā taṁ Udumbaravanam gantvā avidūre ekarukkhasa sākāya nisīditvā tena saddhim katham samuṭṭhāpento paṭhamam gāthamāha—

20. “Dumo yadā hoti phalūpapanno,
Bhuñjanti naṁ vihaṅgamā sampatantā.
Khīṇanti ñatvāna dumaṁ phalaccaye,
Disodisaṁ yanti tato vihaṅgamā”ti.

Tassattho—Suvarāja rukkho nāma yadā phalasampanno hoti, tadā taṁ sākato sākham sampatantāva vihaṅgamā bhuñjanti, taṁ pana khīṇam ñatvā phalānam accayena tato rukkhatto disodisaṁ vihaṅgamā gacchantīti.

Evañca pana vatvā tato naṁ uyyojetuṁ dutiyam gāthamāha—

21. “Cara cārikaṁ lohitaṭṭha mā mari,
Kiṁ tvaṁ suva sukkhadumamhi jhāyasi.
Tadīṇha maṁ brūhi vasantasannibha,
Kasmā suva sukkhadumaṁ na riñcasī”ti.

Tattha **jhāyasī**ti kimkāraṇā sukkhakhāṇumatthake jhāyanto pajjhāyanto tiṭṭhasi. **Ingā**ti codanatthe nipāto. **Vasantasannibhā**ti vasantakāle vanasaṇḍo suvagaṇasamokiṇṇo viya nīlobhāso hoti, tena taṁ “vasantasannibhā”ti ālapati. **Na riñcasī**ti na chaḍḍesi.

Atha naṁ Suvarāja “aham haṁsa attano kataññukataveditāya imaṁ rukkham na jahāmi”ti vatvā dve gāthā abhāsi—

22. “Ye ve sakhīnaṁ sakhāro bhavanti,
Paṇaccaye dukkhasukhesu haṁsa.
Khīṇam akhīṇampi na taṁ jahanti,
Santo sataṁ dhammamanussarantā.

23. Soham sataṁ aññatarosmi haṁsa,
Ñātī ca me hoti sakhā ca rukkho.
Taṁ nussahe jīvikattho pahātuṁ,
Khīṇanti ñatvā na he’sa dhammo”ti.

Tattha **ye ve sakhīnaṃ sakhāro bhavantīti** ye sahāyānaṃ sahāyā honti. **Khīṇaṃ akhīṇampīti** paṇḍitā nāma attano sahāyaṃ bhogaparikkhayena khīṇampi akhīṇampi na jahanti. **Sataṃ dhammamanussarantāti** paṇḍitānaṃ paveṇiṃ anussaramānā. **Ñāti ca meti** haṃsarāja ayaṃ rukkho sampiyāyanatthena mayhaṃ ñāti ca samāciṇṇacaraṇatāya¹ sakhā ca. **Jīvikatthoti** tamahaṃ jīvikāya atthiko hutvā pahātuṃ na sakkomi.

Sakko tassa vacanaṃ sutvā tuṭṭho pasaṃsitvā varaṃ dātukāmo dve gāthā abhāsi—

24. “Sādhu sakkhi kataṃ hoti, metti saṃsati santhavo.
Sace’taṃ dhammaṃ rocesi, pāsaṃsosi vijānataṃ.

25. So te suva varaṃ dammi, pattayāna vihaṅgama.
Varaṃ varassu vakkaṅga, yaṃ kiñci manasicchasi”ti.

Tattha **sādhūti** sampahaṃsanaṃ. **Sakkhi kataṃ hoti, metti saṃsati santhavoti** sakhibhāvo ca metti ca parisamajjhe santhavo cāti tayā mittam² kataṃ sādhu hoti laddhakaṃ bhaddakameva. **Sace’taṃ dhammanti** sace etaṃ mittadhammaṃ³. **Vijānatanti** evaṃ sante viññūnaṃ pasaṃsitabbayuttakosīti attho. **So teti** so ahaṃ tuyhaṃ. **Varassūti** icchassu. **Yaṃ kiñci manasicchasi**ti yaṃ kiñci manasā icchasi, sabbaṃ taṃ varaṃ dadāmi teti.

Taṃ sutvā Suvarājā varaṃ gaṇhanto sattamaṃ gāthamāha—

26. “Varaṅca me haṃsa bhavaṃ dadeyya,
Ayaṅca rukkho punarāyuraṃ labhetha.
So sākhaṃ phalimā saṃvirūḷho,
Madhutthiko tiṭṭhatu sobhamāno”ti.

Tattha **sākhaṃvāti** sākhasampanno. **Phalimāti** phalena⁴ upeto. **Saṃvirūḷhoti** samantato virūḷhapatto taruṇapattasampanno hutvā. **Madhutthikoti** saṃvijjamānamadhuraphalesu pakkhittamadhu⁵ viya madhuraphalo hutvāti attho.

1. Sahaciṇṇataraṇatāya (Sī), samavaṇṇacaraṇatāya (Syā)

2. Yaṃ metti (Sī, Syā), yampetaṃ (I)

4. Phalinīhi sākhaṃhi (Sī, Syā, I)

3. Mettidhammaṃ (Sī, Syā, I)

5. Makkhikamadhu (Syā, Ka)

Athassa Sakko varaṃ dadamāno aṭṭhamāṃ gāthamāha—

27. “Taṃ passa samma phalimaṃ uḷāraṃ,
Sahāva te hotu udumbarena.
So sākhaṇḍa phalimā saṃvirūḷho,
Madhutthiko tiṭṭhatu sobhamāno”ti.

Tattha **sahāva te hotu udumbarenā**ti tava udumbarena saddhiṃ saha ekatova vāso hotu.

Evaṇca pana vatvā Sakko taṃ attabhāvaṃ vijahitā attano ca Sujāya ca ānubhāvaṃ dassetvā Gaṅgāto hatthena udakaṃ gahetvā udumbarakhāṇukaṃ pahari. Tāvadeva sākhaṇḍaṇḍasacchanno madhuraphalo rukkho uṭṭahitvā muṇḍamaṇipabbato viya vilāsasampanno aṭṭhāsi. Suvarājā taṃ disvā somanassapatto Sakkassa thutiṃ karonto navamaṃ gāthamāha—

28. “Evaṃ sakka sukhī hohi, saha sabbehi nātibhi.
Yathāhamajja sukhito, disvāna saphalaṃ dumaṇḍa”ti.

Sakkopi tassa varaṃ datvā udumbaraṃ amataphalaṃ katvā saddhiṃ Sujāya attano ṭhānameva gato. Tamatthaṃ dīpayamānā osāne abhisambuddhagāthā ṭhapitā—

29. “Suvassa ca varaṃ datvā, katvāna saphalaṃ dumaṇḍa.
Pakkāmi saha bhariyāya, devānaṃ Nandanaṃ vanan”ti.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā “evaṃ bhikkhu porāṇakapaṇḍitā tiracchānayaniyaṃ nibbattāpi aloluppacārā ahesuṃ, tvaṃ pana kasmā evarūpe sāsane pabbajitvā loluppacāraṃ carasi, gaccha tattheva vasāhi”ti kammaṭṭhānamassa kathetvā jātaṃ samodhānesi. So bhikkhu tattha gantvā vipassanaṃ vaḍḍhento arahattaṃ pāpuṇi. Tadā Sakko Anuruddho ahosi, Suvarājā pana ahameva ahosinti.

Mahāsuvaṇṇakavaṇṇanā tatiyā.

4. Cūḷasuvajātakavaṇṇanā (430)

Santi rukkhāti idam Satthā Sāvattiyaṃ Jetavane viharanto Verañjakaṇḍam ārabba katesi. Satthari Verañjāyaṃ vassam vasitvā anupubbena Sāvattiṃ anuppate bhikkhū dhammasabhāyaṃ katham samuṭṭhāpesum “āvuso Tathāgato khattiyasukhumālo Buddhasukhumālo mahantena iddhānubhāvena samannāgatopi Verañjabrahmaṇena nimantito temāsaṃ vasanto mārāvaṭṭanavasena tassa santikā ekadivasampi bhikkham alabhitvā loluppacāram pahāya temāsaṃ patthapulakapiṭṭhodakena yāpento aññattha na agamāsi, aho Tathāgatānaṃ appicchasantuṭṭhabhāvo”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “anacchariyaṃ bhikkhave Tathāgatassa idāni loluppacārappahānaṃ, pubbepi¹ tiracchānayoniyaṃ nibbattopi loluppacāram pahāsin”ti² vatvā atītaṃ āhari. Sabbampi vatthu purimanayeneva vitthāretabbam.

30. “Santi rukkhā haripattā, dumā nekaphalā bahū.

Kasmā nu sukkhe koḷāpe, suvassa nirato mano.

31. Phala’ssa upabhuñjimbhā, nekavassagaṇe bahū.

Aphalampi viditvāna, sāva metti yathā pure.

32. Sukkhañca rukkham koḷāpaṃ, opatta’maphalaṃ dumaṃ.

Ohāya sakuṇā yanti, kiṃ dosaṃ passase dija.

33. Ye phalatthā sambhajanti, aphaloti jahanti naṃ.

Attatthapaññā dummedhā, te honti pakkhapātino.

34. Sādhu sakkhi kataṃ hoti, metti saṃsati santhavo.

Sace’taṃ dhammaṃ rocesi, pāsāmsosi vijānataṃ.

35. So te suva varaṃ dammi, pattayāna vihaṅgama.

Varaṃ varassu vakkaṅga, yaṃ kiñci manasicchasi.

1. Yo pubbe (Sī, I)

2. Pahāsīti (Sī, I)

36. Api nāma naṃ passeyyaṃ, sapattaṃ saphalaṃ dumaṃ.

Daliddova nidhiṃ laddhā, nandeyyāhaṃ punappunaṃ.

37. Tato amatamādāya, abhisiñci mahīruhaṃ.

Tassa sākha virūhimsu, sītacchāyā manoramā.

38. Evaṃ sakka sukhi hohi, saha sabbehi nātibhi.

Yathāhamajja sukhito, disvāna saphalaṃ dumaṃ.

39. Suvassa ca varaṃ datvā, katvāna saphalaṃ dumaṃ.

Pakkāmi saha bhariyāya, devānaṃ Nandanam vanan”ti—

pañhapaṭipañhāpi atthopi purimanayeneva veditabbā, anuttānapadameva
pana vaṇṇayissāma.

Haripattāti nīlapattasacchannā. **Koḷāpeti** vāte paharante ākoṭitasaddaṃ viya muñcamāne¹ nissāre. **Suvassāti** āyasmato Suvarājassa kasmā evarūpe rukkhe mano nirato. **Phala’ssāti** phalaṃ assa rukkhassa. **Nekavassagaṇeti** anekavassagaṇe. **Bahūti** samānepi anekasate na dve tayo, atha kho bahūva. **Viditvānāti** haṃsarāja idāni amhākaṃ imaṃ rukkhaṃ aphalaṃ viditvāpi yathā pure etena saddhiṃ metti, sāva metti, taṃ hi mayaṃ na bhindāma, mettiṃ bhindantā hi anariyā asappurisā nāma hontīti pakāsento evamāha.

Opattanti avapattaṃ nippattaṃ patitapattaṃ. **Kim dosaṃ passaseti** aññe sakuṇā etaṃ ohāya aññattha gacchanti, tvaṃ evaṃ gamane kiṃ nāma dosaṃ passasi. **Ye phalatthāti** ye pakkhino phalatthāya phalakāraṇā sambhajanti upagacchanti, aphaloti nātvā etaṃ jahanti. **Attatthapaññāti** attano atthāya paññā, paraṃ anoloketvā attaniyeva vā ṭhitā etesaṃ paññāti attatthapaññā. **Pakkhapātīnoti** te attanoyeva vuḍḍhiṃ paccāsīsamānā mittapakkhāṃ pātenti nāsentīti pakkhapātino nāma honti. Attapakkheyyeva vā patantīti **pakkhapātino**.

Api nāma nanti haṁsarāja sace me manoratho nipphajjeyya, tayā dinno varo sampajjeyya, api nāma ahaṁ imaṁ rukkhaṁ sapattāṁ saphalaṁ puna passeyyaṁ, tato daliddo nidhiṁ labhitvāva punappunaṁ etaṁ abhinandeyyaṁ, taṁ disvāva pamodeyyaṁ. **Amatamādāyāti** attano ānubhāvena ṭhito gaṅgodakaṁ gahetvā abhisiṅcayīti attho. Imasmiṁ jātako imāya saddhiṁ dve abhisambuddhagāthā honti.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā jātakam samodhānesi “tadā Sakko Anuruddho ahosi, Suvarājā pana ahameva ahosin”ti.

Cūlasuvajātakavaṇṇanā catutthā.

5. Haritacajātakavaṇṇanā (431)

Sutaṁ me’taṁ mahābrahmeti idaṁ Satthā Jetavane viharanto ukkaṇṭhitabhikkhum ārabba katesi. Tañhi bhikkhum ekaṁ alaṅkatamātugāmaṁ disvā ukkaṇṭhitaṁ dighakesanakhalaṁ vibbhamitukāmaṁ ācariyupajjhāyehi aruciya ānītaṁ Satthā “saccaṁ kira tvaṁ bhikkhu ukkaṇṭhitosi”ti pucchitvā “saccaṁ bhante”ti vutte “kiṁ kāraṇā”ti vatvā “alaṅkatamātugāmaṁ disvā kilesavasena bhante”ti vutte “bhikkhu kilesa nāma guṇaviddhamśako¹ appassādo niraye nibbattāpeti, esa pana kilesa kiṁkāraṇā taṁ na kilamessati, na hi sineruṁ paharitvā paharaṇavāto purāṇapaṇṇassa lajjati, imañhi kilesaṁ nissāya bodhiñāṇassa anupadaṁ caramānā pañca-abhiñña-aṭṭhasamāpattilābhino visuddhamahāpurisāpi satim upaṭṭhapetuṁ asakkontā jhānaṁ antaradhāpesun”ti vatvā atītaṁ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṁ Brahmadatte rajjaṁ kārente bodhisatto ekasmiṁ nigame asītikoṭivibhave brāhmaṇakule nibbatti, kañcanachavitāya panassa “Haritacakumāro”ti nāmaṁ karimsu. So vayappatto Takkasilaṁ gantvā uggahitasippo kuṭumbaṁ saṇṭhapetvā mātāpitūnaṁ accayena dhanavilokanaṁ katvā “dhanameva paññāyati, dhanassa uppādakā na paññāyanti, mayāpi maraṇamukhe cuṇṇavicuṇṇena bhavitabban”ti maraṇabhayaabhīto mahādānaṁ

1. Guṇaviddhamśanato (Syā)

datvā Himavantam pavisitvā isipabbajjam pabbajitvā sattame divase abhiññā ca samāpattiyo ca nibbattetvā tattha ciram vanamūlaphalāhāro yāpetvā loṇambilasevanatthāya pabbatā otaritvā anupubbena Bārāṇasim patvā rājuyyāne vasitvā punadivase Bārāṇasiyam bhikkhāya caranto rājadvāram sampāpuṇi. Rājā taṁ disvā pasannacitto pakkosāpetvā samussitasetacchatte rājapallaṅke nisīdāpetvā nānaggarasabhojanam bhojetvā anumodanāvasāne atirekataram pasīditvā “kaḥam bhante gacchathā”ti vatvā “vassāvāsattṭhānam upadhārema mahārājā”ti vutte “sādhu bhante”ti bhuttapātarāso taṁ ādāya uyyānam gantvā tattha rattitṭhānadivāṭṭhānādīni kārāpetvā uyyānapālam paricārakam katvā datvā vanditvā nikkhami. Mahāsatto tato paṭṭhāya nibaddham rañño gehe bhuñjanto dvādasa vassāni tattha vasi.

Athekadivasam rājā paccantam kupitam vūpasametum gacchanto “amhākam puññakkhetam mā pamajji”ti mahāsattam deviyā niyyādetvā agamāsi. Tato paṭṭhāya sā mahāsattam sahatthā parivisati. Athekadivasam sā bhojanam sampādetvā tasmim cirāyamāne gandhodakena nhatvā saṇham maṭṭhasāṭakam nivāsetvā sīhapañjaram vivarāpetvā sarīre vātam paharāpentī khuddakamañcake nipajji. Mahāsattopi divātaram sunivattho supāruto bhikkhābhājanam ādāya ākāsenāgantvā sīhapañjaram pāpuṇi. Deviyā tassa vākacirasaddam sutvā vegena utṭhahantiyā maṭṭhasāṭako bhassi, mahāsattassa visabhāgārammaṇam cakkhum paṭihaññi. Athassa anekavassakoṭisatasahassakāle abbhantare nivutthakilesa karaṇḍake sayita-āsīvisō viya utṭhahitvā jhānam antaradhāpesi. So satim upaṭṭhāpesum asakkonto gantvā devim hatthe gaṇhi, tāvadeva sānim parikkhipimsu. So tāya saddhim lokadhammam sevitvā bhuñjatvā uyyānam gantvā tato paṭṭhāya devasikam tatheva akāsi. Tassa tāya saddhim lokadhammapaṭisevanam sakalanagare pākaṭam jātam. Amaccā “Haritacatāpaso evamākāsi”ti rañño paṇṇam paṇṇimsu. Rājā “mam¹ bhinditukāmā evam vadanti”ti asaddahitvā paccantam vūpasamētvā Bārāṇasim paccāgantvā nagaram padakkhiṇam katvā deviyā santikam gantvā “saccam kira mama

ayyo Haritacatāpaso tayā saddhiṃ lokadhammaṃ paṭisevatī”ti pucchi.
Saccaṃ devāti. So tassāpi asaddahitvā “tameva paṭipucchissāmī”ti uyyānaṃ
gantvā vanditvā ekamantaṃ nisīditvā taṃ pucchanto paṭhamam
gāthamāha—

40. “Sutaṃ me’taṃ mahābrahme, kāme bhuñjati hārīto.

Kaccetaṃ vacanaṃ tucchaṃ, kacci suddho iriyyasī”ti.

Tattha **kaccetanti** kacci etaṃ “Hārīto kāme paribhuñjati”ti amhehi
sutaṃ vacanaṃ tucchaṃ abhūtaṃ, kacci tvaṃ suddho iriyyasi viharasīti.

So cintesi “ayaṃ rājā ‘nāhaṃ paribhuñjāmī’ti vuttepi mama
saddahissateva, imasmiṃ loke saccasadisī paṭiṭṭhā nāma natthi. Ujjhitasaccā
hi bodhimūle nisīditvā bodhiṃ pāpuṇituṃ na sakkonti, mayā saccameva
kathetuṃ vaṭṭati”ti. Bodhisattassa hi ekaccesu ṭhānesu pāṇātipātopi
adinnādānampi kāmesumicchācāropi surāmerayamajjapānampi hotiyeva,
atthabhedakavisamvādanaṃ purakkhatvā musāvādo nāma na hoti, tasmā so
saccameva kathento dutiyaṃ gāthamāha—

41. “Evametaṃ mahārāja, yathā te vacanaṃ sutaṃ.

Kummaggaṃ paṭipannosmi, mohaneyyesu mucchito”ti.

Tattha **mohaneyyesūti** kāmaguṇesu. Kāmaguṇesu hi loko muyhati, te ca
lokaṃ mohayanti, tasmā te “mohaneyyā”ti vuccantīti.

Taṃ sutvā rājā tatiyaṃ gāthamāha—

42. “Adu paññā kimatthiyā, nipuṇā sādhu cintinī.

Yāya uppatitaṃ rāgaṃ, kiṃ mano na vinodaye”ti.

Tattha **adūti** nipāto. Idaṃ vuttaṃ hoti—bhante gilānassa nāma
bhesajjaṃ, pipāsitassa pānīyaṃ paṭisaraṇaṃ, tumhākaṃ panesā nipuṇā
sādhūnaṃ atthānaṃ cintinī paññā kimatthiyā, yāya puna uppatitaṃ rāgaṃ
kiṃ mano na vinodaye, kiṃ cittaṃ vinodetuṃ nāsakkhīti.

athassa kilesabalaṃ dassento harito catuttham gāthamāha—

43. “Cattārome mahārāja, loke atibalā bhusā.

Rāgo doso mado moho, yattha paññā na gādhatī”ti.

Tattha **yatthā**ti yesu pariyuṭṭhānaṃ pātesu mahoghe patitā viya paññā gādham patiṭṭham na labhati.

Tam sutvā rājā pañcamaṃ gāthamāha—

44. “Arahā sīlasampanno, suddho carati hārito.

Medhāvī paṇḍito ceva, iti no sammato bhavan”ti.

Tattha **iti no sammatoti** evaṃ amhākaṃ sammato sambhāvito bhavaṃ.

Tato hārito chaṭṭhamaṃ gāthamāha—

45. “Medhāvīnampi hiṃsanti, isiṃ dhammaguṇe rataṃ.

Vitakkā pāpakā rāja, subhā rāgūpasamhitā”ti.

Tattha **subhā**ti subhanimittaggahaṇena pavattāti.

Atha naṃ kilesappahāne ussāhaṃ kārento rājā sattamaṃ gāthamāha—

46. “Uppannāyaṃ sarīrajo, rāgo vaṇṇavidūso tava.

Tam pajaha bhaddamatthu te, bahunnā’si medhāvisammato”ti.

Tattha **vaṇṇavidūso tavā**ti tava sarīravaṇṇassa caguṇavaṇṇassa ca vidūso. **Bahunnā’si**ti bahūnaṃ āsi medhāvīti sammato.

Tato mahāsatto satim labhitvā kāmesu ādīnavaṃ sallakkhetvā aṭṭhamaṃ gāthamāha—

47. “Te andhakāraṃ kāme, bahudukkhe mahāvisē.

Tesaṃ mūlaṃ gavesissaṃ, checchaṃ rāgaṃ sabandhanan”ti.

Tattha **andhakārake**ti paññācakkhuvīnāsanato andhabhāvakare.
Bahudukkheti ettha “appassādākāmā”¹ti-ādīni¹ suttāni haritvā tesam
 bahudukkhatā dassetabbā. **Mahāviseti** sampayuttakilesavisassa ceva
 vipākavisassa ca mahantatāya mahāvise. **Tesam mūlanti** te vuttappakāre
 kāme pahātuṃ tesam mūlaṃ gavesissam pariyesissāmi. Kiṃ pana tesam
 mūlanti? Ayonisomanasikāro. **Checcham rāgaṃ sabandhananti** mahārāja
 idāneva paññākhaggena paharivā subhanimittabandhanena sabandhanam
 rāgaṃ chindissāmīti.

Idaṃca pana vatvā “mahārāja okāsam tāva me karohī”ti okāsam kāretvā
 paṇṇasālam pavisitvā kasiṇamaṇḍalam oloketvā puna naṭṭhajjhānam
 uppādetvā paṇṇasālato nikkhamitvā ākāse pallaṅkena nisīditvā rañño
 dhammam desetvā “mahārāja ahaṃ aṭṭhāne vutthakāraṇā mahājanamajjihe
 garahappatto, appamatto hohi, puna dāni ahaṃ
 Anitthigandhavanasaṇḍameva gamissāmī”ti rañño rodantassa paridevantassa
 Himavantameva gantvā aparihīnajjhāno brahmalokūpago ahosi.

Satthā tam kāraṇam ñatvā—

48. “Idam vatvāna hārīto, isi saccaparakkamo.

Kāmarāgaṃ virājetvā, brahmalokūpago ahū”ti—

abhisambuddho hutvā imaṃ gātham vatvā saccāni pakāsetvā jātakam
 samodhānesi, saccapariyosāne ukkaṇṭhitabhikkhu arahatte patiṭṭhahi. Tadā
 rājā Ānando ahosi, Haritacatāpaso pana ahameva ahosinti.

Haritacajātakavaṇṇanā pañcamā.

6. Padakusalamāṇavajātakavaṇṇanā (432)

Bahussutanti idaṃ Satthā Jetavane viharanto ekaṃ dāraṇam ārabha
 kathesi. So kira Sāvattthiyaṃ kuṭumbikaputto sattavassakāleyeva padakusalo
 ahosi. Athassa pitā “imaṃ vīmaṃsissāmī”ti tassa

1. Ma 1. 182; Vi 2. 175; Vi 4. 69 piṭṭhesu.

ajānantasseva mittagharaṃ agamāsi. So pitu gataṭṭhānaṃ apucchitvāva tassa padānusārena gantvā pitu santike aṭṭhāsi. Atha naṃ pitā ekadivasaṃ pucchi “tāta tvaṃ mayi taṃ ajānāpetvā gatepi mama gataṭṭhānaṃ kiṃ jānāsi”ti. Tāta padaṃ te sañjānāmi, padakusalo ahanti. Athassa vīmaṃsanatthāya pitā bhuttaṭṭātarāso gharā nikkhamitvā anantaraṃ paṭivissakagharaṃ gantvā tato dutiyaṃ, tato tatiyaṃ gharaṃ pavisitvā tatiyagharā nikkhamitvā puna attano gharaṃ āgantvā tato uttaradvārena nikkhamitvā nagaraṃ vāmaṃ karonto Jetavanaṃ gantvā Satthāraṃ vanditvā dhammaṃ suṇanto nisīdi. Dārako “kahaṃ me pitā”ti pucchitvā “na jānāmā”ti vutte tassa padānusārena anantarapaṭivissakassa gharaṃ ādiṃ katvā pitu gatamaggeneva Jetavanaṃ gantvā Satthāraṃ vanditvā pitu santike aṭṭhāsi. Pitarā ca “kathaṃ tāta mama idhāgatabhāvaṃ aññāsi”ti puṭṭho “padaṃ te sañjānitvā padānusārena āgatomhī”ti āha. Satthā “kiṃ kathesi upāsakā”ti pucchitvā “bhante ayaṃ dārako padakusalo, ahaṃ imaṃ vīmaṃsanto iminā nāma upāyena āgato, ayampi maṃ gehe adisvā mama padānusārena āgato”ti vutte “anacchariyaṃ upāsaka bhūmiyaṃ padasañjānanaṃ, porāṇakapaṇḍitā ākāse padaṃ sañjānimsū”ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadatte rajjaṃ kārente tassa aggamaheṣī aticaritvā raññā pucchitā “sace ahaṃ tumhe aticarāmi, assamukhī yakkhinī homī”ti sapathaṃ katvā tato kālaṃ katvā ekasmiṃ pabbatapāde assamukhī yakkhinī hutvā leṇaguhāyaṃ vasamānā mahā-aṭaviyaṃ pubbantato aparantaṃ gamanamagge anusañcarante manusse gahetvā khādanti. Sā kira tīṇi vassāni Vessavaṇaṃ upaṭṭhahitvā āyāmato tiṃsayojane vitthārato pañcayojane ṭhāne manusse khādituṃ labhi. Athakadivasaṃ eko aḍḍho mahaddhano mahābhogo abhirūpo brāhmaṇo bahūhi manussehi parivuto taṃ maggaṃ abhiruhi. Taṃ disvā yakkhinī tussitvā pakkhandi, taṃ disvā parivāramanussā palāyimsu. Sā vātavegena gantvā brāhmaṇaṃ gahetvā piṭṭhiyā nipajjāpetvā guhaṃ gacchantī purisasamphassaṃ paṭilabbhitvā kilesavasena tasmiṃ sinehaṃ uppādetvā taṃ akhādितvā attano sāmikaṃ akāsi. Te ubhopi samaggasaṃvāsaṃ

vasiṃsu. Tato paṭṭhāya yakkhinī manusse gaṇhantī vatthataṇḍulatelādīnipi gahetvā tassa nānaggarasabhojanam upanetvā attanā manussamaṃsaṃ khādati. Gamanakāle tassa palāyanabhayena mahatiyā silāya guhādvāraṃ pidahitvā gacchati. Evaṃ tesu sammodamānesu¹ vasantesu bodhisatto nibbattaṭṭhānā cavitvā brāhmaṇaṃ paṭicca tassā kucchimhi paṭisandhim gaṇhi. Sā dasamāsaccayena puttaṃ vijāyitvā putte ca brāhmaṇe ca balavasinehā hutvā ubhopi posesi. Sā aparabhāge putte vuḍḍhippatte puttampi pitarā saddhim antoguhāyaṃ pavesetvā dvāraṃ pidahi.

Athekadivasam bodhisatto tassā gatakālaṃ ṇatvā silaṃ apanetvā pitaraṃ bahi akāsi. Sā āgantvā “kena silā apanītā”ti vatvā “amma mayā apanītā, andhakāre nisīdituṃ na sakkomī”ti vutte puttasinghena na kiñci avoca. Athekadivasam bodhisatto pitaraṃ pucchi “tāta mayhaṃ mātu mukhaṃ aññādisaṃ, tumhākaṃ mukhaṃ aññādisaṃ, kiṃ nu kho kāraṇaṃ”ti. Tāta tava mātā manussamaṃsakhādikā yakkhinī, mayaṃ ubho manussāti. Tāta yadi evaṃ, idha kasmā vasāma, ehi manussapathaṃ gacchāmāti. Tāta sace mayaṃ palāyissāma, ubhopi amhe tava mātā khādissatī². Bodhisatto “mā bhāyi tāta, tava manussapathasampāpanaṃ mama bhāro”ti pitaraṃ samassāsetvā punadivasamātari gatāya pitaraṃ gahetvā palāyi. Yakkhinī āgantvā te adisvā vātavegena pakkhanditvā te gahetvā “brāhmaṇa kiṃ palāyasi, kiṃ te idha natthi”ti vatvā “bhadde mā mayhaṃ kujjhi, putto te maṃ gahetvā palāyati”ti vutte puttasinghena kiñci avatvā te assāsetvā attano vasanaṭṭhānaññeva te gahetvā gantvā evaṃ punapi katipaye divase palāyante ānesi.

Bodhisatto cintesi “mayhaṃ mātu paricchinnena okāsena bhavitabbaṃ, yannūnāhaṃ imissā āṇāpavattiṭṭhānasīmaṃ puccheyyaṃ, atha naṃ atikkamitvā palāyissāma”ti. So ekadivasam mātaraṃ gahetvā ekamantaṃ nisinno “amma mātusantakaṃ nāma puttānaṃ pāpuṇāti, akkhāhi tāva me attano santakāya bhūmiyā paricchedan”ti āha. Sā sabbadisāsu pabbatanadīnimitādīni kathetvā āyāmato tiṃsayojanaṃ, vitthārato pañcayojanaṃ puttassa kathetvā “idaṃ ettakaṃ ṭhānaṃ sallakkhehi puttā”ti āha.

1. Sammodamānā (Ka)

2. Māressatīti (Sī, Syā, I)

So dve tayo divase atikkamitvā mātu aṭavigatakāle pitaraṃ khandhaṃ āropetvā tassā dinnasaññāya vātavegena pakkhando paricchedanadītiraṃ sampāpuṇi. Sāpi āgantvā te apassantī anubandhi. Bodhisatto pitaraṃ gahetvā nadīmajjhaṃ agamāsī. Sā āgantvā nadītīre ṭhatvā attano paricchedaṃ atikkantabhāvaṃ ñatvā tattheva ṭhatvā “tāta pitaraṃ gahetvā ehi, ko mayhaṃ doso, tumhākaṃ maṃ nissāya kiṃ nāma na sampajjati, nivatta sāmī”ti puttañca patiñca yāci. Atha brāhmaṇo nadiṃ uttari. Sā puttameva yācantī “tāta mā evaṃ kari, nivattāhi”ti āha. Amma mayaṃ manussā, tvaṃ yakkhinī, na sakkā sabbakālaṃ tava santike vasitunti. Neva nivattissasi tātāti. Āma ammāti. “Tāta yadi na nivattissasi, manussaloke jīvitam¹ nāma dukkhaṃ, sipparā ajānantā jīvitum na sakkonti, ahaṃ ekaṃ cintāmaṇiṃ nāma vijjaṃ jānāmi, tassānubhāvena dvādasasaṃvaccharamatthake haṭabhaṇḍampi² padānupadaṃ gantvā sakkā jānitum, ayaṃ te jīvikā bhavissati, uggaṇha tāta anagghaṃ mantan”ti tathārūpena dukkhena abhibhūtāpi puttasiṇehena mantaraṃ adāsi.

Bodhisatto nadiyā ṭhitakova mātaraṃ vanditvā atisakkaccaṃ sutam³ katvā mantaraṃ gahetvā mātaraṃ vanditvā “gacchatha amma”ti āha. “Tāta tumhesu anivattantesu mayhaṃ jīvitam natthi”ti vatvā—

Ehi putta nivattassu, mā anāthaṃ karohi me.

Ajja puttaṃ apassantī, yakkhinī maraṇaṃ gatāti⁴.

Yakkhinī uraṃ pahari, tāvadevassā puttasokena hadayaṃ phali. Sā maritvā tattheva patitā. Tadā bodhisatto tassā matabhāvaṃ ñatvā pitaraṃ pakkosivā mātu santikaṃ gantvā citakaṃ katvā jhāpetvā ālāhanaṃ nibbāpetvā nānāvaṇṇehi pupphehi pūjetvā vanditvā roditvā paridevitvā pitaraṃ ādāya Bārāṇasīṃ gantvā rājadvāre ṭhatvā “padakusalo māṇavo dvāre ṭhito”ti rañño paṭivedetvā “tena hi āgacchatū”ti vutte pavisitvā rājānaṃ vanditvā “tāta kiṃ sipparā jānāsī”ti vutte “deva dvādasasaṃvaccharamatthake haṭabhaṇḍam padānupadaṃ gantvā

1. Jīvitum (Sī, I)

2. Gatānampi (Sī, Syā, I)

3. Hatthakacchapakaṃ (Sī, I), hatthakacchapuṭṭhaṃ (Syā)

4. Ayaṃ gāthā Sī-I-potthakesu natthi.

gaṇhitum jānāmī”ti āha. Tena hi maṃ upaṭṭhāhīti. Deva devasikaṃ sahaṣsaṃ labhanto upaṭṭhahissāmīti. Sādhū tāta upaṭṭhahāti. Rājā devasikaṃ sahaṣsaṃ dāpesi.

Athekadivasam purohito rājānam āha “mahārāja mayam tassa māṇavassa sippānubhāvena kassaci kammassa akatattā ‘sippam atthi vā natthi vā’ti na jānāma, vīmaṃsissāma tāva nan”ti. Rājā “sādhū”ti sampañcchitvā ubhopi janā nānāratanaḡopakānaṃ saññaṃ datvā ratanaśārabhaṇḡikaṃ gaḡetvā pāsādā oruyha rājanivesanantare tikkhattum āvijjhivā¹ nisseṇim attharivā pākāramatthakena bahi otarivā vinicchayasālaṃ pavisitvā tattha nisīditvā puna gantvā nisseṇim attharivā pākāramatthakena otarivā antepure pokkharaniyā tīraṃ gantvā pokkharaniṃ tikkhattum padakkhiṇaṃ katvā otarivā antopokkharaniyaṃ bhaṇḡikaṃ ṭhapetvā pāsādaṃ abhiruhimsu. Punadivase “rājanivesanato kira ratanaṃ harimsū”ti ekakoḡāhalaṃ ahosi. Rājā ajānanto viya hutvā bodhisattaṃ pakkosāpetvā “tāta rājanivesanato bahuratanabhaṇḡaṃ haṭaṃ, handa naṃ anuvicinitum vaṭṭati”ti āha. Mahārāja dvādasasaṃvaccharamatthake haṭabhaṇḡaṃ corānaṃ padānupadaṃ gantvā āharaṇasamatthassa mama anacchariyaṃ ajja rattiṃ haṭabhaṇḡaṃ āharitum, āharissāmi taṃ, mā cintayitthāti. Tena hi āharāti. So “sādhū devā”ti vatvā mātaraṃ vanditvā mantaṃ parivattetvā mahātale ṭhitova “mahārāja dvinnaṃ corānaṃ padaṃ paññāyati”ti vatvā rañño ca purohitassa ca padānusārena sirigabbhaṃ pavisitvā tato nikkhamitvā pāsādā oruyha rājanivesanantare tikkhattum parigantvā padānusāreneva pākārasamīpaṃ gantvā pākāre ṭhatvā “mahārāja imasmiṃ ṭhāne pākārato muccitvā ākāse padaṃ paññāyati, nisseṇim attharāpetvā dethā”ti nisseṇim pākāramatthakena otarivā padānusāreneva vinicchayasālaṃ gantvā puna rājanivesanaṃ āgantvā nisseṇim attharāpetvā pākāramatthakena oruyha pokkharaniṃ gantvā tikkhattum padakkhiṇaṃ katvā “mahārāja corā imaṃ pokkharaniṃ otiṇṇā”ti vatvā attanā ṭhapitaṃ viya bhaṇḡikaṃ

1. Āhiṇḡitvā (Sī, I), āviṇchetvā (Ka)

nīharitvā rañño datvā “mahārāja ime dve corā abhiññātamahācorā iminā maggena rājanivesanaṃ abhiruḷhā”ti āha. Mahājanā tuṭṭhapapaṭṭhā aṅguliyo phoṭṭesum, celukkhepā pavattiṃsu.

Rājā cintesi “ayaṃ māṇavo padānusārena gantvā corehi ṭhapitabhaṇḍaṭṭhānameva maññe jānāti, core pana gaṇhitum na sakkotī”ti. Atha naṃ āha “corehi haṭabhaṇḍaṃ tāva no tayā āhaṭaṃ, corā pana na āhaṭa”ti¹. Mahārāja idheva corā, na dūreti. Ko ca ko cāti. Yo mahārāja icchati, sova coro hoti, tato tumhākaṃ bhaṇḍikassa laddhakālato paṭṭhāya corehi ko attho, mā pucchitthāti. Tāta ahaṃ tuyhaṃ devasikaṃ sahasaṃ dammi, core me gahetvā dehīti. Mahārāja dhane laddhe kiṃ corehīti. Dhanatopi no tāta core laddhum vaṭṭatīti. “Tena hi mahārāja ‘ime nāma corā’ti tumhākaṃ na kathessāmi, atīte pavattakāraṇaṃ pana te āharissāmi, sace tumhe paññavanto, taṃ kāraṇaṃ jānāthā”ti so evaṃ vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasito avidūre nadītīragāmake Pāṭali nāma eko naṭo vasati. So ekasmiṃ ussavadi vase bhariyamādāya Bārāṇasiṃ pavisitvā naccitvā vīṇaṃ vāditvā gāyitvā dhanam labhitvā ussavapariyosāne bahum surābhataṃ gāhāpetvā attano gāmaṃ gacchanto nadītīraṃ patvā navodakaṃ āgacchantam disvā bhataṃ bhuñjanto suram pivanto nisiditvā matto hutvā attano balam ajānanto “mahāvīṇaṃ gīvāya bandhitvā nadim uttaritvā gamissāmi”ti bhariyam hatthe gahetvā nadim otari. Vīṇāchiddehi udakaṃ pāvisi. Atha naṃ sā vīṇā udake osidāpesi. Bhariyā panassa osidanabhāvaṃ ñatvā tam vissajjetvā uttaritvā tīre atthāsi. Naṭapāṭali sakim ummujjati, sakim nimujjati, udakaṃ pavisitvā uddhumāta-udaro ahosi. Athassa bhariyā cintesi “mayham sāmiko idāni marissati, ekaṃ naṃ gitakaṃ yācitvā parisamajjhe tam gāyantī jīvikaṃ kappessāmi”ti cintetvā “sāmi tvaṃ udake nimujjasi, ekaṃ me gitakaṃ dehi, tena jīvikaṃ kappessāmi”ti vatvā gāthamāha

1. Core pana no gahetvā dātum sakkhissasīti (Sī, Syā, I)

49. “Bahussutaṃ Cittakathim, gaṅgā vahati Pāṭalim.

Vuyhamānaka bhaddante, ekaṃ me dehi gāthakan”ti.

Tattha **gāthakanti** khuddakaṃ gātham.

Atha naṃ Naṭapāṭali “bhadde katham tava gītakaṃ dassāmi, idāni mahājanassa paṭisaraṇabhūtaṃ udakaṃ maṃ māreti”ti vatvā gāthamāha—

50. “Yena siṅcanti dukkhitam, yena siṅcanti āturaṃ.

Tassa majjhe marissāmi, jātaṃ saraṇato bhayan”ti.

Bodhisatto imaṃ gātham vatvā “mahārāja yathā udakaṃ mahājanassa paṭisaraṇam, tathā rājānopi, tesaṃ santikā bhaye uppanne taṃ bhayaṃ ko paṭibāhissati”ti vatvā “mahārāja idaṃ kāraṇam paṭicchannaṃ, mayā pana paṇḍitavedanīyaṃ katvā kathitaṃ, jānāhi mahārāja”ti āha. Tāta ahaṃ evarūpaṃ paṭicchannakatham na jānāmi, core me gahetvā dehīti. Athassa mahāsatto “tena hi mahārāja idaṃ sutvā jānāhi”ti aparampi kāraṇam āhari. Deva pubbe imissāva Bāraṇasiyā dvāragāme eko kumbhakāro bhājanatthāya mattikaṃ āharanto ekasmiṃyeva ṭhāne nibaddhaṃ gaṇhitvā antopabbhāraṃ mahantaṃ āvātaṃ khaṇi. Athekadivasam tassa mattikaṃ gaṇhantassa akālamahāmegho utṭhahitvā mahāvutṭhiṃ pātesi. Udakaṃ avattharamānaṃ āvātaṃ pātesi, tenassa matthako bhijji. So paridevanto gāthamāha—

51. “Yattha bījāni rūhanti, sattā yattha patiṭṭhitā.

Sā me sīsam nipīleti, jātaṃ saraṇato bhayan”ti.

Tattha **nipīletūti** nipatitvā pīleti bhindati.

Yathā hi deva mahājanassa paṭisaraṇabhūta mahāpathavī kumbhakārassa sīsam bhindī, evameva mahāpathavīsame sabbalokassa paṭisaraṇe narinde utṭhāya corakammaṃ karonte ko bāhissati, sakkhissasi mahārāja evaṃ paṭicchādetvā kathitaṃ coraṃ jānitunti. Tāta mayhaṃ paṭicchannena kāraṇam natthi, ayaṃ coroti evaṃ me coraṃ gahetvā dehīti. So rājānaṃ rakkhanto “tvaṃ coro”ti avatvā aparampi udāharaṇam āhari. Mahārāja pubbe imasmim yeva nagare ekassa purisassa gehaṃ ādittaṃ.

So “anto pavisitvā bhaṇḍakaṃ nīharā”ti aññaṃ āṇāpesi. Tasmim pavisitvā nīharante gehadvāraṃ pidahi. So dhūmandho hutvā nikkhamanamaggaṃ alabhanto uppannaḍāhadukkho hutvā anto ʘhitova paridevanto gāthamāha—

52. “Yena bhattāni paccanti, sītaṃ yena vihaññati.

So maṃ ḍahati gattāni, jātaṃ saraṇato bhayan”ti.

Tattha **so maṃ ḍahatī**ti so me ḍahati, ayameva vā pāṭho.

“Mahārāja aggi viya mahājanassa paṭisaraṇabhūto eko manusso ratanabhaṇḍikaṃ hari, mā maṃ coraṃ pucchā”ti. Tāta mayhaṃ coraṃ dehiyevāti. So rājānaṃ “tvaṃ coro”ti avatvā aparaṃpi udāharaṇaṃ āhari. Deva pubbe imasmiṃyeva nagare eko puriso atibahuṃ bhuñjitvā jīrāpetuṃ asakkonto vedanāppatto hutvā paridevanto gāthamāha—

53. “Yena bhuttena yāpenti, puthū brāhmaṇakhattiyā.

So maṃ bhutto byāpādeti, jātaṃ saraṇato bhayan”ti.

Tattha **so maṃ bhutto byāpādetī**ti so odano bhutto maṃ byāpādeti māreti.

Mahārāja bhattaṃ viya mahājanassa paṭisaraṇabhūto eko bhaṇḍaṃ hari, tasmim laddhe kiṃ coraṃ pucchasi. Tāta sakkonto coraṃ me dehīti. So tassa saññāpanatthaṃ aparaṃpi udāharaṇaṃ āhari. Mahārāja pubbepi imasmiṃyeva nagare ekassa vāto uṭṭhahitvā gattāni bhañji. So paridevanto gāthamāha—

54. “Gimhānaṃ pacchime māse, vātamicchanti paṇḍitā.

So maṃ bhañjati gattāni, jātaṃ saraṇato bhayan”ti.

Iti mahārāja saraṇato bhayaṃ uppannaṃ, jānāhi taṃ kāraṇanti. Tāta coraṃ me dehīti. So tassa saññāpanatthaṃ aparaṃpi udāharaṇaṃ āhari. Deva atīte Himavantapadese sākhaviṭṭapasampanno mahārukkho ahosi pupphaphalasampanno anekasahassānaṃ sakuṇānaṃ

nivāso. Tassa dve sākḥā aññamaññaṃ saṃghaṭṭesum, tato dhūmo uppajji, aggicuṇṇāni patimsu. Taṃ disvā sakuṇajeṭṭhako gāthamāha—

55. “Yaṃ nissitā jagatiruhaṃ, svāyaṃ aggiṃ pamuñcati.

Disā bhajatha vakkaṅgā, jātaṃ saraṇato bhayan”ti.

Tattha **jagatiruhanti** mahīruhaṃ.

Yathā hi deva rukkho pakkhīnaṃ paṭisaraṇaṃ, evaṃ rājā mahājanassa paṭisaraṇaṃ, tasmīṃ corikaṃ karonte ko paṭibāhissati, sallakkhehi devāti. Tāta mayhaṃ corameva dehīti. Athassa so aparampi udāharaṇaṃ āhari. Mahārāja ekasmiṃ Kāsīgāme aññatarassa kulagharassa pacchimabhāge kakkhaḷā Susumāranadī atthi, tassa ca kulassa ekova putto. So pitari kālakate mātaraṃ paṭijaggi. Tassa mātā anicchamānasseva ekaṃ kuladhītaraṃ ānesi. Sā pubbabhāge sassum sampiyāyivā pacchā pattadhītāhi vaḍḍhamānā taṃ nīharitukāmā ahosi. Tassā pana mātāpi tasmimyeva ghare vasati. Sā sāmikassa santike sassuyā nānappakāraṃ dosaṃ vatvā paribhinditvā “ahaṃ te mātaraṃ posetuṃ na sakkomi, mārehi nan”ti vatvā “manussamāraṇaṃ nāma bhāriyaṃ, kathaṃ naṃ māremī”ti vutte “niddokkamanakāle naṃ mañcakeneva saddhiṃ gahetvā Susumāranadiyaṃ khipissāma, atha naṃ susumārā khādissantī”ti āha. Tuyhaṃ pana mātā kahanti. Tassāyeva santike supatīti. Tena hi gaccha, tassā nipannamañcake rajjuṃ bandhitvā saññaṃ karohīti. Sā tathā katvā “katā me sañña”ti āha. Itaro “thokaṃ adhivāsehi, manussā tāva niddāyantū”ti niddāyanto viya nipajjitvā gantvā taṃ rajjukaṃ bhariyāya mātu mañcake bandhitvā bhariyaṃ pabodhetvā ubhopi gantvā taṃ mañcakeneva saddhiṃ ukkhipitvā nadiyaṃ khipimsu. Tattha naṃ niddāyamānaṃ susumārā viddhamsetvā khādimsu.

Sā punadivase mātu parivattitabhāvaṃ ñatvā “sāmi mama mātāva mārītā, idāni tava mātaraṃ mārehi”ti vatvā “tena hi sādḥū”ti vutte “susāne citakaṃ katvā aggimhi naṃ pakkhipitvā māressāmā”ti āha. Atha naṃ niddāyamānaṃ ubhopi susānaṃ netvā ṭhapyimsu. Tattha

sāmiko bhariyaṃ āha “aggi te ābhato”ti. Pamuṭṭhāsmi sāmīti. Tena hi gantvā ānehīti. Na sakkomi sāmī gantuṃ, tayi gatepi ṭhātuṃ na sakkhissāmi, ubhopi mayaṃ gacchissāmāti. Tesu gatesu mahallikā sītavātena pabodhitā susānabhāvaṃ ñatvā “ime maṃ māretukāmā aggi-atthāya gatā”ti ca upadhāretvā “na me balaṃ jānantī”ti ekaṃ matakalevaraṃ gahetvā mañcake nipajjāpetvā upari pilotikāya paṭicchādetvā sayam palāyitvā tattheva leṇaguhaṃ pāvisi. Itare aggim āharitvā “mahallikā”ti saññāya kaḷevaram jhāpetvā pakkamimsu. Ekena corena tasmim guhāleṇe pubbe bhaṇḍikā ṭhapitā, so “taṃ gaṇhissāmī”ti āgantvā mahallikaṃ disvā “ekā yakkhinī bhavissati, bhaṇḍikā me amanussapariggahitā”ti ekaṃ bhūtavejjaṃ ānesi. Vejjo mantam karonto guhaṃ pāvisi.

Atha naṃ sā āha “nāhaṃ yakkhinī, ehi ubhopi imaṃ dhanam bhājessāmā”ti¹. Kathaṃ saddahitabbanti. Tava jivhaṃ mama jivhāya ṭhapehīti. So tathā akāsi. Athassa sā jivhaṃ ḍamsitvā chinditvā pātesi. Bhūtavejjo “addhā esā yakkhinī”ti jivhāya lohitaṃ paggharantiyā viravamāno palāyi. Mahallikā punadivase maṭṭhasāṭakaṃ nivāsetvā nānāratanaḥbhaṇḍikaṃ gahetvā gharaṃ agamāsi. Suṇisā taṃ disvā “kahaṃ te amma idaṃ laddhan”ti pucchi. Amma etasmim susāne dārucitakāya jhāpitā evarūpaṃ labhantīti. Amma mayāpi sakkā laddhanti. Mādisī hutvā labhissasīti. Sā laddhabhaṇḍikalobhena² sāmikassa kathetvā tattha attānaṃ jhāpesi. Atha naṃ punadivase sāmiko apassanto “amma imāyapi velāya tvaṃ āgatā, suṇisā te nāgacchatī”ti āha. Sā taṃ sutvā “are pāpapurisa kiṃ matā nāma āgacchantī”ti taṃ tajjetvā gāthamāha—

56. “Ya’ mānayaṃ somanassaṃ, māliniṃ candanussadaṃ.

Sā maṃ gharā nicchubhati, jātaṃ saraṇato bhayan”ti.

Tattha **somanassanti** somanassaṃ uppādetvā. “Somanassā”tipi pāṭho, somanassamatī hutvāti attho. Idaṃ vuttaṃ hoti—yamahaṃ

1. Khāḍissāmāti (Sī, Syā, I)

2. Piḷandhanabhaṇḍikalobhena (Sī, Syā, I)

“imaṃ me nissāya putto puttadhītāhi vaḍḍhissati, mañca mahallikakāle possessatī”ti māliniṃ candanussadaṃ katvā alaṅkaritvā somanassajātā ānesiṃ, sā maṃ ajja gharā nīharati, saraṇatoyeva me bhayaṃ uppannanti.

Mahārāja suṇisā viya sassuyā mahājanassa rājā paṭisaraṇaṃ, tato bhaye uppanne kiṃ sakkā kātuṃ, sallakkhehi devāti. Taṃ sutvā rājā “tāta nāhaṃ tayā ānītakāraṇāni jānāmi, corameva me dehi”ti āha. So “rājānaṃ rakkhissāmi”ti aparampi udāharaṇaṃ āhari. Deva pubbe imasmiṃ yeva nagare eko puriso patthanaṃ katvā puttaṃ labhi. So puttajātakāle “putto me laddho”ti somanassajāto taṃ posetvā vayappattakāle dārena saṃyojetvā aparabhāge jaraṃ patvā kammaṃ adhiṭṭhātuṃ nāsakkhi. Atha naṃ putto “tvaṃ kammaṃ kātuṃ na sakkosi, ito nikkhamā”ti gehato nīhari. So kicchena kasirena jīvikaṃ kappento paridevamāno gāthamāha—

57. “Yena jātena nandissaṃ, yassa ca bhavamicchisaṃ.

So maṃ gharā nicchubhati, jātaṃ saraṇato bhayaṃ”ti.

Tattha **so manti** so putto maṃ gharato nicchubhati nīharati. Svāhaṃ bhikkhaṃ caritvā dukkhena jīvāmi, saraṇatoyeva me bhayaṃ uppannanti.

Mahārāja yathā pitā nāma mahallako paṭibalena puttena rakkhitabbo, evaṃ sabbopi janapado raññā rakkhitabbo¹, idaṃca bhayaṃ uppajjamānaṃ sabbasatte rakkhantassa rañño santikā uppannaṃ, iminā kāraṇena “asuko nāma coro”ti jānāhi devāti. “Tāta nāhaṃ kāraṇaṃ vā akāraṇaṃ vā jānāmi, coraṃ vā me dehi, tvaññeva vā coro hohi”ti evaṃ rājā punappunaṃ māṇavaṃ anuyuñji. Atha naṃ so evamāha “kiṃ pana mahārāja ekaṃsena coragahaṇaṃ rocethā”ti. Āma tātāti. Tena hi “asuko ca asuko ca coro”ti parisamajjhe pakāsemīti. Evaṃ karohi tātāti. So tassa vacanaṃ sutvā “ayaṃ rājā attānaṃ rakkhituṃ na deti, gaṇhissāmi dāni coraṃ”ti sannipatite mahājane āmantetvā imā gāthā āha—

1. Sabbepi janapadā raññā ca purohitena ca rakkhitabbā (Ka)

58. “Suṇantu me jānapadā, negamā ca samāgatā.

Yato’dakam ta’dādittam, yato khemam tato bhayam.

59. Rājā vilumpate rattham, brāhmaṇo ca purohito.

Attaguttā viharatha, jātam saraṇato bhayan”ti.

Tattha **yato’dakam ta’dādittanti** yaṁ udakam tadeva ādittam. **Yato khemanti** yato rājato khemena bhavitabbaṁ, tatova bhayam uppannam. **Attaguttā viharathāti** tumhe idāni anāthā jātā, attānam mā vināsetha, attanāva guttā hutvā attano santakam dhanadhaññaṁ rakkhatha¹, rājā nāma mahājanassa paṭisaraṇam, tato tumhākam bhayam uppannam, rājā ca purohito ca vilopakhādakacorā, sace core gaṇhitukāmattha, ime dve gahetvā kammakaraṇam karoṭhāti.

Te tassa katham sutvā cintayimsu “ayam rājā rakkhaṇārahopi² samāno idāni aññassa upari dosam āropetvā attano bhaṇḍikam sayameva pokkharaniyam ṭhapetvā coram pariyesāpeti, ito dāni paṭṭhāya puna corakammassa akaraṇatthāya mārema nam pāparājānan”ti. Te daṇḍamuggarādihatthā uṭṭhāya tattheva rājānañca purohitañca pothetvā jīvitakkhayaṁ pāpetvā mahāsattam abhisīncitvā rajje patiṭṭhapesum.

Satthā imam dhammadesanam āharitvā “anacchariyam upāsaka pathaviyam padasañjānanam, porāṇakapaṇḍitā evam ākāse padam sañjānimsu”ti vatvā saccāni pakāsetvā jātakam samodhānesi, saccapariyosāne upāsako ca putto ca sotāpattiphale patiṭṭhitā. Tadā pitā Kassapo ahosi, Padakusalamāṇavo pana ahameva ahosinti.

Padakusalamāṇavajātakavaṇṇanā chaṭṭhā.

7. Lomasakassapajātakavaṇṇanā (433)

Assa indasamo rājāti idam Satthā Jetavane viharanto ekam ukkaṇṭhitabhikkhum ārabba katesi. Tam hi bhikkhum Satthā “saccam kira tvam bhikkhu ukkaṇṭhitosi”ti pucchitvā “saccan”ti vutte “bhikkhu sinerukampanavāto

1. Dhanam hiraññaṁ rajatam vā rakkham vijānātha (Ka)

2. Rakkhitopi (Ka)

kiṃ purāṇapaṇṇāni na kampessati, yasasamaṅginopi sappurisā āyasakyam pāpuṇanti, kilesā nāmete parisuddhasattepi saṃkiliṭṭhe karonti, pageva tādisan”ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyam Brahmadatte rajjam kārente Brahmadattassa putto Brahmadattakumāro nāma purohitaputto ca Kassapo nāma dve sahāyakā hutvā ekācariyakule sabbasippāni uggaṇhimṃsu. Aparabhāge Brahmadattakumāro pitu accayena rajje patiṭṭhāsi. Kassapo cintesi “mayham sahāyo rājā jāto, idāni me mahantaṃ issariyam dassati, kiṃ me issariyena, aham mātāpitaro ca rājānaṃca āpucchitvā pabbajissāmī”ti. So rājānaṃca mātāpitaro ca āpucchitvā Himavantaṃ pavisitvā isipabbajjam pabbajitvā sattame divase abhiññā ca samāpattiyo ca nibbattetvā uñchācariyāya yāpento vihāsi. Pabbajitaṃ pana naṃ “Lomasakassapo”ti sañjānimṃsu. So paramajitindriyo ghoratapo tāpaso ahosi. Tassa tejena Sakkassa bhavanaṃ kampi. Sakko āvajjento taṃ disvā cintesi “ayam tāpaso ativiya uggatejo Sakkabhāvāpi maṃ cāveyya, Bārāṇasiraññā saddhiṃ ekato hutvā tapamassa bhindissāmī”ti. So sakkānubhāvena aḍḍharattasamaye Bārāṇasirañño sirigabbham pavisitvā sakalagabbham sarīrappabhāya obhāsetvā rañño santike ākāse ṭhito “utthehi mahārājā”ti rājānaṃ pabodhesi. “Kosi tvan”ti vutte “Sakkohamasmi”ti āha. Kimatthaṃ āgatosīti. Mahārāja sakalajambudīpe ekarajjam icchasi, na icchasīti. Kissa na icchāmīti. Atha naṃ Sakko “tena hi Lomasakassapaṃ ānetvā pasughātayaññaṃ yajāpehi, sakkasamo ajarāmaro hutvā sakalajambudīpe rajjam kāressasi”ti vatvā paṭhamam gāthamāha—

60. “Assa indasamo rāja, accantaṃ ajarāmaro.

Sace tvam yaññaṃ yājeyya, isim Lomasakassapan”ti.

Tattha **assā**ti bhavissasi. **Yājeyyā**ti sace tvam araṇṇāyatanato isim Lomasakassapaṃ ānetvā yaññaṃ yajeyyāsīti¹.

1. Yajessasi (Sī, I)

Tassa vacanaṃ sutvā rājā “sādhū”ti sampañcchi. Sakko “tena hi mā papañcaṃ kari”ti vatvā pakkāmi. Rājā punadivase seyyaṃ nāma¹ amaccaṃ pakkosāpetvā “samma mayhaṃ piyasahāyakassa Lomasakassapassa santikaṃ gantvā mama vacanena evaṃ vadehi ‘rājā kira tumhehi pasughātayaññaṃ yajāpetvā sakalajambudīpe ekarājā bhavissati, tumhākampi yattakaṃ padesaṃ icchatha, tattakaṃ dassati, mayā saddhim yaññaṃ yajitum āgacchathā’ti” āha. So “sādhū devā”ti tāpasassa vasanokāsajānanatthaṃ nagare bheriṃ carāpetvā ekena vanacarakena “ahaṃ jānāmī”ti vutte taṃ purato katvā mahantena parivārena tattha gantvā isiṃ vanditvā ekamantaṃ nisinno taṃ sāsanaṃ ārocesi. Atha naṃ so “seyya kiṃ nāmetaṃ kathesi”ti vatvā paṭikkhipanto catasso gāthā abhāsi—

61. “Sasamuddapariyāyaṃ, mahiṃ sāgarakuṇḍalaṃ.

Na icche saha nindāya, evaṃ seyya vijānāhi.

62. Dhiratthu taṃ yasalābhaṃ, dhanalābhañca brāhmaṇa.

Yā vutti vinipātena, adhammacaraṇena vā.

63. Api ce pattamādāya, anagāro paribbaje.

Sāyeva jīvikā seyyo, yā cā’dhammena esanā.

64. Api ce pattamādāya, anagāro paribbaje.

Aññaṃ ahimsayaṃ loke, api rajjena taṃ varan’ti.

Tattha **sasamuddapariyāyanti** sasamuddaparikkhepaṃ. **Sāgarakuṇḍalanti** cattāro dīpe parikkhipitvā ṭhitasāgarehi kaṇṇavaliyā² ṭhapitakuṇḍalehi viya samannāgataṃ. **Saha nindāyāti** “iminā pasughātakammaṃ katan”ti imāya nindāya saha cakkavāḷapariyantaṃ mahāpathaviṃ na icchāmīti vadati. **Yā vutti vinipātenāti** narake vinipātakammena yā ca jīvitavutti hoti, taṃ dhiratthu, garahāmi taṃ vuttinti dīpeti. **Sāyeva jīvikāti** pabbajitassa mattikāpattaṃ ādāya paragarhāni upasaṅkamitvā āhārapariyesana jīvikāva yasadhanalābhato sataguṇena sahasaguṇena varatarāti

1. Sayhanāmaṃ (Sī, I)

2. Kaṇṇavalliyā (Sī, Syā, I)

attho. **Api rajjena taṃ varanti** taṃ anagārassa sato aññaṃ avihimsantassa paribbajanaṃ sakalajambudīparajjenapi varanti attho.

Amacco tassa kathaṃ sutvā gantvā rañño ārocesi. Taṃ sutvā rājā “anāgacchante kiṃ sakkā kātun”ti tuṇhī ahosi. Puna Sakko aḍḍharattasamaye āgantvā ākāse thatvā “kiṃ mahārāja Lomasakassapaṃ ānetvā yaññaṃ na yajāpesi”ti āha. Mayā pesitopi nāgacchatīti. Tena hi mahārāja attano dhītaraṃ Candavatiṃ kumārikaṃ alaṅkaritvā seyyaṃ tatheva¹ pesetvā “sace kira āgantvā yaññaṃ yajissasi, rājā te imaṃ kumārikaṃ dassatī”ti vadāpehi, addhā so kumārikāya paṭibaddhacitto hutvā āgacchissatīti. Rājā “sādhū”ti sampatīcchitvā punadivase seyyassa hatthe dhītaraṃ adāsi. So rājadhītaraṃ gahetvā tattha gantvā isiṃ vanditvā paṭisanthāraṃ katvā devaccharapaṭibhāgaṃ rājadhītaraṃ tassa dassetvā ekamantaṃ aṭṭhāsi. Atha isi indriyāni bhinditvā taṃ olokesi, saha olokaneneva paṭibaddhacitto hutvā jhānā parihāyi. Amacco tassa paṭibaddhacittabhāvaṃ ñatvā “bhante sace kira yaññaṃ yajissatha, rājā te imaṃ dārikaṃ pādapariṇāsaṃ katvā dassatī”ti āha. So kilesavasena kampanto “imaṃ kira me dassatī”ti āha. Āma yaññaṃ yajantassa te dassatīti. So “sādhū imaṃ labhanto yajissāmī”ti vatvā taṃ gahetvā saheva jaṭāhi alaṅkatarathaṃ abhiruyha Bārāṇasīṃ agamāsi. Rājāpi “āgacchati kirā”ti sutvā yaññāvāṇe kammaṃ paṭṭhapesi. Atha naṃ āgataṃ disvā “sve yaññaṃ yajāhi, ahaṃ indasamo bhavissāmi, yaññapariyosāne te dhītaraṃ dassāmī”ti āha. Kassapo “sādhū”ti sampatīcchi. Atha naṃ rājā punadivase taṃ ādāya Candavatiyā saddhimyeva yaññāvāṇaṃ gato. Tattha hatthi-assa usabhādisabbacatuppadā paṭipāṭiyā ṭhapitāva ahesuṃ. Kassapo te sabbe hanitvāva ghātetvā yaññaṃ yajituṃ ārabhi. Atha naṃ tattha sannipatito mahājano disvā “idaṃ te Lomasakassapa ayuttaṃ appatirūpaṃ, kiṃ nāmetaṃ karosi”ti vatvā paridevanto dve gāthā abhāsi—

1. Sayhassa hatthe (Sī, Syā, I)

65. “Balaṃ cando balaṃ suriyo, balaṃ samaṇabrāhmaṇā.
Balaṃ velā samuddassa, balātibala’mitthiyo.

66. Yathā uggatapaṃ santaṃ, isiṃ Lomasakassapaṃ.
Pitu atthā candavatī, vājapeyyaṃ ayājayī”ti.

Tattha **balaṃ cando balaṃ suriyo**ti mahandhakāraavidhamane aññaṃ balaṃ nāma natthi, candimasūriyāvettha balavantoti attho. **Samaṇabrāhmaṇā**ti iṭṭhāniṭṭhavisayavegasahane khantibalañāṇabalena samannāgatā samitapāpabāhitapāpā samaṇabrāhmaṇā. **Balaṃ velā samuddassa**ti mahāsamuddassa uttaritum adavā udakaṃ āvaritvā vināsetum samatthatāya velā balaṃ nāma. **Balātibala’mitthiyo**ti itthiyo pana visadañāṇepi avītarāge attano vasaṃ ānetvā vināsetum samatthatāya tehi sabbehi balehi atibalā nāma, sabbabalehi itthibalameva mahantanti attho. **Yathā**ti yasmā. **Pitu atthā**ti pitu vuḍḍhi-atthāya. Idam vuttaṃ hoti—yasmā imaṃ uggatapaṃ samānaṃ sīlādiguṇānaṃ esitattā isiṃ ayaṃ candavatī nissilaṃ katvā pitu vuḍḍhi-atthāya vājapeyyaṃ yaññaṃ yājeti, tasmā jānitabbametaṃ “balātibala’mitthiyo”ti.

Tasmiṃ samaye Kassapo yaññaṃ yajanatthāya “maṅgalaḥatthim gīvāyaṃ paharissāmi”ti khaggaratanaṃ ukkhipi. Hatthi taṃ disvā maraṇabhayaatajjito mahāravaṃ ravi. Tassa ravaṃ sutvā sesāpi hatthi-assa-usabhādayo maraṇabhayaatajjitā bhayena viraviṃsu, mahājanopi viravi. Kassapo taṃ mahāviraṃ sutvā saṃvegappatto hutvā attano jaṭādini olokesi. Athassa jaṭāmassukacchalomāni pākāṇi ahesuṃ. So vipphaṇṇasāri hutvā “anunurūpaṃ vata me pāpakammaṃ katan”ti saṃvegaṃ pakāsento aṭṭhamāṃ gāthamāha—

67. “Taṃ lobhapakataṃ kammaṃ, kaṭukaṃ kāmahetukaṃ.
Tassa mūlaṃ gavesissaṃ, checchaṃ rāgaṃ sabandhanan”ti.

Tassattho—mahārāja yaṃ etaṃ mayā Candavatiyā lobhaṃ uppādetvā tena lobhena pakataṃ kāmahetukaṃ pāpakam, taṃ kaṭukaṃ tikhiṇavipākam. Tassāhaṃ ayonisomanasikārasaṅkhātāṃ mūlaṃ gavesissaṃ,

alaṃ me iminā khaggena, paññākhaggaṃ nīharitvā subhanimittabandhanena saddhiṃ sabandhanaṃ rāgaṃ chindissāmīti.

Atha naṃ rājā “mā bhāyi samma, idāni te Candavatīṃ kumārīṇca raṭṭhaṇca sattaratanarāsiṇca dassāmi, yajāhi yaññan”ti āha. Taṃ sutvā Kassapo “na me mahārāja iminā kilesena attho”ti vatvā osānagāthamāha—

68. “Dhiratthu kāme subahūpi loke,
Tapova seyyo kāmaguṇehi rāja.
Tapo karissāmi pahāya kāme,
Taveva raṭṭhaṃ Candavatī ca hotū”ti.

Tattha **subahūpī**ti atibahukepi. **Tapo karissāmī**ti sīlasamyamatapameva karissāmi.

So evaṃ vatvā kasiṇaṃ samannāharitvā raṭṭhaṃ viṣesaṃ uppādetvā ākāse pallaṅkena nisīditvā rañño dhammaṃ desetvā “appamatto hohī”ti ovaditvā yaññāvāṭaṃ viddhaṃsāpetvā mahājanassa abhayadānaṃ dāpetvā rañño yācantasappa uppatitvā attano vasanaṭṭhānameva gantvā yāvajīvaṃ ṭhatvā āyupariyosāne brahmalokaparāyaṇo ahoṣi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakam samodhānesi, saccapariyosāne ukkaṇṭhitabhikkhu sotāpattiphale patiṭṭhahi. Tadā seyyo mahā-amacco Sāriputto ahoṣi, Lomasakassapo pana ahameva ahoṣinti.

Lomasakassapajātakavaṇṇanā sattamā.

8. Cakkavākajātakavaṇṇanā (434)

Kāsāyavattheti idam Satthā Jetavane viharanto ekaṃ lolabhikkhuṃ ārabha kathesi. So kira lolo ahoṣi paccayaluddho, ācariyupajjhāyavattādīni chaḍḍetvā pātova Sāvattiṃ pavisitvā

Visākhāya gehe anekakhādaniyaparivāraṃ yāguṃ pivitvā
 nānaggarasasālīmaṃsodanaṃ bhuñjitvāpi tena atitto tato Cūḷa-
 anāthapiṇḍikassa Mahā-anāthapiṇḍikassa Kosalaraññoti tesam tesam
 nivesanāni sandhāya vicari. Athekadivasam tassa lolabhāvaṃ ārabha
 dhammasabhāyaṃ katham samuṭṭhāpesum. Satthā āgantvā “kāya nuttha
 bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte taṃ
 bhikkhum pakkosāpetvā “saccam kira tvaṃ bhikkhu lolo”ti pucchitvā
 “saccam bhante”ti vutte “bhikkhu kasmā lolosi, pubbepi tvaṃ lolabhāvena
 Bārāṇasiyaṃ hatthikuṇapādīni khāditvā vicaranto tehi atitto tato
 nikkhamitvā Gaṅgātīre vicaranto Himavantaṃ pavitṭho”ti vatvā atītaṃ
 āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadatte rajjaṃ kārente eko lolakāko
 Bārāṇasiyaṃ hatthikuṇapādīni khāditvā vicaranto tehi atitto “gaṅgākūle
 macchamataṃ¹ khādissāmī”ti gantvā tattha matamacche khādanto
 katipāhaṃ vasitvā Himavantaṃ pavisitvā nānāphalāphalāni khādanto
 bahumacchakacchapaṃ mahantaṃ padumasaraṃ patvā tattha suvaṇṇavaṇṇe
 dve cakkavāke sevālaṃ khāditvā vasante disvā “ime ativiya vaṇṇasampannā
 sobhaggappattā, imesaṃ bhojanaṃ manāpaṃ bhavissati, imesaṃ bhojanaṃ
 pucchitvā ahampi tadeva bhuñjitvā suvaṇṇavaṇṇo bhavissāmī”ti cintetvā
 tesam santikaṃ gantvā paṭisanthāraṃ katvā ekasmiṃ sākha-pariyante
 nisīditvā tesam pasamsanapaṭisaṃyuttaṃ katham kathento paṭhamam
 gāthamāha—

69. “Kāsāyavatthe sakuṇe vadāmi,
 Dve dve nandamane carante.
 Kaṃ aṇḍajaṃ aṇḍajā mānusesu,
 Jātim pasamsanti tadinṅha brūthā”ti.

Tattha **kāsāyavattheti** suvaṇṇavaṇṇe kāsāyavatthe viya. **Dve duveti** dve
 dve hutvā. **Nandamaneti**² tuṭṭhacitte. **Kaṃ aṇḍajaṃ aṇḍajā mānusesu jātim**
pasamsantīti ambho aṇḍajā tumhe manussesu pasamsantā kaṃ aṇḍajaṃ
 jātim³ kataraṃ nāma aṇḍajanti vatvā pasamsanti, kaṃ

1. Macchamedarī (I)

2. Nandimaneti (Sī, I)

3. Kaṃ aṇḍajaṃ (Sī, Syā), kaṃ aṇḍajanti (I)

sakuṇaṃ¹ nāmāti vatvā tumhe manussānaṃ antare vaṇṇentīti attho. “Kaṃ aṇḍajam aṇḍajamānusesū”tipi pāṭho. Tassattho—tumhe aṇḍajesu ca mānusesu ca kataraṃ aṇḍajanti vatvā pasamsantīti.

Taṃ sutvā cakkavāko dutiyaṃ gāthamāha—

70. “Amhe manussesu manussahiṃsa,
Anubbate cakkavāke vadanti.
Kalyāṇabhāvamhe dijesu sammataṃ,
Abhirūpā vicarāma aṇṇave”ti.

Tattha **manussahiṃsā**ti kāko manusse hiṃsati viheṭṭeti, tena naṃ evaṃ ālapati. **Anubbateti** aññamaññaṃ anugate sammodamāne piyasaṃvāse. **Cakkavāketi** cakkavākā nāma sā aṇḍajajātīti² pasamsanti vaṇṇenti kathenti. **Dijesūti** yattakā pakkhino nāma, tesu mayam “kalyāṇabhāvā”tipi manussesu sammataṃ. Dutīye atthavikappe manussesu amhe “cakkavākā”tipi vadanti, dijesu pana mayam “kalyāṇabhāvā”ti sammataṃ, “kalyāṇabhāvā”ti no dijā vadantīti attho. **Aṇṇaveti** imasmim ṭhāne saro “aṇṇavo”ti vutto, imasmim padumasare mayameva dve janā paresam ahimsanato abhirūpā vicarāmāti attho. Imissāya pana gāthāya catutthapadam “na ghāsahetūpi karoma pāpan”ti paṭhanti. Tassattho—yasmā mayam ghāsahetūpi pāpaṃ na karoma, tasmā “kalyāṇabhāvā”ti amhe manussesu ca dijesu ca sammataṃ.

Taṃ sutvā kāko tatiyaṃ gāthamāha—

71. “Kiṃ aṇṇave kāni phalāni bhuñje,
Mamsam kuto khādatha cakkavākā.
Kiṃ bhojanaṃ bhuñjatha vo anomā,
Balañca vaṇṇo ca anapparūpā”ti.

Tattha **kin**ti pucchāvasena ālapanam, kiṃ bho³ cakkavākāti vuttam hoti. **Aṇṇaveti** imasmim sare. **Bhuñjati** bhuñjatha, kiṃ bhuñjathāti⁴

1. Kiṃ sakuṇā (Syā, Ka)

2. Cakkavākanāmake, te aṇḍajāti (Ka)

3. Bhojanaṃ (Syā)

4. Bhuñjati bhuñjitvāti (Sī, I), bhuñjati bhuñjatha, bhuñjitthāti vā (Syā)

attho. **Maṃsaṃ kuto khādathā**ti katarapāṇānaṃ sarīrato maṃsaṃ khādatha. **Bhuñjatha voti vokāro** nipātamattaṃ, parapadena vāssa sambandho “balañca vo vaṇṇo ca anapparūpā”ti.

Tato cakkavāko catutthaṃ gāthamāha—

72. “Na aṇṇave santi phalāni dhaṅka,
Maṃ saṃ kuto khādituṃ cakkavāke.
Sevālabhakkha’ mha apāṇabhojanā,
Na ghāsahetūpi karoma pāpaṇ”ti.

Tattha **cakkavāketi** cakkavākassa. **Apāṇabhojanā**ti pāṇakarahita-udakabhojanā¹. Amhākaṃ hi sevālañceva udakañca bhojananti dasseti. **Na ghāsahetū**ti tumhādisā viya mayaṃ ghāsahetu pāpaṇ na karomāti.

Tato kāko dve gāthā abhāsi—

73. “Na me idaṃ ruccati cakkavāka,
Asmiṃ bhava bhojanasannikāso.
Ahosi pubbe tato me aññathā,
Icceva me vimati ettha jātā.

74. Ahampi maṃsāni phalāni bhuñje,
Annāni ca loṇiyateliyāni.
Rasaṃ manussesu labhāmi bhottuṃ,
Sūrova saṅgāmamukhaṃ vijetvā.
Na ca me tādiso vaṇṇo,
Cakkavāka yathā tavā”ti.

Tattha **idanti** idaṃ tumhākaṃ bhuñjanabhojanaṃ mayhaṃ na ruccati. **Asmiṃ bhava bhojanasannikāso**ti imasmiṃ bhava bhojanasannikāso yaṃ imasmiṃ cakkavākabhava bhojanaṃ, tvaṃ tena sannikāso taṃsadiso tadanurūpo ahosi, ativiya pasannasarīrosīti attho. **Tato me**

1. Avākabhojanāti vakkalarahita-udakabhojanā (Sī, I)

aññathāti yaṃ mayhaṃ pubbe tumhe disvāva ete ettha nānāvidhāni phalāni ceva macchamaṃsaṇca khādanti, tena evaṃ sobhaggappattāti ahosi, idāni me tato aññathā hotīti attho. **Iceva** **meti** eteneva me kāraṇena ettha tumhākaṃ sarīravaṇṇe vimati jātā “kathaṃ nu kho ete evarūpaṃ lūkhabhojanaṃ bhuñjantā vaṇṇavanto jātā”ti. **Ahampī**ti ahañhi, ayameva vā pāṭho. **Bhuñjati** bhuñjāmi. **Annānicāti** bhojanāni ca. **Loṇiyateliyānī**ti loṇatelayuttāni. **Rasanti** manussesu paribhogaṃ paṇītarasaṃ. **Vijetvāti** yathā sūro vīrayodho¹ saṅgāmamukhaṃ vijetvā vilumpitvā paribhuñjati, tathā vilumpitvā paribhuñjāmīti attho. **Yathā tavāti** evaṃ paṇītaṃ bhojanaṃ bhuñjantassapi mama tādiso vaṇṇo natthi, yādiso tava vaṇṇo, tena tava vacanaṃ na saddahāmīti dīpeti.

Athassa vaṇṇasampattiyā abhāvakāraṇaṃ attano ca bhāvakāraṇaṃ kathento cakkavāko sesagāthā abhāsi—

75. “Asuddhabhakkhosi khaṇānupātī,
Kicchena te labbhati annapānaṃ.
Na tussasī rukkhaphalehi dhaṅka,
Mamsāni vā yāni susānamajjhe.

76. Yo sāhasena adhigamma bhoge,
Paribhuñjati dhaṅka khaṇānupātī.
Tato upakkosati naṃ sabhāvo,
Upakkuṭṭho vaṇṇabalaṃ jahāti.

77. Appampi ce nibbutiṃ bhuñjati yadi,
Asāhasena aparūpaghātī.
Balaṇca vaṇṇo ca tada’ssa hoti,
Na hi sabbo āhāramayena vaṇṇo”ti.

Tattha **asuddhabhakkhosī**ti tvaṃ thenetvā vañcetvā bhakkhanato asuddhabhakkho asi. **Khaṇānupātī**ti pamādakkaṇe anupatanasīlo.

Kicchena teti tayā dukkhena annapānaṃ labbhati. **Maṃsāni vā yānīti** yāni vā susānamajjhe maṃsāni, tehi na tussasi. **Tatoti** pacchā. **Upakkosati naṃ** **sabhāvoti** attāva taṃ puggalaṃ garaḥi. **Upakkuṭṭhoti** attanāpi parehipi upakkuṭṭho garaḥito vippaṭisārītāya vaṇṇaṇca balaṇca jahāsi. **Nibbutiṃ bhuñjati yadīti** yadi pana paraṃ aviheṭhetvā appakampi dhammaladdhaṃ nibbutibhojanaṃ bhuñjati. **Tada'ssa hotīti** tadā assa paṇḍitassa sarīre balaṇca vaṇṇo ca hoti. **Āhāramayenāti** nānappakārena āhāreneva. Idaṃ vutaṃ hoti—bho kāka vaṇṇo nāmesa catusamuṭṭhāno, so na āhāramatteneva hoti, utucittakammehipi hotiyevāti.

Evam cakkavāko anekapariyāyena kākaṃ garaḥi. Kāko harāyitvā “na mayhaṃ tava vaṇṇena attho, kā kā”ti vassanto palāyi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakam samodhānesi, saccapariyosāne lolabhikkhu anāgāmiphale patiṭṭhahi. Tadā kāko lolabhikkhu ahosi, cakkavākī Rāhulamātā, cakkavāko pana ahameva ahosinti.

Cakkavākajātakavaṇṇanā aṭṭhamā.

9. Haliddirāgajātakavaṇṇanā (435)

Sutitikkhanti idaṃ Satthā Jetavane viharanto thullakumārikāpalobhanaṃ ārabha kathesi. Vatthu Terasakanipāte **Cūlanāradaajātake**¹ āvi bhavissati. Atītavatthumhi pana sā kumārikā tassa Tāpasakumārassa sīlaṃ bhinditvā attano vase ṭhitabhāvaṃ ñatvā “imaṃ vañcetvā manussapathaṃ nessāmī”ti cintetvā “rūpādikāmaguṇavirahite araṇṇe rakkhitasīlaṃ nāma na mahapphalaṃ hoti, manussapathe rūpādīnaṃ paccupaṭṭhāne mahapphalaṃ hoti, ehi mayā saddhiṃ tattha gantvā sīlaṃ rakkhāhi, kiṃ te araṇṇenā”ti vatvā paṭṭhamam gāthamāha—

1. Khu 5. 261 piṭṭhe.

78. “Sutitikkhaṃ araṇṇaṃhi, pantamhi sayanāsane.

Ye ca gāme titikkhanti, te uḷāratarā tayā”ti.

Tattha **sutitikkhanti** suṭṭhu adhivāsanam. **Titikkhanti**ti sītādini adhivāsenti.

Taṃ sutvā Tāpasakumāro “pitā me araṇṇaṃ gato, tasmim āgate taṃ āpucchitvā gamissāmi”ti āha. Sā cintesi “pitā kirassa atthi, sace maṃ so passissati, kājakoṭiyā maṃ pothetvā vināsaṃ pāpessati, mayā paṭhamameva gantabban”ti. Atha naṃ sā “tena hi ahaṃ maggasaṇṇaṃ kurumānā paṭhamataram gamissāmi, tvaṃ pacchā āgacchāhi”ti vatvā agamāsi. So tassā gatakāle neva dārūni āhari, na pāṇīyaṃ, na paribhojanīyaṃ upaṭṭhāpesi, kevalaṃ pajjhāyantova nisīdi, pitu āgamanakāle paccuggamanam nākāsi. Atha naṃ pitā “itthīnaṃ vasaṃ gato eso”ti ñatvāpi “kasmā tāta neva dārūni āhari, na pāṇīyaṃ, na paribhojanīyaṃ upaṭṭhāpesi, pajjhāyantoyeva pana nisinnosī”ti āha. Atha naṃ Tāpasakumāro “tāta araṇṇe kira rakkhitasīlaṃ nāma na mahapphalaṃ hoti, manussapathe mahapphalaṃ, ahaṃ tattha gantvā sīlaṃ rakkhissāmi, sahāyo me maṃ ‘āgaccheyyāsī’ti vatvā purato gato, ahaṃ tenava saddhiṃ gamissāmi, tattha pana vasantena mayā katara puriso sevitabbo”ti pucchanto dutiyaṃ gāthamāha—

79. “Araṇṇā gāmaṃāgamma, kiṃsīlaṃ kiṃvataṃ ahaṃ.

Purisaṃ tāta seveyyaṃ, taṃ me akkhāhi pucchito”ti.

Athassa pitā kathento sesagāthā abhāsi—

80. “Yo te vissāsaya tāta, vissāsaṇca khomeyya te.

Sussūsī ca titikkhī ca, taṃ bhajehi ito gato.

81. Yassa kāyena vācāya, manasā natthi dukkaṭaṃ.

Urasīva paṭiṭṭhāya, taṃ bhajehi ito gato.

82. Yo ca dhammena carati, carantopi na maññati.

Visuddhakāriṃ sappaññaṃ, taṃ bhajehi ito gato.

83. Haliddirāgaṃ kapiccitaṃ, purisaṃ rāgavirāginaṃ.

Tādisaṃ tāta mā sevi, nimmanussampi ce siyā.

84. Āsīvisaṃva kupitaṃ, mīḥalittaṃ mahāpathaṃ.

Ārakā parivajjehi, yānī'va visamaṃ pathaṃ.

85. Anattā tāta vaḍḍhanti, bālaṃ accupasevato.

Mā'ssu bālena saṃgacchi, amitteneva sabbadā.

86. Taṃ tāhaṃ tāta yā cāmi, karassu vacanaṃ mama.

Mā'ssu bālena saṃgacchi, dukkho bālehi saṅgamo'ti.

Tattha **yo te vissāsayeti** yo tava vissāseyya. **Khameyya** teti yo ca tava attani tayā kataṃ vissāsaṃ khameyya. **Sussūsī ca titikkhī cāti** tava vacanaṃ sussūsāya ceva vacanādhivāsanena ca samannāgato bhavēyyāti attho.

Urasīva patiṭṭhāyāti yathā mātu urasi putto patiṭṭhāti, evaṃ patiṭṭhahitvā attano mātaraṃ viya maññaṃ māno taṃ bhajeyyāsīti vadati. **Yo ca dhammena caratīti** yo tividhena sucaritena dhammena iriyati. **Na maññaṭīti** tathā carantopi “ahaṃ dhammaṃ carāmi”ti mānaṃ na karoti. **Visuddhakārīti** visuddhānaṃ dasakusalakammapathānaṃ kārakaṃ.

Rāgavirāginanti rāginaṇca virāginaṇca rajjitvā taṃkhaṇaṇṇeva virajjanasabhāvaṃ. **Nimmanussampi ce siyāti** sacepi sakalajambudīpatalaṃ nimmanussaṃ hoti, soyeva eko manusso tiṭṭhati, tathāpi tādisaṃ mā sevi. **Mahāpathanti** gūthamakkhitaṃ maggaṃ viya. **Yānī'vāti** yānena gacchanto viya. **Visamanti** ninna-unntakhaṇupāsāṇādivisamaṃ. **Bālaṃ accupasevatoti** bālaṃ appaṇṇaṃ atisevantassa. **Sabbadāti** tāta bālena saha saṃvāso nāma amittasaṃvāso viya sabbadā niccakārameva dukkho. **Taṃ tāhanti** tena kāraṇena taṃ ahaṃ.

So evaṃ pitarā ovadito “tāta ahaṃ manussapathaṃ gantvā tumhādisa paṇḍite na labhissāmi, tattha gantuṃ bhāyāmi, idheva tumhākaṃ santike vasissāmi”ti āha. Athassa bhiyyopi ovādaṃ datvā

kasiṇaparikammaṃ ācikkhi. So na cirasseva abhiññāsamāpattiyo nibbattetvā saddhiṃ pitarā brahmalokaparāyaṇo ahosi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakam samodhānesi, saccapariyosāne ukkaṇṭhitabhikkhu sotāpattiphale patiṭṭhahi. Tadā Tāpasakumāro ukkaṇṭhitabhikkhu ahosi, kumārikā thullakumārikāva, pitā tāpaso pana ahameva ahosinti.

Haliddirāgajātakavaṇṇanā navamā.

10. Samuggajātakavaṇṇanā (436)

Kuto nu āgacchathāti idaṃ Satthā Jetavane viharanto ukkaṇṭhitabhikkhum ārabba katesi. Tañhi Satthā “saccaṃ kira tvaṃ bhikkhu ukkaṇṭhito”ti pucchitvā “saccaṃ bhante”ti vutte “kasmā bhikkhu mātugāmaṃ patthesi, mātugāmo nāmesa asabbho akataññū, pubbe dānavarakkhasā gilitvā kucchinā pariharantāpi mātugāmaṃ rakkhitum ekapurisanissitaṃ kātuṃ nāsakkhiṃsu, tvaṃ kathaṃ sakkhissasi”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto kāme pahāya Himavantaṃ pavisitvā isipabbajjaṃ pabbajitvā abhiññā ca samāpattiyo ca nibbattetvā phalāphalena yāpento vihāsi. Tassa paṇṇasālāya avidūre eko dānavarakkhaso vasati. So antaranarā mahāsattaṃ upasaṅkamitvā dhammaṃ suṇāti, aṭaviyaṃ pana manussānaṃ saṅcaraṇamagge ṭhatvā āgatāgate manusse gahetvā khādati. Tasmim kāle ekā Kāsiraṭṭhe kuladhītā uttamarūpadharā aññatarasmim paccantagāme nivutthā hoti. Tassā ekadivasaṃ mātāpitūnaṃ dassanatthāya gantvā paccāgamanakāle parivāramanusse disvā so dānavo bheravarūpena pakkhandi. Manussā bhītā gahitagahitāvudhāni chaḍḍetvā palāyimsu. Dānavo yāne nisinnaṃ abhirūpaṃ mātugāmaṃ disvā paṭibaddhacitto hutvā taṃ attano guhaṃ netvā bhariyaṃ akāsi. Tato paṭṭhāya sappitelataṇḍulamacchamaṃsādini ceva madhuraphalāphalāni ca āharitvā taṃ posesi, vatthālāṅkārehi ca naṃ alaṅkaritvā rakkhaṇatthāya ekasmim karaṇḍake

pakkhipitvā¹ karaṇḍakam gilitvā kucchinā pariharati. So ekadivasam nhāyitukāmatāya ekam saram gantvā karaṇḍakam uggilitvā tam tato nīharitvā nhāpetvā vilimpetvā alaṅkāretvā² “thokam tava sarīram utum gaṇhāpehi”ti tam karaṇḍakasamīpe ṭhapetvā sayam nhānatittham otarivā tam anāsankamāno thokam dūram gantvā nhāyi.

Tasmiṃ samaye Vāyussaputto nāma vijjādharo sannaddhakhaggo ākāseṇa gacchati. Sā tam disvā “ehi”ti hatthamuddam akāsi, vijjādharo khippam otari. Atha nam sā karaṇḍake pakkhipitvā dānavassa āgamanam oloketi karaṇḍakūpari nisīditvā tam āgacchantam disvā tassa attānam dassetvā tasmiṃ karaṇḍakasamīpam asampattheyeva karaṇḍakam vivaritvā anto pavisitvā vijjādharassa upari nipajjitvā attano sātakam pārupi. Dānavo āgantvā karaṇḍakam asodhetvā “mātugāmoyeva me”ti saññāya karaṇḍakam gilitvā attano guham gacchanto antarāmagge cintesi “tāpaso me ciram diṭṭho, ajja tāva nam gantvā vandissāmī”ti. So tassa santikam agamāsi. Tāpasopi nam dūratova āgacchantam disvā dvinnam janānam kucchigatabhāvam ṇatvā sallapanto paṭhamam gāthamāha—

87. “Kuto nu āgacchatha bho tayo janā,
Svāgatā etha nisīdathāsane.
Kaccittha, bhonto kusalam anāmayam,
Cirassa’ mabbhāgamanam hi vo idhā”ti.

Tattha **bhoti** ālapanam. **Kaccitthā**ti kacci hotha bhavatha vijjatha. **Bhontoti** puna ālapanto āha. **Kusalam anāmayanti** kacci tumhākam kusalam ārogyam. **Cirassa’ mabbhāgamanam hi vo idhā**ti ajja tumhākam idha abbhāgamaṇa ciram jātam.

Tam sutvā dānavo “aham imassa tāpasassa santikam ekakova āgato, ayaṇa tāpaso ‘tayo janā’ti vadati, kim nāmesa katheti, kim nu kho sabhāvam ṇatvā katheti, udāhu ummattako hutvā vilapati”ti cintetvā tāpasam upasaṅkamitvā vanditvā ekamantaṃ nisīditvā tena saddhim sallapanto dutiyam gāthamāha—

1. Nipajjāpetvā (Sī, Syā, I)

2. Alaṅkaritvā (Sī, Syā, I)

88. “Ahameva eko idha majja patto,
 Na cāpi me dutiyo koci vijjati.
 Kimeva sandhāya te bhāsitaṃ ise,
 Kuto nu āgacchatha bho tayo janā”ti.

Tattha **idha majjā**ti idha ajja. **Kimeva sandhāya te bhāsitaṃ iseti** bhante isi kiṃ nāmetaṃ sandhāya tayā bhāsitaṃ, pākaṭaṃ tāva me katvā kathehīti.

Tāpaso “ekaṃsenevāvuso sotukāmosī”ti pucchitvā “āma bhante”ti vutte “tena hi suṇāhī”ti vatvā tatiyaṃ gāthamāha—

89. “Tuvañca eko bhariyā ca te piyā,
 Samuggapakkhittanikiṇṇamantare.
 Sā rakkhitaṃ kucchigatāva te sadā,
 Vāyussaputtana sahā tahiṃ ratā”ti.

Tattha **tivañca ekoti** paṭhamam tāva tvaṃ eko jano.

Pakkhittanikiṇṇamantareti pakkhittānikiṇṇa-antare taṃ tattha¹ bhariyaṃ rakkhitukāmena sadā tayā samugge pakkhittā saddhiṃ samuggena nikiṇṇā antare², antokucchiyaṃ ṭhapitāti attho. **Vāyussaputtana**³ **sahā**ti evaṃnāmakena vijjādharena saddhiṃ. **Tahiṃ ratā**ti tattha tava antokucchiyaññeva kilesaratiyā ratā. So dāni tvaṃ mātugāmaṃ “ekaṃ purisanissitaṃ karissāmi”ti kucchināpi pariharanto tassā jāraṃ ukkhipitvā carasīti.

Taṃ sutvā dānavo “vijjāddharā nāma bahumāyā honti, sacassa khaggo hatthagato bhavissati, kucchiṃ me phāletvāpi palāyissati”ti bhītatasito hutvā khippaṃ karaṇḍakaṃ uggilitvā purato ṭhapesi. Satthā abhisambuddho hutvā taṃ pavattiṃ pakāsento catutthaṃ gāthamāha—

1. Atha te (I, Ka)

2. Nikiṇṇa-antare (Sī)

3. Harissaputtana (Ka)

90. “Saṁviggarūpo isinā viyākato,
So dānavo tattha samugga’ muggili.
Addakkhi bhariyaṁ sucimāladhārinim,
Vāyussaputtana sahā tahiṁ ratan”ti.

Tattha **addakkhī**ti so karaṇḍakam vivaritvā addasa.

Karaṇḍake pana vivaṭamatteyeva vijjādharo vijjam jappitvā khaggaṁ gahetvā ākāsaṁ pakkhandi. Taṁ disvā dānavo mahāsattassa tussitvā thutipubbaṅgamā sesagāthā abhāsi—

91. “Sudiṭṭharūpa’ muggatapānuvattinā,
Hīnā narā ye pamadāvasaṁ gatā.
Yathā have pāṇarive’ttha rakkhitā,
Duṭṭhā mayī añña’ mabhippamodayi¹.
92. Divā ca ratto ca mayā upaṭṭhitā,
Tapassinā jotirivā vane vasam.
Sā dhammamukkamma adhammamācari,
Akiriyaṇūpo pamadāhi santhavo.
93. Sarīramajjhamhi ṭhitāti maññhaṁ,
Mayhaṁ ayanti asatiṁ asaṇṇataṁ.
Sā dhammamukkamma adhammamācari,
Akiriyaṇūpo pamadāhi santhavo.
94. Surakkhitaṁ meti kathaṁ nu vissase,
Anekacittāsu na ha’tthi rakkhaṇā.
Etā hi pātālapapātasannibhā,
Etthappamatto byasanaṁ nigacchati.
95. Tasmā hi te sukhino vītasokā,
Ye mātugāmehi caranti nissaṭā.
Etaṁ sivaṁ uttamamābhipatthayaṁ,
Na mātugāmehi kareyya santhavan”ti.

1. Aññaṁ mabhippamodayi (Si, Syā, I)

Tattha **sudiṭṭharūpa'muggatapānuvattinā**ti bhante isi uggatapānuvattinā¹ tayā sudiṭṭharūpaṃ idaṃ kāraṇaṃ. **Hīnā**ti nīcā. **Yathā have pāṇarive'ttha rakkhitā**ti ayaṃ mayā attano pāṇā viya ettha antokucchiyaṃ pariharantena rakkhitā. **Duṭṭhā mayī**ti idāni mayi mittadubbhikammaṃ katvā duṭṭhā aññaṃ purisaṃ abhippamodati. **Jotirivā vane vasanti** vane vasantena tapassinā aggi viya mayā upaṭṭhitā paricaritā. **Sā dhammamukkammā**ti sā eṣā dhammaṃ okkamitvā atikkamitvā. **Akiriya rūpoti** akattabbarūpo. **Sarīramajjhamhi ṭhitā**ti maññāhaṃ, **mayhaṃ ayanti asatiṃ asaññatanti** imaṃ asatiṃ asappurisadhammasamannāgataṃ asaññataṃ dussīlaṃ “mayhaṃ sarīramajjhamhi ṭhitā”ti ca “mayhaṃ ayan”ti ca maññāmi.

Surakkhitaṃ meti kathaṃ nu vissaseti ayaṃ mayā surakkhitāti kathaṃ paṇḍito vissāseyya, yatra hi nāma mādisopi antokucchiyaṃ rakkhanto rakkhitaṃ nāsakkhi. **Pātālapapātasannibhā**ti lokassādena duppūraṇiyattā mahāsamudde pātālasaṅkhātena papātena sadisā. **Etthappamattoti** etāsu evarūpāsu nigguṇāsu pamatto puriso mahābyasanaṃ pāpuṇāti. **Tasmā hī**ti yasmā mātugāmasaṃ gatā mahāvināsaṃ pāpuṇanti, tasmā ye mātugāmehi nissaṭā hutvā caranti, te sukhino. **Etaṃ sivant**ti yadetaṃ mātugāmato nissaṭānaṃ visaṃsaṭṭhānaṃ caraṇaṃ, etaṃ jhānasukhameva sivaṃ khemaṃ uttamaṃ abhipatthetabbaṃ, etaṃ patthayamāno mātugāmehi saddhim santhavaṃ na kareyyāti.

Evañca pana vatvā dānava mahāsattassa pādesu nipatitvā “bhante tumhe nissāya mayā jīvitaṃ laddhaṃ, ahaṃ imāya pāpadhammāya vijjādharena mārāpito”ti mahāsattaṃ abhiṭṭhavi. Sopissa dhammaṃ desetvā “imissā mā kiñci pāpaṃ akāsi, sīlāni gaṇhāhī”ti taṃ pañcasu sīlesu patiṭṭhāpesi. Dānava “ahaṃ kucchinā pariharantopi taṃ rakkhitaṃ na sakkomi, añño ko rakkhissatī”ti taṃ uyyojetvā attano araññaṃ eva agamāsi.

1. Bhante isi pavaraṃ uttamaṃ anuvattantena uggatapānuvattinā (Ka)

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakam samodhānesi, saccapariyosāne ukkaṇṭhitabhikkhu sotāpattiphale patiṭṭhahi. Tadā dibbacakkhukatāpaso ahameva ahosinti.

Samuggajātakavaṇṇanā dasamā.

11. Pūtimamsajātakavaṇṇanā (437)

Na kho me ruccatīti idaṃ Satthā Jetavane viharanto indriya-asamvaram ārabha kathesi. Ekasmiṃhi samaye bahū bhikkhū indriyesu aguttadvārā ahesuṃ. Satthā “ime bhikkhū ovadituṃ vaṭṭati”ti Ānandattherassa vatvā aniyamavasena bhikkhusaṃghaṃ sannipātāpetvā alaṅkatapallaṅkavaramajjhagato bhikkhū āmantetvā “na bhikkhave bhikkhunā nāma rūpādīsu subhanimittavasena nimittaṃ gahetuṃ vaṭṭati, sace hi tasmim samaye kālaṃ karoti, nirayādīsu nibbattati, tasmā rūpādīsu subhanimittaṃ mā gaṇhatha. Bhikkhunā nāma rūpādigocarena na bhavitabbaṃ, rūpādigocarā hi diṭṭheva dhamme mahāvināsaṃ pāpuṇanti, tasmā varaṃ bhikkhave tattāya ayosalākāya ādittāya sampajjalitāya sajotibhūtāya cakkhundriyaṃ sampalimaṭṭhan”ti vitthāretvā “tumhākaṃ rūpaṃ olokanakālopi atthi anolokanakālopi. Olokanakāle subhavasena anoloketvā asubhavaseneva olokeyyātha, evaṃ attano gocarā na parihāyissatha. Ko pana tumhākaṃ gocaroti. Cattāro satipaṭṭhānā, cattāro sammappadhānā, cattāro iddhipādā, ariyo aṭṭhaṅgiko maggo, nava lokuttaradhammā. Etasmim hi vo gocare carantānaṃ na lacchatī māro otāraṃ, sace pana kilesavasikā hutvā subhanimittavasena olokessatha, pūtimamsasiṅgālo viya attano gocarā parihāyissathā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasīyaṃ Brahmadatte rajjaṃ kārente Himavantapadese araṇṇāyatane pabbataguhāyaṃ anekasatā eḷakā vasanti. Tesam vasanaṭṭhānato avidūre ekissā guhāya Pūtimamso nāma siṅgālo Veṇiyā nāma bhariyāya saddhim vasati. So ekadivasaṃ bhariyāya saddhim

vicaranto te eḷake disvā “ekena upāyena imesaṃ maṃsaṃ khādituṃ vaṭṭatī”ti cintetvā upāyena ekekaṃ eḷakaṃ māresi. Te ubhopi eḷakamaṃsaṃ khādantā thāmasampannā thūlasarīrā ahesuṃ. Anupubbena eḷakā parikkhayaṃ agamaṃsu. Tesāṃ antare Meṇḍamātā¹ nāma ekā eḷikā byattā ahosi upāyakusalā. Siṅgālo taṃ māretuṃ asakkonto ekadivasaṃ bhariyāya saddhiṃ sammantento “bhadde eḷakā khīṇā, imaṃ eḷikaṃ ekena upāyena khādituṃ vaṭṭati, ayaṃ panettha upāyo, tvaṃ ekikāva gantvā etāya saddhiṃ sakhī hohi, atha te tāya saddhiṃ vissāse uppanne ahaṃ matālayaṃ karitvā nipajjissāmi, tvaṃ etaṃ upasaṅkamitvā ‘eḷike sāmiko me mato, ahañca anāthā, ṭhapetvā taṃ añño me ñātako natthi, ehi roditvā kanditvā tassa sarīrakiccaṃ karissāmā’ti vatvā taṃ gahetvā āgaccheyyāsi, atha naṃ ahaṃ uppatitvā gīvāya ḍaṃsitvā māressāmi”ti āha.

Sā “sādhū”ti sampatīcchitvā tāya saddhiṃ sakhibhāvaṃ katvā vissāse uppanne eḷikaṃ tathā avoca. Eḷikā “āḷi siṅgāli tava sāmikena sabbe mama ñātakā khādītā, bhāyāmi na sakkomi gantun”ti āha. Āḷi mā bhāyi, matako kiṃ karissatīti. “Kharamanto² te sāmiko, bhāyāmevāhan”ti sā evaṃ vatvāpi tāya punappunaṃ yāciyamānā “addhā mato bhavissatī”ti sampatīcchitvā tāya saddhiṃ pāyāsi. Gacchantī pana “ko jānāti, kiṃ bhavissatī”ti tasmim āsaṅkāya siṅgāliṃ purato katvā siṅgālaṃ pariggaṇhantīyeva gacchati. Siṅgālo tāsāṃ padasaddaṃ sutvā “āgatā nu kho eḷikā”ti sīsāṃ ukkhipitvā akkhīni parivattetvā olokesi. Eḷikā taṃ tathā karontaṃ disvā “ayaṃ pāpadhammo maṃ vañcetvā māretukāmo matālayaṃ dassetvā nipanno”ti nivattitvā palāyantī siṅgāliyā “kasmā palāyasī”ti vutte taṃ kāraṇaṃ kathentī paṭhamāṃ gāthamāha—

96. “Na kho me ruccati āḷi, Pūtimaṃsassa pekkhanā.

Etādisā sakhārasmā, ārakā parivajjaye”ti.

1. Meḷamātā (Sī, I). Meṇḍikamātā (Syā, Ka)

2. Marantopi (Ka)

Tattha **ālī**ti ālapanam, sakhi sahāyiketi attho. **Etādisā sakhārasmāti** evarūpā sahāyakā apakkamitvā taṃ sahāyakam ārakā parivajjeyyāti attho.

Evañca pana vatvā sā nivattitvā attano vasanaṭṭhānameva gatā. Siṅgālī taṃ nivattetum asakkontī tassā kujjhitvā attano sāmikasseva santikam gantvā pajjhāyamānā nisīdi. Atha naṃ siṅgālo garahanto dutiyam gāthamāha—

97. “Ummattikā ayaṃ veṇī, vaṇṇeti patino sakhim.

Pajjhāyi¹ paṭigacchantim, āgataṃ meṇḍamātaram”ti².

Tattha **veṇī**ti tassā nāman. **Vaṇṇeti patino sakhinti** paṭhamameva attano sakhim eḷikam “mayi sinehā vissāsikā āgamiṣṣati no santikam, matālayam karohī”ti patino santike vaṇṇeti. Atha naṃ sā idāni āgataṃ mama santikam anāgantvā paṭigacchantim Meṇḍamātaram³ pajjhāyati anusocatīti.

Taṃ sutvā siṅgālī tatiyam gāthamāha—

98. “Tvaṃ khosi samma ummatto, dummedho avicakkhaṇo.

Yo tvaṃ matālayam katvā, akālena vipekkhasī”ti.

Tattha **avicakkhaṇoti** vicāraṇapaññārahito. **Akālena vipekkhasī**ti eḷikāya attano santikam anāgātāyeva olokesīti attho.

99. “Na akāle vipekkheyya, kāle pekkheyya paṇḍito.

Pūtimamsova pajjhāyi, yo akāle vipekkhatī”ti—

ayaṃ abhisambuddhagāthā.

Tattha **akāleti** kāmaguṇe ārabbhā subhavasena cittuppādakāle. Ayañhi bhikkhuno rūpaṃ oloketum akālo nāma. **Kāleti** asubhavasena anussativasena kasiṇavasena vā rūpaggaṇakāle⁴.

1. Pajjhāti (Sī, I), pajjhāyati (Syā) 2. Meḷamātaram (Sī, I), meṇḍimātaram (Syā)

3. Meḷamātaram (Sī, I), meṇḍimātaram (Syā)

4. Virūpaggaṇakāle (Ka)

Ayañhi bhikkhuno rūpaṃ oloketuṃ kālo nāma. Tattha akāle sārattakāle rūpaṃ olokentā mahāvināsaṃ pāpuṇantīti
 Haritacajātakalomasakassapajātakādīhi dīpetabbaṃ. Kāle asubhavasena olokentā arahatte paṭiṭṭhahantīti Asubhakammikatissattheravatthunā kathetabbaṃ. **Pūtimaṃsova pajjhāyīti** bhikkhave yathā Pūtimaṃsasiṅgālo akāle eḷikaṃ oloketvā attano gocarā parihīno pajjhāyati, evaṃ bhikkhu akāle subhavasena rūpaṃ oloketvā satipaṭṭhānādigocarā parihīno diṭṭhadhamme samparāyepi socati pajjhāyati kilamatīti.

Veṇīpi kho siṅgālī Pūtimaṃsaṃ assāsetvā “sāmi mā cintesi, ahaṃ taṃ punapi upāyena ānessāmi, tvaṃ āgatakāle appamatto gaṇheyyāsi”ti vatvā tassā santikaṃ gantvā “āḷi tava āgatakāleyeva no attho¹ jāto, tava āgatakālasmiṃyeva hi me sāmiko satim paṭilabhi, idāni jīvati, ehi tena saddhim paṭisanthāraṃ karohī”ti vatvā pañcamam gāthamāha—

100. “Piyam kho āḷi me hotu, puṇṇapattaṃ dadāhi me.

Pati sañjivito mayham, eyyāsi piyapucchikā”ti.

Tattha **puṇṇapattaṃ dadāhi meti** piyakkhānaṃ akkhāyikā² mayham tuṭṭhidānaṃ dehi. **Pati sañjivito mayhanti** mama sāmiko sañjivito uṭṭhito arogoti attho. **Eyyāsīti** mayā saddhim āgaccha.

Eḷikā “ayaṃ pāpadhammā maṃ vañcetukāmā, ayuttaṃ kho pana paṭipakkhakaraṇaṃ, upāyeneva naṃ vañcessāmi”ti cintetvā chaṭṭhaṃ gāthamāha—

101. “Piyam kho āḷi te hotu, puṇṇapattaṃ dadāmi te.

Mahatā parivārena, essaṃ kayirāhi³ bhojanan”ti.

Tattha **essanti** āgamiṣsāmi. Āgacchamānā ca attano ārakkhaṃ katvā mahantena parivārena āgamiṣsāmīti.

1. Āgatabhāvoyeva no atthāya (Sī, Syā, I)

2. Piyakkhānaṃ āgatassā (Sī), piyakānaṃ āgatassa (Syā)

3. Kayirāsi (Sī, I), kayirātha (Syā)

Atha naṃ siṅgālī parivāraṃ pucchantī sattamaṃ gāthamāha—

102. “Kīdiso tuyhaṃ parivāro, yesaṃ kāhāmi bhojanaṃ.
Kimnāmakā ca te sabbe, te me akkhāhi pucchitā”ti.

Sā ācikkhantī aṭṭhamamaṃ gāthamāha—

103. “Māliyo caturakkho ca, piṅgiyo atha jambuko.
Ediso mayhaṃ parivāro, tesaṃ kayirāhi bhojanan”ti.

Tattha **te meti** te parivāre mayhaṃ ācikkhi. **Māliyoti**-ādini catunnaṃ sunakhānaṃ nāmāni. “Tattha ekekassa pañca pañca sunakhasatāni parivārenti, evaṃ dvīhi sunakhasahasseehi parivāritā āgamissāmī”ti vatvā “sace te bhojanaṃ na labhissanti, tumhe dvepi jane māretvā khādissantī”ti āha.

Taṃ sutvā siṅgālī bhītā “alaṃ imissā tattha gamanena, upāyenassā anāgamanameva karissāmī”ti cintetvā navamaṃ gāthamāha—

104. “Nikkhantāya agāasmā, bhaṇḍakampi vinassati.
Ārogyaṃ ālino vajjaṃ, idheva vasa mā’gamā”ti.

Tassattho—āli tava gehe bahubhaṇḍakaṃ atthi, taṃ te nikkhantāya agāasmā anārakkhaṃ bhaṇḍakaṃ vinassati, ahameva te ālino sahāyakassa ārogyaṃ vajjaṃ vadissāmi, tvaṃ idheva vasa māgamāti.

Evañca pana vatvā maraṇabhayaabhītā vegena sāmikassa santikaṃ gantvā taṃ gahetvā palāyi. Te puna taṃ ṭhānaṃ āgantuṃ nāsakkhimsu.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi “tadā ahaṃ tasmim ṭhāne vanajetṭhakarukkhe nibbattadevatā ahosin”ti.

Pūtimaṃsajātakavaṇṇanā ekādasamā.

12. Daddarajātakavaṇṇanā (438)

Yo te puttaketi idaṃ Satthā Gijjhakūṭe viharanto Devadattassa vadhāya parisakkanam ārabha kathesi. Tasmiñhi samaye dhammasabhāyaṃ katham samuṭṭhāpesum “aho āvuso Devadatto nillajjo anariyo evaṃ uttamaguṇadharassa Sammāsambuddhassa Ajātasattunā saddhim ekato hutvā dhanuggahapayojanasilāpavijjhananālāgirivissajjanehi vadhāya upāyaṃ karotī”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na bhikkhave idāneva, pubbepi Devadatto mayham vadhāya parisakki, idāni pana me tāsamattampi kātum nāsakkhi”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte Bārāṇasiyaṃ Brahmadatte rajjaṃ kārente eko disāpāmokkho ācariyo pañcasatānaṃ māṇavakānaṃ sippaṃ vācento ekadivasaṃ cintesi “mayham idha vasantassa palibodho hoti, māṇavakānampi sippaṃ na niṭṭhāti, Himavantapadese araṇṇāyatanaṃ pavisitvā tattha vasanto vācessāmi”ti. So māṇavakānaṃ kathetvā tilataṇḍulatelavatthādini gāhāpetvā araṇṇaṃ pavisitvā maggato avidūre ṭhāne paṇṇasālaṃ kāretvā nivāsaṃ kappesi, māṇavāpi attano paṇṇasālaṃ karimso. Māṇavakānaṃ nātakā telataṇḍulādini pesenti. Raṭṭhavāsinopi “disāpāmokkho ācariyo kira araṇṇe asukaṭṭhāne nāma vasanto sippaṃ uggaṇhāpeti”ti tassa taṇḍulādini abhiharanti, kantārappaṭipannāpi denti, aññataropi puriso khīrapānatthāya savacchaṃ dhenum adāsi. Ācariyassa paṇṇasālāya santike dvīhi potakehi saddhim ekā godhā vasati, sīhabyagghāpissa upaṭṭhānaṃ āgacchanti. Eko tittiropi tattha nibaddhavāso ahosi. So ācariyassa māṇavānaṃ mante vācentassa saddam¹ sutvā tayopi vede uggaṇhi. Māṇavā tena saddhim ativissāsikā ahesum.

Aparabhāge māṇavesu nipphattiṃ appattesuyeva ācariyo kālamakāsi. Māṇavā tassa sarīraṃ jhāpetvā vālukāya thūpaṃ katvā nānāpupphehi pūjetvā rodanti paridevanti. Atha ne titthiro

1. Ācariyassa ca māṇavānañca mantasaddam (Ka)

“kasmā rodathā”ti āha. Ācariyo no sippe aniṭṭhiteyeva kālakato, tasmā rodāmāti. Evaṃ sante mā socittha, ahaṃ vo sippaṃ vācessāmīti. Tvaṃ kathaṃ jānāsīti. Ahaṃ ācariye tumhākaṃ vācente saddaṃ sutvā tayo vede paguṇe akāsinti. Tena hi attano paguṇabhāvaṃ amhe jānāpehīti. Tittiro “tena hi suṇāthā”ti tesāṃ gaṇṭhiṭṭhānameva pabbatamatthakā nadiṃ otaranto viya osāresi¹. Māṇavā haṭṭhatuṭṭhā hutvā Tittirapaṇḍitassa santike sippaṃ paṭṭhapesuṃ. Sopi disāpāmokkhācariyassa ṭhāne ṭhatvā tesāṃ sippaṃ vācesi. Māṇavā tassa suvaṇṇapaṇjaraṃ karitvā upari vitānaṃ bandhitvā suvaṇṇataṭṭake madhulājādīni upaharantā nānāvaṇṇehi pupphehi pūjentā mahantaṃ sakkāraṃ karimsu. “Tittiro kira araṇṇāyatane pañcasate māṇavake mantaṃ vāceti”ti sakalajambudīpe pākaṭo ahosi.

Tadā jambudīpe giraggasamajjasadisāṃ mahantaṃ chaṇaṃ ghosayimsu. Māṇavānaṃ mātāpitaro “chaṇadassanattāya āgacchantū”ti pesesuṃ. Māṇavā tittirassa ārocetvā Tittirapaṇḍitaṃ sabbañca assamapadaṃ godhaṃ paṭicchāpetvā attano attano nagarameva agamimsu. Tadā eko nikkāruṇiko duṭṭhatāpaso tattha tattha vicaranto taṃ ṭhānaṃ sampāpuṇi. Godhā taṃ disvā paṭisanthāraṃ katvā “asukaṭṭhāne taṇḍulā, asukaṭṭhāne telādīni atthi, bhattaṃ pacitvā bhuñjāhi”ti vatvā gocarattāya gatā. Tāpaso pātova bhattaṃ pacitvā dve godhāputtake māretvā khādi, divā tittiratapaṇḍitañca vacchakañca māretvā khādi, sāyaṃ dhenuṃ āgacchantāṃ disvā tampi māretvā maṃsaṃ khādītva rukkhamaṇḍale nipajjitvā ghurughurāyanto niddaṃ okkami. Godhā sāyaṃ āgantvā puttake apassantī upadhārayamānā vicari. Rukkhadevatā godhaṃ puttake adisvā kampamānaṃ oloketvā khandhaviṭṭapabbhantare dibbānubhāvena ṭhatvā “godhe mā kampi, iminā pāpapurisena tava puttakā ca tittiro ca vaccho ca dhenu ca māritā, gīvāya naṃ ḍamsitvā jīvitaṃ khayāṃ pāpehi”ti sallapantī paṭhamāṃ gāthamāha—

105. “Yo te puttake akhādi, dinnabhatto adūsake.

Tasmim dāṭhaṃ nipātehi, mā te muccittha jīvato”ti.

1. Otārento viya otāresi (Sī)

Tattha **dinnabhaddoti** bhaddam pacitvā bhuñjāhīti tayā dinnabhatto.
Adūsaketi niddose niraparādhe. **Tasmiṃ dāṭham nipātehi** tasmiṃ
 pāpapurise catassopi dāṭhā nipātehi adhippāyo. **Mā te muccittha jīvato**
 jīvanto sajīvo hutvā tava hatthato eso pāpadhammo mā muccittha, mokkham
 mā labhatu, jīvitakkhayaṃ pāpehi attho.

Tato godhā dve gāthā abhāsi—

106. “Ākiṇṇaluddo puriso, dhāticelaṃva makkhito.
 Padesaṃ taṃ na passāmi, yattha dāṭham nipātaye.

107. Akataññussa posassa, niccaṃ vivaradassino.
 Sabbaṃ ce pathaviṃ dajjā, neva naṃ abhirādhaye”ti.

Tattha **ākiṇṇaluddoti** gālhaluddo¹. **Vivaradassinoti** chiddaṃ otāraṃ
 pariyesantassa. **Neva naṃ abhirādhaye**ti evarūpaṃ puggalaṃ
 sakalapathaviṃ dentopi tosetuṃ na sakkuṇeyya, kimaṅgaṃ paṇāhaṃ
 bhaddamattadāyikāti dasseti.

Godhā evaṃ vatvā “ayaṃ pabujjhivā mampi khādeyyā”ti attano
 jīvitaṃ rakkhamānā palāyi. Tepi pana sīhabyagghā tittirassa sahāyakāva,
 kadāci te āgantvā tittiraṃ passanti, kadāci so gantvā tesāṃ dhammaṃ
 desetvā āgacchati, tasmiṃ pana divase sīho byagghaṃ āha “samma ciraṃ
 diṭṭho no tittiro, ajja sattaṭṭhādivasā honti, gaccha, tāvassa pavattiṃ ñatvā
 ehī”ti. Byaggho “sādhū”ti sampañcchitvā godhāya palāyanakāle taṃ ṭhānaṃ
 patvā taṃ pāpapurisaṃ niddāyantaṃ passi. Tassa jaṭantare Tittirapaṇḍitassa
 lomāni paññāyanti, dhenuyā ca vacchakassa ca aṭṭhīni paññāyanti.
 Byaggharājā taṃ sabbaṃ disvā suvaṇṇapañjare ca tittirapaṇḍikaṃ adisvā
 “iminā pāpapurisena ete mārītā bhavissanti”ti taṃ pādena paharivā
 uṭṭhāpesi. Sopi taṃ disvā bhītatasito ahosi. Atha naṃ byaggho “tvaṃ ete
 māretvā khādasi”ti pucchi. Neva māremi, na khādāmi. Pāpadhamma tayi
 amārente añño ko māressati, kathehi tāva kāraṇaṃ, akathentassa jīvitaṃ te
 natthīti. So maraṇabhayaabhīto “āma sāmi godhāputtake ca vacchakaṇca
 dhenuṇca māretvā khādāmi, tittiraṃ

1. Kakkhāluluddo (Ka)

pana na māremī”ti āha. So tassa bahum kathentassapi asaddahitvā¹ “tvam kuto āgatosi”ti pucchitvā “sāmi kalingaraṭṭhato vāṇijakānam bhaṇḍam vahanto jīvika hetu idañcidañca kamman katvā idānimhi idhāgato”ti tena sabbasmim attanā katakamme kathite “pāpadhamma tayi tittiram amārente añño ko māressati, ehi sīhassa migarañño santikaṃ tam nessāmī”ti tam purato katvā tāsento agamāsi. Sīharājā tam ānentam byaggham pucchanto catuttham gāthamāha—

108. “Kinu subāhu taramānarūpo,
Paccāgatosi saha māṇavena.
Kim kicca’mattham idhamatthi tuyham,
Akkhāhi me pucchito etamatthan”ti.

Tattha **subāhū**ti byaggham nāmenālapati. Byagghassa hi purimakāyo manāpo hoti, tena tam evamāha. **Kim kicca’mattham idhamatthi tuyhanti** kim karaṇīyam atthasaññitam iminā māṇavena idha atthi. “Tuyham kim kiccamatthan”tipi pāṭho, ayamevattho.

Tam sutvā byaggho pañcamam gāthamāha—

109. “Yo te sakhā daddaro sādhurūpo,
Tassa vadham parisankāmi ajja.
Purisassa kammāyatanāni sutvā,
Nāham sukhim daddaram ajja maññe”ti.

Tattha **daddaroti** tittiro. **Tassa vadhanti** tassa Tittirapaṇḍitassa imamhā purisamhā ajja vadham parisankāmi. **Nāham sukhinti** aham ajja daddaram sukhim arogam na maññāmi.

Atha nam sīho chaṭṭham gāthamāha—

110. “Kāni’ssa kammāyatanāni assu,
Purisassa vuttisamodhānatāya.
Kaṃ vā paṭiññam purisassa sutvā,
Parisankasi daddaram māṇavenā”ti.

Tattha **assūti** assosi. **Vuttisamodhānatāyāti** jīvitavuttisamodhānatāya, kāni nāma iminā attano kammāni tuyam kathitānīti attho. **Māṇavenāti** kim sutvā iminā māṇavena māritam parisankasi.

Athassa kathento byaggharājā sesagāthā abhāsi—

111. “Ciṇṇā kaliṅgā caritā vaṇijjā,
Vettācaro saṅkupathopi ciṇṇo.
Naṭehi ciṇṇam saha vākurehi,
Daṇḍena yuddhampi samajjamajjhe.

112. Baddhā kulikā mita’ māḷakena,
Akkhā jītā saṃyamo abbhatīto.
Abbāhitam pubbakam aḍḍharattam,
Hatthā daḍḍhā piṇḍapaṭiggahena.

113. Tāni’ssa kammāyatanāni assu,
Purisassa vuttisamodhānatāya.
Yathā ayam dissati lomapiṇḍo,
Gāvo hatā kim pana daddarassā”ti.

Tattha **ciṇṇā kaliṅgāti** vāṇijakānam bhaṇḍam vahantena kira tena¹ Kaliṅgaraṭṭhe ciṇṇā. **Caritā vaṇijjāti** vaṇijjāpi tena² katā. **Vettācaroti** vettehi saṅcaritabbo. **Saṅkupathopi ciṇṇoti** khāṇukamaggopi valañjito. **Naṭehīti** jīvikahetuyeva naṭehipi saddhim. **Ciṇṇam saha vākurehīti** vākuraṃ vahantena vākurehi saddhim caritam. **Daṇḍena yuddhanti** daṇḍena yuddhampi kira tena yujjhitaṃ.

Baddhā kulikāti sakuṇikāpi kira tena baddhā. **Mita’ māḷakenāti** dhañṇamāpakakammampi kira tena kataṃ. **Akkhā jītāti**³ akkhadhuttānam veyyāvaccam

1. Kiranena (I), kitakena (Ka)

2. Caritā vaṇijjāpi tena (Sī, Syā)

3. Akkhā citāti (Sī), akkhā ṭhitāti (Syā)

karontena akkhā haṭṭā¹. **Samyamo abbhatī**toti jīvitavuttiṃ nissāya pabbajanteneva sīlasamyamo atikkanto. **Abbāhanti** apaggharaṇaṃ kataṃ². **Pubbakanti**³ lohitaṃ. Idaṃ vuttaṃ hoti—iminā kira jīvikaṃ nissāya rājāparādhikānaṃ hatthapāde chinditvā te ānetvā sālāya nipajjāpetvā vaṇamukhehi paggharantaṃ lohitaṃ aḍḍharattasamaye tattha gantvā kuṇḍakadhūmaṃ datvā ṭhapitanti. **Hatthā daḍḍhāti** ājīvikapabbajjaṃ pabbajitakāle uṇhapiṇḍapaṭapaṭiggahaṇe⁴ hatthāpi kirassa daḍḍhā.

Tāni'ssa kammāyatanānīti tāni assa kammāni. **Assūti** assosiṃ. **Yathā ayanti** yathā esa etassa jaṭantare tittiralomapiṇḍopi dissati, iminā kāraṇena veditabbametaṃ “eteneva so mārito”ti. **Gāvo hatā kiṃ pana daddarassāti** gāvopi etena hatā, daddarassa pana kiṃ na hanitabbaṃ, kasmā esa taṃ na māressatīti.

Sīho taṃ purisaṃ pucchi “mārito te Tittirapaṇḍito”ti. Āma sāmīti. Athassa saccavacanāṃ sutvā sīho taṃ vissajjetukāmo ahosi. Byaggharājā pana “māretabbayuttako eso”ti vatvā tattheva naṃ dāṭhāhi paharitvā māretvā āvāṭaṃ khaṇitvā pakkhipi. Māṇava āgantvā Tittirapaṇḍitaṃ adisvā roditvā paridevitvā nivattiṃsu.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā “evaṃ bhikkhave Devadatto pubbepe mayhaṃ vadhāya parisakkī”ti vatvā jātaṃ samodhānesi “tadā kūṭajaṭilo Devadatto ahosi, godhā Uppalavaṇṇā⁵, byaggho Moggallāno, sīho Sāriputto, disāpāmoḁkko ācariyo Mahākassapo, Tittirapaṇḍito pana ahaṃeva ahosiṃ”ti.

Daddarajātakavaṇṇanā dvādasamā.

1. Akkhāpi citā (Sī), akkhāpi ṭhapitā (Syā), akkhāhi piṭṭhahatā (Ka)

2. Appahitanti ṭhapitaṃ apaggharaṇaṃ kataṃ (Sī, Syā), abbūhitanti ṭhapitaṃ apaggharakāṃ kataṃ (I)

3. Pupphakanti (Sī, Syā, I)

4. Uṇhapiṇḍapaṭiggahaṇena (Sī, Syā, I)

5. Kisāgotamī (Sī, Syā, I)

Jātakuddānam

Gijjhakosambī Suvañca, Cūḷasūvaṃ Harittacaṃ.
Kusalaṃ Lomakassapaṃ, Cakkavākaṃ Haliddi ca.
Samuggaṃ Pūtimaṃsañca, Daddarañceva dvādasa.
Jātake navaṇipāte, gīyimsu gītikāraḱā.

Navakanipātavaṇṇanā niṭṭhitā.

(Tatiyo bhāgo niṭṭhito)

Jātakatṭhakathāya tatiyabhāge

Saṁvaṇṇitapadānaṁ anukkamaṇikā

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[A]		[A]	
Akakkasaṁ	265	Agāraṁ	68
Akataññuṁ	25	Agārino	220
Akatā	54	Aggi	129
Akattāraṁ	25	Agginikāsiphālimaṁ	301
Akatvā	461	Aggī	360
Akaddamo	272	Aggodakāni	411
Akamha	44	Aghātentaṁ	189
Akaraṁ	193	Aghātesuṁ	164
Akaramhasa	25	Aṅkasmim	195
Akari	124	Aṅgaputtapinena	205
Akāle	508	Aṅgārajātā	425
Akālena	508	Aṅgāre	454
Akāsi	328, 380	Aṅgena	175
Akiccaṁ	120	Acetanaṁ	84
Akiriyaṛūpo	505	Acca	315
Akovidā	54	Accantaṁ	11, 304
Akkodhano	248	Accavattatha	461
Akkhapaṛājito	184	Accahāsi	461
Akkhā	515	Accupasevato	500
Akkhātaraṁ	399	Acchannaṁ	304
Akkhāyino	97	Accharūpamā	392
Akkhiṁsu	457	Achedayi	40
Akkhittā	240	Ajānato	326
Akhīṇampi	469	Ajinasāṭiyā	78
Agacchato	324	Ajja	244
Agandhikā	238	Ajjhagū	36

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[A]		[A]	
Ajjhapatto	278	Attham	319, 324
Ajjhārūhā	377	Attha	502
Aññatare	390	Atthakāmassa	229
Aññatha	497	Atthakāmo	279
Aññātake	16	Atthakāraṇā	442
Aññe	156	Atthaccaye	147
Atṭālo	454	Atthadassinam	304
Atṭhicchinā	465	Atthabyāpatti	442
Atṭhittaco	277	Atthalābhesu	442
Aḍḍhassa	64	Atthavinicchayaññū	191
Aṇumpi	11	Atthā	425, 492
Aṇḍajam	494	Atthāpāye	366
Aṇḍajā	494	Atthāvaham	205
Aṇṇavam	430	Atthikā	18
Aṇṇave	495	Atthena	193
Atindito	380	Attho	181, 191
Atigato	461	Adam	390
Atimaññati	245	Adadam	63, 238
Ativattati	441	Adada	63
Ativelam	95	Adāyādo	24
Atītam	40	Adāyimha	110
Atuccam	240	Adiṭṭham	219
Attaguttā	488	Adu	475
Attatthapaññā	472	Aduṭṭhacitto	437
Attanam	421	Adūragamanena	295
Attanāpi	176	Adūsake	513
Attani	148	Adeyya	278
Attano	286	Adeyyesu	11
Attamanā	191	Adesayi	117
Attāṇosi	271	Addam	359

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[A]		[A]	
Addakkhi	504	Anavhito	153
Addasaṃsu	74	Anāgataṃ	33
Addhānaṃ	40	Anāgatabhayā	33, 378
Addhuvasīlassa	68	Anādiyaṇṇaṃ	182
Adhamajanaṃ	304	Anāmayāṇṇaṃ	502
Adhammiko	102, 391	Anāmayā	245
Adhammena	31	Anāmasanto	300
Adhammo	346	Anāsave	390
Adhiggaḥita	406	Aniccasīlaṃ	108
Adhicca	223	Aninditā	397
Adhiṭṭhito	254	Anisamma	97
Adhipannaṃ	36	Anukubbassa	99
Adhipannānaṃ	36	Anujānāti	124
Adhimucchito	227	Anujīvino	241
Adhivatthe	307	Anutappati	122
Adhissayitvā	404	Anutappe	320
Adhīyetha	205	Anuttarā	421
Adhuvāṇṇaṃ	58	Anutthunaṃ	104
Anakkosaṃ	25	Anudhāva	314
Anagāro	31	Anupassī	178
Anaṅgaṇassa	189, 290	Anupāleti	19
Anaññāya	254	Anupubbena	53
Anatthaṃ	163	Anupetassa	181
Anatthakāmassa	99	Anuppadānena	191
Anatthā	442	Anuppīla	422
Ananusociyaṃ	89	Anubujjhati	251, 366
Anantaraṃ	441	Anubbate	495
Anamhikāle	208	Anuvicintayanto	374
Anariyaṃ	120	Anuvicca	404
Anavatṭhitacittassa	68	Anusāsati	253

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[A]		[A]	
Anusāsāmi	215	Apāyesi	340
Anusāsītā	361	Apāraṃ	216
Anusūyaṃ	25	Apūjaṃ	77
Anussarantā	469	Apūjesuṃ	117
Anekā	338	Apetacittena	99
Anomadassisu	387	Apetapāpakam	301
Anovādakare	241, 461	Apehi	245
Antaraṃ	33	Appacintasukhassa	295
Antalikkhabhavanena	205	Appacintāya	295
Antimā	338	Appapañño	248
Anto	44	Appabhavaṃ	353
Andhakārake	477	Appamatto	22
Andhakāratimisāyaṃ	412	Appasnehāni	294
Annadapānavatthadā	220	Appāpi	449
Annapānassa	90	Appikā	387
Annāni	497	Appicchā	295
Annena	175	Appiyo	332
Anvāvamaddi	457	Appenti	33
Apakkamanti	434	Apharusam	265
Apaṅgi	398	Abandhi	218
Aparapādesu	352	Abbāhitam	516
Aparādham	372	Abbhatītaḥaro	157
Aparāyaṇo	444	Abbhatīto	516
Aparāyini	365	Abbhantaram	78
Apaviddhā	405	Abbhāgamanam	502
Apāṇabhojanā	496	Abbhāmattamva	290
Apānudi	201	Abyaggatā	7
Apāpadassanā	392	Abyatho	442
Apābhatam	50	Abyāvaṭassa	60
Apāyā	221	Abravi	57

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[A]		[A]	
Abhikaṅkhati	58	Arañña	136
Abhikīrare	53	Arahanto	391
Abhiḥjappanti	338	Arahāmi	290
Abhidā	28	Arindama	352
Abhipatthitā	366	Ariyadhammā	444
Abhibhuyya	466	Ariyappavedite	421
Abhirādhaye	513	Ariyavaṇṇī	286
Abhivaḍḍhanti	377	Ariyā	333
Abhisajjāmi	110	Ariyācaritaṃ	391
Abhūtena	185	Ariyena	120
Abhejjo	7	Ariyesu	11
Amaññaṃ	342	Ariyo	75
Amaññaṃ	464	Aruṇarājassa	3
Amataṃ	473	Alaṃ	211
Amarā	368	Alakkhikā	243, 245
Amānanā	233	Alaṅkate	149
Amittahatthathagatā	190	Alikam	185
Amittānaṃva	444	Aloṇikāya	387
Amucchito	420	Allasiṅgaṃ	368
Ambaṭṭhakulassa	392	Avakkamiṃ	456
Ambapakkam	50	Avañci	399
Ambā	359	Avaṇṇasaṃyutā	421
Ambujam	301	Avabujjhati	366
Amhase	291	Avabodhanti	139
Ayanti	505	Avabhottum	257
Ayaso	90	Avasiṭṭhakam	293
Ayogino	54	Avākayirā	319
Ayyakassa	145	Avāriyapitā	216
Araññaṃ	47	Avicakkhaṇo	508
Araññasmiṃ	114		

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[A]		[A]	
Avidūre	397	Ahitam	79
Avirāginī	81	Ahituṇḍaka	185
Avekkhati	311	Ahito	336
Avekkhiyāna	420	Ahum	390
Avedesi	399	Ahuvamhase	25
Avhāyikā	220	Ahuhāsiyam	208
Asamsayam	412	Aheṭṭhayaṃ	449
Asamsaye	89		
Asamsi	399	[Ā]	
Asakkatā	90	Ākiṇṇakammanto	290
Asakkhim	122	Ākiṇṇaluddo	513
Asaññatam	78, 505	Āgataṃ	196
Asaññato	97	Āgato	153
Asatim	505	Āgamā	117, 399
Asanthutam	58	Āgamma	23, 136
Asayhasāhinam	6	Āgā	153
Asāhasam	301	Ācariyavaco	149
Asim	172	Ācariyāva	267
Asitā	398	Ācārasīlasampanne	390
Asuddhabhakkho	497	Ātapā	425
Asesakesu	142	Āturā	188
Assa	489	Āturesu	187
Assattha	33	Ādāya	31, 454
Assu	515	Ādittam	488
Assuṇantam	22	Ādittasmim	447
Ahantāram	189	Ādeti	95
Ahahā	427	Ānubhāvaṃ	68
Ahāyathā	117	Āpajjasi	212
Ahāso	442	Āpanno	445
Ahimsayam	31	Āmanta	195

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Ā]		[I]	
Āmisam	187	Idam	50
Āyatacakkhunetto	277	Indriyānam	440
Āyato	367	Ise	503
Ārakā	72	Issaro	420
Ārajjam	258	[U]	
Ārā	289	Ukkaṭṭhamajjhimam	205
Ārogyam	57	Ukkamma	505
Ālambanī	374	Uggatapānuvattinā	505
Āvamāmi	279	Uccam	461
Āvī	248	Ucchaṅgahatthā	20
Āsāvati	236	Ujjugatānam	287
Āsim	390	Ujjubhūtā	6
Āsi	187	Uṭṭhātu	279
Āsītikam	373	Uḍḍayhate	21
Āsīsati	366	Uttamam	304
Āsīsateva	237	Uttamattham	263
Āsīseva	236	Uttamapuggalassa	104
Āharitam	353	Udakam	111
Āharitā	377	Udakantasevī	15
Āharantam	359	Udapatto	461
Āhāramayena	498	Udayena	298
Āhu	68	Udayo	428
Āḷi	508	Udumbarena	470
[I]		Udeti	305
Ingha	324	Uddā	316
Ichasi	271, 333	Uddissa	333
Ito	84	Uddhaṭabhattam	393
Ittaradassanena	76	Uddharam	300
Itthīsu	139	Uddharissāmi	314

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[U]		[E]	
Uddhātum	122	Ekaṅgaṃ	289
Upakkuṭṭho	498	Ekā	171
Upakkosati	498	Eṇikūlasmiṃ	341
Upagamaṃ	305	Etādiso	110
Upaccagum	188	Ete	90
Upanayhanti	465	Edisaṃ	290
Upanāhī	244	Edhati	304
Upamā	353	Edhanti	139
Uparivisālā	194	Eyyāsi	509
Upalimpati	346	Evam̐dhammā	74
Upalohitakā	20	Evambhūtā	120
Upasamassa	183	Esanā	31
Upasame	72	Esāno	187
Upasevī	304	Essaṃ	509
Upāgamum	187	Eḷagalāgumbe	208
Upāyaso	422	Eḷamūgaṃ	326
Upeta	422	[O]	
Upeti	279, 449	Okam̐	409
Uppatitaṃ	251	Ogaha	271
Ubbegino	294	Ocitatthena	264
Ubbhatā	49	Odahim̐	259
Ubhayattha	14	Odahissāmi	257
Ubho	27	Odahī	187
Uragāmiva	95, 314	Odātamūlaṃ	301
Uraṣi	365	Opattaṃ	472
Urasīva	137, 500	Obhāsayaṃ	343
Ussahe	227	Olokayanto	461
Uḷāraṃ	14	Ovajjamāno	229, 245
Uḷāro	24	Ohadissati	377
Ūmi	248	Ohito	262

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Ka]		[Ka]	
Kaṃsamallake	20	Kamatthaṃ	376
Kakkaṭaṃ	278	Kammaṃ	444
Kaṅkhaṃ	326	Kammakilesa	301
Kaccāni	404	Kammassa	393
Kajaṅgalaṃ	212	Kammāya	390
Kaṭukaṃ	187	Kammāyatanāni	516
Kaṇaveresu	57	Kammunā	294
Kaṇṭhe	212	Kammuno	60
Kaṇḍakavāco	244	Kammesu	296
Kaṇṇikā	299	Kayirā	11
Kaṇhavattani	129	Karassu	68
Kataṃ	149	Karitvā	222
Katakalyāṇo	11, 366	Karissare	377
Kataññutaṃ	23	Kaliṅgā	515
Katattho	366	Kalyāṇarūpo	76
Katassa	124	Kaḷīro	372
Kattā	124	Kākavatī	84
Kathaṃ nu	91	Kākasaṃghā	232
Kaddamo	301	Kākolā	232
Kantaṃ sirim	248	Kātiyānī	406
Kantataro	244	Kāmaṃ	347
Kantasirim	248	Kāmakāmi	143
Kantā	397	Kāmā	187, 226
Kantā sirī	248	Kāmāna kāmā	442
Kandati	284	Kāmāni	360
Kapaṇo	209	Kāme	188
Kapi	68	Kāmesu	227
Kapicittam	137	Kāyūraṃ	415
Kapino	336	Kāye	147
Kapoto	211	Kāyena	254

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Ka]		[Ka]	
Kārako	249	Kuṇapādā	292
Kāraye	185	Kuṇapāni	311
Kālakatā	57	Kupitindriyosi	324
Kālakate	152	Kubbati	108
Kālapariyāyo	129	Kubbasi	346
Kālāgatañca	248	Kumāre	91
Kālikam	372	Kumbhaṇḍā	135
Kāle	95	Kumbhamiva	28
Kāsāyavatthe	494	Kumbhin	404
Kāhasi	163	Kummāsapiṇḍiyā	387
Kāhāmi	211	Kulako	454
Kāḷappavāḷāva	373	Kulikā	515
Kāḷena	243	Kule	390
Kiccam	514	Kusamuddo	175
Kicchena	498	Kusalappasatthā	196
Kittim	223	Kusalassa	390
Kitti	97	Kūpasayo	254
Kittimā	64	Kedāram	240
Kibbisakārakam	32	Kena	193
Kimaṇḍakā	20	Kevalā	388
Kira	181	Kesī	132
Kilomam	46	Koṭasimbali	376
Kilomasadisī	46	Koṭṭhāgārāni	346
Kisā	316	Kotthūva	104
Kiso	294	Kodha	382
Kukkuṭo	251	Kodhano	244
Kukkuḷānugatā	425	Kodho	219
Kujjha	215	Komārikā	250
Kuṭavam	68	Kolaṃ	21
Kuṇapam	359	Koliyam	21

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Ka - Kha]		[Ga - Gha]	
Kovido	319	Gaccheyya	291
Kosalādhīpa	389	Gatasattam	145
Koḷāpe	472	Gatī	60
Khaggabaddhassa	99	Gadhito	227
Khaṇānupātī	497	Gandho	84
Khaṇḍo	315	Gabbhe	185
Khattiyena	353	Gamissam	58
Khantidīpano	40	Gayhaka	341
Khantī	13	Galakam	457
Khantīsoraccassa	430	Gavam	102
Khandhino	377	Gahanam	78
Khameyya	137, 500	Gahapati	442
Kharattacam	300	Gahītanāvaṁ	341
Kharadhotam	265	Gahe	374
Kharaputta	262	Gahesi	278
Kharājīnā	221	Gāmam	136
Khali	412	Gāme	397
Khādatha	496	Gāḷha	279
Khādare	113	Gijjhapantho	461
Khāyati	290	Gijjho	311
Khippam	207	Giddhā	229
Khippaṇa	416	Giriyassānusāsani	304
Khīṇam	469	Gumbiyo	187
Khurappānissa	257	Guhāsayo	188
Khemam	488	Godhā	50
[Ga]		Gopānasībhāravahāva	299
Gaccha	329	Gopānasībhoggasamam	373
Gacchaññeva	125	Ghanaghātīmam	266
Gacchati	107	Ghammani	340
		Ghare	267

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Gha]		[Ca]	
Ghasate	196	Calakkakum	359
Ghātayim	149	Calitaṃ	53
Ghāsaṃ	187	Calitā	397
Ghāsatthiko	278	Cāgavā	248
Ghāsaḥetu	496	Ciṇṇā	515
Ghorarūpaṃ	229	Ciṇṇo	515
Ghosavā	175	Cittalatāvane	236
[Ca]		Citrāhi	231
Cakkaṃ	391	Cirampi	315
Cakkaṃva	461	Cirasanthutena	58
Cakkadhārino	194	Cirassaṃ	502
Cakkavāke	495	Ceṭo	454
Caṇḍālapukkusā	181	Cetako	336
Caṇḍiyā	243	Corassa	33
Catukkaṇṇaṃva	240	[Cha]	
Caturā	251	Channo	254
Candanasārānultte	149	Chamā	218
Cando	492	Chavaṃ	254
Caraṇaṃ	222	Chātaṃ	185
Caraṇūpapannaṃ	287	Chādayanti	133
Caraṇena	223	Checchaṃ	477
Carati	336	Checchati	195
Caratha	252	Chijjati	271
Carantaṃ	248	[Ja]	
Carāmi	362	Jagatiruhaṃ	485
Caritā	515	Jaggato	427
Carimaṃ	27	Jagghasi	209
Careva	362	Jagghitāye	211

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Ja]		[Ja]	
Jaccā	373	Jīvantova	440
Janā	338	Jīvassa	248
Jane	16	Jīvāmi	60
Jappanti	221	Jīvikattho	227, 469
Jappena	105, 191	Jīvikā	31
Jammaṁ	91	Jīvitam	274
Jaraggavaṁ	145	Jetvā	97
Jarāya	447	Jotiriva	505
Jahanti	229, 274	[Jha - Ña]	
Jahāmase	233	Jhāyasi	209
Jahuṁ	18	Ñāṇam	328
Jahe	13, 18	Ñātakam	111
Jāgarataṁ	383	Ñātayo	252
Jātarūpena	218	Ñātimittasuhajjānaṁ	154
Jātim	494	Ñāti	469
Jāti	181	Ñātinam	336
Jātikhayantadassī	412	Ñāyena	422
Jātimantūpapannaṁ	76	[Tha - Da]	
Jātiyā	16	Ṭhassati	91
Jānanti	267	Ṭhassatha	366
Jāneyya	192	Ṭhānam	183
Jāno	22	Ṭhānāni	326
Jigīsaṁ	160	Ṭhitamariyavatti	422
Jitā	515	Ṭhitā	298
Jito	97	Ḍaṁsasarīsape	247
Jināti	105	Ḍayhati	447
Jimham	102	Ḍayhamānesu	187
Jīnā	316	Ḍayhamāno	153
Jīno	142, 209	Ḍahati	484
Jīvato	513		

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Ta]		[Ta]	
Taṃ	145	Tiṇameva	107
Taṃ	18, 380	Tiṇṇassa	216
Tacasārasamappitā	190	Titikkhanti	499
Tato	319	Titikkhi	137, 500
Tattha	153	Tittaṃ	185
Tathā tathā	192	Tidive	181
Tatheva	145	Timirānaṃ	175
Tanuṃ	152	Timūlaṃ	226
Tanubandham	300	Tirīṭṭino	99
Tapate	353	Tuṅge	412
Tapo	13, 493	Tuleyya	337
Tamba	175	Tulyasevī	304
Tambakāmā	175	Tulyā	14
Tayā	84	Te	6
Tarati	129	Tejassim	461
Tarantaṃ	182	Tena	263
Taramānānaṃ	102	[Tha]	
Tasasi	271	Thalaṃ	49
Tādisu	11	Thāmaḥalaṃ	105
Tāpayanti	15	Thāmaḥalūpapattim	105
Tāyaṃ	343	Thāmasā	314
Tārayi	129	Thiyova	436
Tāvatā	456	Thullaṃ	308
Tikkhā	461	Thūlo	295
Tikhiṇaggaṃ	266	[Da]	
Tiṭṭha	434	Dakaṃ	50
Tiṭṭhati	343	Dakāya	279
Tiṭṭhato	33	Dakkhaṃ	442
Tiṇakiccaṃ	107	Dakkhiṇeyyā	449

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Da]		[Da]	
Dakkhisāma	91	Dāyādassa	168
Dakkheyyaṃ	444	Dāsī	392
Dajjā	75	Dijā dijaṃ	359
Daṭṭhuṃ	259	Dije	241
Daḍḍhā	516	Dijesu	495
Daṇḍadhāro	420	Dijo	237
Daṇḍena	515	Diṭṭhaṃ	172
Dadamhase	44	Diṭṭhapado	157
Dadāhi	509	Diṭṭheva	287
Daddarassa	516	Dittarūpaṃ	248
Daddaro	514	Dinnaṃ	447
Dadhivāraṇaṃ	50	Dinnabhatto	513
Danto	223	Dinnā	365
Dandhakāle	129	Dibbāni	449
Dandhapaṇṇaṃ	129	Diyaḍḍhakukku	298
Dandheti	129	Disaṃ	220
Dabbhapuppha	314	Disataṃ	220
Damo	7	Disatā	219
Damoti	383	Disampati	97
Dammi	46	Disā	220
Dayitabbaṃ	89	Dīghaṃ	204
Daraṃ	146	Dīghadāṭṭho	103
Dariṃ	160	Dīpaṃ	44
Darīmukho	231	Dukkarataraṃ	319
Davappaluddho	245	Dukkhaṃ	149
Dasasataṃbyāmaṃ	376	Dukkhaṣeṇaṃ	185
Daḷhappamaṇaṃ	405	Dukkhaṣṣa	441
Daḷhiyaṃ	294	Dukkhaḥpetvā	445
Dāṭṭhaṃ	513	Dukkhaṇa	14
Dāyasmaṇi	258	Dugge	13

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Da]		[Da]	
Dujjāno	254	Dosaṃ	472
Dujjīvitam	44	Dvāsattati	338
Duṭṭhā	505	[Dha]	
Duṭṭhe	457	Dhamṣati	245, 298
Dutīyatā	157	Dhaṅkā	294
Duddubhanti	71	Dhanaṃ	267
Duddubhāyati	71	Dhanakkhayā	316
Dubbhasi	178	Dhanañjayāya	90
Dubbhino	68	Dhanadhaññaṃ	388
Dubhayam	421	Dhanāpi	316
Dumaṃ	100	Dhammaṃ	18, 27
Dumasākhaniketini	410	Dhammakāmo	379
Dummakkharūpā	221	Dhammajīvinī	392
Dummati	77, 145	Dhammadhajo	254
Duruttānam	16	Dhammappīṭirasam	183
Duve duve	494	Dhammayuttā	75
Dussa	50	Dhammarājā	117
Dussīyam	108	Dhammaladdhassa	448
Dūtavippahitāni	365	Dhamme	64
Dūragatā	237	Dhammena	114
Dūragāminam	461	Dhammo	97, 272
Dūrataram	58	Dharantī	365
Dūsiyā	166	Dhāticelaṃva	290
Deyyesu	11	Dhārayam	376
Deva	168	Dhitimā	19
Devatā	434	Dhīro	33
Devānamindena	406	Dhuttā	54
Desanam	36	Dhuraddhajo	36
Dese	23	Dhuvaṃ	22
Doṇi	271		

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Dha]		[Na]	
Dhuvena	58	Niketane	258
Dhūmaṃ	380	Nikkamaṃ	457
Dhūmagandhena	380	Nikkhamanto	390
Dhūmo	226	Nikkhippa	107
		Nikhāto	24
[Na]		Niggacchati	74
Naṃ	13	Nigamassa	353
Naccagītāṃ	208	Nigame	245
Naṭchi	515	Nijjhāpayi	231
Nadīnaṃ	380	Niddaro	183
Nantakavāsini	22	Niddhāvitāṃ	91
Nandanti	273	Nidhetave	16
Nandamane	494	Nindāya	30
Nandisenena	4	Nipadāmase	111
Name namantassa	99	Nipātehi	513
Nayaṃ	422	Nipīleti	513
Nayo	457	Nippatito	211
Narakamhi	13	Nippāpo	183
Narapamadānaṃ	421	Nibodhati	417
Naravīraṇiṭṭhitāṃ	359	Nibbatto	444
Naresu	373	Nibbāpaye	146
Navachannakedāni	271	Nibbāha	172
Nāgo	466	Nibbutiṃ	498
Nāmadheyyaṃ	287	Nibbhoge	152
Nāriṃ	373	Nimanteyya	267
Nārī	251	Nimineyya	58
Nāvutikaṃ	373	Nimīni	58
Nikaṭṭhe	95, 416	Nimbāsūlasmiṃ	33
Nikaṇṇikā	114	Nimmanussampi	137
Nikatyā	81	Niraṃkatvā	381

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Na]		[Pa]	
Niraṅkatvā	442	Pakkhehi	162
Nirabbudānaṃ	339	Paṅkadantā	221
Nirāsaṃ	93	Paṅko	226
Nivātajā	377	Pacalaka	129
Nivātavutti	248	Pacināsi	20
Nivāpāni	257	Pacissati	21
Nivisase	243	Paccakkhāti	74
Nisāmetha	292	Paccatthikā	191
Nisīdetvā	390	Paccamānānaṃ	44
Nihitaṃ	120	Paccuḍḍeti	367
Nihīyati	304	Pacceti	189
Nītā	465	Pajā	102
Nīyamānaṃ	341	Pajānatā	353
Nīharetha	447	Pajāya	135
Nu	263	Pajjaṃ	111
Nuṇṇo	353	Pajjahe	13
Nūna	45	Pajjhāyi	509
Nekavassagaṇe	472	Pañjalikaṃ	162
Nette	102	Pañhaṃ	319
Nenti	251	Paññavantamaṃ	13
		Paññāya	72
[Pa]		Paṭithaddhaṃ	266
Paṃsupisācakā	135	Paṭibandhako	280
Pakataṃ	44, 193	Paṭibhaṇāti	382
Pakkaṃ	284	Paṭibhāti	271
Pakkagodhā	99	Paṭhamuggato	372
Pakkamanti	436	Paṭhamuppattiko	204
Pakkhapātino	472	Paṇḍiccaṃ	108
Pakkhittanikiṇṇamantare	503	Paṇḍitamānī	336
Pakkhī	237	Paṇḍitā	262

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Pa]		[Pa]	
Paṇḍitābhāsā	465	Pamatto	505
Paṇḍito	299	Pamadamhase	120
Paṇṇakam	318	Pamādo	391
Pataṁ	88	Pamāya	105
Patataṁ	232	Pamocito	205
Patasi	240	Payirupāsanti	236
Patārayī	196	Payoge	221
Pati	509	Payojaye	205
Patitṭhāya	137	Parapattiyā	72
Patino	508	Parapesiyā	392
Pattaṁ	31	Paramā	64
Pattāva	36	Parābhavo	311
Patto	64	Parikantati	171
Patthayito	205	Parikiriya	299
Patthiva	300	Parikkhavā	105
Patva	436	Parikkhitto	262
Pathabyā	168	Parikkhipanti	298
Pathavī	388	Paricārike	188
Padaviññāṇaṁ	71	Pariccajja	181, 440
Paddhaguṁ	88	Paritāyamāno	278
Paddhe	88	Pariniṭṭhitāni	13
Papātinam	461	Paripantho	60
Papothayeyyaṁ	163	Paripātayimṣu	359
Pappoti	223	Paripāteyyuṁ	454
Pabbatasānugocaraṁ	162	Paripuṇṇāni	44
Pabbatāni	160	Pariplavantam	461
Pabhaṅkaro	117	Pariphanditāni	23
Pabhavāni	380	Paribbaja	28
Pabhāsasi	107	Parimaṇḍalam	461

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Pa]		[Pa]	
Parimuṭṭhā	465	Pasatthā	220
Parimuttā	221	Pasayha	341
Pariyāyaṃ	436	Pasāsa	422
Pariyāyo	198	Pasāsanato	346
Pariyonandhissanti	377	Passaṃ	257
Parivajjenti	188	Passa	164
Parivārito	23	Passase	472
Parisaṅkupatho	460	Pahātum	227
Parisappasi	115	Pahāya	375
Parisāyaṃ	318	Pahuttaṃ	404
Parisumbha	326	Pahūtaṃ	79
Parissayāni	466	Pahūtatejo	380
Parūpavādā	449	Pāṭikaṅkha	441
Pare	465	Pāṇabhūtāni	449
Palāyasi	262	Pāṇariva	505
Palāsaṃ	195	Pāṇā	168
Palāsāni	172	Pāṇi	160
Palipo	226	Pāṇūparodhāya	238
Palujjanti	366	Pātalapapātasannibhā	505
Palobhayantīva	373	Pātheyyaṅca	238
Pavaḍḍhakāyo	103	Pādā	254
Pavāhaya	271	Pānabhōjanaṃ	257
Pavivekarasaṃ	183	Pāpaṃ	193
Pavīṇati	366	Pāpasampavaṅkena	304
Pavuttaṃ	226	Pāpassa	60
Pavekkhāmi	79	Pāpānusāsako	189
Pavecchati	11	Pāpiyo	304
Paveṇiyā	191	Pāmojjakaraṇaṃ	183
Pavellamānā	373	Pāraṃ	122
Pasaṃsanti	494	Pāragū	18

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Pa]		[Pa]	
Pārāsariyo	149	Pīlesi	57
Pāricariyā	387	Puññāni	227
Pāremi	171	Puṇeti	223
Pāvako	129	Puṇṇapattaṃ	509
Pāvuraṇaṃ	454	Puṇṇamāsiyā	274
Pāsādaṃ	193	Puṇṇāyaṃ	271
Pāhāsi	78	Puṇṇāya	274
Pāhesi	307	Puṇṇāyateneva	416
Piṅgalā	93	Puthusaddo	464
Piñchāni	212	Puthū	267
Pitaraṃ	146	Punapi	212
Pitā	114	Pubbakaṃ	516
Pitupitāmaho	111	Pubbayaṇṇo	23
Pitussutaṃ	461	Pubbenivāsaṃ	230
Pipphaliṃ	284	Purāṇaṃ	13
Pipphali	79	Purimaṃ	14
Piyadassanā	243	Purisaparakkamo	7
Piyabhāṇinī	250	Pūjanāraho	11
Piyamme	263	Pūjito	215
Piyā	264	Pūjijā	233
Piyo	333	Pūtikañca	434
Pilakkho	23	Pūtimaṃsova	509
Pisuṇo	244	Pekkhamāno	374
Pihayasi	297	Peto	201
Pihayeyyum	454	Pesim	209
Piṭhaṃ	110	Pokkharāṇisu	301
Piṇeti	294	Porāṇaṃ	120
Pītmano	389	Posassa	189
Pīlitā	299	Pose	248

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Pa - Pha]		[Ba]	
Poso	461	Bahumpi	219
Pharuso	244	Bahū	472
Phalaṃ	390	Bahūnaṃ	88
Phalatthā	472	Bālataro	262
Phalavatī	93	Bālā	54
Phala'ssa	472	Bāveruṃ	117
Phalimā	469	Bāhiko	411
Phalena	117	Bāhiraṃ	78
Phītaṃ	390	Bālhaṃ	389
Phītāni	346	Bimboṭṭhasampanno	454
[Ba]		Biḷārī	251
Baddhacaro	342	Bījaṃ	377
Baddhā	515	Bujjhati	262
Bandhanañca	187	Buddhesu	387
Bandho	353	Buddho	343
Balaṃ	492	Beluvaṃ	71
Balanikkamanena	178	Bellaṃ	300
Balasā	299	Byathasi	376
Balassa	353	Byasanaṃ	11, 64
Balātibalaṃ	492	Byāti	88
Baleti	211	Byāpādeti	484
Balena	163	Byāvaṭo	296
Bahukaṃ	230	Brahā	23, 103
Bahuke	271	Brahmacariyassa	372
Bahuṭṭhānacintino	288	Brahmacāri	333
Bahutarā	193	Brahmattarañca	193
Bahuttaso	461	Brahmapatti	338
Bahudukkhe	477	Brahme	328
Bahunnaṃ	476	Brūti	97

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Bha]		[Bha]	
Bhaggavi	360	Bhimsarūpaṃ	227
Bhaṇḍanaṃ	216	Bhikkhuṃ	287
Bhaṇḍu	20	Bhikkhuno	393
Bhatakā	291	Bhinnaṃ	218
Bhatako	390	Bhiyyo	36
Bhattaṃ	218	Bhītānaṃ	352
Bhaddakaṃ	392	Bhīruṃ	449
Bhaddante	71	Bhīruyā	397
Bhaddā	175	Bhuñja	391
Bhamasi	271	Bhuñjatī	498
Bhayaṃ	33, 196	Bhuñje	133
Bhayatajjito	185	Bhutto	484
Bhayā	449	Bhutvā	49
Bharassu	311	Bhūtaṃ	89
Bhariyāya	328	Bhūtanivāsarūpo	23
Bhavati	336	Bhūtapatiṃ	287
Bhavāmi	248	Bhūnahatā	166
Bhavitvā	288	Bhūmiṃ	171
Bhājanaṃ	447	Bhūmiyaṃ	434
Bhāṇusu	57	Bhūmyā	368
Bhāṇumatāmiva	445	Bhūripaññāti	246
Bhāyayate	91	Bhekena	409
Bhāyeti	196	Bhedāsaṅki	178
Bhāravaho	36	Bhogahetu	120
Bhāsantiṃ	172	Bhogā	21
Bhāsamānassa	292	Bhogino	53
Bhāsasi	309	Bhojanaṃ	442
Bhāsitaṃ	6	Bhojanasandikāso	496
Bhāseyya	347		

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Ma]	
Mam	484
Maṁsasākam	211
Maṁsasūlā	50
Maṁsāni	498
Maṁsūpasecanam	27
Maṁsena	117
Makasaḍḍitā	380
Makkaṭo	114
Makkhitā	230
Maghadevasmim	307
Maccam	143
Maccuvasam	88
Maccuveso	188
Macchassa	435
Mañjukā	250
Mañjubhāṇino	117
Maññati	500
Maññatha	464
Maññanti	54
Maññaham	505
Maññāmi	160
Maññi	296
Maññe	145
Maṇi	296
Maṇikuṇḍale	142
Maṇinā	297
Maṇḍukabhakkhā	15
Mataṁ mataṁ	53
Matassa	248
Matipubbo	95

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Ma]	
Mate	279
Mato	201
Maddava	319
Madhutthiko	469
Manam katvā	380
Manasā	469
Manussakappā	341
Manussahimsa	495
Manussindam	132
Mano	33
Manoviduggo	254
Mantibhi	299
Mantena	105
Mandakkhi	176
Mandiya	36
Mando	229
Mammāni	195
Mayam	456
Mayhako	284
Marissam	200
Massukuttiyā	296
Mahatī	135
Mahattapattam	428
Mahattapattopi	248
Mahabbalassa	105
Mahā	28
Mahānerunidassanam	196
Mahāpatham	500
Mahāvise	477

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Ma]		[Ma]	
Mahāvīra	39	Mūlaṃ	477
Māṇavassa	428	Mūlino	377
Māṇavena	515	Metti	469
Mātaraṃ	259	Mediniṃ	422
Mātula	294	Medhagaṃ	314
Mādisā	40	Medhagā	465
Mānaṃ	16	Moghaṃ	201
Mānusake	221	Moghā	181
Mānusiṃ	172	Moghāni	23
Mānusesu	494	Monapathesu	430
Māmiva	444	Mohaneyyesu	475
Mārisā	44	[Ya]	
Māliyo	510	Yaṃ	263, 287
Migavāhini	71	Yakkha	290
Migalopa	240	Yakkho	324
Migiriṃ	172	Yattha	84
Mita'māḷakena	515	Yathā	492
Mittavā	248	Yathātathaṃ	178
Mittāmaccā	168	Yathānubhāvaṃ	23
Mīḷhena	230	Yathāpadese	371
Mukhaṃ	456	Yathā yathā	192
Mukhāyāmaṃ	465	Yathodhiṃ	284
Muccittha	513	Yathodhikāni	360
Muttā	361	Yanti	284
Mudunā	175	Yasassiṃ	162
Mudhā	250	Yasassinaṃ	13
Muninaṃ	430	Yasassino	104
Musā	6	Yasassī	76
Muḷālapattānaṃ	454	Yase	444

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Ya]		[Ra]	
Yaso	14, 90	Rati	374
Yasmani	412	Rattim	129
Yācam	332	Ratto	227
Yācakamāgate	333	Rathassam	142
Yācako	332	Rathesabha	74
Yācanam	74	Ratho	120
Yācanajīvāno	332	Randham	178
Yācanā	333	Ramaṇakam	193
Yājeyya	489	Ramati	21
Yugam	359	Ramamānāva	53, 274
Yuñjetha	457	Rame	373
Yuddham	515	Rasam	497
Yuvā	36	Rasatī	88
Yoggassa	353	Rasā	133
Yojanasatam	311	Raho	18
Yodha	417	Rāgam	477
[Ra]		Rāgavirāginam	137, 500
Rakkhasiyā	135	Rāgo	383
Rakkhitā	505	Rājadhāniyo	245
Rakkheyya	33	Rājapiṇḍam	257
Rajo	226, 301	Rājāno	32
Rajjampi	185	Rājino	257
Rajjuva	374	Riñcasi	468
Rajjena	31, 491	Rukkhā	377
Raṇjati	457	Ruccati	346
Raṇṇo	166	Rujjhanti	168
Ratṭham	39	Rudanti	369
Ratṭhassa	215	Ruppanam	347
Ratā	503	Ruhagghaso	457

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Ra]		[Va]	
Ruhirena	230	Vakkaṅgo	461
Re	171	Vakkhā	132
Rodi	200	Vaṅkoṭṭho	262
Roditaṃ	201, 369	Vajato	324
Rohiṇīnaṃ	75, 334	Vajanti	375
[La]		Vajāmi	124
Lakkhī	287, 422	Vajjā	248
Laddhā	14	Vajjāsi	290
Laddhāna	13	Vaṭumi	390
Laddhāladdhena	295	Vaṭṭanaṃ	212
Laddho	294	Vaṇijjā	515
Lapanti	200, 369	Vaṇṇaṃ	248
Lapasi	145	Vaṇṇagutto	420
Labbhā	264	Vaṇṇabalaṃ	13
Labbbheti	332	Vaṇṇavantā	238
Labbhāmi	60	Vaṇṇavidūsaṇo	476
Labbhettha	466	Vaṇṇeti	508
Lahuṃ	207	Vaṇṇena	68
Lahucittassa	336	Vaṇṇo	181
Lāyitvā	145	Vatasīlavattaṃ	339
Lālappatī	203	Vatinaṃ	342
Littā	230	Vattaṃ	120
Limpati	301	Vattaya	391
Luddaka	172	Vattāni	425
Luddena	341	Vatte	248
Leṇaṃ	271	Vadanti	168
Lokadhammā	143	Vadāmi	230
Loke	34	Vadhaṃ	514
Loṇiyateliyāni	497	Vadhitvāna	405
		Vadhissāmi	163

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Va]		[Va]	
Vanatham	99	Vārija	122
Vanabhūtāni	18	Vāsaṃ kappeyyum	454
Vanamantarasmim	359	Vāseṭṭho	380
Vanibbake	331	Vāḷānañca	293
Vanibbino	293	Vikiriya	160
Vane	50	Vikubbati	104
Vayo	88	Vikkantacārinī	365
Varam	491	Vikkama	171
Varassu	469	Vikkamaporisaṃ	365
Varā	232	Vikkamāmi	171
Vasaṃ	16, 397	Vighāsādino	292
Vasato	16, 374	Vighāseneva	292
Vasantasannibhā	468	Vicakkhaṇo	95
Vasavattino	338	Vicikicchitāni	326
Vasi	13	Vicintayitvā	326
Vase	198	Vicintikā	416
Vasemu	243	Viceyya	449
Vastaṃ	262	Vacchito	368
Vassāvāsaṃ	380	Vijānataṃ	469
Vahanti	365	Vijānanti	465
Vākurehi	515	Vijānahi	30, 262
Vācaṃ	95	Vijigucchamānaṃ	182
Vācāgocarabhāṇino	465	Vijetvā	497
Vācāya	63	Vijjaṃ	444
Vātasikhā	461	Vijjati	88
Vāti	434	Vijjare	168
Vāyasa	295	Vittā	393
Vāyussaputtena	503	Viditaṃ	113
Vāri	301	Viditā	143
Vārigaṇā	324		

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Va]		[Va]	
Viditvāna	472	Visuddhakammantaṃ	301
Vidū	221, 243	Visuddhakāriṃ	500
Videssanā	332	Visussati	440
Vinasā	39	Vissatṭhadhanuno	352
Vinasuṃ	380	Vissattho	133
Vināyako	316	Vissase	505
Vinipātena	490	Vissāsaṃ	137
Vinodaye	475	Vissāsaparamā	133
Vinda	250	Vissāsaye	137, 500
Vipulaṃ	105	Viharatha	488
Vipulā	248	Vihito	134
Vipekkhasi	508	Viheṭṭhatha	254
Vilapatveva	284	Vītaṃ	89
Vibhajaṃ	129	Vītivattassu	68
Vibhavaṃ	380	Vīriyaṃ	7
Vibhiṃsikā	135	Vuḍḍhasāsaṇaṃ	461
Vibhedako	244	Vuḍḍhi	196
Vimānanā	233	Vutti	30
Viyāyataṃ	353	Vuttisamodhānatāya	515
Viratā	72	Vuttī	295
Vilapantassa	284	Vegasā	171
Vivaṭṭachaddo	328	Veṇī	508
Vivaṇṇo	380	Vetanaṃ	328
Vivaradassino	513	Vetaraṇiṃ	449
Vivādena	316	Vettācaro	515
Vivāhaṃ	444	Vedagū	338
Vividhā	267	Vedituṃ	333
Visaṃ	187	Vede	223
Visamaṃ	248, 500	Vedena	250
Visayha	13	Vedessanti	332

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Va]		[Sa]	
Vedhati	191	Sakhāro	469
Venasākho	149	Sakhā sakhāraṃ	278
Veram	124	Sakhim	185, 508
Verassa	164	Sakhilo	248, 254
Velā	492	Sakhīnaṃ	469
Vehāyasā	457	Saṅkate	33
Veḷuriyo	212	Saṅkupatho	515
Vo	120, 373	Saṅke	238
Vohārasuciṃ	301	Saṅgaṃ	188
[Sa]		Saṅgaṇhāti	284
Saṃ	152, 381	Saṅgamma	331
Saṃyamo	516	Saṅgahameva	248
Saṃyamoti	383	Saṅgāhako	248
Saṃvibhajjaṇca	442	Saṅgharanti	245
Saṃvirūhanti	377	Sace	154
Saṃvirūḷhaṃ	359	Saccam	326
Saṃvirūḷho	469	Saccanikkamo	19
Saṃsasi	469	Sacce	64
Saṃsi	404	Saṅjātakhandhassa	104
Sakatṭhānā	434	Saṅjīvito	509
Sakāye	229	Saññatā	392
Sakāse	23	Saññogasambhoga-	
Sakim	284	visesadassanaṃ	11
Sakuṇānaṃ	336	Saṭṭhihāyanaṃ	162
Sakuṇīva	361	Saṇhavāco	248
Sakkā	200	Saṇhena	175, 412
Sakkhi	469	Sataṃ	23, 469
Sakhā	47	Sataṃ sahassāni	339
Sakhārasmā	508	Sati	237
		Sattā	229

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Sa]		[Sa]	
Sattukā	417	Sabandhanam	477
Sattubhastam	326	Sabbakāmarasāraho	157
Satthavā	300	Sabbadassī	328
Satthāni	267	Sabbadā	500
Sadāmatam	193	Sabbadhammānaṁ	18
Sadisā	232	Sabbaso	44
Sadisī	47	Sabbāthīyācayogo	288
Saddahe	97	Sabbhim	457
Sanantano	199, 461	Samacetayi	416
Santattā	71	Samajano	464
Santaramānova	145	Samāṇe	390
Santā	406	Samatham	36
Santānam	233	Samanukkamantā	353
Santiṁ	223	Samappito	40
Santi	240	Samā	181
Santike	246	Samāgamma	399
Santisoraccasamādhisaṇṭhitā	421	Samādāya	107
Sante	44	Samādhi	7
Santo	14, 201	Samādhiparo	93
Santhavo	469	Samā'yam	161
Sandhātum	36	Samāsajja	204
Sandhi	36	Samāharam	300
Sandhīyare	36	Samuddassa	492
Sannayha	259	Samekkheyya	99
Sannidhim	346	Samecca	359
Sapati	36	Samohitā	187
Sappam	280	Sampatthitā	13
Sappañña	333	Sampannapāyinaṁ	318
Sappena	189	Samparete	340
		Sampesi	238

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Sa]		[Sa]	
Sambuddhimantaṃ	342	Sā	57
Sambhajeyya	99	Sākhavā	469
Samma	195	Sāgarakuṇḍalaṃ	30, 490
Sammaggaṭānaṃ	287	Sāgarasevitaṇṇaṃ	160
Sammatī	124	Sādum	133
Sammato	476	Sādhu	219, 254
Sammanti	465	Sānūni	160
Sammukhaciṇṇena	25	Sāmaṭṭhapassaṃ	373
Sayaṃ	36	Sāmuddikaṃ	454
Sayantaṃ	454	Sāramayā	299
Saraṃ	185	Sāvaya	415
Sarabhā	380	Sāsape	115
Sarasampanno	117	Sikkhamānaṃ	430
Sarīraghātino	273	Sikhaṇḍino	292
Sarīradhārino	274	Sikhino	117
Sarīramajjhamhi	505	Siṅgīmigo	277
Sarīsapā	247	Siṅghāmi	289
Sallaṃ	365	Siyā	137
Sallaviddhassa	157	Sirī	422
Savaṃ	230	Silokehi	205
Savaṭṭakaraṃ	454	Sivaṃ	505
Sasamuddapariyāyaṃ	30, 490	Sivi	444
Sasīva	129	Sītaṃ	50
Sassatīsamā	240	Sītibhūte	390
Sahassaṃ	334	Sīlaṃ	273
Sahassaṇṇova	444	Sīlapaññāsutāmiva	337
Sahassanetto	404	Sīlamaddavaṃ	444
Sahāya	314	Sīlameva	180
Sahāva	470	Sīlavatī	392
Sahiraññaṣsa	64	Sīlavanto	108

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Sa]		[Sa]	
Sīlasaṃvuto	390	Suññaṃ	18
Sīlāni	108	Suṇohi	353
Sīliyaṃ	68	Sutaṃ	172, 205
Sīlena	72	Sutanuṃ	373
Sīsaṇca	145	Sutano	309
Sīhena	4	Sutā	180
Su	218	Sutitikkhaṃ	499
Sukatadukkaṭṭhaṃ	267	Sutena	181
Sukatantāni	365	Suto	23
Sukato	454	Suttappabuddhova	340
Sukosale	391	Sutto	383
Sukkhapaṇṇaṃva	129	Sudiṭṭharūpaṃ	505
Sukkhāya	387	Suduggatena	120
Sukhaṃ	139	Suddhassa	189
Sukhaṃ seti	252	Sunītena	422
Sukhakāme	445	Supaṇṇo	314
Sukhatā	147	Supāsaṇca	266
Sukhassa	441	Supāsiyaṃ	266
Sukhiṃ	514	Supesalo	76
Sukhito	257	Suppamānesu	383
Sukhumaṃ	266	Subahūpi	493
Sukhena	14	Subāhu	178, 514
Sugatappasatthaṃ	449	Subhā	476
Sucaritaṃ	198	Subhāsitaṃ	457
Suciṃ	27	Subhāsitaṇi	132
Sucittapattachadanā	250	Subhāsitaḥi	231
Sucintitaṃ	139	Subhāsitena	105, 191
Sucīhi	299	Subhāsubhaṃ	229
Succajaṃ	63	Sumajjaṇca	266
Sujāto	146	Sumajjhaṃ	373

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Sa]		[Sa]	
Sumanā	393	Selaṃ	359
Sumukho	185, 454	Sehi	444
Sumedham	231	Sokagaṇā	53
Sumbhāmi	171	Socaṃ	157
Surakkhitam	505	Socati	381
Suriyo	492	Socayissati	397
Suvassa	472	Soṇḍā	54
Suvāmini	271	Sotthim	328
Suve	244	Sodariyā	292
Susaṅgahitamānassa	295	Sobhane	209
Susamudānayā	295		
Susiṭṭhena	4	[Ha]	
Susu	204	Haññate	303
Susukham	60	Hatā	218
Susoṇi	208	Hatāpi	406
Sussūsi	500	Hatthattham	444
Suhadā	168	Hatthā	516
Sūcim	267	Hadayaṃ	124
Sūpitaṃ	308	Hadayassitaṃ	201
Sūram	449	Hanāsi	185
Sūrā	54	Hanti	36
Seṭṭham	305	Hantvā	97
Seti	102, 189	Handa	124
Sedamalaṃ	273	Haripattā	472
Sedumaṃ	175	Haripāda	171
Semhena	230	Harehi	184
Seyyam	245	Halāhalaṃ	95
Seyyāni	182	Haliddirāgam	137
Seyyo	178, 263	Hāpetvā	444
Sereyyakassa	238	Hārayim	296

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Ha]		[Ha]	
Hi	84	Hīnā	505
Hitānaṃ	304	Hīnena	449
Hitānukampino	229	Hetu	23
Hito	336	Hemantikaṃ	454
Hiriṃ	182	Hehiti	404
Hīnaṃ	205	Hehisi	427
Hīna-ukkaṭṭhamajjhime	233	Hohi	372

Jātakatṭhakathāya tatiyabhāge

Lakkhitabbapadānaṃ anukkamaṇikā

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[A]		[A]	
Akkodha	258, 300	Adhammikesu rājūsu	
Akkhīsu maṇḍalāni tīṇi	276	vanamūlaphalānipi	
Aṅgavijjā	112, 202	amadhurāni nirojāni	101
Ajātasattu	112	Anāgatabhayānaṃ rakkhaṇaṃ	378
Ajjava	258, 300	Anāgatabhayāni dve	33
Añjali	231	Anoma	387
Aññaṃaṇṇaṃ kalahaṃ	462	Anomadassino nāma	
Aṭṭavinicchayaṃ na karonti		Paccekaḥuddhā	387
sakkādayo	242	Antokucchiyaññeva tava	
Aṭṭhavatthuka	420	kilesaratiyā ratā	503
Aṭṭhimeva taco	277	Andhaputhujjanā paresaṃ	
Aḍḍhamāsakarājā	426	vacanaṃ saddahitvā yaṃ vā	
Aḍḍhamāsako tava ca mama		taṃ vā karonti	72
cāti māsakova	424	Aparacetanāya	
Atappanīyavatthūni soḷasa	322	aparipuṇṇabhāvo	282
Attano anatthena atthaṃ		Apāye nibbattiṃsu matamatā	285
āhāriṃsu porāṇaka-		Appamattā hotha	151-5
paṇḍitā	12	Appicchasantuṭṭhassa guṇā	467
Attano anurūpasikkhā		Abbudaṃ	339
sikkhitabbā kulaputtana	348	Abhayadāna	258
Attano kataguṇajānaṃ	10, 11	Amatamahānibbānasampā-	
Atthakāmānaṃ vacanaṃ		pakesu dhammesu paññāva	
karohi	461	seṭṭhā	327
Atricchā jāraṃ		Amanussāpi bhāyantiyeva	
ca patiṃ ca jīnā	209	āvudhahatthānaṃ	307
Adhammikaṛājā	299	Arindama	352

Padānukkamo Piṭṭhaṅko

[A - Ā]

Ariya	334
Ariyavaṃsapaṭipadā	312
Ariyavatta	422
Ariyānaṃ yācanā	333
Arodanassa kāraṇāni	152-5
Avirodhana	258, 300
Avihimsā	258, 300
Asimālaka	167
Asuddhabhakkha	497
Asocanassa kāraṇaṃ	156, 190
Assahatthilaṇḍa	79
Ahahaṃ	339
Āgantukā'vāsikānaṃ saṅgaho	378, 381
Ācariyā dakkhiṇadisā nāma	220
Ācāra-ariya	421
Ācārā'nācārā	390
Āsaṅkā	235
Āsāvatī nāma latā	234-6
Āsāvatī nāma latā phalati vassasahassena	235

[I]

Ittaradassanena mā vissāsamāpajji	76
Itthibalaṃ	492
Itthiyo nāma itthīnaṃ rahassaṃ na niguhanti	370
Itthiyo nāma lolabīlārī viya	249, 251

Padānukkamo Piṭṭhaṅko

[I]

Itthīnaṃ atappaṇīyavatthūni tīṇi	322
Itthīnaṃ gabbhavuṭṭhānakālo	230
Itthī nāma appamattakenāpi bhāyati	397
Itthīpi paṇḍitā vicakkhaṇā	416

[U]

Ukkā	32-5
Ucchijjati na lokapavatti	53
Uttamapuggala	104
Uttamabhariyā	64
Udakabhatika	424
Udāharaṇaṃ bahuvidhaṃ	483-7
Udenassa rājavaṃso	362
Uddhumāta-udara	482
Upaḍḍhuposathakamassa ānisaṃsā	422
Upanissayapaccaya	272
Ubhinnaṃ matthassa caraṇaṃ	337
Ummattakā aṭṭha	228
Uyyānakīlā	56
Uḷuṅkasaddaka	66

[E - O]

Ekako cari araṇṇe nāgova	466
Orasaputta	137
Olokanassa kālakālata	508-9
Ovādadānaṃ nāma bodhisattānaṃ paveṇī	347

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Ka]	
Kakkaṭakassa maṃsaṃ	279
Kakkaṭakā nāma na khādanti	
kākasappaṃ	278
Kakkārupupphānaṃ arahāni	82
Kakkārupupphānaṃ gandho	
dvādasayojaniko	80
Kakkārupupphāni dussīlānaṃ	
nānucchavikāni	80-2
Kataññutā	363
Kathitavācāya anucchavikaṃ	
labhissasi	46-7
Kapirājassa sīsakapālaṃ	354
Kappakā nāma apubbampi	
karonti	428
Kammasarikkhaka	189
Kammānurūpaṃ vipākaṃ	
anubhonti sattā	149
Kalyāṇabhāvā	495
Kākola, kākānaṃ	
visesatā	232
Kāko vacaneneva dhammaṃ	
carati na kāyena	254
Kāmagañhantānaṃ dukkhaṃ	92
Kāmaguṇānaṃ ādīnavā	186
Kāmaguṇānaṃ	
bahusādhāraṇatā	357
Kāmaṇissajjantānaṃ sukhaṃ	92
Kāmasukkhassa anantaraṃ	
nirayaḍḍhikaṃ	441
Kāmā appassādā	375
Kāmānaṃ ādīnavā	231

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Ka]	
Kāmmummattako	228
Kāyadaḥhibahula	291
Kāyabalato ñāṇabalaṃ	
mahantaṃ	163
Kāyena kareyya yo, taṃ	
vācāya vadeyya	64
Kāsikavatthaṃ	
satasahassagghaṇikaṃ	10
Kāḷakaṇṇiyā guṇā	244
Kāḷakaṇṇiyā pitā	242
Kilesavasena cittaṃ	
na uppannapubbaṃ	86
Kilesā nāma	
guṇavidhamaṃsakā	473
Kilesā nāma parisuddha-	
sattepi saṃkiliṭṭhe	
karonti	489
Kilesā nāma vaḍḍhantā	
purisaṃ bhaṇṇanti	375
Kilesesu āsā dukkhaṃ	93
Kilesesu nirāsā sukhaṃ	93
Kilesa nāma āsaṅki-	
tabbo	194
Kuṭṭikārasikkhāpada	7, 330
Kumārikadāna	268
Kummāsapiṇḍadānassa	
ānisaṃsā	384
Koṭi	339
Koṭipakoṭi	339
Kodhummatto	228

Padānukkamo Piṭṭhaṅko

[Ka]

Kodho nāma uppajjamāno
atthānatthaṃ jānitum na
deti 219
Komārikā 250

[Kha]

Khattiya 353
Khanti 258
Khantivādī 38-9
Khayabhīrukassa
dānaṃ natthi 449
Khuracakkabhamanassa
kammāni 193-4

[Ga]

Gaṅgamālakappaka 428
Gaṇasatthā 106, 131
Gatapubbā nāma natthi yācakā
sakkārasammānaṃ
alabhitvā 110
Gijjho passati kuṇapāni
yojanasataṃ atikkamma 311
Gilānassa nāma bhesajjaṃ
paṭisaraṇaṃ 475
Gihīnaṃ āciṇṇā 333
Guṇāguṇānaṃ ajānanaṃ 232
Guṇasampannānaṃ dinna-
dānassa mahapphalatā 393

[Ca]

Cakkavākānaṃ bhojanāni 496
Cakkavāko suvaṇṇavaṇṇo 494-5

Padānukkamo Piṭṭhaṅko

[Ca]

Cakkāni cattāri 391
Caṇḍāla, pukkusānaṃ
visesatā 181
Catupaccayadāyakā ekā
disā nāma 220
Candabalaṃ 492
Candamaṇḍalaṃ
rāhu avatthari 344
Candamaṇḍale sasalakkhaṇassa
likhanaṃ 51
Cāgena parittakenāpi so
parattha sukhī 449
Cittalatāvana 236
Cintāmaṇivijjāya anubhāvo 480
Cūḷadhanuggaha 206
Cūḷadhammapālaajātake
attano puttaṃ samānaṃ
jīvitakkhayaṃ pāpeti 165
Cetanā tisso 282
Cetanānaṃ ānubhāvo 387
Cetasikaroga 317
Coraghātakassa veso 166
Corā pañcasatā 381

[Ja]

Jaya, parājayānaṃ
pubbanimittāni 5
Jātissaraṇāṇa 392, 424
Jīvitaṃ labhiṃsu sabbe
bodhisattaṃ nissāya 71
Jīvitassa anapekkhanaṃ
tiracchānopi 351

Padānukkamo Piṭṭhaṅko

[Ja - Ña - Ta]

Jīvitassa apekkhanaṃ	424
Jotipālakumāra	439
Ñātakānaṃ saṅgaho	284
Ñātattacariyā	349
Tatiye uppanne bhayaṃ bhavissati etesaṃ	138
Tathāgatānaṃ appiccha- santuṭṭhabhāvo	471
Tathāgato paññavā upāyakusalo	190
Tapa	258, 300
Tādilakkhaṇassa bhāvābhāvo	90
Tāpasāpi na kujjhiṃsu bhikkhaṃ alabhitvā	109
Tāsakārako Devadatto	188
Titthiyā khajjopanakā viya sūriyuggamane	115-6
Tiracchānayaniyaṃ nibbattāpi aloluppacārā	470
Tiracchānā sabbepi migā	368
Tivassikagandhasālibhojanaṃ paṇītaṃ	130

[Tha]

Thullakumārikāya palobhanaṃ	498
Thuso thusabhāvena taṇḍulo ca taṇḍula- bhāvena pākaṭo	113

Padānukkamo Piṭṭhaṅko

[Tha]

Thūṇūpanīta	41
Thūlassa kāraṇāni cattāri	295

[Da]

Dakkhiṇajāṇu- lohitapivanadohaḷa	111
Daddaroti tittiro	514
Damo	383
Dānaṃ nāma datvā neva anutappitabbaṃ	321
Dānaṃ nāma porāṇaka- paṇḍitānaṃ vaṃso	48
Dāna	258, 300
Dānassa mahapphalatā	282
Dānaṃ vibhāgassa vipāko	388
Dānassa vicinanaṃ	449
Dāsakammakarā hetṭhimadisā nāma	220
Dāsiyo nāma dussilā	392
Dija	237, 241
Diṭṭhaṃ me kāmassa mūlaṃ	427
Diṭṭhadhammika	33
Diṭṭhumhattako	228
Disā catasso cha	219, 220
Dubbacabhikkhu	459
Du - Sa - Na - So	43-4
Dussīlassa ādīnavā	18
Devadattassa akataññutā	24
Devadattassa lohitaṃ mukhato uggañchi	79

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Da - Dha]	
Dosānucchavikadaṇḍa	420
Dohaḷa	26
Dhamṣati	299
Dhanaṃ nissāya	
mahanto soko	107
Dhanato sucaritasubhāsita-	
meva uttaritaraṃ	198
Dhanabhikkhā	322
Dhanassa	
aparibhuñjanakāraṇaṃ	281-2
Dhanuno pamāṇaṃ	352
Dhamma	272
Dhammakathikānaṃ sabhāvo	313
Dhammacārī sabbiriyā-	
pathesu sukhito	252
Dhammarājā	117
Dhammānaṃ agāravakaraṇaṃ	26
Dhammānaṃ kaddamo	272
Dhammikesu rājūsu	
vanamūlaphalānīpi sabbāni	
madhurāni ojavantāni	101
Dhammiko nāma kāko	252
Dhammo pakati nāma	27
Dhīrānaṃ metti bhinnāpi	
puna ghaṭṭiyati	125
[Na]	
Nahutaṃ	339
Nāgabhavanaṃ atthi	
Himavantapadese	15
Nāgānaṃ viddhamṣanaṃ	
nāsavātena	260

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Na]	
Nāvika paratīraṃ atinṇameva	
janaṃ orimatīre ṭhitaññeva	
vetanaṃ yācassu	216
Nigrodharukkhassa sabhāvo	195
Nidhi-uddharaṇamanta	106
Ninnahutaṃ	339
Nibbānapurapavesanassa	
dīpana-udānaṃ	412
Nibbutibhojana	498
Nirabbuda	339
Nirāhārassa ādīnavā	424
Nirojamissakabhatta	87
Nissāya maṃ bahū nassanti	59
Nhānatitthāni bahūni	
Anotatte	242
[Pa]	
Pakoṭi	339
Paṅka, palipānaṃ visesatā	226
Paccatthikānaṃ jinitabba-	
kāraṇāni pañca	191-2
Paccekabuddhassa thūpo	413
Paccekabuddhassa vesō	356
Pañcapaṭiṭṭhita	446
Paññāya balaṃ	327
Paṇḍitamānī	336
Paṇḍitavacanaṃ akaronto	
byasanaṃ gato	239
Paṇḍitānaṃ paveṇī	469
Paṇḍitā nāma disācakkhukā	323

Padānukkamo Piṭṭhaṅko

[Pa]

Paṇḍitā niccaṃ vajjenti	
evarūpe kāme	188
Paṇḍitā pāpakiriyato	
ārakā	72
Paṇḍitehi mittabhāvaṃ na	
bhindati	183
Patidevatā	
vattācārasampannā	169
Patthanā	385
Pathaviṃ pavisitvā	
Avīcimahāniraye	
patiṭṭhati Kalāburājā	40
Padakusala	478
Pabbajjā	
nipphalarukkhasadisā	356
Pabbajitānaṃ paṭipadā	333
Pabbājanīya	64
Pabhaṅkara	117
Parikkhārā aṭṭha	356
Pariccāga	258, 300
Parittāṇaṃ mayhaṃ kiñci	
kātuṃ na sakkoti rukkho	149
Palitakesadassanassa	
saṃvegatā	371
Pasughātayaṇṇa	489, 490
Pāṇātipātassa ādīnavā	273
Pāpaṃ na upalimpi	
bhadraṣṣa	60-1
Pāpaṃ bahuvidhaṃ	273
Pāpakaraṇe raho nāma	
natthi	16-7
Pāpapuggalassa apagamaṇaṃ	25

Padānukkamo Piṭṭhaṅko

[Pa]

Pāpamittasaṃsaggassa dosā	436
Pāradārikā rājaṇṇa	41
Pāricariyā	378
Piṇḍa	257
Pittummattako	228
Pisācā	135
Pisuṇavācā nāma tikhiṇa-	
sattipahārasadisā	138-9
Puṅgavo gacchati ujum	102
Puttadārā pacchimadisā nāma	220
Puttassa alabhanakāraṇaṃ	282-3
Puttānaṃ sokā	480
Purimapaccekabuddhehi	
saṃānaṃ	360
Porāṇakapaṇḍitā adamsu	
attano maṃsampi	
saṃpattayācakānaṃ	48
Porāṇakapaṇḍitānaṃ vaṃso	255
Porisa	183

[Pha - Ba]

Pharusena laddhaṃ issariyaṃ	
aciraṭṭhitikaṃ	147
Phussarathassa viṣajjanaṃ	224
Bakabrahmaṇaṃ diṭṭhi	337
Bandhana	188
Balāni pañca	492
Balikamma	22, 134, 148
Bahubhāṇino akāle	
dukkhaṃ labhanti	94-5

Padānukkamo Piṭṭhaṅko

[Ba]

Bārāṇasīyeva Kajaṅgalāti adhippetā	212
Bālānaṃ mettisakiṃ bhinnā bhinnāva	125
Bālena saṃvāso dukkho sabbadā	500
Buddhānaṃ aññātānaṃ nāma natthi	343
Bodhisattassa tāsamattampi kātuṃ nāsakkhi	
Devadatto aññajātaquesu	165
Bodhisattānaṃ patthitaṃ nāma samijjhati	266
Bodhisatto samādinna- sīlo seṭṭhissa santike	423
Byasanummattako	228
Brahmacariyavāsassa te kālo	371
Brahmacariyassa malaṃ itthiyo nāma	235

[Bha]

Bhayabhīrukassa yuddhaṃ natthi	449
Bhavesu tīsu amaraṇa- dhammo nāma natthi	150-1
Bhāravaha	36
Bhīmsanakasadda	407
Bhikkhācariyassa upagamaṇaṃ	359
Bhikkhunamassane ānisaṃsā	287
Bhikkhunā nāma appamattakampi kilesaṃ niggaṇhituṃ vaṭṭati	355

Padānukkamo Piṭṭhaṅko

[Bha]

Bhikkhusaṃghassa upakāraḱā mātāpituṭṭhāniyā	109
Bhikkhūhi nāma appicchehi bhavitabbaṃ	312
Bhijjanadhammaṃ bhijjati	85
Bhijjanadhammā nāma saṅkhārā bhijjanti	145
Bhīrū	397
Bhūripaṇṇā	246
Bhojanaṃ nāma vissāsaparamaṃ	130

[Ma]

Maṅgalasilāpaṭṭa	38, 43
Macchassa vibhajanaṃ	315
Matakabhatta	403
Matā nāma na kassaci sāsaṇaṃ pesenti	57
Maddava	258, 300
Manussapeto jīvamānova	67
Manussabhāsāya katheti migī	172
Manussabhūtāpi sāmikassa atthāya attano jīvitaṃ na paricajanti	172
Manussaloke jīvitaṃ nāma dukkhaṃ	480
Mayhakaṣakuṇa	283-4
Maraṇe āgacchante abhāyantaṃ nāma natthi bodhisattaṃ ādiṃ katvā	274
Mahājanassa abhayaḱānaṃ	493

Padānukkamo Piṭṭhaṅko

[Ma]

Mahāsammatarājānaṃ vaṃso	431
Mātāpitaro puratthimadisā	
nāma	219, 220
Mātāpitūnaṃ ovādo	197
Mātukucchi catukuṭṭikanirayo	229
Mātugānavasaṃ gatā	
mahāvināsaṃ pāpuṇanti	505
Mātugāmo nāma akataññū	450
Mātugāmo nāma arakkhiyo	83
Mātugāmo nāma asabbho	501
Mātugāmo nāma na sakkā	
rakkhitum	173
Mātugāmo nāma nillajjo	451
Mātusantakaṃ nāma	
puttānaṃ pāpuṇāti	479
Mānaṃ nissāya naṭṭho	
siṅgālo	104
Micchāgahaṇa	285-6
Micchāgahaṇassa bhindanaṃ	287
Micchājīva	126
Micchātapa	221
Mitabhāṇīnaṃ ānisaṃsā	95
Mittadubbhi puggalassa	
patthitapatthitaṃ nassanaṃ	366
Mittāmaccā uttaradisā nāma	220
Muñcacetanā appāpi bahumpi	
maccheracittaṃ jināti	449
Muni	430
Musāvādassa ānisaṃsā	434-5

Padānukkamo Piṭṭhaṅko

[Ma]

Musāvādo nāma evarūpo	433
Musāvādo nāma bhāriyo	
guṇaparidhamasako	433
Mettābhāvanā	89
Mettāya ānubhāvo	257
Mettim bhindantā	
asappurisā nāma	472
Monapatha	430
Mohummattako	228

[Ya]

Yakkhumattako	228
Yakkho labhati khāditaṃ	
attano rukkhacchāyāya	
ṭhitake	306-7
Yaññāvāṭa	41, 491
Yācake āgate disvā na	
kujjhanti paṇḍitā	333
Yācako appiyo	
mātāpitunampi	332
Yācanabahulā	72-4
Yācanā nāma paresaṃ	
appiyā	330-1
Yācantānaññeva detha sīlaṃ	
mā ayācantānaṃ	159, 160
Yācantena nāma piyavacana	
bhavitaḥṣaṃ paraṃ kiñci	46
Yojanasataṃ ekadivasaṃ	
gacchati hatthinī	364

Padānukkamo Piṭṭhaṅko

[Ra]

Rakkhaṇaṃ attano sāvakaṇaṃ	354
Rajjaṃ kārentena nāma nisā-	
metvā kammaṃ	
kātuṃ vaṭṭati	96
Raṇṇā nāma dhammena rajjaṃ	
kāretabbaṃ	215
Rājadharmā dasa	258, 300, 391
Rājā evarūpo raṭṭhassa	
pūjanīyo	215
Rājānaṃ rakkhaṇaṃ	483
Rājā nāma mahājanassa	
paṭisaraṇaṃ	488
Rājāno nāma vācāvudhā	215
Rājāsana	9
Rājānaṃ dhammikā-	
dhammikakālo	101-2
Rājovāda	100
Rukkhadevatā	382
Rūpādigocarā mahāvināsaṃ	
pāpuṇanti diṭṭheva dhamme	506
Roditaṃ moghanti vadanti	
Buddhādayo	201
Roruvanirayanibbattaṇassa	
kāraṇaṃ	281

[La]

Lokatthacariyaṃ cariyeva	
Tathāgato	285
Lokadhammapaṭisevana	475
Lokassa tulābhūtata	301
Lohakumbhī	43

Padānukkamo Piṭṭhaṅko

[La - Va]

Lohitapakkkhandikānaṃ	
paṭipassambhanaṃ	132
Lohitapakkkhandikābādha	87
Vaḍḍhi tisso	216-7
Vaṇṇo nāma catusamuṭṭhāno	
na āhāramatteneva	498
Vanappati	377
Vācāya vadati yaṃ, taṃ	
kāyena karoti	82
Vājapeyyayaṇṇa	492
Vādasatāni pañca	1-2
Vādasahassāni	2
Vāyussaputto vijjādharo	502
Vighāsādaṃ nīhari thero	
accharaṃ paharitvā	177
Vijjādhara	285
Videsagato koṭṭhaṃ	
kayirātha anto-	
hadaye	16
Vinicchayapotthaka	275
Vinicchayo mahāsattassa	242-9
Vivādassa ādīnavā	316
Vivāha	1
Visayhassa dānaṃ	118
Visayhassa piṭṭhiṃ hatthena	
parimajji sakko tuṭṭho	121
Vissāsasadiṣo	
añño raso nāma natthi	131-3

Padānukkamo Piṭṭhaṅko

[Va]

Vissāso nāma natthi	
matakena	303
Vedagū	338
Vedā tayo lābhayasādi-	
mattaṃ labhati ito	
na paraṃ	222-3
Veram nāma na kātabbari	
kenaci saddhiṃ	164
Verambhavāta	239
Verāni avereneva sammanti	199
Verāni na verena sammanti	199
Verīnaṃ nivasanaṭṭhāne	
vasituṃ na vaṭṭati	335
Velā balaṃ nāma	492
Vessavaṇa-upaṭṭhahanassa	
ānisaṃsā	478
Vohāra	301

[Sa]

Sakkassa indavajiraṃ	134
Sakkassa vattapadāni satta	120
Sikkhitasippari atthāvahaṃ	205
Saṅkupatha	460
Saṅgaho catubbidho	248
Saccasadisī patiṭṭhā nāma	
natthi loke	475
Sajātikamaṃsaṃ	78
Saṭhakamma	65
Sataṃ	339
Satasahassaṃ	339

Padānukkamo Piṭṭhaṅko

[Sa]

Satta	229
Sattamā kulaparivaṭṭā	
dāyakavaṃso	111
Sattā kampanti	
kileseheva	358
Sattānaṃ maraṇaṃ dhuvaṃ,	
jīvitaṃ addhuvaṃ	151, 269
Sattānaṃ maraṇakāraṇāni	
bahūni	325
Sattānaṃ socanakāraṇāni	
dve	324
Sattesu karuṇāmettampissa	
natthi	161
Satthuno rakkhaṇāni cha	354
Saddā atṭha	407
Sadhanasseva bhayaṃ atthi	356
Sannidhikārasikkhāpada	343
Sapaññā sokamhā	
vinivattayanti	146
Sapathā cattāro	127
Sappaññā puggalā	333
Sabbacatukkayaṇṇa	41, 407-8
Sabbabalehi itthibalameva	
mahantaṃ	492
Sabbarutaajānanamanta	260, 263
Sabbarutaajānanamantassa	
ānubhāvo	394
Sabbe saṅkhārā aniccā	
khayavaya-	
dhamminova	52-3, 151

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Sa]	
Sabbe sattā maraṇadhammā	151
Samajātika	401
Samaṇabrāhmaṇā uparimadisā	
nāma	220
Samaṇā nāma garuṭṭhāniyā	286
Samaṇā pana ovādakkhama	
piyasilā	290
Samuddo parikkhipi cattāro	
dīpe	490
Samparāyika	33
Sambandho īdiso natthi	
tesaṃ	250
Sasapaṇḍitassa ovādo	48
Sasassa sarīraṃ ekassa	
purisassa yāpanamattam	51
Sasīlaṃ samāpatticaraṇameva	
saccaṃ	222
Sassatisamaṃ	240
Sahassaṃ	339
Sahassapākatela	351
Sahāyaṃ attano bhoga-	
parikkhayena khīṇampi	
akhīṇampi na	
jahanti paṇḍitā	469
Sādhukīḷana	412
Sāmaggivāsassa ānisaṃsā	466
Sāsana, bāhirakānaṃ	
hīnamajjhimaṇṇatā	450
Sāsane uraṃ deti	
kulaputto	128

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Sa]	
Siri, kāḷakaṇṇīnaṃ kalaho	242
Siriyā vacanaṃ	247
Sirisayana	249
Sīlaṃ eka, du, ti, catubbidham	181
Sīla	258, 300
Sīlameva sutā sahassa-	
guṇena uttaritaraṃ	180
Sīlarakkhaṇadukkhassa	
anantaraṃ	
dibbamānusakasukham	
nibbānasukhaṇca	441
Sīlasampannassa ānisaṃsā	18
Sīlassa gandho	273
Sīlavantānaṃ antare	
dussīlabhāvassa	
appaṭirūpaṃ	423
Sīle patiṭṭhāya dinnadānaṃ	
mahapphalaṃ	48
Sīsahatthapādakāyabalāni	
appamāṇaṃ loke	68
Sutapariyattimattena	
sīlavirahitassa kāci	
vuḍḍhi nāma natthi	181
Supaṇṇaraṇṇō ānubhāvo	173
Supaṇṇarājā	375-8
Subhāsitaṃvācā	105
Suriyabalaṃ	492
Surummattako	228
Suvaṇṇabhūmiṃ gacchanti	
kurukacchavāṇijā nāvāya	174

Padānukkamo Piṭṭhaṅko

[Sa]

Sūriyaṃ namassanto ekapādena

tiṭṭhati vijjādharo 285

Sokānaṃ ādīnavā 317

Sotāpattito paṭṭhāya

akhaṇḍāni pañcasīlāni

rakkhi 241

Padānukkamo Piṭṭhaṅko

[Sa]

Sotāpattimaggassa

upanissayo padīpo viya 85

Soḷasavatthuka 420

[Ha]

Hīnajacco nhāpito 429

Jātakatṭhakathāya tatiyabhāge

Nāmānaṃ anukkamaṇikā

Nāmānukkamo Pitṭhaṅko

[A]

Aggālavacetiya	72
Aciravatī (nadī)	125
Ajātasatthu	111-2, 201, 384, 511
Aṭṭhisena kumāra	331
Anāthapiṇḍika	109, 118, 130, 182, (ādiṭṭhesu)
Anupiyatāpasa	439, 445
Anuruddhatthera	52, 135, 445
Anotattadaha	242, 249, 358
Anomadassī (Pacceka Buddha)	387
Apanandagijjha	239-41
Ambagopakatthera	125, 128
Arindamarāja	352, 466
Avantidakkhiṇāpatha	439
Assaka (raṭṭha)	3
Assaka (rājā)	3, 4, 7
Assapura (nagara)	437

[Ā]

Ānandatthera	8, 12, 14, 47, 21 (ādiṭṭhesu)
Āyurapaṇḍita (amacca)	317, 319, 321
Ārañjagiri	440
Āsavatī (latā)	235-6

Nāmānukkamo Pitṭhaṅko

[Ā - I]

Ālavī (raṭṭha)	72
Indapattha (nagara)	379

[U]

Uttarapañcāla (nagara)	73
Uttarapañcāla (raṭṭha)	357, 437
Udayakumāra	424
Udena (rājā)	146, 362, 364
Upanandetthera	312-3, 316
Upavara	431
Uposatha	431
Uppalavaṇṇā	155, 249, 291, 305 (ādiṭṭhesu)

[Ka]

Kaccāyanatthera	445
Kapila (brāhmaṇa)	432, 437
Kapila (raṭṭha)	73, 357
Kappakumāra	131, 333
Karaṇḍaka (rājā)	355
Kalabbacūlaka (nigama)	439
Kalābu (rājā)	37-8, 40
Kaliṅga (raṭṭha)	355
Kalyāṇa	431
Kassapatthera	445
Kassapabuddha	450
Kāliṅga (raṭṭha)	3, 7, 355, 515

Nāmānukkamo Piṭṭhaṅko

[Ka]

Kāsi (gāma)	42, 54, 234, 289, 291 (ādiṭṭhesu)
Kāsi (nigama)	35, 443
Kāsi (raṭṭha)	10, 30, 39, 131, 142 (ādiṭṭhesu)
Kāḷakaṇṇī	242-3, 245
Kāḷadevila (isi)	439-40, 442, 445
Kāḷabāhu	91
Kālī	243
Kisavaccha (isi)	439, 445
Kuṇḍalakumāra	37
Kumbhavatī (nagara)	439
Kuru (raṭṭha)	379
Kesava (tāpasa)	131-3, 342-3
Kokālika	94-5, 104
Korakalamba (rājā)	432, 434-5
Koraṇḍiyamāṇava	158, 161
Korabya (rājā)	381
Kosambī	53, 362, 466
Kosala (raṭṭha)	30, 255, 258, 289, 467
Kosala (rājā)	12, 21, 41, 96, 105-6 (ādiṭṭhesu)

[Kha]

Khantivādītāpasa	38, 40
Khujjuttarā	155

Nāmānukkamo Piṭṭhaṅko

[Kha - Ga - Gha]

Khemātherī	155, 305
Gaṅgamālapaccekabuddha	429
Gaṅgā (nadī)	48, 50, 121, 148, 215 (ādiṭṭhesu)
Gandhamādanapabbata	429
Gandhāra (raṭṭha)	344-5, 356
Gijjhakūṭa	459, 511
Giriya (siṅgāla)	302
Gotama (Buddha)	42, 338
Ghaṭarājā	158
Ghositārāma	462

[Ca - Cha]

Candādevī	165-8
Cammasāṭakaparibbājaka	75-7
Ciñcamāṇavikā	280
Cittakūṭapabbata	194, 196, 232-3
Cittalatāvana	235-6
Cūḷa-anāthapiṇḍika	494
Cūlatuṇḍila	269-75
Cūladaddara	15-6
Cūladhanuggahapaṇḍita	206
Cetiya (raṭṭha)	431
Cetiya (rājā)	436-7
Channatthera	312
Chabbaggiya (bhikkhū)	26, 137

[Ja]

Jambudīpa	3, 28, 30, 84, 86, 118 (ādiṭṭhesu)
-----------	---------------------------------------

Nāmānukkamo Piṭṭhaṅko

[Ja]

Jetavana 1, 2, 8, 12, 14, 16,
19, 24 (ādiṭṭhesu)
Jotipālakumāra 439

[Ta - Tha]

Takkasilā 29, 37, 59, 73,
85 (ādiṭṭhesu)
Tagarasikhipaccekabuddha 282
Tambarājā 173
Tāvatiṃsa 80, 234
Thullakumārī 136, 498

[Da - Dha]

Daṇḍaki (rājā) 439
Daddara (rājā) 15
Daddaranāga 15
Daddarapabbata 15
Daddarapura (nagara) 437
Dantapura (nagara) 3, 355
Darīmukha
(Paccekabuddha) 223-5, 230-1
Daḷhadhamma (rājā) 363-5
Disāpāmokkha 17, 112, 115,
147 (ādiṭṭhesu)
Dīghāvukumāra 463, 466
Dummukha (rājā) 357
Devadatta 24-5, 79, 89, 91,
103 (ādiṭṭhesu)
Dhaṅka (rājā) 156-7-8
Dhataratṭhamahārājā 242
Dhanañcaya (Korabyarājā) 379

Nāmānukkamo Piṭṭhaṅko

[Dha]

Dhammapāla 165-6, 168
Dhūmakārī (brāhmaṇa) 379, 381

[Na - Pa]

Naggaji (rājā) 356
Nandamūlakapabbhāra 225, 231,
286, 356, 358
Nandiya (miga) 255-6, 258-9
Nandisena (amacca) 3, 4, 5, 7
Nāgadīpa 173
Nārada (amacca) 132-3, 342
Nārada (isi) 440-2, 445
Nālāgiri 393
Nigaṇṭhanāṭaputta 117
Nimi (rājā) 357
Pajjotakapañcāla (rājā) 439
Pabbata (isi) 439-40, 445
Pāṭali (nagara) 3
Pāṭali (naṭa) 482
Pālileyyaka (hatthī) 466
Piṅgiya (purohita) 148, 150
Pilindavaccha 343
Pukkusapaṇḍita (amacca) 317,
319, 321
Pubbārāma 291
Pūtimaṃsa (siṅgāla) 506-7, 509
Poṭṭhapāda 90-1

[Ba]

Bakabrahmā 133, 337-8
Badarikārāma 59

Nāmānukkamo Piṭṭhaṅko

[Ba]

Bārāṇasī 8, 12, 14-5, 17,
20-2, 24
Bāveru (raṭṭha) 116
Bimbisāra (rājā) 111
Bodhirājakumāra 146, 150
Brahmadattarājā 15, 17, 20, 22, 24

[Bha - Ma]

Bhagga (raṭṭha) 146
Bhaddavatikā (hatthinī) 362-4,
366
Magadha (raṭṭha) 223, 455
Maghadeva (yakkha) 306-7
Maddava (rājā) 317
Manoja 302, 305
Mandhātu 431
Mallikādevī 19, 21, 41, 384-5
Mahākassapatthera 65, 67, 83,
516
Mahātuṇḍila 269-70, 275
Mahādaddara 15-6
Mahādhana (kumāra) 451
Mahāpajāpatigotamī 168
Mahāpatāpa (rājā) 165
Mahāmāyā 466
Mahāmoggallānatthera 31, 52,
83 (ādiṭṭhesu)
Mahāsammata (rājā) 431
Mātāṅga (hatthī) 466
Migālopa 239, 240-1

Nāmānukkamo Piṭṭhaṅko

[Ma]

Mittavindaka 193-4
Mithilā (nagara) 344, 357
Meṇḍissara (isi) 439, 440, 445

[Ya - Ra]

Yavakumāra 202
Rājagaha 31, 33, 65, 67, 223,
275 (ādiṭṭhesu)
Rādha 90-1
Rāhu 345
Rāhulatthera 59, 61, 89, 121,
155, 305
Roja 431
Roruva (nagara) 446
Roruva (rājā) 446, 450

[La - Va]

Licchavi (rājā) 1, 2
Lomasakassapa 491, 493
Lohakumbhī 43
Vara 431
Vara-uposatha 431
Varakalyāṇa 431
Varamandhātu 431
Vararoja 431
Vijita (raṭṭha) 466
Videha (raṭṭha) 344-7, 357
Videha (rājā) 344
Vidhavā (nadī) 443
Vidhurapaṇḍita 379, 381

Nāmānukkamo Piṭṭhaṅko

[Va]

Virūpakkhamahārājā	242
Visākhā (upāsikā)	109, 494
Veṇī (siṅgālī)	506-8, 509
Verañjā	471
Vesālī (raṭṭha)	1
Vessabhū (Buddha)	450
Vessavaṇa	242, 306
Veḷuvana	31, 79, 89, 103, 111, 121 (ādiṭṭhesu)

[Sa]

Samsumāragira	146
Sakka (devarājā)	39, 51, 118-9 (ādiṭṭhesu)
Sattuka (cora)	414, 416-7
Samuddavijayā	(aggamahesī) 446, 450
Sarabhaṅga	439-40, 443, 445
Sātodikā (nadī)	439
Sāriputtatthera	2, 7, 19, 31, 40, 45, 516
Sālindiya (brāhmaṇagāma)	275, 280
Sālissara (isi)	439, 440, 445
Sāvatti	2, 19, 29, 41, 45, 52 (ādiṭṭhesu)
Siri devī	249
Sirī	242, 246
Sivi (raṭṭha)	443, 446

Nāmānukkamo Piṭṭhaṅko

[Sa]

Sivi (rājā)	443-4
Sīlava (hatthi)	466
Sihapura (nagara)	437
Suciparivāraseṭṭhi	242, 249, 422
Sujātakumāra	144-6
Sujātā devī	20-1
Sutanu (māṇava)	308-9
Suddhodanamahārājā	466
Supatta (giḷḷharājā)	459
Sumaṅgala (uyyānapāla)	417-9, 422
Suyonandī (aggamahesī)	173-4
Suratṭha (janapada)	439
Sulasā (nagarasobhinī)	414, 416-7
Suvarājā	472
Susīmakumāra	370
Susīma (rājā)	375
Susumāra (nadī)	485
Sedumadīpa	173
Senakakumāra	317
Senakapaṇḍita	320-1, 324, 330
Senakarājā	259, 262
Sotthiya (nagara)	431
Somadatta	367

[Ha]

Hatthipuranagara	437
Himavanta	15, 24, 29, 35, 37, 42, 111 (ādiṭṭhesu)

Jātakatṭhakathāya tatiyabhāge

Nānāpāṭhā

Paṭhamo mūlapāṭho, Sī = Sīhaḷapotthakaṃ, Syā = Syāmapotthakaṃ,
Kaṃ = Kambojapotthakaṃ, I = Iṅgalisapotthakaṃ, Ka = kesuci
Marammapotthakesu dissamānapāṭho, Ka-Sī = kesuci Sīhaḷapotthakesu
dissamānapāṭho.

Jātakatṭhakathāya

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[A]

() = (Addhā mayhaṃ jīvitatthāya parakkamaṃ kātuṃ vaṭṭatīti) (Ka)	455
Akkhā jītāti = Akkhā citāti (Sī) Akkhāṭhitāti (Syā)	515
Akkhā haṭā = Akkhāpi citā (Sī) Akkhāpi ṭhapitā (Syā), Akkhāhi piṭṭhahatā (Ka)	516
Akkhīni tuṇḍena pahari = Akkhīnaṃ tuṇḍaṃ pasāresi (Sī, I)	277
Agantvā = Gantvā (Sī, Syā, I)	8
Aggabhattalābhiṃ = Aggabhattādilābhiṃ (Syā, Ka)	309
Accāti = Accāyanti (Sī, Ka)	315
Accāyaṃ = Athāyaṃ (Sī, I, Ka)	315
Acchannaṃ = Sacchannaṃ (Ka)	304
Acchinnasabbasāpateyyā = Pacchinnasabbasāpateyyā (I, Ka)	182
Acchupanteyeva = Āraddheyeva (I, Ka)	113
Aññaṃ = Yaññaṃ (Ka)	408
Añña'mabhippamodayi = Añña'mabhippamodati (Sī, Syā, I)	504
Aññaṃpi ekaṃ = Aññaṃpi eko (Sī, Syā, Ka)	465
Aṭṭalakato = Ajjīsakato (Sī, Syā)	149
Adhivāsanakhantisamvaṇṇano = Adhivāsanakhantisampanno (Syā) Adhivāsanakhantiyā sampanno (Ka)	40
Ananuññāto = Nānuññāto (Ka)	153
Anayo = Ajayo (Syā) Anvito (Ka)	6

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[A]

Anavhitoti = Anabbhitoti (Sī, Syā)	153
Anagatabhayahetutaṃ bhayaṃ = Anāgatabhayahetukaṃ bhayaṃ (I, Ka)	33
Anāvamīyamānaṃ = Anācamīyamānaṃ (Sī)	279
Anucchiṭṭhāsanasayane = Anucchiṭṭhaṭṭhāne (Ka)	243
Anussavatthe = Tāvattthe (I)	263
Anosakkanaṃ = Anosakkānaṃ (Ka)	7
Apaccavekkhantassa = Apaccavekkhitā (Ka)	380
Apanandagijjho = Aparanṇagijjho (Sī, Syā, I)	239
Aparibhuñjanakāraṇaṇca = Aparibhuñjanabhāvo ca (Syā)	
Aparibhuñjanakaraṇabhāvo ca (Ka)	281
Api so = Asito (Sī, Syā, I)	442
Appasakkārā = Appesakkhā (Ka)	91
Appamattake = Appatte (Syā)	95
Appamādasena = Pamādasena (Sī, Syā, I)	442
Appenti = Accenti (Syā)	33
Abbāhitanti apaggharaṇaṃ kataṃ = Appahitanti ṭhapitaṃ	
apaggharaṇaṃ kataṃ (Sī, Syā)	
Abbūhitanti ṭhapitaṃ	
apaggharaṇaṃ kataṃ (I)	516
Abyaggatā = Abyaggatāya (Syā, I, Ka)	7
Abhāṇiṃ = Abhāsiṃ (Ka)	372
Abhikaṇkhamāno = Abhikattumāno (Syā)	76
Abhiruhanakāle = Sarīrajagganakāle (Ka)	234
Abhiruhatha = Abhiruyha (Ka)	452
Abhiruḷhakāle = Ārohaṇakāle (Sī, Syā) Āruhanakāle (Ka)	234
Amacco ovādako = Tassa amaccaratanaṃ (Sī, Syā)	94
Amhākaṃ ṭhānantaraṃ = Tumhākaṃ petteyyaṃ ṭhānantaraṃ (Ka)	433
Ayaṃ = Ahaṃ (Ka)	160, 168
Ayapaṭṭena = Ayayantena (I)	82
Alaṅkāretvā = Alaṅkaritvā (Sī, Syā, I)	502

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[A]

Allasiṅganti = Allapiṅkanti (Sī, I) Allapītanti (Syā)	368
Avekkhiyānāti = Apekkhiyānāti (Syā, Ka)	420
Asammissaṃ = Asucimissaṃ (Sī, Syā)	230
Asukadivasaṃ = Asukadisāṃ (Ka)	365
Asesakesūti nissesakesu = Asesitesūti nissesakesu (Sī) Asesikesūti na sesitesu, nissesesūti attho (I, Ka)	142
Assako = Kālīṅgo viya assako (Sī)	3
Assupacchijjanadivaso = Assu pacchijja divaso (I) Assu paricchijja divaso (Ka)	200
Ahantāranti = Ahanantanti (I)	189
Ahikoṇḍikātipi = Ahiguṇḍikātipi (Sī)	185
Ahosi uttamarūpadharā = Ahosi upparīpi uttamarūpadharā (Ka)	173

[Ā]

Āgatakāleyeva no attho = Āgatabhāvoyeva no atthāya (Sī, Syā, I)	509
Āgamāti = Āgamāti (Syā, I, Ka)	399
Ācariyassa māṇavānaṃ vācentassa saddaṃ = Ācariyassa māṇavānañca mantasaddaṃ (Ka)	511
Āvamāhīti = Ācamāhīti (Sī)	280
Āmantetvā = Ānetvā (Ka)	253
Ārajjāṃ = Adejjāṃ (Sī, I)	258
Ālokaṃ = Lokapadesaṃ (Sī, Syā)	143
Āvāmitvā = Ācamitvā (Sī)	280
Āvāhavivāhasambandhaṃ = Āvāhavivāhasampannaṃ sambandhaṃ (Sī) Āvāhavivāhasambaddhaṃ (Syā)	444
Āvijjhivā = Āhiṇḍitvā (Sī, I) Āviñchetvā (Ka)	481
Āsanañca sayanañca = Āsanañca pallaṅkañca (Sī) Pallaṅkañca āsanañca (Syā)	249

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Ā - I - U - Ū]

Āsāphalavatī nāma sukhā = Āsāphalalābho nāma sukho (Ka)	236
Āharāpetvā = Āṇāpetvā (Sī, Syā)	330
Idha = Yo (?)	420
Imassa macchabhūtassa lokassa = Imassa lokassa (Sī)	
Imassa maccubhūtassa lāmakassa (I)	
Imassa maccubhūtassa lokassa (Syā)	187
Issariyadāyikāya = Siriyā dāyikāya (Ka)	242
Uccattena = Uccatarena (Syā, Ka)	298
Uṇhapiṇḍapāṭapaṭiggahaṇe = Uṇhapiṇḍapaṭiggahaṇena (Sī, Syā, I)	516
Uṇhābhibhūtā = Taṇhābhibhūtā (Sī, Syā)	340
Upacāroti = Upacāraṁ karomīti (Ka)	264
Upanāmesi = Upanesi (Syā, I, Ka)	384
Upanissayapaccayavasena = Upanissayūpacāravasena (Ka)	272
Upamāti = Upāyoti (Sī, Syā)	299
Upayamāma = Uparamāma (Sī, Syā, I, Ka)	465
Uparivarotipi = Apacarotipi (Sī, I) Uparicarotipi (Syā)	431
Upavaro = Upacaro (Sī, I)	431
Uppalavaṇṇā = Kisāgotamī (Sī, Syā, I)	516
Ussāhayantā = Umhayantā (I, Ka)	41
Ūruṭṭhi bhaggaṁ vaṭṭito = Ūraṭṭhi bhaggaṁ patito (Sī)	
Ūruṭṭhi bhaggā patito (Syā)	76

[E]

Ekassa ca = Kassaci (Sī, Syā)	152
Etam sabbam = Etamattham (Ka)	11
Ettha = Etam (Sī, Syā)	232
Evam = Etam (Sī, Syā, I)	404
Evam divasaṁ pariggahamānā = Evam taṁ paṭijaggiyamānā (Sī, Syā)	
Evam taṁ paṭijaggiyamānā (I)	174
Evam santepi = Evam karontehi (Sī, I)	306

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[E]

Evamettha āgato tvaṃ = Etamettha tathaṃ (I, Ka)	326
Evañca = Etañca (Sī, I)	405
Eḷagalāgumbeti kambojigumbe = Eḷagaṇigumbeti gumbopagumbe (Syā)	
Eḷagaṇagumbeti dabbagumbe (Ka)	208

[O]

Otaranto viya osāresi = Otārento viya otāresi (Sī)	512
Osiñcam = Osiñci (Ka)	146

[Ka]

Kaṃ = Yaṃ (Sī, I)	208
Kaṃ aṇḍajaṃ jātīṃ = Kaṃ aṇḍajaṃ (Sī, Syā) Kaṃ aṇḍajanti (I)	494
Kaṃ sakuṇaṃ = Kiṃsakuṇā (Syā, Ka)	495
Kaṇḍakavācoti = Aṇḍakavācoti (I)	244
Kaṇṇavaliyā = Kaṇṇavalliyā (Sī, Syā, I)	490
Katvā = Datvā (Sī, Syā)	417
Kathentassapi asaddahitvā = Kathaṃ asaddahi (Ka)	514
Kathesi = Kathetvā dassesi (Ka)	359
Kandantu = Kaṇḍantu (Syā) Kantantu (Ka)	135
Kapilanagare = Kampillanagare (Sī)	357
Kayirāhi = Kayirāsi (Sī, I) Kayirātha (Syā)	509
Karaṇḍako = Karaṇḍu (Sī, I) Karaṇḍaṃ (Syā)	360
Kalabbacūḷakaṃ = Lambacūḷakaṃ (Sī, I)	439
Kalāburājā = Kalāpurājā (Syā)	38
Kaviṭṭhaka-assame = Kapiṭṭhaka-assame (Syā)	439
Kasmā ukkaṇṭhitosīti = Kissa pana vasenāti (Ka)	83
Kākavatīti Kākavatī = Kākātīti Kākātī devī (Sī, Syā, I)	84
Kākena = Kāraṇena (Sī, Syā)	163
Kāretvā = Katvā (Sī, I)	303
Kāretvā = Karitvā (Sī, Syā, I)	463

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Ka]

Kim panevaṃ = Kim panete (Sī, Syā)	430
Kiṇikiṇāyatīti = Kiṇakiṇāyatīti (Sī, I) Kimnikilāyatīti (Syā)	296
Kime = Kimo (Sī, I) Kimme (Syā)	351
Kira tena = Kiranena (I) Kitakena (Ka)	515
Kīlitvā = Kāretvā (Sī, Syā, I)	412
Kuṭavaṃ = Kuṭikaṃ (Sī, Syā)	68
Kuṇḍalakumāro = Kaṇḍakakumāro (Sī)	37
Kudaṇḍakehi = Gaddūlehi (I, Ka)	190
Kuddhaṃ = Kuddhabhāvena (Ka)	38
Kuraṇḍakassa = Kaṇṭakakuraṇḍakassa (Sī, I)	
Karaṇḍakakuraṇḍakassa (Syā)	238
Kurukacchaṃ = Bhārukacchaṃ (Sī, Syā)	174
Kulakoti = Kuḷuṅkoti (Sī, I) Kulūkoti (Syā)	454
Koraṇḍiyā = Kāraṇḍiyo (Sī) Kārandiyo (Syā)	158

[Kha - Ga]

Khaṇḍākhaṇḍaṃ = Cuddasa khaṇḍāni (Sī, Syā, I)	197
Khandhaviṭape = Khandhavivare (Sī)	323
Kharamanto = Marantopi (Ka)	507
Khali = Khaṇi (Sī, Syā, I)	412
Khalibandhasāṭako = Balithaddhasāṭako (I) Khalithaddhasāṭako (Syā)	
Khalitaddhasāṭako (Ka)	40
Khādāpetvā = Dāpetvā (Sī, Syā)	9
Khādissatīti = Māressatīti (Sī, Syā, I)	479
Khippanisantiyā = Khippanisantitāya (Sī) Khippaṃ nisantitāya (Syā)	342
Khudhañca = Khudaṃ (Sī, Syā)	247
Kho taṃ = Cetaṃ (Sī, Syā)	245
Gacchissati = Bhañjissati (Syā, Ka)	376
Gatā = Gato (Sī, I)	450

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Ga - Gha]

Gabbito = Dabbito (Sī, Syā)	241
Gamitoti = Gamitoti pucchi (?)	219
Garahanto āha = Pariggaṇhanto (I, Ka)	143
Garuvīriyo = Muduvīriyo (Sī, Syā)	129
Gahapatī = Gahapataṃ (Sī, Syā, I)	442
Gahitagahitaṃ bhaṇḍakaṃ = Gahitakaramaraṃ (Syā)	341
Gahitagocaraṃ = Pakatigocaraṃ (Sī, Syā, I)	294
Gahetuṃ = Jahetuṃ (Ka)	363
Gahetvā = Vaḷetvā (Sī) Vattetvā (Syā)	165
Gāmakhette = Magadhakhette (Sī, Syā)	276
Gāravenevamāha = Rāgavegenevaṃ āha (Sī, Syā)	171
Gāḷhaluddo = Kakkhaḷaluddo (Ka)	513
Guṇaviddhamsako = Guṇaviddhamsanato (Syā)	473
Gumbapiṭṭhe = Vammikaṃ (Syā)	280
Gopetvā = Nigūhetvā (Sī)	244
Ghāyāmi = Āsiṅghāmi (Ka)	289

[Ca]

Ca-kāro = Vakāro (Sī, Syā, I)	264
Cakkamaṇḍalaṃva = Cakkaṃva (Sī, Syā, I)	461
Caṇḍālenāsi = Caṇḍālenāpi (Ka)	219
Cattālīse pana saṃvacchare atīte = Cattālīsatiṃ saṃvacchare pana (Sī, I) Cattālīsātikkame saṃvacchare (Syā)	225
Camarī = Cāmarī (Ka)	354
Cārakamanusse = Cariyamanusse (Sī, Syā, I)	341
Cittena = Citte (Sī, Syā)	243
Cintetvā = Acintetvā (Ka)	295
Cetayase = Vāyamase (Sī, Syā)	134
Coraghātake = Coracetake (I, Ka)	264

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Cha - Ja]

Chakāmasaggasampattidāyakaṭṭhena = Chakāmamaggasampattidāyakaṭṭhena (I)	220
Chaḍḍetvā = Chinditvā (Ka)	228
Jaṭāsu = Bāhāsu (Ka)	165
Jāavedasamenapi = Jāavedabhayenapi (Ka)	16
Jānippatto = Jīnappatto (Ka)	209
Jānissāmīti = Karissāmīti (Syā, Ka)	459
Jārā = Corā (Sī, Syā)	208
Jitoti = Jinnoti (Syā) Daṇḍoti (Syā)	305
Jīvitam = Jīvitum (Sī, I)	480

[Jha - Tha - Da]

Jhāmabhattam = Ācāmabhattam (Syā) Suddhajhāmabhattam (Ka)	271
Ṭhapetvā = Papesi (Sī, Syā, I)	260
Ṭhānantaram = Ṭhānantarā (Sī, Syā)	432
Ṭhito = Cito (Sī, I)	445
Ḍayhamānesu = Ḍayhantesu (I, Ka)	187

[Ta]

Tam = Tava (Sī, Syā)	162
Tam tam disam = Ṭhānantaram (Ka)	266
Tam sandhāya = Evarūpam andhabālam tam sandhāya (Sī, Syā)	215
Takkamattena = Takkamantena (Syā)	114
Tatāti = Sarāti (Sī) Gharāti (Syā)	66
Tattha = Atha te (I, Ka)	503
Tatheva = Tadeva (I, Ka)	149
Tanubandhamuddharanti tanukam pana tacam = Tanuvaṭṭamuddharanti tanukam pana vaṭṭam (Sī, I)	301
Tayā mittam = Yam mettī (Sī, Syā) Yampetam (I)	469
Taveva = Taveta (Sī, Syā, I)	404
Tasmim = Tasmā (Sī, Syā)	254
Tasmim khaṇe āpaṇe = Tasmim ṭhāne (Ka)	76

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Ta]

Tasmimhaṁ = Tasmāhaṁ (Sī, I)	248
Tassa = Tassā (Syā)	462
Tassā gahaṇaṁ na gacchati = Assā gamanaṁ na icchati (Ka)	250
Tāvāti = Tātāti (Ka)	130
Tāsu = Tassa (Ka)	38
Tāhi = Tīhi (Ka)	299
Tumhākaṁ pamādena = Tumhākaṁ maṁ pesetvā pamādena (Ka)	124
Te = Ca ne (I) Dhane (Ka)	142
Te = Bhoto (Syā)	292
Tosetuṁ = Posetuṁ (Sī)	450
Tvaṁ = Te (Sī, I)	433

[Tha]

Thale = Tīre (Ka)	314
Thirameva = Thirapemaṁ (Sī, Syā) Cirapemaṁ (I)	81
Thūlathūlasāṭake = Thūlaguḷavālakasāṭake (Sī, I)	
Thūlagulakasāṭake (Syā)	281
Therassa vādaṁ = Theram (I, Ka)	232

[Da]

Dakkhisāmāti = Dakkhāmāti (Syā)	91
Daṇḍake = Daṇḍakena (Syā, I)	280
Dandha tvaṁ = Dandhā tava paññā (Ka)	122
Dhandhapuriso = Duṭṭhapuriso (Sī, Syā)	217
Dasadasakaṁ = Dasa dasakānaṁ (Ka)	339
Dasanāmakam = Sannāham (Ka)	236
Dasanāmakampi = Dasanāmakepi (Sī, Syā)	236
Dātabbo = Labhitabbo (Ka)	284
Dānato = Dānā (Syā)	450
Dānasīlavimukhā = Dānasīlādiṁ muñcitvā (Syā)	
Dānasīlā muñcitvā (Ka)	285

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Da - Dha]

Diṭṭhā = Disvā (Sī, Syā, I)	179
Duddubhāyatīti duddubhasaddam = Daddabhāyatīti daddabhāti saddam (Sī, I) Daddhabhāyatīti daddhabhāti saddam (Syā)	71
Dubbhisenāti = Dabbasenāti (Sī, I)	13
Dummakkharūpāti = Dumukkharūpāti (Sī, Syā) Dummukkharūpāti (I)	221
Dussandhāriyā = Dusaddhāriyā (Syā) Dussahanīyā (Ka)	320
Devatam = Devadhītarām (Ka)	290
Desetvā = Assetvā (Sī, Syā)	258
Dosavasam = Vihimsāvasam (Sī, Syā, I)	228
Dhāram = Talam (Sī, Syā, I)	207
Dhuttikā = Muhuttikā (Ka)	456
Dhūmakāle = Matakāle (Ka)	202

[Na]

Na = Na hi (Sī, Syā, I)	449
Na ekasmiṃyeva kule = Na ekasseva (Sī, Syā)	150
Naṅguṭṭhassa atṭhitaṭṭhānam = Naṅguṭṭharahitaṭṭhānam (Sī, Syā)	456
Na cāpi setacandanavilittā = Na vāsitaṭṭhānavilittā (Ka)	230
Na dajjāti = Na dajjeti (Sī, Syā)	75
Nandamaneti = Nandimaneti (Sī, I)	494
Na bhuñjati = Na bhuñji (Ka)	280
Na mattam = Na mantam (Sī, Ka) Na mam tam (I)	157
Nayīdha naccagītam vāti = Naccam vā gītam vāti (Sī, Syā, I)	208
Na ramīti = Na namīti (Sī) Na namatīti (I)	281
Navachannakedāni = Navachandakedāni (Sī, I) Navacchaddakedāni (Syā)	271
Navākāram = Navakadoṇim (Ka)	271
Na vivadanti = Na viravanti (Sī, I)	357
Na vedessantīti = Na ve dissantīti (Sī, I) Na ve dussantīti (Syā)	332
Na saṇṭhāma = Na sahāma (Sī, Syā) Nasanthambhāma (I)	87

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Na]

Na sādhu na laddhako = Na hi sādhu kodho (Sī) Na hi sādhuko (Syā)	219
Nāṅgaputtapinena vāti = Nāṅgaputtasirena vāti (Sī, Syā)	205
Nāṭaputto = Nāthaputto (Sī)	117
Nikaṭṭheti = Nikkaḍḍheti (Syā, Ka)	95
Nikiṇṇā antare = Nikiṇṇa-antare (Sī)	503
Nikkaḍḍhantā = Nikkaḍḍhitvā (Ka)	403
Nikkammā = Nikkamma (I) Nikkhamma (Ka)	201
Nikkhamma = Nikkhama (Sī, Syā, I)	307
Nitthunanto = Tintiṇāyanto (I)	210
Niddhāvitanti nivuṭṭhāpitaṃ	
nikkaḍḍhāpitaṃ = Niddhāpitanti nicchuddhaṃ	
nikkaḍḍhitaṃ (Sī)	91
Nipisamānaṃ = Nippīliyamānaṃ (Sī, Syā) Nipimsamānaṃ (I)	194
Nippaṇṇā = Nippuṇṇā (Sī, I)	243, 245
Nimantāpetvā = Pakkosāpetvā (Sī, Syā, I)	331
Nibbānaṃ nāma taṃ eti pāpuṇāti = Nibbānanāmakaraṃ ekaṃ	
pāpuṇāti (Syā)	223
Nivāretuṃ = Vinetuṃ (I)	94
Nivisāmīti = Niccaṃ vasāmīti (Sī, Syā)	248
Nivutāni nivāpāni = Nivuṭṭhavāpāni (Ka)	257
Nisinnā = Nipannā (Sī)	329
Nīlaphalādīni yojetvā = Tīphalādīhi (I, Ka)	126
Nerūti = Nerunti (Sī, Syā, I)	233
Ntakārassa = Nakārassa (Sī, I)	14
Nhāpetvā = Nhāpetvā vatthāni nivāsāpetvā (Sī, Syā, I)	274

[Pa]

Pakkhittamadhu = Makkhikamadhu (Syā, Ka)	469
Pakkhipitvā = Nipajjāpetvā (Sī, Syā, I)	502
Paccatthikā'ssa = Paccatthikā te (Ka)	191
Paccaye apadisitvā = Paccayehi avhāyitvā (Ka)	220

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Pa]

Paccavekkhaṇānaṃ = Paccavekkhaṇaṇāṇānaṃ (Sī)	228
Paccuḍḍetīti = Paccudetīti (Sī, Syā, I)	367
Paccekabuddhagataṃ = Paccekabuddhe gate (Syā, Ka)	386
Pacchāpādesu = Pacchābhāgesu (Sī, I) Pacchābāhāsu (Syā)	416
Pajjhāyi = Pajjhāti (Sī, I) Pajjhāyati (Syā)	508
Pañhe = Atthe (Ka)	221
Paññā ca = Puññaṇca (Ka)	422
Paṭalassa vā = Phalassa vā (Sī, Syā)	265
Paṭidatvā = Paṭiyādetvā (Ka)	176
Paṭibandhakoti = Paṭibaddhakoti (Sī, Syā, I)	280
Paṭhamuppattikoti = Paṭhamuppattitoti (Sī, Syā, I)	204
Paṇīadānaṃ = Paṇītabhojanaṃ (Ka)	48
Paṇītabhojanaṃ = Paṇītagocaraṃ (Syā, Ka)	294
Paṇṇakajātakavaṇṇanā = Dasaṇṇakajātakavaṇṇanā (Sī, Syā, I)	321
Paṇṇakanti Paṇṇakaraṭṭhe = Dasaṇṇakanti Dasaṇṇakaraṭṭhe (Sī, Syā, I)	318
Patantaṃ = Pattantaṃ (Sī, Syā)	88
Patanti = Pattanti (Sī, Syā)	88
Pattiyāpetvā = Paṭiññāpetvā (Sī, Syā, I)	371
Patva pariyāyanti = Attapariyāyaṃ (Sī, Syā)	436
Paddhagunti = Patthagunti (Syā, Ka)	88
Paddhe = Panthe (Syā)	88
Pabodhetukāmo = Codetukāmo (Sī, Syā)	159
Pabbatabilaṃ = Pabbatajālaṃ (Ka)	341
Parato = Purato (Sī, Syā)	84
Paramā = Kuto paramā (Ka)	264
Paramā ca seyyoti = Paramāva seyyāti (Sī, Syā)	263
Parikkhatā = Parikkhayā (Ka)	410
Parājissati = Parajjissati (Sī, Ka)	4
Parivārakehi = Paricārikehi (Syā, Ka)	353
Palāyitumpi = Gantumpi (Sī, Syā)	414

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Pa]

Pallaṅke ca sayane ca = Āsane ca pallaṅke ca (Sī)	
Pallaṅke ca āsane ca (Syā)	249
Pavaṭṭamāne = Parivattamāne (Sī, Syā) Parivattiyamāne (I)	77
Pavattamāne = Patamāne (I)	264
Pasannapañcapasādāni = Sampannapañcapasādāni (Ka)	323
Pasāsanatoti = Pasāsanitoti (Sī, Syā)	346
Passāmīti = Dassāmīti (Ka)	270
Passitvā = Pesetvā (Ka)	418
Passissanti = Māressanti (Ka)	255
Pahaṭe = Pahato (Sī, Syā)	327
Pahāya aññasahāye attāva = Sahāyā sabbe sahāye attā ca (Syā)	157
Pahāsinti = Pahāsīti (Sī, I)	471
Pahuttamajjāti = Bahūtamajjāti (Sī, I) Pahūnamajjāti (Syā)	404
Pahūtejoti = Pahūtedhoti (Sī) Pahūtendoti (Syā)	380
Pāṭalinagare = Potalinagare (Sī) Potalanagare (Syā)	3
Pāpakammena = Pāpakammo (Sī)	444
Pāpapurisam = Tāpasam (Sī)	217
Pārāsariyo = Pārācariyoti (Syā) Porāṇācariyoti (Ka)	149
Pāresī nāma paratīram = Taresī nāma taram (Sī)	
Paratīresī nāma tīram (Syā)	216
Piṭṭhamaṇḍena = Piṭṭhimaddena (Sī, I) Piṭṭhamaṭṭhena (Syā)	211
Piyakkhānaṃ akkhāyikā = Piyakkhānaṃ āgatassā (Sī)	
Piyakkhānaṃ āgatassa (Syā)	509
Piyadhammā = Piyadassanā (Ka)	392
Pihitamukho = Ohitamukho (Ka)	262
Piḷandhanapasādhanam kāyūram = Piḷandhanapasādhanam, na keyūram (Sī, I)	415
Piḷitā = Piḷetvā (Sī, I, Ka)	299
Pucchi = Pucchitvā (sabbattha)	83

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Pa]

Puccheyyāsīti = Iccheyyāsīti (Syā, Ka)	456
Puññakkhettaṃ = Varakkhettaṃ (Sī, Syā) Khettaṃ (I)	445
Puññalakkhaṇadeviṃ = Puṇṇalakkhaṇadeviṃ (Sī, I)	413
Puññā = Puññaṃ (Syā, Ka)	332
Puṇeti = Puneti (Sī)	223
Puttapinenapi = Puttenapi (Sī, Syā)	205
Punavāre = Punadeva (Ka)	116
Pubbakanti = Pupphakanti (Sī, Syā, I)	516
Pubbepi = Yo pubbe (Sī, I)	471
Puriso = Manusso (Ka)	267
Potañca = Chāpe ca (Sī, Syā)	253
Pothetvā = Papphoṭetvā (Ka)	402
Pothentīti = Bādhenti (Sī, Syā, I)	193

[Pha]

Phalena = Phalinīhi sākāhi (Sī, Syā, I)	469
Phālesīti = Pīlesīti (Ka)	457

[Ba]

Bandhitabhāvena = Vaḍḍhitabhāvena (Sī, Syā, I)	228
Bahibhāvena = Bahi ṭhānena (Syā)	380
Bahuttasoti = Bahuttatoti bahūtato (Sī, I)	461
Bālakaloṇakagāmaṃ = Bālakaloṇakārāmaṃ (Sī)	
Bālakaloṇakārāmagāmaṃ (Syā)	466
Bāverumāgamāti = Bāverumāgatoti (Sī, Syā)	117
Bījamāharitāti = Bījamāharitvāti (Sī, Syā)	377
Buddhalīlāya = Buddhavilāsena (Sī, I)	274
Buddhi vā = Buddhiyā (Sī, Syā, I)	348
Bellanti = Mellanti (Sī, I)	300
Byathasīti = Byādhaseti (Sī) Byadhaseti (I)	376

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Bha]

Bhatihatā = Bhatibhatā (Sī) Bhattikatā (Syā)	291
Bhattapuṭamadhukaphalāni = Bhattapuṭamadhukkhandhaphalā- dīni (Sī, Syā)	186
Bhattikā = Metti (Ka)	248
Bhante isi uggatapānuvattinā = Bhante isi pavaram uttamaṃ anuvattantena uggatapānuvattinā (Ka)	505
Bhamarapattavaṇṇāni = Bhamarañjanavaṇṇāni (Sī, Syā)	371
Bhājessāmāti = Khādissāmāti (Sī, Syā, I)	486
Bhāyāpeti = Bhimsāpeti (Sī)	415
Bhāverūtipi pāṭho = Pāveruntipi pāṭho (Sī, Syā) Bhāveruntipi pāṭho (I)	117
Bhāsaṃ = Varaṃ (Sī, I)	494
Bhijji = Chijji (Sī, Syā, I)	39
Bhuñjasi = Bhuñji (Sī, Syā, I)	133
Bhuñjāhīti = Bhuñja chīti (Sī, Syā, I)	79
Bho = Bhojanaṃ (Syā)	495

[Ma]

Maṃ = Taṃ (Ka)	474
Maṃ = Mayā (Syā, I, Ka)	398
Maṃ nu kho = Kiṃ nu kho (Ka)	261
Makasapādānaṃ = Makasadāṭhānaṃ (Sī, I)	453
Maggadesakaṃ = Magguddesakaṃ (Sī, Syā)	235
Maccuveso = Maccuvaso (Sī, Syā)	188
Macchamataṃ = Macchamedaṃ (I)	494
Mañcake me bahū maṅgulāti = Mañcako me bahumaṅkuṇoti (Sī, Syā, I)	402
Maccheracittaṃ lobhādīṃ vā kilesagahanaṃ = Maccheracittalobhādīkilesagahanaṃ (Syā) Maccheracittaṃ lobhādīgataṃ kilesagahanaṃ (Ka)	449
Maññeti = Maññasi nu na evaṃ maññāhīti (Ka)	456

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Ma]

Maññe tvaññeva = Mampi tvaññeva (Sī, Syā) Tvampi maññeva (I)	209
Maṇiḡḡasadisāni = Maṇikuṇḡalasadisāni (Ka)	116
Mato = Vadho (Sī, Syā, I)	352
Matto = Mutto (Ka)	185
Madhuravacano = Vissatṭhavacano (Sī, Syā) Matṭhavacano (I)	248
Manussamatte = Manussamagge (Syā) Manussānaṁ santike (Ka)	174
Manussā na kariṁsu = Manussā hariṁsu (Sī, Syā, I)	89
Manussehi = Manussā (sabbattha)	66
Mandadassanī = Mandanayanā (Sī, Syā, I)	176
Mayaṁ lajjāma = Amhe lajjāpeti (Ka)	10
Mayhaṁ = Tuyhaṁ (Sī)	283
Maraṇavadho = Maraṇato (Ka)	353
Maranto = Maraṇante (Ka)	259
Maranto = Maddanto (Ka)	317
Mahantatarakānaṁ = Mahantakārakānaṁ (Sī, Syā)	223
Mahantatarake = Mahantakārake (Sī, Syā)	223
Mahāpatāpa chinnahatthapādā nāma = Mahāpatāpa, nanu tumhehi chinnahatthapādā nāma (Sī, Syā)	167
Mahārājāti = Mahārāja. (?)	236
Mā adda = Māddasa (Sī, Syā)	127
Mātāpitūhi puṭṭhehi = Mātāpitu-upaṭṭhitehi (Sī) Mātāpitupaṭṭhehi (Syā) Mātāpitūnaṁ upaṭṭhehi (Ka)	443
Mātudevato = Mātidevato (Sī, I)	40, 401
Mātuposakaṁ = Mātīposakaṁ (Sī, I)	401
Mā puccha = Mā sodhesi (Ka)	316
Māsānaṁ = Divasānaṁ (Ka)	414
Mittadhammaṁ = Mettidhammaṁ (Sī, Syā, I)	469
Mittabhāvena = Mettābhāvena (Sī, Syā)	182
Mittabhāvo = Mittasanthavo (Ka)	259
Mittasanthavo = Mittasanthavena (Sī, Syā)	238

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Ma]

Mukhena = Piñjena (Syā)	170
Muñcamāne = Vajjamāne (Ka)	472
Murāmurāpetvā = Murumurāpetvā (Sī, Syā)	123
Muḷālapattānanti saṇhānaṃ muḷālagacchapattānaṃ = Pulasapattānanti saṇhānaṃ pulasa- gacchapaṇṇānaṃ (Sī, I) Mūlasa- pattānanti saṇhānaṃ mūlasagacchapattānaṃ (Syā)	454
Meṇḍamātaranti = Meḷamātaranti (Sī, I) Meṇḍimātaranti (Syā)	508
Meṇḍamātā = Meḷamātā (Sī, I) Meṇḍikamātā (Syā, Ka)	507
Me taṃ manasi = Te maṃ sarasi (Ka)	185

[Ya]

Yaṃ = Yathā (Sī, Syā)	7
Yajeyyāsīti = Yajessasi (Sī, I)	489
Yathāssāsītipi = Yathayāsītipi (Ka)	461
Yācanajīvamāno = Yācanajīvino (I, Ka)	332
Yāva byātīti yāva ummisati. Ayañhi = Yāva pāti nimmisatīti ayañhi (Sī) Yāvuppatti nimissatīti ayañhi (Syā)	88
Yo = Lolo (Ka)	263

[Ra]

Rakkhaṇārahopi = Rakkhitopi (Ka)	488
Rathasakaṭṭhadiyuttavāhanassa = Rathasakaṭṭhadiyugavāhanassa (I, Ka)	353
Rathasse ca maṇikuṇḍale cātipi = Rathe ca maṇikuṇḍale cātipi (Sī, I) Rathamaṇikuṇḍale cātipi (Syā)	142
Ramati assameti = Ramatassameti (Ka)	132
Rasatī = Sarati (Sī, Syā)	88
Rasamāne = Saramāne (Sī, Syā)	88
Rājakumbhaṃ = Gajakumbhaṃ (Sī, Syā)	128
Rājabhogā = Rājavāhā (Ka)	302
Rājayutte dāpesi = Rājāyuttā dāpenti (Sī, Syā, I)	130
Rājā = Jāto (Sī, Syā, I)	420

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Ra]

Rūpaggaḥaṇakāle = Virūpaggaḥaṇakāle (Ka)	508
Roruvanagare Roruvamahārājā = Roruvanagare Bhāratamahārājā (Sī, I)	
Bheruvanagare	
Bheruvamahārājā (Syā)	446

[La]

Lagganaṃ = Lobhaṃ (Sī, I)	372
Laggā laggitā = Ālaggā, laggitāti attho (Sī, Syā)	229
Laddha-ayaṃ laddhāgamaṃ = Laddhaṃ ayaṃ laddhaṃ gamaṃ (I)	308
Laddhabhaṇḍikalobhena = Piḷandhanabhaṇḍikalobhena (Sī, Syā, I)	486
Laddhā = Laddho (Sī, Syā)	299
Lippaticceva = Lepaticceva (Sī)	301

[Va]

Vacchitoti chinno = Chijjitoti chinno (Sī, I)	
Vicchitoti vicchinno (Syā)	368
Vaṭṭatīti = Na vaṭṭatīti (Sī, Syā, I)	43
Vaṭṭito = Patito (Syā)	77
Vaṇijjāpi tena = Caritā vaṇijjāpi tena (Sī, Syā)	515
Vaṇitā = Gaṇṭhitā (Sī, Syā)	335
Vatañca sīlavattañca = Vatañca sīlacaraṇaṇca (Sī, I)	339
Vata'ppaddheti = Vatapantheti (Syā)	88
Vatthavilepanehi = Gandhavilepanehi (Sī, Syā)	246
Vammitaṃ = Damakaṃ (Syā)	8
Vayena = Vayo (Ka)	88
Varo = Caro (Sī, I)	431
Vavassaggatthe = Vossaggatthe (Ka)	233
Vasanako = Vasanato (Sī, Syā)	188
Vasanaṭṭhāneyeva = Upaṭṭhāneyeva (Sī, Syā)	242
Vasante = Vasanto (Sī, Syā)	221
Vasāpesuṃ = Vāsaṃ kappesuṃ (Ka)	231

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Va]

Vastanti = Bhastanti (Sī, I) Kalakanti (Syā)	262
Vassasatṭhikatthero = Vassasatikatthero (Sī, Syā, I)	225
Vā = Ca (Syā)	72
Vācanakāpi = Vācanakānisamsaṃ (Ka)	159
Vātātapaṃ = Vālukātapaṃ (Ka)	425
Vāti = Cāti (Sī, Syā)	95
Vāte paharante = Vātena paharanto (Syā, Ka)	467
Vāyussa puttena = Harissa puttena (Ka)	503
Vicarantā = Vicinantā (I)	86
Vijjhantā = Viheṭhantā (Ka)	357
Videssanā = Viddesanā (Sī, Syā, I)	332
Videsso = Viddeso (Sī, Syā, I)	332
Vinasā = Vinassa (Sī, Syā) Vināsa (Ka)	39
Vibhimsikā = Vibhesikāti (Syā) Vihesikāti (I)	135
Vibhimsikaṃ = Vibhesikaṃ (Syā) Vihesika (I)	135
Viravanavasena = Vicaraṇavasena (Sī, I)	284
Visamakhādisuṃ = Visamasāyisuṃ (Sī, Syā)	187
Visamāvamāmīti = Visamācamāmīti (Sī)	279
Vissāsaṃ = Vināsaṃ (Ka)	178
Vītaccikaṅgārā = Vītaccikaṅgāraṃ (Sī, Syā, I)	425
Vīmaṃsanatthāya = Vissamanatthāya (Sī, Syā, I)	413
Vīrayodho = Vīriyayodho (Ka)	497
Ve = Ce (Sī) Ca (Syā, I)	332

[Sa]

Saṃsumāragire = Saṃsumāragiriṃ (Syā) Saṃsumāragiriṃ (Ka)	146
Sakaṇḍapuppuṇḍhanusmiṃ = Ākaḍḍhitapuppuṇḍhanusmiṃ (Sī)	
Ākiṇṇapuppuṇḍhanusmiṃ (I)	417
Sakuṇasaṃghā = Sakuṇā sasā (Sī, Syā)	232
Sakkā kātuṃ = Sakkāraṃ kātuṃ (I, Ka)	41

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Sa]

Sakkāraṃ akāsi = Issariyaṃ adāsi (I, Ka)	65
Saggapuraṃ = Saggapadaṃ (Sī, I)	450
Saggo = Aggo (Sī, Syā)	174
Saṅkappena = Saṅkappentassa (Sī, Syā, I)	427
Saṅgahitāhāraṃ mānassa = Saṅgahitāhārapamāṇassa (Sī, Syā, I)	295
Sacepi = Sace hi (Sī, Syā, I)	166
Saññattaṃ = Saññattiṃ (Sī, Syā)	381
Satasahassāni = Satasahassaṃ (Sī)	339
Satiṃ = Dhitiṃ (Sī, I)	443
Satta Paccekabuddhā = Sattamapaccekabuddho (Sī, I)	450
Sattame divase = Satta divasāni (Ka)	224
Sattaratanavicitte = Sattaratanavicite (Ka)	116
Sattubhaste = Bhoge (Sī, Syā, I)	327
Sadisā = Sadisāti (Sī, Syā)	44
Saddaheyya = Saddhahetha (Sī, Syā)	178
Saddhātuṃ = Sandhāretuṃ (I) Suddhātuṃ (Syā)	210
Sandhāya = Evarūpaṃ andhabālaṃ taṃ sandhāya (Sī, Syā)	215
Sandhāraṇadukkaratā = Dusaddhāniyadukkaratā (Syā)	
Saddhāraṇadukkaratā (Ka)	320
Sapattarājā = Sāmantarājā (Syā, Ka)	395
Sappasi = Ahosi (Syā)	115
Sabbā = Sabbaṃ (Sī, Syā, I)	13
Samaṃ = Samā (Sī, Syā)	161
Samassatthakāle = Samatthakāle (Syā, Ka)	174
Samāciṇṇacaraṇatāya = Sahaciṇṇataraṇatāya (Sī)	
Samavaṇṇacaraṇatāya (Syā)	469
Samānajātikaṃ = Asamānajātikaṃ (Ka)	169
Samāpatticaraṇameva = Atṭhasamāpattiṃ paṭicca caraṇaññeva (Sī, Syā)	
Atṭhasamāpatticaraṇamekaṃ (I)	222
Samāsajjāti = Samāpajjāti (Syā, Ka)	204

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Sa]

Samitapāpatāya samaṇaṃ = Samitapāpatāya samatāya	
samaṇoti (Sī, Syā)	78
Samiddhakulaṃ = Mittakulaṃ (Sī, Syā)	403
Samparāyāya sukhāya cāti = Samparāyasukhāvahanti (Sī, Syā)	
Samparāyasukhāya cāti (I, Ka)	180
Sampesi = Saṃsesi (Ka)	237
Sammillabhāsiniṭissā = Sammillabhāsiniṭissā (I)	86
Sammodamānesu = Sammodamānā (Ka)	479
Sayanagabbhassa avidūre = Sayanagabbhapasse (Syā, Ka)	394
Sasakasahassaṃ = Sasasatasahassaṃ (I, Ka)	70
Sassatavādaṃ = Sassatavāde (Sī, Syā, I)	232
Sahassakuṭiko = Sahassakuliko (Ka)	265
Sahassabyāmamattāyāmaṃ = Sahassabyāmaṃ (Sī, Syā)	
Sahassabyāmayāmaṃ (I)	376
Sahassāni = Sahassānaṃ (Sī)	339
Sātodikāya = Sotodikāya (Ka)	439
Sādhu na naladdhako = Na hi sādhu kodho (Sī) Na hi sādhuco (Syā)	219
Sā siṃsapā = Sasīṃsapā (Sī, I) Sā sīsapā (Syā)	298
Siṅhapupphajātakavaṇṇanā = Bhisapupphajātakavaṇṇanā (Sī, I)	
Upasiṅhapupphajātakavaṇṇanā (Syā)	291
Sitakaraṇeti = Sitakāraṇāyāti (Sī) Sitakāraṇeti (Syā)	384
Sīghasotaṃ = Sīghasotabhāvaṃ (Syā, Ka)	452
Sukhabhāvo = Sucibhāvo (Sī, Syā)	68
Sukhasañcāraṇatthaṃ = Mukhasañcāraṇatthaṃ (Syā)	280
Sukhā nāma = Sukhā nāma nirāsā supati (Ka)	93
Suṇinti = Suṇomīti (Ka)	41
Sutaṃ = Hatthakacchapakaṃ (Sī, I) Hatthakacchapuṭṭhaṃ (Syā)	480
Sutaganthapaṭivedha-iddhīhi = Suttantehi vā paṭivedha-iddhīhi (Sī)	177

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Sa]

Sutadharayuttoti = Sutācārayuttoti (Sī) Sutādhārayuttoti (I)	179
Sutanūtissa = Sutanotissa (Syā, I, Ka)	305
Suppamānesūti = Suttapamādesūti (Syā, Ka)	383
Subhojanarasena = Subhojanena (Sī, Syā)	185
Sumuttā ahanti = Sumato ayanti (Sī)	155
Suyonandī = Dūre ito hi susandhi (Sī, Syā)	175
Suyonandī = Susandhi (Sī, Syā)	173
Susaṅgahitamānassāti = Susaṅgahitapamānassāti (Sī, Syā, I)	295
Susamudānayā = Susamvattaniyā (Sī, Syā)	295
Seyyaṃ tatheva = Sayhassa hatthe (Sī, Syā, I)	491
Seyyaṃ nāma = Sayhanāmaṃ (Sī, I)	490
Sedumanti sedumadīpaṃ = Serumanti serumadīpaṃ (Sī, Syā, I)	175
Sedumadīpo = Serumadīpo (Sī, Syā, I)	173
So = Yo (Ka)	148
So = Yo (Sī, Syā)	245
Sotaviññāṇakoṭṭhāsaṃ = Sotāpattivīññāṇakoṭṭhāsaṃ (Ka)	72
Svāhaṃ = Sacāhaṃ (Syā) Yāyaṃ (I) Yathāhaṃ (Ka)	444

[Ha]

Haṭabhaṇḍampi = Gatānampi (Sī, Syā, I)	480
Hatthapathaṃ = Hatthagataṃ (Ka)	197
Harehīti = Sevehīti (I)	184
Hasitum = Hasitvā (Sī, I) Hāsivā (Syā)	211
Hirottappabhedanabhayena = Hirottapparodhabhayena (Sī, Syā)	72
Heraññīkaphalakato = Hiraññaphalakato (Sī, Syā, Ka)	92

Jātakatṭhakathāya tatiyabhāge

Gāthāsūci

Paṭhamapādā	Piṭṭhaṅkā	Paṭhamapādā	Piṭṭhaṅkā
[A]		[A]	
Akakkasaṃ aphaṛusaṃ	265	Atiṇṇaṃyeva yācassu	216
Akataññu'makattāraṃ	25	Attanā kurute lakkhiṃ	247
Akataññussa posassa	513	Attānaṃ saṅkamaṃ katvā	351
Akatvā apanandassa	240	Attānameva paṭhamarṃ	313
Akaramhasa te kiccaṃ	25	Attharassu palāsāni	171
Akāle vassatī tassa	434	Athimaṃ khuddakaṃ	
Akkocchi maṃ avadhi		pakkhiṃ	376
maṃ	198, 463-4	Adassanena morassa	117
Akkodhano niccapasannacitto	288	Adāsi dānāni pure visayha	119
Agārā paccupetassa	200	Adu cāpaṃ gahetvāna	320
Agārino annadapānavatthadā	219	Adu paññā kimatthiyā	475
Aggato ve pasannānaṃ	393	Adeyyesu dadam dānaṃ	10
(Khu 1. 255 piṭṭhe-Itivuttake)		Addasaṃ kāma te mūlaṃ	427
Aṅgamaṃ manussānaṃ	46	Addassa pathaviṃ gijjho	460
Aṅgārājātā pathavī	425	Addhā tuvaṃ paṇḍitakosi	
Acetanaṃ brāhmaṇa		rādha	91
assuṇantaṃ	22	Addhā pajānāsi	
Accharāsahassassāhaṃ	388	mametaṃāyuraṃ	342
Ajaññaṃ jaññasāṅkhātāṃ	229	Addhā maṃ yakkha jānāsi	290
Ajja suveti puriso	244	Addhā have sevitaḍḍhā	
Ajjāpi me taṃ manasi	185	sapaññā	288
Ajjhārūhā'bhiṇḍanti	377	Addhāhi dānaṃ bahudhā	
Aññaṃ bhaṇati vācāya	253	pasatthaṃ	448
Aññe socanti rodanti	156	Anagāriyupetassa	368
Atṭhānametaṃ dukkharūpaṃ	320	Anaṅgaṇassa posassa	290
Atṭhicchinnā pāṇaharā	464	Anatthā tāta vaḍḍhanti	500
Atikkamma ramaṇakaṃ	193	Anantadassī Bhagavāhamasmi	336
		Anariya'mariyena	
		sahassanetta	120

Paṭhamapādā	Piṭṭhaṅkā
[A]	
Anavatṭhitacittassa	68
Anavhito tato āgā	153
Anutīracārī naṅguṭṭhaṃ	315
Anutīracārī bhaddante	314
Anuttare kāmaguṇe samiddhe	12
Anuvicca kaccāni karohi	
kiccaṃ	404
Andhakāratimisāyaṃ	411
Aparampi samma te bālyaṃ	262
Api kassapa mandiyā	36
Api ce pattamādāya	30, 490
Api nāma naṃ passeyyaṃ	472
Api hantvā hato brūti	96
Apehi etto tvaṃ kāḷi	245
Appaṃ hi etaṃ na hi	
dīghamāyu	339
Appakena tuvaṃ yakkha	308
Appatvā padaviññāṇaṃ	71
Appamatto ayaṃ gandho	273
(Khu 1. 12 piṭṭhe	
Dhammapade)	
Appampi ce nibbutimḃhuñjati	
yadi	497
Appassa kammaṣṣa phalaṃ	
mamedāṃ	428
Appāpi kāmā na alaṃ	427
Appicchassa hi posassa	295
Appicchā appacintāya	295
Aphalaṃ madhuraṃ vācaṃ	238
Abbahī vata me sallaṃ	146, 201,
	369
Abhikkhaṇaṃ rājakuñjara	389
Amānanā yattha siyā	233
Amittamajjhe vasato	294
Amittahatthathagatā	190

Paṭhamapādā	Piṭṭhaṅkā
[A]	
Amittānaṃva hatthatthaṃ	444
Ambatṭhakulassa khattiya	392
Ambapakkaṃ dakaṃ sītaṃ	50
Ambā'ha'maddaṃ	
vanamantarasmim	358
Ambho na kira saddheyyaṃ	57
Amhe manussesu	
manussahiṃsa	495
Ayaṃ puriso mama	
atthakāmo	278
Ayaṃ vā so mato seti	368
Ayameva kālo	
na hi añño atthi	361
Ayameva so piṅgiya	
venasākho	149
Arañña gāmaṃāgama	136, 499
Arahā sīlasampanno	476
Alaṃ hi te jagghitāye	211
Alameteḥi ambehi	122
Alaṅkatā suvasanā	127
Alaso giḥi	
kāmaḃhogī na sādhu	97, 143
Alikaṃ bhāsaṃānassa	433
Alikaṃ vata maṃ samma	185
Avasimha tavā'gāre	124
Avāriyapitā nāma	216
Asaṃsayāṃ jātikhayantadassī	412
Asakkhim vata attānaṃ	122
Asanthutaṃ maṃ cira-	
santhutena	58, 207
Asi tikkhova maṃsamhi	139
Asīho sīhamānena	104

Paṭhamapādā Piṭṭhaṅkā

[A]

Asuddhabhakkhosi	
khaṇānupātī	497
Assa indasamo rāja	489
Assaddho akataññū ca	72
Ahaṃ ce daḥhadhammassa	364
Ahaṃ jāgarataṃ sutto	382
Ahaṃ dasasataṃbyāmaṃ	376
Ahaṃ raho na passāmi	17
Ahameva eko idha majja	
patto	503
Ahameva dūsiyā	
bhūnahatā	166-7
Ahañhi'maṃ	
sāgarasevitantaṃ	159
Ahantāramaghātentaṃ	189
Ahantāramahantāraṃ	189
Ahampi kho taṃ jānāmi	245
Ahampi maṃsāni phalāni	
bhuñje	496
Ahū atītamaddhānaṃ	40

[Ā]

Ākiṇṇaluddo	
puriso	290, 513
Āgamā nūna so saddo	398
Āgamissati me pāpaṃ	397
Ādāya daṇḍaṃ	
parisumbhabhastāṃ	326
Ādittaṃ vata maṃ santarā	146,
	201, 369
Ādittasmiṃ agārasmiṃ	447
Āmaṃ pakkañca jānanti	362
Āsāvatī nāma latā	236
Āsīvisaṃva kupitaṃ	500
Āsīsateva so pakkhī	236

Paṭhamapādā Piṭṭhaṅkā

[I]

Icevaṃ vilapantiyā	457
Itodāni patāyanti	266
Ito bahutarā bhogā	193
Ito satthāni gacchanti	266
Idaṃ kho taṃ samāgamma	399
Idaṃ tadācariyavaco	149
Idaṃ pure ninnamāhu	409
Idaṃ vatvāna hārīto	477
Idaṃ suvaṇṇakāyūraṃ	415
Idāni kho maṃ bhāyeti	196
Idāni khomhi sukhito	
arogo	211
Idha sīhā ca byagghā ca	232
Idhāgamā brahmacārī	107
Imaṃ tuṇḍehi pakkhehi	254
Imaṃ tvaṃ tatiyaṃ tāva	228
Imaṃ nerūti jānanti	233
Imaṃ so sayanaṃ seti	139
Imaṃce te pitā bhadde	267
Imasmiṃyeva nagare	389
Imāni maṃ daddara tāpayanti	15
Imāni me sattsatāni atthi	328

[U]

Uṭṭhehi cora kiṃ seti	32
Uḍḍayhate na ramati	20
Uttamatthaṃ labhitvāna	263
Udapattosi vegena	460
Udeti āpūrati veti cando	143
Uddhaṃ tapati ādicco	425

Paṭhamapādā Piṭṭhaṅkā

[U - Ū]

Uddhaṭṭabhataṃ ahaṃ tadā	392
Uparivisālā duppūrā	194
Uppajjanti ca me bhogā	388
(Khu 2. 40 piṭṭhe)	
Uppannāyaṃ sarīraja	476
Ummattikā ayaṃ veṇī	508
Uragova taçaṃ jiṇṇaṃ	152
Ullaṅghayitvā attānaṃ	352
Usabhā'ha'maddaṃ yūthassa	
majjhe	359
Ūruṭṭhi bhaggaṃ vaṭṭito	
khāribhāro	76

[E]

Ekassa caritaṃ seyyo	464
Eko araṇṇe girikandarāyaṃ	159
Etadeva hi me nāmaṃ	238
Ete bhiyyo samāyanti	36
Ettāvate'taṃ paṇḍiccaṃ	442
Evam karonti sappañṇā	146
Evam calitaṃ asaṇṭhitaṃ	53
Evam ce maṃ viharantaṃ	178
Evam jāgarataṃ sutto	383
Evambhūtassa me tāta	198
Evambhūtassa te rāja	197
Evam yakkha sukhī hohi	309
Evam yo saṃ niraṃkatvā	380
Evam luddaka nandassu	172, 311
Evam sakka sukhī hohi	470, 472
Evam sunītena subhāsitenā	421
Evam so nihato seti	77

Paṭhamapādā Piṭṭhaṅkā

[E]

Evaṇca te ruccati kātiyāni	406
Evaṇca te ruccati devarāja	405
Evaṇca so hoti tato ca	
pāpiyo	304
Evamādīpito loko	447
Evamāpajjate poso	304
Evametaṃ mahārāja	375
Evametaṃ migarāja	209
Evameva idhekacco	283
Evameva ime kāme	187
Evameva manussesu	102, 187,
	316
Evampi idha vuddhānaṃ	241, 460
Evampi gāmanigamesu	
paṇḍito	300
Evampi caturā nārī	251
Evampi mittehi daḷhehi	
paṇḍito	299
Evampi vohārasuciṃ	
asāhasaṃ	301
Eve'taṃ hoti kattabbaṃ	108
Esa devamanussānaṃ	393
Esa bhiyyo pavekkhāmi	79
Esa'smākaṃ kule dhammo	110
Esā te upamā rāja	352
Eso hi uttaritaro	36
Ehi godha nivattassu	79
Ehi taṃ upagūhissaṃ	416
Ehi putta nivattassu	480
Ehi māṇava orena	308

Paṭhamapādā Piṭṭhaṅkā

[O]

Ogaha rahadaṃ akaddamaṃ	271
Odahissāma'haṃ passaṃ	257
Odātavatthā	
suci allakesā	404
Odātamūlaṃ	
sucivārisambhavaṃ	301
Oropayassu kalyāṇi	415
Ovadeyyānusāseyya	347

[Ka]

Kataññumhi ca posamhi	11
Katamo rahado akaddamo	272
Katassa ceva kattā ca	125
Kathaṃ jāgarataṃ sutto	382
Kathaṃ nu thalajo santo	315
Kathaṃ samuddamatarī	84, 175
Kanditena have brahme	368
Kappo ca te baddhacaro	
ahosiṃ	340
Kammāya nikkhamantohaṃ	389
Karaṇḍako kaliṅgānaṃ	360
Kalyāṇarūpovata'yaṃ	
catuppado	76
Kākaṇca passa laṭukikaṃ	164
Kāko tadā Devadatto	
ahosi	280
Kākolā kākasaṃghā ca	232
Kāni'ssa kammāyatanāni	
assu	514
Kā nu kālena vaṇṇena	243
Kā nu dibbena vaṇṇena	246

Paṭhamapādā Piṭṭhaṅkā

[Ka]

Kāmaṃ kandaṃtu kumbhaṇḍā	135
Kāmaṃ ruppatu vā mā vā	347
Kā'yaṃ eḷagalāgumbe	208
Kā'yaṃ balākā sikhinī	211
Kāyena yo nāvahare	80
Kālāgataṇca na hāpeti	
atthaṃ	247
Kāsāyavatthe sakuṇe	
vadāmi	494
Kālāni kesāni pure	
ahesuṃ	371
Kim aṇṇave kāni phalāni	
bhuñje	495
Kim gijjha paridevasi	311
Kim te jaṭāhi dummedha	78
Kim nu santaramānova	145
Kimśīle kimśamācāre	243,
	246
Kicchakāle kicchasaḥo	441
Kinṇu subāhu taramānarūpo	514
Kimaṇḍakā ime deva	20
Kīdiso tuyhaṃ parivāro	510
Kuṇapādini lohitaṭe	251
Kuto nu āgacchatha bho	
tayo janā	502
Kurukacchā payātānaṃ	175
Kuhiṃ gatā kattha gatā	203
Ko dutiyaṃ asīlissa	409
Ko'dha jāgarataṃ sutto	382
Kodhano upanāhi ca	244

Paṭhamapādā Piṭṭhaṅkā

[Ka - Kha]

Komārikā te hessāmi	250
Kyāhaṃ devānamakaram	193
Khaggaṃ chattañca pātiñca	309
Khattiyā brāhmaṇā vessā	180
Khattiyo ca adhammatṭho	180
Khamanīyaṃ yāpanīyaṃ	456
Kharattacaṃ bellaṃ yathāpi satthavā	300
Kharājinaṃ jaṭilā paṅkadantā	221
Khīrodanaṃ ahamadāsinaṃ (Khu 2. 44 piṭṭhe)	387

[Ga]

Gaṅgā kumudiniṃ santā	452
Gaṅgāya sotasmim gahītanāvaṃ	340
Gadhito ca ratto ca adhimucchito ca	227
Gambhīracārī bhaddante	314
Gavaṃ ce taramānānaṃ	102
Gāme vā yadi vā'raññe	157,
	215, 217
Gimhānaṃ pacchime māse	484
Gileyya puriso lobhā	319
Guṇehi etchi upeta khattiya	421

[Ca]

Caje cajantaṃ vanathaṃ na kayirā	99
Catukaṇṇaṃva kedāraṃ	240

Paṭhamapādā Piṭṭhaṅkā

[Ca]

Catuppadī tvaṃ kalyāṇi	250
Catubbhi aṭṭhajjhagamā	193
Cattārome mahārāja	476
Candanaṃ tagaraṃ vāpi	273
Candanasārānulittā	168
Cara cārikaṃ lohita- tuṇḍa mā mari	468
Carañce nādhigaccheyya	67
Caranti bālā dummedhā (Khu 1. 22 piṭṭhe Dhammapade)	274
Cāleti kaṇṇaṃ bhakuṭim karoti	91
Ciṇṇā kaliṅgā caritā vaṇijjā	515
Citrāhi gāthāhi subhāsītāhi	231
Cirassaṃ vata passāmi	296
Cirampi bhakkho abhavissa	315

[Cha - Ja]

Chinnabbhamiva vātena	352
Jappena mantena subhāsitena	191
Jayo kaliṅgāna' masayha- sāhinaṃ	6
Jivhā tassa dvidhā hoti	435
Jivhā tassa na bhavati	435
Jīno rathassaṃ maṇikuṇḍale ca	142
Jīvāmi vohaṃ na matohamasmi	405

Paṭhamapādā Piṭṭhaṅkā

[Ña - Da]

Ñātako no nisinnoti 60

Ḍayhamāno na jānāti 152-5

[Ta]

Taṃ taṃ ce anusoceyya 87

Taṃ tāhaṃ tāta yācāmi 500

Taṃ devā payirupāsanti 236

Taṃ passa samma phalimaṃ
ulāraṃ 470

Taṃ maṃ kāmehi sammattaṃ 411

Taṃ maṃ na tapate bandho 352

Taṃ maṃ vadhitumāgacchi 258

Taṃ maṃ viyāyataṃ santaṃ 352

Taṃ'mena passāmi'parena
nāriṃ 373

Taṃ lobhapakataṃ kammaṃ 492

Taṃ vo vadāmi bhaddante 366

Taṃca disvāna āyantiṃ 457

Taṃca so samatikkamma 460

Tato amatamādāya 472

Tatthatthani vata'ppaddhe 87

Tattheva tiṭṭhati sīsaṃ 145

Tattheva tvaṃ avedesi 399

Tattheva tvaṃ sabbabhava 228

Tadeva me tvaṃ vidito 99

Tapasā pajahanti
pāpakammaṃ 429

Tayā maṃ asitāpaṅgi 398

Tayā samuddama'tariṃ 84

Tasasi bhamasi leṇamicchasi 271

Tasmā kāle akāle vā 95

Tasmā tuleyya mattānaṃ 336

Paṭhamapādā Piṭṭhaṅkā

[Ta - Tha]

Tasmā paṇḍitajātiyo 96

Tasmā hi chandāgamaṇaṃ 436

Tasmā hi te sukhino
vītasokā 504

Tassa kammapharusassa 40

Tassa kammaṃ kusalassa 390

Tassa taṃdhūmagandhena 380

Tassa puttā ca dārā ca 240, 460

Tassāhaṃ odahimpassaṃ 258

Tassevaṃ vilapantassa 283

Tātāti putto vadamāno 47

Tāni'ssa kammāyatanāni
assu 515

Tāhaṃ saraṃ dukkhaseyyaṃ 185

Ticīravaraṇca patto ca 356

Tiṭṭhante nibbute cāpi
(Khu 2. 66 piṭṭhe)

Tiṇaṃ tiṇanti lapasi 107

Tumhe sīhānaṃ byagghānaṃ 293

Tuvaṇca eko bhariyā ca
te piyā 503

Te andhakārake kāme 476

Te kathaṃ nu karissanti 310

Te janā sukhamedhanti 139

Te rukkhā saṃvirūhanti 377

Tesu cittaṃ pasādetvā 390

Tvaṃ khosi samma ummatto 508

Tvaṃ khopi samma bālosi 262

Tvaññeva maṇinā channo 297

Thiyova tassa jāyanti 436

Paṭhamapādā	Piṭṭhaṅkā
[Da]	
Dakkhaṃ gahapatī sādhu	442
Dadaṃ bhuñja mā ca pamādo	390
Dadāmi te brāhmaṇa rohiṇīnaṃ	74, 334
Daddeyya puriso dānaṃ	320
Davappaluddho puriso	244
Daharocā'si dummedha	204
Daharo tuvaṃ dassani- yosi rāja	372
Daḷhappamaṇaṃ mama ettha brahme	405
Dānaṃ sīlaṃ pariccāgaṃ	258, 300, 391
Dānañca yuddhañca samānamāhu	448
Dāsakammakarā heṭṭhā	220
Dijā dijaṃ kuṇapa'māharantaṃ	359
Diyaḍḍha kukkū udayena kaṇṇikā	298
Divā ca ratto ca mayā upaṭṭhitā	504
Diso ve lahucittassa	336
Disvā vadāmi na hi aññato savaṃ	230
Dīghaṃ gacchatu addhānaṃ	127
Dujjacco ca sujacco ca	18
Dujjīvitamajīvimha	44
Duddubhāyati bhaddante	71
Dubbaṇṇarūpaṃ tuva'mariyavaṇṇī	286
Dumo yadā hoti phalūpapanno	468
Dussa me khettapālassa	50

Paṭhamapādā	Piṭṭhaṅkā
[Da]	
Dūto ahaṃ rāji'dharakkhasānaṃ	135
Dūre suto ceva brahā ca rukkho	22
Devamanussā catuppadā	53
Devā musāvāda'mupātivattā	6
Devī viya accharūpamā	392
Dvayaṃ yācanaḥ rāja	74
Dvāsattati Gotama puñṇakammā	338
[Dha]	
Dhammaṃ caratha ñātayo	252
Dhammaṃ bhaṇāmi vedeha	346
Dhammatṭhohaṃ pure āsīṃ	314
Dhamme ca ye ariyappavedite ratā	420
Dhammena kira jātassa	114
Dhammena vitta'meseyya	81
Dhammo rahado akaddamo	272
Dhammo have pāturahosi pubbe	27
Dhammo have hato hanti	433
Dhiratthu kāme subahūpi loke	493
Dhiratthu taṃ yasalābhaṃ	28, 30, 490
Dhiratthu maṃ mahākāyaṃ	84
Dhīro bhoge adhigamma	283
Dhīrova balavā sādhu	336
Dhuttā ca soṇḍā akatā	53
Dhuttomhi samma sumukha	184

Paṭhamapādā	Piṭṭhaṅkā
[Na]	
Na akāle vipekkheyya	508
Na aṇṇave santi phalāni	
dhaṅka	496
Na katassa ca kattā ca	124
Na kiratthi Anomadassisu	387
Na kho ayaṃ brāhmaṇa	
bhojanatthā	404
Na kho me ruccati āli	507
Naṅguṭṭhaṃ me avakkamma	456
Na cāpi jhāpeti paraṃ na	
attanāṃ	419
Na ceva sā kālakatā	58
Na taṃ kammaṃ	
kataṃ sādhu	274
(Khu 1. 23 piṭṭhe	
Dhammapade)	
Na tassa vuḍḍhi	
kusalappasatthā	196
Na te piṭhamadāyimhā	110
Natthi anto kuto anto	44
Natthi citte pasannamhi	387
(Khu 2. 66 piṭṭhe)	
Natthi loke raho nāma	17
Na tvaṃ assattha jānāsi	33
Na nāmagottaṃ gaṇhanti rāja	286
Nanu te sutāṃ brāhmaṇa	
bhaññamāne	7
Nandanti sarīraghātino	272
Na paṭicca kammaṃ phusati	61
Na paṇḍitā vetana'mādiyanti	328
Na pāpajanasamsevī	304
Na pāpasampavaṅkena	304
Na pupphagandho	
paṭivātameti	273
Na maṃ tapati ātapo	425

Paṭhamapādā	Piṭṭhaṅkā
[Na]	
Na me idaṃ ruccati	
cakkavāka	496
Na me namantassa bhaje	
bhajantaṃ	99
Na me rucci migālopa	240
Na me sutāṃ vā diṭṭhaṃ vā	172
Na yidaṃ niccaṃ bhavitabbaṃ	
Brahmadatta	147
Nayimaṃ mahiraṃ arahati	
pāṇikappaṃ	160
Navachannakedāni diyyati	270
Na vācamupajīvanti	319
Na vāyasaṃ no pana	
kaṇhasappaṃ	278
Na vedessanti sappaññā	332
Na vedā samparāyāya	180
Na ve piyammeti janinda	
tādiso	263
Na ve yācanti sappaññā	333
Na samādhiparo atthi	93
Na sasassa tilā atthi	51
Na sādhu balavā bālo	336
Na so acchādanaṃ bhattaṃ	283
Na socanāya paridevanāya	191
Na so mittā yo sadā	
appamatto	178, 182
Na harāmi na bhañjāmi	289
Na hi annena pānena	145
Na hi nūnimassa rañño	167
Na hi verena verāni	198, 464
Na hi sabbesu ṭhānesu	416
Na hi satthaṃ sunisitaṃ	95
Na heva kāmāna kāmā	441
Na heva ṭhitaṃ nāsīnaṃ	87

Paṭhamapādā Piṭṭhaṅkā

[Ba]

Baddhā kulikā mita'māḷakena	515
Balaṃ cando balaṃ suriyo	492
Balañca vata me khīṇaṃ	238
Bahussutaṃ cittakathin	483
Bahūnaṃ vijjatī bhotī	87
Bahūni ṭhānāni vicintayitvā	326
Bahūni rukkhachiddāni	129
Bālova paṇḍitamānī	336
Bāhusaccañca sippanca	348
Beluvaṃ patitaṃ sutvā	71
Byākāsi āyuro pañhaṃ	319, 321
Byākāsi pukkuso pañhaṃ	320
Brahā pavaḍḍhakāyo so	103
Brāhmaṇo ajayūthena	380
Brāhmaṇo ca kathaṃ jahe	18

[Bha]

Bhattaṃ bhinnaṃ	
hatā bhariyā	217
Bhaddako vata'yaṃ pakkhī	253
Bharassu mātāpitaro	311
Bharāmi mātāpitaro	311
Bhīruyā nūna me kāmo	397
Bhuttā mayā nivāpāni	257
Bhusamhi kuddhoti	
avekkhiyāna	419

[Ma]

Maṃsabhakkho tuvaṃ rāja	377
Makkhī paḷāsī sārambhī	244
Mataṃ mataṃ eva rodatha	53

Paṭhamapādā Piṭṭhaṅkā

[Ma]

Mataṃ marissaṃ	
rodanti	200, 368
Madhu iti maññaṃānā	187
Madhuvaṇṇaṃ madhurasāṃ	187
Madhuvā maññati bālo	274
(Khu 1. 23 piṭṭhe Dhammapade)	
Manussasukhumālānaṃ	296
Manussasseva te sīsaṃ	67
Manussasseva me sīsaṃ	68
Manussindaṃ jahitvāna	132, 342
Mano ce te nappaṇamati	60
Mamañca disvāna	
pavaddhakāyaṃ	278
Mama lohitaḥhakkhassa	25
Mameva deva palitaṃ na	
tuyhaṃ	372
Mameva sutano attho	309
Mahārājassa'haṃ dhītā	243, 246
Mā kiñci avacuttha	
gaṅgamālāṃ	430
Mā tāta kujjhi na hi sādhu	
kodho	219
Mātā pitā disā pubbā	220
Mā te mitto amitto vā	212
Mā brāhmaṇa issaradassanena	76
Mā ma'ddasāṃsu rodantaṃ	74
Māliyo caturakkho ca	530
Māsu kujjha bhūmipati	215
Migarājā pure āsīṃ	258
Miyyetha bhariyā vajato	324
Mīlhena littā ruhirena	
makkhitā	230
Medhāvīnampi himsanti	476
Moghā jāti ca vaṇṇo ca	180

Paṭhamapādā	Piṭṭhaṅkā
[Ya]	
Yaṃ annapānassa	
pure labhāma	90
Yaṃ eṇikūlasmi janam	
gahītaṃ	340
Yaṃ taṃ vasantasamaye	57
Yaṃ tvaṃ	
aṅkasmim vaḍḍhesi	195
Yaṃ tvaṃ apāyesi	
bahū manusse	340
Yaṃ nissitā jagatiruhaṃ	485
Yaṃ nu gijjho yojanasataṃ	311
Yaṃ nu lomaṃ ahāresi	296
Yaṃ nu samma ahaṃ bālo	262
Yaṅca jaṇṇā kule jātāṃ	185
Yaṅhi kayirā taṅhi vade	64, 182, 238
Yaṅcetam itī cīti ca	203
Yato ca kho paṇḍito	
āpadāsu	191
Yato ca jāneyya alabbha-	
neyyo	191
Yato ca jāneyya	
pasādamattano	419
Yato sarāmi attānaṃ	416
Yattha posam na jānanti	16
Yattha bījāni rūhanti	483
Yattha verī nivasati	335
Yatthālaso ca dakkho ca	233
Yathā andughare puriso	228
Yathā uggatapaṃ santaṃ	492
Yathā cāpo ninnamati	303
Yathā paṃsumuṭṭhiṃ puriso	189
Yathāpi udakakumbho	155

Paṭhamapādā	Piṭṭhaṅkā
[Ya]	
Yathāpi dārako candam	154
Yathāpi bijamaggimhi	11
Yathāpi rājā nandeyya	315
Yadā kacchapalomānaṃ	453
Yadā kākā ulūkā ca	453
Yadā kulako sakuṇo	453
Yadā ca sarasampanno	117
Yadā nisseṇimārūya	453
Yadā parābhavo hoti	311
Yadā bimboṭṭhasampanno	453
Yadā kamasapādānaṃ	453
Yadā muḷālapattānaṃ	453
Yadā sasavisāṇānaṃ	453
Yadā sāmuddikaṃ nāvaṃ	453
Yadā surāghaṭaṃ pitvā	453
Yadi hessati dassāma	120
Ya'mānayaṃ somanassaṃ	486
Yametaṃ parisappasi	115
Yametaṃ vārijaṃ pupphaṃ	289
Yasassino uttamapuggalassa	104
Yasmā ca panidhekacce	348
Yassa kāyena vācāya	136, 499
Yassa gāme sakhā natthi	47
Yassa cittaṃ ahāliddaṃ	81
Yassa'ttā nālamekova	157
Yassa sammukhaciṇṇena	25
Yācako appiyo	
hoti	331
Yācanaṃ rodanaṃ āhu	74

Paṭhamapādā	Piṭṭhaṅkā
[Ya]	
Yā tiṃsati sāramayā	
anujjukā	299
Yā daliddī daliddassa	64
Yāni karoti puriso	147
Yāni pure tuvaṃ devi	20
Yā mantanā araṇṇasmim	114
Yāyevā'nusāsaniyā	217
Yāvatā caturō dīpā	456
Yāvatāsīsati poso	365
Yāvadeva'ssa'hū kiñci	92
Yāva nuppajjati Buddho	117
Ye khattiyā se	
anisammakārino	419
Ye ca kho paṭisaṅkhāya	187
Ye ca sīlena sampannā	71
Ye dhammaṃ nappajānanti	382
Yena eko ratho yāti	120
Yena kenaci vaṇṇena	347
Yena jātena nandissaṃ	487
Yena bhattāni paccanti	484
Yena bhuttena yāpenti	484
Yena siṅcanti dukkhiṭaṃ	483
Ye phalattā sambhajanti	471
Ye brāhmaṇassa samaṇassa	293
Ye'me ahaṃ na jānāmi	331
Ye ve sakhīnaṃ sakhāro	
bhavanti	468
Yesam rāgo ca doso ca	383
Yo atthakāmassa hitānu-	
kampino	228

Paṭhamapādā	Piṭṭhaṅkā
[Ya]	
Yo appaduṭṭhassa narassa	
dussati	189
Yo indriyānaṃ kāmēna	440
Yo ca uppatitaṃ atthaṃ	122,
	251, 416
Yo ca kāle mitaṃ bhāse	95
Yo ca dhammena carati	499
Yo ca yācanajīvāno	332
Yo ca sīlaṇca paṇṇaṇca	336
Yo cāpi mitte atha vā	
amitte	247
Yo cāpi sīte atha vāpi	
uṇhe	246
Yo cīdha kammaṃ kurute	
pamāya	104
Yo taṃ vissāsaye tāta	136
Yo tindukarukkhaṇṇa	
paro pilakkho	23
Yo te puttake akhādi	512
Yo te vissāsaye	
tāta	499
Yo te sakhā daddaro	
sādhurūpo	514
Yo te hatthe ca pāde ca	39
Yo dandhakāle tarati	129
Yo dandhakāle dandheti	129
Yo disvā bhikkhuṃ	
caraṇūpapannaṃ	287
Yo'dha uppatitaṃ atthaṃ	416
Yo dhammaladdhaṇṇa dadāti	
dānaṃ	448
Yo nīliyaṃ maṇḍayati	126
Yo paresaṃ vacanāni	178

Paṭhamapādā Piṭṭhaṅkā

[Ya]

Yo pānabhūtāni aheṭṭhayam	
caram	448
Yo pubbe katakalyāṇo	11, 366
Yo maṃ pure paccuḍḍeti	367
Yo'me ahaṃ na jānāmi	331
Yo me hatthe ca pāde ca	39
Yo yaṃ bhisāni khaṇati	290
Yo ve kate paṭikate	124
Yo ve kāle asampatte	94
Yo ve yācanajīvāno	332
Yo sāhasena	
adhigamma bhoge	497
Yo hare mattikaṃ thālaṃ	209
Yvāyaṃ sāḷiyachāpoti	189

[Ra]

Rajjuvā'lambanī cesā	374
Rājaputta namo tyatthu	64
Rājā apucchi vidhuram	379
Rājā te bhattaṃ pāhesi	307
Rājā vilumpate raṭṭhaṃ	488
Rājāhaṃ issaro tesam	352
Rājāhamasmi	
narapamadānamissaro	420
Roditena have brahme	200

[La]

Lakkhī vata me udapādi ajja	287
Laddhāya yakkhā tava	
niccabhikkhaṃ	308

Paṭhamapādā Piṭṭhaṅkā

[La]

Lahuṇca vata khippaṇca	416
Lābho alābho	
yaso ayaso ca	90
Lūkhāni tiṇabījāni	294

[Va]

Vaḍḍhata'meva nigrodho	195
Vaṇṇārohena jātiyā	177-8
Vadhissāmi te laṭukike	
puttakāni	162
Vanaṃ yada'ggi dahati	129
Vandāmi taṃ	
kuṇjara ekacāriṃ	162
Vandāmi taṃ kuṇjara	
saṭṭhihāyanaṃ	162
Varaṇca me haṃsa bhavaṃ	
dadeyya	469
Vācam na vajjā pharusam	
kadāci	247
Vācāya sakhilo mano-	
viduggo	254
Vāti gandho timirānaṃ	175
Vāti cāyaṃ tato gandho	84
Vikkama re haripāda	171
Vikkamāmi na pāremi	171
Viceyya dānaṃ	
sugatappasatthaṃ	448
Viditaṃ thusaṃ undurānaṃ	113
Videsavāsaṃ vasato	16
Vibbhantacitto kupitindriyosi	324
Vivaṭṭachaddo nusi	
sabbadassī	328
Vivarathi'māsaṃ dvāraṃ	3
Vivādena kisā honti	316
Vivādo no samuppanno	314
Vīsaṃ vā pañcavīsaṃ vā	127

Paṭhamapādā	Piṭṭhaṅkā
[Sa]	
Saṅkhittarūpena bhavaṃ	
mamattham	161
Saṃvāsena have Sakka	200, 368
Saṃviggarrūpo isinā	
viyākato	504
Saṃviggarrūpo	
parisāya majjhe	327
Sakā ratṭhā pabbājito	15
Sakuṇo mayhako nāma	283
Saṅkeyya saṅkitabbāni	33, 377
Saṅgāhako sakhilo	
saṇhavāco	247
Sace ayaṃ bhūtaḍḍharaṃ na	
sakkā	160
Sace ca maṃ	
rakkhati devarājā	135
Sace'tassa hetu'mha	
ubho gahītā	279
Sacepi'maṃ pihayasi	296
Sacepi santo vivadanti	36
Sace brāhmaṇa gacchesi	256
Sace rode kisā assaṃ	153
Sace labhetha nipakaṃ	
sahāyaṃ	464
Sace hi saccaṃ bhaṇasi	434-5-6
Saccaṃ kirevaṃ māhaṃsu	262
Saññogasambhogavisesa-	
dassanaṃ	11
Saṭṭhi vassasahassāni	44
Satta me rohitā macchā	49
Sattavassā pabbajitā	292
Santi aññepi rukkhā se	377
Santi aññepi sakuṇā	240

Paṭhamapādā	Piṭṭhaṅkā
[Sa]	
Santi rukkhā haripattā	470
Sandiṭṭhikameva amma	
passatha	430
Sappaṃ pamokkhāmi	
na tāva kākaṃ	279
Sabbaṃ bhaṇḍaṃ samādāya	207
Sabbaṃ suta'madhīyetha	205
Sabbamidaṃ carimaṃ kataṃ	27
Sabbā kirevaṃ pariniṭṭhitāni	13
Sabbā parikkhatā pheggū	410
Sabbāyasaṃ	
kūṭa'matippamāṇaṃ	134
Sabbe tasanti daṇḍassa	274
(Khu 1. 32 piṭṭhe	
Dhammapade)	
Sabbepime devasamā	
samāgatā	360
Samaṇaṃ taṃ maññaṃ māno	78
Samatittikaṃ anavasesakaṃ	220
Sampesi kho maṃ vācāya	237
Sammukhā vā tirokkhā vā	82
Sarabhā sarade kāle	380
Sarabhe ca gate disvā	380
Sarabhesu manam katvā	380
Sarājā isinā satto	436
Sarīramajjhamhi ṭhitāti	
maññaṃ	504
Sasamuddapariyāyaṃ	30, 490
Sahassa vedopi na	
taṃ paṭicca	222
Sā kātiyānī	
suṇisāya saddhim	406
Sādum vā yadi vā'sādum	133
Sādūni ramaṇīyāni	132, 342
Sādhu jāgarataṃ sutto	383

Paṭhamapādā	Piṭṭhaṅkā
[Sa]	
Sādhu sakkhi kataṃ hoti	469,
	471
Sā nūnāhaṃ ito gantvā	410
Sā nūnāhaṃ marissāmi	364
Sā maṃ annena pānena	175
Sā maṃ saṇhena mudunā	175
Sāmā ca kho candanalittagattā	150
Sālīnaṃ odanaṃ bhuñje	27, 133
Siṅgāla bāla dummedha	209
Siṅgīmigo āyata-	
cakkhunetto	277
Sirī ca lakkhī ca taveva	
khattiya	421
Sīlaṃ kireva kalyāṇaṃ	92
Sīlaṃ seyyo sutam	
seyyo	180
Sīlavanto na kubbanti	108
Sukassa bhāsamānassa	292
Sukkhāṇca rukkhaṃ koḷāpaṃ	471
Sukhaṃ nirāsā supati	93
Sukhakāme dukkhāpetvā	444
Sukhassānantaraṃ dukkhaṃ	441
Sucitta pattachadana	250
Succajaṃ vata naccaji	63
Suṇantu me jānapadā	488
Suṇisā hi mayhaṃ	
vañjhā ahosi	405
Sutaṃ me'taṃ mahābrahme	475
Sutitikkhaṃ araṇṇamhi	499
Sudassaṃ vajja'maññesaṃ	209
Sudittarūpa'muggatapānu-	
vattinā	504

Paṭhamapādā	Piṭṭhaṅkā
[Sa]	
Sunhāto suvilittosi	212
Sumajjaṇca supāsaṇca	266
Surakkhitaṃ meti kathaṃ	
nu vissase	504
Suladdhalābhā janakassa	
rañño	327
Suvassa ca varaṃ datvā	470, 472
Susukhaṃ vata jīvanti	292
Susukhaṃ vata jīvāmi	60
Sūciṃ kammāragāmasmiṃ	267
Selaṃ sumaṭṭhaṃ	
naravīraniṭṭhitaṃ	358
So karassu ānubhāvaṃ	68
So ghorarūpaṃ nirayaṃ	
upeti	229
Socaṃ paṇḍu kiso	
hoti	157
Socayissati maṃ kantā	397
So te karissāmi	
yathānubhāvaṃ	32, 100
So te suva varaṃ dammi	469, 471
So nūnāhaṃ ito gantvā	411
So passasanto mahatā	
phaṇena	278
Sohaṃ abbūḷhasallosmi	146,
	201, 369
Sohaṃ tadeva punappunaṃ	391
Sohaṃ tamevā'nuvicinta-	
yanto	374
Sohaṃ nūna ito gantvā	44

Paṭhamapādā	Piṭṭhaṅkā	Paṭhamapādā	Piṭṭhaṅkā
[Sa]		[Ha]	
Sohaṁ sataṁ aññatarosmi		Handa dāni vanantāni	303
haṁsa	468	Haliddirāgaṁ kapiçittaṁ	136, 500
Sohaṁ sahaṣṣajīnova	444	Hitvā gandhāraṁ viṣayaṁ	346
		Hitvā gāmasahaṣṣāni	346
[Ha]		Hiriṁ tarantaṁ	
Haṁso palāsa'mavaca	195	viçigucchaṁānaṁ	182
Hatthigaṁvāṣṣā cime baḥū	387	Hīnena brahmacariyena	448
		Honti hete mahārāja	21